

ANUL VIII

2

1965

REVISTA
ARHIVELOR

ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

REVISTA ARHIVELOR

2

ANUL VIII

BUCUREȘTI

1965

COMITETUL DE REDACȚIE;

**V. ARIMIA, FL. BOERAȘ, I. LEONTE, I. MĂRCUȘ, M. REGLEANU, M. SOVEJA,
GH. UNGUREANU**

REVISTA ARHIVELOR

apare de două ori pe an

Redacția: București, str. Arhivelor nr. 2, raionul V. I. Lenin — Telefon 13. 37. 57.

Abonamentele se fac prin oficiile poștale de la orașe și sate

UN MARE EVENIMENT ÎN ISTORIA PARTIDULUI ȘI A POPORULUI NOSTRU

Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român se înscrie prin întreaga sa semnificație ca un eveniment de mare însemnătate în istoria patriei și a partidului. Analiza mărețelor înlăptuiri din anii șesenalului — temelie puternică a edificii socialiste pe care îl construim — și stabilirea direcțiilor de dezvoltare a României în perioada 1966—1970 demonstrează în mod elocvent politica realistă și științifică a Partidului Comunist Român, detașament de avangardă, care reprezintă înțelepciunea, optimismul și puterea de creație a poporului român.

Imaginea de astăzi a României este produsul profundelor prefaceri revoluționare, a transformărilor petrecute în întreaga structură a societății românești. Anii care s-au scurs de la ultimul Congres al partidului au pus bazele unei evoluții impresionante a țării noastre.

„Forțele de producție — spune tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român — au cunoscut în această perioadă o nouă și puternică înflorire; s-a dezvoltat în ritm impetuos industria socialistă și, pe această bază, au progresat economia națională, întreaga societate. S-a încheiat cooperativizarea agriculturii — revoluție profundă în viața țărănimii, a satelor noastre —, care a marcat generalizarea relațiilor de producție socialiste în întreaga economie.

Triumful deplin al socialismului la orașe și sate, lichidarea pentru totdeauna a exploatării omului de către om, reprezintă cea mai mare victorie politică a partidului nostru după cucerirea puterii; ea întruchipează înlăptuirea visurilor pentru care au luptat și s-au jertfit cei mai buni fii ai clasei muncitoare, ai poporului român.

S-a cimentat și mai mult, ridicându-se pe o treaptă superioară, alianța muncitorească — țărănească — baza de neclintit a orânduirii noastre. Clasa muncitoare s-a dovedit la înălțimea misiunii sale istorice de clasă conducătoare a întregii societăți“¹.

Aceste succese și biruinți cu care se pot mândri comuniștii dovedesc justețea liniei politice a P.C.R. care în întreaga sa muncă pentru bunăstarea și fericirea poporului — se călăuzește după învățătura marxist-leninistă aplicată creator la condițiile țării noastre.

¹ Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, Ed. Politică, București, 1965, p. 21—22.

Documentele dezbătute și adoptate cu entuziasm de cel mai înalt for al comuniștilor din patria noastră, raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, rapoartele asupra directivelor Congresului al IX-lea al Partidului Comunist Român privind planul de dezvoltare a economiei naționale pe perioada 1966—1970 și planul de 10 ani pentru dezvoltarea energiei, directivele cu privire la dezvoltarea economiei naționale și a energiei, statutul partidului, reprezintă programul după care se conduce P.C.R. în activitatea destinată desăvârșirii construcției socialiste. Către realizarea construcției socialiste el a știut să antreneze întregul popor. Interesul cu care masele populare, au întâmpinat și urmărit desfășurarea Congresului al IX-lea vădește unitatea deplină între țelurile partidului și aspirațiile lor, profundul lor patriotism, prestigiul de care se bucură partidul în rindurile acestora.

Subliniind îndeplinirea cu succes a sarcinilor trasate de al VIII-lea Congres al partidului și teza că pentru asigurarea dezvoltării multilaterale a societății noastre partidul a pus în centrul politicii sale industrializarea socialistă a țării în ritm înalt și susținut — baza progresului întregii economii, a dezvoltării multilaterale a societății socialiste, factor hotărâtor al asigurării independenței și suveranității naționale — raportul C.C. al P.C.R., arată că rezultatele acestei politici s-au materializat în anii șesenalului în : construirea celor 502 întreprinderi și secții noi ; introducerea celei mai noi tehnici ; accentuarea procesului de diversificare a ramurilor și subramurilor industriale, lărgirea varietății produselor și îmbunătățirea calității lor, sporirea productivității muncii, reducerea prețului de cost, valorificarea superioară a resurselor naturale și continuarea repartizării judicioase a forțelor de producție în toate regiunile țării pentru dezvoltarea lor în toate domeniile. Producția industrială a crescut cu un ritm mediu anual de 14,4% față de 13% cât fusese prevăzut inițial și este de 2,24 ori mai mare față de anul 1959 depășindu-se prevederile planului de șase ani. S-a dezvoltat cu prioritate producția mijloacelor de producție, în mod deosebit industria energiei electrice, a siderurgiei, construcțiilor de mașini, chimiei — ramuri hotărâtoare pentru dezvoltarea bazei tehnico-materiale a socialismului.

În domeniul politicii agrare raportul scoate în evidență deosebită importanță pe care partidul a acordat-o : cooperativizării, sarcina cea mai complexă a construcției socialiste care s-a încheiat cu patru ani mai devreme creind condiții pentru creșterea continuă a producției agricole, pentru avântul acestei ramuri economice ; întăririi bazei tehnice materiale a agriculturii ; sporirii producției agricole și cointeresării materiale a țăranilor pentru această sporire ; îmbunătățirii condițiilor de viață ale țăranimii. În prezent în agricultură sînt întrebuițate aproape 82 000 de tractoare și 66 000 de semănători, peste 38 000 de combine și alte mașini agricole care asigură mecanizarea majorității lucrărilor, precum și un număr mare de cadre : ingineri agronomi, zootehnicieni, medici veterinari și tehnicieni care asigură organizarea producției vegetale și animale a tuturor cooperativelor agricole de producție și a gospodăriilor agricole de stat pe baze științifice.

Acestea toate au „asigurat permanent aprovizionarea populației cu produse agro-alimentare și a industriei cu materii prime agricole, crearea rezervelor de stat, precum și a unor disponibilități pentru export”².

Crearea economiei socialiste unitare, dezvoltarea impetuoasă a economiei naționale în toată complexitatea sa a avut drept rezultat creșterea venitului național cu 65 la sută față de 1959. Fondurile destinate acumulării au permis creșterea investițiilor și au asigurat dezvoltarea bazei tehnice materiale a economiei noastre, iar sporirea fondului de consum a dus la ridicarea nivelului de trai material și cultural al poporului. Astfel ca urmare a ridicării salariilor tuturor categoriilor de oameni ai muncii a sporit salariul real cu 35% față de 1959. A crescut numărul salariaților cu 1 300 000, s-a lărgit baza materială a învățămîntului de toate gradele și s-a generalizat învățămîntul de 8 ani, s-au construit din fondurile statului 270 000 de apartamente, iar la sate 490 000 case din fondurile țărănimii muncitoare etc.

Puternica dezvoltare a economiei se reflectă de asemenea în volumul schimburilor comerciale externe care în anii șesenalului a sporit de 2,3 ori față de 1959.

Într-o succintă sinteză Congresul a consemnat că : „ÎN ANUL CELUI DE-AL IX-LEA CONGRES AL PARTIDULUI, ROMÂNIA ÎNFĂȚIȘEAZĂ TABLOUL UNEI ȚĂRI ÎN PLIN AVÎNT, CU O ECONOMIE SOCIALISTĂ MULTILATERAL DEZVOLTATĂ, ÎN CARE INDUSTRIA CUNOAȘTE UN CONTINUU PROCES DE PERFECTIONARE ȘI ADAPTARE LA CERINȚELE PROGRESULUI TEHNIC CONTEMPORAN, IAR AGRICULTURA SOCIALISTĂ PUNE ÎN VALORE TOT MAI LARG MARILE EI REZERVE ; TOATE REGIUNILE ȘI RAIOANELE ȚĂRII CUNOSC O VIAȚĂ SOCIAL-ECONOMICĂ INTENSĂ, ÎNFLOREȘTE CULTURA NOUĂ, SOCIALISTĂ, CREȘTE AN DE AN BUNĂSTAREA OAMENILOR MUNCII DE LA ORAȘE ȘI SATE”³.

Subordonînd totul luptei pentru bunăstarea și fericirea poporului nostru, pentru progres social, partidul a hotărît la Congres dezvoltarea continuă a economiei și a aprobat directivele de dezvoltare a României stabilite în Directive care reprezintă „programul înfloririi multilaterale a României socialiste”⁴.

Lucrările Congresului au arătat că experiența P.C.R. în construirea socialismului a confirmat justetea tezei potrivit căreia țările care au moștenit de la capitalism înapoierea economică trebuie să dezvolte forțele de producție, să continue industrializarea socialistă — factor determinant al progresului întregii economii pentru atingerea unui înalt grad de civilizație materială și spirituală.

Relevînd că în trecut industrializarea țării a avut adepți militanți printre gînditori patrioți ca A. D. Xenopol și C. Dobrogeanu-Gherea,

² Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, Ed. Politică, București, 1965, p. 821.

³ Ibidem, p. 753—754.

⁴ Ibidem, p. 33.

raportul Comitetului Central subliniază că ea nu a fost posibilă decât odată cu victoria revoluției socialiste, misiunea istorică revenindu-i clasei muncitoare condusă de partidul comuniștilor români. Încă de la Conferința națională din 1945 P.C.R. a analizat necesitatea dezvoltării economiei românești și posibilitățile de realizare și a stabilit calea pe care trebuie să o urmeze țara noastră — industrializarea. Realizările și obiectivele viitoare sînt demonstrația strălucită a împlinirii și dezvoltării acestei căi juste. Esența ei este cuprinsă în raportul C.C. al P.C.R. care arată că **„ȘI ÎN VIITOR ÎN CENTRUL POLITICII PARTIDULUI NOSTRU RĂMÎNE INDUSTRIALIZAREA ȚĂRII“**⁵ și în prima sarcină de bază a planului economic pe anii 1966—1970 stabilită la Congres care prevede **„continuarea neabătută a industrializării socialiste a țării și, în cadrul acesteia, dezvoltarea cu prioritate a producției mijloacelor de producție, concomitent cu creșterea și perfecționarea continuă a producției bunurilor de consum ; lărgirea bazei de materii prime a industriei prin atragerea în circuitul economic a noi resurse ; îmbunătățirea continuă a repartizării forțelor de producție pe teritoriul țării“**⁶.

Concretizate, aceste direcții vor însemna o producție globală pe ansamblul industriei mai mare în 1970 cu 65 la sută față de 1965, cu o creștere a ritmului mediu anual, de 10,5 la sută **„ceea ce înseamnă menținerea în continuare a unui ritm intens de dezvoltare industrială a țării“**⁷ Amploarea dezvoltării potențialului industrial al patriei noastre este redat de cele 750 obiective industriale care se vor construi, de nivelul producției pe care îl va avea România socialistă în 1970. La sfîrșitul acestui cincinal se va produce numai în 24 de zile întreaga producție din 1938.

Cifrele de control cuprinse în documente reflectă preocuparea pentru dezvoltarea cu precădere a producției mijloacelor de producție care va asigura condiții reproducerii socialiste lărgite. O puternică dezvoltare vor cunoaște industria constructoare de mașini a cărei producție va crește cu un ritm anual de peste 12 la sută, industria siderurgică care va realiza o producție de 6,3 milioane tone oțel, industria chimică care se va mări de 2,3 ori, industria materialelor de construcție care va avea un ritm mediu anual de creștere de 11 la sută (toate față de nivelul anual 1965).

O economie armonios dezvoltată bazată pe industrializarea în ritm susținut și înalt pe aplicarea tehnicii avansate, pe dezvoltarea bazei de materii prime cere creșterea susținută a bazei energetice și a producției de energie electrică. De aceea dezvoltarea energeticii constituie unul dintre principalele obiective ale programului construcției socialiste care au stat în atenția Congresului. Noul plan de 10 ani întruchiează politica justă a partidului nostru „cu privire la dezvoltarea forțelor de producție ale țării, în cadrul cărora producția de energie trebuie să se afle mereu

⁵ Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, Ed. Politică, București, 1965, p. 34.

⁶ Ibidem, p. 754—755.

⁷ Ibidem, p. 37.

cu un pas înainte⁸ și este orientat spre intensificarea descoperirii de noi rezerve de combustibil, creșterea eficienței economice a lucrărilor de cercetare geologică, creșterea producției de energie primară, extinderea valorificării resurselor hidroenergetice, utilizarea energiei nucleare pentru producerea de energie electrică și termică. La actuala putere instalată se vor adăuga hidrocentrala „Gheorghe Gheorghiu-Dej”, sistemul hidroenergetic și de navigație de la „Porțile de Fier”, hidrocentralele de pe râurile Lotru, Sebeș, Someș, centrala de la Craiova și altele. Producția de energie electrică va ajunge în 1970 la 32-34 miliarde Kwh și în 1975 la 55-60 miliarde Kwh. Aceasta înseamnă că întreaga producție de energie electrică a anului 1938 se va realiza la sfârșitul cincinalului în numai 12 zile iar în 1975 în mai puțin de o săptămână.

Intrucât unul din izvoarele ridicării producției industriale la aceste înălțimi este valorificarea resurselor naturale ale țării, Congresul trasează ca sarcină largirea continuă a bazei de materii prime ca : țitei, gaz metan, minereuri feroase și neferoase, cărbune și folosirea lor judicioasă. Directivele prevăd în acest scop, pentru activitatea geologică, investiții de peste 16 miliarde de lei.

Prin dezvoltarea cu precădere a producției mijloacelor de producție se va asigura un mare avânt și ramurilor din grupa B, producția bunurilor de consum crescând în viitorul cincinal cu un ritm mediu de 10 la sută. Ritmurile înalte și apropiate ca proporții sînt expresia politicii economice înțelepte a partidului nostru de asigurare a unei economii naționale moderne, multilaterale și echilibrat dezvoltate.

Congresul a trasat sarcină ca și în perioada 1966 — 1970 să se acorde o atenție deosebită promovării progresului tehnic în toate sectoarele activității industriale și înzestrării cu cadre calificate care să ducă la noi progrese în direcția îmbunătățirii calității produselor, calitatea fiind o problemă de prim ordin în competitivitatea mărfurilor noastre pentru export. În același timp promovarea celei mai noi tehnici, creșterea ponderii muncii calificate și organizarea mai bună a muncii va duce la o creștere a productivității muncii cu 40 la sută fapt ce va avea ca urmare pluri valoroase de producție.

Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază următoarele în legătură cu agricultura, ramură importantă a economiei noastre naționale : „CONTINUÎND ÎN RITM INTENS INDUSTRIALIZAREA SOCIALISTĂ, VOM ACORDA O MAI MARE ATENȚIE DEZVOLTĂRII AGRICULTURII, SPORIRII PRODUCȚIEI VEGETALE ȘI ANIMALE”⁹. Programul de dezvoltare intensivă și multilaterală a agriculturii pe următorii cinci ani prevede ca sporirea producției globale cu circa 20 la sută mai mult decît media anilor 1961 — 1965 să se facă prin organizarea activității unităților agricole pe baze științifice, valorificarea la maximum a înzestrării tehnice, chimizare, extinderea lucrărilor de hidromeliorații etc.

⁸ Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, Ed. Politică, București, 1965, p. 267—268.

⁹ Ibidem, p. 46.

Pentru obținerea producției prevăzute agricultura primește în anii cincinalului 35 miliarde lei din fondurile statului. În 1970 în agricultură vor lucra 115 000 tractoare fizice, 47 000 de combine pentru cereale și un mare număr de alte mașini agricole de înaltă tehnicitate. De asemenea vor fi livrate agriculturii 1 100 000 tone îngrășăminte chimice adică de 3,5 ori mai mult față de 1965. Cooperativele agricole de producție vor fi deservite de peste 320 Stațiuni de mașini și tractoare și ajutate să se întărească din punct de vedere economic-organizatoric în scopul creșterii avutului obștesc, a veniturilor cooperativelor. Un deosebit accent se pune pe dezvoltarea zootehniei, horticulturii și legumiculturii care vor contribui la dezvoltarea multilaterală și la creșterea veniturilor agriculturii. În această vastă operă de ridicare a producției agricole, partidul acordă multă importanță regimului de valorificare a producției agricole, cercetării științifice în acest domeniu și învățămîntului.

Nivelul pe care-l va atinge economia noastră națională impune mărirea capacității de transport și telecomunicații. Directivele Congresului prevăd sporirea capacităților de transport auto, pe căile ferate, maritime și aeriene, modernizarea transporturilor și telecomunicațiilor pentru satisfacerea cerințelor astfel ca volumul total al transporturilor de mărfuri cu mijloace de deservire generală să crească cu 55-60 la sută în 1970 față de 1965.

Dezvoltarea susținută a construcției economice, de proporții mult sporite, este înfățișată de investițiile care în viitorul cincinal vor fi mai mari față de perioada 1961 — 1965 cu circa 50 la sută, atingînd suma de 250 — 260 miliarde lei.

Multă atenție s-a acordat în dezbaterile Congresului măsurilor pentru dezvoltarea învățămîntului de toate gradele, pentru perfecționarea și lărgirea lui și cercetării științifice care are sarcina de a ține seama atît sub aspectul său de bază, fundamental, cît și aplicativ de problemele moderne, esențiale ce se degajă din necesitățile economiei noastre și revoluția științifică tehnică contemporană.

Imaginile viitorului înfățișate de hotărîrile Congresului al IX-lea, pe care le considerăm de acum ca adevărate realități românești, sînt consecința politicii consecvente a P.C.R. de mărire continuă a venitului național. În anii 1966 — 1970 venitul național va crește cu un ritm mediu anual de circa 7 la sută, mai mult de o pătrime fiind destinată fondurilor de acumulare pentru dezvoltarea bazei materiale a reproducției socialiste lărgite, progresului continuu al economiei, științei, culturii și ocrotirii sănătății, iar aproape 3 pătrimi fondului de consum pentru creșterea nivelului de trai al populației. Se asigură astfel condiții pentru creșterea continuă a veniturilor oamenilor muncii de la orașe și sate. Salariul real urmează să crească în 1970 cu 20-25 la sută față de 1965, iar veniturile reale ale țărănimii pe o persoană în comparație cu 1965 vor fi cu circa 20 la sută mai mari în 1970. Pentru nevoile poporului nostru se vor mări volumul desfacerilor de mărfuri, și volumul serviciilor către populație, se va ridica nivelul de deservire, se vor îmbunătăți ocrotirea sănătății și condițiile de locuit prin construirea celor 300 000 apartamente, se vor construi noi așezăminte de cultură.

Marile realizări obținute în făurirea economiei României socialiste de astăzi și perspectivele ce proiectează viitorul luminos reflectă politica marxist-leninistă a Partidului Comunist Român, cunoașterea legilor care acționează în societatea noastră, a necesităților istorice, abordarea științifică a construcției socialismului în fiecare etapă dată, marea lui putere de concentrare a eforturilor materiale, financiare și umane.

Înfăptuirea prevederilor Directivelor Congresului al IX-lea va însemna „*un nou și important pas înainte în creșterea puterii economice a țării și în perfecționarea relațiilor de producție socialiste, în ridicarea bunăstării materiale și culturale a poporului român. Aceasta va constitui o nouă confirmare a superiorității orînduirii socialiste, o contribuție a țării noastre la întărirea continuă a sistemului mondial socialist*”¹⁰.

Drumul glorios străbătut de clasa muncitoare, în făurirea orînduirii socialiste, profundele transformări petrecute în întreaga structură social-economică a societății noastre își găsesc o strălucită, consacrare în Statutul Partidului Comunist Român și în tezele care au stat la baza elaborării Constituției Republicii Socialiste România.

Statutul Partidului reflectă rolul de însemnătate istorică pe care l-a avut P.C.R., cea mai înaltă formă de organizare a clasei muncitoare, în victoria asupra vechii orînduirii, în realizarea stadiului înalt atins de construcția socialismului în patria noastră. În rîndurile sale P.C.R. unește pe cei mai înalți și mai conștienți muncitori, țărani, intelectuali și funcționari indisolubil legați de popor, de interesele și idealurile lui pe care le slujește cu devotament. Legea după care se conduc comuniștii în toată activitatea lor sintetizează întreaga experiență dobîndită de partid, oglindește dezvoltarea lui, creșterea rolului său de conducător în toate domeniile, unitatea de nezdruccinat în jurul Comitetului Central, înalta conștiință a membrilor săi, profundul democratism și disciplina ce-l caracterizează. Hotărîrea Congresului de a se renunța la stagiul de candidat și de a se recunoaște vechimea membrilor de partid care au activat în partidele social-democrat și socialist și a acelor care în anii ilegalității, fără a fi fost membri de partid au luptat în una din organizațiile de masă conduse de P.C.R. și au avut o comportare demnă față de dușmanul de clasă, reprezintă mărturii ale tăriei partidului nostru, a creșterii maturității lui politice și organizatorice.

În condițiile noastre cînd în fața tuturor organelor și organizațiilor de partid stau sarcini tot mai mari pentru înfăptuirea mărețului program trasat de Congresul al IX-lea, partidul reafirmă cu tărie principiul conducerii și al muncii colective, principiul care stă la baza întregii lui activități și asigură justețea politicii sale. Faptul că „**Fiecare al zecelea cetățean major al țării este membru al partidului comunist**”¹¹, demonstrează încrederea nețărmurită de care se bucură politica sa marxist-leninistă în fața întregului popor.

¹⁰ Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, Ed. Politică, București, 1965, p. 788.

¹¹ Ibidem, p. 71—72.

Dezbătînd activitatea internațională bogată desfășurată de partidul nostru și apreciînd că schimburile de vederi și convorbirile cu celelalte partide frățești au avut loc în spiritul internaționalismului proletar și al întăririi coeziunii mișcării comuniste mondiale, lucrările Congresului scot în evidență marea răspundere ce le revine partidelor comuniste și muncitorești pentru unitatea mișcării comuniste, precum și partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste pentru coeziunea sistemului mondial socialist. „Esențial pentru realizarea și întărirea acestei unități este respectarea consecventă a normelor de bază ale raporturilor dintre partide, a principiilor independenței, egalității în drepturi și neamestecului în treburile interne ale altor partide. De cea mai mare însemnătate este dezvoltarea relațiilor de încredere, stimă și respect reciproc între partide, orice problemă de interes comun discutîndu-se nemijlocit de la partid la partid, de la conducere la conducere, în mod sincer, tovărășesc”¹². Congresul a conchis că în lumea contemporană cresc forțele mondiale ale socialismului, care determină din ce în ce mai mult cursul întregii evoluții a societății, continuă procesul de destrămare a sistemului colonial, sporește rolul noilor state independente, crește amploarea luptei clasei muncitoare, a mișcării democratice pentru progres social, se adîncește criza generală a sistemului capitalist. În numele partidului, al întregului popor, Congresul a adresat un cald salut comunist partidelor frățești care conduc opera istorică de construire a societății socialiste și comuniste și și-a exprimat solidaritatea deplină cu lupta poporului vietnamez împotriva agresiunii imperialismului american.

Analiza temeinică și multilaterală făcută de Congres asupra rezultatelor obținute în făurirea orînduirii socialiste, în înflorirea națiunii și a statului socialist au relevat necesitatea unei noi legi fundamentale a statului care să le consființească și să le asigure dezvoltarea. Esența noilor relații politico-sociale și economice ale țării și-au găsit expresia în noua Constituție care definește statul nostru ca stat al oamenilor muncii de la orașe și sate, suveran, independent și unitar în care puterea aparține poporului. Poporul își întemeiază puterea pe alianța muncitorească-tărănească. Unitatea, dezvoltată continuu dintre clasa muncitoare — clasa conducătoare în societate, tărănime, intelectualitate și celelalte categorii de oameni ai muncii fără deosebire de naționalitate în jurul partidului, constituie factorul hotărîtor al marilor biruinți prezente și viitoare ale poporului nostru. Exprîmînd și slujînd cu fidelitate, năzuințele poporului Partidului Comunist Român i se consfințește prin Constituție rolul de forță politică conducătoare a întregii societăți. Aflîndu-se la baza întregii societăți, proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție asigură dezvoltarea multilaterală a patriei, bunăstarea întregului popor. Constituția statului nostru caracterizată printr-un profund democratism proclamă drepturi și libertăți care asigură manifestarea multilaterală a posibilităților de creație a personalității umane.

¹² Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, Ed. Politică, București, 1965, p. 85.

Deosebit de însemnate pentru dezvoltarea viitoare a societății noastre sînt tezele Raportului Comitetului Central cu privire la stat și națiune care sînt puternic reflectate în Constituție. „Națiunea și statul vor continua să constituie încă multă vreme baza dezvoltării societății socialiste”¹³. Aceasta corespunde nu numai atribuțiilor mereu crescînde ale statului în organizarea, planificarea și conducerea economiei naționale ci și intereselor internaționalismului socialist, solidarității internaționale a oamenilor muncii, cauzei socialismului și păcii.

Statul nostru promovează și dezvoltă relații de prietenie și colaborare frățească cu țările socialiste în spiritul internaționalismului socialist, întreține relații de colaborare cu țările cu altă orînduire social-politică și militează pentru întărirea păcii în lume. Politica sa externă se bazează pe principiile respectării suveranității și independenței naționale, egalității în drepturi și avantajului reciproc, neamestecului în treburile interne și corespunde pe deplin înaltelor scopuri spre care tinde poporul român.

Succesele remarcabile obținute de oamenii muncii care s-au dăruit cu devotament și abnegație făuririi economiei socialiste, deplina adziune a poporului nostru la politica internă și externă a Partidului Comunist Român sînt expresia activității sale ideologice și politico-educative.

Înțelegerea viitorului, a țelurilor, a perspectivelor de dezvoltare precum și participarea activă la realizarea acestora impun comunistului o pregătire multilaterală și asiduă. De aci, rezultanta, consemnată în documentele Congresului, pentru organele și organizațiile de partid, desfășurarea unei munci vii politico-ideologice de masă, sub formele cele mai variate și mai atrăgătoare, care să ridice conștiința la acel nivel ce o transformă în forță materială a progresului tumultos al societății noastre.

Ca urmare a acestei activități ideile socialismului au pătruns adînc în conștiința maselor. Între factorii care contribuie la îmbogățirea cunoștințelor politico-ideologice și la educarea maselor un rol uriaș îl au școala, presa, cartea, radioul și televiziunea etc.

Conform prevederilor Congresului al VIII-lea au apărut în ultimii șase ani manuale de economie politică, materialism dialectic, socialism științific, de construcție economică care abordează în lumina învățaturii marxist-leniniste realitățile noastre, lucrări de sinteză privind istoria patriei, economia, istoria gîndirii, precum și o serie de culegeri de studii asupra unor probleme teoretice actuale. Pornind de la aceste realizări Congresul al IX-lea deschide științelor sociale noi perspective și canalizează eforturile specialiștilor în direcția îmbunătățirii manualelor și elaborării de noi lucrări care să contribuie la generalizarea experienței construcției socialiste.

Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congres arată grija partidului pentru înțelegerea problemelor generale ale lumii contemporane, pentru analiza fenomenelor noi, pentru puritatea ideologiei marxist-leniniste, pentru adîncirea cercetării științifice și dezvoltarea gîndirii teoretice pe baza unor largi dezbateri, schimburi și confruntări de opinii.

¹³ Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, Ed. Politică, București, 1965, p. 69.

Factor important în formarea omului nou, în educarea patriotică a maselor, în dezvoltarea conștiinței socialiste știința istorică capătă în contextul marilor obiective fixate de cel de-al IX-lea Congres sarcini noi de aprofundare de pe pozițiile materialismului istoric a celor mai importante etape și evenimente din istoria țării și a poporului român, care să oglindească faptele în mod obiectiv, în deplina conformitate cu realitatea.

Scrierea Istoriei Partidului — mijloc puternic de educare a comunistilor, a tineretului, a maselor populare în spiritul tradițiilor eroice de luptă ale clasei muncitoare, încă de la primele ei începuturi și ale Partidului Comunist Român, conducătorul încercat al luptei pentru eliberarea socială și națională a poporului român constituie o sarcină de prim ordin a istoricilor noștri. Ea trebuie abordată în strânsă legătură cu realitățile politice, economice și sociale ale fiecărei etape de dezvoltare a țării noastre și să reflecteze drumul parcurs în anii ilegalității, împrejurările grele în care a activat, înfrîngerile suferite, victoriile obținute, rolul clasei muncitoare în construirea noii societăți și să contribuie la educarea oamenilor muncii în spiritul devotamentului față de cauza socialismului.

Relevînd aportul substanțial al presei, radioului și televiziunii în activitatea ideologică a partidului, Congresul trasează acestora noi sarcini. Presa prin mesajul cuvîntului scris, radioul și televiziunea prin programele lor militează activ pentru tot ce este nou și avansat, aduc la cunoștința maselor politica științifică a partidului, asigură înțelegerea ideilor lui, înfățișează realizările de zi cu zi obținute de omul muncii în practica construcției socialiste, contribuie la lărgirea orizontului cultural al poporului. Făcînd schimburi largi de opinii, dezbătînd în mod constructiv și analizînd în spirit critic lipsurile și cauzele lor presa are menirea de a contribui permanent la îmbunătățirea muncii în toate domeniile activității sociale.

Inseparabilă de progresul social, cultura s-a bucurat și se bucură de grija deosebită a partidului. Constructorul viitoarei României trebuie să fie omul înaltei culturi, cu sentimente nobile de prețuire a tezaurului moștenirii noastre culturale și a marilor valori ale culturii universale.

Dînd o înaltă prețuire creației artistice din anii orînduirii socialiste care continuă tradițiile progresiste ale culturii românești îmbogățînd patrimoniul spiritual al poporului, partidul arată că scriitorii, artiștii plastici, compozitorii, arhitecții, oamenii de teatru și cinematografie, criticii au nobila misiune de a-și închina operele lor, la baza cărora stă concepția noastră despre lume și societate, poporului, adevăratul făuritor al tuturor bogățiilor patriei.

Complexă, bogată, uriașe prin dimensiunile ei este activitatea partidului. Roadele ei sînt materializate în ceea ce este România astăzi. Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român trasează perspectivele, deschide noi drumuri de însemnătate istorică construcției socialismului, demonstrează unitatea deplină dintre partid și poporul nostru care-l urmează cu credință și entuziasm pentru înfăptuirea hotărîrilor lui istorice.

SARCINILE ARHIVELOR STATULUI ÎN LUMINA DOCUMENTELOR CONGRESULUI AL IX-LEA AL PARTIDULUI

Sarcinile stabilite de Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român în vederea continuării pe o treaptă superioară a procesului de desăvârșire a construcției socialiste în toate domeniile de activitate economică, științifică și culturală ridică și în fața arhivelor misiunea de mare răspundere de a pune în valoare, la un nivel calitativ superior și cu instrumente de informare științifică corespunzătoare, materialele documentare din depozitele Arhivelor Statului. În felul acesta se crează posibilități mai largi pentru oamenii de știință în general și pentru istorici în special de a folosi mai eficient documentele din arhive.

Lucrările Congresului au subliniat sarcina cercetătorilor din domeniul istoriei de a continua studierea și aprofundarea de pe pozițiile materialismului istoric a celor mai importante etape și evenimente din istoria țării și a poporului român, de a prezenta faptele cu o riguroasă obiectivitate științifică și în desăvârșită conformitate cu realitatea istorică.

În ansamblul acestor sarcini Arhivele Statului, ca administrator unic al Fondului arhivistic de stat și deținător al materialelor documentare în care se reflectă situația economică și social-politică, capacitatea creatoare și de luptă a producătorilor de bunuri materiale și spirituale de pe teritoriul patriei noastre, au de făcut eforturi deosebit de însemnate.

Pe baza materialelor documentare prelucrate și puse la îndemina lor de către arhiviști, istoricii, economiștii, oamenii de litere, filozofii, juriștii, etnografii au efectuat studii și au elaborat o serie de lucrări cu privire la cristalizarea relațiilor de producție feudale, la dezvoltarea și descompunerea acestora, la apariția și dezvoltarea capitalismului pe teritoriul patriei noastre, la dezvoltarea economică a României, la Mișcarea revoluționară de la 1821, Anul revoluționar 1848, Răscoala din 1907, istoria luptelor de clasă ale proletariatului împotriva burgheziei și moșierimii, istoria revoluției populare și a construcției socialismului sub conducerea glorioșului partid comunist, istoria relațiilor statului nostru cu popoarele vecine etc.

Pe lângă activitatea de prelucrare a materialelor documentare și publicații prin care s-a îmbogățit informarea științifică, pe lângă studiile lucrătorilor noștri asupra unor probleme de teorie și practică arhivistică, expoziții documentare, Arhivele Statului au sprijinit unele instituții și

întreprinderi, prin documentele puse la dispoziție, la rezolvarea unor probleme de însemnătate economică în domeniul industriei, agriculturii, construcțiilor, comerțului, gospodăriei comunale etc.

Publicând sau prezentând în expoziții documente — mărturii ale trecutului glorios de luptă al poporului nostru — Arhivele Statului își aduc modesta lor contribuție la marea operă desfășurată de Partidul Comunist Român pentru dezvoltarea conștiinței socialiste, pentru educarea oamenilor muncii, în spiritul dragostei față de patrie și popor, față de eroiile tradiții de luptă ale clasei muncitoare și ale partidului.

În lumina obiectivelor majore puse de Congres cercetării științifice și practicii construcției socialiste, Arhivelor Statului le revin o serie de sarcini de prim ordin și anume: intensificarea ritmului de ordonare, inventariere și expertiză a materialelor documentare din depozitele proprii și de la organizațiile socialiste, pentru darea lor în folosire, într-un termen cât mai scurt, completarea depozitelor Arhivelor Statului cu noi materiale arhivistice, crearea condițiilor optime pentru păstrarea și conservarea materialelor documentare, îmbunătățirea activității de folosire a acestora și perfecționarea pregătirii profesionale a arhiviștilor și arhivarilor.

Pentru îndeplinirea la un nivel calitativ corespunzător a acestor sarcini și pentru asigurarea executării în mod unitar a principalelor operații arhivistice s-a impus ca o necesitate elaborarea unor normative de bază.

Având în vedere aceste sarcini Direcția generală a Arhivelor Statului a elaborat pe baza principiilor teoretice ale arhivisticii socialiste și a experienței ce s-a impus în activitatea practică, instrucțiunile pentru ordonarea, inventarierea și expertizarea materialelor documentare din depozitele Arhivelor Statului, pentru întocmirea și ținerea evidenței materialelor documentare din Fondul arhivistic de stat al Republicii Socialiste România, pentru folosirea materialelor documentare din depozitele Statului, întocmirea și publicarea instrumentelor de informare științifică și a edițiilor de documente.

Importanța acestora constă în fundamentarea și dezvoltarea unor probleme de teorie și practică arhivistică, în organizarea unui sistem de lucru unitar și în simplificarea unor operațiuni cum sînt cele din procesul de prelucrare și evidență atât la unitățile Arhivelor Statului cît și la arhivele de la organizațiile socialiste.

Atenția deosebită pe care o manifestă Arhivele Statului pentru sprijinirea activității științifice prin lărgirea bazei de documentare este relevată de conținutul prevederilor instrucțiunilor pentru prelucrarea fondurilor și colecțiilor arhivistice create în epocile feudală, modernă și contemporană.

Principiile și criteriile generale care stau la baza lor dau posibilitatea arhiviștilor ca în activitatea lor să poată asigura grăbirea și intensificarea ritmului de prelucrare a materialelor documentare atât de necesare activității de cercetare științifică.

În prezent ținînd seama de activitatea principalelor instituții de cercetare științifică și de solicitarea cu precădere a fondurilor arhivistice

din epoca modernă și contemporană, în atenția Arhivelor Statului preocupă pentru prelucrarea acestor izvoare documentare. Astfel activitatea arhiviștilor va fi canalizată spre punerea în lucru a fondurilor instituțiilor centrale, prefecturilor, preturilor, primăriilor, care constituie o bază documentară multilaterală pentru lămurirea aspectelor principale ale vieții sociale, politice și economice de pe teritoriul patriei noastre în epoca modernă și contemporană și în mod deosebit pentru sprijinirea cercetării documentelor cu privire la apariția și dezvoltarea mișcării muncitorești, a luptei dusă de Partidul Comunist Român, aflat de la întemeierea sa în fruntea maselor, pentru doborârea orânduirii burghezo-moșierești și pentru victoria socialismului. Trebuie menționat de asemenea că în oglindirea procesului istoric în complexitatea sa precum și pentru rezolvarea unor probleme de importanță economică, punerea în lucru a unor fonduri economice capătă o importanță deosebită.

Arhivele Sfaturilor populare care dețin un important material documentar de la diferite instituții feudale și îndeosebi de la cele din perioada capitalistă, cum sînt rezidențele, prefecturile, preturile și primăriile orășenești și comunale, se impun ca un obiectiv principal în atenția noastră. Pe această bază Arhivele Statului cu sprijinul larg al organelor de partid și de stat, au inițiat o serie de măsuri cu scopul de a asigura prelucrarea acestor arhive în cele mai bune condițiuni și în conformitate cu instrucțiunile în vigoare. Prelucrarea arhivelor de la Sfaturile populare va contribui astfel la îmbogățirea bazei documentare prin prelucrarea unitară și în întregime a unora dintre cele mai importante fonduri de arhivă.

Activitatea de prelucrare în aceste condiții impune însă arhiviștilor însușirea temeinică și aplicarea cu consecvență a instrucțiunilor pentru ordonarea, inventarierea și expertiza materialelor documentare, care prin prevederile lor îmbogățesc conținutul și metodele de muncă, lămuresc unele probleme ale activității arhivistice, ne referim în mod deosebit la ordonarea și inventarierea materialelor documentare din epoca modernă și contemporană, a materialelor documentare din fondurile de proveniență personală, a planurilor și a sigiliilor.

Un rol însemnat în realizarea obiectivelor înfățișate mai sus și în sprijinirea activității de cercetare științifică îl are modul cum se efectuează operațiunile de prelucrare. Volumul mare de materiale documentare cuprinse în fondurile arhivistice create în epoca modernă și contemporană ridică problema operativității în prelucrare și deci a simplificării operațiunilor arhivistice în vederea dării în folosință a materialelor documentare.

Aplicarea noilor măsuri impun însă arhiviștilor studierea cu atenție a fondurilor și aplicarea indicațiilor respective corespunzătoare cu situația fiecărui fond, uneori specifice chiar părților structurale ale acestora, încrederea ce se acordă arhiviștilor în prelucrarea materialelor documentare făcînd să crească răspunderea lor pentru calitatea lucrărilor respective. Abordarea acestei chestiuni prin problemele pe care le ridică prin varietatea materialelor documentare cît și a condițiilor istorice în care au fost constituite arhivele pe teritoriul țării noastre ne obligă la o

analiză profundă și concretă care va contribui la creșterea și specializarea cadrelor, la îmbogățirea experienței arhivistice.

Darea în folosință a materialelor documentare de la organizațiile socialiste — documente de importanță deosebită pentru aprofundarea unor momente importante din istoria contemporană a României, deoarece reflectă procesul revoluționar din țara noastră desfășurat sub conducerea P.C.R., participarea maselor populare la făurirea propriei lor istorii — a devenit o necesitate imperioasă. Față de această cerință, Arhivelor Statului le revine sarcina de a îndruma și controla activitatea organizațiilor socialiste, în scopul prelucrării și folosirii materialelor documentare în conformitate cu normele arhivistice în vigoare.

Unul din factorii care are urmări asupra calității muncii arhivistice desfășurate la organizațiile socialiste creatoare de arhive, de interes național, cum sînt instituțiile centrale, sfaturile populare, întreprinderile republicane etc. este asigurarea prelucrării, întocmirii evidenței și folosirii materialelor documentare de către un personal de arhivă corespunzător. În consecință, încadrarea personalului de arhivă necesar și competent de către organizațiile socialiste și instruirea lui la nivelul exigențelor tot mai sporite ale muncii arhivistice trebuie să constituie și pe mai departe una din preocupările principale ale instituțiilor și unităților Arhivelor Statului.

Planificarea activității de prelucrare și folosire a materialelor în raport cu importanța pe care o au, completarea și păstrarea lor precum și informarea operativă a activității de cercetare științifică și practică nu se poate face fără o evidență centralizată. De aceea întocmirea unei evidențe centralizate a materialelor documentare din Fondul arhivistic de stat constituie un alt obiect important al Arhivelor Statului.

Instrucțiunile dau evidenței un caracter unitar, complet exact și operativ. Măsurile luate în prezent de Direcția generală a Arhivelor Statului sînt menite să asigure, ca un prim pas, evidența fondurilor în raport cu stadiul lor de prelucrare adică fonduri prelucrate complet — *ordonate, inventariate, expertizate* — și fonduri prelucrate parțial sau neprelucrate în întregime fără a neglija celelalte aspecte ale sale — întocmirea instrumentelor de evidență, verificarea existentului și a stării materialelor documentare.

Ținînd seama de rolul materialelor documentare pentru cercetarea științifică, Arhivele Statului au acordat o deosebită importanță completării depozitelor sale cu fonduri și colecții arhivistice complet prelucrate de la organizațiile socialiste, cu materiale documentare donate sau achiziționate de la particulari, cu microfilme și fotocopii după diferite documente din străinătate. În același timp se impune necesitatea prelucrării fondurilor din depozitele proprii, a acelor de la organizațiile socialiste și în special de la Sfaturile populare care dețin importante fonduri sau fragmente de fonduri din epoca modernă și contemporană, cît și organi-

zarea activității de cercetare a materialelor documentare din arhivele de peste hotare.

O atenție deosebită va trebui să manifeste unitățile Arhivelor Statului față de fondurile aflate în păstrarea diferiților creatori de arhivă, care conțin materiale vechi scrise în limbi străine sau în caractere chirilice și pentru care aceștia nu pot asigura prelucrarea lor.

Pe lângă depunerile oficiale de fonduri în depozitele sale în ultimii ani, Arhivele Statului și-au îmbogățit patrimoniul cu achiziții, donații de documente și cu microfilme care completează și îmbogățesc nivelul cunoașterii actuale în multe domenii. Au fost achiziționate documente scrise pe pergament și hârtie, originale sau copii, unele cu sigilii aplicate în fum, tuș sau chinovar. Aceste documente, din cele mai vechi timpuri și pînă în epoca contemporană, completează imaginea societății românești sub toate raporturile. Menționăm ca valori mai importante documentele emise de cancelariile a numeroși domni din Moldova și Țara Românească din secolele XVI-XIX printre care Ștefan cel Mare, Radu Mihnea, Matei Basarab, Constantin Cantemir, Constantin Brîncoveanu și alții. S-au achiziționat mai multe hrisoave, zapise, anaforale, cărți de judecată, scrisori ale unor personalități de seamă din țară și străinătate, planuri de moșii, planuri de construcții, hărți topografice, litografii, indexuri, ziare, reviste și cărți rare. Categoriile de documente prezentate, intrate sub formă de foi volante, fonduri și colecții rare scrise în limbile : română, latină, greacă, slavă, turcă, prezintă interes atât pentru studiul vieții sociale, politice și economice de pe teritoriul țării noastre cît și interes practic. Amintim în acest sens cîteva probleme mai importante ce se desprind din studiul lor ; procesul destrămării obștilor răsărești și moșnenești, procesul de aservire al țărănimii, forme ale luptei de clasă, obligațiile feudale, evoluția unor bresle, politica internă și externă a țărilor române, relațiile noastre cu unele state, viața și activitatea unor personalități, dezvoltarea economică și culturală a țării.

Este cunoscut că, datorită împrejurărilor istorice, multe documente create de cancelariile țărilor române sau de alte instituții au ajuns în arhivele străine. În același timp datorită relațiilor economice, politice, diplomatice de-a lungul veacurilor cu diferite țări în arhivele acestora se găsesc materiale documentare care cuprind informații prețioase despre trecutul patriei noastre și a poporului român.

Activitatea larg desfășurată pe scară internațională în vederea depistării de documente care prezintă interes pentru istoria noastră și rezultatele obținute în această direcție ridică sarcina dezvoltării continue a relațiilor cu arhivele de peste hotare în vederea unei largi și variate documentări asupra materialelor arhivistice ce ne interesează și a completării Fondului arhivistic de stat.

Totodată numărul mare de microfilme după materialele documentare primite și a celor trimise în schimb impun elaborarea unor norme unice pentru evidența și păstrarea acestora.

Un alt capitol important în activitatea arhivistică este păstrarea și conservarea Fondului arhivistic de stat. Numărul mare de izvoare scrise create de-a lungul epocilor, dar mai ales, în ultimele două secole ca urmare a creșterii activității sociale au pus și pun problema spațiului de depozitare și crearea condițiilor optime care să le asigure acestor mărturii ale vieții trăinicia, durabilitatea peste veacuri.

Condițiile create prin grija permanentă a partidului și statului nostru au constituit temelia tuturor succeselor obținute de Arhivele Statului și în domeniul păstrării și al conservării materialelor documentare. Ca urmare a bazei materiale asigurate s-au îmbunătățit condițiile de depozitare prin construirea și amenajarea unor depozite corespunzătoare cerințelor arhivistice și prin extinderea spațiului de depozitare atât la Arhivele Statului cât și la organizațiile socialiste, s-au luat măsuri pentru asigurarea combaterii dăunătorilor materialelor documentare prin desprăfuiți și deratizări, s-a trecut la restaurarea documentelor deteriorate.

Exigențele actuale ale muncii arhivistice atribute ale îndatoririlor pe care le avem față de importanța acestor documente foarte variate prin conținutul și forma lor scot în evidență necesitatea rezolvării într-un termen cât mai scurt a problemei depozitării lor atât la unitățile proprii cât și la acelea ale organizațiilor socialiste care nu au încă asigurate condiții optime de păstrare. Realizarea condițiilor optime de păstrare impun elaborarea unor norme tehnice de păstrare a materialelor documentare, înzestrarea Arhivelor Statului cu aparatul necesară și aplicarea tehnicii la nivelul cerințelor actuale.

Concentrând eforturile sale pentru atingerea scopului final — folosirea materialelor documentare — Arhivele Statului trebuie să desfășoare din acest punct de vedere o activitate rodnică, să dea spre cercetare la sălile de studiu fonduri și colecții arhivistice care vin în întâmpinarea și ușurarea realizării unor obiective din munca noastră proprie de cercetare, a institutelor de cercetare ale Academiei și a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., să editeze publicații care să lărgescă informarea asupra fondurilor arhivistice din depozitele noastre, să introducă în circuitul științific materialul inedit, să popularizeze materialele documentare în Revista Arhivelor, în articole și în diferite prezentări în organele de presă centrale și locale, la radio și televiziune.

Evocarea trecutului glorios al poporului nostru cu ajutorul expoziției permanente și a expozițiilor temporare de materiale documentare, privind viața și activitatea unor reprezentanți remarcabili ai culturii noastre sau evenimente de seamă va trebui să constituie unul din mijloacele cele mai importante de încadrare a activității Arhivelor Statului la opera de educare comunistă a maselor.

Utilizarea, mijloacelor ce le stau la dispoziție pentru folosirea multilaterală a materialelor documentare, pun în fața Arhivelor Statului îndreptarea atenției într-o măsură și mai mare spre : asigurarea condițiilor

lor pentru buna desfășurare a muncii de cercetare, intensificarea colaborării cu instituțiile de cercetare științifică, o popularizare mai concretă și mai cuprinzătoare a materialelor documentare, folosirea mai largă a expozițiilor, găsirea unor metode și soluții care să sprijine mai eficient predarea istoriei în școală și în sfârșit pentru intensificarea activității de editare a publicațiilor arhivistice.

Izvorite din necesitatea practică a muncii noastre publicațiile au rolul de a ajuta sub toate aspectele cercetarea științifică, activitatea cultural-educativă și activitatea de conservare. Aceste publicații fac obiectul unui plan editorial de perspectivă al Arhivelor Statului. Pe lângă ultimul volum al Catalogului de documente turcești care se află sub tipar, în anii 1966 — 1970 vor fi pregătite și editate noi publicații. La elaborarea planului s-au luat în considerare stadiul actual de prelucrare al materialului din depozitele Arhivelor Statului și importanța fondurilor în raport de necesitățile muncii de cercetare științifică din țara noastră.

Prin problematica lor aceste publicații vor contribui cu date inedite la o cunoaștere mai completă a relațiilor de producție, a frământărilor sociale, a claselor și a luptei de clasă, a unor evenimente importante din cursul veacurilor, a istoriei relațiilor poporului nostru cu popoarele din Balcani și din Europa Centrală sau chiar de mai departe, a vechilor instituții românești etc.

Arhivelor Statului le revin deci sarcini din ce în ce mai mari și mai complexe care impun atât lucrătorilor ei cât și celor de la organizațiile socialiste împlinirea neobosită a muncii de cercetare științifică cu cea practică.

Cunoașterea necesităților muncii de cercetare științifică, punerea în lucru a celor mai importante fonduri și colecții care corespund cerințelor, folosirea multilaterală a materialelor documentare presupun din partea arhivistului eforturi în plus și o pregătire multilaterală. Acest lucru este impus și de faptul că el vine primul în contact cu materialul documentar neprelucrat sau dat în folosință și trebuie să fie în măsură să facă aprecierea valorii acestuia, să știe ce este important și va fi important pentru cercetare, să fie informat. Aceasta înseamnă pregătire temeinică, multilaterală, dar și de profundă specializare.

În Documentele partidului nostru dezbătute la Congresul al IX-lea se pune un accent deosebit pe pregătirea cadrelor, pe perfecționarea și specializarea acestora la nivelul cerințelor actuale ale științei. Pentru realizarea acestei sarcini de mare răspundere, pentru toate instituțiile științifice, Arhivele Statului, în funcție de nevoile activității sale privind prelucrarea, evidența și folosirea materialelor documentare au trecut la organizarea unor forme de învățămînt și de îndrumare a muncii științifice a lucrătorilor lor, care au tocmai scopul de a contribui la ridicarea măiestriei profesionale. Adîncirea cunoștințelor de istorie, de arhivistică, de științe auxiliare ale istoriei și de limbi străine pe baza studiului îndrumat

— obiectiv important al Direcției generale a Arhivelor Statului — va trebui să asigure totodată ridicarea pe o treaptă mai sus a contribuțiilor proprii la dezvoltarea cercetărilor științifice.

De o grijă continuă trebuie să se bucure și în viitor pregătirea lucrătorilor de arhivă de la organizațiile socialiste care au în păstrarea lor un mare număr de materiale documentare contemporane. Cursurile, seminariile și practica axată pe problemele de muncă și pe însușirea instrucțiunilor trebuie să asigure o prelucrare unitară în vederea preluării și completării Fondului arhivistic de stat.

Desfășurarea activității Arhivelor Statului în baza acestor sarcini va contribui la dezvoltarea muncii arhivistice și la realizarea unor obiective importante puse de partidul nostru în fața cercetării științifice.

BOGDAN PETRICEICU HASDEU ARHEOGRAF

A. SACERDOȚEANU

Figură impunătoare, enciclopedică, a secolului al XIX-lea B. P. Hasdeu a lăsat moștenire o creație complexă, cu multe orizonturi largi, cu culmi nebănuite spre care ne putem îndrepta cu certitudine. Îmbrățișînd o pluralitate de domenii B. P. Hasdeu a trebuit să înfrunte multe opinii care încercau să-i conteste meritele. Amintim în treacăt faptul că Gh. Panu îi contesta valoarea studiilor istorice, A. Cihac și V. Burlă pe a celor filologice și lingvistice iar P. P. Carp însăși drama „Răzvan și Vidra” sfătuiindu-l să se întoarcă la „Aghiuță”. Și, în parte, acest lucru este explicabil căci în tot timpul vieții sale Hasdeu a dus lungi și ascuțite polemici cu aproape toți contemporanii săi.

După moarte, situația se schimbă radical. Fiecare specialist îi recunoaște merite deosebite în alt domeniu decît acela pe care-l cultiva el. Astfel, istoricii vor zice că a fost filolog, lingviștii că a fost istoric, iar criticii literari că a fost istoric și filolog.

Opusă acestor păreri, construite sever de arhitecții lor, se situează o singură caracterizare și anume că Bogdan Petriceicu Hasdeu a fost și rămîne poet, romancier, moralist, eseist, critic, gînditor politic și filozof al istoriei. Aceasta este schema vieții lui Hasdeu. Ce sens i-a dat și cu ce agitată muncă și gîndire a umplut-o el ca ziarist, editor, deputat, profesor universitar, director de arhivă și academician, biografii încă nu au arătat pe larg. Pentru a-l cuprinde, căci el face parte dintre românii cei mai învățați ai secolului al XIX-lea¹ este încă nevoie de construcții parțiale care să contribuie la marele edificiu hasdean.

Cu alt prilej ne-am ocupat de concepția sa istorică². În cele ce urmează vrem să contribuim la lămurirea încă a uneia din activitățile sale, aceea de editor de izvoare istorice, cu alte cuvinte de activitatea sa arheografică.

¹ Ștefan Ștefănescu, *Bogdan Petriceicu Hasdeu*, în *Revista Muzeelor*, nr. 3/1965, p. 217.

² A. Sacerdoțeanu, *Concepția istorică a lui B. P. Hasdeu*, în „*Studii*”, nr. 5, 1957, p. 141—159.

Este fapt cunoscut că orice lucrare istorică, din momentul cînd i se fixează subiectul și pînă cînd e publicată, trece printr-o serie de operațiuni, pe care metodologia le-a grupat în trei mari compartimente: *Euristica* sau căutarea informației totale, edită sau inedită, cu privire la chestiunea propusă spre cercetare; *Ermineutica* sau studierea și interpretarea științifică, cu ajutorul criticii interne și externe, a izvoarelor și istoriografiei cunoscute; *Ecdotica*, forma structurală sau tehnica grafică pe care trebuie să o dăm lucrării. Aceste stadii de cercetare nu pot lipsi nici arheografiei. Dimpotrivă, i se cer în cea mai mare măsură.

Scopul acestei discipline este să îndrumeze pe cercetător către buna editare a izvoarelor istorice de orice natură³.

Este lesne de înțeles că metodele de publicare a izvoarelor istorice au variat de la țară la țară și de la editor la editor. Putem spune că în această privință a fost un adevărat haos. Pentru înlăturarea acestui neajuns încă de timpuriu savanții au căutat să fixeze un sistem unitar de lucru, dar în general nu s-au pus de acord asupra acestei chestiuni. Abia în jumătatea a doua a secolului trecut constatăm o mai mare generalizare a unui sistem sau a altuia, întins de obicei la limitele unei națiuni. În mod organizat însă în nici o țară nu s-a luat o măsură oficială, sau dacă s-a hotărît ceva oficios, nu a avut caracter obligator. Totuși au început să ia naștere așa-zisele „școale“, care, dacă nu au generalizat un sistem sau altul, l-au răspîndit cît mai mult și au făcut posibile premisele internaționalizării problemei.

Trebuie să spunem că la noi, în ce privește publicarea documentelor, deși am avut mulți editori totuși nici unul nu a putut determina o „școală“, fie din cauză că ei înșiși nu au fost consecvenți cu ei, fie pentru că au adoptat sisteme prea simpliste ori prea inutile de complexe. Hasdeu însuși a fost supus acestei grave oscilații.

Hasdeu își începe activitatea arheografică chiar din primul an de publicistică. Prezentînd colecția de documente a lui Senkovski, traduce și reproduce un scurt fragment din relația lui Remi-Ahmed Efendi, călător la Iași în 1763, publicată în acea colecție⁴. Îndată îi urmează o apreciere asupra „marelui nostru letopisetz Grigore Ureche“ și publică un document din 1670, în care semnează autograf și Alexandra, fiica acestui cronicar⁵. Tot atunci folosește el însuși, întîia oară la noi, termenul tehnic de *arheografia*, dînd o seamă de documente după publicația lui Porfirie Uspenski⁶. De acum înainte și pînă la 1893, cînd revine cu interpretări noi asupra manuscrisului budapestin „*Dictionarium valachico-latinum*“ sau „*Anonymus Lugoshiensis*“⁷, timp de 36 de ani Hasdeu nu a încetat să se preocupe de problemele arheografice. Ultimele frag-

³ Despre arheografie, A. Sacerdoțeanu, *Probleme actuale ale arheografiei noastre*, „Revista Arhivelor“, nr. 1, 1958, p. 22—33.

⁴ B. P. Hasdeu, *Insemnări bibliografice pentru istoria României*. în „Romania“, I, nr. 3, (2 decembrie 1858), p. 22—23.

⁵ Idem, *Uricariul*, Ibidem, p. 23.

⁶ Idem, *Uricele române aflătoare la Sfetigora*, ibidem, I, nr. 2—4 (ianuarie 1859), p. 11—13, 17—21 și 29.

⁷ Idem, *Bănat*, în *Etymologicum magnum Romaniae*, III, 1893, col. 3106—3127.

mente de documente inedite publicate sub formă de citate sînt din acest an⁸.

Cînd Hasdeu începe fenomenala sa activitate, este cazul să ne întrebăm care era situația la noi din punct de vedere arheografic și istoric în general. Putem spune că ea însemna prea puțin. Trebuie să remarcăm că întreaga noastră istoriografie, și mai ales arheografia, pînă în decada a șasea din secolul trecut, era încă în faza incipientă, își căuta drumul. Se lucra în mare parte empiric. Totuși, importanța izvoarelor istorice a fost unanim recunoscută. De aceea, foarte de timpuriu, apare chiar îndrăzneța inițiativă de alcătuire și publicare a unui corpus de documente. Astfel, mitropolitul Grigore Dascălul se gîndește mai întîi (1812) la documentele privitoare la istoria bisericii, iar mai apoi (1829) și la toate cronicile. În acest scop se fac atunci cercetări și în arhivele din Odesa. Puțin mai tîrziu generalul Kiselev dispune adunarea tuturor materialelor documentare ce vor fi necesare scrierii istoriei țării, inițiativă bogată în urmări constructive⁹.

Mult mai tîrziu (1856), dar sub auspicii mai bune, cunoaștem încă o încercare lăudabilă pentru publicarea unei colecții de izvoare intitulată : *Documente privitoare la istoria românilor*, dar după doi ani de goană după prenumerați, inițiativa cade¹⁰. Desigur că un motiv real al neizbînzii îl constituie cel invocat de Ion Bogdan : „lipsa de pregătire științifică a întreprinzătorilor și lipsa de interes a contimporanilor pentru astfel de publicații“¹¹. În adevăr, fără a avea cadre corespunzătoare asemenea inițiative sînt premature și sortite eșecului. De aceea au și căzut. Însă și după aceste îndrăznețe inițiative munca ce s-a dus a rămas tot neorganizată, depinzînd de bunăvoința unora sau a altora. Ce și cum s-a realizat este în general cunoscut, dar nu în mod satisfăcător¹².

Pe scurt, pînă la apariția lui Hasdeu se poate spune că problema culegerii și publicării izvoarelor istorice abia fusese pusă. Începătorul în această direcție, Mihail Kogălniceanu, își încheiase deja minunata sa inițiativă (1840—1851). Tot așa vrednicul său urmaș Nicolae Bălcescu, a avut scrieri geniale în privința clasificării și importanței izvoarelor patriei (1844—1847), dar scurtimea vieții nu i-a îngăduit să facă mai mult. Colaboratorul său, August Treboniu Laurian, va căuta să continue această operă, dar va fi încă prea puțin și calitativ inferioară operei lui Bălcescu¹³. În aceste împrejurări nu se poate lăuda îndeajuns inițiativa

⁸ Zapis din 1712 (*Biră*, ibidem, col. 32—37) și hrisov din 1575 (*Alde*, ibidem, Addenda, col. XXII).

⁹ Cf. A. Sacerdoțeanu, *Ceva despre un corpus al izvoarelor istoriei românilor*, „Arhiva românească“, IV, 1940. Reprodus : Idem, *Îndrumări în cercetările istorice*, București, 1945, p. 82—83 ; Idem, *Izvoarele istoriei românilor*, „Arhiva românească“, V, 1940. Reprodus : Idem, *Îndrumări*, p. 105.

¹⁰ A. Sacerdoțeanu, *Documente privitoare la istoria românilor. Un proiect de editare din 1856*, în *In amintirea lui Constantin Giurescu la douăzeci și cinci de ani de la moartea lui (1875—1918)*, București, 1944, p. 441—446.

¹¹ Ioan Bogdan, „Bul. Com. ist. a României“, I, 1915, p. 319.

¹² În volumul *Documente privind istoria României, Introducere*, vol. I, București, 1956, p. 7—21, se prezintă aceste eforturi prea sumar.

¹³ A. Sacerdoțeanu, *Ceva despre Magazinul istoric pentru Dacia și publicațiile lui Laurian*, „Arhiva românească“, VII, 1941, p. 356—360. E vorba despre

unui tipograf-editor ca Teodor Codrescu, editorul cunoscutului *Uricariu*, fără de care Xenopol, cum va mărturisi el însuși mai târziu, nu ar fi putut scrie istoria Moldovei. În perioada de care ne ocupăm apăruseră deja patru volume din *Uricariu* (1852—1857). Un alt tipograf-editor, George Ioanid, și-a încheiat tot atunci meteorica sa activitate arheografică (1858—1859). Putem considera ca monumentală ediția de la Iași a cronicii lui Șincai (1853—1854).

În Transilvania printre români de abia dacă situația era ceva mai bună. Timotei Cipariu publică documente interesind în special limba și istoria bisericii, cu comentarii relativ superioare¹⁴. Gavra însă nu va izbuti să aducă la îndeplinire ridicarea monumentului șincaian (1844).

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea mai apare cu privire la Transilvania o serie de publicații care prezintă interes pentru noi sub aspect documentar, al studiilor de arheografie, diplomatică și cu caracter monografic. Amintim aici cele 7 volume din „Revista trimestrială ardeleană”, două volume din „Magazinul” lui Kurz, „Arhiva societății pentru știința națională ardeleană”¹⁵, lucrările lui Iosif Benkő, J. Tartler, Hermann, Eder, Szeredai, Engel, Kósa, Kemeny¹⁶, colecțiile lui Batthyány, Schlözer, Schuller, Teutsch și Firnhaber¹⁶ b₁.

Documente istorice despre starea politică și ieratică a românilor din Transilvania, Viena, 1850, prelucrare a colecției de documente publicate deja în „Magazinul istoric pentru Dacia”, III, 1846, p. 95—330, și despre tomul VII, facs. I din „Magazin”, Viena, 1851.

¹⁴ Timotei Cipariu: *Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi*, Blaj, 1854. Idem. *Acte și fragmente latino-românești pentru istoria bisericii române, mai ales unite, editate și adnotate*, Blaj, 1855. Idem. *Crestomația sau anectele literare de în cărțile mai vechi și noue românești, adunate și alese*, Blaj, 1858.

¹⁵ *Siebenbürgische Quartalschrift*, 7 vol., Sibiu, 1790—1801, Anton Kurz, *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens*, vol. I—II, Brașov, 1844—1846. *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, Sibiu, 1843—1851, Neue Folge, 1853, sqq.

¹⁶ Josephus Benkő, *Transsilvania sive magnus Transsilvaniae Principatus*, 2 vol., Viena, 1778. Idem, *Milkovia*, 2 vol. Viena, 1781; J. Tartler, *Das Recht des Eigentums der sächsischen Nation in Siebenbürgen*, Viena, 1791; Hermann, *Die Grundverfassungen der Sachsen in Siebenbürgen und ihre Schicksale*, Offenbach, 1792 (ed. II, Sibiu, 1839); Antonius Szeredai, *Notitia veteris et novi capituli ecclesiae Albensis Transilvaniae et antiquis ac recentioribus literarum monumentis eruta*, Alba Iulia, 1791; J. Ch. Engel, *Geschichte der Walachey*, Halle, 1804, p. 25—121; *Literatur der walachischen und moldauischen Geschichte und Staatskunde*; Sigismundus Kósa, *De publica partium Transsilvanicarum administratione civili atque militari sub vatvodis*, Viena, 1816; Josephus C. Kemeny *Notitia historico-diplomatica archivi et literalium capituli Albensis Transilvaniae*, 2 vol., Sibiu, 1836; Bárány Agoston, *Torontál vármegye hajdana* (Trecutul comitatului Torontal), Buda, 1845, Idem, *Temes vármegye emléke* (Amintiri despre comitatul Timiș), Becicherecul Mare, 1848; Hillibi Gál László, *Vizsgalódás az erdélyi kenezségekrol* (Considerațiuni asupra chinezatelor ardeleni), Aiud, 1846; J. C. Kémeny, *Über die ehemaligen Knesen und Kneziate, der Valachen in Siebenbürgen*, in Kurz's „Magazin”, II, 1846.

¹⁶ b₁ bis. Ignatius Batthyány, *Leges ecclesiasticae regni Hungariae et provinciarum adiacentium*, I, Alba Iulia, 1785. vol. II—III, Cluj 1827; A. L. Schlözer, *Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, 3 vol., Göttingen,

Românii nefiind națiune privilegiată, tocmai acum ivindu-se și contestarea dreptului lor istoric, toate energiile posibile au fost îndreptate în direcția luptei pentru dovedirea că sînt aborigeni și că nu au încetat nici un moment de a fi locuit teritoriul ce-l ocupau. În această privință transilvănenii s-au ilustrat în mod deosebit.

Acestea erau la noi modelele de lucru și eventual de urmat în momentul cînd apare Hasdeu. Desigur, ele nu puteau constitui un adevărat model. Dar unul mai critic și mai avansat nu putea veni nici din altă parte. Lipsa de metodă în această privință se simțea pretutindeni, ca și lipsa de cadre pregătite capabile să realizeze ceva mai bun. „*École des chartes*“ de la Paris și „*Institut für Geschichtsforschung*“ de la Viena abia își conturau premisele după care avea să se călăuzească critica franceză și germană. Dacă „*Societas aperiendis fontibus rerum germanicarum medii aevi*“ (1816) prin Pertz izbutise să dea, încă din 1826, cel dintîi volum din *Scriptores* în cadrul celebrelor „*Monumenta Germaniae Historica*“, într-o formă și azi folosită, pentru izvoarele diplomatice se va isca o discuție atît de aprinsă încît cei mai cunoscuți colaboratori se vor retrage din asociație spre a publica fiecare în felul său documentele cancelariilor imperiale medievale. Și între aceștia se citează un Potthast sau un Böhmer. Primul volum din *Diplomata*, în cadrul colecției, nu va apărea decît în 1872, și totuși a fost supus unei critici extrem de severe. De altfel, această serie din colecție a rămas pînă astăzi mult timp în urma celorlalte. „*La Société de l'histoire de France*“, întemeiată cu scopul de a publica toate izvoarele istorice ale istoriei Franței (1835), oscilează și ea mult pînă ajunge să-și fixeze o metodă proprie în ce privește izvoarele narrative, dar abandonează cu totul pe cele diplomatice. Alte colecții importante își fac apariția tot acum¹⁷. Deci, din această parte nu puteau pătrunde modele deosebite de urmat. Desigur că informația directă, atîta cîtă a fost, Hasdeu a putut să aibă și din Polonia și Rusia.

În ce privește Polonia, dacă lăsăm la o parte publicațiile mai vechi ale lui Sommersberg, Mitzler de Kolof și Dogiel, avem din această vreme mai nouă, pentru cronici cele cinci volume ale scriitorilor istoriei Sileziei publicate de Stenzel (1835—1851)¹⁸, iar pentru documente, codicele diplomatic al Prusiei de Voigt¹⁹, al Poloniei Mari de Raczynski²⁰,

1795—1797; J. K. Schuller, *Archiv für Kenntniss von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart*, Sibiu, 1841—1843; Georg-Daniel Teutsch și Fr. Firnhaber, *Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens*, I, Viena, 1857, (*Fontes rerum Austriacarum*; Abt. II, Band XV).

¹⁷ *Fontes rerum Austriacarum*: *Scriptores* (1845) și *Diplomata* (1849), *Monumenta Hungariae historica*, *Scriptores* și *Diplomataria* (1857). *Rerum britannicarum medii aevi scriptores* (1858). Fr. Miklosich, *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragustii*, Viena, 1858.

¹⁸ *Scriptores rerum silesiacarum, oder Sammlung schlesischen Geschichtschreiber*, vol. I—V, de G. A. Stenzel, 1835—1851.

¹⁹ *Codex diplomaticus Prussicus*, ed. J. Voigt, vol. I—VI, Königsberg, 1836—1861.

²⁰ *Codex diplomaticus Majoris Poloniae*, ed. E. Raczynski, Poznan, 1840.

al Pomeraniei de Hasselbach și Kosegarten²¹, al Poloniei întregi publicat în colaborare²² și al Sileziei, cel mai întins²³.

În Rusia lucrau din proprie inițiativă și cu metode deosebite de la una la alta cunoscutele comisii arheografice. Printre cele mai importante colecții care au apărut în această perioadă și care se impun enumerăm în primul rând *Colecția completă a cronicilor rusești*, începută de Comisia arheografică în 1841, și din care pînă în 1859²⁴ apar deja opt volume, *Colecția documentelor și tratatelor de Stat*, publicată în trei volume (1813—1841)²⁵, *Acte din colecțiile, bibliotecile și arhivele rusești* (1836)²⁶, *Acte juridice sau culegere de modele ale muncii vechiului secretariat* (1838)²⁷, *Acte istorice* (1831)²⁸, *Acte privitoare la istoria Rusiei apusene* (1846)²⁹, *Supliment la actele istorice* (1846)³⁰ și *Acte privitoare la starea juridică a vechei Rusii* (1857)³¹. Tot aici apare și cea mai veche colecție de documente privind istoria noastră datorită lui Venelin (1840)³², ca și cele mai vechi documente ale Bulgariei publicate de Aprilov (1845)³³.

Acesta era mediul de informare istorică în multe privințe pentru oricine avea înclinare spre studiile istorice. Și Hașdeu o avea.

În această ambianță, pe care o putem socoti quasiștiințifică, apare Hasdeu cu multilaterală sa activitate, în care nu cu mai puțină autoritate s-a impus și ca arheograf. În ce măsură a corespuns el normelor fixate de disciplina arheografică e de văzut. Menționăm încă de la început că atunci înseși principiile arheografice nu erau stabilite și că ele n-au fost generalizate decît începînd cu ultima decadă a secolului trecut, adică de cînd Hasdeu încetează de a mai fi arheograf.

²¹ *Codex Pomeraniae diplomaticus*, ed. K. F. W. Hasselbach și J. G. L. Kosegarten, I, Greisswald, 1842—1862.

²² *Codex diplomaticus Poloniae*, 4 vol., Varșovia, 1847—1858; prin colaborarea lui Leon Ryszczewski, A. Muczkowski, A. Z. Helcel, Bartiszewicz și Bobowski.

²³ *Codex diplomaticus Silesiae*, herausgegeben von Verein für Geschichte Schlesiens, vol. I, 1857 (ultimul, XXXI, 1925).

²⁴ *Polnoe sobranie rossiiskih letopisei*, izdanoe Arheograficeskoiu Komissieiu, Sankt-Peterburg, 1841, (vol. XXIV, Petrograd, 1921).

²⁵ *Sobranie gosudarstvennih gramot i dogovorov, hrancasichsca v Gosudarstvennoi Kollegii inostrannih del*, vol. I—II, Moscova 1819, vol. III, Sankt-Peterburg, 1841.

²⁶ *Akti, sobranie i bibliotekah i arhivah Rossiiskoi imperii arheograficeskoiu expedicieiu Akademii Nauk*, vol. I, (1294—1598), Sankt-Peterburg, 1836.

²⁷ *Akti iuridiceskie, ili sobranie form starinno deloproizvodstva*. Izdani Arheograficeskoiu Komissieio, Sankt-Peterburg, 1838.

²⁸ *Akti istoriceskie, sobranie i izdannie Arheograficeskoiu ekspedicieiu*, vol. I (1334—1598), Sankt-Peterburg, 1841.

²⁹ *Akti otnoseasciesea k istorii Zapadnoi Rossi*, vol. I (1340—1506), Sankt-Peterburg, 1846.

³⁰ *Dopolneniea k aktam istoriceskim*, sobranie i izdannie Arheograficeskoiu ekspedicieiu, vol. I, Sankt-Peterburg, 1846.

³¹ *Akti otnoseasciesea do iuridiceskogo bita drevnei Rossii*, 3 vol. Sankt-Peterburg, 1857—1884.

³² Jurii Venelin, *Vlaho-bolgarskiea ili dakoslaveanskia gramoti*, Sankt-Peterburg, 1840.

³³ V. Aprilov, *Bolgarskiea gramoti*, Odesa, 1845.

I.

Cea dintii întrebare la care trebuie să răspundem e dacă Hasdeu, bun metodist arheograf, și-a dat seama de importanța cunoașterii documentelor, a valorii lor relative, a necesității de selectare, dacă a avut un plan de împlinit și cum și-a căutat el materialul ca să-și ajungă scopul. Avem diverse ocazii ca să surprindem astfel de date în opera lui arheografică și istorică.

De la început Hasdeu și-a dat seama de insuficienta cunoaștere a izvoarelor istorice. De la început prin revistele sale a făcut apel la toți deținătorii să-i comunice documente în orice limbă, luându-și el sarcina să le transcrie și traducă. De la început recunoaște că arhivele sînt prea puțin cunoscute. Cînd află de bogăția arhivii mănăstirii Sf. Sava din Iași, din care copiază „pe cele mai însemnate“, nu poate să nu arate că e „de tot necunoscută“³⁴. Și mai tirziu va urmări această chestiune, făcînd apel în *Columna lui Traian* „tuturor d-lor prin districte, cari vor binevoi a ne comunica... copii exacte de pe textul documentelor vechi, cu arătarea locului unde se află“³⁵.

Hasdeu a recunoscut permanent importanța izvoarelor, sau „testurilor“ cum zice el. Odată va mărturisi că concluzia lui „a verificat-o printr-un șir de testuri documentare“³⁶. „Documentele în testuri originale ...sînt astăzi unicele baze serioase, ale unei istorii naționale pozitive“ scrie el în altă parte³⁷. „Testurile“ sînt temeiul oricărui istoric, mai precizează o dată³⁸, de aceea e dispus să dea în revista sa „un larg spațiu publicării fîntînelor inedite sau puțin cunoscute : diplome, cronice, vocabulare, basme, cîntece populare etc.“³⁹.

Însă Hasdeu nu înțelege să folosească aceste izvoare tale-quala. Își dă seama că trebuie supuse unei critici severe prin care să se elucideze orice contradicție. „În fîntînele istorice, zice el, nu există în genere mai nici o dată o minciună, ci mai totdeauna ceea ce ni se pare o minciună este un adevăr neînțeles sau rău înțeles, o realitate trunchiată sau îmbrobodită, iar prin urmare într-un asemenea caz critica nu trebui să tăgăduiască sau să respingă cu dispreț, ci să limpezească, dacă se poate“⁴⁰.

Cunoașterea izvoarelor înseși nu i se pare suficientă pentru a fi bun istoric și arheograf. Hasdeu înțelege să se preocupe și cu probleme de istoriografie. Încă de la început îl va interesa un Andreas Wolf sau

³⁴ B. P. Hasdeu, *Uricul cel de mult căutat de la Roman Vodă din 1392. Textul ; traducerea și comentarul*, „Lumina“, III, nr. 19, 1863, p. 13.

³⁵ „Columna lui Traian“, VII, 1876, p. 48, 144, 192.

³⁶ B. P. Hasdeu, *Originile agriculturii la români*, „Columna lui Traian“, V, 1874, p. 89.

³⁷ Ibidem, *Trei lune peste munți*, ibidem, p. 135.

³⁸ Ibidem, *Istoria critică a românilor*, II, București, 1875, p. II (prefată).

³⁹ „Columna lui Traian“, VII, 1876, p. VIII.

⁴⁰ B. P. Hasdeu, *Negru Vodă. Un secol, și jumătate din începuturile Terei Românești (1230—1380)*, București, 1898, (*Etymologicum magnum Romaniae*, IV, p. CCXLVIII).

Spiridon Palauzov⁴¹, spre a continua cu *Cîteva schițe bibliografice*⁴², pe care le va aduna chiar într-un volum⁴³. Pe urmă va părăsi acest sistem și-și va răspîndi incidental părerile în diferite studii și note.

O trecere în revistă a celor mai mulți istorici o va face tîrziu de tot⁴⁴, cu destulă agerime și adesea nu fără ironie⁴⁵. Nu e lipsit de interes o scurtă conspicuitate în cîteva cazuri. *Istoria Țării Românești*, publicată de frații Tunusli, o consideră că e a stolnicului Constantin Cantacuzino⁴⁶. Pe elevul său Gr. G. Tocilescu îl laudă: „Modul critic, cu care tînrul d. Gr. G. Tocilescu debută în publicarea documentelor, ne face să-i urăm de pe acum toată persistența de a urma înainte pe această aspră cale, singura călăuză și singurul prag la templul istoriei naționale“⁴⁷. Dar mai tîrziu îi aruncă o delicată împunsătură arătînd că „o adevărată Fata Morgana se va fi furișat în *Manual* fără știrea eruditului meu amic, atît de cumpătat, de păzit, atît de neîncrezător chiar în privința Istoriei critice“⁴⁸. „E puțin metodic însuși Laurian, mai zice Hasdeu, care nu ia osteneala de a citi pe Priscus în textul grecesc, mulțumindu-se cu o traducțiune latină nu pretutindenea exactă. Orice problemă istorică contraversată trebui supusă unei minuțioase analize, din care să rezulte de la sineși demonstrațiunea“⁴⁹.

În altă ordine de idei, vedem că nu admite hotărîrea de a se fi publicat *Fragmentele* lui Eudoxiu Hurmuzaki, lucrare neterminată și nerevăzută de autor; consideră însă de bună colecția lui de documente: „Aici mă închin“ — zice el⁵⁰.

Faptul că ridică chestiuni de critică istorică și de reconsiderare, este un progres față de concepția contemporanilor care, cînd îndrăzneau acest lucru, nu se ridicau dincolo de o polemică ușoară. O va face și el destul de des, căci pecetluirile lui erau destul de gustate. Gustăm și noi chiar astăzi pecetea pe care o pune pe „ridicula carte“ a contelui Amédée de Foras, despre genealogia Bibeștilor⁵¹.

Este adevărat că în perioada ieșană Hasdeu are o bogată activitate arheografică creată la întîmplare. Dar nu i se poate reproșa că realmente el nu a avut un plan de muncă. Îndată ce are prilejul să scoată o lucrare strict arheografică, *Arhiva istorică a României*, ne și împărtășește acest plan. Mai întîi, cînd broșează prima fasciculă, în ianuarie 1865, îi adaugă subtitlul: „Colecțiune critică de documente asupra tre-

⁴¹ „Ateneul român“, I, Iași, 1861.

⁴² „Buciumul“ și „Ateneul român“, București, 1864.

⁴³ B. P. Hasdeu, *Cîteva analize literare externe*, București, 1864, (Studii critice asupra istoriei române).

⁴⁴ Idem, *Negru Vodă*, p. III—XVII.

⁴⁵ Cf. A. Sacerdoțeanu, *Concepția istorică a lui Hasdeu*, p. 151.

⁴⁶ *Istoria Țării Românești de frații Tunusli* (Mihai Cantacuzino) trad. G. Sion, București, 1863, p. II, (Sion citează o comunicare a lui Hasdeu). Hasdeu își menține părerea și în *Negru Vodă*, p. VI.

⁴⁷ „Columna lui Traian“, I, nr. 18, 7 mai 1870, recenzînd „Foaia Soc. Româ-nismul“.

⁴⁸ B. P. Hasdeu, *Negru Vodă*, p. XXXIX.

⁴⁹ Idem, *Bănat*, col. 3155.

⁵⁰ Idem, *Negru Vodă*, p. XXI—XXII.

⁵¹ Idem, *Băsărabă*, în *Etymologicum*, III, 1893, col. 2541.

cutului român, începînd de la timpii cei mai depărtați și pînă la anul 1800⁵². Deci fixează perioada care îl interesează. Tot așa va preciza perioada și în *Arhivul istoric. Deceniul 1570—1580*⁵³, cum și în alt articol publicat tot atunci⁵⁴. Chiar celebrele *Cuvinte din bătrîni* au o precizare în timp: *Limba română vorbită între 1550—1600*⁵⁵. Hasdeu nu s-a simțit însă legat de aceste date. Vor figura acolo și documente anterioare și posterioare, uneori motivînd aceasta.

Și pentru izvoarele narative, el va întrebuița un termen *ad quem*. Astfel cronica lui Zilot Românul este publicată sub titlul: *Înainte de Tudor Vladimirescu, 1800—1821*⁵⁶.

În *Cuvinte din bătrîni* apare la Hasdeu un plan tematic de reținut. El ni-l înfățișează astfel: „sarcina mea de căpetenie” a fost de a clasifica tesaurile lor astfel, încît să nu se mai dea la lumină, ca în trecut, niște extracte necritice, desbrăcate de orice caracter științific, ci toate documentele să se poată publica treptat în întregul lor, nu numai fără nici o abatere în fond sau în formă, dar încă — ceea ce importă foarte mult — într-o ordine sistematică, adecă sub rubricile omogene, cuprinzînd fiecare corp cîte o materie de aceeași natură, animată — așa zicînd — de un singur suflet.

„Una din asemenea rubrici îmbrățișează *texturile române înainte de anul 1600*. Din această rubrică alegem o seamă de acte, a căror autenticitate este mai presus de îndoială, lăsînd la o parte, pînă la verificare, pe cele mai puțin sigure.

„Altele cîteva, pe care de asemenea le ținem deocamdată în rezervă, deși ele sînt pe deplin autentice, vor intra în două colecțiuni separate: 1. *Răvașele Banilor Craiovei*; 2. *Acte municipale*. În locul lor dăm vreo trei-patru documente de pe la începutul secolului al XVII-lea, cu atît mai mult că e peste puțină, sub raportul limbei, a stabili o riguroasă linie de demarcațiune între anii imediat anteriori și cei imediat posteriori lui 1600.

⁵² Idem, *Dare de seamă din partea redactorului pentru primul semestru al publicațiunii Arhiva istorică a României*, în „Arhiva istorică”. I. 1, 1865, p. III (datat: 29 ianuarie 1865).

⁵³ Titlul continuă: *Fontine inedite, puțin cunoscute sau imprăștiute, traduse și adnotate. Seria I, Acte*, în „Columna lui Traian”, I, nr. 1—62, 1870 și II nr. 63—97, 1871.

⁵⁴ B. P. Hasdeu, *Seasezeci și șapte documente, în cea mai mare parte inedite, relative la istoria română politică, socială; economică, giuridică, etc.* Ibidem, I, nr. 1—62.

⁵⁵ Tom. I, București, 1878; în „Columna lui Traian”, VIII, 1877, de unde se extrage, pusese data 1560—1600.

⁵⁶ B. P. Hasdeu, *Zilot Românul. Ultima cronică română din epoca Fanarioșilor reproducă după manuscrisul din Arhiva Statului din București*, cu o introducere, București, 1884. Reproducere din „Columna lui Traian”, IX—X, 1882—1883, unde apăruse sub un titlu puțin schimbat: *Înainte de Tudor Vladimirescu. O cronică inedită a Terei Românești dintre 1800—1821, scrisă în versuri și în proză sub pseudonimul de Zilot Românul*.

* De cînd i s-a încredințat Direcțiunea generală a Arhivelor Statului de către Ministerul Instrucțiunii Publice.

„Specimenele fotografice se vor publica deosebit într-un tractat de «Paleografia slavo-română». Facem excepție însă pentru zăpădul de sub No. VI, a căruia mare însemnătate prosodică ne îndeamnă a-l da de pe acum în facsimile, pentru hrăsoțul de sub No. VII, în care sînt grupate cinci diferite caractere, și pentru semnele de fabrică (Wasserzeichen) ale documentelor celor scrise pe hîrtie“⁵⁷.

În prefața aceluiași volum Hasdeu dă și sensul lucrării sale : „Publicațiunea de față nu este o brută colecțiune de documente. Texturile și glosele n-au fost pentru noi decît un simplu material, cu ajutorul căruia, înlăturînd orice teorie a-priori, am putut studia în cunoștință de cauză, sub toate raporturile, limba cea vorbită a străbunilor noștri în a doua jumătate a secolului XVI...

„Intențiunea autorului a fost de a pune o serioasă temelie analitică pentru filologia și diplomatica română, după cum, pe un teren diferit, dar tot prin analiza cea mai minuțioasă, ne încercasem altădată de a limpezi, mergînd din disecțiune în disecțiune, trecutul nostru național prin *Istoria critică a românilor*.

„Dacă am reușit, nu se știe ; ceea ce știm, este că lucrul ni-a constat multă muncă.

„Afară de chestiuni curat lingvistice și paleografice, am atins adesea puncturi istorice și juridice“⁵⁸.

În ceea ce privește alte probleme pe care le cere arheografia să fie rezolvate, Hasdeu arată cea mai atentă preocupare, ne mai întîlnită pînă la dînsul. Așa spre exemplu, în prefața de la *Arhiva istorică*, el arată că va publica documente pînă la 1800, grupate în :

1. *Documente inedite neromâne*, în text și în traducere, „substituind lectura întregă abreviațiunilor și supraliterelor, întrebuințate în ortografia cirilică“.

2. *Documente inedite române*, „reproduse cu slove cirilice întocmai dupe ortografia originală însă fără abreviațiuni și supralitere“ pînă la 1700 „pentru ca astfel să putem judeca mai cu ușurință despre ideile gramaticale și pronunțarea străbunilor noștri, în deosebite epoce și provincii“. Cele dintre 1700 și 1800, se dau în ortografie modernă „ca unele ce nu mai prezintă interesul anticității“.

3. *Documente publicate neromâne*, puțin cunoscute românilor și chiar istoricilor noștri se vor da numai în traducere.

4. *Documente publicate române*, le citează fără retipărire afară de cazul „dacă documentul e publicat într-o carte română veche și rară și nu s-a mai reprodus de atunci încoace ; dacă ne va fi cu puțință de a proba, prin inspecțiunea originalului, greșelile și neexactitățile reproducerii“.

5. *Fragmente documentale străine* nu reproduce „decît numai ceea ce se află în vre-o legătură mediată sau imediată cu ținta“ publicației.

Va face și comentarii, dar nu întinse și mai mult va folosi diferențierea grafică, „o distincțiune curat plastică“, spre a scoate în evi-

⁵⁷ *Cuvînte din bătrîni*, I, p. 3.

⁵⁸ *Ibidem*, p. II (datat : 10 august 1878).

dență caracteristicile documentelor : litere r ă r i t e pentru cuvinte românești în texte slave ; *cursive* pentru pasaje etnografice și **compacte** pentru numele proprii.

Va face rezumate și va da indici lingvistic, onomastic, etnografic (*index rerum*) și cronologic. Regreta că nu poate face reproduceri litografice.

Prefața se încheie cu multă mindrie : „Credem că edificată pe unele așa principii, publicațiunea noastră va fi departe de a admite superioritatea oricărei alte colecțiuni documentali europene, din câte ni sînt cunoscute“⁵⁹.

După un semestru de apariție Hasdeu înțelege să facă o dare de seamă despre mersul lucrării și utilitatea ei. Darea de seamă care este totodată și critică ascuțită la adresa publicației, *Tesaur de monumente istorice*, editată de Papiu Ilarian, sortită de altfel unei dispariții timpurii, merită să fie cunoscută pentru justetea și progresismul concepției sale despre rostul unei colecții de documente. Iată un larg fragment edificator :

„Duo publicațiuni periodice concurg, în momentul de față, pe calea de a grămădi și a limpezi materialul, din care se va clădi o dată, mai tirziu, doritul edificiu al istoriei române : *Tesaurul de monumente* al d-lui Papiu-Ilarian și această a noastră *Arhivă istorică*. Ambele publicațiuni apar în București, ambele oferă lectorilor săi cite patru coale pe lună, ambele scot la lumină rămășițe inedite sau rare ale trecutului național... toată diferența constă numai în deosebitul punct de vedere individuale al fiecărui redactor în parte.

Istoria română e plină de povești și lacune : pentru a îndrepta unele și a astupa pe celelalte, se cere un studiu bazat pe documente, iară de loc pe compilațiuni. Epistole, acte oficiale, călătorii, memorii, adecă lucrări descrise sub impresiunea evenimentului, acesta e programul „Arhivei istorice“, pe cînd în „Tesaurul de monumente“ — s-au admis, pe lingă documentele cele mai prețioase, mai multe piese, lipsite de valoarea istorică, precum, bunăoară, De Thou, Bissel etc.

Pînă astăzi istoria română ne era cunoscută numai după povestirile străbunilor, și chiar cronicarii noștri nu încetează de a se plînge asupra lipsei materialului intern : căci documentele cele antice, apăsate sub oborocul mănăstirilor și al familiilor particulare, rămîneau de tot nestrăbătute. *Arhiva istorică* adună, mai cu seamă, unele așa misterioase revelațiuni ale românilor despre ei înșiși, pe cînd *Tesaurul de monumente*, în cea mai mare parte, urmează a reproduce narațiuni foarte interesante, dar totuși externe.

Nu mai vorbim nimic despre preferința sistemului nostru de a însoți fiecare document de cite un sumariu detaliat, pentru a înlesni lectorului căutarea și înțelegerea documentelor, ceea ce lipsește cu desăvîrșire „Tesaurului de monumente“ ; nu mai vorbim nimic despre registruri, prin care se va încheia fiecare tom al „Arhivei istorice“ și în cari se va cuprinde resumatul analitic al anului întreg.. singurul defect al

⁵⁹ „Arhiva istorică“, I, 1, 1864, p. 1—3, Introducerea.

publicațiunii noastre este vițioasă execuție tipografică, pe cînd cea a d-lui Papiu se distinge, din contra, prin o frumusețe exemplară : a cui să fie vina, dacă Imprimeria Statului ne înzestreză cu litere vechi, șterse, mîncate ? !

Pe lîngă caracterul său documentale și mai cu seamă intern, pe lîngă sumarele și registrele sale, *Arhiva istorică* mai are meritul de a îmbrățișa în sine toate epocile istoriei române din toate punctele de vedere... politic, social, juridic, administrativ, eclesiastic, militar, comercial, topografic, cronologic, limbistic, biografic, eraldic, etnografic, literar, artistic⁶⁰.

La un an de apariție Hasdeu e mîndru de activitatea sa și resimte „mulțumirea drumașului cînd, uitîndu-se îndărăt, privește calea ce o străbătuse, și-și murmură cu mîndrie : am ajuns departe !“. *Arhiva istorică* „va deveni tot din ce în ce mai interesantă, documentele, ca și vocabule, cîștigînd prin gruparea lor într-un „dicționar” complet, din care pînă aci noi nu sîntem decît la litera A“⁶¹. Dar cu această fasciculă revista e suspendată.

La mai puțin de un an Hasdeu reia publicarea *Arhivii istorice*, dar acum după alte criterii. „După planul, ce și-a format de o cam dată redacțiunea, ... va publica, mai cu deosebire, diferite acte și relațiuni slavone, importante pentru trecutul românilor și necunoscute pînă acum istoricilor noștri ; în acest mod, ea nu va mai face, ca pînă acum, un fel de concurență altor publicațiuni de acest gen, ocupate cu reproducerea actelor și relațiunilor, scrise în limbele occidentale, a căror cunoștință este mai răspîdită. Documentele din această ultimă specie, precum acele latine, italiene, germane, franceze, etc., ne vor servi numai într-un mod secundar, adică întru cît ele vor putea fi necesare pentru a ilustra prin notițe obscuritatea sau ambiguitatea documentelor celor scrise în diferite dialecte slave și care vor forma însăși baza publicațiunii“. În scurt, revista va cuprinde „documente române inedite și tot felul de acte și relațiuni slave, nepublicate sau netraduse pînă acum în limba română, importante pentru trecutul național, și care, după trebuință, vor fi însoțite de comentarii, prefațiuni sau note“⁶².

În ce privește izvoarele narrative, o singură dată „emite dorința de a vedea mai curînd publicată într-un singur corp o edițiune critică a tuturor analiștilor și cronicarilor români“⁶³. Vorbînd și de „monumentosa publicație“ a lui Kogălniceanu, la o eventuală nouă ediție, recomandă să adauge și cronici din Transilvania⁶⁴.

Căutarea documentelor Hasdeu o face pretutindeni, în cărți obișnuite ca și în cărți rare, în arhive și biblioteci, publice și particulare, în țară și în străinătate. În acest scop el face relativ dese călătorii adu-

⁶⁰ B. P. Hasdeu, *Dare de seamă*, p. III—IV.

⁶¹ „Arhiva istorică“, II, 1865, p. 3, prefața (datată : 20 august 1865).

⁶² *Ibidem*, p. 3.

⁶³ *Ibidem*, III, 1867, p. 33—34, comentariu la *Cronica cea mai veche a Moldovei*.

⁶⁴ B. P. Hasdeu, *Buletin*, în „Columna lui Traian“, III, nr. 16/126, 17 aprilie 1872.

cind noutăți prețioase. O dată spunea că e autorizat „a alege și a publica din armarele Arhivelor Statului documentele cele mai interesante“⁶⁵. Altă dată arăta că publică acte „scrise în diferite limbe, trase din diverse manuscrise sau publicațiuni, de prin bibliotecile sau arhivele Occidentului ... adunate din toate părțile“⁶⁶.

Un elogiu deosebit aduce el arhivelor din Transilvania — „comori îngropate“ — despre care scrie „observ că sub raportul numărului și importanței documentelor inedite despre trecutul nostru național, nici o țară nu e mai avută ca Transilvania și nici una totuși n-a fost mai puțin cercetată, astfel că un nămol de tezaure istorice zace acolo necunoscute în fiecare oraș, în fiecare țințușor, adesea chiar prin sate“⁶⁷. Ceva mai pretențios va fi pentru ce a aflat la Cracovia, unde „a reușit a descoperi toate documentele inedite, relative la istoria română, din vechiul *Arhiv regesc al Poloniei*“⁶⁸, unde mândria aceasta de *toate* e greu de susținut. O mândrie asemănătoare va avea la Genova, unde „primul document, pe care l-am scotocit... emană de la un strămoș al meu“⁶⁹.

Desigur, la toate acestea Hasdeu a fost ajutat în primul rînd de calitățile sale personale. O condiție esențială pentru un bun arheograf e să cunoască cît mai multe limbi. Se știe că, mai ales în evul mediu, graiurile și limbile sînt foarte amestecate și cultura scribilor foarte variată. Textele astfel colorate devin de neînțeles dacă editorul lor nu poate înțelege un cuvînt sau un idiotism și greșește mai mult încercînd să facă emendații. În privința aceasta Hasdeu face parte din marii poligloți ai neamului nostru. Încă de la început el însuși anunță într-o revistă a sa, că „redacțiunea primește supra-i însuși tălmăcirea tuturor documentelor ce i se vor trimite în limbele : franceză, germană, italiană, spaniolă, engleză, latină, elină și în toate dialectele slavone fără d-ose-bire“⁷⁰. Într-alt rînd spune că „știind vre-o zece limbi antice și moderne, avem cheile cele mai necesare pentru a înțelege și a alege tot ce poate arunca vreo lumină asupra trecutului român“⁷¹. Mai tîrziu, la deschiderea cursului de filologie comparată la Facultatea de litere, insera un anunț că va trata despre „limbele sanscrită, zendică, armeană, elenă, latină, albaneză, celtică, germană, slavică și limbele romanice, toate în raport cu limba română“⁷². În sfîrșit, biografia săi craioveni — eu văd aci pana lui însuși — spun că „Hasdeu afară de grecește și latinește cunoaște în fond limba franceză, germană, italiană, engleză, paleoslavă, rusească, polonă, boemă, serbă ; pe lîngă acestea a studiat și limbele

⁶⁵ „Arhiva istorică“, III, 1867, p. 3 prefața.

⁶⁶ B. P. Hasdeu, *Arhiv istoric* „Columna lui Traian“, I, 1870, p. 3—4.

⁶⁷ Idem, *Trei lune peste munți*, p. 135.

⁶⁸ „Columna lui Traian“, VII, 1876, p. 385.

⁶⁹ Ibidem, IX, 1882, p. 478.

⁷⁰ „Romania“, I, 1859, p. 31. Repetat și în „Foaea de storie română“, I, 1859, p. 2.

⁷¹ B. P. Hasdeu, *Darea de seamă*, p. III—IV.

⁷² „Columna lui Traian“, V, 1874, p. 188.

sanscrită, persană și albaneză⁷³. Din toate aceste însemnări, care corespund în cea mai mare parte, rezultă că se putea orienta în 16—17 limbi, în afară de limba maternă.

II

Cu marile posibilități de informare pe care le avea, cu concepția sănătoasă despre modul cum trebuie să informeze Hasdeu trece normal la studierea izvoarelor în scopul editării lor. Critica de proveniență, tehnica transcrierii, a colaționării și a emendării, ca și critica de autenticitate și comentariile, îi sînt familiare. Și adesea face toate acestea, nu din plin ci, putem spune, exagerat peste măsură.

Cea dintîi informație pe care trebuie să o dea arheograful este proveniența. Ea asigură în mare parte autenticitatea documentului. Este bine ca ea să nu se rezume numai la depozitul care păstrează azi documentul, ci și la modul cum a fost creat și vicisitudinile prin care a trecut pînă a ajuns în starea și locul în care îl cunoaștem noi, acum. Hasdeu face largi excursuri în acest sens și nu stăruim. Totuși, pentru a vedea greutatea în care se lucra atunci, nu e lipsit de interes să dăm o dovadă două privitor la modul cum indică el depozitul de arhivă.

Nu există nici un document pe care îl publică, la care Hasdeu să nu arate locul de unde îl folosește. Uneori o spune simplu, „Arhiva Statului“; alteori dă și o cota sau chiar o lămurire mai amplă. Așa de exemplu, publicînd un document din 1572 cu autograful lui Ion vodă cel Cumplit, el adaugă: „Acest document prea interesant prin iscălitura domnului... se află la Arhiva Statului“⁷⁴. Mai pitoresc arată o scrisoare a lui Ștefan cel Mare din 1469 către Brașoveni: „Originalul acestui act, scris pe hîrtie, se conservă în arhivul, sau mai bine zicînd, într-o ladă municipală a orașelului săsesc Prasmăru de lângă Brașov“⁷⁵.

În genere deficiențele rezultă din starea organizatorică a arhivelor, lipsite de evidențe și deci de cote precise.

Transcrierea exactă a oricărui document, indiferent în ce limbă și alfabet a fost scris, este o chestiune din cele mai importante pentru paleograf. Dacă este cazul să se transcrie și în alt alfabet greutatea se mărește considerabil. Și la noi aceasta este situația principală; textele scrise în semne alfabetice chirilice trebuie redată în semne alfabetice latine, astăzi în uz comun. Unii au propus transcrierea interpretativă, alții transliterația și alții un sistem combinat⁷⁶. Hasdeu s-a găsit în fața acestei situații și a căutat să-i dea o soluție. De fapt ne aflăm în fața mai multor soluții, pe cît se poate vedea toate inacceptabile. Mai întîi vechea scriere slavonă o redă prin caractere rusești, care corespund

⁷³ *Genealogia și biografia D-lui B. P. Hasdeu*, Craiova, 1884, p. 12.

⁷⁴ B. P. Hasdeu, *Arhiva istorică*, I, 1, 1864, p. 133—134.

⁷⁵ Idem, „Columna lui Traian“, V, nr. 1, 1874, p. 7.

⁷⁶ Vezi discuția problemei și propunerea mea în studiile: A. Sacerdoțeanu, *Ceva despre transcrierea documentelor românești*, „Revista Arhivelor“, III, 2, 1939, p. 283—312; Idem, *Transcrierea documentelor românești*, ibidem, VII, 1, 1946, p. 1—9.

aproape toate cu semnele slavonei⁷⁷. Pe urmă folosește o transliterație în alfabet polon, care de asemenea nu poate fi întru totul corespunzător⁷⁸. În cele mai multe cazuri folosește înseși caracterele vechi slavone⁷⁹.

Pentru documentele românești scrise în caractere chirilice folosește de asemenea mai multe moduri de transcriere. Cele dintii ediții apar în perioada de tranziție de la alfabetul chirilic la cel latin. Deci nu știm dacă s-a gândit la o transliterație. Pe urmă adoptă acest sistem, pe care îl practică cel mai mult. Însă nefiind o transliterație absolută noi îl socotim mai degrabă sistem interpretativ. Dăm două exemple, să demonstrăm cum transcrie el „cu litere latine întocmai după ortografia chirilică a originalelor“, din două scrisori ale doamnei Elena Matei Basarab din 1633 ;

Din începutul primei : „Préluminate craiu dómne noue pururea milostiv, după închinăciunea plecatei slujbei nóstre pohtim mării tale de la milostivul Dumnezeu tot binele“. Din finalul celei de a doua : „ce ne rugăm mării tale să nu hiî scrăbit ceva, că verî vedé mária ta nevoița nóstră nu numai cu acéia, ce cu tóte ce va hi pohta mării tale aicea la noi“⁸⁰.

Mai târziu adaugă o seamă de semne diacritice pentru a corespunde mai bine semnelor chirilice. Un act românesc din 1670 e dat așa : „înainté dumisali lui Ghiorghîță. č'au fost logofăt, și'nainté dumisale lui Dumitrașco č' au fost vistérnic“⁸¹.

Inconsecvența în transcrierea textelor chirilice se datorește și slabei dotări a tipografiilor. Hasdeu se plînge adesea de greutatea pe care le întâmpină în această privință. O dată spune : „ne scuză lipsa mijloacelor tipografice“⁸² ; altă dată amintește de „vicioasa execuție tipografică“⁸³. „Lipsa literelor polone subsemnate sau suprasemnate, precum vocalele cedilate și consunele muiate prin accentul ascuțit, sau îngroșate prin semnul aspirațiunii ; o lipsă comune, din nenorocire, totor tipografiilor în România, nu mi-a permis de a păstra ortografia originale : cunoscătorii limbei polone lesne vor suplini acest neajuns“ — scrie el în alt loc⁸⁴. Deci, inconsecvența de transcriere are și cauze obiective.

Hasdeu își dă seama de necesitatea publicării în ediții critice a izvoarelor păstrate în mai multe copii și variante. Trebuie să menționăm faptul că el e cel dintii care dă o astfel de ediție încă din 1859,

⁷⁷ Așa de exemplu în *Negoțul moldovan sub Aleksandru Bunul*, „Foaea de storia română“, I, 1859.

⁷⁸ Mai ales în prima serie din „Columna lui Traian“.

⁷⁹ În special în „Arhiva istorică“.

⁸⁰ B. P. Hasdeu, *Corespundința inedită a doamnei Elena a lui Matei Basaraba cu principele transilvan Georgiu Rakotzi*, în „Columna lui Traian“, V., nr. 7, 1874, p. 170.

⁸¹ *Etym. mag. Rom.*, II, 1886, col. 1699 ; actual a fost publicat și în „Arhiva istorică“, I, 2, 1865, p. 21, unde nu figurează „č“.

⁸² „Arhiva istorică“, I, 1, 1864, p. 1, Introducerea.

⁸³ B. P. Hasdeu, *Dare de seamă*, p. III.

⁸⁴ *Ibidem*, *Luca Stroici părintele filologiei latino-române*, București, 1864, p. 37.

în *Pomelnicul domnilor Moldovei* de mitropolitul Dosoftei⁸⁵. Metodic, el ia de bază ediția din 1683 și în aparat dă variantele din ediția 1681. *Bibliografia românească veche*, (I, 238), care îl republică, nu are un text de bază ci îl compune cînd din una cînd din alta, iar în note dă variantele iarăși amestecat. M. Kogălniceanu (*Cronice*, III, 526) cunoaște numai o variantă, pe care o publică. Nici *Bibliografia românească veche*, nici Kogălniceanu nu cunosc ediția lui Hasdeu.

Acest principiu al confruntării variantelor Hasdeu îl ridică la gradul de dogmă. Vorbind despre ediția a doua a *Cronicilor* lui Kogălniceanu, el face următoarea observație : „ne mai rămîne a emite dorința de a vedea mai curînd publicată într-un singur corp o edițiune critică a tuturor analiștilor și cronicarilor români. Încercarea d-lui Kogălniceanu în privința analelor moldovene este parțială și nu satisface toate exigențele științei moderne. Nu-și poate închipui cineva cită lumină ar revărsa asupra istoriei noastre măcar contextul analitic al variantelor“⁸⁶. Nu se poate o viziune mai clară asupra importanței edițiilor critice.

Oricărui editor de texte îi este cunoscută greutatea emendării textelor corupt transmise. Hasdeu n-a publicat astfel de texte, dar folosind multe în lucrările sale a încercat și acest gen de activitate, care comportă în sine și oarecare divinație. Spicuim cîteva din propunerile sale.

Cercetînd ediția hărții lui Ptolemeu după copia din secolul al XII-lea păstrată la Vatopedi, încearcă o explicație pentru numele rîului Jiu. Editorii citiseră aci : $\kappa\alpha\tau\acute{\alpha}$ $\text{'}\rho\alpha\delta\acute{\omega}\nu\omicron\varsigma$ $\rho\omicron\tau\alpha\mu\omicron\varsigma$, iar Hasdeu face aceste observații paleografice :

„1. De cîte ori prepozițiunea $\kappa\alpha\tau\acute{\alpha}$ nu se unește prin elipsă cu vorba ce-i urmează, manuscriptul îi dă regulat accentul, pe cînd în cazul de față accentul lipsește pe hartă ca și-n text, ceea ce dovedește că nu poate fi : $\kappa\alpha\tau\acute{\alpha}$ $\text{'}\rho\alpha\delta$ -ci este : $\kappa\alpha\tau$, $\text{'}\rho\alpha\delta$.

„2. Atît în text precum și pe hartă se vede- $\beta\omega\nu$, fără obișnuita abreviațiune suprascrisă pentru finalul- $\omicron\varsigma$, astfel că este arbitrar de a citi- $\beta\omega\nu\omicron\varsigma$.

„3. În text acest- $\beta\omega\varsigma$ nu e accentuat de loc, iar pe hartă accentul este dubios, căci copistul trage de-ntîi o liniuță din virful lui β spre a forma un $\delta\acute{\epsilon}\upsilon\varsigma$ pe α din $\rho\alpha$ și după aceea se răsîndește și se întoarce spre ω accentuîndu-l cu un lung $\beta\alpha\rho\acute{\upsilon}\varsigma$, o nedumerire care probează că în original lipsește accentul.

„Lectura dară cea mai corectă este : $\kappa\alpha\tau$ ' $\text{'}\rho\alpha\delta\beta\omega\nu$ $\rho\omicron\tau\alpha\mu\omicron\varsigma$, unde noi completăm pe $\rho\omicron\tau$ prin nominativul $\rho\omicron\tau\alpha\mu\omicron\varsigma$, după cum tot la nominativ sînt puse și celelalte rîuri“⁸⁷.

Această identificare îi era necesară lui Hasdeu ca să demonstreze că în antichitate Jiul nu avea un nume, fiind dezignat prin apelativul

⁸⁵ „Focea de storia română“, I, 1859, p. 43—48, 61—62.

⁸⁶ „Arhiva istorică“, III, 1867, p. 33—34, comentariu la *Cronica cea mai veche a Moldovei*.

⁸⁷ B. P. Hasdeu, *Băsărabă*, col. 2578—2579.

„riul care se pogoară din țara Arabilor“, de unde nu-i greu să deducă pe Basarabi.

Kemény publicase un act în care era vorba de *terra bulgarorum* în Făgăraș. Hasdeu nu crede posibilă aci o astfel de stăpînire bulgară. În consecință demonstrează că avem de a face cu o greșală de copist. „În paleografia latină, zice el, este anevoie a deosebi pe *g* de *y*. În actul din 1231 e dară permis de a citi textul: „a temporibus jam quibus ipsa terra Blacorum terra *bulyarorum* extitisse fertur“. Deci ajungem tot la Basarabi, nici decum la bulgari“⁸⁸. Azi pentru noi discuția e inutilă, căci documentul s-a dovedit a fi fals.

E fericită însă explicația pe care o dă unei glose a lui Walther, care se știe că folosește cronica pierdută a logofătului Teodosie Rudeanu. Acesta spune despre Mihai Viteazul că se mai retrase încă două miliarde „in montium quasi fauces, ubi munitae olim arcis Negrawoda, latine Nigra aqua dicte“ (*Tesaur*, I, 31). Hasdeu explică confuzia lui Walther în modul acesta: „Neștiind românește, ci traducînd din polonește, Walther voia cu orice preț să înțeleagă numele local *Negru-vodă*, și pe *Negru* l-a priceput bine prin latinul „niger“, dar pe *vodă* prin polonul „woda“, care vrea să zică, apă, și astfel a explicat peste tot prin „Nigra aqua“⁸⁹.

Hasdeu cunoscînd diploma lui Carol Robert, în care Basarab e arătat ca „filium Thocomery“, în *Istoria critică* transcrie acest nume prin *Tugomir*. Dîndu-și apoi seama că acest nume nu poate fi explicat în limba română, propune ca mai corectă formă *Tihomir*. „Să renunțăm dară cu toții la greșitul *Tugomir*“, încheie Hasdeu demonstrația⁹⁰.

Ne oprim aci cu exemplele. Primele două emendații nu pot fi susținute fiindcă a mers cu ghicitura prea departe, cum a fost și cu „Sclavinum rumunense“ sau Slăveni⁹¹. Dimpotrivă, celelalte trei pot fi socotite, ca atîtea altele, ciștigat pentru știință⁹².

Cel dintîi document pe care îl publică Hasdeu e un zăpis din 1670, al lui Chiriac al doilea ceașnic, ginerele lui Grigore Ureche cronicarul. La început în două rînduri îi arată importanța fiindcă aduce o informație despre cronicar, iar la sfîrșit adaugă o mică notă despre semnături și pecete⁹³. La al doilea document, o carte de judecată a mitropolitului Varlaam din 1646, comentariul dublează deja textul, amestecîndu-se cu descrierea însăși a documentului⁹⁴. În același timp mai publică o seamă de zăpise al căror comentariu îl încadrează în paragrafele: paleografia, filologia, legislația, biografia (scriitorului actului), cronologia, istoria, numismatica⁹⁵, și depășește totdeauna întinderea tex-

⁸⁸ Idem, *Negru Vodă*, p. LXVI.

⁸⁹ *Ibidem*, p. CXCI.

⁹⁰ *Ibidem*, p. CLXX—CLXXI.

⁹¹ B. P. Hasdeu, *Strat și substrat, Etym.* III, 1893, p. XI—XV.

⁹² Eu în *Liste de suverani*, „Hrisovul“, I, 1941, reprodus în *Indrumări*, p. 251, n-am ținut seama de această demonstrație și am admis dubletul *Tugomir-Tihomir*.

⁹³ B. P. Hasdeu, *Uricariul*, „România“, I, nr. 3, 1858, p. 23.

⁹⁴ Idem, „România“, Introducere, I, 1859, p. 15—16.

⁹⁵ Idem, *Diplomatica*, „Foaea de storia română“, I, 1859, p. 9—10 și 29—31.

telor înseși. Excesul începe să apară o dată cu publicarea uricului din 1392, al lui Roman Voievod. Începînd cu „fericitul prilej“ de a-l descoperi și cu laudarea importanței arhivii mănăstirii Sf. Sava din Iași care l-a păstrat, trece la descrierea lui amănunțită și a sigiliului său, pentru a sfîrși cu multe considerații despre limbă. Unele observații sînt judicioase și ar merita să fie reamintite, dar ele nu erau necesare într-un comentariu⁹⁶. Nu putem totuși să nu reținem acest pasaj: „Unul din boierii domnitorului purta numele de „Neted“ sau, după ortografia chirilică, uzată pînă ieri-alaltăieri, **НАТЕА**. Oare poate fi o poreclă mai latinească? „Neted“ este „nitidus“, slavonește **НІТІДУС**. Uricul lasă numele netradus mulțumindu-se a-i da o formă slavonă: **НАТЕАУЛОБА** și mai departe arată: „Și bine face! căci... noi n-am știe astăzi, că străbunii noștri vorbeau, sînt acum ca la cinci sute de ani, aproape tot așa cum se vorbește acuma, cel puțin cum se vorbește pe la țară!“⁹⁷

În primele fascicule din *Arhiva istorică* nu se mai poate vorbi de comentarii, ci de simple note. Aceasta îl face să arunce o diatribă celor care lungesc comentariile în mod inutil. E prea interesantă ca să nu o reproducem: „Așa dară, a doua îngrijire principale a redacțiunii trebuie să fie, firește, comentațiunea documentelor, supuse publicării. Însă, toamă aici este și greutatea cea mai mare. Ilustra-vom edițiunea noastră prin nesce note benedictine, făcînd disertațiuni asupra fiecărei virgule? Dară atunci nu numai că se va pierde economia spațiului, ci mai ales persoana redactorului, cu toată failibilitatea sa, va suplanta monumentele epocelor: pentru o pagină de document veți căpăta șapte pagine de observațiuni individuale!“⁹⁸. Uneori însă el însuși se va abate de la acest principiu și va face comentarii uluitoare la *Cronica putneană*, la epistolele familiei Sapieha și la hrisovul țarului sîrbesc Dușan, care sînt în realitate un cumul de monografii. În schimb nu va da nici cea mai mică indicație despre Acta Murguleț⁹⁹. Ceva mai ponderate sînt comentariile documentelor publicate la început în *Columna lui Traian*, spre a ajunge iarăși la exces în *Cuvinte din bătrîni*.

Cu toate acestea rar găsim mai multe scripuri orbitoare decît în ceea ce a lucrat el.

Hasdeu a fost preocupat todeauna de problema autenticității documentelor. Cînd are prilejul, cum e cu falsurile mănăstirii Bisericieni din 1631, el publică documentele care pun în evidență această practică vicleană¹⁰⁰. Cu alte ocazii ține să-și precizeze punctul său de vedere față de un document sau altul. Astfel constatînd că Engel declara foarte dubios (sehr verdaechtig) privilegiul lui Mihail pentru Cîsnădia din 1418

⁹⁶ Idem, *Uricul cel de mult căutat*, p. 11—16. Articolul acesta trebuia să mai aibă urmare, care prin suprimarea revistei n-a mai apărut. Republicîndu-l în „*Arhiva istorică*“, I, 1, 1864, p. 18—19, nu mai dă nici un comentariu și omite să menționeze propria sa ediție anterioară.

⁹⁷ Ibidem, p. 16.

⁹⁸ „*Arhiva istorică*“, I, 1, 1864, p. 2 Introducerea.

⁹⁹ Ibidem, III, 1867.

¹⁰⁰ Ibidem, I, 1, 1864, p. 71, 106.

„sub pretest că Mircea cel Mare n-a avut fecior numit Mihail“, el îi scoate în față documente de la Mircea în care se amintește și fiul¹⁰¹. Aflând într-o publicație întâmplătoare un privilegiu din 1525 al lui Ștefăniță pentru târgoveții din Vaslui, are intuiția că e fals, dar i se pare prea interesant pentru că să-l declare cu ușurință ca atare, și-l trece în colecția sa, însă nu pregetă să dea lămurirea necesară: „Dacă acest document nu e fals, — redacțiunea nu se pronunță deocamdată — apoi fără îndoială, și prin anticitația limbajului său românesc, și prin detaliile sale istorico-juridice, el merită a fi considerat ca una din achizițiunile cele mai prețioase pentru istoria română. Așa dară decidă criticii noștri: este el fals? poate el a fi autentic?“¹⁰². În ce ne privește, nu încapem nici o îndoială că documentul este fals tocmai pentru că are calitățile pe care le invocă Hașdeu¹⁰³.

Un capitol important, o piatră de încercare pentru arheograf, o constituie problema traducerii documentelor, care s-a impus ca o necesitate firească în timpurile mai noi. Hotărît lucru, e partea cea mai grea pe care trebuie să o facă editorul de izvoare. Și aici sînt foarte rare cazurile cînd nu greșește.

De multă vreme s-a îndătinat în știința istorică necesitatea de a publica izvoarele în limba originalului. Din imposibilitate ca cititorii să cunoască toate limbile în care sînt scrise documentele construcției sale istorice, s-a recurs și la traduceri. Ele trebuie să fie totdeauna numai ca însoțitoare ale textului original. Hașdeu vede just această chestiune și încă de la început critică aspru pe Penzel, că a publicat pe Schiltberger numai în traducere. El „făcu o mare greșeală, o greșeală neiertată unui arheograf, de a obști o veche pomenință numai în tălmăcire, dosînd de la ochii criticei însuși graiul izvodului, și pînă și nu pomenind de pravilele în care s-ar fi răzimînd în traducerea sa de pe ast limbaj“¹⁰⁴. Dar tot atunci se vede el însuși în situația de a publica numai traducerea unor documente¹⁰⁵. În general faptul e rar.

În principiu consideră că publicarea documentelor în limba originalului este suficientă. Uneori însă traducerea i se pare de neapărată trebuință, mai ales cînd redacția textului este confuză. Așa de exemplu socotește el tratatul din 1519 dintre Ștefăniță, domnul Moldovei, și regele polon Sigismund. „El este scris, zice Hașdeu, în limba polonă veche foarte încurcată și s-a publicat... fără note sau măcar o traducere în limba modernă, deși chiar polonii nu sînt în stare de a înțelege cea mai mare parte a originalului. Cu ajutorul cunoștinței filologice a tuturor limbilor slavone, am reușit de a traduce acest document într-un mod

¹⁰¹ Ibidem, p. 118.

¹⁰² Ibidem, p. 57.

¹⁰³ M. Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefăniță voevod 1517—1527*, Iași, 1943 și *Documente privind istoria României*, A. Veacul XVI, vol. XVI, vol. I, București, 1953, nu-l amintesc în nici un fel.

¹⁰⁴ „Foaea de storia română“, I, 1859, p. 39.

¹⁰⁵ *Uricarul*, V, Iași, 1862, p. 275—282.

ce mi se pare a fi literal, reproducind totdeodată însuși textul polon pentru a-mi servi drept justificare“¹⁰⁶.

Iată, fără îndoială, una din cele mai importante motivări pentru necesitatea traducerii textelor scrise în limbi greu accesibile. Și pentru cele slavice revine în repetate rânduri. Ele trebuie făcute înțelese nu numai de istoric ci și de orice cititor. Este adevărat însă că și istoricului uneori textele în original îi pot produce dificultăți greu de înlăturat în ce privește înțelegerea intenției autorului.

În legătură cu precedentele putem spune că Hasdeu a avut atitudini sănătoase. Când n-a putut să le realizeze ele nu sînt mai puțin lipsite de interes.

III.

Din datele expuse pînă acum au reieșit deja o seamă de chestiuni privind tehnica edițiilor. În continuare dorim să arătăm în mod special și problema ortografiei, a redării cuprinsului documentelor prin rezumat și regest sau descrierea lor.

Hasdeu n-a pus nici o dată mare bază pe ortografie și nici pe *litere*, care „sînt de o importanță destul de mică în alăturare cu *ideile* și chiar cu cuvintele“. În discuțiile ivite în jurul ortografiei și a noului alfabet, el se ridică cu hotărîre împotriva oricărei complicații și se gîndește la un sistem „care să fie foarte simple și pre cît se poate mai fonetic“. „Nu omorîți spiritul pentru hatîrul buchilor! Nu reinviați la români acele timpuri, cînd împărații bizantini desbăteau punctele moarte ale gramaticii, uitînd să întărească viața poporului!“ — strigă el grav¹⁰⁷. Cu toate acestea, cînd tipărește documente caută să le reproducă atît de aidoma încît să poată face „cea mai lămurită pricepere despre însuși izvodul“¹⁰⁸. Zelul acesta se potolește cînd începe *Arhiva istorică*, găsind că este ridicol să facă „disertațiuni asupra fiecărei virgule“¹⁰⁹. Totuși el face parte dintre acești retori și vechea pasiune îi revine îndată culminînd cu *Cuvînt din bătrîni*.

Hasdeu a avut noțiunea clară că în toate acțiunile arheograful trebuie să păstreze o obiectivitate perfectă. Izvorul istoric trebuie lăsat să-și desvăluie singur forma și conținutul. Acolo unde editorul poate întreprinde cu întreaga sa personalitate este la prezentarea documentului. „Singurul punct unde va apare, de necesitate, individualitatea redacțiunii, sînt sumariile documentelor, din a căror inspecțiune lectorul va căpăta o idee sintetică despre cuprinsul actului, unde se găsește, locul emanării, data lunară și anuarie, materia pe care e scris: pergamenă, hîrtie etc.“ scrie Hasdeu cu drept cuvînt¹¹⁰.

¹⁰⁶ „Arhiva istorică“, I, 2, 1865, p. 1.

¹⁰⁷ B. P. Hașdeu, *O preîntîmpinare*, „Din Moldova“, II, nr. 7, 1863, p. 17—18.

¹⁰⁸ Idem, *O carte de giudecată de la mitropolitul Varlaam din 1646*, „România“, I, 1, 1859, p. 16.

¹⁰⁹ „Arhiva istorică“, I, 1, 1864, p. 2, Introducerea.

¹¹⁰ Ibidem, p. 3.

Știm că această prezentare se poate face în două feluri : prin *rezumat* și prin *regist*¹¹¹. Aproape întotdeauna Hasdeu le folosește pe amândouă, cu o putere de sinteză și de sesizare impresionantă. Dar nu rare ori se ivește în cugetul său sugestia pe care ar putea-o provoca documentul unui cercetător și atunci nu se sfiește să o pună în frunte. E a lui. Nu o poate ocoli.

Cîteva exemple sînt demonstrative și concludente.

„*Suceava, 1407 octombrie 8*. Alexandru cel Bun regulează comerțul de importațiune și de transport al neguțitorilor din Galiția și din Podolia cu Moldova, în privința următoarelor obiecte : 1. postavuri ; 2. marfa tătărească, *adecă genoveză din Crimeea* ; 3. vite ; 4. marfa muntească ; 5. mînuțișuri ; 6. cai ; 7. argint ; 8. jderi ; 9. ceară ; 10. pește ; adăogînd către acestea *regula depozitelor comerciale*“¹¹².

„*Suceava, 1460 aprilie 23*. Ștefan cel Mare hărăzește mănăstirii Tazlău vama tazloveană și vama bacoveană cea mare *adică după preț*, și cea mică *adică după car*, precum și venitul de la conșcripțiunea măr-furilor“¹¹³.

„*Fără loc. (Către 1600)*, hîrtie. Hatmanul Oreș scutește pe țigani mănăstirii S. Sava de amestecul slugilor hătmănești, vătavi și juzi“¹¹⁴.

„*1631 — Fără loc și lună*. Matei agă *Brîncoveanul* și alți mai mulți „boierii Țării Românești mari și micii“, fugari în Transilvania, promit „jupînului Cristeș“ 2000 galbeni ungurești „păîntru care bine să au făgăduitu să ne facă cale să mergem în țara noastră și va fi pre voia noastră să ne luom țara și să scotem grecii și dușmanii noștri carii au spart casele noastre“¹¹⁵.

Pentru altele însă se abate de la modul just de a face prezentarea înțelegînd să le dea numai noțiunea juridică legată de termenul tehnic respectiv : *O tocmeală de împărțeală din 1670*, *O carte domnească din 1632*, *O țidulă de la Ioan Sobieski*, *Un zapis de danie din 1702*, *O adeverință din 1720*, *Năraveala între craiul Sigismund al 3 și domnul Eremi Movilă, din 1597*¹¹⁶.

Azi nu numai pentru arheografi, dar și pentru istorici în general, este un fapt deplin recunoscut că între întîiele obligații ale editorului intră și descrierea documentului. Se asigură astfel garanția autenticității lui sau măcar se dau premisele în această direcție.

¹¹¹ A. Sacerdoțeanu, *Regest și rezumat*, „Hrisovul“, IV, 1944, p. 100—111.

¹¹² „Arhiva istorică“, I, 1, 1864, p. 130. Tot așa și în *Registrul analitico-cronologic*.

¹¹³ Ibidem, I, 2, 1865, p. 6—7, cu adaos în notă : „prea interesant pentru istoria comerțului național“.

¹¹⁴ Ibidem, I, 1, 1864, p. 135, *Documente privind istoria României, A. Veacul XVII*, vol. II, București, 1953, p. 110, nr. 135 și Direcția Arhivelor Statului, *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Centrală a Statului*, vol. I, 1387—1620, București, 1957, p. 308, nr. 1329, în datează cu 1607.

¹¹⁵ B. P. Hasdeu, *Cîteva acte române inedite din Biblioteca Batthianiană din Alba Iulia, 1631—1633*, „Columna lui Traian“, VII, 1876, p. 230. Republicat de N. Iorga, *Studii și documente*, IV, p. 103.

¹¹⁶ B. P. Hasdeu, *Diplomatica*, „Foaea de storia română“, I, 1859, p. 9—14, 29—51. Acest sistem e aplicat aproape pretutindeni în „Arhiva istorică“, III, 1867.

La primul document publicat de Hasdeu descrierea este foarte simplă și privește numai iscăliturile, pe care nu le descifrează, și pecetea : „Între altele iscălituri se află aceea a Alexandrei fiicei lui Grigorie Urechi, și povestea a urecheștilor înfătoșitoare câteva șerpe cu coazele împreunite și cu capitele în sus“¹¹⁷. La al doilea document, cartea autografă a mitropolitului Varlaam, descrierea se întinde îmbogățindu-se cu elemente noi în modul acesta : E „scrisă-n toata-i întregime de-nsăș mâna lui, cu slova foarte chipoasă și ceteață... Cerneala rădăcinie. Mărimea hîrtiei ; lungimea : 7 $\frac{3}{4}$ rupi ; lățimea : 5 $\frac{1}{4}$ rupi. Scris în 20 rînduri. Hîrtia filigrană, gălbinie cu semnul R.h. (O deplină făsemănare va fi-npărtășită-n foaia a patra, fața 32¹¹⁸. Pecetea rotundă de ceară verde-nchis, în mijlocul stema mitropoliei ; leginda s-a șters. Mărimea pecetei : I I¹¹⁹ socotindu-să-ntăea trăsorică de circumferință ear cea a doua de centru... Intrebuițarea prescurtărilor : *dén* (de în, de-n), *dentăi* (de întăi, de-ntăi), *ĉau* (ce au), *ĉastă* (această), *deac-aŭ* (dacă au), *preiurile* (preaiurile), *c-au* (că au)... sînt însușirile graiului *sătesc* vulgar... În sfîrșit, obișnuirea *soroacelor* în locul tuturor altor semne ortografice — este de asemenea un slavonism¹²⁰...“¹¹⁹. Precum se vede, noțiunile de descriere sînt amestecate cu altele, de alt ordin, pe care le-am omis din citat.

Descrierea crește tot mai mult. Iată una din aceste prolixități, nu lipsită de interes : „Uricul scris pe o pergamentă în lungime de 28 și în lățime de 46 centimetre, cuprinde peste tot 18 rînduri. Scrisoarea e citeață, cu puține supra-aruncături și aparținește la așa numitul *polustavŭ* sau *semiuncial* mare, reslețit și drept, iar nu mărunț, strîns și cam cursiv, ca în hrisoavele lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, etc. O așa scrisoare ne întimpină și în uricile rusești de pe la finitul veacului XIV, și în unele urice sîrbești, după cît pot judeca de pre facsimile, ce se află acuma înaintea mea. Păstrat în genere destul de bine, uricul înfățișează, aninată de o șveară de mătăsă roșie, una din cele mai frumoase peceti domnești ajunse pînă la noi. Monumentele polone de acest soi din aceeași epocă, ori cît de bine lucrate, sînt mult mai neartistice. Insuși sigiliul e de ceară neagră ; chivotul este de ceară galbenă. Diametrul sigiliului 7 $\frac{1}{2}$ centimetre ; al chivotului 11. Inscripția în jurul pecetei sună : **† ПЕЧАТЬ ІУ РОМАНА БОГОРОДЫ ЗЕМЛѢ МОЛДАВЬСКОЙ**. Marca țării prezintă un cap de zimbbru, între ale căruia coarne o stea șesegrană ; în stînga un crai nou, în dreapta o floare de trandafir ; ca pe toate pecetele domnești vechi, mai nainte de a se preface zimbrul în bou și trandafirul în floare. Între scutul și cercuferința vedem arabescuri foarte bine con-

¹¹⁷ B. P. Hasdeu, *Uricariul*, „Romania“, I, nr. 3, 1858, p. 23.

¹¹⁸ Pentru această promisiune în *Romania*, I, 1, ianuarie 26, p. 30, Hasdeu pune în chenar această notă : „Formatul ziarului nostru nu ni eartă a-npărtăși aci făsemănarea de pe cartea de giudecată de la mitropolitul Varlaam, potrivit făgăduinței noastre de la fața a 16, *Red.*“.

¹¹⁹ Distanță între cele două semne hasdeane este de 1 cm., ceea ce înseamnă că sigiliul avea 2 cm. diametru.

¹²⁰ B. P. Hasdeu, *O carte de giudecată*, p. 15—16.

cepute și executate, care dau o înaltă idee despre sculptorii moldoveni de pe atunci“¹²¹.

De bună seamă că toate cele spuse aci sînt necesare, dar concentrate și puse într-o anumită ordine ele ar fi cîștigat în importanță și ar fi cruțat spațiul tipografic¹²².

În această privință nu e nevoie să-i facem noi critica, deoarece și-o face el însuși, cum obișnuiește uneori: „Redacțiunea crezu inoportun de a comunica pînă și măsura documentului în centimetre sau numărul rîndurilor, precum se face în unele colecțiuni: nu ni este dat de a putea înțelege utilitatea unei asemenea geometrie, afară numai de două cazuri extreme de curiozitate: cînd documentul e prea mic, sau cînd este prea mare“¹²³.

În adevăr, cităva vreme descrierile se reduc în întindere sau dispar cu totul. Cu toate acestea pentru sigilii păstrează o atenție deosebită și le descrie scurt și interesant. Spicuim cîteva descrieri mai deosebite.

Sigiliul tîrgului Trotuș la 1591 (7100) octombrie 4: „Pecetea municipală, întipărită cu fum ca totdeauna, reprezintă un braț cu ciocanul ridicat în mînă, iar împregiur inscripțiunea: *печать Тотоушуги*“¹²⁴.

Sigiliul hatmanului Vasile Oreș de pe la 1607: „Pecetea lui Oreș, pe ceară verde, prezintă doi lei în picioare, față-n față, și în mijloc un palos“¹²⁵. Astăzi sigiliul este spart¹²⁶.

Sigiliul doamnei Elisabeta văduva lui Ierimia Movilă din 1615, „prezintă o cruce cu șase aripe și împregiur inscripțiunea: *госпожа елисавета*“¹²⁷.

La o scrisoare a lui Matei aga de Brîncoveni din 1631, pe hîrtie, o redă astfel „Jos întipărite 13 peceți afumate. Pecetea lui Matei reprezintă un om șezînd în profil pe tron cu sabia în mînă, pe virful tronului o cruce, iar d-asupra: *МАТЮ*“¹²⁸.

La o scriere a pretendentului Neagul Vodă din 1633 dă următoarea descriere: „Autograf pe hîrtie. Pecetea cu vulturul muntenesc și cu inscripțiunea: *Іу НІГСА ВОК СНЬ БЪСАРАБЬ ВОК*“¹²⁹.

Un sigiliu din 1660 al fostului domn al Moldovei Gheorghe Ștefan, este descris în modul următor: „Pe sigiliu, în jurul stemei domnești, se citește: *Georgius, Stephan. Princeps. Moldaviae*“. La un altul din 1667 spune: „Sigiliul de inel, cu care e pecetluită scrisoarea, poartă pe

¹²¹ Idem, *Uricul cel de mult căutat*, p. 15—16.

¹²² Pentru alte descrieri vezi A. Sacerdoțeanu, *Conceptia istorică a lui B. P. Hasdeu*, p. 157.

¹²³ „Arhiva istorică“, I, 1, 1864, p. 3. Introducerea.

¹²⁴ Ibidem, p. 105.

¹²⁵ Ibidem, p. 135.

¹²⁶ *Catalogul documentelor moldovenesti*, 1 c.

¹²⁷ „Arhiva istorică“, I, 1, 1864, p. 128.

¹²⁸ B. P. Hasdeu, *Cîteva acte române inedite din Biblioteca Bathhianiană*, p. 231. Iorga, *Studii și documente*, IV, p. 103. Cf. și Iorga, *Acte românești din Ardeal privitoare în cea mai mare parte la legăturile secuilor cu Moldova*, București. 1916 (extras din „Buletinul Comisiei istorice a României“ II), p. 218.

¹²⁹ Idem, Ibidem, p. 234, Iorga, *Studii și documente*, IV, p. 107.

marginile stemei, inițialele : G.S.P.M. Scrisoarea este întreagă de mina domnului¹³⁰.

Sigiliul tîrgului Piatra Neamț de prin 1665 : „Pecetea municipalității întipărită cu cerneală, prezintă o capră cu coadă cîrligată și cu coarne plecate îndărăt, iar împrejur inscripțiunea : † ПЕЧЕТЬ ОТ КАМИН, adică sigiliul Petrei“¹³¹. Găsind apoi un altul din 1650, îl descrie și pe acesta astfel : „Pecetea orașului difereste de cea din documentul sub nr. 97 prin micimea coarnelor și a coadei caprei și prin atitudinea sa săritorie ; inscripțiunea nu este curat slavonă, ci o amalgamă slavo-română“ ОТ ТРЪ КАМИН ПЕТР “¹³².

Sigiliul Botoșanilor de pe la 1670 : „Pecetea municipală este un păun cu coada întinsă și o inscripțiune în jur † ПЕЧЕТЬ ТРЪБЪС БОТЪШ “¹³³.

Cele arătate mai sus ne dau posibilitatea să afirmăm cu toată stăruința că, eliminînd inconsecvențele, el rămîne neîntrecut în privința descrierii documentelor.

În cadrul subiectului ce ne-am propus nu putem să nu stăruim puțin încă asupra a două chestiuni intim legate de arheografie : chestiunea terminologiei și a onestității științifice.

Știința și-a impus cu timpul anumiți termeni tehnici. Mulți au căpătat circulație mare și au devenit patrimoniu universal. Hasdeu încearcă, și de cele mai multe ori izbutește, să impună științei noastre istorice asemenea termeni. Cei mai mulți privesc și tehnica arheografică și socotim că este necesar să-i spicuim aici fără comentariu : analistica, arheografia, arheologia, belestristica (romane, istorisiri, poezii), bibliologie, biografia, diplomatica, diplomatologia, etnografia, făsemanarea (= facsimil), glosologia, isografica (= facsimil), înscrierile (= inscripțiile), înștiințările (= anunțurile), nărăveala (= convenție, tratat), odoporica (= hărți), prescrierea (exemplum), restatorniciunea (restauratio), statistica, stîlpul (= coloana) și storia.

De notat că aceștia sînt întrebuițați în primele sale lucrări și pentru aceia care au rămas, căci pe unii i-a părăsit el însuși, Hasdeu are meritul de a-i fi introdus cel dintîi în circulație la noi.

În știință probitatea este o lege firească. În fiecare lucrare, cînd e cazul, și aceasta este încă o dovadă a măreției sale. Hasdeu arată aportul fiecăruia, indiferent pe ce cale îi vine, de la un elev al său, de la un prieten sau de la un necunoscut.

Pentru a justifica afirmația noastră nu e nevoie să aducem toate mărturiile. Două sînt deajuns : una se adresează unui comisar din Iași și alta unui arhivist din București. Pentru cel dintîi Hasdeu scrie : comisarul Andrieș Sadoveanu fiind însărcinat „cu catagrafia mănăstirii Sf-lui Sava, unde e concentrat exarcatul tuturor mănăstirilor moldovene închinat la sfîntul Mormînt, m-a îndemnat a cerceta miile de urici

¹³⁰ „Arhiva istorică“, I, 1, 1864, p. 108 și 109.

¹³¹ Ibidem, p. 79 (nr. 97) ; vezi și actul butnarilor din Piatra cu data : Piatra, 1665 (1713) mai 7. Ibidem, p. 79—80 (nr. 98).

¹³² Ibidem, p. 95, nr. 127.

¹³³ Ibidem, I, 2, 1865, p. 21.

vechi, cuprinse în arhiva acestui lăcaș. Iată fericitul prilej ce mi-a înlesnit descoperirea uricului“ lui iRoman voievod¹³⁴. Celui de-al doilea, care îi arătase existența unui document privitor la faptele de vitejie ale marelui clucer Albu, Hasdeu pune această notă : „Redacțiunea mulțumește d-lui N. Filimon pentru că a binevoit a atrage atențiunea asupra acestui prea important document“¹³⁵.

Activitatea arheografică desfășurată de Bogdan Petriceicu Hasdeu, demonstrează că el și-a dat seama de importanța documentelor, de importanța criticii de proveniență a izvoarelor, că a făcut cu măiestrie critica de autenticitate și cât se poate de dezvoltat comentariul lor, că a alcătuit planuri acceptabile pentru publicarea lor. Dar ca în atâtea alte domenii în care a creat, și în arheografie, nu de puține ori sfârșește înainte de a ajunge la capătul drumului, părăsind un sistem de lucru pentru altul și pe acesta pentru a reveni la cel dintii. Desigur că la aceasta au contribuit și mediul și condițiile materiale în care a lucrat.

Înzestrat cu puteri vulcanice de muncă Hasdeu a fost în multe privințe un deschizător de drumuri și precum s-a spus, a pus multe probleme în ecuație.

Mare învățat, care a găsit adesea adevăruri demne de semnalat, Hasdeu ocupă un loc de seamă pe treptele formării ascensionale a culturii românești în secolul al XIX-lea.

¹³⁴ Idem, *Uricul cel de mult căutat*, p. 13.

¹³⁵ „Arhiva istorică“, I, 1, 1864, p. 39.

ACTE FALSE ATRIBUITE LUI ALEXANDRU CEL BUN

DAMIAN P. BOGDAN

În opera lor *Manifestul partidului comunist* Marx și Engels tratind despre dezvoltarea societății omenеști scriu următoarele : „Istoria tuturor societăților de pînă azi este istoria luptelor de clasă”¹. Mai tîrziu în ediția a 3-a germană a aceleiași opere — apărută în 1890 — Engels la cele citate mai sus adaugă următoarele : „Adică mai exact, istoria transmisă prin scris”².

Din această poziție principială a întemeietorilor materialismului istoric decurg două premise extrem de importante pentru știința istorică. Întîi, că izvoarele istorice scrise sînt, prin natura lor, izvoare de clasă, adică surse care reflectă relațiile de producție, politice, economice și culturale dintre oameni și, în al doilea rînd, că izvoarele amintite sînt cele mai importante surse pentru studierea istoriei societății omenеști.

Însă studierea unui text constituie o muncă deosebit de grea căci, pe parcurs, o astfel de munca cere următoarele etape : 1. depistarea izvorului în cauză ; 2. lectura lui și 3. stabilirea autenticității acestuia. Ultima etapă care e formată din două faze — prima critică externă și a doua critica internă — constituie munca capitală a unui astfel de studiu³ întrucît neprecizarea autenticității textului cercetat poate duce, în cazul folosirii unui izvor fals, la concluzii anacronice.

Din cauza muncii extrem de grele ce o cere studierea unui text învățații s-au străduit să ușureze astfel de studii creînd lucrări în care s-au precizat regulile care stau la baza cercetării unui izvor scris. O lucrare clasică din acest punct de vedere aparține învățaților francezi Ch. V. Langlois și Ch. Seignobos, apărută în prima ediție la sfîrșitul veacului trecut⁴,

¹ K. Marx și Fr. Engels, *Manifestul partidului comunist*, ed. VIII-a, Ed. Politică, București, 1962, p. 30.

² *Ibidem*, p. 30, nota 2.

³ Vezi în acest sens de pildă Paul Harsin, *Comment on écrit l'histoire*, deuxième édition, Paris, 1935, p. 57. Subliniem faptul că prima ediție a lucrării publicate de P. Harsin a apărut și în traducere engleză, tipărită în S.U.A. sub titlul : *The writing of history*, traducerea fiind făcută de Louis O'Brien, profesor la Universitatea Berkeley din California și de Henri Langlard.

⁴ Ch. V. Langlois et Ch. Seignobos, *Introduction aux études historiques*, Paris, 1897.

tradusă apoi, în același secol, și în alte limbi ⁵. Același caracter clasic are și cartea savantului P. Maas, *Textkritik*, (ed. I-a a format partea a VII-a din Gercke-Norden, *Einleitung in die Altertumswissenschaft*, Bd. I și a apărut în 1927, iar ultima ediție — a 3-a — la Leipzig în 1957 — există și o traducere italiană). Pe baza lucrării lui Langlois și Seignobos, cât și a altor studii, bizantinologul D. Russo a reușit să creieze, acum mai bine de o jumătate de veac, o lucrare românească deosebit de utilă în același domeniu ⁶. Dacă la baza studiului lui D. Russo stau 21 lucrări referitoare la critica textelor și tehnica edițiilor de atunci, cercetările cu un astfel de caracter s-au dezvoltat puternic — ultima bibliografie a acestor lucrări e de acum 8 ani — însă nu exhaustivă — (Brygida Kurisowna, în *Studia Zrodoznawcze, Commentationes*, I, p. 79-84, Poznan, 1957-are 238 de titluri), ajungând, în literatura universală de specialitate, în anul 1961, la peste 250 de lucrări ⁷. În literatura română merită a fi subliniat, după lucrarea lui D. Russo, studiu lui C. I. Andreescu ⁸.

Pe baza criticii externe, învățații au reușit de pildă să precizeze că jumătate din numărul actelor atribuite Merovingienilor sînt false; la fel, că 15% din actele emise în numele primilor patru regi din dinastia carolingiană, sînt de asemenea false ⁹. Abundența falsurilor a prilejuit după primul război mondial și crearea de către Max Buchner a colecției: *Quellenfälschungen aus dem Gebiete der Geschichte*, despre care s-a scris că ar avea la origine tendința de a uimi pe cititori prin relevanții senzaționale în domeniul plastografiei ¹⁰.

Dacă în țările apusene falsurile abundă iar în unele țări din răsăritul Europei, ca de pildă, în Rusia, se vorbește de mulțimea lor ¹¹ nu același lucru se poate afirma și despre țara noastră unde proporția de documente false față de cele autentice este abia de 1,33% ¹². Din acest punct de vedere

⁵ Vezi de pildă ediția rusească: V. Langlue i S. Senobos, *Vvedenie v izučenie istorij*, St. Petersburg, 1899.

⁶ D. Russo, *Critica textelor și tehnica edițiilor*, București, 1912, și în *Buletinul Comisiei istorice a României*, I, București, 1915, p. 5—100.

⁷ Vezi bibliografia la D. S. Lihačev, *Tekstologija*, Moscova-Leningrad, 1962, p. 556—581 și Robert Marichal, *La critique des textes in L'Histoire et ses méthodes* — volume publié sous la direction de Charles Samaran de l'Institut («Encyclopédie de la pléiade»), Paris, 1961, p. 1360—1366.

⁸ Constantin I. Andreescu, *Știință și tehnică în istorie*, în *Hrisovul*, IV, 1944, p. 31—44. Pentru metoda de publicare a documentelor este de relevat articolul lui P.P. Panaitescu, *Metoda de publicare a documentelor* în „Revista Istorică Română”, VIII, 1938, p. 339—345. Acest articol, cu unele abateri — ca de pildă necesitatea traducerii în română contemporană a documentelor slavo-române — conține precizarea și dezvoltarea metodelor preconizate de de I. Bogdan în publicarea documentelor, metoda I. Bogdan fiind larg răspîndită printre editorii români ai unor astfel de texte.

⁹ Vezi de pildă A. de Boüard, *Manuel de diplomatique*, I, Paris, 1929, p. 14, nota 3.

¹⁰ Vezi Levillain în *Bibliothèque de l'École des chartes*, LXXXVIII, 1917, p. 42, apud A. de Boüard, *op. cit.*, p. 14—15, notă 4.

¹¹ Vezi A. A. Vvedenskij, *Falsifikacija dokumentov v Moskovskom gosudarstve XVI—XVII vv.*, în *Problemy istočnikovedenija*, I, Moscova-Leningrad, 1933, p. 85—110 și D. S. Lihačev, *op. cit.*, p. 328—329.

¹² E vorba de statistica ce am întocmit-o pentru documentele din anii 1075—1625 publicate în *Documente privind istoria României. A. Moldova, B. Țara Românească, C. Transilvania*, vezi mai jos p. 49 notele 28 și 29.

diplomatica română stă aproape la fel cu cea iugoslavă în care de asemenea nu au existat decît foarte puține falsuri¹³.

Cele dintii studii în domeniul falsurilor românești le datorăm lui Ioan Bogdan. Amintim în acest sens comunicarea sa cu privire la lipsa de autenticitate a așa-numitei diplome bîrlădene atribuite anului 1134¹⁴ și despre care I. Bogdan a mai prezentat împreună cu A. I. Sobolevskij de la Universitatea din St. Petersburg, un referat la cel de al VIII-lea congres arheologic ținut la Moscova în ianuarie 1890¹⁵, apoi studiul temeinic și metodic publicat în 1913 despre zece texte slave atribuite lui Ștefan cel Mare¹⁶ — între care și corespondența arhiepiscopului Dorotei al Ohridei cu Ștefan cel Mare — a cărei lipsă de autenticitate ar trebui reconsiderată și pentru motivul că argumentele falsității invocate de autor au produs îndoieli îndată după apariția studiului¹⁷.

Despre falsuri în diploma moldovenească a scris și Gh. Ghibănescu¹⁸.

Analiza autenticității hrisovului lui Iurg Koriatovici — amintit mai sus — a format obiectul cercetărilor lui Nicolae Iorga¹⁹, deosebit de temeinice, George Popovici²⁰, Ilie Minea²¹, și P. P. Panaitescu²² care, într-un al doilea studiu minuțios, studiază și diploma bîrlădeană²³. Socotim de asemenea deosebit de prețioase cercetările lui Francisc Pall cu privire la acte suspecte și false atribuite lui Ștefan cel Mare²⁴.

¹³ Vezi St. Stanojević, *Studije o srpskoj diplomatici*, în *Glas srpske kraljevske Akademije*, Secția a II-a, 169, 1935, p. 17.

¹⁴ Ioan Bogdan, *Diploma bîrlădeană din 1134 și principatul Bîrladului* în „Anal. Acad. Rom.”, Mem. Secț. ist., Seria a II-a, tom. XI, 1890, p. 65—112. Împotriva autenticității acestei diplome s-a pronunțat și prof. E. Karskij (*Iz lekciij po slavjanskoj kirillovskoj paleografij*, Warszawa, 1897, p. 138), după cum preciza încă Dimitrie Onciul în *Originile principatelor române*, București, 1899, p. 232, nota 11.

¹⁵ Vezi Damian P. Bogdan, *Legăturile salvistului Ioan Bogdan cu Rusia*, extras din *Studii privind relațiile româno-ruse*, III, București, 1963, p. 5 și 59 (nr. 38).

¹⁶ I. Bogdan, *Documente false atribuite lui Ștefan cel Mare*, București, 1913 și în *Buletinul Comisiei istorice a României*, I, București, 1915, p. 103 — 161 (cităm după *Buletin* neavînd la îndemnă ediția din 1913).

¹⁷ Vezi de pildă cele scrise de învățatul rus A. I. Sobolevskij, la Damian P. Bogdan, *op. cit.*, p. 156. (nr. 113).

¹⁸ Gh. Ghibănescu, *Ce e documentul?*, în *Uricariu* al lui Theodor Codrescu, XXIII, Iași, 1895, p. XXIV.

¹⁹ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria Românilor*, V, București, 1903, p. 597—601; ibidem, *Legăturile Românilor cu Rușii Apuseni*, în „Anal. Acad. Rom.”, Mem. Secț. Ist., Seria a II-a, tom. XXXVIII, București, 1916, p. 750; idem, în *Revista Istorică*, XIV, 1928, p. 320 și XIX, 1933, p. 61.

²⁰ George Popovici, *Ordinea de succesiune în moșiile donative moldovene în secolul XV în Prinos lui D. A. Sturza la împlinirea celor șaptezeci de ani*, București, 1903, p. 361—364.

²¹ Vezi „Revista Arhivelor,” I, nr. 3—4/1924—1926, p. 397—399.

²² P. P. Panaitescu, *Iourij (Iourg) Koriatovič prince lithuanien et la Moldavie*, în *Jubilejni zbirnik za pošanu M. S. Hruševskago*, I, Kiev, 1928, p. 462—465.

²³ P. P. Panaitescu, *Diploma bîrlădeană și hrisovul lui Iurg Koriatovici* în „Revista Istorică Română”, II, 1932, p. 46—58.

²⁴ Francisc Pall, *Acte suspecte și false în colecția „Documentele lui Ștefan cel Mare” a lui Ioan Bogdan*, în „Revista Istorică”, XIX, 1933, p. 105—113.

Studierea unor falsuri totale și parțiale din diplomatica româno-slavă formează obiectul preocupărilor autorului acestor rînduri ²⁵.

Cele două decenii care s-au scurs după 23 August 1944 au prilejuit, ca urmare a condițiilor create de partid, înregistrarea unor noi și importante realizări în domeniul cercetării trecutului istoric și cultural al patriei noastre. Strădania oamenilor de știință români de a lărgi cunoașterea izvoarelor istorice a determinat dezvoltarea preocupărilor în domeniul tehnicii editării documentelor și implicit aprofundarea criticii textelor. Urmarea acestor preocupări a fost apariția unui studiu colectiv publicat în 1956 ²⁶, a lucrării academicianului Andrei Oțetea ²⁷ cu privire la tehnica editării textelor vechi și în primul rînd a documentelor și stabilirea, în urma unei munci deosebit de dificile, migăloase și intense de către un colectiv de medievisti alcătuit din : P. P. Panaitescu, Damian P. Bogdan, Francisc Pall, Maria Holban, Ștefan Pascu, Damaschin Mioc, Mihai Costăchescu, Aurelian Sacerdoțeanu, Emil Virtosu și Al. Elian, că din cele 12.930 documente interne din Transilvania, Țara Românească și Moldova între anii 1075 ²⁸—1625 ²⁹ și publicate în culegerea *Documente privind istoria României. A. Moldova, B. Țara Românească. C. Transilvania*, 172 sînt false. Reconsiderarea autenticității actelor moldovenești ale lui Moranciu, de la mijlocul și a doua jumătate a secolului al XV-lea, și a argumentelor falsității actului atribuit lui Ștefan cel Mare, datat prin 9 martie 1479 se află într-un studiu al lui A. Sacerdoțeanu ³⁰. O privire generală avînd ca obiect unele falsuri de materiale documentare slave și românești din Moldova constituie obiectul unui articol publicat de V. Apostolescu ³¹, iar despre unele falsuri totale și parțiale în diplomatica româno-slavă plastografii ce n-au fost semnalate în *Documente privind istoria României*, cît și despre o pecete falsă tratează în trei lucrări autorul studiului de față. ³²

Pornind de la principiul că stabilirea autenticității unui text, constituie un determinant care stă la baza oricărei cercetări, sprijinită pe izvoare scrise, în cele ce urmează vom analiza autenticitatea actelor emanate

²⁵ Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română din sec. XIV și XV*, extras din „Revista Istorică Română”, IV—VIII, 1934—1938, București, 1938, p. 6—10.

²⁶ Vezi *Documente privind istoria României*, introducerea, I, București, 1956, p. 8—77.

²⁷ Acad. Andrei Oțetea, *Problema editării textelor vechi*, în „Studii privind relațiile româno-ruse și româno-sovietice”, București, 1958 (1960), p. 18—29 și ediția rusească : *O rumynorusskikh i rumyno-sovetskikh sovjazjah*, Moscova, 1960, p. 36—54.

²⁸ Cifra de an 1075 se referă la cel mai vechi document din Transilvania inserat în culegerea *Documente privind istoria României*, căci din Țara Românească primul document cuprins în specificata culegere este din anul 1247, iar din Moldova din anul 1384.

²⁹ Cifra de an 1625 privește Țara Românească și Moldova căci cel mai nou document din Transilvania publicat în numita culegere este din anul 1350.

³⁰ A. Sacerdoțeanu, *Divanele lui Ștefan cel Mare* în „Analele Universității „C. I. Parhon” București”, Seria științelor sociale, istorie, 5, 1959 nota 8 și p. 169—170, nota 61.

³¹ V. Apostolescu, *Cu privire la unele falsificări de materiale documentare din trecut în Moldova*, în „Revista Arhivelor”, V, 1, 1963, p. 244—266.

³² Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română*, extras din *Documente privind istoria României*, introducerea, II, București, 1956, p. 159—162 cu facsimile după falsuri totale și parțiale în fig. 60, și 61; idem, *O străveche matrice de pecete românească*, extras din „Studii și materiale de istorie medie”, I, București, 1956, p. 17—19; idem, *Tri dreuneŝkih slavjano-valaŝskih gramoty*, în *Arheografičeskij ežegodnik za 1960 god*, Moscova, 1962, p. 259—160, cu facsimile după falsurile parțiale.

de la Alexandru cel Bun domnul Moldovei cu următoarele date : 11 februarie 1400, 15 februarie 1410, 14 aprilie 1411, 28 iunie 1411 și 28 decembrie 1428 (cel privind satul Dădești). Ținem să precizăm că analiza enunțată o vom face pe baza elementelor constitutive ale criticii externe și a celei interne coroborând cercetarea particularităților externe și interne ale actelor specificate cu studierea caracterelor externe și interne ale celor 69 de acte interne autentice³³ ce s-au păstrat în forma lor originală de la Alexandru cel Bun³⁴.

Actul cu data 11 februarie 1400.

Acest act se afla în proprietatea Aglaiei Stroescu³⁵, iar astăzi se păstrează (încă dinainte de 1903³⁶) în fondul de manuscrise românești (sub nr. 5) al Bibliotecii Naționale din Paris. Fotocopii după act se găsesc respectiv în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România (Fot. doc. II—2³⁷ și XXXVII—25), la Arhivele Statului București (Fot. doc.

³³ Actele externe autentice ce s-au păstrat în forma lor originală nu le-am folosit decât pentru unii membri ai sfatului domnesc în analiza actului cu data de 28 iunie 1411 și în analiza grafiei aceluiași act atribuit ca scris logofătului Brătei fiindcă în conceperea actelor externe interveneau destinatarii lor care produceau schimbări în limbă și în formular față de limba și formularul actelor interne (vezi Damian P. Bogdan, *Contribuțiuni la studiul diplomatiei vechi moldovenești*, extras din „Revista Istorică Română”, IV (1934), București, 1935, p. 45).

³⁴ Pentru întocmirea statisticii de mai sus am folosit următoarele publicații de documente : Mihai Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I, Iași, 1931 și II, Iași, 1932 ; Paul Mihailovici, *Opt documente moldovenești dinaintea de Ștefan cel Mare*, extras din „Cercetări istorice”, VIII—IX, Iași, 1933, (vezi nota bibliografică a lui Damian P. Bogdan din „Revista Istorică Română”, III, 1933, p. 287—288 (nr. 67) ; P. P. Panaitescu, *Hrisovul lui Alexandru cel Bun pentru episcopia armeană din Suceava (30 iulie 1401)*, extras din „Revista Istorică Română” IV, (1934), București, 1935, p. 4 ; Șt. Gr. Berechet, *Un act de danie de la Alexandru cel Bun din 1412 febr. 19*, în „Revista Istorică”, XXII, 1936, p. 142—145 ; Damian P. Bogdan, *Acte moldovenești dinaintea de Ștefan cel Mare*, București, 1938 ; idem, *Acte moldovenești din anii 1426—1502*, București 1947 și Dimitrie G. Ionescu, *Un document necunoscut de la Alexandru cel Bun, în Romanoslavica*, IV, 1960, p. 337—339 (ediție cu lipsuri evidente prin : lectura greșită a inscripției peceții actului, în text : lectura greșită și omisiunea unor cuvinte, redarea uneori inexactă a unor elemente ortografice — w în loc de ѡ, ѡ în loc de ѡ, ѡ în loc de ѡ — și desfacerea greșită a unor prescurtări). Nu am trecut printre cele 69 de acte interne autentice ale lui Alexandru cel Bun și actul cu data 11 iulie 1428 publicat de Paul Mihailovici în *op. cit.*, p. 8—9, — care ne dă și un facsimil al textului acestuia în *Album de documente moldovenești din veacul al XV-lea*, Iași, 1934, planșa III — Intruct îl credem suspect. Astfel ca argumente ale suspiciunii actului socotim următoarele : în grafic apare completarea prescurtării iw prin ѡѡѡ (cu ѡ suprascris) — necunoscută actelor autentice ale lui Alexandru cel Bun, necunoscută este și suprascrierea ѡ din cuvântul ѡѡѡѡѡ, textul este scris pe hîrtie, materialul epocii pentru privilegiile domnești autentice fiind numai pergamentul. În *dispoziție* apare expresia ѡ ек ѡѡѡѡѡѡѡѡ (cu ѡ suprascris) necunoscută actelor autentice ale lui Alexandru cel Bun. Un ultim argument îl constituie faptul că cele 52 de biserici din ținutul Sucevei care sînt dăruite mănăstirii Bistrița prin acest act, nu apar în nici o confirmare acordată aceleiași mănăstiri de către domniii Moldovei care au urmat lui Alexandru cel Bun. Cu alt prilej sperăm că vom putea să ne oprim mai mult asupra acestui act.

³⁵ Vezi Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VIII, Iași, 1914, p. 84.

³⁶ Vezi nota 37.

³⁷ Această fotocopie este făcută după actul aflat în Biblioteca Națională din Paris de către I. Tanoviceanu care la 10 ianuarie 1903, printr-o comunicare ținută la Academia Română, o dăruiește acestei instituții (vezi „Analele Academiei Române”, „Partea administrativă și dezbaterile” Seria a II-a, tom. XXV, București, 1903, p. 62—64).

I—12) și în colecția autorului acestor rînduri (trimisă de Biblioteca Națională din Paris). Actul în cauză este destinat boierului Dan Vameșul căruia i se dăruiesc de către Alexandru cel Bun satele Șurinești, Mănjești, Tode-rești, Șerbotești, Lățcani și Iacobești cu precizarea în amănunt a hotarelor satelor donate.

Actul a fost publicat după fotocopie — cu unele abateri — de Gh. Ghibănescu în 1914³⁸ și de Mihai Costăchescu în 1931³⁹. Cei mai mulți dintre cercetătorii care au folosit acest act l-au socotit autentic și în acest sens sînt de citat: I. Tanoviceanu⁴⁰, I. Bogdan⁴¹, D. Onciul — care îi dă data de an 1401 în loc de 1400 socotind că anul începea în Moldova în martie⁴², Gh. Ghibănescu⁴³, colectivul care a întocmit culegerea: *Documente privind istoria României*⁴⁴ și autorul acestor rînduri⁴⁵. Însă D. Onciul a revenit asupra părerii exprimate inițial susținînd că actul este fals intrucît scrisul lui nu este cel de la sfîrșitul secolului al XIV-lea⁴⁶. Și I. Bogdan revine asupra autenticității actului susținînd falsitatea acestuia⁴⁷. Ultima părere, împărtășită atît de D. Onciul cît și de I. Bogdan, este însă combătută de C. C. Giurescu⁴⁸ și M. Costăchescu⁴⁹ care susțin că actul în cauză este pe deplin autentic. Dar înșiși C. C. Giurescu, într-un studiu mai nou, pune sub semnul întrebării autenticitatea hrisovului analizat⁵⁰. Personal, prin utilizarea cuprinsului actului cu data 11 februarie 1400 în trei studii, publicate în 1934 și în 1946⁵¹, l-am socotit autentic pentru ca, în 1954, cercetîndu-l mai îndeaproape, să ajungem la concluzia

³⁸ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, VIII, p. 81—86, ediția făcîndu-se după o fotocopie aflată la Gh. Racoviță.

³⁹ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 31—34.

⁴⁰ Ioan Tanoviceanu, *Formațiunea proprietăți fonciare în Moldova în „Prinos lui D. A. Sturdza la împlinirea celor șaptezeci de ani”*, București, 1903, p. 416 și nota 2; idem, „Analele Academiei Române”, „Partea administrativă și dezbaterile”, Seria a II-a, tom. XXV, București, 1903, p. 62—64.

⁴¹ Ioan Bogdan, *Despre cnejii români*, în „Analele Academiei Române”, Mem. Sect. Ist., Seria II-a, tom. XXVI, București, 1904, p. 26.

⁴² Dimitrie Onciul, *Datele cronicelor moldovenești asupra anilor de domnie ai lui Alexandru cel Bun*, în „Analele Academiei Române”, Mem. Sect. Ist., Seria a II-a, tom. XXVII București, 1905, p. 205 și nota 1.

⁴³ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, VIII, p. 86, care însă scrie textual următoarele: „Stilul de cancelare nu era încă fixat, de aceea uricul acesta are multe abateri de al tipicul cancelariei sec. al XV-lea”.

⁴⁴ Vezi *Documente privind Istoria României*, A. Moldova, veacul XIV, XV, 1, (București), 1954, p. 8.

⁴⁵ Damian P. Bogdan, *Contribuții la studiul diplomatiei vechi moldovenești*, p. 7, nota 3 și p. 19, notele 6 și 8; idem, *Caracterul limbii textelor slavo-române*, București, 1946, p. 17, 22, 27, 32, 33 și 36; idem, *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-romane*, București, 1946, p. 175, 178 și 234 sub: *Mănjești, Movila Găunoasă și Drumul lui Stan Preofescul*.

⁴⁶ Dimitrie Onciul, *Istoria Românilor*, curs litografiat, București, 1921, p. 307—308.

⁴⁷ Vezi ms. lui I. Bogdan din fondul de mss. românești al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, aflat sub nr. 5231, unde la f. 45 I. Bogdan scrie cu creionul în capul paginii — înainte de a începe transcrierea textului actului — după fotocopia adusă de I. Tanoviceanu de la Paris — următoarele: „(fals)”.

⁴⁸ C. C. Giurescu, *Chrysobulle d’Alexandre-le-Bon, voévode de Moldavie* în „Revue historique du sud-est européen”, II, 1925, p. 50—51.

⁴⁹ M. Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 34.

⁵⁰ C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, ediția a treia, București, 1938, p. 455 și 490.

⁵¹ Vezi nota 45 de mai sus.

111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000

falsității lui ⁵². Astăzi sîntem în măsură să dezvoltăm unele dintre argumentele aduse în 1954, pe altele să le eliminăm, adăogînd și unele date noi. Despre grafia acestui act s-a afirmat că seamănă foarte mult cu a hrisoavelor din 1 septembrie 1429 și 23 decembrie 1430 ⁵³ sau că se aseamănă cu cea a actelor din 29 iunie și 4 august 1400 ⁵⁴. Însă o minuțioasă cercetare a tuturor actelor specificate și o comparaire a scrisului lor cu cel al actului datat prin 11 februarie 1400 dovedește că formele grafice de pildă ale literelor ж, к și a literelor suprascrise ρ și υ din acest din urmă text nu apar în actele autentice pomenite mai sus. Grafia acestui act analizat prezintă un șir întreg de elemente, fie necunoscute actelor interne autentice ale lui Alexandru cel Bun, fie cunoscute, nu însă prin abundența care caracterizează actul cu data 11 februarie 1400. Astfel în prima categorie se încadrează suprascrierea silabei да din vîntele ροκροδα, ροcno-даpъ și ροда cît și a silabei дi din cuvîntul ροдiтeлн. ⁵⁵ În aceeași categorie se situează și prezența prescurtată a cuvîntului ροcнодаpъ din intitulăție, necunoscută intitulăției actelor interne autentice ale lui Alexandru cel Bun înainte de 2 aprilie 1428. În ceea de a doua categorie se încadrează marea frecvență a prescurtării prin suprapunerea consoanei finale a cuvîntului căci numărul unor astfel de prescurtări ajunge la 111 față de actele interne autentice ale lui Alexandru cel Bun scrise în anii 1400—1411 în care frecvența prescurtării prin suprascrierea ultimei consoane a cuvîntului începe cu cifra 1 ⁵⁶; trece apoi la 5 ⁵⁷, 8 ⁵⁸, 16 ⁵⁹,

⁵² Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română*, (studiu întocmit în 1954 și publicat în 1956) extras din „Documente privind Istoria României”, introducere, II, București, 1956, p. 160.

⁵³ Vezi C. C. Giurescu, *Chrysobulle d'Alexandre le-Bon, voévode de Moldavie*, în *rev. cit.* p. 50—51.

⁵⁴ Vezi Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 34.

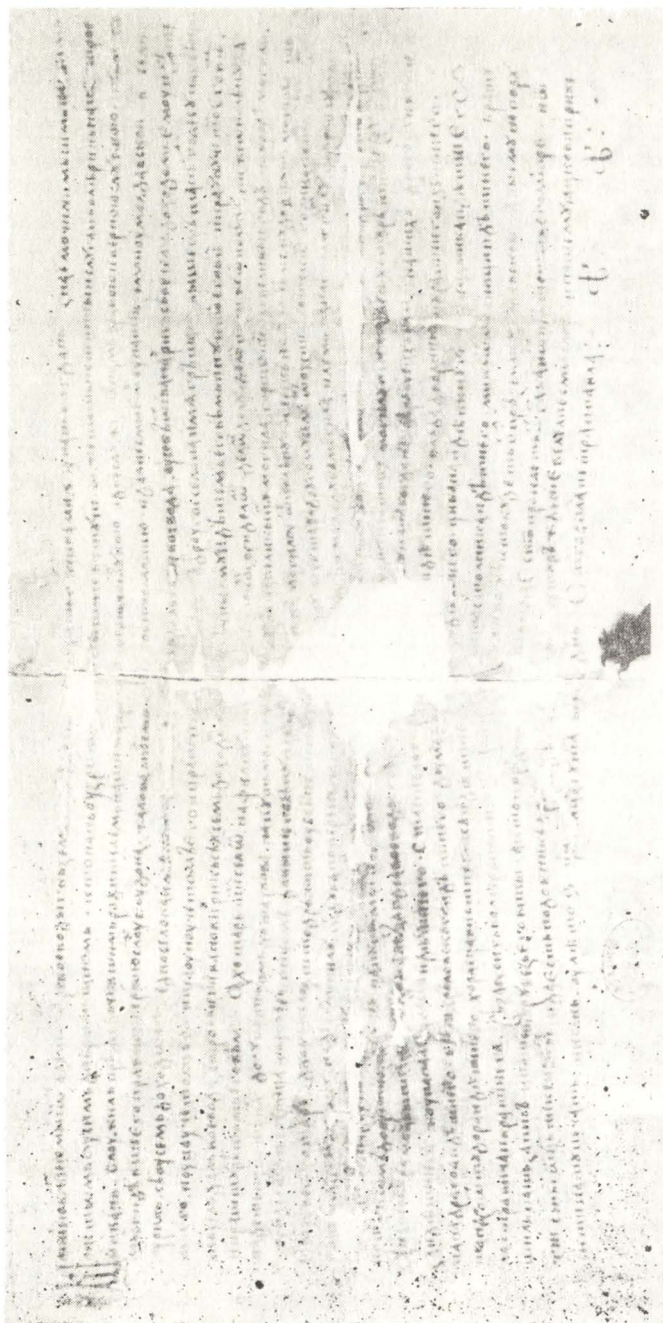
⁵⁵ Referitor la grafia actelor interne autentice ale lui Alexandru vezi următoarele : Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 95, 116—117, 121—122, 151—154, 156—157, 161—162, 178—179, 182—183, 193—194, 196—197, 201—202, 206—207, 209—210, 218—219, 220—221, 223—224, 228—229, 233—234, 239—240, 242—243, 248—249, 258—259, 261—262, 269—270, 279—281, 290—291, 307—309, 311—312, 317—318 și II, p. (956) — în ediție, atunci cînd autorul ci nu transcrie textul după ms 5231 al lui Ioan Bogdan (din fondul mss românești al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România), redă literile suprascrise și prescurtate din text prin cuprinderea acestora în (); facsimilul din *op. cit.*, a lui P. P. Panaitescu; Ioan Bogdan, *Album paleografic moldovenesc*, (Moscova 1908—1922), planșele 5, 15 (11), 16(12), 17(13), 18(14) și 20(16) cu 3 acte); Paul Mihailovici, *Album de documente moldovenești din veacul al XV-lea*, Iași, 1934, planșele I și II; Aurelian Sacerdoțeanu și Damian P. Bogdan, *Culegere de facsimile*, Seria slavă, I, București, 1942, planșele XII, XVII—XX; facsimilele aproape ilizibile din culegerea : *Documente privind istoria României*, veacul XIV, XV, A. Moldova, I, București, 1954, p. 433, 435, 437, 438, 440, 441, 443, 444, 448, 449, 453, 454, 455, 456 și 458.

⁵⁶ Vezi facsimilul actului din 30 iulie 1401 publicat de P. P. Panaitescu în *op. cit.*

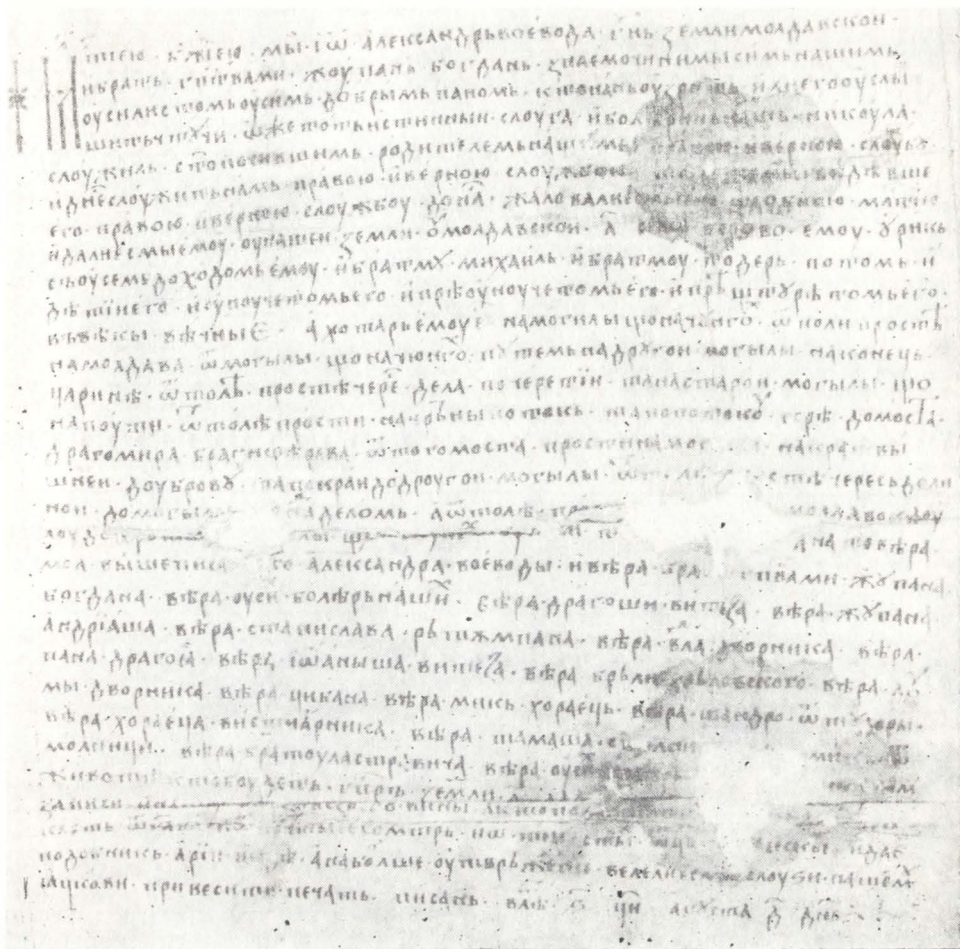
⁵⁷ Vezi facsimilul actului din 7 noiembrie 1409 publicat de Aurelian Sacerdoțeanu și Damian P. Bogdan, în *op. cit.*, planșa XII.

⁵⁸ Cifra de mai sus este după copia personală ce am transcris-o după orig. actului din 1 aug. 1403 care ni s-a încredințat — la 18.10.1958 — de către Traian Ionescu Nișcov căci facsimilul actului publicat de Dimitrie G. Ionescu în *op. cit.*, nu prea este lizibil.

⁵⁹ Vezi facsimilul actului din 28 ianuarie 1409 la Ioan Bogdan, *op. cit.*, planșa 15.

Act autentic din 29 iunie 1400

Act autentic din 4 august 1400.

17⁶⁰, 20⁶¹, 21⁶², 22⁶³, 24⁶⁴, 27⁶⁵ și ajunge la cifra maximă de 35⁶⁶. Nu am avut posibilitatea de a studia materialul și cerneala, pe care și cu care s-a scris acest act.

⁶⁰ Vezi facsimilele actelor din 8 martie 1407 și 18 noem. 1409 în *Documente privind istoria României*, veacul XIV, XV, A. Moldova, I, p. 435 și 437 și facsimilul actului din 18 aprilie 1409 la Ioan Bogdan, *op. cit.*, planșa 16.

⁶¹ Vezi actul din 22 sept. 1411 publicat de Mihai Costăchescu în *op. cit.*, p. 95.

⁶² Vezi facsimilul actului din 22 sept. 1411 la Ioan Bogdan, *op. cit.*, planșa 17.

⁶³ Vezi facsimilul actului din 6 ian. 1411 la Paul Mihailovici, *op. cit.*, planșa I.

⁶⁴ Vezi facsimilul actului din 4 aug. 1400 în *Documente privind istoria României*, veacul XIV, XV, A. Moldova, I, p. 433 și în pagina de față

⁶⁵ Vezi facsimilul actului din 29 iunie 1400 la Ioan Bogdan, *op. cit.*, planșa 5 și mai sus, p. 54.

⁶⁶ Vezi Ioan Bogdan, *op. cit.*, planșa 14 (actul din 16 sept. 1408).

Pecetea autentică a actului fals atribuit datei 1400, februarie 11.

În ceea ce privește elementele componente ale peceții actului acestea sînt autentice textul inscripției avînd următorul conținut :

† ПЕЧАТ⁶⁷ <а>⁶⁸ иѡ⁶⁹ СЛАВНАДР<а>⁷² * 73 БОС<в>ОДЪН⁷⁴ * 76 І ГИДЪ ПАРАКЪ МОЛДАВ-
70 71 74 75 77 78

⁶⁷ Literele а și т sînt lucrate în ligatură.

⁶⁸ Din litera к se vede numai un fragment din partea de sus a verticalei, restul literei fiind tocit.

⁶⁹ Din litera и, se vede numai un fragment din partea ei de sus.

⁷⁰ Litera з suplinește aici pe кс, vezi Damian P. Bogdan, *O străveche matrice de pecete românească*, p. 9–10.

⁷¹ Literele а și и sînt în legătură.

⁷² Litera а este tocită.

⁷³ Semnul de mai sus este o rozetă.

⁷⁴ Limba literei в este tocită.

⁷⁵ Litera н este tocită.

⁷⁶ Semnul de mai sus este o rozetă.

⁷⁷ Partea secundară a literei и este tocită.

⁷⁸ Partea secundară a literei м este tocită.

кскої⁷⁹. Dar dacă pecetea actului în cauză este autentică un element din inscripția ei și anume forma literei **к** care constituie terminația genitivului singular a substantivului feminin **ЗЕМЛЯ** — lucrată ceva asemănător formei crucii bizantine prezentă în hriscavele cancelariei domnești din Țara Românească la sfârșitul subscrierii neumatografe începînd cu cel mai vechi act și sfîrșind cu hrisovul lui Rada cel Frumos din 10 iulie 1464⁸⁰ — dovedește că sigiliul fixat de actul datat prin 11 februarie 1400 nu apare în actele lui Alexandru cel Bun decît numai începînd cu anul 1409⁸¹. Dacă pecetea actului cercetat este de după anul 1408 și sistemul ei de fixare la act nu este cel practicat în actele interne autentice ale domnilor Moldovei. Astfel, în actele menționate scrise pe pergament, partea de jos, la mijloc, a pergamentului, sub textul scris, se perfora în opt locuri, formîndu-se astfel imaginea unei cruci. Prin aceste găuri ce se suprapuneau — patru cu patru — și prin păturirea în două a părții de jos nescrise a pergamentului se trecerea șnurul de mătase împletit în două șuvițe. Împletitura șnurului se făcea după o anumită regulă și ea se află numai pe fața actului. Capetele de jos ale șnurului se fixează apoi în suportul de ceară al peceții atîrnate⁸². În ceea ce privește modul de fixare al peceții actului analizat acesta se deosebește fundamental de cel al actelor autentice căci în pergamentul acestui act s-au făcut patru găuri în partea de jos, la mijloc, din care două sînt situate în spațiul nescris dintre rîndurile 21 și 22 ale textului — ce are în total 24 de rînduri — prin care s-a trecut șnurul peceții sub forma a două linii paralele verticale și fără a se pături în două partea de jos a pergamentului, capetele de jos ale șnurului fiind înodate pe dosul pergamentului.

În ceea ce privește limba, actul cercetat abundă în greșeli de ordin morfologic, sintactic și lexical ceea ce nu caracterizează actele autentice ale lui Alexandru cel Bun. Astfel, în ordinea cursului textului actului apar : indicativul pres. pers. III sing. **чини**, nominativul sing. m. **дань митникъ** (de două ori), nominativul plur. f. **дѣднини** (de două ori), **съ мѣсто шестъ селъ**, perfectul compus pers. III pl. **уживали**, indicativul prez. pers. III sing. **зачо**, genitivul sing. m. **поточи** (de două ori), nominativul sing. f. **дорохо** (de două ori), genitivul sing. n. **поля**, aoristul sigmatic de tipul nou **несохъ** pers. III pl. **дадохо**, dativul sing. m. **нашимн**, genitivul sing. f. **наши** și **нашем** și nominativul sing. m. **м(с)ца**, în loc de formele corecte : **чиним**, **дана митника**, **дѣднинѣ**, **съ мѣсто за шест селъ**, **уживалъ**, **зачает**, **потока**, **дороха**, **поля**, **дадохом**, **наши** și **м(с)ца**. Există și lexic necunoscut actelor autentice ale lui Alexandru cel Bun și în acest sens actul cercetat are **дѣднини**, **сватъ** și **знаменіе**. Pe lingă cele specificate sînt și nu puține omisiuni ca de pildă : **амѣддръ** (de două ori), lipsește **оже** înainte de **дадохо** cum și un cuvînt de după **от нашил**, după **сътвориалъ** urmează **мъ**, apoi **нарет съ**, după **дадохо** apare **мы**, tot așa : **нвчатом**, **попорѣшено**, pre-

⁷⁹ Am redat mai sus textul inscripției întrucît acesta a fost citit cu unele abateri de către cei care au cercetat pecetea actului analizat.

⁸⁰ Vezi Damian P. Bogdan, *op. cit.*, p. 9.

⁸¹ Ibidem, p. 9 și 11.

⁸² Vezi Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română din secolele XIV și XV*, p. 155 — 156; idem, *Diplomatica slavo-română*, p. 154.

scurtarea **ГЕДК** pentru forma completă **Господствѣ**, după **вѣра Андріашъ и дѣтиѣ** urmează **w**, la fel: **домн, стровича, вели** și **емн** în loc de: **Александръ, намъ, наречетъ съ, им, шнчатом, непоршени, гедва, его, дсмн, стравича, велинн, și емн.**

Ortografia are de asemenea abateri față de actele autentice din primul deceniu de domnie al lui Alexandru cel Bun căci apar de pildă: litera **g** în numele **Алгдаръ** din intitulatie și din sfatul domnuesc iar sunetele **л** și **в** din flexiunea **МОЛДАВЬСКОЮ** sint palatalizate prin apariția ierului) (**ь**) față de actele autentice unde avem: **Александръ** — pînă la 1414 — și **МОЛДАВСКОН.**

Formularul actului cu data 11 februarie 1400 are și acesta un șir de abateri față de cel al actelor autentice ale lui Alexandru cel Bun. Astfel în intitulatie apar **мы** și **господаръ** în loc de **мы**, **иу** și **господинъ** ca în actele autentice din anul 1400⁸³. În aceeași formulă lipsește Bogdan fratele emitentului prezent însă între martori. În promulgație lipsesc elementele: **оуци(к)мъ, добрымъ паномъ** ce ființează în actele autentice din 1400 și 1401⁸⁴. În dispoziție apare adj. **доброу** ce însoțește pe **савжкѣ** în loc de adj. **вѣрнѣу**. În aceeași formulă este clauza: **съ вѣсемъ сватовомъ болгомъ великымъ и вѣрнимъ** (în loc de **малымъ**) de asemenea necunoscută actelor autentice. Narația: **за доброу савжесъ что сътворилъ мъ**, apoi și repetată prin: **мы ж видѣхомъ правоу свою вѣрж-** ceea ce lipsește în actele autentice și nu este imediat după promulgație ca în actele autentice. Formula martorilor are și ea devieri căci începe prin: **а на то естъ вѣра нашого гедва вышенисаного** — pe cînd în actele autentice din 1400, 1401 și 1403⁸⁵ are următorul început: **а на то вѣра моа вышенисаного**. Tot în aceeași formulă înaintea asociatului la domnie — Bogdan — apare elementul: **и вѣра коаръ нашихъ** — ceea ce nu există în elementele din formula actelor autentice. La fel coroborația, contrariu actelor autentice urmează de îndată după martori și înaintea sancțiunii. Tot așa în sancțiune apar elementele: **штинна, дѣднина, оурикъ** și **знаменіи**, necunoscute actelor autentice ale lui Alexandru cel Bun.

În ceea ce privește obiectul actului cu data 11 februarie 1040 cercetarea publicațiilor de documente din secolele XV și XVI nu dau numele lui Dan Vameș. Însă unele dintre sate apar, de pildă, Minjești, care este menționat într-un act din 13 martie 1550⁸⁶ precum și în alte documente din secolul al XVII-lea⁸⁷. Tot în secolul al XVII-lea apar și Șurineștii⁸⁸ și Iacobeștii⁸⁹.

⁸³ Pentru formularul actelor autentice ale lui Alexandru cel Bun, vezi Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română*, p. 74–158.

⁸⁴ Pentru textul actelor din 1400 și 1401 vezi Mihai Costăchescu-, *Documente moldovenești înaintea de Ștefan cel Mare*, I, p. 36–37, și 40–41. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 4 și facsimil. și mai sus, p. 54 și 55.

⁸⁵ Pentru actul intern original din 1403, vezi Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, facsimil.
⁸⁶ Vezi Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1933, p. 92, nota 9.

⁸⁷ Vezi Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, II, p. 191–192; III, p. 119–120 și p. 165–166 și IV, p. 219–220.

⁸⁸ *Ibidem*, VIII, doc. de sub nr. LXXV–LXXVII, LXXXIII–LXXXIX și XCII.

⁸⁹ *Ibidem*, III, p. 146–147.

Toate argumentele prezentate mai sus duc la concluzia că actul cu data 11 februarie 1400 constituie un fals întocmit — după grafie — în secolul al XVI-lea.

În făurirea plastografiei sale falsificatorul s-a folosit de un act autentic al lui Alexandru cel Bun emis după 1403 și înainte de anul 1408 cum o dovedesc elementele autentice ale actelor din perioada specificată prezente în formularul actului plăsmuit.

Motivul care a dus la plastografie a fost cel de acaparare ilicită de proprietăți căci lungimea celor șase sate cuprindea — după Gh. Ghibănescu — o linie de cel puțin 15 km ⁹⁰, iar M. Costăchescu scrie că hotarul satelor în cauză „este foarte mare” ⁹¹. Stabilind însă pe o hartă topografică suprafața numai a trei din satele menționate: Șurinești, Minjești și Șerbotești — din care primul a devenit Șurănești ⁹², al doilea Ghergheleu ⁹³ și numai al treilea și-a păstrat numele și în zilele noastre — se constată că hotarul celor trei sate se întindea pe o suprafață de aproape 48 km. ⁹⁴ ceea ce dă circa 4 800 ha — o întindere destul de mare.

Actul cu data 15 februarie 1410.

Acest act se afla în 1862 în arhiva mănăstirii Moldovița ⁹⁵, iar astăzi se găsește în muzeul mănăstirii Sucevița (sub cota 581/1863) — unde l-am cercetat în vara anului 1955 — fotocopii după act sînt în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România (Fot. doc. IV—1, XXIII—12 și XXVI—1 : mai reușite sînt primele două). Actul este destinat mănăstirii Moldovița căreia Alexandru cel Bun îi dăruiește munții Suhardul Mare și Suhardul Mic, cu precizarea în amănunt a hotarelor munților respectivi. Textul actului a fost publicat — după prima din fotocopiile Academiei — de către Mihai Costăchescu ⁹⁶.

Toți cercetătorii care au folosit acest act pînă în 1954 l-au considerat autentic și în acest sens menționăm: Fr. Wickenhauser ⁹⁷, E. Kozak ⁹⁸, I. Bogdan ⁹⁹, D. Dan ¹⁰⁰, M. Costăchescu ¹⁰¹, Al. Bocănețu ¹⁰², T. Balan ¹⁰³,

⁹⁰ *Ibidem*, VIII, p. 85.

⁹¹ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 35.

⁹² Identificarea de mai sus la Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 34.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ Datele de mai sus ne-au fost comunicate de către lectorul Marin Giurescu de la Facultatea de geologie-geografie din București, căruia îi exprimăm mulțumiri și pe această cale.

⁹⁵ Vezi Fr. A. Wickenhauser, *Die Urkunden des Klosters Moldawiza*, Wien, 1862, p. 57.

⁹⁶ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 75—76.

⁹⁷ Fr. A. Wickenhauser, *op. cit.*, p. 57.

⁹⁸ E. A. Kozak, *Resultate meiner Forschungen im Kloster Sočawica (in der Bukowina)* în *Archiv für slavische Philologie*, 14 (1892), p. 196, nr. 1.

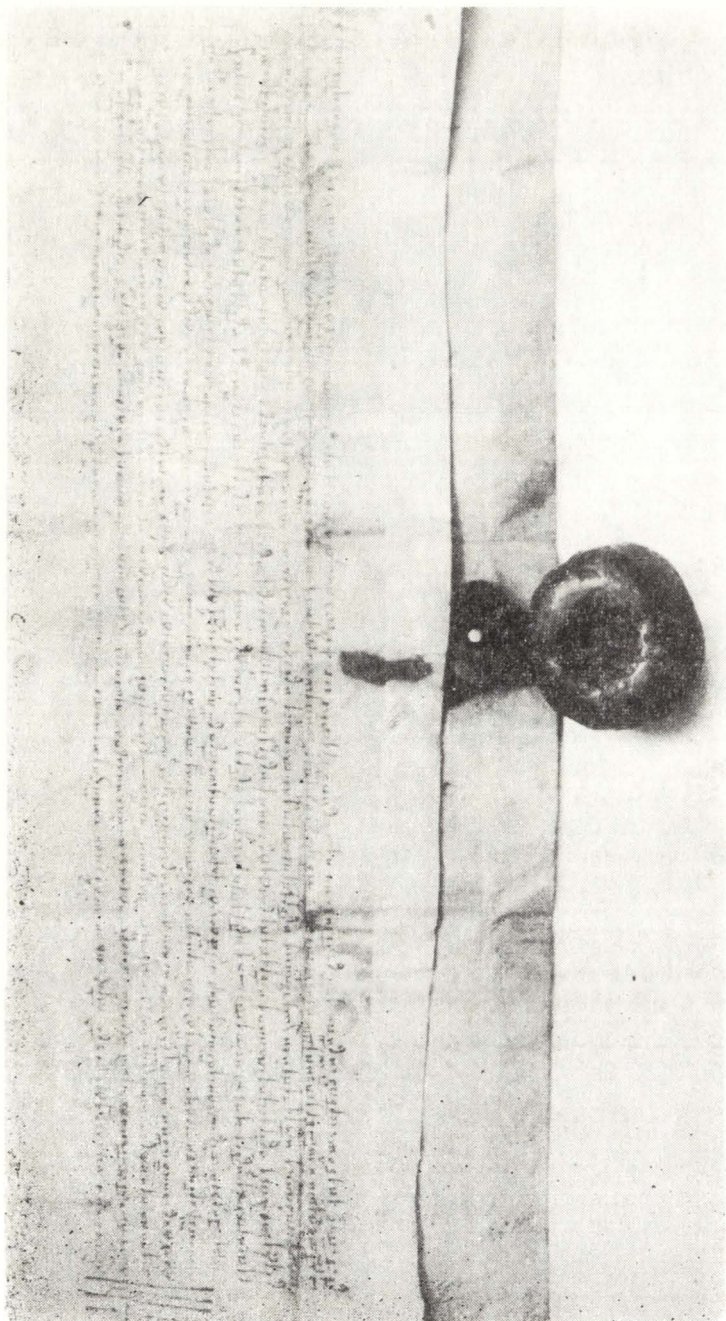
⁹⁹ Vezi ms lui I. Bogdan, nr. 5231, f. 92—93 din fondul mss. românești al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România.

¹⁰⁰ D. Dan în *Arhiva Genealogică*, II, ian.-martie 1913, Iași, p. 40.

¹⁰¹ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 76.

¹⁰² Al. Băcănețu, *Mănăstirea Moldovița*, Cernăuți, 1933, p. 30.

¹⁰³ Teodor Balan, *Conflictul pentru muntele Suhard între Moldova și Transilvania*, în *Frașilor Alexandru și Ion Lăpedatu la împlinirea vîrstei de 60 de ani*, București, 1936, p. 39 și 42.

Act fals atribuit datei 15 februarie 1410.

colectivul care a întocmit culegerea : *Documente privind istoria României* ¹⁰⁴ și autorul acestor rinduri ¹⁰⁵.

În 1954 cercetînd în mai de aproape actul analizat am ajuns la concluzia că este fals ¹⁰⁶. Astăzi sintem în măsură să dezvoltăm unele dintre argumentele anterioare, pe altele să le eliminăm, adăogînd și unele date noi. Ca și în cazul actului cu data 11 februarie 1400 și grafia actului ce-l analizăm aici înfățișează elemente sau necunoscute actelor interne autentice emise de Alexandru cel Bun sau elemente cunoscute nu însă prin frecvența excesivă care constituie o particularitate a actului cu data 15 februarie 1410.

Exact ca și în primul act supus analizei și în actul de față este prezentă suprascrierea silabelor **ДА** și **ДІ** în cuvîntul **БОГОДА** — exprimat și în genitivul singular **БОГОДАІ**, ca și prescurtarea cuvîntului **ГОСПОДАРЬ**. Există apoi ligatura suprascrisă a literelor **М** și **У** ce apare la sfîrșitul următoarelor forme flexionare : **НАШЕМУ** (de două ori), **ТОМУ**, **ВЕРНОМУ** și **СЕМУ** — ligatură necunoscută actelor interne autentice provenind din primul deceniu de domnie a lui Alexandru cel Bun ¹⁰⁷. Ca și în actul cu data 11 februarie 1400 și în cel atribuit mănăstirii Moldovița numărul prescurtărilor prin suprascrierea consoanei finale e foarte mare — 81, iar dacă îl raportăm la întinderea textului față de cel al actului atribuit lui Dan vameșul apoi proporția prescurtărilor specificate aici este copleșitoare față de actul anterior căci hrisovul cu data 11 februarie 1400 are textul întins pe 24 de rînduri pe cînd cel cu data 15 februarie 1410 are numai 9 rînduri de text. De asemenea, pe literele **Р**, **Ш**, **А** și **Н** suprascrise în sensul prescurtării lipsește titla ceea ce nu este obișnuit în actele autentice ale lui Alexandru cel Bun. În aceeași ordine de idei numele lunii din data actului apare prescurtat prin ligatura literelor **Ф** și **Р** — prescurtare necunoscută actelor autentice ale lui Alexandru cel Bun căci în astfel de acte cînd apare prescurtată luna **ФЕВРАРЬ** este înfățișată prin abrevierea suprascrisă **ФЕР** (cu litera **Р** scrisă deasupra rîndului) ¹⁰⁸ sau **ФЕР** (cu litera **К** suprascrisă) ¹⁰⁹. Necunoscută actelor autentice din vremea lui Alexandru cel Bun ¹¹⁰, este și suprascrierea literei **И** din cuvîntul **ДЛЕШАИ ДРЪ**. Un alt element grafic care se abate de la scrisul actelor autentice ale lui Alexandru cel Bun îl constituie suprascrierea vocalei finale **И** din cuvînt, fapt exprimat în părțile de cuvînt flexionate în chipul următor : **СТЪДЯНОИ** (apare de trei ori) **ВЕЛИКОИ**, **НАШИИ** și **ДКПЕН**. Un ultim element grafic îl constituie folosirea literei specifice grecești **ξ** în

¹⁰⁴ Vezi *Documente privind istoria României*, Veacul XIV, XV, A. Moldova, I, p. 22.

¹⁰⁵ Damian P. Bogdan, *Contribuțiuni la studiul diplomaticeii vechi moldovenești*, p. 19 nota 9; idem, *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române*, p. 236 și 239 sub : *Jirepân* și *Păltinișul lui Banco*.

¹⁰⁶ Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română*, p. 160—161.

¹⁰⁷ Vezi pentru actele autentice din anii 1400—1411 emise de Alexandru cel Bun, p. 53,55 și notele 56—65.

¹⁰⁸ Vezi Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 162 și Arhivele Statului București, Peciți moldovenești, nr. 117.

¹⁰⁹ Vezi Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 243.

¹¹⁰ Vezi bibliografia actelor autentice ale lui Alexandru cel Bun, mai sus, p. 53, nota. 55.

cuvîntul **АЛЕКСАНДРЪ** din intitulăție, aceasta împotriva actelor autentice din anii 1400 — 1411 care folosesc în același cuvînt din intitulăție literele chirilice **к** și **с**.

În ceea ce privește elementele componente ale pecetii acestea sînt autentice însă sigiliul — mic și atîrnat prin șnur de mătase bicolor : cenușiu cu albastru — nu aparține lui Alexandru cel Bun căci el are următoarea inscripție : † **ПЕЧАТЬ СТЕФАНА КОЕКОДА**¹¹¹. Pecetea existentă mai probabil pare a fi a lui Ștefan cel Mare decît a lui Ștefan al II-lea, fiul lui Alexandru cel Bun.

Cerneala care a servit la scrierea actului nu are culoarea cafenie curată a actelor autentice din vremea lui Alexandru cel Bun ci este spălăcită.

Limba actului nu provoacă observații căci cele patru omisiuni : **н** în loc de **ис** — legat de **СИМ ЛИСТОМ, ПРЕТЕСКАГ** (cu **г** suprascris), **ал** — pentru **али** — și **кѣсѣх** se pot întîlni și în acte autentice.

Nu același lucru se poate spune despre ortografia acestui act care, pe lângă abaterile semnalate mai sus, cînd am tratat grafia, mai cuprinde și prezența lui **ь** după **м** în partea de cuvînt flexională **ЗЕМЬЛИ** din intitulăție, fapt necunoscut actelor autentice ale lui Alexandru cel Bun.

Unele abateri față de actele autentice prezintă și formularul actului cu data 15 februarie 1410. Astfel în intitulăție apare legat de **МОНАСТИР** (cu **р** suprascris) expresia : **НОВСКЪДАНС**, necunoscută actelor interne autentice ale lui Alexandru cel Bun — ea apare abia în actele moldovenesti din secolul al XVI-lea. În sancțiunea spirituală lipsesc : **ЕГО МТРЪ**, legate de **прчета** (scris în prescurtare prin suprascierea literei **с**) prezente în actele autentice¹¹², iar în coroborație lipsește **наша** — legate de **печать** — element în ființă în toate actele interne autentice ale lui Alexandru cel Bun începînd cu cel din 8 martie 1407 ori de cîte ori apare cuvîntul **печать**.

Un argument în plus care pledează pentru falsitatea actului analizat este și acela că din cele peste 50 de acte pe care domnii Moldovei le-au acordat în secolul XV — după Alexandru cel Bun, — mănăstirii Moldovița nici unul dintre ele nu are ca obiect confirmarea munților Suhardul Mare și Suhardul Mic. Dar această afirmație este valabilă și pentru domnii din secolul al XVI-lea care, deși cunoșteau actul cu data 15 februarie 1410, nu l-au confirmat totuși¹¹³. Însă în cea de a doua jumătate a deceniului al treilea din secolul al XVI-lea călugării mănăstirii Moldovița folosind toate mijloacele posibile (sau cum spunea latinul per fas et nefas) reușesc să obțină de la Miron Barnovschi confirmarea proprietății lor asupra munților Suhard, însă fără precizarea că mănăstirea destinată ar stăpîni

¹¹¹ Aceiași lectură a inscripției și la Wickenhauser, *op. cit.*

¹¹² Vezi în acest sens de pildă actele din : 16 sept. 1409 (facsimil la Ioan Bogdan, *op. cit.*, planșa 14), 22 sept. 1411 (la Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 95), sau chiar cel destinat mănăstirii Moldovița din 18 noiembrie 1409 (facsimil în *Documente privind istoria României*, veacul XIV, XV, A. Moldova, I, p. 437). și mai jos, p. 63.

¹¹³ Vezi în acest sens adresa din 28 iunie 1593 a lui Aron Tiranul către Bistrișeni sau documentul din 28 iunie 1598 al lui Ieremia Movilă (la Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privilegiate la istoria Românilor*, XII, p. 66—67 și 363).

М
 АННО БЖІ ІО МЫ АЛЕКСАНДРЪ ВЪВЕДОУА ГОСПОДАРЪ ЗЕМЛИ МОРАВЪСКОМЪ И ИМѢИА ВЪ ХАМЕННТО
 ВСЕМАХЪ ЛЕТОМЪ НАШИМЪ ОУСИЛЪ ИСТОУДА НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ОЖЕ СМЪ ОУСИ
 МНА ЗАРШЕ. АШЪ АЖЪ ПРАКОВЪ ЗМАШИ И АШЪ КЪ ЗРОВОЕ И АЛАНЕ СМЪ ЛЕТОМОЛОРОВИ
 ЦЕВЕ. МОЛАСИ РЕВНЪ КЪ ОУСИЛЪ ИСТОУДА НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ОУСИЛЪ ОУСИЛЪ
 ЛЕБЪ СЪ ВЪ ЧУНЪ АНАТО ВЪ РАНАШЕГО ОУСИЛЪ ИСТОУДА НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ОУСИЛЪ
 РАПАНАСТА И СЛАВА РОПМАНА. НЬ БРАПАНА МХАНАШЕВА. НЬ БРАПАНА ЖЪРЖА. НЬ БРАПАНА
 ЖЪ МЕ ПТА ПЕШНА. НЬ БРАПАНА ЕГРИНА. НЬ БРАПАНАША НА АБОРИНКА СОУАБЪ СКОГО. НЬ БРАПАНА
 СРИНКОВА. НЬ БРАПАНА ИНА БЪ ВРАНА. НЬ БРАПАНА ВАРАСКЪ СКОГО. НЬ БРАПАНА СТЕПНА И
 БРАПАНА ВЛАДЪ ВОРНИКА. НЬ БРАПАНАША МАРШОРОВА. НЬ БРАПАНА ИЦА ЧАШНИКА. НЬ БРАПАНА
 НА ПРЮ ПЕ СКОГО. НЬ БРАПАНА АРОМОНКУША СТВАНИКА. НЬ БРАПАНА ИЦА ЧАШНИКА. НЬ БРАПАНА
 СНАГА ПЕ СКОГО. НЬ БРАПАНА ИЦА ЧАШНИКА. НЬ БРАПАНА ИЦА ЧАШНИКА. НЬ БРАПАНА ИЦА ЧАШНИКА.
 АТО НАШЕ МЪЖЪ ИВОТЪ. ИСТОУДА НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ
 БРАПАНАШИ. НАШЪ НАШЕ ПЛЕМЕНЕ. НАШЪ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ
 МІА. АШЪ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ
 ИШЕ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ
 ШЕ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ
 ХАСТАНАШЕГО ИРОВА СЪ НАНЪ НАША ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ
 МУ ВЪ РНОМУ БРАТЪ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ НЬ ОУСИЛЪ ИЛИ

Act autentic din 18 noiembrie 1409.

acești munți prin danie încă din vremea lui Alexandru cel Bun¹¹⁴. Călugării Moldoviței aveau totuși neapărată nevoie de un act domnesc în care să se precizeze că ei stăpinesc munții Suhard prin actul cu data 15 februarie 1410. Prin aceleași mijloace folosite în vremea lui Miron Barnovschi reprezentantul mănăstirii Moldovița reușește să obțină de la Vasile Lupu un act în care se specifică că munții Suhard aparțin mănăstirii respective în virtutea actului emis de Alexandru cel Bun la 15 februarie 1410¹¹⁵.

Toate argumentele invocate mai sus duc la încheierea că actul cu data 15 februarie 1410 constituie un fals făurit — după grafie — în secolul al XVI-lea și anume la sfârșitul acestui veac, după cum se va vedea mai jos.

Falsificatorul — un plastograf iscusit, desigur un călugăr al mănăstirii Moldovița — a căutat, și în parte a reușit, să reproducă grafia actelor autentice ale lui Alexandru cel Bun. În făurirea plastografiei sale el a folosit actul autentic al lui Alexandru cel Bun din 18 noiembrie 1409 dat mănăstirii Moldovița din care însă a omis în sfatul domnesc pe Iușsa iar pe boierul Stan l-a trecut numai cu primul titlu — cel de postelnic.

Motivul care a dus la plastografie a fost cel de acaparare ilicită a unei proprietăți deosebit de întinse căci munții Suhard¹¹⁶ și Suhărzel¹¹⁷ — așa apar în textele românești Suhardul Mare și Suhardul Mic — situați între riurile Someșul Mare și Bistrița superioară, imediat deasupra Dornei, au o suprafață de aproximativ 10 km²¹¹⁸ care, transformată în hectare, dă circa 1 000 ha. Arătam mai sus că mănăstirea Moldovița avea neapărată nevoie de un act domnesc în care să se precizeze că aceasta stăpânește munții Suhard în virtutea unui act emis de Alexandru cel Bun la 15 februarie 1410. Și această necesitate este generată de conflictul care se produce la sfârșitul secolului al XVI-lea între mănăstirea Moldovița și Bistrișeni (Năsăud) — conflict care dăinuiește și în a doua jumătate a secolului al XVII-lea — pentru stăpânirea munților Suhard și anume a clinii lor transilvănene. Astfel la 30 iunie 1592 egumenul mănăstirii Moldovița scrie lui Budaki Gașpar, birăul Bistriței mulțumindu-i că l-a înștiințat de faptul că mănăstirea este oprită, de Bistrișeni de a-și trece turmele „în < t > r acea parte de Bistriță” ca să nu pățească vre-o pagubă deși — precizează egumenul — „acei munți sântu dați sfinteei mănăstiri de cându s-au descălecat țara Mulduoei”. Același egumen adaugă în conti-

¹¹⁴ Vezi acest act — cu data 2 iunie 1626 — publicat de Teodor Balan în *Documente bucovinene*, II, p. 88—89.

¹¹⁵ Actul de mai sus se află în muzeul mănăstirii Sucevița și el a fost publicat de D. Dan în *Arhiva Genealogică*, Iași, ianuarie—martie 1913, p. 40—42.

¹¹⁶ Numele *Suhard* este după N. Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, p. 110 și urm. același cu *Suhar*(ul) < bulg. suhar, lemn (e) uscat (e) (sensul cuvîntului la G. Weigand, *Balkan-Archiv*, Leipzig, I, 1925, p. 18) căruia maghiarii și administrația lor i-au adăugat sufixul topic -d. Această etimologie este admisă de acad. Iorgu Iordan în *Toponimia românească*, București, 1963, p. 128. La cele exprimate adăugăm că în Jugoslavia există muntele *Suhara* (Vuk Štef. Karagić, *Srpski rječnik*, ediția a V-a, Beograd, 1935, p. 751).

¹¹⁷ Numele *Suhărzel* este un diminutiv de la forma maghiară *Suhard*, pe care românii au adoptat-o mai târziu la sistemul limbii lor (Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 128 și nota 6).

¹¹⁸ Datele de mai sus ne-au fost comunicate de prof. dr. Vintilă Mihăilescu, reputatul nostru specialist în geografie fizică, căruia îi exprimăm mulțumiri și pe această cale.

nuare că mănăstirea Moldovița are „uric încă de la Alexandru Vodă cela bunul și spune : „pre Suhardu pînă la Coșna și încă și mai încolo ; și de cîndu-i uricul sînt 200 de ani”¹¹⁹. Din cele afirmate de egumenul Moldoviței se desprinde concluzia că uricul citat nu fusese încă plăsmuit căci data specificată dă anul 1392 ceea ce corespunde domniei lui Roman I Mușat. În conflictul produs — despre care vorbește și scrisoarea de mai sus a egumenului Moldoviței — intervin și domnii Moldovei căci la 28 iunie 1593 Aron Tiranul seria Bistrițenilor — reproducînd în scrisoarea ce le-o adresează uricul lui Alexandru cel Bun cu data 1410¹²⁰ — ceea ce înseamnă că între timp acesta fusese plăsmuit. La 2 iunie 1595 se produce o nouă intervenție pe lingă Bistrițeni în numele domnului Moldovei¹²¹. Trei ani mai tîrziu Ieremia Movilă cere insistent — și de mai multe ori — Bistrițenilor ca să evacueze munții Suhard¹²² „deoarece uricul lui Alexandru cel Bun dovedește pe deplin dreptatea mănăstirii Moldovița”¹²³. Pe vremea lui Vasile Lupu cearta pentru stăpînirea munților Suhard devine și mai aprigă¹²⁴. Domnul Moldovei natural că sprijină mănăstirea Moldovița care la 23 iulie 1635 prezintă — la Bistrița — traducerea privilegiului atribuit lui Alexandru cel Bun¹²⁵. La 30 iunie 1638¹²⁶ și 21 octombrie 1640¹²⁷ Vasile Lupu scrie Bistrițenilor cerîndu-le să se retragă de pe teritoriul munților Suhard pe care l-au ocupat. La 9 martie 1642 conflictul ajunge în fața dietei Transilvaniei care hotărăște o cercetare la fața locului de către o delegație mixtă : moldo-transilvăneană. Delegații Transilvaniei vin la Bistrița în ziua de 26 iulie 1642 iar de aici pornesc spre poalele Suhardului Mic unde ajung la 1 august 1642. Dar Moldovenii nefiind prezenți la fața locului, după 3 zile de așteptare, Bistrițenii cer ca hotărîrea să se dea în lipsa Moldovenilor. După pronunțarea sentinței sosește la un ceas și delegatul domnului Moldovei. Reprezentantul Moldovei își prezintă împuternicirea iar după aceasta se rostește sentința în fața lui. După citirea sentinței, Gavriil egumenul mănăstirii Moldovița arată uricul lui Alexandru cel Bun scris pe piele. Comisia constată că uricul are pecetea moldovenească legată cu un șnur negru de mătase și pe pecete se vede emblema voievozilor Moldovei. Delegatul Bistrițenilor ridică opoziție în sensul că actul prezentat este o simplă donațiune neconfirmată de regele Ungariei — — Moldova fiind ca și Transilvania sub stăpînire ungară. Același delegat

¹¹⁹ Vezi facsimilul scrisorii de mai sus și a textului acesteia la Alexandru Rosetti, *Lettres roumaines de la fin du XVIe et du début du XVIIe siècle tirées des archives de Bistritza (Transylvanie)*, București, 1926, pl. I și p. 45—46 și ediția românească a aceluiași autor, *Scrisori românești din arhivele Bistriței*, București, 1944, pl. I (în ediția franceză facsimilul este mult mai bun) și p. 27—28.

¹²⁰ Vezi Eudoxiu de Hurmuzaki, *op. cit.*, XII, p. 66—67.

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² *Ibidem*, XII, p. 363, 367 și 372.

¹²³ *Ibidem*, XII, p. 363.

¹²⁴ Vezi N. Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, I, p. LXXII și XCV.

¹²⁵ *Ibidem*, II, p. VIII.

¹²⁶ *Ibidem*.

¹²⁷ *Ibidem*, II, p. IX.

mai susține că data uricului nu este exactă și că sigiliul nu aparține actului în cauză. A doua zi discuțiile au continuat însă conflictul nu a putut fi aplanat¹²⁸. Peste un veac și mai bine și anume la 31 iulie 1764 mănăstirea Putna revendică și ea munții Suhard susținind că unii Cimpulungeni au ocupat acest munte¹²⁹. Faptul că mănăstirea Moldovița tinde să stăpânească pe baza actului plăsmuit și clina transilvăneană a munților Suhard dovedește nu numai falsitatea ci și caducitatea actului plastografiat căci domnul Moldovei nu putea emite un privilegiu de danie pentru proprietăți care se aflau sau se întindeau dincolo de hotarele țării sale.

Actul cu data 14 aprilie 1411.

Acest act ca și hrisovul de mai sus cu data 15 februarie 1410 se afla — înainte de anul 1860¹³⁰ — în arhiva mănăstirii Moldovița de unde, a ajuns în colecția marelui latifundiar ucrainean Ivan Lukaševič (1811 — 1860)¹³¹, de la moștenitorii lui Lukaševi: a trecut — la 1870 — în muzeul Rumjancev din Moscova, iar din pomenitul muzeu, după Marea Revoluție din Octombrie, a ajuns în secția manuscrise a Bibliotecii U.R.S.S. „V. I. Lenin” din Moscova¹³² — aici se găsește sub nr. 159 al colecției Lukaševič — Markevič — și unde l-am cercetat în octombrie 1962. Actul este destinat ca și precedentul tot mănăstirii Moldovița căreia Alexandru cel Bun îi dăruiește satul Vama Moldoviței precizîndu-i în amănunt hotarele. Textul actului a fost publicat întii de A. I. Jacimirskij¹³³ iar apoi — după ediția lui Jacimirskij — a fost reeditat de Mihai Costăchescu¹³⁴.

Toți cercetătorii care au folosit acest hrisov l-au socotit autentic și în acest sens sînt de citat: Fr. Wickenhauser¹³⁵, I. Bogdan¹³⁶, A. I.

¹²⁸ Vezi Teodor Balan, *Conflictul pentru muntele Suhard între Moldova și Transilvania*, în *op. cit.*, p. 47—48.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 40.

¹³⁰ Fr. A. Wickenhauser în *op. cit.*, p. 59 menționează ca a cercetat actul specificat mai sus în arhiva mănăstirii Moldovița ceea ce înseamnă că acest lucru l-a făcut înainte de 1860 căci în anul 1860 moare Ivan Lukaševič în colecția căruia intrase actul (vezi despre I. Lukaševič nota 131 de mai jos).

¹³¹ Vezi J. N. Ščapov, *Sobranie I. Ja. Lukaševiča i N. A. Markeviča* (Gosudarstvennaja ordena Lenina Biblioteca SSSR imeni V.I. Lenina, Otdel rukopisej), Moscova, 1959, p. 4—5.

¹³² *Ibidem*, p. 3 și p. 6.

¹³³ A. I. Jacimirskij, *Darstvennyja žalovannyja ŭgotnyja i podtverditelnyja gramoty moldavskih gospodarej XV v.*, în „Drevnosti, Trudy Slavanskoj Komissij imper. Moskovskogo arheologičeskogo obščestva”, tom. IV, fasc. I, Moscova, 1907, p. 292—293.

¹³⁴ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 80—82.

¹³⁵ Fr. A. Wickenhauser, *op. cit.*, p. 59.

¹³⁶ Vezi ms lui I. Bogdan, 5231, f. 98—102 din fondul mss românești al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România.

Jacimirskij¹³⁷, T. Balan¹³⁸, M. Costăchescu¹³⁹, colectivul care a întocmit culegerea : *Documente privind istoria României*¹⁴⁰, și autorul acestui articol¹⁴¹.

Însă o cercetare mai atentă a actului dovedește un șir întreg de abateri față de actele autentice ale lui Alexandru cel Bun.

Astfel ca și cele două acte false analizate mai sus și hrisovul cu data 14 aprilie 1411 impresionează prin abundența numărului prescurtărilor prin suprascrierea consoanei finale din cuvînt — în total 63 față de 20, respectiv 21, din actele autentice emise în anul 1411 de Alexandru cel Bun¹⁴². În rest grafia nu dă nimic suspect și plastograful a căutat să imite foarte bine inițiala *m* din partea de cuvînt flexionată prin *мастыкь*, în prescurtare prin suprascrierea literei *c* — de la începutul textului ca și invocația simbolică.

Materialul pe care s-a scris ca și cerneala cu care s-a scris — de culoare cafenie — sînt proprii actelor autentice.

Pecetea — prin elementele ei — cele cîteva litere păstrate din inscripție, scutul și emblema — se dovedește a fi autentică însă nu se poate preciza de la care anume domn este. Sigiliul a fost atîrnat de act prin șnur de mătase de culoare roșie deschisă, din păcate din inscripția peceții nu se mai văd decît literele *ДАВСКОН* din *МОЛДАВСКОН*, iar scutul cu capul de bour este lucrat mai în relief ca restul peceții. Limba actului provoacă puține abateri față de cea a actelor autentice căci avem numai următoarele devieri de la norma limbii actelor autentice : *МАДАВНИЦКОЕ*, *МОНАСТРИККИ*, *ЧЕРС* — de două ori —, terminația diminutivă românească — *л* în *ЛЕНИКОМЪ*, *ШАНДРИРОВА* și *СТАМ БЖІА ЕВГАНСТА* (prescurtare prin suprascrierea lui *г*) în loc de formele corecte : *МОЛДАВНИЦКОЕ*, *МОЛАСТРИККИ*, *ЧЕРЕС*, *ЛЕНИЦКАМЪ*, *ШАНДРИШОРОВА*, *СТІХЪ БЖИИХЪ ЕВГАНСТЪ* sau *СТИИ БЖИИ ЕВГАНСТИ* — cazul general.

Nu același lucru se poate spune și despre formularul actului care prezintă un șir întreg de abateri față de cel al actelor autentice. Astfel

¹³⁷ A. I. Jacimirskij, *op. cit.*, p. 292—293.

¹³⁸ Teodor Balan, *Reeditarea unui document din 1411*, în *Hrisovul*, VII, 1947, p. 199—201 în care e vorba numai de reeditarea unei părți din actul ce îl analizăm mai sus și anume partea care precizează în amănunt hotărul satului Vama Moldoviței intrucît scrie T. Balan acest act „a fost publicat (de M. Costăchescu) într-o formă atît de greșită încît reeditarea lui se impune”. În realitate însă, T. Balan reeditează partea citată din act după M. Costăchescu (!) și cu următoarele omisiuni față de ediția Costăchescu : *сѡржншоу, четцеаома петокь, четцеаома, аѡма* și *пачаома* față de text și ediția Costăchescu unde există : *сѡржншоу, четцеаоуь петокь, четцеаома, аѡма* și *пачаома*. *Аѡма* și *пачаома*. În plus Balan folosește incorect parantezele pătrate căci în astfel de paranteze cuprinde literele suprascrise. Însă rectificarea ce T. Balan o face traducerii lui M. Costăchescu este corespunzătoare, pentru care fapt s-a propus includerea rectificării T. Balan în culegerea : *Documente privind istoria Romîniei* însă nu s-a admis.

¹³⁹ Mihai Costechescu, *op. cit.*, I, p. 83.

¹⁴⁰ Vezi *Documente privind istoria României*, Veacul al XIV, XV, A. Moldova, I, p. 26, nr. 29.

¹⁴¹ Damian P. Bogdan, *Contribuțiuni la studiul diplomatiei vechi moldovenești*, p. 8, nota 4, p. 10 nota 2, p. 11 nota 5, p. 21 nota 8, p. 23 nota 12 și p. 33 nota 3; idem, *Caracterul limbii textelor slavo-române*, p. 17, 22 și 36 (cu nota 7); idem, *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române*, p. 173—174 și 237 sub : *Măgura Popul și Măgura Moșului*.

¹⁴² Vezi mai sus p. 55 notele 62 și 63.

în intitulație — flexiunea cuvîntului *милость* apare cu *ы* — *млстыю*, față de *млстю*, *млстюю* a actelor autentice, promulgația conține pe *нѣмъ* legat de *на*, contrariu actelor autentice unde este *нѣ* (*нѣ* sau *н* — în prescurtare prin suprascriere), iar în dispoziție s-a omis *кѣкы* legat de *кѣчныя*. În formula martorilor lipsesc — la începutul acesteia — următoarele elemente: *и вѣра дѣтѣи нашихъ* и *вѣра нашихъ бояръ* prezente în actele autentice din anul 1411. Tot în aceeași formulă apare *Vilcea vistier* necunoscut actelor autentice ale lui Alexandru cel Bun, boierul Stan este numai postelnic deși în actele autentice din 1411 cumulează și dregătoria de vistier, Iașco apare numai în actele autentice din 1408 și 1409, iar Stan Preuțescu — este prezent numai în actul din 18 noiembrie 1408, Tabuci apare numai începînd cu anul 1414 iar Opriș este menționat abia în actul din anul < 1424 august 26 — 1425 > septembrie 4. Formula sancțiunii spirituale este și ea amplificată față de actele autentice căci apar următoarele elemente necunoscute actelor autentice: *нашего* *iv* *ѣа* — legat de *га* — pe cînd în actele autentice este numai *га ба* —, *стаа* *ѣжѣа* legat de *вуглѣста*, *лѣкѣ* — legat de *апсѣ* и *вт прочнѣ* *ов* — în legătură tot cu *апсѣ*. Între cifrele *т* și *нѣ* apare conj. и — necunoscută actelor autentice — apoi sînt și: и *вт вѣскѣ* *вѣселенскѣ* *съборок* cît și *кѣрож* и *дѣлаи*, legate de *вѣскѣ* *стыѣ*. În aceeași formulă apare forma românească *скарноткнѣ* față de *іскаріотъскому* din actele autentice. S-au omis apoi următoarele elemente: и *на чѣдоу* *нѣ* — legate de *кровь* *его* *на нѣхѣ*. Abateri se constată și în formula care menționează pe copistul actului căci în actul analizat apare *наѣ* *дѣяк* *писал* după locul în care s-a scris actul pe cînd în hrisoavele autentice ale lui Alexandru cel Bun care menționează pe copist și anume pînă la 31 august 1429 formula respectivă are următorul conținut: *писал* sau *писал*, după care urmează numele și titlul celui care scrie actul apoi locul și data unde și cînd se scrie actul. Dar și titlul de *дѣяк* constituie o abatere căci abia la 20 decembrie 1431 apare un astfel de titlu pînă atunci copistul actului fiind numit *граматикѣ* — mai des — și *писарѣ* — mai rar, iar cînd actul era scris de șeful cancelariei domnești acesta apărea cu titlul său de *логосетѣ*.

Toate argumentele specificate mai sus duc la concluzia că actul cu data 14 aprilie 1411 constituie un fals — plăsmuit — după grafie — în secolul al XVI-lea.

Motivul care a dus la plastografie a fost, ca și în cazul celor două acte precedente, de acaparare ilicită a unei proprietăți de două ori mai întinsă ca în cazul munților Suhard căci măsurînd pe o hartă topografică suprafața satului Vama Moldoviței așa cum o indică punctele de hotar din act se stabilește că suprafața respectivă era de aproape 20 km² ¹⁴³ ceea ce dă aproximativ 2 000 ha.

Actul cu data 14 aprilie 1411 a fost întocmit după actul autentic dat la 18 noiembrie 1409 mănăstirii Moldovița și avînd același obiect:

¹⁴³ Datele de mai sus ne-au fost comunicate de către lectorul Marin Giurescu.

dania satului Vama Moldoviței¹⁴⁴. Din actul autentic menționat plastograful a luat toate elementele formularului amplificându-le pe ici pe colo ori omițind unele elemente ale acestuia. Un exemplu similar îl constituie actul cu data 16 decembrie 1442 atribuit lui Iliș și Ștefan, prin care se confirmă mănăstirii Bistrița satul Lucăcești pe Tazlăul Sărat — dăruit mănăstirii de boierul Ion Porcu¹⁴⁵ — fals executat după actul autentic emis la 4 octombrie 1440 de Iliș și Ștefan avînd același obiect ca și actul fals¹⁴⁶ — lipsind însă precizarea hotarului — mobilul plastografiei cu data 16 decembrie 1442.

Stabilirea lipsei de autenticitate a actelor cu datele 15 februarie 1410 și 14 aprilie 1411 atribuite mănăstirii Moldovița dovedește că și această mănăstire a constituit în trecut un centru plastografic fapt cunoscut pînă acum, numai pentru mănăstirile Bistrița, Neamț, Humor și Golia¹⁴⁷.

Actul cu data 28 iunie 1411.

Acest act a aparținut lui Robert Mille proprietarul moșiei Strunga din fostul județ Roman, de la care, trecînd prin mai multe mîini, a ajuns la Muzeul Municipal Iași, iar de aici la Arhivele Statului din aceeași localitate, sub cota 179—1, unde l-am cercetat în martie 1964¹⁴⁸. Textul actului a fost publicat întîi de Gh. Ghibănescu¹⁴⁹ iar apoi de M. Costăchescu¹⁵⁰.

Actul este destinat unui boier — al cărui nume a fost ras și peste care s-a adăugat posterior *Plotun* — prin care i se dăruiește un sat la Strunga — numele inițial al satului fiind răzuit și adăugat posterior *Plotunești* — căruia i se precizează — în amănunt hotarele.

Unii dintre cercetătorii actului l-au considerat autentic și în acest sens au fost: I. Bogdan¹⁵¹, Gh. Ghibănescu¹⁵² și colectivul care a întocmit culegerea: *Documente privind istoria României*¹⁵³. Alți cercetători însă s-au pronunțat contra autenticității cum au fost de pildă M. Costăchescu¹⁵⁴ și Damian P. Bogdan¹⁵⁵.

¹⁴⁴ Vezi facsimilul actului la E. Kalužniacki și A. I. Sobolevskij, *Al'bam snimkov s kirilovskih rukopisej rumynskogo proishozhdenija*, în *Enciklopedija slavjanskoj filologij*, 4, 2, ca volum aparte, Petrograd, 1916, planșa 115. și mai sus p. 63.

¹⁴⁵ Vezi facsimilul actului la Paul Mihailovici, *op. cit.*, planșa VII. În sensul celor expuse mai sus trebuie rectificate și cele spuse de autorul prezentului studiu în *Revista Istorică Română*, IV, 1934, p. 340, unde însă am dovedit că actul nu este scris de grămăticul Hristofor — menționat ca scrib al plastografiei — față de actul autentic scris de Hristofor la 29 septembrie 1441 (vezi argumentele falsului în *Documente privind istoria României*, veacul XIV, XV, A. Moldova, I, p. 415 sub nr. 5).

¹⁴⁶ Vezi facsimilul actului la Paul Mihailovici, *op. cit.*, planșa VI.

¹⁴⁷ Vezi de pildă V. Apostolescu, *op. cit.*, p. 246.

¹⁴⁸ Două fotocopii după act se află în colecția autorului acestor rinduri.

¹⁴⁹ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, I, Iași, 1906, p. 195—199.

¹⁵⁰ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 84—86.

¹⁵¹ I. Bogdan, *Inscripțiile de la Cetatea Albă și stăpînirea Moldovei asupra ei*, în „Anal. Acad. Rom.”, Mem. Secț. Ist., seria a II-a, t. XXX, București, 1908, p. 342 nota 2 care a văzut originalul, vezi și ms 5231, f. 109 din fondul mss românești al Bibliotecii Academiei R. S. România.

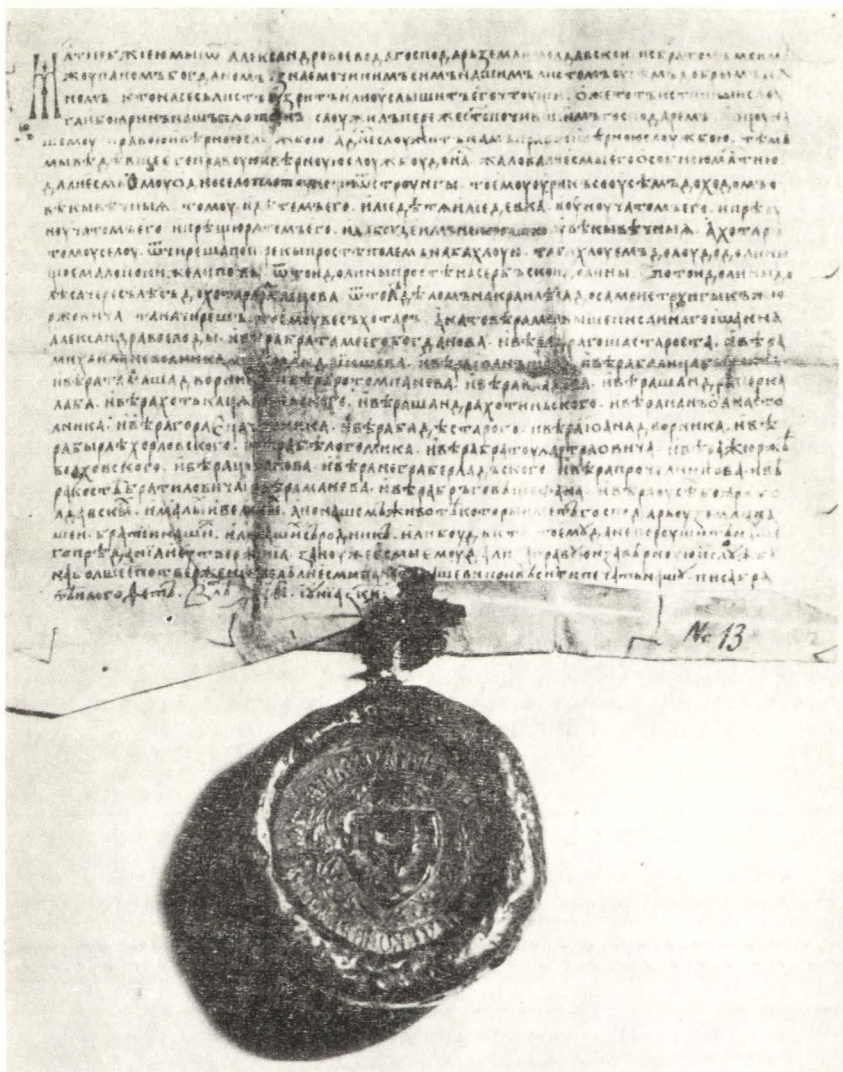
¹⁵² Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, I, p. 199.

¹⁵³ Vezi *Documente privind istoria României*, veac, XIV, XV, A. Moldova, I, p. 27 nr. 31.

¹⁵⁴ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 86—91.

¹⁵⁵ Damian P. Bogdan, *O străveche matrice de pecele românească*, p. 17—18.

Într-adevăr, o cercetare amănunțită a actului, cu data 28 iunie 1411, dovedește nu puține abateri de la norma actelor autentice ale lui Alexandru cel Bun.

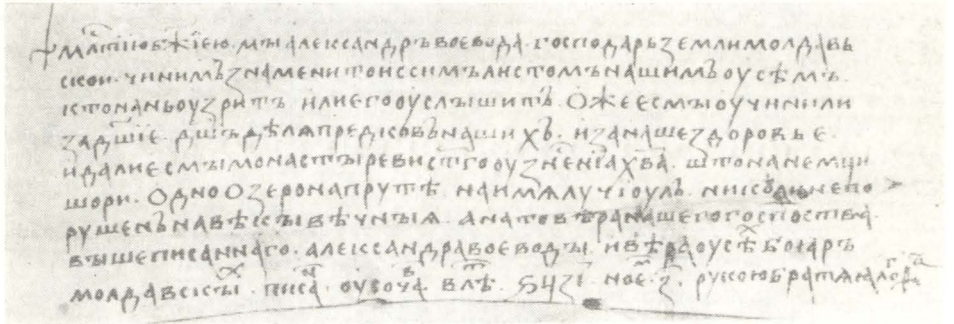

Act fals atribuit datei 1411, iunie 28.

Ca și actele autentice ale lui Alexandru cel Bun, din 16 septembrie 1408 și 7 noiembrie 1409¹⁵⁶, și hrisovul cu data 28 iunie 1411 este scris

¹⁵⁶ Vezi despre primul act mai sus p. 55 nota 66, iar despre al II-lea, p. 71.

într-o frumoasă semiuncială moldovenească¹⁵⁷ însă compararea grafiei acestui din urmă act despre care se susține în contextul lui că este scris de Brătei logofătul, ca și primele două acte specificate, arată că gramaticalul actului, cu data 28 iunie 1411, deși a fost un dibaci imitator al scrisului logofătului Brătei — ca scrib plastografal este un caligraf desăvârșit — totuși n-a reușit să reproducă în întregime scrisul lui Brătei¹⁵⁸. Cele susținute se dovedesc prin unele forme ale literelor г, ж, к, и, ц, ч, ь prezente în actul analizat și absente în actele scrise de către logofătul Brătei (cît și prin lipsa de pildă a următoarelor idiotisme grafice : д (în Драгоша,

Act autentic scris de Brătei, la 7 noem. 1409.

Дѣтѣи legat de Драгоша și în **КАДА** din actul scris la 16 septembrie 1408) și а (în conjuncția а ce precede prepoziția на din coroborarea aceleiași act) prezente într-unul din actele autentice scrise de Brătei.

Pergamentul pe care s-a scris actul analizat cît și cerneala ce a servit la scrierea lui nu provoacă nici o suspiciune. E de subliniat însă faptul că actul a suferit ulterior după ce a fost plastografiat unele modificări în sensul că s-a răzuit și spălat numele boierului destinat ar pește care s-a scris **платоучникъ**, la fel s-a răzuit și spălat numele satului pește care s-a scris **платоучници**. Tot așa înainte de expresia : **оу кѣккы кѣчныа** s-a răzuit și spălat textul inițial pește care s-a scris apoi : **да коудет** (cu **т** suprascris) **имъ непоручено**¹⁵⁹. Mai este apoi o mică răzuire în sensul că înainte de litera **п** a prepoziției **по** legată de **тон долны** a fost o literă care s-a răzuit. La fel înainte de prescurtarea **оуоу** a fost o literă ce s-a șters, apoi litera **л** din adverbul **толк** s-a scris de o altă mînă iar cuvintele **есмы емоу одно село** s-au întărit cu cerneală posterior plastografiei, ca și conj. **и** legată de **да коудет** (cu **т** suprascris).

¹⁵⁷ Mihail Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 86 susține că actul este scris în uncială ceea ce nu corespunde realității căci semiunciala moldovenească se caracterizează, între altele, și prin depășirea rindului de către extremitățile superioare ale literelor ж, с, ь cît și prin depășirea rindului de către extremitățile inferioare ale caracterelor grafice з, ѳ, оу, х, и, ц — fapt care constituie o particularitate și a actului cu data 28 iunie 1411.

¹⁵⁸ Mihail Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 91 susține că grafia actului nu provoacă nici o suspiciune.

¹⁵⁹ Mihail Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 84 notele 2 și 3 indică răzuirile de mai sus.

În ceea ce privește pecetea încă I. Bogdan remarcă că „are un deosemn urit și cam rău turnată ceara”¹⁶⁰ și aceasta în opoziție cu M. Costăchescu care susține că „pecetea este absolut autentică”¹⁶¹. Am cercetat această pecete îndeaproape și am constatat în primul rînd că înfățișarea ei în ansamblu este îmbiesită lipsită de claritate și se știe că cea dintîi condiție materială ce servea la recunoașterea autenticității unui sigiliu îl alcătuiă integritatea și claritatea lui întrucît există date sigure care arată explicit că pecetea a cărei imagine era deteriorată își pierdea prin aceasta valoarea. În al doilea rînd însuși conținutul inscripției este dubios prin faptul că nu este identic cu textul vreunei legende dintre pecețile mari autentice ale lui Alexandru cel Bun¹⁶². Poate că tocmai aceasta a fost cauza care a dus pînă acum la patru lecturi diferite a inscripției sigiliului respectiv. Astfel I. Bogdan a citit: † ПЕЧАТЬ ІУ АЛЕКСАНДР (?) КОЕКОДИНА (sau КОЕКОД) ГНА ЗЕМАКЪ МОЛДАВЬСКОИ — cu ligatura lui а și т în ПЕЧАТЬ¹⁶³; Gh. Ghibănescu a dat următoarea lectură: ПЕЧАТЬ ІУ АЛЕКСАНДРЪ КОЕКОД. ГНА. ЗЕМАН МОЛДАВСКОИ¹⁶⁴; M. Costăchescu a citit: ПЕЧАТЬ ІУ ОЛЕКСАНДРА КОЕКОД ГНА ЗЕМАКЪ МОЛДАВЬСКОИ¹⁶⁵, iar autorul acestor rînduri — după o fotocopie a peceții — a dat următoarea lectură: † ПЕЧАТЬ ІУ ОЛЕ(К) Е. АЛЕДРА ЗЕММА. КЪ МОЛДАВЬСКОИ¹⁶⁶. Studiind pecetea la Arhivele Statului din Iași ne revizuiam lectura din 1956 în sensul că acum citim următoarele: † ПЕЧАТЬ

ІУ ОЛЕЕЗА И¹⁷⁰ ДРА¹⁷² КОЕЕКЪ¹⁷³ ЗЕМА.КЪ МОЛДАВЬСКО. Așa dar apar următoarele elemente necunoscute inscripțiilor peceților mari autentice ale lui Alexandru cel Bun: 1) І în ПЕЧАТЬ; 2) un al doilea Е în ОЛЕАНДРА; 3) КОЕЕКЪ — în loc de КОЕКОДЫ; 4) o literă de prisos în ЗЕМАКЪ și 5) lipsa finalului І din ultimul cuvînt¹⁷⁶. În al treilea rînd: din anul 1411 și anume la actul din 25 mai 1411 există pecetea mare autentică a lui Alexandru cel Bun foarte bine conservată¹⁷⁷ și care nu aduce de fel cu sigiliul hrisovului datat prin 28 iunie 1411. Și, în sfîrșit, un ultim argument contra autenticității peceții îl constituie și faptul că

¹⁶⁰ I. Bogdan, ms 5321, f. 109 din fondul mss rominești al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România.

¹⁶¹ M. Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 91.

¹⁶² Damian P. Bogdan, *op. cit.*, p. 18.

¹⁶³ I. Bogdan, mss, citat în nota 160.

¹⁶⁴ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, I, p. 199.

¹⁶⁵ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 86.

¹⁶⁶ Nu am văzut pe κ în fotocopie.

¹⁶⁷ Nu se distingea în fotocopie o literă.

¹⁶⁸ Damian P. Bogdan, *op. cit.*, p. 18.

¹⁶⁹ Literele а și т sînt în ligatură.

¹⁷⁰ Între cele două litere ε există un spațiu gol de mărimea unei litere.

¹⁷¹ Literele а și и sînt în ligatură.

¹⁷² Ultima literă а din ОЛЕАНДРА și prima literă κ din КОЕЕКЪ sînt în ligatură.

¹⁷³ Litera ultimă nu prea este lizibilă însă e mai probabil κ decît о.

¹⁷⁴ Între literele а și К sînt încă două litere ce nu se pot citi.

¹⁷⁵ Literele а și κ sînt în ligatură.

¹⁷⁶ Vezi despre inscripțiile peceților mari autentice ale lui Alexandru cel Bun, Damian P. Bogdan, *op. cit.*, p. 8–10.

¹⁷⁷ Damian P. Bogdan, *op. cit.*, p. 18.

sigliul actului analizat cu un diametru de 7,5 cm este în ceară de culoare verde închisă această culoare fiind folosită numai pentru pecetele actelor autentice de pînă la 1407¹⁷⁸. Pentru făurirea matricei false a amprentei peceteii cercetate plastograful a întrebuințat o matrice autentică a lui Alexandru cel Bun lucrată și folosită numai înainte de anul 1409 căci în această matrice nu apare forma specială a literei **к** — ce se aseamănă cu una din formele crucii bizantine — prezentă în flexiunea **землкѣ** — — formă specială ce constituie particularitatea inscripțiilor matricelor pecetilor mari ale lui Alexandru cel Bun din anii 1409 — 1431¹⁷⁹. Așa dar și din acest punct de vedere pecetea folosită la actul cu data 28 iunie 1411 nu este autentică. Dar din matricea autentică a peceteii mari a lui Alexandru cel Bun falsificatorul a luat totuși unele elemente ca de pildă : factura gotică a caracterelor grafice **л** și **д** din **олександръ** și **молдавьско** cît și a literei **и** din **олександръ** și **гна**, ligaturile **а** cu **т** din **печатъ**, **а** cu **и** din **олександръ**, **а** final din **олександръ** cu primul **к** din **коєвъ** și **а** cu **к** din **молдавьско**, prescurtarea **гна** (pentru **господина**), litera **з** cu valoarea fonetică a literei **џ** cît și fonetismul **о** în flexiunea **олександръ**¹⁸⁰. Însă dacă falsificatorul a fost dibaci în a imita lucrătura caracterelor grafice, formele speciale ale scri-sului, fonetismul și ortografia, meșterul respectiv nu a fost atît de priceput încît să imite fără un șir întreg de lipsuri caracterul autentic al matricei lui Alexandru cel Bun.

Limba actului cercetat de asemenea constituie unele abateri față de cea a actelor autentice emise de Alexandru cel Bun. Astfel greșit apare genitivul plural **иѣ** — legat de **савѣѣс** — în locul acuzativului **его**, se folosește bulgărescul **ѣ** ca persoana a III-a singular din indicativul prezent al verbului **быти**, forma greșită **стрѣнѣкы** — ce apare a doua oară legată de **журжѣкыча** și omisiunea verbului **быти** dintre **имѣтѣ** și **господарѣ**. În lexic apare — de două ori — **чирешѣ**, denumirea românească pentru arbore — față de cea slavă **чрѣшкыня** (sau rus. **черешкыня**, **черошкыня**) aceasta în opoziție cu actele autentice ale vremii în care totdeauna denumirile de copaci apar în slavonește. Și tot în lexic există cuvîntul **прѣданіѣ** — exprimat în genitiv singular.

Ortografia prezintă și ea unele abateri căci pe cînd logofătul Brătei spre a reda sunetul *i* folosește peste tot semnul compus din *ier* și *iže* (**иѣ**)¹⁸¹, plastograful care se dă drept Brătei logofătul întrebuințează pentru același sunet semnul compus din *ieri* și *iže* (**иѣ**). O altă abatere este prezentă cînd se reproduce sunetul *u*. Astfel logofătul Brătei folosește pentru acesta **ѡ** și **ѣ** — primul caracter grafic fiind mult mai des

¹⁷⁸ *Ibidem*, p. 14 nota 4.

¹⁷⁹ Vezi Damian P. Bogdan, *op. cit.*, p. 9—11.

¹⁸⁰ *Ibidem*, p. 8—10.

¹⁸¹ Afirmația de mai sus privește actele interne scrise de Brătei la 16 septembrie 1408, 7 noiembrie 1409 și cel extern din (1 august) 1404 (vezi facsimilul la Ioan Bogdan, *Album paleografic moldovenesc*, planșa 107) căci la începutul carierei sale și anume în actul ce-l scrise la 30 iulie 1401 (vezi facsimilul la P. P. Panaitescu, *op. cit.*) Brătei folosește de 21 de ori **иѣ** și numai de trei ori **иѣ**.

întrebuințat decât al doilea ¹⁸². Plastograful însă întrebuințează în primele 22 de rânduri ale textului aproape numai *oy* iar către sfârșitul textului uită că-l imită pe Brătei și folosește în ultimele patru rânduri pe lângă *oy* și *s*. Astfel el scrie în rândurile citate o singură dată *oy* și de șase ori *s*, iar în rîndul 25 — numai *s*. Cît despre *γ* pe acesta făuritorul actului analizat nu-l întrebuințează decât o singură dată și în acest caz nu independent ci în ligatură cu *а* ¹⁸³. În plus copistul actului cu data 28 iunie 1411 folosește și prima formă a literei *u* rezultată din ligatura lui *o* cu *γ* ¹⁸⁴, în formă de opt arab deschis sus — întrebuințat în rîndurile 23 — 26 — acesta fiind cea de a doua formă a aceleiași ligaturi. Același copist întrebuințează *ψ* în loc de *ч* în flexiunea *чтoуцин* — ortografie necunoscută actelor autentice de pînă la 15 octombrie 1427 ¹⁸⁵. Și tot el folosește de două ori litera *iže* (*i*) în loc de *ižei* (*и*) la sfârșitul conj. *наі*.

Formularul actului cercetat prezintă și el abateri față de cel al actelor autentice. Astfel în intitulatie apare *александро* în opoziție cu autenticele *александръ* ¹⁸⁶. În aceeași formulă este apoi Bogdan fratele lui Alexandru care apare numai în actele emise de Alexandru cel Bun în anii 1400—1407 ¹⁸⁷. În formula martorilor numele domnului este precedat de *иваннъ* — în genitiv singular — element de asemenea necunoscut actelor autentice. Dar și personagiile boierești care constituie martorii actului cercetat provoacă suspiciune și încă M. Costăchescu arăta că „boierii

¹⁸² Cele spuse mai sus privesc numai actele interne din 16 septembrie 1408 și 7 noiembrie 1409 căci în cel extern — din (1 august) 1414 — Brătei sub influența ortografiei scribilor ruși ai destinatarului care foloseau cel mai mult *γ* și foarte rar *oy* (vezi în acest sens Vladim. Rožov, *Juznorusskija gramoty*, I, Kiev, 1917, actele de la p. 60 -61 și 65 -70 întrebuințează foarte frecvent *γ* față de *oy*).

¹⁸³ Și această ligatură este prezentă în adj. posesiv m. *рабацкоѣ* — exprimat la genitiv singular.

¹⁸⁴ Și anume în cea de a doua mențiune a numelui propriu f. *срѣна* exprimată la genitiv singular.

¹⁸⁵ Vezi actul indicat la Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 196.

¹⁸⁶ Vezi în acest sens actele interne din 1400 - 1412 publicate de M. Costăchescu, în *op. cit.*, I, p. 36, 40, 56, 60, 64, 69, 71, 72, 92, 95 și 98; actul în facsimil la Paul Mihailovici *op. cit.*, planșa I și cel în facsimil la Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.* Excepție de la cele afirmate mai sus formează actul din 30 iulie 1401 (vezi facsimilul la P. P. Panaitescu, *op. cit.*) unde apare *александро* deci nu *александръ* ca în hrisovul datat prin 28 iunie 1411.

¹⁸⁷ Vezi Damian P. Bogdan, *În jurul unor considerațiuni privind istoria Moldovei după moartea lui Alexandru cel Bun*, în „Arhiva Românească”, III și în extras, București, 1939. Singurul act intern păstrat în original în care Bogdan nu apare în intervalul de timp specificat este cel din 1 august 1403 unde lipsa respectivului vâstar domnesc s-ar putea explica prin mențiunea unui eveniment extern căci actele externe ale lui Alexandru cel Bun nu-l menționează ca asociat la domnie pe Bogdan (vezi actele respective la Mihai Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 621, 624, 628—629). Astfel în actul din 1 august 1403 se subliniază că acest hrisov s-a dat în Suceava cînd a sosit cneazul Teodor care este Teodor Koriatovici fiul lui Koriat-Mihail și nepot de fiu al marelui cneaz de Lituania Olgerd (+ 1377). În 1393 Teodor Koriatovici era cneaz al Podoliei și în luptele pe care le poartă cu Vitovt-Alexandru mare cneaz al Lituaniei (+ 1430) este sprijinit de oști moldovenești și maghiare. Înfrînt pînă la urmă de către Vitovt, cneazul Teodor Koriatovici se retrage la Muncaci posesiunea sa din Transilvania unde trăiește pînă în anul 1414 cînd moare (vezi Mihailo Hrușevs'kij, *Istoriia Ukraini — Rusi*, IV, ediția a II-a, Kiev — Lvov, 1907, p. 166, 170—172. Despre legăturile lui Teodor Koriatovici cu Moldova vezi și C. C. Racoviță, *Incepăturile suzeranității polone asupra Moldovei* (1387—1432) în „Revista Istorică Română”, X, 1940, p. 297—299.

nu se prea potrivesc cu cei din uricele din 1411”¹⁸⁸. Studiind pe membrii sfatului domnesc existenți în actul cu data 28 iunie 1411 aceștia după prezența lor în actul de față și în actele autentice ale lui Alexandru cel Bun pot fi împărțiți în șapte categorii. Prima categorie o alcătuiesc boierii necunoscuți actelor autentice din anul 1411 însă prezenți în acte anterioare și posterioare anului 1411. În acest sens apar Dragoș staroste (prezent în acte din anii 1400, 1407, 1408, 1415 și 1418—1431) și Ioanăș — identificat cu probabilitate de M. Costăchescu¹⁸⁹ prin Ioanăș viteazul (care apare în acte din anii 1404 și 1421). Cea de a doua categorie o formează dregătorii care ființează în actele emise în anul 1400. Aceștia sînt următorii: Andriaș, Tamaș vornicul — dacă este același cu Tamaș stolnicul — și Șandru de la Hotin — dacă identificarea acestuia cu Șandru de la Tudora — susținută de M. Costăchescu — este corespunzătoare¹⁹⁰. În a treia categorie intră: Micu Albu, Jurj Volhovski și Bîrgău Ștefan, martori ai actului din 1 august 1403¹⁹¹. A patra categorie este alcătuită numai din Hotco Țiaținski prezent în actul extern din 1 august 1404¹⁹². A cincea categorie o formează: Baliță Bîrlci și Bîrlea de la Hîrlău care apar în acte scrise în anii 1400, 1403 și 1404. În a șasea categorie intră Mihail nevolnic¹⁹³, Ioan Oană stolnic, Horaeț ceașnic, Badea cel Bătrîn, Țiban, Negru de la Bîrlad, Costea Bratilovici și Manea, necunoscuți cu dregătoria, adjectivul, localitatea sau dublu nume în actele autentice ale lui Alexandru cel Bun. Și în sfîrșit ultima categorie o constituie șase boieri cunoscuți unuia sau altuia dintre cele două acte autentice scrise amîndouă la 22 septembrie 1411. Așa dar din totalul de 25 de boieri numai șase sînt cunoscuți actelor autentice din anul 1411. Trebuie să adăugăm și faptul că boierul Stanislav Rotompan apare în actele autentice întotdeauna cu ambele nume spre deosebire de actul analizat unde apare numai Rotompan, iar Jurj Volhovski este denumit Volhovețki¹⁹⁴ în actul autentic din 1 august 1403¹⁹⁵. Dar nu numai elemente din formulele intitulăției și a martorilor nu corespund actelor autentice ci și formula mențiunii gramaticeului care este de asemenea neconformă actelor autentice. Astfel dacă în actele autentice formula respectivă începe tot cu verbul писати dar la participiul trecut pasiv nedeterminat n. писано, continuă apoi prin locul și data hrisovului și se încheie cu elementele рускою краткою¹⁹⁶

¹⁸⁸ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 90.

¹⁸⁹ *Ibidem*, I, p. 87—88.

¹⁹⁰ *Ibidem*, I, p. 50.

¹⁹¹ Vezi facsimilul actului la Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*

¹⁹² Vezi actul la Mihai Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 625.

¹⁹³ Identificarea lui Mihail nevolnicul cu Mihăișă prezentă la Mihai Costăchescu (*op. cit.*, I, p. 86—87) nu ni se pare corespunzătoare.

¹⁹⁴ *Volhovețki* înseamnă proprietar al satului *Volhovăț* sau *Olhoveț* care este diminutivul ruso-ucrainian *волоконецъ, охловецъ* derivat din adj. posesiv *волокня, охлоя* care și el este dedus din subst. f. *вола, охлоя*, la rîndul său din subst. slav vechi *волаха-arin*, așa dar *волоконецъ, охловецъ* înseamnă — arinș. Satul Volhovceț = Olhoveț este cunoscut actelor moldovenești din veacul al XV-lea despre originea căruia M. Costăchescu (*op. cit.*, I, p. 146) se întreba dacă nu cumva se află „în radicalul „lup”.

¹⁹⁵ Vezi facsimilul actului la Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*

¹⁹⁶ Vezi facsimilul actului la P. P. Panaitescu, *op. cit.*

sau *рскою братья логошета*¹⁹⁷, în actul cercetat formula în cauză începe cu același verb însă la aoristul sigmatic de tipul nou *исох* pers. III sing. — *писа* — și sfârșește prin nominativul singular *братки логошета* după care urmează data actului. Arătăm mai sus că unii dintre martorii actului nu sînt cunoscuți actelor autentice decît înainte de anul 1411. Aceiași precizare este valabilă și pentru următoarele elemente din formular: *мы* și *я* din intitulățile și *а на то вѣра моа* de la începutul formulei martorilor — ce sînt cunoscute numai actelor din 1400. La fel și elementele: *оуцкѣмъ добрымъ паномъ* din promulgație — prezente numai în actele din 1400 și 1401. Același lucru se poate afirma și despre adj. *богдановъ* — exprimat în genetivul singular *богданова* din aceeași formulă, care este cunoscut numai actului din 1401.

Toate argumentele prezentate mai sus constituie dovezi în sensul că actul cu data 28 iunie 1411 este un falsificat plăsmuit — după grafie — în secolul al XV-lea.

Motivul care a dus la plastografie a fost exact același ca și în cazul celor trei acte analizate mai sus: acaparare ilicită a unei proprietăți destul de întinsă prin hotarul precizat în plăsmuire.

Falsificatorul — un caligraf și iscusit plastograf — s-a străduit să imite grafia actelor scrise de Brăteii logofătul — reușind cel puțin în parte. În ceea ce privește formularul actului spre a da mai mult crezămînt plăsmuirii sale s-a folosit de mai multe acte autentice și anume de cele emise în anii 1400, 1403, 1404, 1407, 1408, 1411, 1415, 1421 și 1418—1431, după cum pentru matricea peceții a utilizat una autentică lucrată și întrebuințată înainte de anul 1409. Actul plăsmuit a încăput apoi — în secolul al XVII-lea — în mîna proprietatului satului Plotunești¹⁹⁸, care socotindu-l autentic a răzuit, între altele, numele destinatarului și cel al satului trecînd în locul lor: *Plotun* și *Plotunești*.

Actul cu data 28 decembrie 1428.

Acest act se păstra în arhiva eforiei Sf. Spiridon din Iași (moșia Dădești, pachetul I) iar astăzi se află la Institutul de istorie și arheologie al Filialei din Iași a Academiei Republicii Socialiste România, — sub cota *LXIII — I*¹⁹⁹ — unde l-am cercetat în martie 1964. Actul este destinat lui Dad și nepotului acestuia Solomon cărora Alexandru cel Bun le dăruiește satul Dădești, situat pe marginea pîrului Sirca. Textul hrisovului a fost publicat întîi de Gh. Ghibănescu — cu unele abateri²⁰⁰, iar apoi de M. Costăchescu²⁰¹ în ediția căruia se constată mult mai puține scăpări decît la primul editor. Un facsimil — prea puțin lizibil — al textului s-a publicat

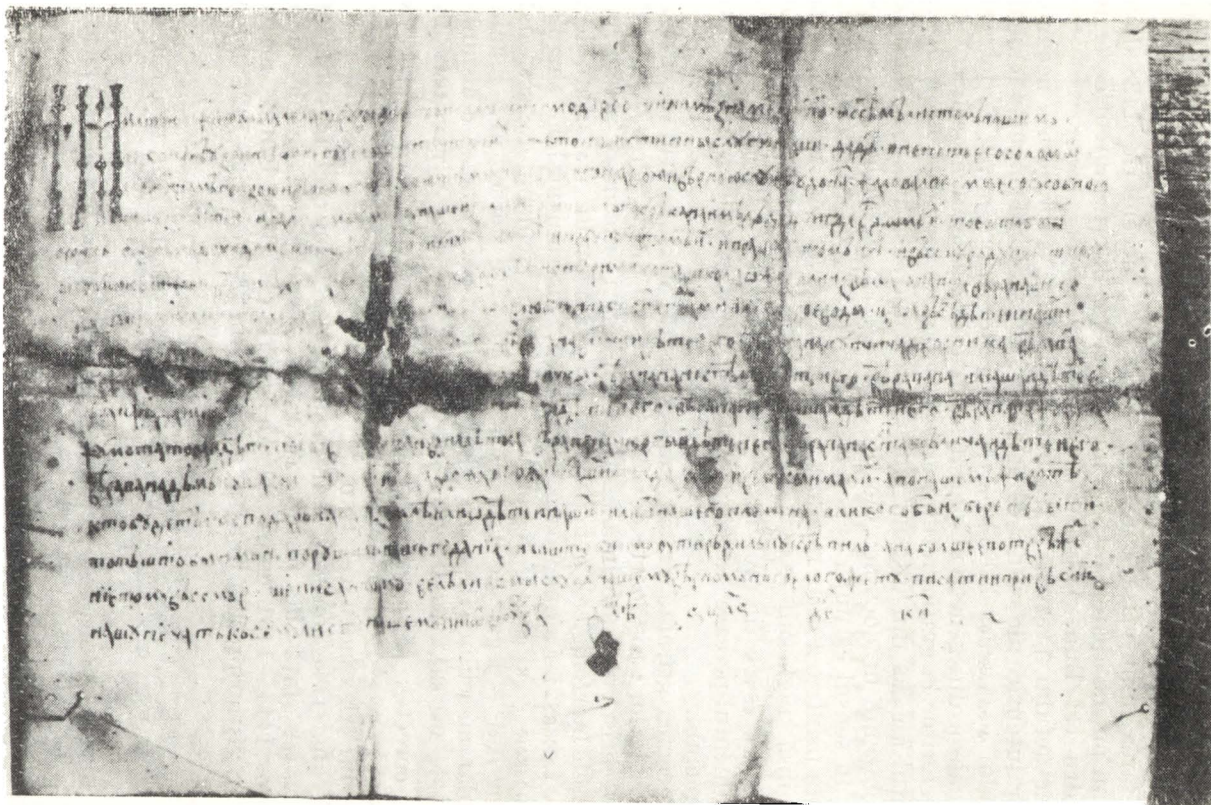
¹⁹⁷ Vezi facsimilul actului din 16 septembrie 1408 la Ioan Bogdan, *Album paleografic moldovenesc*, planșa 14, iar cel al actului din 7 noiembrie 1409 la Aurelian Saccerdoleanu și Damian P. Bogdan, *Culegere de facsimile*, Seria slavă, I, planșa XII. și mai sus p. 71.

¹⁹⁸ Satul Plotunești de la Strunga apare numai în acte din sec. al XVII-lea, vezi Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 90—91.

¹⁹⁹ Două fotocopii după act se află în colecția autorului acestor rînduri.

²⁰⁰ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, I, I, Iași, 1906, p. 3—5.

²⁰¹ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 230—232.

Act fals atribuit datei 1428, decembrie 28.

în culegerea : *Documente privind istoria României*²⁰². Toți cercetătorii care au folosit acest act l-au socotit autentic și în acest sens menționăm pe următorii : N. Iorga²⁰³, I. Bogdan²⁰⁴, Gh. Ghibănescu²⁰⁵, colectivul care a întocmit culegerea : *Documente privind istoria României*²⁰⁶ și autorul acestor rînduri²⁰⁷.

Cercetarea minuțioasă a actului cu data 28 decembrie 1428 dovedește însă nu puține abateri față de norma actelor interne autentice emise de Alexandru cel Bun.

Grafia actului prezintă prescurtări și litere suprascrise necunoscute actelor autentice ale vremii ca de pildă : în genitivul singular feminin al adjectivului *МОЛДАВСКОН* literele *л*, *к* și *н* sînt suprascrise, la fel este scrisă și finala *н* din genitivul plural neutru *ДКТИН* legat de *НАШАША*.

Tot referitor la grafia actului este de adăugat faptul că după ce s-a scris cuvîntul *НАШЕМС* din ultimul rînd al textului s-a pus un semn de încheiere obișnuit în documentele din secolul al XVII-lea. Însă apoi s-a revenit în sensul că după ce s-a lăsat un spațiu gol s-a scris data iar după aceasta printr-o a doua revenire s-a scris tot de aceeași mină ca restul textului — însă înghesuit — următoarele : *пне* (cu *с* suprascris) *иwn* (cu *н* suprascris) *въ счкѣк* (în prescurtare prin suprascrierea lui *ч*).

Pergamentul pe care s-a scris actul și cerneala întrebunțată nu provoacă suspiciuni.

Din pecetea atîrnată de act nu s-a păstrat decît șnurul de mătase al acestuia, bicolor : roș foarte deschis și albastru închis²⁰⁸.

Limba hrisovului prezintă însă unele abateri exprimate prin următoarele greșeli morfologice : genitivul singular masculin *ѣго* odată legat de *правок...* *свѣжес*, iar a doua oară de *осокноу*, instrumentalele singulare feminine *правокѣ* și *вѣрноуѣ* — legate de acuzativul feminin *свѣжес*, dativul singular *ѣмоу* — legat de *даннѣ* *ѣсмы* (mai jos este corect *нѣ*), nominativul singular masculin *ѣдникѣ*, dativul plural *селомѣ* cît și omisiunile : *тѣ* — legat de *мы видѣхше* și *нан* — legat de *што ки намѣ оутѣрѣднѣ* față de formele corecte : *нѣ*, *правокѣу*, *кѣрноуѣкѣ*, *нам*, *ѣдно село*, *селѣс*, *мастѣю*, *тѣм* și *даннѣ*. Lexicul are și el românescul *непотѣ* față de *оуискѣ* din actele autentice ale lui Alexandru cel Bun.

Unele abateri se constată și în formularul actului căci în intitulatie apare *АЛЕΞΑΝΔΡΟΣ* față de forma *АЛЕΞΑΝΔΡЪ* prezentă în actele autentice din anii 1414—1431 emise de Alexandru cel Bun. Dintre martori lipsește Stan vistier prezent în actul autentic din 28 decembrie 1428 în locul

²⁰² Vezi *Documente privind istoria României*, Veacul XIV, XV, A. Moldova, I, p. 452.

²⁰³ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria Românilor*, I, I, București, 1903, p. 3 nr. I.

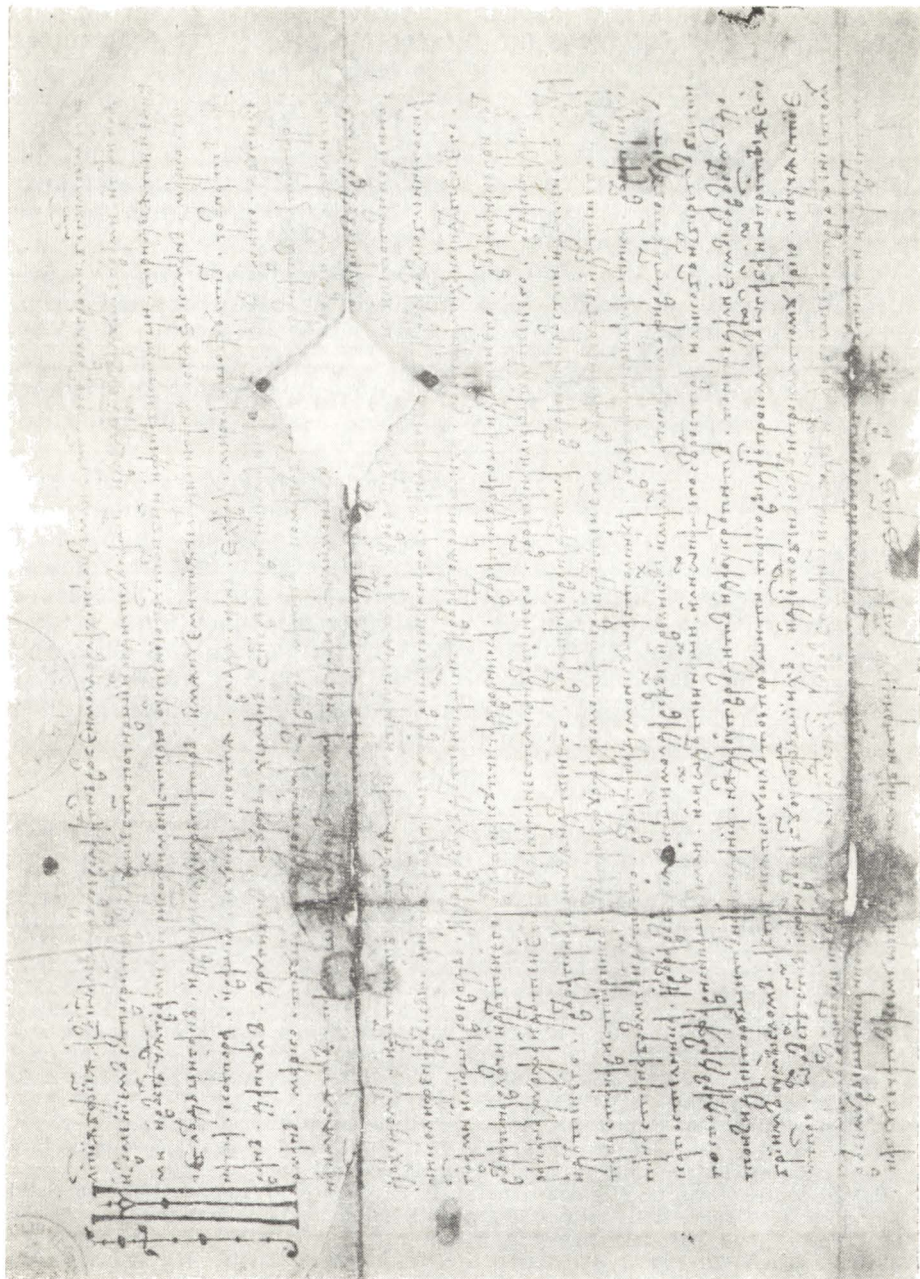
²⁰⁴ I. Bogdan, *Inscripțiile de la Cetatea-Albă și stăpînirea Moldovei asupra ei*, în *op. cit.*, p. 359 nota 5 și ms. aceluiasi, nr. 5231, f. 234--235 din fondul mss românești al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România.

²⁰⁵ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, I, I, p. 5.

²⁰⁶ Vezi vol. citat mai sus în nota 202, p. 73 (nr. 83).

²⁰⁷ Damian P. Bogdan, *Contribuțiuni la studiul diplomaticeii vechi moldovenești*, p. 10, nota 2 ; idem, *Caracterul limbii textelor slavo-române*, p. 22, 26 și nota 2, p. 35, nota 8 ; idem, *Glosarul cuvîntelor românești din documentele slavo-române*, p. 90, sub *непот*.

²⁰⁸ Vezi și Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, I, I, p. 5.

Act autentic din 8 iulie 1728,

acestui fiind Stan Birlici cunoscut din cuprinsul unor acte din același an — ceea ce nu constituie o suspiciune. Abatere se constată în formula coroborăției căci numele logofătului Neagoe apare în forma și flexiunea românească *нѣгоѣ* față de formele și flexiunile adjectivală și substantivală slave exprimate prin dativul singular *нѣгоѣмѣ* (*нѣгоѣмѣкѣ*) și *нѣгоѣ* din actele autentice scrise în anii 1422 și 1427—1431. În ceea ce privește scribul actului — Ion — acesta nu se întâlnește nici într-unul din cele 69 de acte autentice interne și nici în hrisovul extern în care apar grămăticii din vremea lui Alexandru cel Bun²⁰⁹. De asemenea Ion nu apare nici în actele autentice din anii 1432—1456²¹⁰.

Actul cercetat arată că satul Dădești se află pe pîriul Sîrca — exprimat deci în forma românească față de actele autentice ce cuprind forma slavă *сръска*, primul act în acest sens, fiind abia în secolul al XVII-lea. Este vorba de actul lui Miron Barnovski din 22 martie 1629 prin care întărește boierilor Dumitru Buhuș vistier și Prăjescu postelnic satul Dădești pe Sîrca²¹¹ — sat pe care îl stăpînesc prin privilegii de la domnii anteriori²¹².

Cercetarea actelor referitoare la satul Dădești dovedește că actul specificat — din 22 martie 1629 — este și primul document autentic în care apare Dădești. Actul lui Alexandru Iliș emis la 15 decembrie 1631 este al doilea în care apare Dădeștii și Sîrca²¹³. Actele următoare folosesc ca denumire a aceluiași pîriu — numele de Sîrca²¹⁴ și Sîrca²¹⁵. În ceea ce privește actul cu data 28 decembrie 1428 acesta este menționat pentru prima oară într-un hrisov din 12 iunie 1658²¹⁶, iar în actul lui Gheorghe Ghica din 18 iulie 1659 — destinat lui Miron Bucioc fost mare sluger și fratele acestuia Neculai Buhuș fost elucer pentru stăpînirea seliștei Dădești — se precizează că „aceea săliște și mai denainte vreme au fost a lor moșie

²⁰⁹ Vezi pentru actul extern, Mihai Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 625.

²¹⁰ Vezi lista diecilor, grămăticilor și pisarilor moldoveni din secolele XIV și XV pînă la domnia lui Ștefan cel Mare la Mihai Costăchescu, *op. cit.*, II, nume de lucruri, p. 948, 949 și 951 sub: *diaci, grămălici, logofeți* (numai unii din ei ca de pildă Brăței, Iașco) și *pisari*.

²¹¹ *Sîrca*, slav. *сръска* este numele etnic feminin = sîrboaică, după cum *сръбска* = bulgăroaică, care apoi a devenit nume de persoană. Astfel, la 2 iunie 1619, Gașpar Grațiani dă un act lui Gavrilas Matiasovici fost staroste și soției lui *сръска*, fiica lui Dumitru Bărnovschi postelnic (vezi actul în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Doc. CXXXII—199) și cele scrise de Dimitrie Dan în *Arhiva Genealogică*, II, ianuarie — martie 1913 Iași p. 31—39). De la nume de persoană *Sîrca* a devenit topicul *Sîrca* apoi *Strca*, de unde și numele de familie *Strcu* a cunoscutului filolog rus Polihron A. Strcu — de origine moldovenească — care a adus o contribuție deosebit de prețioasă la studiul culturii românești vechi (vezi Damian P. Bogdan, *Basarabeantul Polihron Strcu și contribuția lui la cultura românească veche* (extras din „Arhiva Românească”, VIII, București, 1942).

²¹² Vezi actul la Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, I, 2, p. 209—210.

²¹³ Vezi actul la Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, II, 1, p. 5 — unde *Srăca* față de mențiunea de două ori a formei *Srăbca* probabil că e o greșeală de tipar.

²¹⁴ Vezi pentru *Strca*, Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, II, I, p. 135—136, nr. 106, — în actul din 4 noiembrie 1637 apare întîi *Sîrca* și apoi *Strca* (*ibidem*, p. 145), — și IV, 1, p. 29—30 unde întîi apare *Strca* iar apoi — de două ori *Sîrca*.

²¹⁵ Vezi pentru *Sîrca*, Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, II, 2, p. 45—46; III, 1, p. 96—98; IV, 1, p. 29, 30 și 31 și Elena Eftimiu, *Antimia fata vornicului Grigore Ureche*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1—3, 1924—1926, p. 371.

²¹⁶ Vezi actul la Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, III, 1, p. 97—98.

precum au arătat și uric de la Alexandru Vodă cel Bătrîn de danie și mi-luire strămoșilor lor, lui Dad și nepotu — său lui Solomon pentru a lor diriaptă și cu credință slujbă ce i-au slujit”²¹⁷.

Toate argumentele înfățișate mai sus dovedesc că actul cu data 28 decembrie 1428 este un falsificat plăsmuit — după grafie — în secolul al XVII-lea și anume în prima jumătate a veacului respectiv cînd dispărea forma hidrografică *Sîrbea* și apare în locul ei *Sîrca*.

Motivul care a dus la plastografie a fost tendința boierilor Buhușești și Prăjești de acaparare ilicită a unei proprietăți²¹⁸ ce era destul de întinsă căci hotarul săliștei Dădești — aflată în fostul județ Roman — ce formează conținutul actului cu data 28 decembrie 1428 — prin ocolnica ce i se stabilește în anul 1679 era de 875 stînjeni²¹⁹.

Falsificatorul actului cercetat — nu prea iscusit — a folosit ca temeial plastografiei sale un act autentic din anul 1428.

* * *

Cercetarea în ansamblu a particularităților externe și interne ale actelor domnești din Moldova purtînd datele 11 februarie 1400, 15 februariei 1410, 14 aprilie 1411, 28 iunie 1411 și 28 decembrie 1428 — cercetare coroborată cu particularitățile externe și interne ale textelor autentice cu același caracter provenite din cancelaria lui Alexandru cel Bun dovedește, în primul rînd, că actele cu datele specificate sînt lipsite de autenticitate.

Aceiași cercetare ne dă posibilitatea să stabilim și datele cînd s-au făurit plastografiile : primele trei acte s-au întocmit în secolul al XVI-lea, al patrulea în veacul al XV-lea, iar ultimul în prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Pe baza aceleiași cercetări se dovedește că pentru primul falsificat s-a folosit un act autentic emis după anul 1403 dar înainte de anul 1408. Al doilea falsificat s-a produs pe baza actului autentic din 18 noiembrie 1409 dat aceleiași mănăstiri — Moldovița — care a întocmit și hrisovul plastografiat. Cel de al treilea falsificat s-a făurit pe temeiul actului autentic din 18 noiembrie 1409 avînd același destinatar și obiect — mănăstirea Moldovița și satul Vama Moldoviței — ea și actul plăsmuit. Al patrulea falsificat s-a întocmit de un iscusit plastograf care s-a folosit de mai multe acte autentice ale lui Alexandru cel Bun luînd din fiecare elemente care să dea cît mai mult crezămînt „creației” sale. Ultimul falsificat s-a plăsmuit după un act autentic din anul 1428.

Motivul care a dus la „crearea” unor astfel de texte a fost cel de însușire ilicită a unei proprietăți cu toate beneficiile ce decurgeau dintr-o

²¹⁷ *Ibidem*, III, p. 111, nr. 83.

²¹⁸ De altfel pentru secolul al XVII-lea sînt cunoscute și alte cotropiri ale pămînturilor țărănilor liberi de către boierii latifundiați prin plăsmuiri de acte (vezi N. Corivan, *Mijloacele de cotropire a pămînturilor țărănilor liberi din Moldova în secolul al XVII-lea* în „Studii și cercetări științifice ale Academiei Republicii Populare Române”. Filiala Iași, Istorie, VII, 2, 1956, p. 103).

²¹⁹ Vezi hotarnica la Gh. Ghibănescu, *op. cit.* IV, 1, p. 28–32, nr. 23.

atare stăpînire. Cercetarea în adîncime a faptelor scoate în evidență faptul că perimetrul satului Dădești — din ultimul falsificat — era de 875 stîneni, că mănăstirea Moldovița s-a străduit să acapareze proprietăți cu o suprafață de aproape 3 000 ha și că trei dintre cele șase sate, pe care se făcuse stăpîn Dan Vameșul, cuprindeau o suprafață a cărei întindere era de aproape 4 800 ha.

Apare așadar limpede, pe de o parte, tendința latifundiarilor, fie laici, fie clerici, de a cîntropi proprietățile țăranilor liberi, iar, pe de altă parte, dovada că mănăstirea Moldovița a constituit în orînduirea feudală un centru plastografic — fapt cunoscut pînă acum numai pentru mănăstirile Bistrița, Neamț, Humor și Golia.

Totodată, reiese că unul din multiplele mijloace prin care călugării (ca și laicii) din evul mediu storceau valori materiale de la producătorii direcți îl constituia, așa cum sublinia Friederich Engels, falsificarea de acte. Astfel de texte atribuite, în cazul cercetării de mai sus, veacului al XV-lea erau apoi strecurate în cancelariile domnilor Moldovei din secolele al XVI-lea și al XVII-lea unde prin coruperea slujbașilor, începînd de la cel mai mic și pînă la marele logofăt inclusiv, se obțineau confirmările lor de către domni în virtutea cărora, apoi, clasa stăpînitoare exploata clasa dominată.

DATE INEDITE CU PRIVIRE LA MODUL DE REDACTARE A ACTELOR ÎN CANCELARIA LUI MIRON BARNOVSCHI

GH. UNGUREANU

Un document din anul 1627, recent găsit în arhiva Parohiei catolice din Iași¹ ne oferă date cu ajutorul cărora putem reconstitui, într-o oarecare măsură, modul cum se redacta un act în cancelaria domnească din acea vreme.

Actul domnesc (cartea) arătat mai sus, a fost emis în urma reclamației (jalobei) făcută domnului Miron Barnovschi de mănăstirea Ețcani² împotriva dregătorilor târgului Suceava cari, nerespectând vechile privilegii domnești, sileau vecinii mănăstirii, așezați în satul proprietatea ei, la obligații similare cu ale târgoveților.

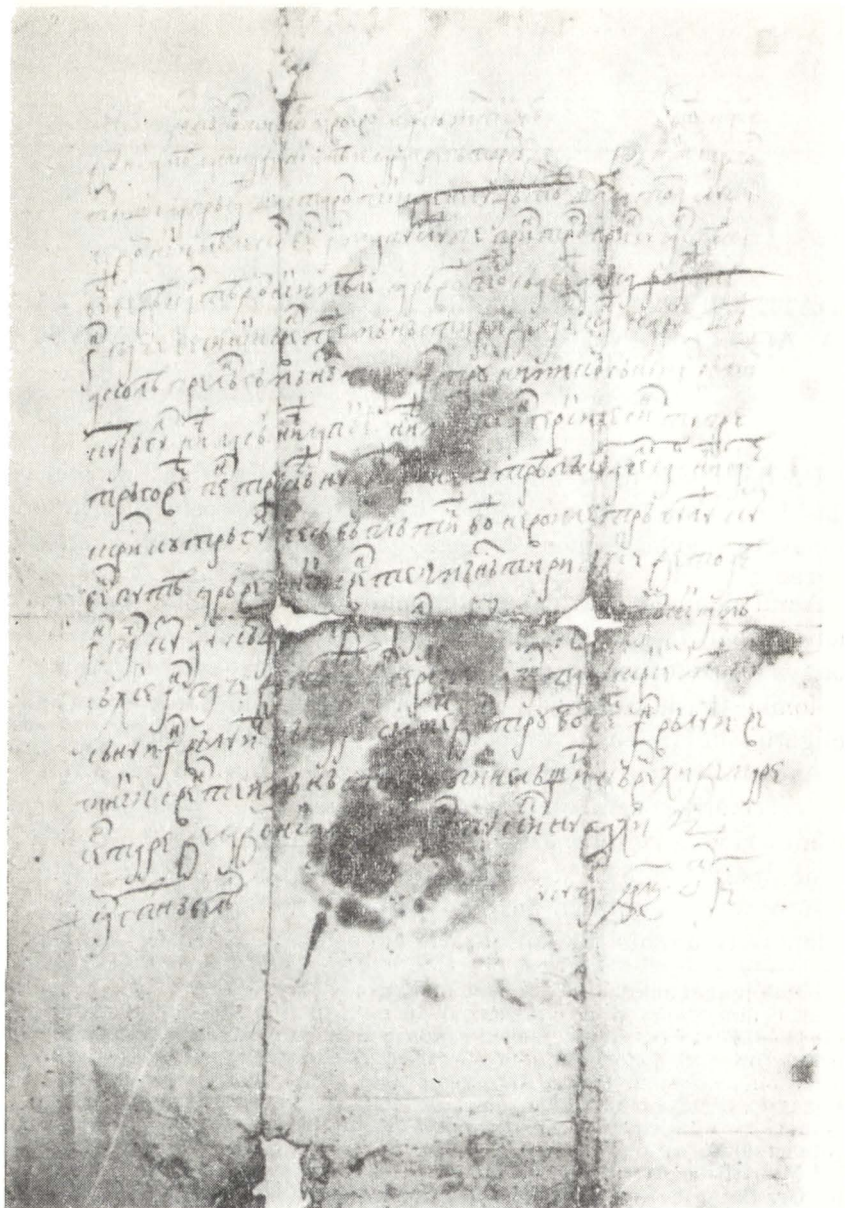
Această carte domnească obținută de mănăstire ca urmare desigur a cercetărilor care au dovedit realitatea celor reclamate, constituia în primul rînd o confirmare a vechiului privilegiu și în al doilea rînd o carte de apărare față de dregătorii care ar fi repetat încălcarea lui.

Întocmirea actului a fost încredințată unuia din scriitorii cancelariei domnești anume Ștefan³, care cunoștea pricina, fie că asistase la

¹ Parohia catolică Iași, Documente, pachet I, nr. 1. N. Iorga a publicat în volumul I din *Studii și documente*, București, 1901, p. 78—225, documente dintre anii 1662—1847 care privesc istoria catolicismului în Moldova, pe care le-a găsit în arhiva bisericii catolice din Iași. Acest document și altele, care nu priveau subiectul nu au fost publicate. De exemplu se găsesc aici câteva documente importante privitoare la Cotnari. Un zapis din 1673 poartă iscălitura lui Isac pircălabul de Cotnari și alta cu o grafie frumoasă în litere latine a lui Mătieș pivnicerul de Cotnari alături de vinzătorul Gheorghe cel bătrîn și soția sa Axana.

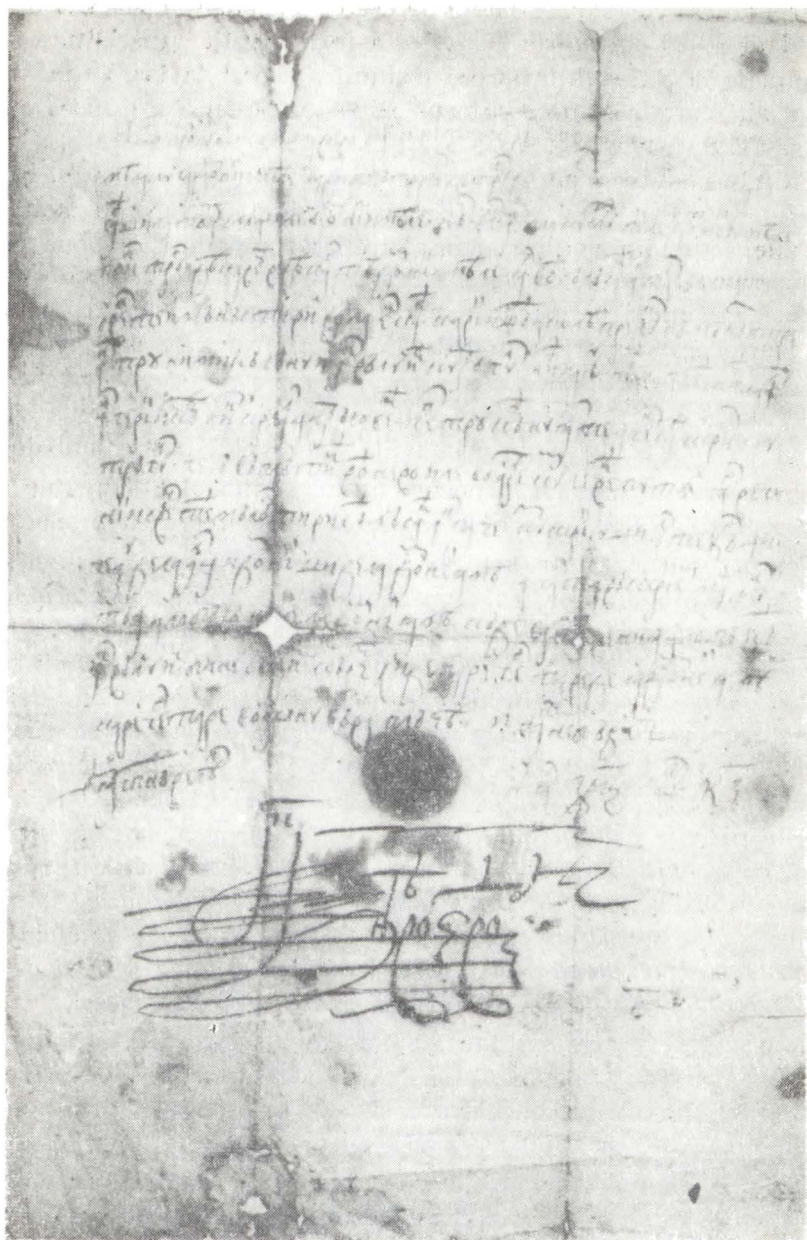
² Mănăstirea Ețcani, astăzi Ițcanii vechi, este prea puțin cunoscută din documente. Gr. Balș, în *Bisericile moldovenesti, secolele 17 și 18*, București, 1933, p. 82, arată că mănăstirea era foarte veche și că s-au găsit morminte de la sfîrșitul secolului al XV-lea.

³ Ca scriitori de documente în prima jumătate a secolului al XVII-lea găsim pe Vlasie, Focea, Mînjea, Sava, Dobrenchi, Chiriac, Borileanu, Lupu, Toma, Șandir, Petre, Dumitru, Boben și Ștefan. Pe acesta din urmă, scriitorul actului din 1627, îl găsim ca scriitor și în timpul lui Radu voievod. (I. Bianu, *Documente românești*, I, 1576—1629, București, 1907.)

1627 (7136) octombrie 20 Suceava.

Cartea lui Miron Barnovschi Moghilă voievod prin care poruncește dregătorilor Țirgului Suceava să nu supună la nici o obligație față de Țirg pe vecinii mănăstirii Ețcani (prima redactare a documentului).

A doua redactare a documentului.

cercetare, fie că i se dăduse datele necesare. Documentul, scris la Suceava, poartă data de 20 octombrie 1627. Nu a fost investit cu iscălitura și sigiliul domnesc la Suceava deoarece domnul a plecat la Iași⁴ fiind însoțit, pe lângă alți curteni și de scriitorul respectiv Ștefan care ducea cu el și actul scris la Suceava.

Citindu-l la Iași domnul găsește în text atât cuvinte cît și expresii care nu i-au plăcut. Cu aceeași cerneală neagră cu care va iscăli peste câteva zile actul din nou redactat, Miron Barnovschi taie două cuvinte și anume : *negușitori* și *foarte*, eliminându-se astfel din text *starostele de negușitori*, ca unul ce nu făcea parte din dregătorii domnești, iar cuvîntul *foarte* era nepotrivit în fraza *să lasați foarte în pace* și urma să rămînă doar *să lasați în pace*.

Scriitorul Ștefan redactează din nou actul pe fila a doua a documentului scris la Suceava pe prima filă, fără să despartă unul de altul.

La redactarea din nou a documentului scriitorul Ștefan ține seamă și de observațiile făcute, afară de scoaterea categorică a cuvintelor tăiate.

Textul este mai clar, mai precis, se evită repetările și cuvintele care ar putea produce confuzii. Astfel fraza din prima redactare... „*pentru căci nu aveți voi nici o treabă cu acel sat, nici iaste scris cu trăgul ce să vă plătiți voi nevoile trăgului cum le veți putea iar vecinii sventei manastiri să hie de toate în pace cum au cărți și de la alți domni...*“ devine „...*pentru căci nu iaste acel sat scris cu trăgul ce să vă plătiți voi nevoile voastre cum le veți putea iar vecinii sventei manastiri să-i lăsați în pace cum scriu și alte cărți ce au de la alți domni...*“, iar fraza „*să hie în pace de toate angheriile, aceasta scriem mai mult să nu-i învăluiți că care oameni dintru voi veți învălui vecinii sventei manastiri bine să știți că veți hi de mare certare de la domnia mea...*“ în noua redactare „...*Aceasta vă scriem, mai multă jalobă să nu vie la domnia mea că de va mai veni jalobă că-i învăluiți bine să știți că veți hi de mare certare de la domnia mea, care certare vouă nu vă va plăcea*“.

În prima redactare scriitorul Ștefan, evita fraza din formular care de obicei se continua în limba slavă chiar dacă documentul era în limba română și anume : în loc de *I nac ne budet*, scrie, *întralt chip nu va hi*. La a doua redactare este obligat să scrie *I nac ne budet*.

Astfel, fiind redactat din nou, documentul a fost investit cu sigiliul inelar al domnului aplicat în ceară roșie și cu iscălitura sa și a fost emis din Iași la 27 aceeași lună octombrie.

⁴ Se găsea în Iași și la 31 octombrie (Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade* XIV, Huși, 1925. p. 13).

Documentul așa cum a fost redactat la Suceava s-a păstrat pînă astăzi alături de celălalt redactat la Iași care a fost investit cu iscălitura și sigiliul domnului numai atunci cînd s-a constatat că scriitorul actului respectase corecturile și observațiile făcute.

Scriitorul Ștefan își îndreptase un gînd bun pentru sărmanii vecini ai mănăstirei, hărțuiți din toate părțile, cînd scria, la Suceava, în textul documentului „... să aveți a lasa foarte în pace...” și „... să hie de toate în pace...”, dar dorința lui a fost zădărnicită ulterior prin obligația de a scoate din text superlativele *foarte* și *toate*, rămînînd numai cuvîntul *pace*, noțiune, care și așa pe vremuri, era destul de relativă.

1627 (7136) octombrie 20 Suceava. Cartea lui Miron Barnovschi Moghila voievod, prin care poruncește dregătorilor tîrgului Suceava să nu supuie la nici o obligație față de tîrg pe vecinii mănăstirii Ețcani.

Io Miron Bărnovschi Moghila Voevoda b(o)j(e)iiu m(i)l(o)steiu (documentul rupt) scriu domniia mea la sluga domnii mele la diregătoriul de (documentul rup) Suceav și la șoltuz și la prăgari și starostii *de ne-guțători* și la toate slugile domnii mele cîți veți înbla cu slujbe prin tîrg prin Suceav, deaca veți vedea cartea domnii mele iară voi toți să aveți a lăsa *foarte* în pace vecinii sventei mănăstiri de la Ețcani carii șad acoloa pre lângă mănăstire intru nimică să nui învăluți cu trăgul nici la său, nici la piei, nici la alte angherii ce sintu pre trăgoveți, pentru căci nu aveți voi nici o treabă cu acel sat, nici iaste scris cu trăgul, ce să vă plătiți voi nevoile trăgului cum veți putea, iară vecinii sventei mănăstiri să hie de toate în pace cum au cărți și de la alți domni (documentul rupt) domnia mea, să hie în pace de toate angheriile, acestea scriem mai mult să nu-i învăluți, că care oameni dintru voi veți învălui vecinii sventei mănăstiri bine să știți că veți hi de mare certare de la domnia mea. Într-altu chip nu va hi. Sam g(os)p(od)(i)nă veleal.

U Suceav 7136 oct(ombrie) 20
+ Ștefan

Parohia bisericii catolice Iași, Documente, pachet I, nr. 1, f. 1. Cuvintele subliniate de noi sînt anulate cu cerneală neagră.

1627 (7136) octombrie 27 Iași. Cartea lui Miron Barnovschi Moghilă voievod, prin care poruncește dregătorilor tîrgului Suceava să nu supuie la nici o obligație față de tîrg pe vecinii mănăstirii Ețcani.

Io Miron Bărnovschi Moghila Voevoda b(o)j(e)iiu m(i)l(o)stiiu g(o)sp(od)ară zemli moldavscoi, scriu domnia mea la sluga domnii mele la diregătoriul de trăg de Suceav și la șoltuz și la părgari și la toate slugile domnii mele, cîți veți îmbla cu slujbele domnii mele prin trăg,

deaca veți vedea cartea domnii mele, iar voi să lăsați în pace vecinii sventei mănăstiri de la Ețcani carii șad acoloa pre lângă mănăstire, întru nimică să nu-i învăluți cu trăgul nici la său, nici la piei, nici la alte angherii cite sintu pre alți trăgoveți, pentru căci nu iaste acel sat scris cu trăgul, ce să vă plătiți voi nevoile voastre cum le veți putea, iar vecinii sventei mănăstiri să-i lăsați în pace cum scriu și alte cărți ce au de la alți domni și de la domnia mea. Aceasta vă scriem, mai multă jalobă să nu vie la domnia mea, că de va mai veni jalobă că-i învăluți, bine să știți că veți hi de mare certare de la domnia mea, care certare vouă nu vă va plăcea. I nac ne bădet. Sam g(os)p(o)d(i)nă veeal.

Io Bă(r)n(ovschi) voevod.
U Ias 7136 oct(ombrie) 27
+ Ștefan

Parohia catolică Iași, Documente, pachet I, nr. 1, f. 2.
Original, difolio, pe prima filă este documentul scris la Suceava în 20 octombrie.
Semnătura voievodului cu cerneală neagră.
Sigiliul inelar în ceară roșie, căzut.

ANALIZA DIPLOMATICĂ A DOUĂ DOCUMENTE DIN 1803 ȘI 1806 PRESUPUSE FALSE, FĂCUTĂ DE CĂTRE O COMISIE INSTITUITĂ SPECIAL ÎN ANUL 1845

V. APOSTOLESCU

Cu ocazia întocmirii inventarului științific al fondului Secretariatul de stat (1832—1862) aflat în păstrare la Arhivele Statului din Iași, am găsit două jurnale, în ciornă, încheiate de o comisie constituită special pentru analizarea autenticității a două decrete domnești de boierie.

Aceste jurnale — pe care le publicăm în anexă — sînt foarte interesante, ele dovedind competența analiză diplomatică a membrilor comisiei făcută asupra acelor acte. Nota de față poate fi considerată ca o completare la articolul nostru tratînd problema falsificărilor, publicat într-un număr anterior în coloanele acestei reviste ¹.

În sus, citatul articol, arătăm că, spre deosebire de Apus și chiar de Transilvania, la noi nu erau încă fixate în mod sistematic criterii precise de apreciere a unui document dacă este autentic sau fals. Parte din aceste criterii le găsim și în dosarele de judecată din secolul al XIX-lea în Moldova, ele nu erau însă sistematizate. Totuși, astfel de criterii erau considerate ca un adevăr cîștigat și erau folosite de viitorii domni și de boierii din Divan în cercetările pe care le făceau actelor prezentate la judecări ².

După cum spuneam mai înainte, această comisie a fost instituită special pentru verificarea unor acte, bănuite ca false, însă activitatea ei a fost limitată și a avut un caracter ocazional; ea nu poate, sub nici un motiv, să fie comparată cu „comisia documentală“ din Țara Românească, care pe lîngă altele, avea și misiunea de a depista documentele false ³.

Mai tîrziu, în 1856, s-a instituit — din ordinul domnului Moldovei Grigore Ghica — o comisie similară, care avea ca scop analiza diplo-

¹ V. Apostolescu, *Cu privire la unele falsificări de materiale documentare din trecut în Moldova*, în „Revista Arhivelor“ nr. 1/1963, p. 244—266.

² N. Grămadă, *Studii mărunte din domeniul științelor auxiliare ale istoriei*, în „Codrul Cosminului“ VII (1934), p. 392.

³ E. Vîrtosu, *Un diplomat manuscris al Țării Românești (1841)* în „Revista Arhivelor“ nr. 1 1958, p. 131—149 și nr. 2 1958, p. 70—116.

matică a unei cronici zisă a lui Haru, spre a se vedea dacă este autentică sau falsă⁴.

Nu este mai puțin adevărat că, în Moldova au funcționat diferite comisii care, pe lângă altele, aveau și sarcina de a descoperi actele false. De exemplu în proiectul logofătului Costachi Conachi din 11 decembrie 1832 privind funcționarea comisiei „obșteștii hotărârituri” a moșilor la articolul 22, se recomandă comisiei să analizeze toate actele prezentate de cei în cauză, ca nu cumva acestea să fie false. În consecință, comisia va fi datoare, „a lua seama cu amăruntul ispisoacelor și uricilor și altor scrisori vechi, nu cumva sînt plastografe și la aceasta să vor sluji de veleturile domnilor, arătate la sfîrșitul psaltirilor, tipărite în zilele răposatului întru pomenire Iacov, mitropolitul al Moldovei, cum și de alăturarea altor ispisoace cunoscute de bune a acelorași domni și a protocoliturilor logofeștilor celor mari”⁵.

Într-adevăr, la verificarea actelor se folosea psaltirea tipărită în 1794 de către mitropolitul Iacov Stamati, care la sfîrșitul ei avea trecută cronologia domnilor moldoveni între anii 1352—1793⁶.

Cele două cazuri de falsificate de care ne ocupăm în nota de față, au fost descoperite în Basarabia la locuitorul Vasile Oca, ce intenționa să le utilizeze. Dat fiind că cele două documente cu pricină fuseseră emise, chipurile, de domnul Moldovei, Alexandru Moruzi în anii 1803 și respectiv 1806, cîrmuirea Basarabiei a cerut Secretariatului de stat al Moldovei — pe cale diplomatică — să facă cercetarea cuvenită, și să comunice în scris rezultatul cercetărilor. Considerăm că nu este lipsit de interes să știm cum au decurs lucrările comisiei.

La 30 octombrie 1844, Consulatul rus, prin nota sa nr. 3115, face cunoscut Secretariatului de stat, că, un anume Vasile Oca domiciliat în Basarabia și-a însușit în mod ilegal titlul de „dvorianin” pretinzînd că se numește Dabija, dîndu-se drept fiul căminarului Matei Dabija. În sprijinul acestei afirmații, cel în cauză prezentase decretul domnului moldovean Alexandru Moruzi din 1803, prin care se acorda lui Matei Dabija rangul de căminar. Actul era scris de Constantin Hermeziu ce îndeplinea atunci și funcția de diac la Visterie. Consulatul rus cerea date referitoare la destinatarul actului și asupra diacului⁷.

Ca urmare, Secretariatul de stat se adresează Visteriei și Departamentului Dreptății cerîndu-le informații dacă presupusul Constantin Hermeziu a fost diac la Visterie în anul 1803 și dacă a fost utilizat să scrie afișuri domnești, apoi, să se cerceteze dacă în dosarele vechi depuse la Arhivele Statului din Iași se găsesc acte scrise de acest Hermeziu

⁴ Constantin Turcu, *O comisie științifică istorică în 1856*, în „Cuget Moldovenesc”, an XII (1943) nr. 5—7, p. 135—136.

⁵ Arh. St. Iași, fond Secretariatul de stat, tr. 1764, op. 2013, dosar 290, f. 20—20 verso.

⁶ I. Bianu — Nerva Hodoș, *Bibliografie românească veche*, t. II, București, 1910, nr. 582, p. 371—373, vezi și Alex I. Ciurea, Iacov Stamate (1749—1803) Iași, 1946, p. 131.

⁷ Arh. St. Iași, fondul Secretariatul de Stat, tr. 1764, op. 2013, dosar nr. 1246, f. 1.

și, în fine, să se verifice în condicile domnești în care se treceau afisurile cu acordarea rangurilor de boierie, dacă în august 1803 s-a eliberat lui Matei Dabija un astfel de decret pentru rangul de căminar⁸.

Cele două departamente răspund Secretariatului de stat că nu au în păstrarea lor astfel de condici⁹; în schimb, G. Asachi arhivist al Statului face cunoscut aceluiași for, că, în Arhivele Statului din Iași se găsesc numai patru condici în care se treceau decretetele domnești de boierie, dar arată că nu poate face cercetarea cuvenită până ce nu va fi în posesia originalului „icoanei scrierii acelu Hermeziu, ca să se poată alătura cu acele ce s-ar găsi în condici”¹⁰.

Argumentul lui Asachi era logic și demonstra, totodată că acesta cunoștea unul din principiile de bază ale diplomatiei moderne și anume că, scrierea este cel mai esențial element dintre caracterele extrinsece ale unui document, atunci când se urmărește verificarea autenticității unui act¹¹.

Așadar, Secretariatul de stat aduce la cunoștință Consulatului rus la 31 decembrie 1844 că nu se poate face nici o cercetare, până ce nu se trimite originalul actului bănuț de fals¹². În vederea urgentării cercetării, Consulatul rus înaintează Secretariatului de stat documentul cu pricina, cerînd ca cercetarea să se facă de către oamenii competenți în prezența delegatului acestui consulat, dragomanul Sciulepnicov. Din rezoluția pusă pe nota Consulatului aflăm că comisia va fi formată din G. Asachi, arhivist al statului, banul Ștefan Codreanu, șeful secției a III-a de la Secretariatul de stat și Sciulepnicov, pomenit mai sus; comisia va lucra la sediul Arhivelor Statului, unde avea la îndemînă o serie de documente vechi necesare la analizarea actelor¹³.

Verificarea autenticității unui act se făcea în acea epocă și prin recurgerea la diferite mărturii a unor contemporani, în cazul nostru nu putea fi vorba de o mărturie directă, deoarece presupusul scriitor al actului era mort. În legătură cu aceasta, Secretariatul de stat invită pe postelnicul Gheorghe Hermeziu — care fusese mai înainte logofăt de Visterie și rudă cu cel ce a scris actul, să depună mărturie avînd în vedere faptul că acesta avea știință „despre zisul Hermeziu, cît și de au fost el pe atunci întrebuițat în Visterie și mai ales în scrierea și slobozirea unor așa documenturi și cunoștință de icoana slovii sale, nu mai puțin și oareșcare manuscrisuri de ale lui”¹⁴.

Relațiile date de postelnicul G. Hermeziu au fost concretizate într-un raport scris¹⁵ care a fost anexat la jurnalul încheiat de comisie la 21 iunie 1845¹⁶.

⁸ Ibidem, f. 2.

⁹ Ibidem, f. 6.

¹⁰ Ibidem, f. 11.

¹¹ N. Grămadă, *op. cit.*, p. 392.

¹² Arh. St. Iași, fond Secretariatul de stat, tr. 1764, op. 2013, dosar nr. 1246, f. 12.

¹³ Ibidem, f. 16—17.

¹⁴ Ibidem, f. 22.

¹⁵ Ibidem, f. 24.

¹⁶ Ibidem, f. 27, 30 verso, vezi anexa nr. 1

Din lectura jurnalului se desprinde metoda de cercetare a comisiei și concluziile la care s-a ajuns după analiza actului. Din verificările făcute în dosarele păstrate la Arhivele Statului din Iași, s-a observat că scrisul autograf al lui Hermeziu-care în mod real a fost diac la Visterie — diferă de presupusul Hermeziu, scriitorul documentului din 1803. Acesta de altfel nici nu ar fi putut să scrie actul, deoarece cunoscut era faptul că, eliberarea decretelor domnești cu acordări de ranguri, se făcea numai de Secretariatul de stat cu probarea domnului și nici decum de către Visterie, Logofeția Dreptății sau Divanul obștesc.

Comisia mai face totodată următoarele remarci: dacă actul ar fi fost autentic, el ar fi trebuit să fie „protocolit“ numai de marele postelnic, nu și de logofeții țării de jos și de sus, de logofătul al treilea și chiar de scriitorul actului, iar în afară de aceasta, acordarea rangurilor de boierie se făcea atunci prin îmbrăcare de caftan și nu prin înmînarea pitacelor de boierie, cum s-a obișnuit mai târziu, începînd cu Ioniță Sandu Sturdza voievod. De aci se deduce ignoranța plázmuitorului care nu cunoștea cele mai elementare uzanțe ale cancelariilor respective.

Făcîndu-se comparație între grafia actului presupus fals și celelalte scrieri autografe ale lui Constantin Hermeziu, s-a constatat că nu se potrivește nici scrisul și nici iscălitura, probabil că falsificatorul n-a cunoscut niciodată scrisul lui Hermeziu.

Actul mai ridică și o problemă de cronologie, care pledează împotriva autenticității lui: anul — așa cum se obișnuia în acea perioadă — a fost scris cu litere. Grafia este confuză în ceea ce privește cifra miilor, adică, prima literă putea fi luată drept (7000) sau chiar (1000) astfel că făcîndu-se lectura celorlalte litere componente se poate citi ori 7053, ceea ce nici într-un caz, nici în altul nu corespunde cu anii domniei lui Alexandru Moruzi.

În sfîrșit, studiîndu-se pecetea, s-a constatat că și ea este falsă, iar iscăliturile sînt scrise de aceeași mină și cu aceeași cerneală ca și cuprinsul actului. Deci, în limbajul modern de astăzi, vom spune că actul este un fals total.

Văzîndu-se descoperit că a utilizat un document fals, Vasile Oca — care între timp fusese arestat preventiv — a prezentat un alt decret domnesc dat la 28 august 1806 de același domn. tot lui Matei Dabija pentru rangul de cămănar.

Consulatul rus, prin nota adresată Secretariatului de stat la 27 iulie 1846, face cunoscut că acest al doilea document suspect a fost predat lui Sciulepnicov, care îl va prezenta pentru cercetare¹⁷. Comisia s-a întrunit tot la Arhivele Statului pentru verificarea actului, după care a încheiat un jurnal¹⁸ ce elucidează mai concret decît primul competența în această materie a membrilor comisiei. În jurnalul încheiat se face analiza stilului, a grafiei, a iscăliturilor, se studiază pecetea, etc.

¹⁷ Ibidem, f. 32.

¹⁸ Ibidem, dosar nr. 643, f. 41, 44 verso, vezi anexa nr. 2.

Făcându-se comparație între documentul de față și alte acte de același gen, emenate de la același domn, se constată deosebiri esențiale. Comisia face remarca extrem de justă, că același act n-a cuprins nicio dată acordarea unui rang boieresc și întărirea unei proprietăți.

Decretul domnesc prezentat purta numărul 17, dar cercetându-se condicele Divanului s-a găsit la acest număr cu totul altă problemă. Apoi, s-a făcut comparație, dintre iscălitura domnului de pe actul cu privire la pricina și iscălitura autografă a lui Alexandru Moruzi voievod de pe alte hrisoave autentice aflate în Arhivele Statului și s-a constatat că iscălitura e falsă; de asemenea este suspect faptul că actul poartă iscălitura pe lingă a marelui logofăt și a marelui vistiernic.

O altă remarcă făcută de comisie este aceea legată de folosirea pecetii. În cazuri de acest gen, cancelaria respectivă utiliza pecetea mare domnească, pe când pe actul de față era aplicată pecetea cea mică, care la rîndul ei era falsă.

Analizîndu-se conținutul documentului s-au descoperit nepotriviri și anacronisme. Astfel se spune, în act, că domnul ar fi dat „pronomia moștenitoare de protopindas” lui Matei Dabija, or rangul de căminar este de starea a treia. Mai departe se pomenește în document că acestui Dabija i se dăduse un „catastih” de boierie, dar această denumire — se făcea remarca — nu se dădea decretului domnesc de boierie, ci listei de boieri care se ținea de către Visterie.

Documentul poartă denumirea de gramota, care înseamnă acte, documente¹⁹. Comisia remarcă în mod just că în Moldova nu se utiliza această denumire. Cunoaștem un singur document și acela extern, care poartă această denumire, este vorba de actul din 26 mai 1435, prin care Ștefan voievod întărește brașovenilor privilegiul vamal pe care aceștia îl aveau din timpul lui Alexandru cel Bun²⁰. Prezența cuvîntului gramota, care în accepțiunea arătată mai sus, circulă și astăzi în limbile slave moderne, ne determină să conchidem că falsul a fost fabricat undeva pe teritoriul rus.

Evident, ar fi fost interesant dacă am fi avut în original și cele două acte false, dar acestea nu au putut fi găsite deoarece, credem noi, imediat ce ele au fost cercetate au fost restituite Consulatului rus pentru a fi anexate la dosarul de judecată a falsificatorului.

★

A N E X E

1.

1845, iunie 21

JURNAL

Spre îndeplinirea cererii împărătescului Consulat al Rusiei în Moldova, cuprinsă în nota sa supt nr. 3115, anul conținut și 1241 din acest curgător, în ceea ce privește adevărarea validității unui act prin asămăluirea icoanii sloviei

¹⁹ Fr. Miklosich, *Lexicon palaeslovenico-graeco — latinum, vindobonae*, 1862, p. 141.

²⁰ M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, nr. 189, p. 676.

acelui cu oareșcare manuscrisuri a unui Constandin Hermeziu, de cătră care să zice a fi scris în anul 1803, când s-ar fi găsit diac de Visterie și dat în același an, ca din partea domnului acei vremi Alexandru Moruz, hărăzitoriu rangului de căminar și alte pronomii unui Matei Dabija pentru a sale slujbe, gios iscăliții, asemănat însărcinării pusă asupra-le de cătră cinstitul Secretariat al statului, întrunindu-să în acest scopos și înaintînd convenita cercetare în Arhiva Statului, nu au găsit decît niște condicii vechi din acelea și alți ani, în care să văd înscrisă acturi giudecătorești slobozite prin Divan și Logofetie în vremea cîrmuirii domnului Moruz, a căror icoană este feliurită și nici cum potrivită cu aceia văzută de zisul document, înfățișat în original de l-iu dragoman a împărătescului Consulat d. Sciulepnicov.

Și, fiindcă după asămîne împregiurări s-au socotit de prisos a mai face vreo cercetare în arhiva Visteriei unde însuși ea, prin adresa cu nr. 8053, urmat către Secretariatul de stat, încredințează că nu se găsește nici un temei ce ar putea da vreo lămurire asupra pomenitului înscris, gios iscăliții, viind în dumerire că d-lui postelnicul Gheorghe Hermeziu, ci au fost mai multă vreme logofăt de Visterie și ca unul ce poartă totodată și numele aceleiași familii, ar putea avea vreo știință despre aceasta, au intrat în relație cu dumnealui, carile după poftire făcută de cinstitul Secretariat de stat, au și împărțășit niște asămînea atît verbal, cit și prin înscris, adică :

1. Că acest Constandin Hermeziu au fost în adevăr diac de Visterie, însă nu au ocuparisit nici un post însămnat și nici au atîrnat de la el slobozirea și scrierea unor asămîne documenturi, mai ales că această lucrare nu prive nici cum pe Visterie, Logofetie, ori Divan ci numai pe Postelnicie, care hîrtii ar fi trebuit să fie protocolit de către d. vel postelnic numai, iar nu și de logofetii țării de sus și de gios, de vistiernicul, treti-logofăt și scriitoriu actului, cu atîta mai mult, că pe atuncea asămîne miluiri și înaintări să făcea prin îmbrăcarea de caftan, iar nu prin în scris pitace, precum punctul al 3-lea din răspunsul d. post. Hermeziu glăsuește.

2. La prilejul convorbirei gios iscăliților cu d-lui post ni s-au înfătoșat mai multe scrisori și alte hîrtii particulare atingătoare de interesele familiei Hermezăști, scrise și iscălite de acel Constandin Hermeziu, acum însă răposat, ci au fost diac de Visterie și rudă cu d-lui post. cări nu au potriviri atît în icoana sloviî, cit și în iscălitură cu acea de pe zisa hîrtie ce ș-o însușește Vasili Oca, ca scrisă de pomenitul Constandin Hermeziu, adevierind despre acesta și însuși d-lui post. la punctul al 2-lea din răspunsul dum.

3. Totodată observîndu-să data acestei hîrtii, ce este scrisă cu litere după sistema veche, iscăliții au venit în nedumerire despre adevărata ei însămnare pentru aceea că litera de la început să poati lua în două înțălesuri adică drept 73 și 74, care împregiurare ar fi 73 atuncea data, precum este alcătuit cu celelalte litere ar însămna 7053 iar fiind 74 atuncea ar însemna 1053.

Însă după ce întăi sînt 300 și după ce de-al doile 792 ani de cînd s-ar fi iscălit pomenita hîrtie, lăsînd a zice că și pecetea ce figurează asupra-i, nu să cunoaște că ar purta sămnila unei adevărate peceti de care împregiurare și d-lui post. la punctul 1 a răspunsului către Secretariat adeverește.

4. Din ce din față privire acestii hîrtii, zisă document să vede că atît cuprinderea, cit și iscăliturile din ea, sînt scrise tot cu mână și aceeași cerneală.

Și dar despre cele mai sus țitarisite rezultaturi, s-au încheiat acest jurnal în ființa d. dragomanului împreună iscălituriu, după înțălescul notei cu nr. 1241 aceștia an, cari să vă supune în original cinstitului Secretariat de stat spre achitarisirea încredințării cu care au bine voit a ne onora.

Arh. St. Iași, fond Secretariatul de stat, tr. 1764, op. 2013, dosar nr. 1246, f. 27, 30 verso.

2.

1846, decembrie 16, Iași

JURNAL

Suptiscăliții în urmarea însărcinării pusă asupra-le de cătră cinstitul Secretariat de stat a Moldovei, intrunindu-să în apartamentul Arhivii Statului și asămănat cuprinderii notii împărătescului Consulat al Rusiei din 27 iulie nr. 2460 curgător an, care are de obiect adeverirea ori anularisirea validității iscăliturilor cuprinsă într-o hirtie ce să închipește ca hrisov slobozit la 28 august, anul 1806, supt, nr. 17 de fostul atunce domn Alexandru Constandin Moruz vvd. unui Matei Dabija cămănar, pe care urmează a o înfătoșa d. dragomanul acelu Consulat, i s-au cerut o asămine și au și înfătoșat-o.

Aceștia făcându-i-să luare aminte să discopere :

1) În stilul ei și acel obicuinuit atunce care s-au găsit în condicile Divanului din acel an, să vedi mari deosăbire.

2) Nici într-un act din ace vreme, înainte și încoace nu s-au văzut ca hrisoavele date să să fi cuprins într-un săngur și acelaș document dreptății de nobilitate și de proprieta(te).

3) La nr. 17 însămnat, pe această hirtie și anume zis că s-au trecut supt acel no. s-au găsit înscrisă o anaforă a Divanului cătră vodă pentru pricinile urmate între ... (șters).

4) Asămăluindu-să iscălitura domnească închipuită pe ace hirtie cu ace văzută pe hrisovul slobozit tot în acel an de acelaș domn pentru regularisirea shoalelor din Principat, care să păstrează la epitropia acestor așezăminte s-au văzut o mare deosăbire atit în a ei manipulație cît și în ortografie fiind că în acel al shoalelor este scris Moruz și protocolit de vel logofăt numai, iar în hirtie Moruz, protocolit fiind de vel vist., vel log. etc. lăsând a zice că hrisovul este scris pe pergament în dialectul român și elin supt care și stă iscălitura.

5) Pecetea ce să pune pe hrisoave să obicuinie purure acea mare, iar nu acea mică, precum să vede pe aceasta în care nici să cunosc mărcile decit anul ; și osăbit de timbru în roșu văzut pe acel a shoalelor mai este și o altă pecete pe ceară roșie de aceeași mărime și figură aninată de capetele șnurului ce-l însoțește.

6) Prin ace hirtie între altele să zice că domnul ar fi dat pronimia moștenitoare de protopindas numitului Dabija, după cum s-ar fi pomenit și prin

catastihul ce i-au dat la hărăzirea rangului în vreme cînd rangul de căminar nu s-a socotit decît de starea a 3-a, corespunde la aceia, iar cuvîntul catastih înșămniază lista (izvodul) în care s-a înscris fețele, cinstite cu ranguri, stînd acele purure în Visterie și nici cum pitac precum s-a denume atunce decreturile de astăzi. Acel însă de gramotă cu care s-a intitulează cătră început zisa hîrtie nu s-a vede a fi fost întrebuințat în acturile slobozite pe atunci.

Din împregiurările de față s-a viderează că, hîrtia înfătoșată de către d. dragomanul Sciolepnicov, carile au asistat la toate acestea operații este depărtată de haractirul unui adevărat hrisov, slobozit în acel an de domnul Moruz de care acturi s-a și găsăsc mai multe aice în țară și pe la feță particulare în osăbite pricinii.

Arh. St. Iași, fond Secretariatul de stat, tr. 1764, op. 2013, dosar nr. 643, f. 41, 44 verso.

EVOLUȚIA POPULAȚIEI DIN VRANCEA ÎNTRE ANII 1774—1829 DUPĂ DATE STATISTICE INEDITE

I. IONAȘCU

Vrancea este o străveche obște teritorială de sate devălmașe, pre-existentă formării statelor feudale românești¹, în care proprietatea colectivă țărănească asupra munților s-a menținut în linii generale pînă aproape de zilele noastre.

Peste dreptul țărănimii libere vrăncene de stăpînire în comun a teritoriului ei, nu s-a putut suprapune decît sporadic seniorul feudal, datorită rezistenței înverșunate și puternicei solidarități a acestei confederații de ocol constituită din 14 grupuri de sate libere, trăind în deplină devălmășie și autonomie² și administrîndu-se prin organe locale proprii, pe prim plan situîndu-se „Sfatul cel mare al Vrancei“, existent pînă la mijlocul veacului trecut³.

Cu toate că fenomenul unei devălmășii de ocol păstrate pînă atît de tîrziu, este după cum pe bună dreptate afirmă Stahl „unic la noi în țară“, că „nu își are corespondent în Europa decît în anume regiuni albaneze“⁴, totuși el a fost ignorat de istorici pînă cu aproximativ patru decenii în urmă, însuși N. Iorga observînd în 1928 că ținutul Vrancei „nu e nici pînă acum pretutindeni cercetat în viața sa populară, de o covîrșitoare importanță“⁵.

S-a susținut și se susține că Vrancea a făcut parte din statul feudal Țara Românească în secolul al XIV-lea și chiar în prima jumă-

¹ H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmășe românești*, vol. I, ed. Acad. R.P.R., 1958, p. 6—7.

² N. Iorga, *Un sat de vieri: Odobeștii*, în „Revista istorică“ V, (1919), p. 226, în care consideră Vrancea: „Una din acele unități de organizare a satelor înainte de domnie, și fără domnie“...

³ H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 170, 367.

⁴ Ibidem, p. 143.

⁵ Cf. *Istoria românilor prin călători*, ed. II, vol. II, Vălenii de Munte, 1928, p. 57.

tate a secolului al XV-lea⁶. Problema este interesantă și se cuvine a fi elucidată mai ales în latura relativă la veacul al XIV-lea, dar nu este locul discuției în cadrul studiului de față. Ceea ce se poate afirma aici este faptul că incorporarea Vrancei în teritoriul Moldovei a creat raporturi de subordonare feudală între vrânceni și domnie. Acest raport de subordonare a avut drept consecință dobîndirea de către domn a dreptului de jurisdicție, ca și dreptul de a percepe de la vrânceni o dare hotărîită. Intervenția acestui raport direct între Vrancea pe de o parte și domnie pe de alta a făcut ca satele răzășești vrâncene să se prezinte în raport cu celelalte sate din ținutul Putnei drept o unitate administrativă teritorială specifică, posedînd norme de drept distincte de acelea din restul ținutului.

Acum 250 de ani, Dimitrie Cantemir arată că în Moldova se găseau trei ținuturi locuite de țărani liberi, care „nu sînt supuși nici unui boier și trăiesc ca într-un fel de republică”. Primul dintre acestea este Cîmpulung. „A doua republică, dar mai mică din Moldova, este Vrancea din ținutul Putnei... Ea are douăsprezece sate și numără două mii de case..., locuitorii se mulțumesc cu creșterea oilor și nu cunosc plugul. Ei de asemenea plătesc în fiecare an domnitorului un impozit anumit și hotărît, se conduc după legile lor și refuză și poruncile domnitorului și pe judecătorii lui”⁷.

Valoroasa operă a lui Cantemir a fost larg folosită în istoriografia românească, totuși apare curios faptul că autorii operelor de sinteză privind istoria României și mai ales acei care s-au ocupat de trecutul Vrancei⁸ n-au încercat să analizeze critic pasajul citat, în care pentru prima oară se dau știri statistice globale privind Vrancea, se subliniază caracterul ei de ținut cu privilegii de autonomie locală, obli-

⁶ H. H. Stahl, este se pare ultimul susținător al tezei că „Moldova cucerește Vrancea de la muntenii și și-o încorporează”, lăsînd a se înțelege că autorul cuceririi este Ștefan cel Mare, și evlavia păstrată de tradiție față de erou s-ar explica prin „acordarea unor drepturi de autonomie locală sau mai curînd respectarea vechilor drepturi de autonomie, locală, acestei „republici vrâncene” (op. cit. p. 165). Autorul este un celvator competent și serios, de aceea menținerea pe unele poziții depășite sau lipsa de control a unor afirmații, ca de pildă: Slatina reședință a județului Teleorman, raiaua din Turnu Severin etc. (p. 47) apar surprinzătoare. C. Constantinescu-Mircești și I. Dragomirescu discută într-un studiu recent (*Contribuții cu privire la cunoașterea hotarului dintre Moldova și Țara Românească de la întemeierea Principatelor și pînă la Unire*, în „Studii și articole de istorie, VI, București, 1964, p. 61. și urm.) chestiunea hotarului dintre cele două țări, reluînd analiza documentelor moldovene din prima jumătate a secolului al XV-lea, identificînd ca fiind din ținutul Putnei, sate considerate de unii istorici a fi din Bucovina și județul Neamț (p. 62), însă stabilitatea hotarului dintre Moldova și Țara Românească „de la întemeierea Principatelor și pînă la Unire” rămîne insuficient argumentată (p. 64—65).

⁷ D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, traducere de G. Adamescu, București, 1942, p. 161—162. Traducerea are o serie de lipsuri, de care suferă și cele făcute de Miron Nicolescu (1909), G. Pascu (1935), P. Pandrea (1956).

⁸ Menționăm pe A. V. Sava, *Documente putnene*, vol. I, Focșani, 1929 ; II, 1931) Ion Diaconu (*Ținutul Vrancei*, București, 1930) ; N. Al. Rădulescu, (*Vrancea Geografie fizică și umană*, București 1937) ; H. H. Stahl (op. cit.).

gat însă la plata birului față de domnie și se afirmă că locuitorii erau numai păstori necunoscând agricultura.

S-a păstrat din fericire o statistică a birnicilor din Moldova, pe ținuturi, din ultimul deceniu al veacului al XVI-lea (anul 1591). În ținutul Putna s-au înregistrat atunci următoarele categorii de contribuabili: vatași (42), nemeși (315), popi (40), curteni (311) și țărani (2040). În total 2748 birnici, dintre care 2040 erau țărani⁹. Din datele statistice relative la populația județului Putna alcătuite în veacul al XIX-lea, rezultă că Vrancea avea aproximativ 20% din numărul locuitorilor acestui județ. Cum în această obște teritorială liberă nu se găseau decît țărani (cifra clericilor fiind neglijabilă), se poate considera cu aproximație că numărul birnicilor din Vrancea se ridică la 480.

Pînă acum cîțiva ani nu se cunoșteau catagrafiile asupra populației Moldovei, deci și a Vrancei, anterioare anului 1803. Cît privește datele furnizate de Hugas Ingigian — care a călătorit în Moldova spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și a notat că Vrancea „are 450 case locuitori și 13 biserici“, continuînd apoi cu „are 12 sate și 2000 de case, ai căror locuitori sînt tributari beifului, în alte privințe este cu totul liberă; are judecătoria proprie și este de sine condusă, avînd drept conducător un vornic“¹⁰ — ele sînt confuze, numărul de 450 case îi aparține, pe cînd „12 sate și 2000 de case“ însemnează o preluare a textului privind Vrancea din opera lui Cantemir. Prin urmare pe acest gen de informații învîlmășite și contradictorii nu se poate pune nici un temel. De aceea plecăm de la anul 1803, cînd în acest an s-a întocmit „Condica liuzilor“ cuprinzînd numărul birnicilor și scutelnicilor pe ținuturi și sate, publicată apoi de T. Codrescu¹¹ și utilizată critic de P. Poni¹².

Într-o călătorie de studii făcută la Moscova în 1957, am descoperit în Arhiva centrală de stat a actelor vechi, fondul „Afacerile moldovenești și muntenenești“, catagrafiile populației țărilor române, întocmite în timpul războiului ruso-turc și anume spre sfîrșitul acestuia. Catagrafia ținutului Putna, scrisă în chirilică românească, cuprinde 107 file

⁹ C. Turcu, *Cele mai vechi statistici moldovenești*, în „Studii și cercetări științifice“ seria Istorie VII, (1957), fasc. 2, a Filialei Iași a Acad. R.P.R., p. 57—85 (Putna, la p. 76).

¹⁰ Hugas Ingigian, *Mărturisiri omenesti despre romani — Valahia și Moldova*, traducere de H. D. Siruni, în „Analele Academiei Române“, Memoriile Secțiunii Istoric, seria III, t. IX, mem. 8, București, 1929, p. 61, I. Diaconul *Ținutul Vrancei*, p. XVII), atribuie greșit traducerea lui N. Iorga; la fel N. Al. Rădulescu (*Vrancea*, p. 100).

¹¹ *Uricarul*, VII, Iași 1886, p. 241—395, p. 241—268.

¹² P. Poni, *Statistica răzeșilor*, București, 1921. Autorul menționează la p. 49: „I. Condica liuzilor pe anul 1803, publicată de Teodor Codrescu în Uricar“. În consecință N. Al. Rădulescu (*Vrancea*, p. 126) greșește susținînd: „Așa în condica liuzilor publicată de Petre Poni“.

(f. 50—156) și poartă acest titlu : „*Ținutul Putnii. Vedomostie de numele tuturilor oamenilor*“. Pe filele 103—121 v. se găsesc numele locuitorilor din Vrancea, înscrși în 14 sate. Fiind un recensământ fiscal, el conține numele a 564 de birnici și 158 de rufeturi (scutiți). Potrivit acestui prim recensământ al populației din Moldova ce se cunoaște pînă astăzi, pe care l-am semnalat în 1958¹³, chiar în această revistă, Vrancea număra în anul 1774, o populație de 722¹⁴ familii sau aproximativ 3 600 de suflete, admițînd coeficientul 5 drept cifră medie a sufletelor dintr-o familie.

Din compararea cifrelor statisticilor din anii 1591 și 1774 se constată că în timp de aproximativ 180 de ani numărul populației din Vrancea n-a ajuns să se dubleze. Dacă ne-am referi la cifra de 450 de case (gospodării) notată de Ingigian, am constata chiar un sensibil regres demografic, necorespunzător realității reflectate în celelalte statistici din perioada ce ne-am propus să o studiem din punct de vedere demografic. Astfel „Condica liuzilor“ din 1803, înregistrează pentru Vrancea 1706 birnici¹⁵, catagrafia inedită, nedată, pe care o socotim întocmită prin 1814¹⁶ indică 1652 birnici; aceea din 1820¹⁷, în mare parte inedită¹⁸, dă 1994, cifră care este foarte apropiată de a birnicilor (1991) din anul 1828¹⁹, în schimb recensământul din 1829, cel mai cuprinzător dintre toate cîte s-au întocmit pînă la această dată, conține numai 1690 de birnici²⁰. Pentru cunoașterea birnicilor pe fiecare sat și posibilitatea comparării cifrelor pentru stabilirea mărimii și puterii economice a fiecărui, am alcătuit tabelul de mai jos :

¹³ Ion Ionașcu, *Despre catagrafia ținutului Putna din anii 1773—1774*, în *Revista Arhivelor*, nr. 1/1958, p. 121—130.

¹⁴ În articolul citat în nota precedentă cifra birnicilor este 565, iar a rufeturilor 159 (p. 124) totalizate greșit în catagrafie, fapt pe care l-am putut observa numai la analiza atentă a prețiosului izvor statistic, stabilind cifra exactă 722 (564 + 158).

¹⁵ *Uricarul*, VII, p. 306—307.

¹⁶ *Arh. St. Iași, ms. 57, f. 21.*

¹⁷ *Ibidem*, Tr. 166, op. 184, nr. 11, f. 67—103. Acest exemplar reprezintă forma primară a recensământului din 1820, care s-a trimis de stărostia Putnei visteriei din Iași. El conține un număr de 2157 liude birnici, toți din satul Tichiriș, care pentru slujba pazei hotarului dinspre Transilvania erau scutiți de bir. În tabelul sintetic pe birnici „privilegiații“ și scutiții de bir pe întreg județul Putna, Vrancea figurează cu 2158 birnici și 64 scutiți față de 9158 din celelalte 8 ocoale ale județului, reprezentînd aproape 20% din suma birnicilor din județ (11842).

¹⁸ Ms. 330, de la Academia Republicii Socialiste România, a fost prezentat în lini mari de C.C. Giurescu, (*Populația județului Putna la 1820*, extras din „Buletinul Societății de geografie“, LIX (1940), București, 1941) care intenționa o publicare a textului integral, ceea ce însă nu s-a mai realizat.

¹⁹ *Arh. St. Iași, dosar litera E—80, f. 175.*

²⁰ *Ibidem*, *Transport 1609*, op. 1842, nr. 14, f. 79—111 v.

TABEL

de numărul birnleilor din Vrancea între anii 1774—1820

Nr. crt.	Satele	Anii					
		1774	1803	c. 1814	1820	1828	1820
1	Negrilești	68	130	148	160	141	125
2	Tulnici	40	110	—	101	92	80
3	Valea Cozii	42	—	40	51	75	34
4	Păulești	35	106	88	135	43	52
5	Spinești	50	200 a.	97	126	101	92
6	Birșești	49	200 b.	128	147	126	118
7	Poiana c)	38	110	114	124	106	80
8	Năruja	19	100	108	119	137	116
9	Căliman	24	25	28	35	24	22
10	Voloșcani	3	65	80	84	77	73
11	Valea Sării	51	151	150	112	95	91
12	Colacu	32	96	36	49	56	41
13	Găuri	57	116	106	123	133	81
14	Nerej	56	149	108	177	129	116
15	Săcătura Văsii	—	— d.	49	57	56	51
16	Nistorești e)	—	65	84	82	97	90
17	Vidra	—	83	66	96	83	76
18	Săcătura Păros f)	—	—	50	49	54	60
19	Tichiriș	—	—	48	—	69	56
20	Poduri	—	—	48	47	51	53
21	Purcei	—	—	36	56	59	38
22	Heresteu	—	—	40	64	67	59
23	Hăulișca g)	—	—	—	—	37	30
24	Paltin	—	—	—	8	83	56
		564	1706	1652	1994 h)	1991	1690

a). Numărul birnicilor din Spinești (200) este exagerat crescut după cum o dovedesc cifrele 50 pentru anul 1774 și 97 pentru anul 1814.

b). Și cifra birnicilor din Birșești (200) este exagerată.

c). În „Condica liuzilor“ satul Poiana apare unit cu satul „Budești“, de fapt Bodești (*Uricarul*, VII, p. 306).

d). Săcătura „Văsii“ apare în documentul din 23 august 1755 (cf. A. V. Sava, *Documente putnene*, II, Chișinău, 1931, p. 16—18) prin care s-au împărțit munții pe sate, pe aceea l-am socotit existent la data recensământului din 1774, dar în tabelele visteriei el nu apare decât pe la anul 1814. Forma din documente este „Săcătura Văsii“, apoi numai „Văsii“, iar în a doua jumătate a veacului trecut „Văsui“. Ultima formă toponimică este tîrzie și nu trebuie căutată în ea vreo reminiscență pecenegu-cumană.

e). Satele Nistorești și Tichiriș apar pentru întâia dată în „Condica liuzilor“.

f). Satele Săcătura Păros, Tichiriș, Poduri, Purcei și Herăstău se individualizează prin statistica nedată, pe care o considerăm de prin anul 1814 pe baza comparării cifrelor din celelalte statistici cercetate de noi și a pasajului din porunca lui Mihai Vodă Suțu din martie 1820, care menționează o așezare a birului în anul 1814 (*Arh. St. Iași*, Tr. 168, op. 184, f. 73—76).

g). Satele Hăulișca și Paltin își fac apariția de sine stătătoare în catagrafia din 1828. În catagrafia din 1814 el figurează alături de Nerej.

h). În originalul catagrafiei din 1820 (*Acad. Republicii Socialiste România*, ms. rom. 330), s-a calculat greșit cifra birnicilor 1992, în loc de 1994

Dar, în pasajul citat, Cantemir nu vorbește de birnici, ci de case ²¹, care ar putea să însemneze sau familii (gospodării), sau construcții de locuit în satele respective. Acest din urmă sens rezultă din recensământul anului 1829, în care sînt înscrise separat 2167 de capi de familie și 2326 de case, unele aparținînd probabil unor privilegiați, care nu intrau în categoria birnicilor, cum erau: preotul Șerban Bălan, din Năruja, reprezentantul principal al obștei vrăncene în judecată cu boierul acaparator Iordache Roset Roznovanu, polcovnicul Ioniță, fiul său, etc.

Indiferent de accepția pe care o dăm termenului, rămîne evident faptul că abia în jurul anului 1820, adică la peste o sută de ani de la consemnarea făcută de Cantemir, satele Vrancei — acum în număr de 22, cu 10 mai multe decît cifra dată de vestitul domnitor cărturar — puteau să se urce la 2000 de case (familii). Concluzia ce se impune este una singură: informațiile obținute de Cantemir de la anumiți dregători locali cu privire la populația Vrancei, prin anii 1710—1711, erau cu totul exagerate, deoarece la acea dată Vrancea nu putea avea nici o mie de familii. Pentru a se urmări cu înlesnire evoluția numerică pe sate a populației vrăncene între anii 1774—1829, am întocmit tabelul ce urmează.

În ce privește cele 12 sate vrăncene menționate de Cantemir s-a încercat o identificare a lor pe baza importantului izvor cartografic, harta Moldovei ²², operă a marelui învățat, care cuprinde 10 sate, printre acestea numărîndu-se: Negrileşti, Păulești, Spinești, Bîrsești, Colacu, Vrancea (probabil Năruja), Căliman, Cojocari (probabil Nereju) ²³. Pe baza documentelor ce însuși a publicat, A. Sava a fixat și apariția în timp a unor sate înainte de secolul al XIX-lea ²⁴, încercare astăzi depășită ²⁵.

Numărul satelor de la începutul secolului al XVIII-lea depășea cifra indicată de Cantemir. Din satele mai mari roiau altele mai mici, care rămîneau atașate de satul stup pînă se întăreau demografic și economic, cînd visteria domnească, urmărind sporirea veniturilor, îl individualiza pe cale fiscală. Trecerea din situația de cut sau cotun în aceea

²¹ Confruntînd cele patru traduceri, pe care le avem la îndemîna constatăm că M. Nicolescu, G. Adamescu și P. Pandrea transpun prin „case”, iar G. Pascu traduce (ed. 1935, p. 213) cu „gospodării”. Apare interesant faptul că și Siruni traduce pasajul din Ingigian tot cu termenul „case” (op. cit., p. 61).

²² G. Vislan, *Harta Moldovei de Dimitrie Cantemir*, în „Analele Academiei Române”, Memoriile Secțiunii Istorice, s. III, t. VII, mem. 9. Plansa I, P. P. Panaitescu, *Contribuțiuni la opera geografică a lui Dimitrie Cantemir*, în „Analele Academiei Române”, Memoriile Secțiunii Istorice”, s. III, t. VIII, (1928), Plansa I.

²³ A. V. Sava, *op. cit.*, I, p. XXIV-XXV; N. A. Rădulescu *op. cit.*, p. 126—127.

²⁴ A. Sava, *op. cit.*, I, p. XXV.

²⁵ Ne mărginim la un singur exemplu: satul Negrileşti este menționat apărînd documentar în anul 1709, în realitate există un act scris în Tirgoviște la 1 decembrie 1645 prin care Negre diacul fiul lui Gherman și nepot lui Stanciu Bolde „din Negrileşti”, vinde lui Matei Vodă Basarab două părți de ocină în Poiana Sovejei, pe apa Dobromirului, în jurul mănăstirii Soveja, o moșie „stîlpită” (hotărnicită) de părinții săi (Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, ms. 656 — Condicta mănăstirii Soveja, f. 4). Se face dovada că și acest sat ființa măcar din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

T A B E L

de numărul familiilor satelor din Vrancea între 1774—1829:

Nr. crt.	S a t e l e	A n i i					
		1774	1820	1828	1829		
					familii	case	suflete
1	Negrilești	76	160	147	161	179	831
2	Tulnici	48	101	98	93	93	324
3	Valea Cozii	47	51	77	42	46	132
4	Păulești	54	135	48	70	74	308
5	Spinești	57	126	105	116	123	507
6	Birșești	70	147	133	144	149	684
7	Poiana	56	124	112	99	99	405
8	Năruja	46	119	145	150	167	613
9	Căliman	38	35	27	28	34	123
10	Voloșcani	9	84	82	93	99	387
11	Valea Sării	54	112	102	121	121	476
12	Colacu	33	49	58	53	52	160
13	Găuri	66	123	146	132	161	547
14	Nerej	68	177	132	162	171	693
15	Săcătura Văslii	—	57	59	63	72	309
16	Nistorești	—	82	102	108	114	510
17	Vidra	—	96	87	92	108	462
18	Săcătura Părosu	—	49	56	73	83	295
19	Tichiriș	—	64	69	78	67	241
20	Poduri	—	47	55	59	60	114
21	Purcei	—	56	63	51	63	211
22	Herăstău	—	64	71	72	79	398
23	Hăulisca	—	—	39	40	40	133
24	Paltin	—	—	86	67	72	286
		722	2158	2099	2167	2326	9149

de sat prin înscrierea așezării omenеști în tabelele visteriei apare limpede în cuvintele unui act vrincean din 1855: „di vremi ce în urmă s-au deosebit cu biru, de s-au numit sat“²⁶.

Integrarea Vrancei în teritoriul statului feudal a impus domniei crearea unei dregătorii locale, al cărui titular numit de către domn avea sarcina să aplice între localnici obiceiul locului și să perceapă din satele vrâncene, drepturile regaliene stabilite printr-un acord bilateral, liber consimțit sau impus vrâncenilor.

Biru Vrancei — cisluit pe întreaga obște de țărănie liberă — reprezenta un venit global vărsat visteriei domnești, cum se plătea altădată domniei de către satele din ocoalele domnești, care nu mergeau cu ținutul ci cu ocolul. În acest fel este explicabil de ce pe lângă vornicii fostelor ocoale domnești, pe lângă vornicul de Botoșani, se dă și dregătorului domnesc din Vrancea denumirea de vornic de Vrancea, de ce acest dregător este numit direct de domn cu dispoziția acestuia de a fi „cu silință la toate poruncile“.

²⁶ H. H. Stahl, *op. cit.*, I, p. 208.

Știrile ce avem asupra obligațiilor fiscale ale vrâncenilor sînt relativ puține. Ele sînt totuși suficiente spre a dovedi că Vrancea a avut la început un regim fiscal deosebit de acela din restul ținutului Putnei și Moldovei și că tendința de unificare și de trecere a vrâncenilor în categoria obișnuită a răzeșilor din restul țării a provocat nu numai nemulțumiri, ci chiar și împotriviri.

Un hrisov din 18 iulie 1725, dat de Mihai Vodă Racoviță reînnoiește vechiul obicei recunoscut prin cărți „și de la alți domni ce-au fost mai înainte de noi“ ..., de au dat solărit de fum cîte 35 bani“. Domnul dă porunci severe ca aceia care vor veni cu slujba solăritului în Vrancea, să nu ceară mai mult decît 35 bani de casă, de fum“²⁷.

Printr-un act din 12 mai 1739, Grigore Ghica arăta că vrâncenii, fiind considerați ca în afară de ținutul Putnei, erau obligați să plătească vamă sau ortul stărostesc „pi vinurile ce le ridică de la vii și le duc la casile lor“. Măsura fiind extrem de dăunătoare vrâncenilor, stăpîni de numeroase vii în Odobești, Tifești, Vitănești, Clipicești, Codrul Sîrbilor etc., obicei care mai înainte n-a fost, domnitorul — motivînd „de vreme că și Vrancea iaste tot de acel ținut, le-am făcut dreptate“ — le dă „testament“ ca „de acum înainte nici o supărare să nu mai aibă de cătră nimeni ca să le ceaie vamă sau ort stărostesc pi vinurile ci-ș duc pe la casăle lor“²⁸.

În schimb, vrâncenii — devenind din punct de vedere al birului oameni din ținutul Putnei — era firesc ca ei să obțină nu numai avantajele acestora, cum a fost scutirea de ort stărostesc și de vamă pentru vinuri ci să aibă și obligația unor sarcini fiscale similare cu ale răzeșilor din ținut și din restul țării. Într-o poruncă domnească a lui Constantin Mavrocordat din 15 octombrie 1741, către goștinarii de oi de la ținuturi se scrie categoric : „într-acest an ca să dea toți goștină de la mari pîn la mic din 10 bucate un leu : bîrsanii ..., cîmpulungenii, vrâncenii și alții. Oricine să va afla cu oi aice în țară, toți să dea ca și altă țară ... Testamenturile și cărțile gospod să nu se ție în seamă, fiind domnie noi“²⁹.

Noua reformă fiscală, goștina, de curînd extinsă pe spinarea vrâncenilor, a căror bogăție constă în oi, le apărea neobișnuit de grea și de nedreaptă. Judecînd numai după ceea ce se întîmpla în restul țării, domnul se arată nedumerit de atitudinea vrâncenilor, care o mențin chiar și după ce adusesese ușurări fiscale holteilor, căci în timp ce vrâncenii fugeau din țară, „alții străini vin la mila aceasta a domniei mele, că cîte doi-trei oameni pe la sat tot vin din ceia parte încoace“³⁰.

O mărturie din 23 august 1755, întocmită de Șendrea fost mare jicnicer și de Ștefan Popescu vornic de poartă, mărturie care constituie cel dintîi act de împărțire a munților Vrancei între satele vrâncene,

²⁷ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. 237, (Condica de porunci a lui Constantin Vodă Mavrocordat), f. 483.

²⁸ Original în colecția autorului.

²⁹ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. 237 (condica lui Constantin Mavrocordat) f. 632 v.

³⁰ Ibidem, f. 683.

ne dă posibilitatea să cunoaștem și birul pe care îl plăteau anual aceste sate „și am căutat și birul satelor cîți bani dau la cifert, și au cuprins 645 lei“³¹, adică 2580 de lei, pe an, cifertul fiind a patra parte din an. Împărțirea s-a făcut în folosul „tuturor satelor din Vrancea“. Actul ne dă astfel lista satelor vrâncene de la acea dată în număr de 15. Cum împărțirea munților dovadă a adîncirii procesului de disoluție a obștei confederale) s-a făcut potrivit birului fiecărui sat, pe baza datelor oferite de document am calculat cu aproximație care era birul plătit de fiecare dintre aceste 15 sate, pe care le așezăm în ordinea mărimii birului ce plăteau în 1755 :

	Trimestrial	Anual
1. Negrilești	81	324
2. Păulești	75	300
3. Spinești	69	276
4. Poiana	69	276
5. Tulnici	52	208
6. Năruja	52	208
7. Vizăuț cu Găuri	43	172
8. Birsești	38	142
9. Valea Sării	38	142
10. Valea Cozii	35	140
11. Căliman	26	104
12. Voloșcani	24	96
13. Nerej	17	68
14. Colacul	14	56
15. Secătura (Văsii)	12	48
	645	2580

În actul de împărțire din 1755 se găsește și interesanta informație că munții se arendau și că „venitul tuturor munților acestora“ era de 240 lei, iar cota parte a fiecărui sat din acest venit, s-a fixat în funcție de contribuția fiecăruia la banii birului Vrancei, acordîndu-se cîte 45 de bani de munte la un leu de bir³².

S-a scris că pe vremea lui Cantemir existînd în Vrancea doar „12 sate cu un total de 2000 de case“, nevoile satelor erau restrînse și nu putea fi vorba de o luptă prea înverșunată între ele pentru a-și delimita stăpînirea în munți, care se întindeau peste un teritoriu imens. Dar că ulterior, „după ce populația crescuse“, adică în 1755, „sînt date condițiile unei lupte“³³. Numărul de sate în 1755 față de cele înscrise de Cantemir anterior cu aproximativ o jumătate de veac este crescut doar cu trei unități, cît despre cele 2000 de case consemnate în „Descriptio Moldaviae“, ele nu puteau exista la începutul secolului al XVIII-lea, cînd în 1774 erau circa 722 și abia pe la 1820 statistica vîstie-

³¹ A. V. Sava, *Documente putnene*, II, p. 16—18 (nr. 26).

³² H. H. Stahl, *op. cit.*, I, p. 149.

³³ *Ibidem*, p. 146—147.

riei atestă în Vrancea un număr de 2 158 de gospodării. Deci argumentarea autorului în prima ei parte n-are suport documentar, rămânând valabilă a doua în care explică începutul luptei ca urmare a creșterii valorii munților, care au început a avea și altă valoare decât păscutul, „datorită acțiunii economice a pieței Odobeștilor și a Focșanilor“ numai că aici se pune întrebarea cât era de puternică la jumătatea secolului al XVIII-lea piața Odobeștilor, un simplu sat de vieri ajuns la situația de oraș, abia după 1821.

Vistieria țării fixa un bir global pentru toată Vrancea, considerată ca o singură unitate fiscală, iar sfatul delegaților tuturor satelor repartiza cota parte de bir a fiecărui sat după puterea de plată, adică după populația și buna stare a satului respectiv. Bunăstarea materială se aprecia în funcție de suprafața de pământ folosită din patrimoniul colectivității vrâncene, adică de partea ce avea în munte³⁴.

În 1755, sfatul cel mare al Vrancei, adunat în unul din satele ei, a fixat în funcție de birul plătit suprafața de munte dată în folosință fiecărui sat. Rezultatul acțiunii întreprinse de obștea satelor vrâncene s-a concretizat în actul întocmit de cei doi boieri trimiși de domnie. H. H. Stahl, analizând modul de funcționare a acestui organ reprezentativ al confederației vrâncene, încearcă să înregistreze cronologic activitatea sfatului, pornind de la stringerea de către vornicul de Vrancea în 1735, la Tifești, a mai multor „oameni bătrâni vrânceni“ pentru a hotări asupra unor plângeri. Autorul constată că abia din anul 1813 „avem un prim act emanat direct din partea acestei adunări a tuturor oamenilor din Vrancea“ mai precis a delegaților acestora³⁵.

Există totuși un asemenea act anterior chiar împărțirii munților din 1755 și anume mărturia dată de „noi bătrâni moșiei Vrancei“ și de preoții satelor, în adunarea din satul Birsești, la 13 ianuarie 1751, „cu privire la hotarele teritoriilor dintre Moldova și Transilvania“, pe care l-am publicat în 1957³⁶, act ce se găsește în Arhivele Statului din Sibiu.

Această adunare este formată din delegații a următoarelor sate în ordinea din document :

1. *Negrilești* : Toader Sbîrciog „om de 80 de ani“, Ion nemesnicul (60 ani) și Neculai Ieșanu „om de 90 de ani“ și popa Toader, de 80 ani³⁷.

2. *Tulnici* : Gheorghe Gherman (80 ani), Toader Timbôn (70 ani), Ion Vameșu (60 ani), popa Costea (50 ani)³⁸.

3. *Coza* : Dragomir (70 ani), Toader Săcăluș (65 ani), Ion Latul (60 de ani)³⁹.

³⁴ H. H. Stahl, *op. cit.*, I, p. 147—148.

³⁵ *Ibidem*, p. 170.

³⁶ I. Ionașcu, *Lupta vrâncenilor pentru apărarea munților de cotropirea habsburgică în secolul al XVIII-lea*, în „Analele Universității București“, seria Științelor sociale, nr. 9, București, 1957, p. 105—108, nr. IV—V.

³⁷ În cataografia din 1774 (Anexa I) la Negrilești figurează Toader Sbîrciog (probabil descendent din cele de la 1751), Pavel, Ion și Vasile Eșan.

³⁸ În același izvor, găsim la Tulnici pe : Marin, Ion, Alexandru și Grigore Gherman ; Toader Timbău, Vasile Vameșu.

³⁹ La 1774 găsim în Coza pe : Toader Dragomir, Neculai și Apostol Săcăluș, Ion Toader și Simion Latu.

4. *Păulești* : Ion Cherciul (70 ani), Grigore Săcăluș (80 ani)⁴⁰.
 5. *Spinești* : Lepădatu (80 ani), Dănilă (70 ani), popa Mathei (50 ani)⁴¹.
 6-7. *Poiana* : Soare (60 ani), Constantin Danciu (70 ani), popa Bratu (80 ani)⁴².
 7. *Năruja* : Ștefan Spînu (80 ani), Ion Bodescul (70 ani), Toader Nistoroiu (60 ani), popa Stan (50 ani)⁴³.
 8. *Nerej* : („Neruja“ în act : Vasile Bodea (70 ani), Tănase (70 ani), Ion Precup (60 ani)⁴⁴.
 9. *Bîrsești* : Stratulat Pogon (70 ani), Matei Babamet (50 ani), popa Mihai (50 ani)⁴⁵.

Fiind cel mai vechi act ce cunoaștem, emanînd de la sfatul cel mare al Vrancei, am socotit util să prezentăm numele delegaților la adunarea din Bîrsești, în număr de 26 bătrîni, dintre aceștia șase fiind preoți. Impresionează vîrsta înaintată a unora dintre ei, unul avînd 90 de ani, șapte numărînd fiecare 80 de ani, alți șapte de 70 de ani, cei mai tineri în număr de cinci fiind de 50 ani, dintre ei patru fiind preoți. Desigur că unele cifre pot fi exagerate, totuși nu se poate nega în general longevitatea și vitalitatea acestor țărani liberi de la munte, care se verifică și astăzi. De remarcat apoi că trăiesc actualmente în Vrancea mulți cetățeni descendenți ai membrilor sfatului vrâncenilor de acum 264 de ani.

*Catagrafia din 1774*⁴⁶, cel mai vechi izvor statistic relativ la Vrancea, aduce știri prețioase privind numărul și populația satelor, organele lor locale de conducere, prezența slabă a unor elemente dinafara Vrancei, date de natură social-economică. Apar în catagrafie 14 sate, înscrise în următoarea ordine : Năruja, Poiana, Spinești, Păulești, Nereju, Coza, Tulnici, Negriilești, Bîrsești, Găuri, Valea Sării, Colacu, Căliman și Volocșani. În comparație cu lista satelor care participă la împărțirea muncilor din anul 1755, catagrafia cuprinde un sat mai puțin, Săcătura Văsii, care de altfel nu apare în „Condica liuzilor“ din 1803, unde în schimb figurează în legătură cu Poiana, ca un cot al ei, Budești (Bodești)⁴⁷. Este riscant să se susțină — cînd documente numeroase

⁴⁰ În 1774 trăiau : Ion, Enachi, și Gavrilă Cherciul ; Gheorghită, Toader și Sandu Săcăluș.

⁴¹ Catagrafia din 1774 înscrie pe : Vasilache Lepădat ; Constantin și Simion Dănilă, Ion sin Dănilă, Maței Dănilă.

⁴² În 1774 găsim pe „Stan sin popa Soare nemesnic“ ; nu există nici un Danciu, în schimb avem 8 săteni din familia „Danțăș“, ceea ce sugerează că putea fi o transcriere eronată în textul latin al actului, căci nu avem originalul românesc.

⁴³ Nu apare nici un Spînu în 1774, găsim în schimb pe Ștefan Bodescul, Vasile și Toader Nistoroiu și pe Ștefan „sin popa Stan“.

⁴⁴ În 1774 apar la Nereju : Precup și Constantin sin Tănase.

⁴⁵ La 1774 existau în Bîrsești : Vasile (vătămă), Miron și Neculai Pogon, Istrate și Toader Bahamet.

⁴⁶ Anexa.

⁴⁷ Deci nu se poate afirma că „în nici una din aceste statistici (din 1803, 1821, ș.a.) nu este amintit Bodești unul din satele vechi vrâncene (I. Diaconu, *op. cit.*, p. XL).

relative la Vrancea medievală sînt încă nepublicate — că un anume sat este „mai caracteristic dintre toate satele, ca valoare istorică“ sau că Bodești este „satul cel mai vechi din trecut“⁴⁸, cînd poziția lui geografică nu poate fi adusă în sprijinul argumentării unei opinii bazată numai pe legende. Dacă ar fi fost un sat matcă Bodești nu putea apoi să lipsească la repartitia munților în 1755 și nici din recensămîntul fiscal din 1774 pe care îl analizăm. Cît privește Săcătura Vășii, cunoaște o primă înregistrare fiscală în catastihul visteriei alcătuit prin anul 1814.

Mai este de menționat faptul că în locul satelor asociate „Vezăuțul și Găurile“ din 1755, figurează în catagrafia din 1774 numai satul Găuri, situație ce se reflectă și în toate celelalte catagrafii din perioada 1774—1829.

Populația celor 14 sate se ridică la aproximativ 3 600 suflete, cel mai mare fiind Negrilești, iar cel mai mic Colacu, considerînd că la Voloșcani înscrierea a numai 9 capi de familie este sau datorită inadvertenței copistului sau unei situații special create în acea vreme de război satului acesta, care în catagrafiile din 1803, 1814, 1820, 1828 și 1829 figurează printre satele de mijloc atît ca populație cît și ca dezvoltare economică.

Catagrafia nu prezintă date asupra mișcării populației, Numai din nume se poate deduce că unii locuitori erau veniți dinafara Vrancei. Astfel cei cu numele Mocanu (2) puteau fi din Soveja, deoarece vrăncenii numesc mocani pe sovejeni. La Poiana apare un Milcovean, sigur din satele de pe apa Milcovului. Se întîlnește și numele Munteanu de șase ori cîte unul în patru sate și doi în Coza, aceștia arată că sînt veniți din Muntenia. Figurează și un Gălățanu. Găsim un număr mai mare de Ungureanu (15), cei mai mulți fiind înregistrați în Negrilești (7) și în Birsești (4). Cîteva nume din Negrilești par a fi secuști. Apare la Năruja și un Ardeleanu, nume mai rar dat în trecut celor emigrați din Transilvania. Catagrafia — dacă este să luăm în considerare patronimele — consenmează infiltrații sporadice de peste munți în Vrancea, nu colonizări masive care să fie marcate prin denumirea satului cu termenul Ungureni, pe care o întîlnim la multe sate de munte și deal din Țara Românească și Moldova. Menționăm și numele Rusu, purtat de patru săteni din Păulești, Tulnici și Negrilești (2), cum și Sirbu la doi locuitori din Nerej și Căliman. În trei din satele Vrancei sînt înregistrați și nouă țigani, cinci în Păulești, arătați a fi „ai Sturzii“, deci țigani boierești, lucru explicabil pentru că o parte din hotarul satului Păulești a trecut în stăpînire boierească în anul 1507⁴⁹ printr-un hrisov de danie emis de Bogdan Vodă, fiul lui Ștefan cel Mare; alți trei în Birsești și unul în Negrilești. Nu se menționează țigani la schitul Valea Neagră, care exista în 1774 sub numele „schitul ot Vrance“, fiindcă la satul Năruja sînt trecuți cinci scutelnici, dintre care trei poartă numele

⁴⁸ Ibidem, p. XXIX-XXX, Rămîne valabilă concluzia lui N. Al. Rădulescu. (op. cit., p. 131, nr. 1).

⁴⁹ G. Ghibănescu, *Surete și isvoade*, vol. XXI, p. 87; A. V. Sava op. cit., I, p. 3—4.

Ardeleanu, Olaru și Dogaru. Această mențiune ar lăsa să se înțeleagă că în anul recensământului, schitul se afla pe teritoriul satului Năruja și denumirea de „Vrancea“ ar putea să fie preluată de la așezarea omească, care apare în unele izvoare documentare și cartografice localizată la Năruja⁵⁰. Un scutelnic al unui postelnic Stan apare și la Căliman.

În 10 din cele 14 sate apare cite un nemesnic, care reprezenta interesele satului în raporturile cu statul etc. Credem că era ales de săteni și confirmat de vornicul Vrancei. Primul nemesnic apare documentar în Vrancea, și anume în satul Negrilești, în ianuarie 1751. Catagrafia din 1774 menționează nemesnici în satele: Năruja, Poiana, Spinești, Păulești, Tulnici, Negrilești, Bîrsești, Valea Sării și Colacu, în acest din urmă sat figurînd și un „biv nămesnic“. Nu au nemesnici satele Nerej, Coza, Căliman și Voloșani, Nerejul avînd în schimb un vătămăan.

Vătămăanii erau iarăși niște dregători ai satelor, avînd se pare mai ales atribuții în legătură cu perceperea birului față de vistierie. Sînt prezenți în catagrafie 10 vătămăani, lipsind la Coza, Negrilești, Valea Sării, Căliman și Voloșani. În schimb figurează doi la Găuri. Absența nemesnicilor și vătămăanilor din Coza, Căliman și Voloșani sau numai a unuia dintre aceștia la Nerej, Negrilești și Valea Sării ar trebui explicată.

În economia studiului de față nu e posibil un răspuns argumentat, chestiunea rămînînd a fi rezolvată în alt studiu, care va trata dregătorii satelor vrăncene și ai ocolului Vrancea și va cuprinde o listă cronologică a acestora pînă la anul 1862.

De observat că în catagrafie sînt înscrise numele a 27 de preoți, 14 diaconi și 4 dascăli, numai în satul Nerej nefiînd înscris nici un cleric sau dascăl. La Căliman este înregistrat un „popa Vasile ot Ruget“ ceea ce denotă că satul Ruget era legat administrativ de Căliman. Se arată în catagrafie locuitori într-un sat înscris în izvor, cu indicația că provin din sate ce nu figurează în recensămînt, de pildă doi la Spinești și doi la Păulești arătați a fi „ot Săcătura Văsii“. Se menționează și mișcări de locuitori din satele înregistrate, de exemplu unul din Nerej stabilit în Spinești, probabil prin căsătorie. Prezintă interes apariția numelui de persoană Tălmaci în Negrilești, care sugerează a fi vorba de un cunoscător al unei limbi străine stabilit în sat, poate un transilvănean vorbind și maghiara.

Printre cei trecuți la bresle sînt poștașii, destul de mulți, 47, dintre care 19 înscriși la Năruja, 12 la Nerej, 7 la Poiana, 6 la Bîrsești și 3 la Căliman. Poștașii sînt înregistrați toți cu explicația „ot Șândilari“, sat de pe Milcov, unde era probabil o stație a serviciului de transporturi pentru armata rusă. În vremea războiului din 1787—1792, satele Șindilari de sus și de jos și Nerej efectuau transporturile pentru Focșani, cu 36 cai și 6 boi⁵¹. Ocupația locuitorilor nu este indicată în

⁵⁰ A. V. Sava, *op. cit.*, I, p. XXIV—XXV.

⁵¹ M. Popescu, *Harta a cinci județe din Moldova ocupate de Austria în timpul războiului dintre Turcia cu Rusia și Austria între anii 1787/1788—1791/92*, în „Revista istorică română“, IX, (1939), p. 282. Pe harta de la p. 280 se găsește satul Nerej, pe care autorul l-a citit greșit „Virtejul“.

recensămînt. Numele locuitorilor poate să indice uneori ocupația lor, însă nu totdeauna, fiindcă unul poate să poarte numele Moraru fără ca el să aibă o îndeletnicire indicată de nume. De altfel, nu era sat în Vrancea fără moară, unele avînd chiar mai multe — cum se constată în catagrafia din 1829 —, fiecare moară trebuia să aibă un morar, însă altul era numele lui, căci în cele 14 sate figurează numai cinci săteni cu numele Moraru. Deci numele înscris nu poate da siguranța că nu e un patronimic străin de conținut, totuși prezentăm alfabetic numele care ar putea corespunde meșteșugului exercitat de purtătorul patronimului respectiv, urmat de cifra indicînd frecvența apariției: blănari (1), ciobani (2), îndeletnicire de bază în Vrancea, ciobotari (1), ciocănași (5), la Valea Sării, unde extrăgeau sare, (lucru ce nu se menționează în catagrafie), cojocari (7), dîrstari (1, deși numărul dîrstelor era firește mult mai mare), dogari (1), lăcătuși (2), olari (3), pescari (1), ploscari (1), rogojinari (2, se practica larg în unele sate acest meșteșug, materia primă aducîndu-se de la baltă), rotari (2, număr redus, căci catagrafia din 1829 arată la satul Tichiriș că „hrana locuitorilor este cea mai multă cu meșteșugul rotării“). Apar printre nume Cimpoeș și Fluerau, care ar putea să ne indice doi cîntăreți locali. Întîlnim și doi Șoimaru, probabil oameni ce se îndeletniceau cu prinderea și dresarea șoimilor⁵². În orice caz, numărul vrâncenilor, care practicau și un meșteșug sătesc, mai ales că aveau puțin pămînt arabil, va fi fost destul de mare. Nu-i mai puțin adevărat că — după cum arată Marx — din punct de vedere economic, obștile agrare constituiau o formă înapoiată de producție⁵³, totuși nu se poate admite concluzia lui Arbore, că în anul 1859 în toată Vrancea ar fi fost un singur meseriaș⁵⁴.

Evident catagrafia este sumar alcătuită, nu indică structura populației, mișcarea naturală și mecanică, etc. ea urmărind să stabilească pe cei obligați la bir și pe cei exceptați, clericii⁵⁵, bătrînii nevolnici, văduvele etc., totuși este un foarte valoros izvor statistic pentru Vrancea, fiind cel mai vechi document de acest gen în care se arată satele din 1774, populația lor, sarcinile fiscale, unele indicații de natură culturală etc.

Catagrafia din 1803 cunoscută sub numele de „Candica liuzilor“, care pînă la apariția prezentului studiu era cel mai vechi izvor statistic din Moldova pe ținuturi și sate, cuprinde numai totalul birnicilor din

⁵² Vrâncenii erau obligați să dea anual domniei pentru turci cîte patru șoimi din totalul de 10 pe care Moldova trebuia să-i dea turcilor, cum se vede din porunca domnească din 20 mai 1742 (Cf. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. 237, f. 131).

⁵³ K. Marx și Fr. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, E.S.P.L.P., ed. II, București, 1955, p. 327. Marx subliniază că din punct de vedere social, ele s-au dovedit un mijloc de apărare a producătorilor liberi împotriva aservirii feudale și a cotropirii.

⁵⁴ Al. P. Arbore, *Populațiunea județului Putna la jumătatea veacului trecut după Ion Ionescu de la Brad*, în „Milcovia“, II-I, Focșani, 1931, p. 10.

⁵⁵ Scutirea clericilor de orice dări apare și în dispozițiile date la 6 martie 1774 de feldmareașul Rumianțev, în Iași, și anume în pontul 19: „Preoții și diaconii de toate dădiile și ceale de oște datorii, să fie slobozi“ (cf. „Revista istorică“, XII (1926), p. 24—33, acest pont se află pe p. 31).

fiecare sat și suma birului pe trimestru și anual. Ea s-a alcătuit într-un moment greu pentru Vrancea, aflându-se sub crîncena apăsare „a dumi-sale vistier Iordachi Roset“. Față de numărul satelor recenzate în 1774, ea nu cuprinde satul Coza, în schimb înregistrează două noi: Nistorești și Vidra. Totalul birnicilor 1706, cu aproape o mie mai mult decît cu aproximativ 30 de ani mai înainte. Trebuie avut în vedere că recensămîntul din 1774 s-a făcut în timp de război, cînd desigur nu toată populația a putut fi înregistrată, iar cel din 1803 s-a realizat în timp de pace și sub stăpînire boierească, aceasta avînd un deosebit interes să-și exploateze țărani aserviți pînă la unu. În ce privește ocupația locuitorilor, aceasta este prezentată lapidar: „A căroră alijveriş este cu oi și cu vii, neavînd loc îndestul“⁵⁶. Probabil faptul că acest act fiscal arată că locuitorii nu ar fi practicat și plugăria, adică așa cum scria și Cantemir cu un veac mai înainte a determinat pe A. V. Sava — dealtfel, serios cercetător al trecutului Vrancei, să susțină că vrâncenii au fost numai păstori, „căci teren propriu agriculturii nu se găsea în munți“⁵⁷. De bună seamă, nu se poate afirma că sursa principală de trai a vrâncenilor ar fi fost agricultura, dar de aici și pînă a nega posibilitatea cultivării cerealelor în Vrancea este o mare distanță. Diaconu a încercat să combată teza cu un toponim „Luncile săcării“ (unde se cultiva seară) din Nerej (la 900 m)⁵⁸, s-ar putea aduce și altele, printre care unul chiar din Spinești: „Prosie“ (loc semănat cu mei) menționat într-un act vrâncean din 1813. Tot în acest izvor se vorbește de „blînille de arat deasupra gropilor“, în suprafață de 2 fâlci și 20 prăjini; „blînille în dealul Nărujii“ etc.⁵⁹. În catagrafia din 1829 se înscriu pentru prima oară suprafețele agricole din Vrancea, aceasta însumînd 706 fâlci, cu o producție anuală de 1923 de chile de porumb și grîu, aceasta acoperind circa 21% din necesarul de 9146 chile de cereale pentru hrană, fapt ce face dovada că vrâncenii au practicat în trecut și agricultura.

Catagrafia din 1814 cuprinde birnicii satelor vrâncene și cwantumul birului trimestrial. La fel ca în catagrafia din 1803, se menționează în continuarea primului sat, Voloșcani, că e moșie răzășască, „alijverişul lor cu oi și vii, loc de hrană puțin“. Acum, însă, în loc de 15 sate înscrise în 1803, apar 21 de sate, deci șase noi, la care dacă adăogăm și Tulnici, absent în 1814, avem cifra de 22 de sate, așa după cum în 1803 existau în realitate 16 sate, dar nu figura Coza. Probabil că aceste două sate erau scoase din obligația birului, avînd sarcina pazei graniței. Satele noi sînt: Săcătura Văsii, Săcătura Părosu, Tichiriș, Poduri, Purcei, Herăstău, ele reprezentînd un spor apreciabil de populație.

Catagrafia din 1820 se deosebește de cele din 1803 și 1814, fiindcă dă birnicii satelor nominal, ceea ce îi ridică cu mult valoarea documentară, numele persoanelor furnizînd uneori indicații asupra originii, îndelnicirii, stării materiale, a unor evenimente întîmplate în legătură cu

⁵⁶ *Uricarul*, VII, p. 306—307.

⁵⁷ A. V. Sava, *op. cit.*, I, p. XV.

⁵⁸ I. Diaconu, *op. cit.*, I, p. LXXX.

⁵⁹ Original în colecția autorului.

unii dintre cei înscriși. În manuscrisul de la Iași, care conține datele culese pe teren la efectuarea recensământului, raportate la o catagrafie nominală anterioară, pe care n-o cunoaștem (poate nici nu mai există), apar la unele nume lămuriri de genul acesta : „mort, viu — între morți, bătrîn de tot, nevolnic, orb, holtei, burlac, nebună, măritată după, scris mai sus“ (de exemplu, „Costantin Hortolomei, Costantin Zărcan de mai sus, Matei Paladi același cu Tacotă, Vasile Coclează acelaș cu Zbirciog, Ștefan Șchiopu tot Ștefan Pogan), deci un ins înscris de două ori sub nume diferite. Sînt și nume care indică clar o origine transilvăneană, ca de pildă „Lăbunțu“ de la Nerej. Tot la Nerej, în dreptul a nouă nume de birnici, se află în acoladă informația : „în temniță și fugiți“, după alt nume stă scris „tîlhar“, fără altă lămurire, iar alături de numele a trei văduve se dă lămurirea „fimeile tîlharilor morți“. Aceste știri laconice pun întrebarea : cei închiși sau morți erau „tîlhari“ ori erau haiduci și împotriva cui s-au ridicat ei cu setea răzbunării ? Într-o listă aparte, cuprinzînd pe „plăeșii Vrancei, sat Tichirișul“, într-o acoladă cuprinzînd trei nume : Vasile Hopdea, Grigoraș Lădar și Toderășcu Poșchină găsim mențiunea : „morți și tăeți de ungurii ce au venit de au răpit sare“.

În catagrafia din 1820, păstrată la Academie, care se definitivează în anul următor, dar cuprinde și mențiuni ulterioare, se găsesc iarăși însemnări importante, mai ales pentru alcătuirea unei monografii istorice a acestui ținut cu urme tîrzii de viață socială ce nu pot fi surprinse în alte regiuni ale țării. Amintesc indicația scrisă în dreptul locuitorului Ion Tuțul din Tulnici : „l-au tăiat volintirii⁶⁰, care deci au acționat și în Vrancea. Aceasta impune confruntarea celor două manuscrise și extragerea tuturor datelor de această natură.

În manuscrisul de la Iași, apar și informații cu caracter cultural, ca aceea de la satul Coza : „dascalul Dobri, viu între morți“. Se mai menționează dascăli la Căliman, Valea Sării și Negrileşti. Faptul că în ultimele două sate apar trei și două nume cu indicația „dascăl“, ridică problema dacă mai e vorba de oameni ce practicau profesia de dascăli sau ne aflăm în fața unor nume de familie care sînt o reminiscență a ocupației unui ascendent.

Cu privire la mișcarea populației găsim 34 de locuitori cu numele „Munteanu“, 26 cu „Ungureanu“, 20 cu „Mocanu“ și unul cu „Rucăreanu“, 7 cu „Eșanu“, 2 cu „Seceleanu“, 2 cu „Rusu“, unul cu „Sîrbu“. Mai dăm peste un „Gălățanu“, un „Pecheanu“, un „Mărăscu“. Este semnificativ că trei săteni din Valea Sării și Poduri poartă numele „Vrânceanu“, aceasta ar pleda pentru vechea existență a unui sat „Vrancea“ în hotarele obștei teritoriale Vrancea.

Catagrafia din 1829 este — după cum am subliniat anterior — cel mai complet izvor statistic pentru Vrancea din cite am analizat. Ea cuprinde următoarele 19 rubrici : satul, felul moșiei, așezarea satului (față de apa curgătoare principală), depărtarea lui în ceasuri, de Focșani și de „căpîtalul țării“, suma locuitorilor bărbați, numărul tuturor

⁶⁰ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 8 (la f. 79 v. din *ms.* 330).

sufletelor de gen masculin, de gen feminin, totalul de suflete, biserica (din ce material, ce hram), totalul caselor; mori, velnițe („în care lucrează rachiul de perjă“, de fapt: poverne), pive, dirste, ferăstraie; suma vitelor, caracterizarea locului („strimt și fără să rodească totdeauna“), locuri de arătură (în fâlcii, „pământ galben și petros“), chile de păpuși și griu semănătura; „roduri ci esă“; „ce cheltuiesc“, cite chile le trebuie să mai cumpere; finaț (în fâlcii); „codru mereu“ (în fâlcii), munte; „fâlcii pomaturi supt îngrăditurile casălor“. Încheierea: „Hrana locuitorilor cu munca pământului și în sfârșit cu ce pot, clima răcoroasă, văzduh sănătos, însă boala lipicioasă să poate aduce prin lucruri, straie și altile, și clima și văzduhul nu-i poate face nici o apărare“.

Ceea ce are în minus această catagrafie față de cele din 1774 și 1820, este lista nominală a tuturor locuitorilor satelor, aceasta se va alcătui în anul 1831.

O analiză și prelucrare minuțioasă a interesantului material din această catagrafie nu poate intra în cadrul prezentului studiu. Datele asupra populației le-am utilizat în prima parte a studiului. Din cuprinsul extrem de variat și valoros pentru stabilirea evoluției social-economice a Vrancei, ținem să utilizăm informația privind apariția primului fierăstrău de fasonat cherestea de brad în Vrancea, care a avut loc înainte de 1829 în satul Tulnici. În statistică se menționează la satul amintit: 3 mori, 2 „drăste“, 4 „chioi“ (pive) și „1 herăstrău la schitu Lepșa, lucrător“. În nici un alt sat vrâncean nu se înscrie o asemenea întreprindere, ceea ce lasă să se înțeleagă că înființarea fierăstrăului pe apa Lepșei s-a făcut cu puțin timp înainte, fiindcă rentabilitatea lui a determinat ulterior înmulțirea lor pe râurile principale Putna și Zăbala.

Prin semnalarea existenței acestui izvor statistic, care urmează să-l analizăm și valorificăm într-un alt studiu privind evoluția social-economică a Vrancei între anii 1829—1859, lămurim chestiunea datei de apariție a fierăstrăului acționat de forța motrice a apei în Vrancea, pe care a pus-o I. Diaconu acum 35 de ani în forma următoare: „Exploatarea pădurilor se face prin ferăstrae primitive, așezate pe văile Coza, Năruja, Zăbala, Putna“, cu explicația din nota 2: „Acestea sînt recent aduse; *industria cherestelei este în Vrancea numai de vreo șapte zeci de ani*⁶¹ (subl. n.). Autorul admite că începutul industriei cherestelei s-a făcut în jurul anului 1860. Însă în altă parte a lucrării, el face afirmația: „Herăstrău, poate aici vor fi fost multe ferăstrae“⁶². Față de informația categorică a catagrafiei din 1829, că la acea dată nu exista în Vrancea decît un singur fierăstrău pe apa Lepșei, la Tulnici, nu se mai poate susține în nici un fel că numele satului „Herăstrău“ ar proveni de la multele ferăstrae ce vor fi fost acolo, fiindcă satul apare sub acest nume cu mult înainte de 1860 și chiar de 1829.

Din cele expuse s-a putut observa importanța izvoarelor statistice în cercetarea istorică, fiindcă ele dau știri de ansamblu, care pot

⁶¹ I. Diaconu, *op. cit.*, I, p. XX.

⁶² *Ibidem*, p. LXXXV.

modifica simțitor concluziile trase din conținutul unor acte disparate sau din surse de caracter narativ, acestea din urmă fiind de multe ori inexacte sau confuze și pot duce la opinii greșite.

ANEXĂ

(1773—1774). Recensământul locuitorilor contribuabili și scutiți din Vrancea, ținutul Putnii.

Ținutul Putnii

Vedomostie de numele tuturor oamenilor ¹.

f. 108 v.

109 1. Necoară Munteanu 2. Vasile Nistoroiu 3. Radul Răbega 4. Sava sin ² Lazăr 5. Oancea sin Popa 6. Ștefan Coroiu 7. Soare Potop 8. Ursul Stroe 9. Ion Păun 10. Toader Gavril 11. Ștefan Bodescul 12. Ion Stroe 13. Toader Nistoroiul 14. Hristi Gheba 15. Ștefan sin popa Stan 16. Grigori Untreci 17. Ion Răbega 18. Tănase nimesnic 19. Pétri Vătămă	3. Popa Oancea 4. Toader Gheba poștaş ot Sândilari ³ 5. Vasile Băra tij 6. Toader Berza tij 7. Șarban Berza tij 8. Ion Aga tij 9. Toader Chilimec tij 10. Vasile Hărni tij 11. Apostol Lepădat tij 12. Toader Hărne tij 13. Ene Lepădat tij 14. Gheorghe Grebănos tij 15. Șerban Grebănos tij 16. Stan Rotaru tij 17. Vasile Mertoiluj tij 18. Radul sin Mertoiluj tij 19. Ion Mertoiluj tij 20. Ion Argat tij 21. Ștefan tij 22. Ion Frunză tij 23. Ion Ardeleanu scutelnic schitul ot Vrance 24. Ion Nistoroiu tij 25. Ion Budac tij 26. Vasile Olaru tij 27. Gavril Dogaru tij ⁵

Ocolul Vrancei

Năruja

rufeturile

1. Maria văduva
2. Popa Mihaiu

Toată suma ... 83 (?) (de fapt 46)

Scăderea rufeturilor 2 popi

1 nevolnic

21 poștași ot Sândilari

24

Birnici ..19

¹ Numărul de ordine ce precede fiecare nume nu există în catagrafiei ci este introdus de noi pentru înlesnirea folosirii.

² *sin*, cuvânt slavon = fiul (lui).

³ De la Toader Gheba (nr. 4) până la Ion Frunză (nr. 22) apar 19 poștași. La nr. 23 e un scutelnic, iar următoarele patru nume succedate de cuvântul slavonesc „tij“ (= tot așa, de asemenea) fac să se înțeleagă că este vorba tot de scutelnici ai schitului Valea Neagră. Am avea deci 19 poștași și 5 scutelnici plus 2 popi și o văduvă, deci 27 „rufetași“ sau în total 46.

⁴ *ot*, cuvânt slavon = din, de la

⁵ *tij*, cuvânt slav = la fel, de asemenea.

Poiana

109	1. Macoveiu Grosul
2. Ion Trif
3. Ștefan Grosul
4. Ion sin Apostol
5. Alixandru Fus
6. Neculaiu Tuveni
7. Dănilă Mierlan
8. Banul sin popa Radul
9. Gavril Caba
10. Grigoraș Moraru
11. Toe Cojocar
12. Neagul Cojocar
13. Lupul Gioacăș
14. Lupul Băibărică
15. Grigoraș Cîrlig
16. Neculaiu Cîrlig
17. Ion Ailincăi
18. Crăciun
19. Toma Caba | 20. Ion Caba
21. Vasălache Solomon
22. Maftieu Danțăș
23. Luca Danțăș
24. Vasile sin Vasălache
25. Ion Danțăș
26. Costandin Danțăș
27. Simion Danțăș
28. Gheorghie Danțăș
29. Ion Danțăș
30. Dumitru
31. Toader Muscoci
32. Tănasă
33. Gavril Grosul
34. Ștefan Danțăș
35. Vasile Brînzoiu
36. Ion Potop
37. Stan sin popa Soare, nemesnec
38. Postolache vătămă |
|-----|---|--|

rufeturile

1. Popa Eni Soare
2. Popa Radul
3. Diacon Alexi
4. Diacon Stan
5. Sanda văduva
6. Ioana văduva
7. Maria văduva
8. Ioana văduva
9. Iordana văduva | 10. Anghelina văduva
11. Floarea văduva
12. Ion zet ⁷ Potop poștaş ot Șândilari
13. Ivan Șîrlea tij
14. Ion Răduvan tij
15. Marin tij
16. Ion Tofănilă tij
17. Vasilache Milcoveanu tij
18. Ivan sin Anuții tij |
|--|--|

Toată suma ... 56

Scăderea rufeturilor ... 4 popi (și diaconi)

7 nevolnici

7 poștași ot Șândilari

18

Birnici ...

38

Spinești

1. Ion Stroe
2. Ștefan Cojocar
3. Vasile Cojocar
4. Toader brat ⁶ Ivan
5. Grigorie Untreci
6. Constantin Dănilă
7. Ion sin Murgu
8. Constantin brat lui
9. Sandul Ciotul
10. Ion sin Rădoaie
11. Apostol Ciută
12. Ion Murgu
13. Gheorghî Cojocar
14. Vasălache Lepădat
15. Dumitrașco Hușcă | 16. Sămion sin Niculaiu
17. Ivan Mărdache
18. Ion sin Irimiie
19. Radul sin Voico
20. Toader Brînzoiu
21. Marin ot Săcătură (Vășii)
22. Sămion Dănilă
23. Lazăr Unturece
24. Simtoader sin Stroe
25. Vasălache sin Sămion
26. Mile ot Văsăiu
27. Radul Trif
28. Marin
29. Ion sin Dănilă
30. Gheorghie Untrece |
|---|--|

⁶ zet, cuvînt slavon = gînerul (lui)⁷ brat, cuvînt slavon = fratele (lui)

31. Apostol Cîrjan	41. Mașteiu Dănilă
32. Constantin Caloian	42. Constantin Caloian
33. Vasăli ot Nerej	43. Lupul ot Săcătură (Văsii)
34. Apostol ot tam ⁸ .	44. Ion Danciu
35. Toader sin Ghiorghie	45. Dragomir
36. Ion sin Apostol	46. Andrei Untreci
37. Toader Ciută	47. Toma Ungureanu
38. Toader Mardache	48. Sămion argat
39. Dobrin	49. Ion Murgu nămesnec
40. Ion sin Anițăi	50. Ivan sin Sumitrășcesii, vătăman

rufeturile

1. Mărie văduva
2. Costantin Bîtcă nevolnic
3. Irina văduva
4. Popa Vasăli

5. Popa Toader
6. Doacon Pavăl
7. Diacon Ion

Toată suma	57
Rufeturile	4 popi
	3 nevolnici
	7
Birmici	50

Păulești

1. Neculaiu Buture	18. Toader Săcăluș
2. Ion Mistode	19. Soare sin Popa
3. Vasăle Hușcă	20. Niculaiu Roiniță
4. Ștefan Grosan	21. Ștefan Rusu
5. Stan Ungureanu	22. Ion Badul
6. Vasăle Cherciul	23. Nistor Roiniță
7. Ioniță Boșciog	24. Ion Hușcă
8. Ion Cherciul	25. Ion Boțul
112 9. Gheirghiță Baraghin	26. Necula
10. Gheorghită Săcăluș	27. Sandul Săcăluș
11. Ion D.?	28. Grigori Ciuntul
12. Apostol sin Ioniță	29. Grigori
13. Pavăl brat lui	30. Vlad ot Văsăiu
14. Ion Arsăne	31. Iordache ot Văsăiu
15. Toader Caba	32. Ștefan sin baba Marie
16. Grigori Avram	33. Ion sin Badul
17. Ștefan Negrotă	34. Gavrilă Cherciul nămesnec
	35. Enachi Cherciul vătăman

rufeturile

1. Savina Bișoae văduva
2. Stanca văduva
3. Maria săraca
4. Mărie săraca
5. Catrina
6. Marie
7. Manda
8. Marie

9. Dobrița
10. Ștefan Florea nevolnic
11. Popa Costin
12. Popa Corne,
13. Diacon Ion
14. Diacon Pavăl
15. Lupul Spuză (?) țigan a Sturzii⁹

⁸ ot tam — din același loc, tot de acolo.

⁹ Prezintă interes apariția aici a unor țigani ai boierului Sturdza.

16. Costantin țigan, tij	18. Mihai țigan
17. Iordache țigan	19. Gheorghită țigan
Toată suma	54
Scăderea rufeturilor	4popi (și diaconi)
	10nevolnici
	5țigani
	19
Birnici	35

Satul Nerejul

1. Toma Vătăman	29. Gheorghie Alăloe
2. Precup	30. Grigorie morar
3. Mihaiu Dalica	31. Stan
4. Toader Hortolomeiu	32. Toader
5. Moisa Șărbu	33. Ștefan Spulbăr
6. Isac plăeșu	34. Toader Căcărează
7. Toader Dodul	35. Stoica Șoimaru
8. Toader Dumitru (?)	36. Ion Spulbăr
9. Toma sin Radul	37. Iftinie Spulbăr
10. Toader sin Toma	38. Răduță
11. Costantin sin Tănase	39. Ionașco sin Toader
12. Ion Banciul	40. Dobre Șoimaru
13. Toader Anton	41. Șărbul
14. Apostol Datco	42. Dragul
15. Stan Fluerau	43. Ion Tumache
16. Ion Băra	44. Toader
17. Stoica plăeșul	45. Ion sin Anton
18. Ion sin Stoica	46. Toader Epure
19. Gavril Băra	47. Radul
20. Onea	48. și Radul
21. Vasăli Voini	49. Lazăr Pungă
22. Lazăr brat Tomei	50. Grigoraș
23. Gheorghe Dichier (?)	51. Vlad Cimpoeș
24. Gheorghită	52. Ștefan
25. Ionașco	53. Ion sin Andronache
26. Ion Țăbri	54. Toader
27. Anghil	55. Sămion
28. Boboc	56. Constantin brat Toader

rufeturile

1. Neculaiu Gege poștaș ot Șândi-lari	7. Stanciul Bărcan tij
2. Toader Caba tij	8. Ion Pungă tij
3. Ion Jăte tij	9. Vasăle Robul tij
4. Dumitru Dărbaca tij	10. Nicoară tij
5. Sălivestru tij	11. Ștefan tij
6. Lazăr tij	12. Tudor tij

Toată suma	68
Scăderea rufeturilor, poștași ot Șândi-lari	12
Birnici	56

C o z a

114	1. Toader Dascal
2. Petre Danciul
3. Dobre Dascal
4. Ion Dănae
5. Iftimie Burdușă
6. Niculaiu Săcăluș
7. Ștefan Gele
8. Toader Danciul
9. Ștefan Dănae
10. Ștefan Cocean
11. Ion Pricop
12. Apostol Săcăluș
13. Ion Nistor
14. Oprea brat Nistor
15. Ion Burdușe
16. Ștefan Burdușe
17. Dumitrașco Burdușe
18. Ursul Burdușe
19. Ioniță Halici
20. Marin Tudorache
21. Ioniță Cîrstian | 22. Radu brat lui
23. Ion brat lui
24. Toader sin Dumitru
25. Ștefan Mareș
26. Toader Dragomir
27. Iordache
28. Ion Latul
29. Toader Latul
30. Apostol sin Măriian
31. Anghel Tudorache
32. Ion brat lui
33. Ștefan Tudorache
34. Sămion sin Latul
35. Mărdache
36. Dumitrașco sin Măriian
37. Ion Buruiană
38. Vasăle Munteanu
39. Ion sin Mării
40. Ion Dăsagă
41. Grigore
42. Ion Sfirle Munteanu |
|-----|--|--|

rufeturile

1. Vasăle Ungureanu nevolnic	4. Sanda preteasa săracă
2. Mareș nevolnic	5. Popa Mihaiu
3. Sanda văduva	

Toată suma	47
Scăderea rufeturilor	1 popă 4 nevolnici
	5
Birnici	42

Tulnicii

115	1. Ivan Corcoz nămesnec
2. Radul Necoară
3. Mihaiu Necoară
4. Nistor al Vârvarii
5. Toader Năstase
6. Toader Tănbău
7. Toader Boțul
8. Crăciun
9. Toader Baciul
10. Iordache văduvoiu
11. Vasăle Vameșu
12. Vasăle Rusul
13. Ion Danciul
14. Pavăl Bindar
15. Marin Gherman
16. Ioniță sin Popa
17. Mihaiu dascăl
18. Ivan sin Măgdălina
19. Ion Mocanu
20. Ion vătăman | 21. Ilie moraru
22. Mateiu Beșa
23. Ion Gherman
24. Maftciu Bîrlă
25. Alixandru Gherman
26. Toader Budac
27. Petra zet Danciul
28. Ștefan Budac
29. Grigori Gherman
30. Ion Budac
31. Moisë uncheș
32. Apostol Munteanu
33. Toader
34. Gheorghe Ploscaru
35. Irimie Budac
36. Ion Băznă
37. Stan sin Baină (Braină ?)
38. Ion Bejenaru
39. Ion Ungureanu
40. Necula zet Baciul |
|-----|--|---|

Rufeturi

1. Ion Țițul nevolnic	5. Oprea olog, nevolnic
2. Măriuța văduva	6. Popa Mateiu
3. Baba Dochița	7. Popa Radul
4. Irina văduva	8. Diacon Radul

Toată suma	48
Scăderea rufeturilor	3 popi
	5 nevolnici
	<u>8</u>
Birniți	40

Negrilești

1. Toma Băină nemesnic	35. Apostol Rusu
2. Ștefan Băhnă	36. Mihai sin Păuni
3. Ion Hangan	37. Ștefan Dumitrașco
4. Gheorghie sin Săndre	38. Dumitrașco Păun
5. Ion Taftă	39. Ion Văscan
6. Ion sin Avram	40. Vasăle Radul
7. Pavăl Leche	41. Ion Ungureanu
8. Pavăl Lazăr	42. Sămion
9. Vasăle Taftă	43. Franța Ungureanu
10. Ion Avram	44. Moise Ungureanu
11. Apostol Băhnă	45. Dumitrașco Bărtin (?)
12. Stoian Avram	46. Tăbov Vrute (?)
13. Ivan Dumitrașco	47. Solman (?) Ungureanu
14. Ion dascal	48. Ion nepot lui Văscan
15. Ion sin Rusul	49. Mihaiu Jăcman
16. Ștefan Talmăci	50. Vasăle sin Păuni
17. Toma sin Lazăr	51. Ion cioban
18. Echim Ciocoiu	52. Ion sin Mihaiu
19. Ion Taftă	53. Mihul sin Toader
20. Vasăle Adam	54. Dumitru sin Apostol
21. Pavăl Eșan	55. Stanciul brat Apostol
22. Ion Eșan	56. Toader Ungureanu
23. Dumitru Ungureanu	57. Vasăle Leche
24. Neculaiu Babeș	58. Constantin
25. Basile Băhnă	59. Constantin rotaru
26. Pavăl	60. Neculaiu uncheș
27. Ion Babeș	61. Ioniță uncheș
28. Vasăle Leche	62. Grigori Leche
29. Ștefan Zbirciog	63. Toderășco
30. Vasile Brînzoiu	64. Ion Găman
31. Andronache Văscan	65. Toader Mirăuță
32. Toma Geaboc	66. Toader Zbirciog
33. Vasăle Geaboc	67. Macoveiu Zbirciog
34. Ion Apăunii	68. Ivan Gălățan

rufeturile

1. Mihaiu Moisă nevolnic	5. Chetra văduva
2. Vasăle Eșan nevolnic	6. Popa Niculaiu
3. Baba Irina văduva	7. Popa Ion
4. Baba Antimie	8. Costantin țigan

Toată suma	76
Scăderea rufeturilor	2 popi
	5 nevolnici
	1 țigan
	<u>8</u>

Birnici .

. 68

Bîrseștii

117	1. Luca nemesnec	26. Pavăl Chiriță
	2. Vasăle Pogan vătăman	27. Vasăle Mirce
	3. Istrate Bahamet	28. Toader Mircea
	4. Miron Pogan	29. Toader Potecă
	5. Ion Mateiu	30. Marin Ciornii
	6. Vasăle Mateiu	31. Ion Munteanu
	7. Costantin Duldul	32. Grigoraș Iuga
	8. Neculaiu Pogan	33. Ștefan zăt lui
	9. Mateiu Zbîrciog	34. Costantin
	10. Costantiu Jătar	35. Toader Cîrneleagă
	11. Gheorghie Zbîrciog	36. Neagul Hușcă
	12. Toader Cojocar	37. Costantin Ochian
	13. Ion Mărdache	38. Ion Ungureanu
	14. Mihaiu Mărdache morar	39. Andronache Baj (?)
	15. Nistor Zbîrciog	40. Toader Hușcă
	16. Toader Ungureanu	41. Vasăle Ungureanu
	17. Coman Păscar	42. Ion Ungureanu
	18. Mihaiu vătăman	43. Toader Berte
	19. Sămion Ochian	44. Zaharie Barteș
	20. Toader Chiriță	45. Ion Barteș
	21. Petre Olar	46. Vasăle Lădar
	22. Toader Neculaiu	47. Ion Cojocar
	23. Ștefan Chiriță	48. Mihul sin Nistoroiu
	24. Sămion Chiriță	49. Toader Bahamet
	25. Vasăle Bircă	

rufeturile

1. Ion Munteanu poștaș ot	11. Marie văduva
Șândilari	12. Anghenie văduva
2. Ion Orac tij	13. Maria văduva
3. Toader Orac tij	14. Popa Petre
4. Ioan Orac tij	118 15. Popa Ion
5. Neculaiu Orac tij	16. Popa Andreeș
6. Grigore Ciobotaru tij	17. Popa Miron
7. Gherghina văduva	18. Diacon Niculaiu
8. Mărie văduva	19. Lupul țigan
9. Ioana văduva	20. Mihaiu țigan
10. Tudora văduva	21. Iordache țigan

Toată suma 70

Scăderea rufeturilor

5 popi diaconi
7 nevolnici
6 poștași ot Șândilari
3 țigani
21

Birnici 49

Găurile

1. Vasăle Hângărău nemesnec	9. Stan Munteanu
2. Toma Agapie	10. Neculaiu Găure
3. Gavril Popa	11. Vasăle Găure
4. Costantin rogojinar	12. Ion Bobeică
5. Pălade tij	13. Toader Hanțul
6. Ivan Rusu	14. Mafteiu Ianole
7. Precopie Hanțul	15. Neculaiu Geaboc
8. Ion sin popa Lupul	16. Ion Geaboc

17. Ilie Agapie	38. Ion Ciobotar
18. Ioniță vătăman	39. Vasăli Pălădi
19. Costantin Găure	40. Vasăli
20. Gheorghie Negău	41. Ciocan Gheorghită
21. Vasăle sin baba Neaga	42. Ion Ciocan
22. Pavăl Negău	43. Mașteiu Boțe
23. Străoan sin Pavăloae	44. Toader Boțe
24. Ion Stoica	45. Ioniță Purcel
25. Ion Boul	46. Toader Șchiopu
26. Grigore Boul	119 47. Radul Lungul
27. Panfil Boul	48. Ion Purcel
28. Ion Hângărău	49. Mașteiu Zbirciog
29. Costantin Stoica	50. Ion Badul
30. Ion Pomană	51. Ion Negău
31. Toader vătăman	52. Stoica
32. Niculaiu Hângărău	53. Ion Chirițoiu
33. Grigori Trif	54. Panaet Chirițoiu
34. Mihai Telegar	55. Ștefan Geaboc
35. Toderașco	56. Grigoraș ot <i>Irești</i>
36. Ioniță Chirițoiu	57. Apostol ot <i>Șărbești</i>
37. Ion Butucean	

rufeturile

1. Ion Stan nevolnic	6. Popa Lupul
2. Dochie văduva	7. Popa Niculaiu
3. Baba Măriuța	8. Popa Dumitru
4. Mărie văduva	9. Diacon Sămion
5. Nastasie văduva	
Toată suma	66
Scăderea rufeturilor:	4 popi i diaconi
	5 nevolnici
	9
Birnici	57

Valea Sărti

1. Stan nămesnec	23. Vasăle sin Alixandru
2. Pavăl Roman	24. Enache sin Alexandru
3. Macoveiu Moisë	25. Ion Hortolomeiu
4. Pavăl Ciocan	26. Răuță
5. Sămion Potop	27. Toader Nechifor
6. Dobre Butnaru	28. Ion Borde
7. Ion Potop	29. Vasăle Miron
8. Ene Chitac	30. Gheorghie Ciocănel
9. Dănăilă Ciocan	31. Ion Lăcătuș
10. Ion Ciocan	32. Petre sin Pavăl
11. Sandul sin Toma	33. Dragoș Ciocan
12. Ion Corbul	34. Vasăle Borde
13. Vasăle Coroiu	35. Ion sin Anghel
14. Ion Codreanu	36. Ștefan brat Anghel
15. Costantin Tăranu	37. Miron Echim
16. Miron sin Toma	38. Sava Echim
17. Ion Grosul	39. Ștefan sin Toma
18. Neagul Lăcătuș	120 40. Neculaiu brat lui
19. Miron Orbul	41. Costantin Potop
20. Ion crăcimar	42. Oprea Borde
21. Ion Alexandru	43. Dumitru lui Bîrsă
22. Istrate Hortolomeiu	44. Lazăr

45. Pavăl Luță
46. Roman uncheș
47. Sandul sin Lazăr
48. Vasăle Dănae

49. Marco Necula
50. Pavăl Coca
51. Coman dristaru

rufeturile

1. Stanca văduva
2. Păscălina văduva

3. Popa Petre

Toată suma	54	
Scăderea rufeturilor		1 popă
		2 nevolnici
		3
Birnici	51	

Colacul

1. Năstase nemesnec
2. Năstase Bîndar vătămă
3. Vasăle Pătule
4. Costantin crăcimăr
5. Ion a Rădoae
6. Toader sin Necula
7. Mihaiu Cote
8. Ion zăt lui
9. Ilie zăt Năstase
10. Istrate Bîndar
11. Sava Prescură
12. Sandul Prescură
13. Ion sin Sandul
14. Neculiță brat lui
15. Toader sin Pătule
16. Strătulat Badul

17. Ciste Șchiopu
18. Ion sin Mihaiu
19. Ion Munteanu
20. Radul Mocanu
21. Alixandru biv nemesnic
22. Radul Tănjală
23. Marin
24. Șărban
25. Irimie
26. Chirilă
27. Neagul
28. Lupul
29. Pêtre
30. Toader
31. Melinte
32. Roman

Rufeturile

1. Popa Toader

Toată suma	33
Scăderea rufeturilor	1 popă
Birnici	32

Căliman

1. Ilia Gălățan
2. Lupul Panțăr
3. Grigorie Cimpoeș
4. Arsănie
5. Macoveiu a Aritoanii
6. Radul Munteanu
7. Ioniță Vidrașcu
8. Toader Banciul
9. Dumitru Părău
10. Grigore Panțăr
11. Ion Zbirciog
12. Ștefan Cote

13. Toader Cote
14. Sandul zet Ivenist (?)
15. Marin Crăcimăr
16. Ștefan Ciută
17. Ion Vidrașcu
18. Marco ot Vale Sării
19. Neculaiu Blănaru
20. Vasăle Crăcimăr
21. Ștefan Vidrașcu
22. Loghin
23. Ștefan Olaru
24. Ionaco moraru

rufeturile

1. Andrieș nevolnic	8. Diacon Pavăl
2. Marin Șchiopu nevolnic	9. Diacon Sămion
3. Nedelco sirbu Ostarnoc?	10. Diacon Vasăle
4. Toma Cincinir? chelar, scutel-
nicul post. Stan?	11. Popa Vasăle ot. <i>Ruget</i>
5. Popa Neculaiu	12. Ion Trifan poștaș ot Săndilari
6. Popa Nestor	13. Stoian zet Țăranu tij
7. Pola Necula	14. Trifan tij

Toată suma	38
Scăderea rufeturilor	1 scutelnic 7 popi 2 nevolnici 3 poștași ot Șăndilari
	<u>13 (de fapt 14)</u>
Birnici	25 (in realitate 24).

Voloșcani

1. Sămion Manea	3. Andrei Cornea
2. Vasălache Pas	

rufeturile

1. Marica văduva	4. Popa Ion
2. Anița văduva	5. Diacon Sămion
3. Marie văduva	6. Diacon Ion

Toată suma	9
Scăderea rufeturilor	3 popi 3 nevolnici
	<u>6</u>
Birnici	3

Arhiva centrală de stat a actelor vechi din Moscova (Ț.G.A.D.A. — Moscova),
fond 293, dosar nr. 187 (mapa Moldova), f. 108—121 v. Text românesc.

MIȘCAREA MUNCITORILOR CĂRUȚAȘI DIN GIURGIU (1873)

C CORBU

Dinastia de Hohenzollern, adusă în România într-un moment de criză politică, nu reușește să stăvilească frământările sociale din țară, determinate de înrăutățirea condițiilor materiale, iar pe plan politic de înlăturarea domnitorului Al. I. Cuza și de întărirea luptei pentru putere dintre diferite grupări politice burgheze sau moșierești. Acțiunile maselor nu capătă însă amploare, sînt sporadice, neorganizate, iar în multe cazuri conducerea lor ajunge în mîinile unor grupări politice burgheze nemulțumite, într-un fel sau altul, de locul deținut în cadrul coaliției burghezo-moșierești.

Se înregistrează, după 1866, cîteva mișcări mai conturate ca țel și mai directe ca forme de luptă, îndreptate fie împotriva dinastiei de Hohenzollern, fie împotriva oligarhiei exploatare. Chiar în anul venirii la tron a lui Carol I, se desfășoară o revoltă de proporții a grănicerilor¹, care îmbină țelul social de luptă cu opoziția antidinastică. Spre sfîrșitul deceniului al VII-lea al secolului trecut, se accentuează conflictele dintre muncitori și patroni, încep primele greve ale muncitorilor. Importante ridicări antidinastice au loc în anii 1870 (la Ploiești) și 1871 (la București)². Deși variate ca țel, aceste frământări și mișcări au un pronunțat caracter social, chiar atunci cînd în fruntea masei lor s-au situat grupări politice burgheze.

Lupta muncitorilor căruțași din Giurgiu se circumscrie prin urmare, într-un ansamblu de mișcări izbucnite la un interval mic unele de altele, dar care iese în relief prin puternicul ei mobil social. După instaurarea dinastiei de Hohenzollern și în condițiile în care clasa muncitoare nu era organizată politiceste, ea este, de fapt, a doua ridicare de proporții în România burghezo-moșierească, prima fiind răscoala grănicerilor.

¹ Vezi V. Mihordea, *Răscoala grănicerilor de la 1866*, Ed. Acad. R.P.R., București, 1958.

² *Istoria României*, vol. IV, Ed. Acad. R.P.R., 1964, p. 552—560; Vezi și Gh. Cristea, *Date privind ecoul și aniversarea Comunei din Paris în România (1871—1944)*, în „Studii”, XIV, 1961, nr. 3.

În raport cu scopurile și cu formele de luptă folosite în acel timp de masele muncitoare din țară, mișcarea de la Giurgiu prezintă anumite particularități dominante. Ele izvorăsc din specificul condiției sociale a căruțașilor, care, prin natura ocupației și prin poziția lor în relațiile sociale, erau muncitori, iar prin proveniență țărani — originari, în majoritate, din satele situate în apropierea orașului Giurgiu. Cei mai mulți dețineau, de altfel, mici parcele de pământ, insuficiente asigurării condiției materiale minime. Opoziția socială a căruțașilor derivă din situația lor de oameni ai muncii exploatați.

Ocupația de căruțaș consta în transportarea cu mijloace proprii (care și animale de tracțiune) a produselor cerealiere pentru export ale diverșilor comercianți de la depozitele acestora sau de la gară în port. Era o meserie grea, exercitată cu mijloace rudimentare, contra unei retribuții insuficiente. Cu timpul, unii căruțași își pierdeau mijloacele de muncă și îngroșau rândurile proletariatului industrial.

Fenomenul emigrării la orașe a unor țărani fără pământ sau cu pământ puțin era în acea vreme specific. Portul Giurgiu, care cunoscuse o activitate mai intensă, a ademenit un număr mai mare de căruțași. În 1873, aici locuiau aproximativ 1 000 de muncitori căruțași³. În majoritatea documentelor vremii, ei erau denumiți bivolari, din cauza folosirii pe scară largă a bivolilor ca animale de tracțiune. Însăși mahalaua în care locuiau a căpătat denumirea de „bivolari“.

Existau, în anumite perioade ale anului, momente de vîrf, cînd transportarea produselor solicita forțe numeroase și deci, era retribuită mai bine. Cu timpul însă, căruțașii abia își puteau asigura din transporturi acel minim necesar întreținerii. S-au suprapus apoi măsurile prevăzute pe plan general în țară, care au permis autorităților să adauge noi poveri și pe umerii lor. Încă în anul venirii la putere, guvernul conservator al lui Lascăr Catargiu a preconizat o reorganizare financiară, care viza majorarea impunerii contribuabililor. Legea maximului taxelor și contribuțiile comunale din 1871 permitea autorităților să propună noi taxe pentru diverse categorii sociale. Căruțașii din Giurgiu, fiind mai numeroși, ofereau o sursă de venituri mai mari în spiritul acelei legi. În consecință, primăria și Camera de comerț din localitate au decis să-i impună la o taxă, iar pe de altă parte să-i organizeze într-o corporație, condusă de un staroste. Acestuia i se încredința rolul de a „media“ între căruțași și comercianții de cereale, în realitate de a facilita stabilirea unor tarife convenabile exploataților. Comercianții de cereale din Giurgiu au influențat această hotărîre, deoarece le oferea posibilitatea de a evita tratativele directe cu muncitorii, care urmau a fi reprezentați de o persoană străină de interesele lor.

În condițiile anului 1873, cînd ravagiile secetei dezlănțuite cu cîțiva ani în urmă ajunseseră la apogeu, aceste măsuri au iscat violente nemulțumiri în rândurile căruțașilor, care nu numai că nu erau solicitați la transporturi de cereale, dar nu-și puteau procura sursele de existență nici din acele mici parcele proprii de pământ.

³ „Poporul“ din 22 martie 1873.

Acestea sînt cauzele imediate — grefate pe cauzele generale — care au marcat declanșarea mișcării de la 18 martie 1873. Cum era și firesc, lupta muncitorilor căruțași a fost anticipată de un val de nemulțumiri și agitații tot mai fățișe împotriva autorităților orașului și împotriva comercianților de cereale. Aceștia pactizaseră în ascuns cu autoritățile locale și inițiaseră diverse măsuri administrative care țineau micșorarea retribuției căruțașilor și înfrîngerea, prin acest mijloc, a rezistenței lor.

Cu aproape doi ani înainte de izbucnirea mișcării, la 1 august 1871, primarul orașului Giurgiu a înaintat Prefectului județului Vlașca o petiție susținută de mai mulți comercianți de cereale prin care se solicita „acceptarea măsurilor propuse în privința căruțașilor transportatori de produse în oraș, spre a înceta în viitor inconveniente care au avut loc pînă aci”⁴. Prefectura a dat curs petiției și a remis-o Camerei de comerț din Giurgiu pentru aplicare. În consecință, Camera de comerț a elaborat, în ianuarie 1872, un regulament înaintat apoi Ministerului Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice, care l-a aprobat în același an. Regulamentul cerea organizarea căruțașilor într-o corporație, condusă de un staroste și perceperea a doi bani la fiecare chilă de cereale transportată⁵, care urma să fie suportată în mod egal de căruțași și de comercianții de cereale.

Această taxă nu era mare, dar în contextul situației materiale a căruțașilor, care erau supuși și la alte impozite, agrava condițiile lor de viață. Acum, muncitorii căruțași erau obligați să „mai cheltuiască cu cancelaria lui (a starostelui n.n.) și cu amplexării, din care unul era deja și destinat de Consiliul comunal, chiar fiului consilierului Florea Marinescu”⁶.

Efectul material al noii taxe a fost atît de dăunător și atît de jefuitor, dacă avem în vedere lipsa aproape integrală a resurselor de trai, încît ziarul „Românul” din 22 martie 1873 dezvăluie un tablou impresionant al sărăcirii muncitorilor căruțași: „S-a sculat spontan o populațiune, îndemnată numai de sărăcie cauzată de spoliierile oficiale și de lipsa de orice ajutor de protecție din partea guvernului... Sărăcia ne-a îndemnat să ne sculăm! striga la Giurgiu o populațiune întregă bărbați, femei și chiar copii”. În raportul său, un funcționar superior din Ministerul Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice consemna că de trei ani încoace „nefiind în țară produse cu abundență, nici esportăția nu s-a putut face en grand, prin urmare nici dînșii (căruțașii n.n.), nu au avut cîștigurile ce făceau în alte timpuri, și din care cauză au rămas și dînșii în stare de lipsă, încît nici impozitele ordinare nu au putut să le achite. Fiscul și comuna cerînd cu stăruință împlinirea

⁴ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul de Interne, Diviziunea Administrativă, dosar nr. 50/1873, f. 81.

⁵ Ibidem,

⁶ „Telegraful” din 22 martie 1873.

acestor impozite, primăria s-a văzut în necesitate a le sechestra haine, velințe, căldări și altele și a le vinde cu darabanu pe piața Giurgiului⁷. Ziarul „Telegraful“ din 24 martie 1873 completează sugestiv acest tablou: „S-a văzut pe piețele Giurgiului aducându-se căldări cu carul, vînzîndu-se o scurtă de 60 lei cu 10, o căldare de 30 cu 5 și o pereche de boi sau bivoli cu prețuri mai puțin de jumătate... vînzările s-au făcut neconținut pînă cînd bieții țărani (cărutași n.n.) au ajuns să facă șapte case mămăligă cu o singură căldare și serviciul zilnic cu o singură căruță. Aceasta era starea bivolarilor cînd a venit noua dare de bani pusă pe chila de produse transportată de ei, și îndatorirea de a-și alege un staroste“.

Recolta agricolă deficitară din anii premergători mișcării a afectat situația de agricultori a căruțașilor. Reduși la limita ultimei rezistențe, ei aveau să aleagă calea luptei. De altfel, impunerile de tot felul aruncate pe umerii oamenilor muncii și percepute cu multă brutalitate au provocat în același an și în mai multe locuri, nemulțumiri care s-au manifestat deschis. În unele sate din județele Prahova, Gorj, Argeș etc. se înregistrează violențe ale autorităților locale la adresa contribuabililor, care se opuneau perceperii impozitelor. Aceste impozite „care storc pînă la măduvă pe popor — se spune într-un ziar al vremii — nu pot fi împlinite decît prin forță, prin teroare și omor“. În comuna Valea Călugărească (jud. Prahova) „contribuabilii fură bătuți și omoriți; în Gorj, Argeș etc. aceleași proceduri și nici unul din criminalii agenți nu sînt pedepsiți“⁸. Influența frămîntărilor de la sate a avut efect asupra căruțașilor, care fuseseră tratați în același chip, și „Telegraful“ din 23 martie 1873, era de părere că „sinistrul de la Giurgiu este o consecință a unei asemenea stări de lucruri“. A influențat, într-o măsură covârșitoare, hotărîrea căruțașilor de a se ridica la luptă, tendința vizibilă a autorităților de a-i încadra într-un sistem organizat de supunere și micșorare sistematică a retribuției muncii lor. De acum, ei nu mai puteau dispune nemijlocit de dreptul de a revendica ameliorări ale prețurilor la transporturile de cereale, erau legați de un intermediar — patron, de un stăpîn al soartei lor.

Intrunirea de alege a starostelui, prevăzută de autoritățile orașenești pentru ziua de 2 aprilie 1872, a fost boicotată de căruțași. Următoarea convocare (la 24 aprilie același an) a întîmpinat, la rîndul ei, refuzul unanim, cu toate că poliția, chemată în ajutor, spera să aibă mai multe șanse. Camera de comerț insistă să numească un staroste și „prin încheierea de la 28 (aprilie 1872 n.n.) a luat deciziunea că deoarece bivolarii n-au fost consuiți să se întrunească după două convocări consecutive, să le numească un staroste de drept. Această încheiere s-a aprobat de domnul ministru lucrărilor publice prin ordinul nr. 14010, din decembrie anul 1872“⁹.

⁷ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul de Interne, Diviziunea Administrativă, dosar nr. 50/1873, f. 79.

⁸ „Telegraful“ din 23 martie 1873.

⁹ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul de Interne Diviziunea Administrativă, dosar nr. 50/1873, f. 81.

Aceeași Cameră de comerț solicită primarului desemnarea, în calitate de staroste, a numitului Ghiță Mihai. Cunoscînd curentul potrivit al muncitorilor căruțași, acesta a refuzat funcția și și-a prezentat demisia¹⁰. La 10 martie 1873, Camera de comerț, în înțelegere cu primăria, a convocat din nou căruțașii, dar nici de această dată ei nu au răspuns autorităților, mai ales că în oraș circulau știri despre amplificarea extraordinară a taxei pentru transportul de cereale¹¹. Într-un raport către Ministerul de Interne, prefectul județului Vlașca comunica la 5 aprilie 1873, că în preajma izbucnirii mișcării, căruțașii adunați „în grupe prin piața centrală ar fi răspîndit vorba că li se impune fiecăruia o dare de 80 lei”¹². Camera de comerț a atras atenția poliției despre necesitatea combaterii acestei știri, prin adresa nr. 29 din 15 martie 1873, cu „trei zile înaintea nenorocitei întîmplări...”¹³. S-au luat măsuri pentru imprimarea și afișarea unui număr de regulamente „prin locurile și străzile cele mai frecventabile, ca să se poată cunoaște și vedea de orișicine că taxa de 80 lei nu există ; ceea ce poliția a și făcut”¹⁴. Dar, așa cum consemna, în raportul său, un director din Ministerul Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice, trimis la Giurgiu, dacă „administrația ar fi avut cea mai mică prevedere, ar fi putut de îndată preîntîmpina orice răscoală sau cea mai mică nemulțumire, dar s-a mărginit la niște simple îndepliniri de formă pentru publicitatea cererii primăriei...”¹⁵ Natura izvorului care a alimentat știrea privind enorma taxă pe care muncitorii căruțași urmau să o plătească nu schimbă caracterul și nu diminuează importanța ridicării lor la luptă împotriva hotărîrilor unor instituții nefavorabile lor. De altfel, aceeași dîrzenie au opus căruțașii măsurilor Camerei de comerț și primăriei cu mult înainte de a începe să circule știrea cu privire la creșterea taxei.

În aceste împrejurări, momentul declanșării acțiunilor directe ale căruțașilor devenise iminent. La 18 martie, Prefectura județului Vlașca adresa Ministerului de Interne următoarea telegramă care conține primele știri privind evenimentele de la Giurgiu: „Astăzi 6 3/4 post meridiane o ceată de bivolari (căruțași) au comis o agitațiune opunîndu-se la înființarea starostei și a d. membri după regulamentul Camerei de comerț și aprobat de ministru lucrărilor publice. parchetul a fost pe dată sesizat, s-a arestat patru din capi și se urmărește ceilalți”¹⁶. Momentul, după cum se poate vedea, este rezumat în fugă și textul telegramei nu ascunde sfortărea autorilor ei de a liniști forurile superioare. În fapt, începuse o violentă acțiune, care stîrni frica autorităților. O coloană de aproximativ 200 de căruțași își făcu apariția în piață cu intenția de a cere primăriei ameliorarea situației lor. În piață, au întîlnit pe consilierul

¹⁰ Ibidem, f. 80—81.

¹¹ Ibidem, f. 82, 95, 116.

¹² Ibidem, f. 116.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem, f. 78.

¹⁶ Ibidem, f. 52.

Florea Marinescu, pe care l-au acuzat de introducerea noii taxe, de întocmirea regulamentului, iar apoi l-au bătut. Căruțașii aveau o răfuială mai veche cu acest consilier „din cauză că dinsul ar fi făcut recensământul bivolarilor și i-au maltratat prin bătăi”¹⁷. Poliția a sărit în ajutorul consilierului și l-a salvat, excortându-l pînă în cancelaria poliției. Revoltații s-au apropiat de sediul poliției pentru a pune mîna pe ce-l vizat. Poliția a anunțat imediat pe procurorul tribunalului județului Vlașca. „Văzînd năvălirea lor la ușa principală pe care au și spart-o, a scos pe consilier pe o altă ușa mică ca să scape de furia lor, însă zărîndu-se de unul din ei au alergat toți, l-au prins și în bătăi au pornit cu el la primărie”¹⁸. Procurorul sosește la fața locului. Însoțit de poliție se apropie de răsculați, cerîndu-le să se retragă. Aceștia refuză și „bătaia consilierului continuă, apucă de piept pe polițai și ca să scape și unul și altul au intrat în curtea unui hotel ce este aproape de primărie unde se grămădiseră toți cerînd să li se dea hirtiile ca să le ardă”¹⁹. Un sergent de stradă care a voit să intervină a fost rănit „grav la cap prin lovituri de ciomag cu care se armase din o magazie de lemne ce este în apropiere de primărie”²⁰. Procurorul, îngrozit de la primul contact cu răsculații, solicită forța armată. Intervin 40 de militari din Compania pontonierilor și „abia atunci după o rezistență s-au putut scoate din mîinile lor consilierul și sergentul”. Armata reușește să aresteze trei dintre cei mai îndîrjiți răsculați²¹. Muncitorii căruțași cunoscînd rolul nefast al primăriei în impunerea lor la diverse taxe, au cerut cu insistență „să li se dea primarul spre a-l judeca”²² precum și „căderea starostiei și desființarea dărilor comunale puse din nou”. Procurorul, cuprins de panică, a telegrafiat Ministerului de Justiție și procurorului general al Curții de apel din București, propunîndu-le să anuleze regulamentul și noua taxă. Între timp, căruțașii s-au retras și s-au rezlețit, dar parchetul a început în cursul nopții „a-i strînge de pe acasă și a-i aresta ca rebeli”²³ iar în sectoarele locuite de răsculați au fost organizate patrulare de călărași²⁴. Acesta fu semnalul pentru reluarea acțiunilor. Așa cum remarcă un ziar al timpului, căruțașii au străbătut orașul „mai toată ziua de duminică și luni, astfel înarmați, fără ca să se poată a-i înfrîna nici chiar puterea armată”²⁵. Într-adevăr, în dimineața zilei de 19 martie, aproximativ 200 de căruțași se adunară din nou. Procurorul îi somă să se retragă, însă ei cereau cu insistență eliberarea celor arestați. Indignați de refuzul procurorului și înțelegînd că trebuie să fie alături de tovarășii lor din închisoare, căruțașii „s-au repezit la arestul poliției, rup ghereta, voesc să spargă ușile, să scoată pe arestați, dar armata

¹⁷ Ibidem, f. 78.

¹⁸ Ibidem, f. 82.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² „Monitorul Oficial al României” nr. 71, 29 martie 1873, p. 1.

²³ „Românul” din 22 martie 1873.

²⁴ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul de Interne, Diviziunea Administrativă, dosar nr. 50/1873, f. 82.

²⁵ „Românul” din 21 martie 1875.

sosește la timp, au fost din nou răspinși... arestându-se și de astă dată încă șapte dintre capi. În timpul luptei însă unul din cei dinții arestați a scăpat²⁶.

După cel de-al doilea atac asupra poliției, directorul prefecturii este înștiințat telegrafic că Ministerul de Interne a ordonat desființarea regulamentului și a noii taxe. În cea mai mare grabă iese în oraș pentru a anunța căruțașii, însoțit de comandantul garnizoanei Giurgiu și de ajutorul de primar. În piață erau adunați aproximativ 15 căruțași, considerați conducătorii luptei. Aceștia însă „răspund că se vor liniști numai după ce se vor libera tovarășii lor arestați“²⁷.

Spre amiaza zilei de 19 martie, sosesc din Capitală prefectul județului Vlașca și procurorul general al Curții de apel din București. În apropierea locuinței prefectului se strinseseră aproximativ 150 de căruțași, care cereau eliberarea „fraților lor arestați“²⁸. Prefectul și procurorul general au refuzat această cerere, care devenise acum obiectul luptei căruțașilor și au plecat la tribunalul județului cu scopul de a începe instrucția celor închiși. Aici „s-au prezentat cinci dintre capi cu cererea de a se libera cei arestați. Domnul procuror i-a pus imediat și pe aceștia la popreală interogându-i asupra faptului“²⁹.

Spiritul de solidarizare al căruțașilor a lărgit însă rîndurile luptătorilor. În dimineața zilei de 20 martie, 400 de căruțași s-au adunat la bariera de lângă gară, „pregătiți fiind a intra în oraș spre a libera pe tovarășii lor arestați“³⁰. Este un moment important, de culme, al evenimentelor de la Giurgiu. Deși suspendarea centimei de chilă transportată la Dunăre le dădea satisfacție, faptul că cei arestați nu erau eliberați pe cheazăsie, i-a hotărît să lupte pentru eliberarea lor³¹. Prefectul județului, martor ocular al evenimentelor din 20 martie 1873, citează, în informarea sa din 27 martie către ministrul de interne, declarația căruțașilor: „i-am întrebat ce vor și că trebuie să se răspîndească la moment, deoarece cererea pentru desființarea regulamentului s-a satisfăcut; dinșii mi-au răspuns toți într-un glas prin vorbele „Dați-ne pe frații noștri căci altfel vrem să pierim“.

Văzînd atitudinea lor amenințătoare — arăta mai departe prefectul — ne-am înapoiat și luînd trupele ce erau concentrate în piață, compuse din 40 oameni din Escadronul de roșiori și vreo 60 din Compania pontonierilor, am plecat iarăși spre dinșii...“³².

Căruțașii insistau pentru eliberarea celor arestați și trimit o delegație să discute cu autoritățile. Procurorul general își pierde cumpătul și ordonă arestarea unui delegat, dar ceilalți îl salvează. Maiorul Carp, comandantul trupelor, folosește revolverul și rănește pe unul

²⁶ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul de Interne, Diviziunea Administrativă, dosar nr. 50/1873, f. 82.

²⁷ Ibidem, f. 82, 93

²⁸ Ibidem

²⁹ Ibidem

³⁰ Ibidem

³¹ Ibidem, f. 79

³² Ibidem, f. 93

dintre delegați. În acel moment, cei 400 de căruțași atacă autoritățile și armata. Prefectul se salvează cu fuga, iar procurorul general se ascunde într-o prăvălie. Maiorul Carp este prins și bătut. Grosul răsculaților atacă unitățile de cavalerie. Caii loviți cu ciomege s-au speriat și au luat-o la fugă. În această busculadă, un căpitan a fost doborât de pe cal, iar un brigadier a căzut cu capul pe pavaj și a sucombat pe loc. Cavaleria intră în panică, rupe rîndurile și o ia la fugă. În retragere, are loc ciocnirea cu pontonierii „astfel că mulți pontonieri au fost răsturnați și unii au pierdut chiar puștile”³³.

Ca pe un cîmp de război, glasurile ofițerilor răcnesc poruncitor. Pontonierii se adună în careu și îndreaptă armele asupra răsculaților³⁴. „Focurile au ținut ca o jumătate oră”³⁵ — consemna prefectul județului Vlașca în raportul mai sus menționat. Ultimul comunicat al guvernului, privind evenimentele de la Giurgiu, precizează că „turburătorii s-au rezezit asupra agenților guvernului cu pari și ciomege și au dat focuri cei dintîi în armată” și că au luptat „cu înverșunare contra armatei”³⁶.

Încleștarea de la Giurgiu s-a soldat cu morți și răniți de ambele părți: numărul victimelor din rîndul răsculaților a fost, cum era și de așteptat, mai mare. Raportul prefectului județului Vlașca, datat 27 martie 1873, menționează că numărul răsculaților uciși a fost de cinci³⁷, ceea ce confirmă și comunicatul guvernului apărut ulterior³⁸. Ziarul „Telegraful” apreciază că numărul căruțașilor uciși a fost mai mare: „Morți din partea bivolarilor sînt peste zece, iar răniți nu se știe”³⁹. Ziarul guvernamental „Poporul” aduce precizări în același sens: „Se asigură că morți au fost vreo zece, iar răniți între treizeci și patruzeci însă, din care zilele următoare au sucombat treptat cîte trei-patru”⁴⁰.

A fost unul dintre cele mai sîngeroase conflicte sociale din România pînă la răscoala din 1888, cu un număr mare de victime din partea celor exploatați. Ziarul „Românul” din 22 martie 1873 edifică fără tăgadă cruzimile la care au fost supuși căruțașii, cit și familiile celor împușcați: „Cadavrele celor împușcați, mai întîi rămase trîntite pe stradă în lacuri de sînge — spectacol oribil și înfiorător — fură apoi băgate prin prăvălii și familiilor, rudelor ce veneau să le ceară spre a le înmormînta, li se răspunse printr-un refuz arogant”. Concomitent aproximativ 70 de răsculați au fost arestați⁴¹. De la București a fost trimis un judecător de instrucție, care a acuzat de „răzvrătire împotriva ordi-

³³ „Telegraful” din 24 martie 1873

³⁴ Ibidem.

³⁵ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul de Interne, Diviziunea Administrativă, dosar nr. 50/1873, f. 93.

³⁶ „Monitorul oficial al României” nr. 71, 29 martie 1873, p. 1.

³⁷ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul de Interne, Diviziunea Administrativă, dosar nr. 50/1873, f. 93.

³⁸ „Monitorul oficial al României”, nr. 71, 29 martie 1873, p. 1.

³⁹ „Telegraful” din 23 martie 1873.

⁴⁰ „Poporul” din 25 martie 1873.

⁴¹ Ibidem, Vezi și Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul de Interne, Diviziunea Administrativă, dosar nr. 50/1873, f. 94.

nei publice“ 28 de căruțași⁴². Asupra orașului Giurgiu s-a abătut un val de teroare militară. „Orașul s-a pus sub regim militar“ — scrie ziarul „Românul“ în numărul său din 22 martie 1873. Locuitorii din Giurgiu și din împrejurimi au fost cuprinși de panică. „Teroarea fiind la culme, cetățenii au fost maltratați, bătuti“. Autoritățile au „violat domiciliile oamenilor ridicându-i din așternut...“⁴³.

Forțele represive s-au răfuit cu întreaga populație. În noaptea de 20 spre 21 martie, orașul a fost pus sub un riguros control al patrulelor“ care arestau pe oricine întâlneau pe străzi, femeile se lamentau că-și pierduseră copiii care se întorceau de la școală ; ele se întâlneau pe străzi cu patrulele, comandate de substitut, care ordona a le respinge cu paturi de puști ; femeile fugeau disperate, ca toate mamele care își pierd copiii“⁴⁴.

Autoritățile se temeau de o posibilă organizare a căruțașilor în satele în care se refugiaseră și de atragerea în luptă a țărănimii. Într-un raport, prefectul județului Vlașca îl asigură pe ministrul de interne că a dat dispoziții subprefecților să-i urmărească pe căruțași „prin comuni spre a nu face pe acolo răzvrătiri“⁴⁵.

Treptat, autoritățile impun măsuri de constrângere politică și administrativă nu numai pe plan local ci pe ansamblul țării, în domenii diverse, deoarece mișcarea de la Giurgiu amenință să adâncească agitațiile la sate și orașe și să încurajeze alte acțiuni sociale. Ministerul de Justiție emite la 3 aprilie 1873 o circulară către procurorii județeni, care indică atribuțiunile autorităților judiciare, administrative și militare în eventualitatea izbucnirii unor mișcări : „În caz de adunări sau cete turbatoare liniștii obștești, mergîndu-se fiecare autoritate administrativă, militară și judiciară în sfera atribuțiilor lor, se poate preveni cu mai multă eficacitate și promptitudine aceste întruniri care ar putea lua proporțiuni pentru ordinea publică“⁴⁶. Ministerul de Interne ordonă prefecților tuturor județelor să întreprindă toate măsurile pentru a împiedica răbufnirea unor nemulțumiri sau răscoale : „să luați imediat toate măsurile pentru restabilirea bunei ordine conform dispozițiilor ce vă arătați iar pe de altă parte să mă țineți în curent prin telegraf raportîndu-mi detaliat atît proporțiunile mișcării cît și cauzele care le-au provocat“⁴⁷. Ministerul de Război încearcă să acopere insuccesul militar al unităților angajate împotriva căruțașilor din Giurgiu și chiar decorează cîțiva ofițeri și grade inferioare „pentru fapte de curagiu și devotament“⁴⁸. Dar

⁴² „Românul“, din 21 aprilie 1873.

⁴³ Ibidem, din 23 martie 1873.

⁴⁴ Ibidem, din 23 martie 1873.

⁴⁵ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul de Interne, Diviziunea Administrativă, dosar nr. 50/1873, f. 94.

⁴⁶ Arh. St. Giurgiu, fond Prefectura județului Vlașca, dosar nr. 204, f. 2. Vezi și Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul de Interne, Diviziunea Administrativă, dosar nr. 50/1873, f. 109.

⁴⁷ Arh. St. Giurgiu, fond Prefectura Județului Vlașca, dosar nr. 204, f. 3. Vezi și Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul de Interne, Diviziunea Administrativă, dosar nr. 50/1873, f. 107, 171.

⁴⁸ „Monitorul oficial al României“, nr. 87 din 20 aprilie 1873, p. 1.

dispozițiile ministrului de interne către subordonați privitoare la mișcarea din Giurgiu denotă că armata nu a fost dispusă și convinsă în totalitate să tragă în răsculați⁴⁹. De fapt, însuși Ministerul de Război revine ulterior și precizează atitudinea pe care trebuie să o aibă militarii în cazul unor acțiuni sociale: „La caz de rezistență, trupa înaintează și dacă întâmpină opunere sau agresiune întrebuintează baioneta și chiar focuri”⁵⁰. Se consideră că o astfel de măsură ar fi de natură să înfrângă spiritul de luptă al maselor: „aceia ce ar cugeta de a turbura ordinea publică, cunoscând în fine ce-i așteaptă, vor renunța la culpabilele lor intențiuni, iar armata va ști îndeplini totdeauna cu energie datoriile sale, din care una foarte importantă este aceea de a menține cu orice preț ordinea publică...”⁵¹. În același ordin sînt blamați militarii care nu și-au făcut „datoria” pe deplin. Această neîmplinire a datoriei, întîlnită în timpul evenimentelor de la Giurgiu, este o atitudine cu un profund caracter social. Soldații, ei înșiși oameni ai muncii ezitau sau refuzau să tragă în frații lor. În cazul de față faptele sînt consemnate direct în ziarul „Românul”; „Soldații la început nu deteră în frații lor, ci în aer, astfel că cadavrele căzute se presupune a fi împușcate numai de militari gradați”. Chiar și unii dintre ofițeri au îndemnat pe soldați să nu tragă în răsculați⁵². Insuși procurorul general al Curții de apel din București „n-a fost mulțumit de purtarea armatei și pe cît aflăm — relatea ziarul „Telegraful” — ar fi depeșat ministrului său că armata nu și-a făcut datoria, a fost prea indiferentă, a fost impasibilă”⁵³.

Nu au lipsit nici măsurile economice. Impozitele și alte taxe impuse pe umerii oamenilor muncii au trebuit să fie reevaluate. De fapt, problema economică a stîrnit un schimb violent de acuzații între ministerele de Interne și cel al Agriculturii, pe considerentul că o anumită tactică în această privință ar fi putut preîntîmpina evenimentele de la Giurgiu. Ministerul de Interne a solicitat prefectului județului Vlașca amănunte privind nemulțumirea generală de impunerea căruțașilor la noua taxă⁵⁴. Același minister îl acuza pe prefectul județului că nu l-a informat din timp în legătură cu noua taxă impusă căruțașilor și dă dispoziții tuturor prefecturilor să reglementeze în viitor această problemă⁵⁵. La 31 martie a fost trimis tuturor prefecturilor din țară următorul ordin circular: „Prin mai multe ordine circulare vi s-a pus îndatorire a trimite ministrului liste de toate dările ce se iau în districtul dv. nevotate de Corpurile legiuitoare și vi s-a adăugat tot de odată să nu permiteți a se percepe nici o dare care nu ar fi legală. Unii din dv. însă n-ați urmat regulat cu darea unor asemenea informațiuni. Subscrisul dar, vă pune în-

⁴⁹ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul de Interne, Diviziunea Administrativă, dosar nr. 50/1873, f. 171.

⁵⁰ Ibidem, f. 108

⁵¹ Ibidem

⁵² „Românul” din 22 martie și 2, 3, 7, aprilie 1873

⁵³ „Telegraful” din 25 martie 1873.

⁵⁴ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul de Interne, Diviziunea Administrativă, dosar nr. 50/1873, f. 83

⁵⁵ Ibidem,

datorire, că în termen cel mult de 15 zile, să trimiteti acestui minister un tablou de cite corporațiuni sînt înființate în districtul dv., ce anume dări percep aceste corporațiuni, cite din ele sînt votate de Corpurile legiuitoare, cite sînt impuse afară din lege și de la ce anume om se percepe fiecare dare. Totodată veți trimite și un alt tablou' de ce anume dări percep Camerele de comerț, cu toate deslușirile dictate mai sus pentru tabloul relativ la corporații"⁵⁶.

Pentru intimidarea unor intelectuali cu vederi înaintate, autoritățile centrale au recurs la obișnuita practică a intentării de procese judiciare. Un mare răsunset a avut în țară acțiunea judiciară împotriva istoricului și juristului democrat Al. Papiu Ilarian, pus sub acuzare de Curtea de apel din București deoarece „prin scrieri publice s-a încercat a provoca pe cetățeni la răzvrătire contra guvernului"⁵⁷. Inculpatul publicase în ziarul „Românul“ din 26—27 martie 1873 un articol intitulat „Către cetățenii bivolari și toți giurgiuvenii“, iar prin foi volante a înfierat autoritățile, a justificat ridicarea la luptă a căruțașilor și s-a declarat gata să apere în fața instanței cauza căruțașilor. Aceste materiale erau apreciate ca „provocațiuni la război civil“⁵⁸.

Graba cu care nu numai autoritățile locale, ci însăși organele centrale ale guvernului indicau măsuri pe plan local și general evidențiază starea de spirit creată în acel moment în țară. Evenimentele de la Giurgiu, au stîrnit un ecou în toate straturile societății. În epocă, circulau versuri închinatelor celor care s-au ridicat la luptă. Sînt versuri zguduitoare, care întregesc tabloul din zilele premergătoare și din timpul mișcării⁵⁹.

Prin ce iese în relief această mișcare? Mai întîi, avem de aface cu o categorie de oameni ai muncii, care credeau că emigrarea la oraș i-ar salva de mizerie. Lupta lor îmbracă deci caracterul unei răscoale ale cărei forme sînt extrem de ascuțite. Pe de altă parte, căruțașii sînt, în același timp muncitori, se deprind cu spiritul muncitoresc, cu ambianța muncitorească, dominantă orașului Giurgiu. Așa se explică, de altfel, înfrîurirea puternică pe care această frămîntare socială a avut-o asupra altor mișcări ulterioare. Este evident că opoziția socială a multor categorii exploatate, printre care și pătura intelectualilor înaintați la începutul deceniului al VIII-lea al secolului trecut are un puternic substrat în luptele de la Giurgiu.

Formele atît de îndirjite de împotrivire ale căruțașilor răsculați erau caracteristice mișcărilor spontane ale țărănimii. Mișcarea de la Giurgiu poate fi însă apreciată și ca o formă de luptă a mișcărilor de început ale muncitorimii, cu un caracter efectiv social, în care solidaritatea este principala formă de manifestare politică și de reacție împotriva exploatatorilor. O astfel de solidaritate, atît de puternică în cazul mișcării de la Giurgiu, va fi întîlnită mai tîrziu în cadrul luptelor muncitorești.

⁵⁶ Ibidem, f. 85.

⁵⁷ „Românul“ din 29 aprilie 1873.

⁵⁸ Ibidem,

⁵⁹ „Ghimpele“ din 25 martie, 1 și 8 aprilie 1873.

ASPECTE DIN ACTIVITATEA DESFĂȘURATĂ DE ORGANIZAȚIA „APĂRAREA PATRIOTICĂ“, SUB CONDUCEREA P.C.R. ÎN PERIOADA 23 AUGUST 1944—6 MARTIE 1945

O. MATICHESCU

Victoria insurecției armate de la 23 August 1944, organizată și condusă de partidul comunist, a constituit prin semnificația sa social — economică și politică, începutul unor adânci și înnoitoare transformări în istoria poporului nostru.

În noile condiții istorice, marcate prin doborârea dictaturii militare fasciste, ieșirea României din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei fasciste, în fața poporului nostru, în primul rînd în fața clasei muncitoare și partidului comunist, stăteau probleme deosebit de grele și complexe, legate de îndeplinirea sarcinilor primei etape a revoluției populare.

Un rol însemnat în activitatea desfășurată de P.C.R. pentru mobilizarea și conducerea maselor de oameni ai muncii la îndeplinirea acestor obiective, l-au avut organizațiile de masă conduse de partidul comunist, printre care și Apărarea patriotică*.

*
* *

Evenimentele istorice din august 1944, au găsit Apărarea patriotică în plină activitate revoluționară. Astfel, în conformitate cu profilul său de „organizație de luptă împotriva fascismului și terorii, de susținere și sprijinire a tuturor victimelor fascismului, a luptătorilor pentru democrație și progres“¹, în zilele ce au urmat actului insurecțional de la

* Apărarea patriotică, organizație de masă a P.C.R., a fost creată în urma măsurilor adoptate de partidul comunist după instaurarea dictaturii militare fasciste și împingerea României în războiul hitlerist, pentru organizarea și ajutorarea materială, morală și juridică a unui număr tot mai mare de deținuți politici comuniști și luptători antifasciști. Organizația continua în această direcție, în condiții istorice noi, activitatea Ajutorului Roșu, avînd în același timp sarcini sporite față de formele și mijloacele de activitate ale acestei organizații. (Vezi în acest sens „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.“ nr. 6/1964, p. 128).

¹ *Primul Congres liber al Apărării patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 60.

23 August 1944, când se duceau lupte îndârjite în București și alte centre din țară, Apărarea patriotică a desfășurat o susținută muncă de lămurire și mobilizare a maselor de oameni ai muncii, pentru sprijinirea armatei române, a formațiilor de luptă patriotice pentru solidarizarea întregului popor cu victimele bombardamentelor aeriene hitleriste, a terorii și samavolniciei de tot felul săvârșite de aceștia în retragere.

„Astăzi — se arată în chemarea lansată de Comitetul Central al Apărării patriotice în ziua de 26 august 1944, către întregul popor român — *Apărarea patriotică, continuând lupta ei de sprijinire a luptătorilor patrioți, vă cheamă la acțiune! Spre a cuceri pacea trebuie nimicită fiara hitleristă pînă la ultimul soldat, pînă la ultima unealtă a hitlerismului!*...

Muncitori, țărani, intelectuali, funcționari și comercianți! Bărbați și femei! Alăturându-se luptei nobile și mărețe a eliberării patriei, Apărarea patriotică, cheamă întreg poporul să fie sprijin luptătorilor din cadrele armatei și ale formațiunilor de luptă patriotice, să ajute martirii luptelor pentru libertate și familiile lor, să ajute victimele teroarei aeriene hitleriste. E datoria tuturor bunilor patrioți să treacă la fapte. Faceți ca soldații și luptătorii să simtă în primele rînduri sprijinul și căldura întregului popor“².

Numeroase astfel de chemări către masele populare au fost lansate, în această perioadă, și de către organizațiile locale ale Apărării patriotice³.

Continuându-și activitatea sa revoluționară de ajutorare a deținuților comuniști și antifasciști și răspunzînd sarcinilor încredințate de P.C.R., organizațiile Apărării patriotice din întreaga țară s-au preocupat de ajutorarea acestora.

Prin campanii speciale care au avut loc chiar în aceste zile, Apărarea patriotică a strîns însemnate fonduri bănești, alimente și îmbrăcăminte cu care au fost ajutate victimele terorii fasciste eliberate din lagăre și închisori⁴. La Arad, de pildă, organizația locală a Apărării patriotice a reușit să colecteze, în urma unor astfel de acțiuni, pe lângă numeroase ajutoare materiale și suma de 600 000 lei cu care au fost ajutați deținuții politici eliberați⁵.

În Capitală și în alte localități din țară Apărarea patriotică a făcut o caldă și tovarășească primire deținuților politici comuniști și antifasciști eliberați⁶.

„Lupta noastră a izbutit! Regimul teroarei e la pămînt! — se arată în salutul adresat de Apărarea patriotică deținuților politici eliberați din lagăre și închisori, subliniind importanța mărețului act de la 23 August 1944, organizat și condus de partidul comunist. — Cei uciși în

² Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., cota K — XXVIII-40.

³ Ibidem, cotele K-XXIX-9, X-XXIX-12, K-XXVIII-24.

⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 39—42, 56—57, 118—121.

⁵ Ibidem, f. 39—42. Sumele de bani folosite în material trebuie înțelese și raportate la valoarea pe care o avea moneda noastră în acea perioadă.

⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 39—42.

Români,

Apărarea Patriotică, organizație de luptă împotriva teroarei și de apărare și sprijin a luptătorilor patrioți, vi se adresează pentru întâia oară astăzi, liber, la lumina zilei.

Până acum, pentru fiecare chemare, cu vorba șoptită sau cu scrisul tănuit, pentru fiecare pâine ce o trimiteam patriotului zvârlit în temnițe, pentru orice ajutor dat familiei sale, pentru faptul de a ne fi îngrijit să aibă apărare în proces, ori pentru că am luptat împotriva schingiurilor și crimelor săvârșite de agenții dictaturilor, am fost ținta prigoanei polițienești, arestați cu sutele, schingiuiți, condamnați și uciși.

Am ridicat și am ținut sus toată vremea steagul luptei pentru amnistia generală, politică, militară, agrară, chemând la această luptă toate partidele politice și oamenii cinstiți.

Campaniile noastre pentru strângerea de alimente și îmbrăcăminte pentru cei închiși în lagăre și pușcării, pentru asigurarea vieții celor închiși, pentru readucerea deportaților din „Transnistria”, împotriva atrocităților rase, au răspuns nevoii vremurilor de dictatură și au fost duse până la, capăt cu toate jertfele.

Cei uciși în lagăre și inchișori nu mai pot fi înviați. Amintirea jertfelor lor va stăruir luminoasă în inima poporului român, iar ucigașii lor își vor primi pedeapsa.

Lupta noastră a izbutit: Regimul teroarei e la pământ și primele două decrete ale Guvernului Blocului Național, au adus amnistia și desființarea lagărelor de concentrare.

Apărarea patriotică salută eliberarea tuturor patrioților din inchișori și lagăre și adresează tuturor victimelor teroarei cari se bucură azi de libertate, un cald și frățesc: „BINE ATI VENIT!”

ROMANI,

Astăzi Apărarea Patriotică, continuând lupta ei de sprîjinire a luptătorilor patrioți, vă chiamă la acțiune! Spre a cuceri pacea, trebuie nimicită fiara hitleristă până la ultimul soldat, până la ultima unoaltă a hitlerismului!!

Ostașii bravi ai armatei noastre și ai formațiunilor de luptă patriotice nu-și cruță viața în lupta contra dușmanului. Sângele nevinovat al victimelor bombardamentelor criminale hitleriste curge din belșug.

Alăturându-se luptei nobile și mărețe a eliberării patriei, **Apărarea Patriotică**, cheamă întreg poporul să fie sprîjin luptătorilor din cadrele armatei și ale formațiunilor de luptă patriotice: să ajute martirii luptelor pentru libertate și familiile lor: să ajute victimele teroarei aeriene hitleriste.

E datorita tuturor bunilor patrioți să treacă la fapte.

Muncitori, Țărani și Intelectuali! Funcționari și Comercianți!

Bărbăți și femei!

Faceți ca soldații și luptătorii să simtă până în primele rânduri sprijinul și căldura întregului popor.

Întreți în rândurile Apărării Patriotice, care ca o cruce roșie a formațiunilor de luptă patriotice, va ajuta răniții, familiile lor și a celor căzuți, iapătorii din primele rânduri și victimele bombardamentelor!

Contribuiți cu bani, alimente, haine, medicamente, țigări, cărți, reviste:

Înrolați-vă ca medici, sanitari, surori de caritate în echipele sanitare ale „Apărării Patriotice”

Astăzi veți păși în lupta grandioasă pentru o Românie liberă, independentă și democratică!

26 August 1944

Comitetul Central al Apărării Patriotice

Prima chemare legală adresată poporului român de Comitetul Central al Apărării Patriotice (26 August 1944) pentru nimicirea hitlerismului și cucerirea păcii.

lagăre și închisori nu mai pot fi înviați! Amintirea jefelor lor va străluci luminoasă în inima poporului român, iar ucigașii lor își vor primi pedeapsa. Apărarea patriotică salută eliberarea tuturor patrioților din închisori și lagăre și adresează tuturor victimelor teroarei care se bucură azi de libertate, un cald și frățesc: *bine ați venit*"⁷.

La mitingul care a avut loc în ziua de 10 septembrie 1944 la sediul C.C. al Apărării patriotice din Capitală, organizat de Apărarea patriotică cu prilejul sosirii în București a luptătorilor comuniști și antifasciști eliberați din lagăre și închisori, au participat mii de cetățeni care au salutat și ovaționat pe cei eliberați. Au vorbit cu acest prilej reprezentanți ai C.C. al P.C.R., U.T.C., Comisiei de organizare a mișcării sindicale unite, numeroși reprezentanți ai deținuților politici din lagăre și închisori, precum și un mare număr de oameni ai muncii⁸.

Încadrându-se în eforturile desfășurate de P.C.R. pentru organizarea maselor populare, după 23 August 1944, activând legal, Apărarea patriotică s-a întărit din punct de vedere organizatoric. Organizațiile regionale, județene, locale ale Apărării patriotice, existente încă din anii ilegalității⁹, s-au mărit din punct de vedere numeric, au fost înființate noi organizații în diferite localități din țară, atât în orașe cit și în sate, s-a trecut la organizarea activității pe secții și sectoare¹⁰, la o mai bună coordonare și conducere a activității lor, prin întărirea de către P.C.R. a Comitetului Central al Apărării patriotice, cu o serie de cunoscuți luptători antifasciști, printre care amintim pe Avram Bunaciu, Eduard Mezincescu și alții¹¹.

Programul apărării patriotice de ajutorare a victimelor terorii fasciste, răniților, orfanilor și văduvelor de război a cunoscut o largă adeziune în mase. Astfel se explică faptul că în această perioadă, după 23 August, Apărarea patriotică a reușit să-și formeze o adevărată bază de masă. În luna martie 1945, organizația regională Banat a Apărării patriotice avea 145 de organizații, dintre care 116 organizații sătești totalizând 22 600 membri¹². Regionala avea legătură la acea dată cu 72 de fabrici, care patronau diferite instituții sociale (cantine, cămine de orfani etc.) ale organizațiilor Apărării patriotice din Banat¹³. Exemple asemă-

⁷ Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R. cota K-XXVIII-20.

⁸ *Mitingul pentru primirea sărbătorească a luptătorilor antifasciști eliberați din lagăre și închisori*, Ed. Apărării patriotice, București, 1944.

⁹ „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.”, nr. 6/1964, f. 128.

¹⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 39—42. În prima perioadă a legalității Apărarea patriotică activa în general prin următoarele secții: organizatorică, patronaje, presă și propagandă, financiară și juridică. Mai târziu unele dintre ele ca de pildă, Secția patronaje, schimbându-și numele în Secția socială se va diviza, la rîndul ei în mai multe subsecții: copii orfani, văduve, și răniți. deportați etc. la fel secția presă și propagandă.

¹¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 17—19, 39—42, 112—113. *Primul Congres liber al Apărării Patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 10, 70.

¹² *Ibidem*, f. 20-29.

¹³ *Ibidem*, f. 23.

nătoare pot fi date pentru numeroase alte organizații ale Apărării patriotice din : Cluj, Someș, Iași, Focșani, Dimbovița, Oltenia, ș.a.¹⁴.

Un rol însemnat pentru menținerea legăturii dintre organizație și membrii săi l-a avut introducerea carnetelor de membri ai Apărării patriotice¹⁵. În afara colectelor organizate cu diferite prilejuri, principalele venituri ale organizației proveneau din cotizațiile lunare sau săptămânale percepute de la membrii săi¹⁶.

Subliniindu-se puternica întărire a Apărării patriotice, la Congresul organizației din august 1945 se arăta că la acea dată organizația „numără peste 300.000 de membri, cu ramificații în toate regiunile și județele mai importante ale țării, cu organizații în comune și plăși“¹⁷.

Succesele obținute de Apărarea patriotică din punct de vedere al cuprinderii sale organizatorice, cit și în general în întreaga sa activitate, se datorau în primul rând conducerii și îndrumării sale permanente de către P.C.R. de la nivel central și pînă la organizațiile de jos. În organizațiile regionale, județene, de plasă, și locale care aveau colective de activiști permanenți mai mari, existau celule ale P.C.R.¹⁸, care analizau periodic activitatea desfășurată de organizațiile Apărării patriotice, succesele și lipsurile existente. Numeroase rapoarte provenite din partea diferitelor organizații ale Apărării patriotice subliniază ajutorul primit, în permanență, din partea organizațiilor P.C.R., în organizarea și conducerea muncii¹⁹ pe linia înființării școlilor de cadre ale Apărării patriotice²⁰, a prezentării unor conferințe cu caracter politic, de sprijinire a F.N.D. și apoi a guvernului democratic instaurat la 6 martie 1945, în primirea și prelucrarea diferitelor materiale propagandistice ș.a.m.d.²¹. Sistematic în organizațiile Apărării patriotice era larg popularizată linia politică a P.C.R. față de diferite probleme interne și internaționale din această perioadă²². Conducerea de către P.C.R. este subliniată, pe de altă parte, de faptul că în organele conducătoare ale Apărării patriotice erau aleși, de regulă, numeroși membri ai partidului comunist. Din cei 13 membri ciți avea în martie 1945 Comitetul județean Arad al Apărării patriotice, 10 erau membri ai partidului comunist²³. Ținînd cont de faptul că alegerea organelor conducătoare se efectua în mod democratic de masa membrilor Apărării patriotice, foarte eterogenă din punct de vedere social, promovarea comuniștilor în conducerea organizației subliniază, pe de altă parte, prestigiul tot mai mare de care partidul comu-

¹⁴ Ibidem, f. 74—76, 80—82, 112—113, 166—167, 184, 190—204.

¹⁵ Ibidem, f. 5-9.

¹⁶ Ibidem, f. 5-9, 39-42.

¹⁷ *Primul Congres liber al Apărării patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 73.

¹⁸ Arhiva C.C. al P.C.R. fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 34-38, 46-51, 67-68.

¹⁹ Ibidem, f. 38, 68, 46-51; Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., fond nr. 2, dosar nr. 30, f. 54, 110, 112.

²⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 80—83.

²¹ Ibidem, f. 184, 86-88, 89-91.

²² Ibidem.

²³ Ibidem, f. 34-38.

nist, politica sa legată de interesele vitale ale maselor largi populare, se bucura în fața întregului popor.

Conducerea Apărării patriotice de către partidul comunist, se desprinde și din rolul însemnat acordat de partid acestei organizații, în lupta sa pentru aliați. Alături de Uniunea patriotică și alte organizații democratice cu caracter antifascist, Apărarea patriotică avea sarcina de a mobiliza alături și sub conducerea partidului comunist, păturile mijlocii ale populației, în lupta pentru îndeplinirea sarcinilor primei etape a revoluției populare. De îndeplinirea obiectivelor fundamentale ale acestei etape se lega strâns lupta partidului comunist pentru lichidarea situației deosebit de grave existente în domeniul sănătății publice, ajutorarea sutelor de mii de victime ale terorii fasciste și războiului : orfani, văduve, răniți, numeroase alte categorii de sinistrați.

Preluând sarcina organizării asistenței sociale pentru victimele terorii fasciste și de război, Apărarea patriotică a reușit, în scurtă vreme, să devină, o organizație de masă. Acțiunile sale se bucurau de încrederea oamenilor muncii, spre deosebire de așa-zisele organizații filantropice burgheze, patronate de regulă de familia regală²⁴. Avînd, în general, în conducerea lor, ofițeri, magistrați necinstiți, diverși alți afaceriști, aceste organizații filantropice au slujit ani de-a rîndul drept paravan în dosul căruia se tranșau afaceri veroase, aveau loc furturi dintre cele mai neomenoase, efectuate la adăpostul firmei așa-zisei ajutorări a populației nevoiașe și a sinistraților de război²⁵.

Prin programul și caracterul acțiunilor sale, Apărarea patriotică se deosebea radical de orice astfel de asociații cu caracter filantropic „Apărarea patriotică nu este nici nu vrea să devină o organizație filantropică sau întreprindere de caritate — se arăta în raportul Secției de Asistență socială, ținut de tovarășul Eduard Mezincescu, la Congresul organizației din august 1945 — Dacă astăzi luăm în piept problemele de asistență socială, aceasta înseamnă că noi ne găsim și ne menținem pe linia trasată de la începutul organizației noastre : sprijinirea luptătorilor pentru libertate și ajutorarea victimelor terorii fasciste“²⁶.

Organizînd și conducînd lupta întregului popor român pentru sprijinirea frontului antihitlerist. P.C.R. s-a călăuzit neabătut după învățătura leninistă, în ceea ce privește necesitatea și formele de organizare a spatelui frontului în timpul revoluției²⁷. Astfel, subliniind rolul conducător al clasei muncitoare, importanța aliatului său firesc, țărănimea muncitoare, partidul comunist a acordat, în același timp, o atenție corespunzătoare și celorlalte pături sociale, stabilind în mod științific formele organizatorice și metodele de muncă menite să cimenteze eforturile tuturor forțelor patriotice pentru îndeplinirea programului său re-

²⁴ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Casa regală, dosarele nr. 128/1944, nr. 5/1945, 18/1945, 116/1945 ș.a.

²⁵ Ibidem, dosar nr. 18/1945, f. 698—699.

²⁶ *Primul Congres liber al Apărării Patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 79.

²⁷ V. I. Lenin, *opere vol. 27*, Ed. pentru literatură politică, București, 1955, p. 59.

voluționar de transformare democratică a țării, pentru cucerirea puterii politice de către oamenii muncii, pentru susținerea multilaterală a efortului de război împotriva Germaniei hitleriste²⁸. „Uniunea patriotică, Sindicatul unite, Frontul plugarilor, Apărarea patriotică, Asociațiile liber profesioniștilor, meseriașilor. Madosz-ul, Asociații feminine, întregul tineret patriotic, trebuie să dea concursul cel mai larg Armatei Sovietice și Române, să sprijine prin toate mijloacele eforturile războiului nostru de eliberare și consolidare a independenței țării” — se arată în Apelul Comitetului Central al Partidului Comunist din România adresat în septembrie 1944 întregului popor român²⁹.

Luptând pentru traducerea în viață a lozincii „Totul pentru front, totul pentru victorie”, organizația Apărarea patriotică a desfășurat o susținută acțiune de sprijinire a frontului prin trimiterea de alimente, îmbrăcăminte, medicamente, biblioteci volante, echipe de artiști, ș.a., reușind să antreneze în aceste acțiuni patriotice sute de mii de cetățeni de pe întreg cuprinsul țării³⁰. Acțiunile întreprinse de organizație pentru realizarea sarcinilor ce-i reveneau în cadrul campaniei „Totul pentru front, totul pentru victorie”, au fost însoțite de o susținută muncă propagandistică, desfășurată în rindurile tuturor păturilor sociale. Prin manifeste, afișe, broșuri, organe de presă, radio, cinematograf, vitrine, panouri, etc. printr-o susținută muncă de lămurire orală (mitinguri și adunări), Apărarea patriotică a popularizat caracterul just al războiului dus de țara noastră alături de Uniunea Sovietică împotriva Germaniei hitleriste, eroismul ostașilor noștri, jertfele de sânge pe care poporul nostru le dădea pentru eliberarea sa și a popoarelor vecine de barbaria fascistă³¹. Apărarea patriotică a contribuit, în acest fel la întărirea solidarității oamenilor muncii cu luptătorii cu arma în mână, la formarea unei adevărate suduri între frontul antihitlerist și masele de oameni ai muncii din spatele frontului³². „*Pentru lupta eliberatoare a ostașilor noștri, pentru jertfele lor neprecupețite, să facem zid în jurul lor ! Să simtă grija și dragostea noastră caldă, să simtă că întreg poporul este alături de ei în înclăștarea ultimă care va dezrobi pe vecie lumea de molima hitleristă*” — se arată într-un astfel de material al Apărării patriotice³³.

Zeci de mii de activiști ai Apărării patriotice, organizați în grupe de câte 2—3 persoane, cutreierau orașele și satele patriei în cadrul cunoscutelor „săptămâni ale armatei”, făcând colecte de bani, alimente, îm-

²⁸ V. Anescu, *Efortul economic al poporului român în războiul antihitlerist*, Ed. militară, 1964, p. 21.

²⁹ „Scinteia”, I, nr. 1 din 21 septembrie 1944.

³⁰ *Primul Congres liber al Apărării patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 64.

³¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 39-42, 184; Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., cota K-XXIX-14, K-XXIX-12, ș.a.

³² Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 82, 119; Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., fond nr. 2, dosar nr. 30, f. 54, cota K-XXIX-9, K-XXIX-7, K-XXIX-24.

³³ Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., cota K-XXIX-7.

brăcămintе, medicamente și alte obiecte necesare frontului³⁴. În același scop, organizațiile Apărării patriotice s-au preocupat de înființarea unor comitete „Totul pentru front, totul pentru victorie”, în instituții,

Coperta broșurii editată de Apărarea patriotică intitulată: *Totul pentru front, totul pentru victorie!*

³⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 46-51, 56-57, 78-79, 89-91, 108-109, 118-121, 263-268; Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., fond nr. 2, dosar nr. 30, f. 54, 112, 150.

Români și Românce!

Desrobind cu grele jertfe de sânge oraș după oraș, țară după țară, Germanii Armatei Roșii și vițezile Armatei Aliate înaintează spre țarina Germaniei hitleriste.

Ulciași de copii, femei și bătrâni, incendiatorii orașelor și satelor, simțitorii artelor și culturii, bestiiile care au ars de viu oamasa sovietică, jefuitorii popoarelor și izrobitorii statelor — **HITLERIȘTE ȘI SLUGOII LOR** — stau acum loviturile simțitoare ale armatelor aliate, în propriul lor bătăiog.

CLIPA VICTORIEI ESTE APROAPE! În confortabilele din Crimeea și în zona fixată planurile pentru înfrângerea definitivă a fiarei hitleriste.

Pacea trebuie cucerită cât mai grabnic!

Trebuie să înzécim sforțările noastre pentru războiu!

ROMÂNI ȘI ROMÂNCE!

Mulțumită faptului că eroica Armată Roșie și alături de ea vițeză Armată Română au izgoiit repede cotropitorii hitlerști, țara noastră a scăpat de marile pustii pe care nemții le-au săvârșit în alte țări și le pregăteau și în țara noastră.

Ostași români care s'au scopeit de glorie în luptele pentru eliberarea Ardealului de Nord, pe câmpiile Ungariei și în munții Cehoslovaciei, **AU DREPTUL LA TOATA DRAGOSTEA ȘI RECUNOȘTINȚA ÎNTREGULUI POPOR.**

În dosul frontului, trădători, legionari și reacționari, **ÎN FAȚUNTE CU MANIU ȘI RĂDESCU** folosind elementele tascite din armată, au căutat să păteze onoarea armatei împingând-o pe partea periculoasă a luptei împotriva poporului și năzuințelor sale cele mai ardoare.

Guvernul de concentrare democratică și-a pus ca sarcină democratizarea armatei.

Armata Română democratizată va fi armata poporului!

Lupta bravilor noștri ostași împotriva hitlerismului susținută de lupta întregului popor ne va rândui printre popoarele iubitoare de libertate.

Trebuie să devenim răzucii mai aciuși ai eliberării popoarelor de sub jugul tiranilor hitleriste, sărtașii marșului războiu eliberator.

Pentru lupta eliberatoare a ostașilor noștri, pentru jertfa lor neprecuțită, să facem stă în jurul lor! Să simțăm grija și dragostea noastră caldă, să simțăm că întreg poporul este alături de ei în încheierea ultimă care va desrobi pe voci lăunse de umbrită hitleristă!

Cetățeni, Patrioti!

APARAREA PATRIOTICĂ vă cheamă pe toți la acțiune, la cadrul campaniei pe care deschide pentru susținerea frontului!

Pășiți cu hotărâre la lupta pentru întărirea stăruinței noastre de războiu!

Veniți alături de Apărarea Patriotică să sprijiniți pe ostașii noștri, care luptă pe front și în liniile lor rămâne fără sprijin!

Dovediți totă recunoștința poporului întreg față de ostașii noștri care își vorș sângele pe câmpiile de luptă pe care se făcete o lume mai bună.

Dovediți patriotismul vostru, dragostea voastră de libertate și progres, dând fără a șovăi din munca voastră, din banii voștri pentru făcătoria libertății și independenței țării noastre!

Dați

Totul pentru front!

Totul pentru victorie!

Apărarea Patriotică

Chemarea Apărării Patriotice către poporul român pentru lărgirea campaniei de sprijinire a frontului antihitlerist și grăbirea victoriei.

uzine, fabrici, la sate, care, la rîndul lor, au adus o însemnată contribuție la strîngerea ajutoarelor financiare și materiale, pentru front³⁵.

La sediile Apărării patriotice din întreaga țară: București, Galați, Timișoara, Constanța, Arad, Ploiești, Craiova, Iași, Cluj, Oradea, etc., mii de oameni ai muncii au luat parte la clăcile organizate de Apărarea patriotică, în cadrul cărora se lucrau diferite obiecte de îmbrăcăminte, se pregăteau zeci de mii de pachete care au fost trimise apoi pe front cu caravanele Apărării patriotice³⁶. Sute de mii de scrisori trimise pe front duceau cu sine dragostea și recunoștința întregului nostru popor. „Tu iubite ostaș, lupti acolo departe de toți cei dragi ai tăi — se arăta într-o asemenea scrisoare trimisă de către muncitorii unei întreprinderi din București — fii însă sigur că sîntem alături de tine, luptînd și noi. Așteptăm momentul fericit cînd vom încinge hora biruinței, sărbătorind astfel marea victorie“³⁷. „Din micile noastre economii, vă rugăm să primiți puțînul nostru, dar care vi-l trimitem cu tot sufletul nostru tînăr — se adresau elevii Liceului Sf. Sava din București ostașilor de pe front. — Cînd vom fi mari ne vom face datoria așa cum v-o faceți voi“³⁸.

Acțiunile desfășurate de Apărarea patriotică alături de celelalte organizații democratice conduse de P.C.R. au cunoscut o intensificare deosebită după 6 martie 1945, odată cu instalarea la conducerea țării a primului guvern democratic. În fruntea acestor acțiuni a stat, ca întotdeauna, clasa muncitoare.

La apelurile Apărării patriotice, C.G.M. a organizat în fabrici, ateliere și întreprinderi, mari întruniri în cadrul cărora s-a discutat despre importanța, „acestei mărețe și patriotice inițiative“, de sprijinire a frontului antihitlerist³⁹. Întreaga muncitorime s-a angajat ca, pe lîngă eforturile depuse zilnic în fabrici și întreprinderi pentru aprovizionarea frontului cu armament, să contribuie la ajutorarea materială a ostașilor noștri, cu alimente, îmbrăcăminte etc. cedînd contravaloarea unei ore din ziua de muncă⁴⁰. Mobilizați și conduși de comuniștii muncitorii au răspuns cu însuflețire acțiunii de sprijinire a frontului antihitlerist, realizînd în această campanie — care s-a desfășurat timp de o săptămînă, în luna martie 1945 — suma de 465 000 000 lei⁴¹.

Ca rezultat al înțelegerii de care campaniile Apărării patriotice, de sprijinire a frontului antihitlerist, s-au bucurat în mijlocul maselor de oameni ai muncii, al eforturilor depuse de toate organizațiile democratice, Apărarea patriotică a centralizat și a trimis armatei române pe

³⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 119, 190-204; Arhiva Comitetului Regional P.C.R., Iași, fond nr. XVIII, dosar nr. 48, f. 2.

³⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar, nr. 105, f. 17-19, 46-51, 78-89, 108-109, 263-268, 419; Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R., fond nr. 2, dosar nr. 30, f. 110.

³⁷ *Primul Congres liber al Apărării patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, f. 64.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ „Scînteia“, II, nr. 171, din 18 martie 1945.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Primul Congres liber al Apărării patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, f. 64.

front 4 caravane totalizînd 150 000 pachete cu daruri diferite, 33 de biblioteci de campanie, 54 000 broșuri ale Apărării patriotice și 54 lăzi cu diferite alte cărți, lăzi cu medicamente, sute de mii de pachete de țigări ș.a.⁴². La acestea se adaugă patru echipe de teatru care și-au dat concursul pe front, organizate de Apărarea patriotică⁴³, o caravană cu 5000 de pachete trimisă armatei sovietice pe frontul de la Budapesta de către organizația județeană Timiș Torontal a Apărării patriotice⁴⁴ și o caravană trimisă de aceeași organizație, frontului din Cehoslovacia⁴⁵.

Caravanele Apărării patriotice erau însoțite de numeroși delegați ai organizației — muncitori din diferite întreprinderi, fabrici, și ateliere din București și alte orașe din țară (C.F.R., S.T.B. Lemaitre, Mociornița, Vulcan etc.) reprezentanți ai partidelor politice și ai organizațiilor patriotice antihitleriste — care duceau pe front salutul oamenilor muncii din țara noastră, dragostea și recunoștința lor pentru eroismul soldaților noștri în lupta pentru zdrobirea definitivă a Germaniei hitleriste⁴⁶. La rîndul lor, ostașii de pe front își exprimau prin numeroase scrisori trimise pe adresa C.C. al Apărării patriotice, bucuria și recunoștința pentru dragostea cu care erau înconjuțați de către oamenii muncii. „*Ostașii noștri au văzut în fiecare dintre delegații Apărării patriotice pe părinții, frații, surorile lor, pe muncitorii din uzine și de pe ogoare, care și-au unit forțele într-o splendidă solidaritate de muncă, cinstită și dreaptă, pentru asigurarea prosperității și fericirii poporului nostru*“, arată într-o asemenea scrisoare Comandantul Armatei I-a, generalul V. Atanasiu, redînd sentimentele maselor de soldați față de acțiunile Apărării patriotice. „Asigurăm organizația Apărarea patriotică că luptătorii din Armata I-a vor deveni vajnici luptători pe ogorul muncii constructive, pentru consolidarea țării și a democrației românești“⁴⁷.

Un aport însemnat, mai ales în perioada cînd luptele se dădeau pentru alungarea hitleriștilor de pe teritoriul țării noastre, l-a adus Apărarea patriotică prin resoartele sale medicale, create încă din anii ilegalității.

După 23 August 1944, Apărarea patriotică a trecut la reorganizarea și întărirea resoartelor medicale, în conformitate cu sarcinile sporite puse de P.C.R., în fața sa, în domeniul asigurării asistenței sociale. Un moment însemnat, în această direcție, l-a constituit ședința Comitetului lărgit al resortului sanitar al Apărării patriotice, ținută la sediul central al organizației din București în ziua de 29 septembrie 1944. Participanții la ședință, medici și activiști ai Apărării patriotice, printre care : C. I. Parhon, Ionescu Sisești, Alexandru Nicolau, Eduard Mezincescu, dr. Atanasiu, T. Vasiliu, dr. Bagdazar, ș.a., au luat în discuție „în-

⁴² Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., nota K-XXX-7, *Primul Congres liber al Apărării patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 64.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 56—57.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ *Primul Congres liber al Apărării patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 63.

⁴⁷ Ibidem

treaga activitate sanitară a apărării patriotice“⁴⁸. „S-a hotărît să se dea o importanță deosebită formării cadrelor necesare dispensarelor înființate de Apărarea patriotică, insistându-se asupra rolului patriotic pe care trebuie să-l îndeplinească medicul. S-a ales o comisie centrală de recrutare a cadrelor, prezidată de prof. dr. C. I. Parhon“⁴⁹.

Cu acest prilej s-a hotărît trimiterea unor caravane, bine utilate, în regiunile bîntuite de tifos, îmbunătățirea activității dispensarelor Apărării patriotice, organizarea unei comisii care împreună cu comitetele de fabrică să „ancheteze asupra condițiilor de igienă în care se ducea munca în diferite fabrici și uzine“⁵⁰.

Răspunzînd chemării și sarcinilor încredințate de partidul comunist, Apărarea patriotică a devenit în zilele insurecției armate și în perioada ce a urmat, o adevărată Cruce Roșie a formațiunilor de luptă patriotice, ajutînd frontul antihitlerist cu alimente, medicamente și echipament sanitar.

Membrii resoartelor medicale ale Apărării patriotice: medici, surori de caritate, s-au încadrat activ ca personal medical și sanitar în lupta desfășurată de armata română și formațiunile patriotice pentru izgonirea hitleriștilor din țara noastră. „Primii răniți ai războiului antihitlerist de la Otopeni au simțit ajutorul Apărării patriotice chiar pe linia de luptă“ — se arată în această direcție în documentele Congresului Apărării patriotice⁵¹. „Am luat parte la susținerea frontului din Timișoara — se arată într-un raport al organizației Regionale Banat a Apărării patriotice — distribuind ostașilor alimente, țigări, medicamente și transportînd răniții“⁵².

În întreaga perioadă a războiului antihitlerist, organizațiile Apărării patriotice au fost în permanență prezente în spitalele de răniți. Patronînd diferitele spitale de răniți, români și sovietici, organizațiile Apărării patriotice se preocupau, pe lîngă asigurarea unei bune aprovizionări cu alimente și medicamente, de organizarea unor biblioteci în spitale, de aprovizionarea cu ziare și reviste, aduceau în spitale echipe de artiști, înmînau daruri, ș.a.m.d. „Fete, femei și bărbați de la Apărarea patriotică care au luptat pentru democrație și libertate, vizitează spitalele de răniți — scria tovarășilor săi un ofițer român rănit în luptele de la Sf. Gheorghe. Pentru fiecare rănit ei găsesc cuvînte de îmbărbătare, arătîndu-ne că noi nu sîntem singuri în lupta de eliberare și alături de noi sînt fii cei mai buni ai poporului care și ei luptă pentru cauza sfîntă a poporului român, pentru libertatea și independența lui“⁵³. Cuvînte asemănătoare, de mulțumire și caldă prietenie, aveau soldații și ofițerii sovietici⁵⁴.

⁴⁸ „Scînteia“, I, nr. 11 din 1 octombrie 1944.

⁴⁹ Ibidem

⁵⁰ Ibidem

⁵¹ *Primul Congres liber al Apărării patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 63.

⁵² Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 8, dosar nr. 105, f. 56—57.

⁵³ „Înainte“ din 5 octombrie 1944.

⁵⁴ V. Anescu, *op. cit.*, p. 148.

Campania „Totul pentru front, totul pentru victorie“ a avut și o altă latură marcată de activitatea desfășurată de Apărarea patriotică pentru sprijinirea și ajutorarea victimelor războiului: copii orfani, văduve și invalizi de război, familiile luptătorilor de pe front lipsite de mijloace materiale⁵⁵. Pe lângă numeroase donații în alimente, haine, medicamente, etc. organizațiile Apărării patriotice au strâns în cadrul unor asemenea acțiuni publice și importante sume de bani, care în întreaga țară totalizau 327 milioane lei⁵⁶. Cu ajutoarele strinse, în acest sens, Apărarea patriotică a organizat în întreaga țară creșe, cămine, solare, tabere de odihnă, sanatorii, ceainării, sute de cantine la orașe și sate, unde luau masa gratuit orfanii, văduvele și invalizii de război⁵⁷. Pentru aceste categorii de victime Apărarea patriotică a reamenajat și întreținut dispensare, spitale și policlinici, a organizat echipe sanitare și de medici care le acordau medicamente și consultații gratuite⁵⁸.

La indicațiile partidului comunist, Apărarea patriotică a trecut în această perioadă, la organizarea unor școli de recalificare profesională pentru invalizii de război⁵⁹. Cu sprijinul Uniunii femeilor antifasciste și a altor organizații democratice Apărarea patriotică s-a îngrijit de amenajarea unor ateliere de muncă pentru văduvele de război⁶⁰ iar în scopul îmbunătățirii aprovizionării oamenilor muncii cu produse de primă necesitate a înființat în întreaga țară ateliere de croitorie sau pantofărie, brutării, măcelării etc.⁶¹.

Pe lângă organizațiile Apărării patriotice funcționau, de asemenea comitete juridice care acordau asistență juridică gratuită victimelor terorii fasciste și a războiului⁶².

Mii de copii orfani de pe întreg cuprinsul țării au primit haine. Numai în București Apărarea patriotică a asigurat îmbrăcăminte pentru 3 000 de copii, și aceasta numai în cadrul unei singure acțiuni desfășurate în preajma sărbătorilor de iarnă — 1944⁶³. Cu acest prilej au primit îmbrăcăminte, încălțăminte și alte ajutoare medicale invalizii de război⁶⁴.

Apărarea patriotică a sprijinit, de asemenea, activitatea desfășurată de P.C.R. pentru ajutorarea țărănimii nevoiașe. Astfel, sume însemnate de bani provenite din cotizațiile membrilor organizației, precum și din colecte, au fost folosite de către organizațiile Apărării patriotice,

⁵⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 17-19, 56-57, 86-88, 89-91; Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., fond nr. 2, dosar nr. 30, f. 112.

⁵⁶ *Primul Congres liber al Apărării patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 65.

⁵⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 17-19, 55-56, 86-88, 89-91, „Buletinul Apărării patriotice“, I, nr. 3, din 1 mai 1945.

⁵⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 17-19, 46-51, 55-56.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 17-19.

⁶⁰ *Ibidem*

⁶¹ *Ibidem*, f. 55-56.

⁶² *Ibidem*, f. 17-19.

⁶³ *Primul Congres liber al Apărării patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 88.

⁶⁴ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Casa regală, dosar nr. 117/1945, f. 180.

pentru cumpărarea de unelte agricole, vite și semințe, care au fost împărțite apoi familiilor de ostași, văduvelor și invalizilor de război⁶⁵. Repartizate pe regionale ale Apărării patriotice, pentru unelte și inventar agricol, organizația a cheltuit pînă la 1 mai 1945 următoarele sume: 100 milioane în Moldova, 100 milioane în regiunea Constanța, 28 milioane în Galați, 50 milioane în Oltenia, 70 milioane în Transilvania 20 milioane în regiunea Ploiești, 20 milioane în Valea Jiului, 20 milioane în Banat. În total peste 400 milioane lei⁶⁶. Numeroase echipe mixte formate din membri ai P.C.R., Frontului plugarilor și ai Apărării patriotice se deplaseau periodic la sate, în scopul ajutorării țăranimii muncitoare, să învingă sabotajul elementelor reacționare și chiaburești, pentru înfăptuirea reformei agrare, pentru confiscarea inventarului agricol ascuns de moșieri și chiaburi, organizarea bătăliei însămînțărilor, pentru organizarea unor grădini de zarzavat model ș.a.m.d.⁶⁷.

Toate aceste acțiuni ale Apărării patriotice de ajutorare a gospodăriilor țărănești, ce aparțineau invalizilor, văduvelor, orfanilor sau combatanților de pe front, au contribuit la întărirea încrederii și prestigiului clasei muncitoare, a partidului comunist în fața maselor de țărani muncitori, la crearea și consolidarea alianței dintre proletariat și țăranimea muncitoare.

Campania „Totul pentru front, totul pentru victorie“ a mers mină în mină cu o altă campanie, tot atît de importantă și cu un ecou tot atît de mare în masele de oameni ai muncii, acțiunea pentru ajutorarea regiunilor sinistrate, bîntuite de tifos și distruse de urgia războiului hitlerist, — Moldova și nordul Transilvaniei. Campania de ajutorare a acestor regiuni, care au avut mai mult de suferit de pe urma distrugerilor de război, organizată pe baza indicațiilor primite din partea P.C.R. și începută imediat după 23 August 1944, a avut darul să spargă zidul indiferenței și sabotajului cu care elementele reacționare din guvernele de pînă la 6 martie 1945, înconjuraseră aceste regiuni unde oamenii muncii își aleseseră administrație democratică. „Moldova și Bucovina de sud ce au fost teatru de război sînt devastate și tot ce a fost mai prețios ca: fabrici, ateliere, școli, spitale și instituții, au fost evacuate în mod sălbatec și nu s-au mai întors nici pînă astăzi“ se arăta în moțiunea votată la întrunirea prefectilor de județ din Moldova și Bucovina de sud, ținută la Iași în zilele de 15—16 februarie 1945⁶⁸.

Ca rezultat al ecoului pe care acțiunea de sprijinire a regiunilor sinistrate de război l-a avut în mijlocul maselor și pe baza rezultatelor însemnate obținute în cadrul campaniilor de colectări întreprinse în întreaga țară de organizațiile sale, Apărarea patriotică a putut trimite

⁶⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 78-79, 80-83, 86-88, 89-91, 100; Arhiva Comitetului Regional P.C.R. Iași, fond nr. XVIII, dosar nr. 48, f. 35.

⁶⁶ „Buletinul Apărării patriotice“, I, nr. 3 din 1 mai 1945, *Primul Congres liber al Apărării patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 88.

⁶⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 17-19.

⁶⁸ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Casa regală, dosar nr. 30/1945, f. 65-66.

importante ajutoare materiale pentru aceste regiuni, care au fost transportate la intervale regulate prin caravanele Apărării patriotice, încă din toamna anului 1944⁶⁹.

În total Apărarea patriotică a trimis în Moldova 1500 tone de porumb, 2 000 kg. orez, 800 tone petrol, 150 tone zahăr, 10 tone săpun, 800 m.p. textile, haine și îmbrăcăminte pentru 5000 persoane; diverse medicamente ș.a.m.d.⁷⁰.

Paralel Apărarea patriotică a trimis în Moldova și însemnate sume de bani totalizând 531 milioane lei. Cu acești bani și cu însemnate fonduri strânse de organizațiile din Moldova ale Apărării patriotice, s-au putut organiza circa 150 de cantine sătești, la care au luat masa gratuit, pe diferite perioade de timp, peste 61.000 de țărani⁷¹.

O situație tot atât de grea a avut în această perioadă și partea de nord a Transilvaniei. Și aici ca și în Moldova, bandele fasciste în retragere au lăsat același tablou pustiitor: foamete, tifos paragină și ruină. Zeci de sate distruse pînă în temelii, mii de orfani și copii accidentați de mine, zeci de mii de deportați. Pe lângă importante sume de bani, alimente și îmbrăcăminte, colectate, de Apărarea patriotică din întreaga țară (150 milioane lei, 50 tone zahăr, 10 tone săpun, 50 tone petrol, 400 m.p. textile, 2 tone orez, 750 kg. miere ș.a.) trimise pentru ajutorarea acestei regiuni de către C.C. al Apărării patriotice⁷², merită subliniate activitatea organizațiilor locale ale Apărării patriotice, abnegația și spiritul de sacrificiu de care au dat dovadă oamenii muncii din această regiune, pentru ajutorarea victimelor terorii fasciste și războiului, pentru refacerea economică a regiunii lor. Răspunzînd sarcinilor încredințate de P.C.R., organizațiile din această regiune ale Apărării patriotice au contribuit efectiv cu bani și prin activitatea de mobilizare a maselor de oameni ai muncii, încă din toamna anului 1944 la refacerea căilor ferate, contribuind în acest fel și la asigurarea transporturilor spre frontul antihitlerist⁷³. Muncitorii de la fabrica „Dermata” au renunțat la rația lor de pâine pe o anumită perioadă de timp, în folosul deportaților ce se repatriau⁷⁴. Organizațiile Apărării patriotice din Cluj, Oradea și altele au organizat săptămîni de acțiune pentru sprijinirea deportaților, în cadrul cărora au fost colectate sume de bani. S-a organizat de asemenea transportul deportaților cu trenuri speciale navetă. Au fost create

⁶⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 56-57, 116, 118-121; *Apărarea patriotică. Trecut și prezent*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 18-19; „Buletinul Apărării patriotice” I, nr. 3, din 1 mai 1945.

⁷⁰ Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., cota K-XXIX-8; *Primul Congres liber al Apărării patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 66, 87.

⁷¹ *Apărarea Patriotică, Trecut și prezent*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 18-19; Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., cota K-XXIX-8.

⁷² *Primul Congres liber al Apărării patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 88; „Buletinul Apărării patriotice”, I, nr. 3 din 1 mai 1945.

⁷³ „Buletinul Apărării patriotice”, I, nr. 3 din 1 mai, 1945, *Primul Congres liber al Apărării patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 88.

⁷⁴ *Ibidem*

cantine și alte forme de ajutoare în gări, la orașe și sate, unde luau masa diferite categorii de sinistrați⁷⁵. Pentru copii orfani, s-au înființat de către Apărarea patriotică 54 de cămine, cu o capacitate de 5000 de paturi⁷⁶. Sute de echipe sanitare⁷⁷, pe baza hotărârii Comitetului lărgit al resortului sanitar central al Apărării patriotice, adoptate la Consfătuirea din 29 septembrie 1944, au acordat o mare atenție campaniei de combatere a tifosului exantematic. Apărarea patriotică a organizat două caravane sanitare care s-au deplasat, în scopul amintit în Moldova și în nordul Transilvaniei⁷⁸. „În martie 1945, când epidemia de tifos exantematic era în toi, când serviciul sanitar era lipsit de cele mai elementare mijloace de combatere, medicii Apărării patriotice au fost primii care au plecat în județe” — se arăta, în acest sens, într-un raport al organizației regionale Moldova a Apărării patriotice⁷⁹.

Paralel cu campaniile „Totul pentru front, totul pentru victorie”, de ajutorare a Moldovei și nordului Transilvaniei Apărarea patriotică a desfășurat o însemnată muncă propagandistică și culturală în mijlocul oamenilor muncii de la orașe și sate.

Merită subliniat în această direcție faptul că pe lângă numeroasele manifeste, afișe, ziare de perete, în fabrici și întreprinderi, cartiere, pe lângă organul de presă central al Apărării patriotice și numeroase ziare locale, Apărarea patriotică a avut o editură proprie, în cadrul căreia au apărut numeroase cărți și mai ales broșuri legate prin conținutul lor de activitatea organizației, sub toate aspectele sale.

Pentru coordonarea activității propagandistice și culturale după 23 August 1944, au fost înființate începând de la nivelul Comitetului Central și pînă la organizațiile de jos, resoarte speciale⁸⁰.

În cadrul activității culturale Apărarea patriotică s-a preocupat de organizarea a numeroase conferințe publice la orașe și sate, pe diferite teme, a unor cursuri speciale de analfabeți, cercuri populare de studii de cultură generală, de înființarea unor echipe de teatru, biblioteci în întreprinderi, pe cartiere și la sate ș.a.m.d.⁸¹.

La activitatea propagandistică și culturală desfășurată de Apărarea patriotică au fost atrase o serie de personalități de seamă ale vieții științifice și culturale din țara noastră: scriitori, medici, profesori, ingineri, artiști de seamă, numeroși alți intelectuali progresiști care și-au pus activitatea lor în slujba întregului popor. Continuând în condiții noi tradiția activității sale ilegale, Apărarea patriotică participa și ușura în acest fel activitatea desfășurată de partidul comunist pentru atragerea și ralierea la politica sa a intelectualității noastre progresiste, pentru încadrarea ei activă alături de masele de oameni ai muncii la înfăptuirea

⁷⁵ Ibidem

⁷⁶ Ibidem

⁷⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 78-79.

⁷⁸ *Primul Congres liber al Apărării patriotice*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945, p. 25.

⁷⁹ Arhiva Comitetului regional P.C.R.—Iași, fond nr. XVIII, dosar nr. 48, f. 2.

⁸⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 39-42.

⁸¹ Ibidem, dosar nr. 105, f. 17-19, 56-57, 78-79, 80-82, 116, 184.

sub conducerea P.C.R., a importantelor sarcini impuse de victoria revoluției democrat-populare în țara noastră.

Toate acestea, întreaga activitate desfășurată de Apărarea Patriotică, sub directa și permanenta conducere și îndrumare a partidului comunist, avea în esență sa un pronunțat caracter politic, mergînd pe linia sprijinirii politicii și activității multilaterale desfășurate de P.C.R., în această perioadă.

Azărând la programul politic al Frontului Național Democratic, organizațiile Apărării patriotice au luat parte activă la lupta desfășurată sub conducerea P.C.R. pentru răsturnarea guvernelor cu majoritate reacționară și instaurarea guvernului democrat popular la 6 martie 1945. În București și numeroase localități din provincie, prin manifeste, afișe, prin presă, adunări și mitinguri, Apărarea patriotică a mobilizat masele de oameni ai muncii în mijlocul cărora activa, la manifestațiile F.N.D., popularizînd programul și lozincile sale, contribuind la răspîndirea materialului propagandistic etc.⁸²

Organizațiile și membrii Apărării patriotice au cerut alături de oamenii muncii de pe întreg cuprinsul țării, în mari adunări populare și prin numeroase moțiuni, instaurarea unui guvern democratic⁸³. „Cerem un guvern al Frontului Național Democratic, singurul reprezentant al poporului, singurul care se bucură de încrederea țării“ se arăta în telegrama de protest împotriva politicii reacționare a generalului Rădescu, de organizația județeană Tecuci a Apărării patriotice⁸⁴. „Muncitorii din atelierul mecanic al cooperativei sindicatelor și Apărării patriotice din Bacău cer imediată cooperare de la conducerea țării a guvernului Rădescu și a tuturor elementelor reacționare din guvern și înlocuirea lor cu un guvern F.N.D.“⁸⁵. „Declarăm că vom sprijini cu toate forțele lupta Frontului Democrat pentru a spori producția, pentru a mări eforturile de război, pentru a democratiza țara, pentru aplicarea condițiilor de armistițiu, vom lupta pentru realizarea reformei agrare și pentru întregul program de guvernare al F.N.D. Cerem instaurarea imediată a unui guvern al Frontului Național Democratic“, se arăta în moțiunea votată de „marea adunare din Oradea și județul Bihor“ a organizațiilor Apărării patriotice în februarie 1945⁸⁶.

În timpul evenimentelor din 24 februarie 1945, cînd reacțiunea burghezo-moșierească încercînd să stăvilească valul luptei revoluționare a maselor populare a recurs la arme, trîgînd în masele de demonstranți din București și alte localități din țară, Apărarea patriotică a fost prezentă în permanență ca organizație de luptă împotriva teroarei, contribuind la ajutorarea morală și materială a victimelor agresiunii⁸⁷.

⁸² Ibidem, f. 5-9, 46-51, 56-57, 80-83, 108-109, 116; Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R., cota K-XXIX-5; XXIX-9.

⁸³ Vezi în acest sens numeroasele telegrame de protest trimise regelui în Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Casa regală, dosarele 30/1945 și 31/1945.

⁸⁴ Ibidem, dosar nr. 30/1945, f. 59.

⁸⁵ Ibidem, f. 11.

⁸⁶ Ibidem, f. 162.

⁸⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 5-9, 46-51, 56-57.

Prin întruniri și manifestații, prin presă, manifeste și alte mijloace propagandistice, Apărarea patriotică a desfășurat în același timp în întreaga țară o vastă acțiune de demascare a elementelor fasciste și reacționare, responsabile de împingerea României în criminalul război hitle-rist, de asasinat în masă, precum și de teroare împotriva luptătorilor comuniști și antifasciști, cerind pedepsirea lor exemplară⁸⁸.

Aceste acțiuni și în general întreaga activitate desfășurată de Apărarea patriotică în această perioadă sub conducerea și îndrumarea permanentă a P.C.R., și-a adus contribuția la marile bătălii politice în care masele populare au hotărât soarta luptei pentru putere în favoarea forțelor democratice, prin instaurarea, la 6 martie 1945, a guvernului de largă concentrare democratică prezidat de dr. Petru Groza.

6 Martie 1945 și sfârșitul victorios al războiului antihitlerist marchează și încheierea unei etape importante și bine definite din istoricul activității Apărării patriotice. Apărarea patriotică și-a continuat activitatea în perioada ce a urmat pînă la începutul anului 1948, în condiții noi și cu sarcini noi puse de P.C.R. în fața sa : sprijinirea și consolidarea regimului democrat popular*.

Activînd în condițiuni legale, după 23 August 1944, Apărarea patriotică și-a închinat întreaga sa activitate problemelor fundamentale care stăteau în această perioadă în fața partidului comunist, a poporului nostru.

Activitatea desfășurată de Apărarea patriotică în această perioadă, sub lozinca „Totul pentru front, totul pentru victorie“, de ajutorare a regiunilor sinistrate de război Moldova și nordul Transilvaniei de organizare a asistenței sociale pentru victimele terorii fasciste și războiului, au avut un larg ecou în mijlocul maselor de la orașe și sate.

Apărarea patriotică a contribuit la efortul general al întregului popor pentru sprijinirea morală și materială a frontului hitlerist, subliniind și în acest fel importanța contribuției aduse de poporul nostru alături de coaliția antihitleristă la deplina înfrîngere a Germaniei fasciste.

Pe de altă parte, sprijinind acțiunile politice desfășurate în această perioadă de Frontul Național Democratic sub conducerea P.C.R., Apărarea patriotică și-a adus contribuția sa la răsturnarea de la putere a guvernelor cu majoritate reacționară și instaurarea primului guvern democratic în istoria țării, moment însemnat pentru dezvoltarea ulterioară a revoluției populare în țara noastră, pentru întărirea și consolidarea independenței și suveranității de stat a României.

⁸⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 105, f. 86-88, 86-91, 108-109 ; Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., cota K-XXIX-5; *Apărarea patriotică contra terorii fascismului; Eroii și mărturiile*, Ed. Apărării patriotice, București, 1945 ; *Acuzăm*, Ed. Apărării patriotice, București, 1946, ș.a.

* Vezi O. Maticescu *Din activitatea „Apărării patriotice“ sub conducerea P.C.R., în perioada : 9 mai 1945 — iunie 1948*, în „Studii“, XVIII, nr. 2/1965, p. 383—402.

NICOLAE IORGA

V. ARIMIA

S-au împlinit 94 de ani de cînd s-a născut la Botoșani, în noaptea de 5—6 iunie 1871¹, una din cele mai de seamă personalități ale științei istorice din prima jumătate a secolului nostru.

Timp de aproape 50 de ani Nicolae Iorga a fost în centrul atenției nu numai în România ci și în multe alte țări ale lumii. Și aceasta pentru că în bogata și rodnică sa activitate nu a fost problemă mai importantă a trecutului poporului nostru sau de istorie universală căreia condeiul său să nu-i fi închinat măcar cîteva pagini. De la catedre universitare din țară și din marile orașe ale lumii, de la tribune academice sau ale numeroaselor instituții de artă și cultură, unde era invitat să vorbească, glasul lui Nicolae Iorga a evocat evenimente și fapte ale trecutului de mult apus din viața poporului nostru și ale altor popoare, cu concluzii și învățăminte de înaltă valoare științifică desprinse din aceste evenimente și fapte. La școala și sub îndrumarea lui s-au format mulți oameni de știință care, învățînd de la Nicolae Iorga și punîndu-și întreaga putere de muncă în slujba istoriei, și-au adus, și unii dintre ei își aduc și azi, o contribuție prețioasă la dezvoltarea și cunoașterea istoriei.

Pentru tot ce a fost și rămas Nicolae Iorga în istoria poporului său și în istoria universală apare și mai evidentă și de apreciat hotărîrea adoptată de U.N.E.S.C.O. de a fi sărbătorit anul acesta și marele istoric român, alături de alte personalități ale științei și culturii universale.

Nicolae Iorga a urmat primele patru clase la liceul Laurian din Botoșani, iar dintr-a cincea s-a mutat la liceul Național din Iași pe care l-a absolvit în 1888 cînd se înscrie la universitate.

Pasiunea lui pentru citit, hotărîrea și perseverența de care a dat dovadă încă de tînr pentru a-și însuși cît mai multe cunoștințe, l-au situat pe primul loc la absolvirea primului an în iunie 1889. Totodată, tînrul student a cerut, în toamna aceluiași an, să susțină și restul exame-

¹ N. Iorga, *O viață de om, Așa cum a fost*, vol. I, București, 1934, p. 22.

nelor și licența *. Unii din profesorii examinatori ¹ au elogiat vastele cunoștințe și temeinica pregătire a tînărului de 18 ani și jumătate apreciindu-l ca „un adevărat fenomen și ca memorie și ca putere de judecată“.

În anul 1890 Nicolae Iorga pleacă să-și continue studiile, mai întîi la Paris, apoi la Berlin și Leipzig unde își ia doctoratul în istorie universală. Astfel că la vîrsta de numai 23 de ani Nicolae Iorga avea trei licențe : a Universității din Iași, a școlii de Înalte Studii din Paris și doctoratul în litere la Universitatea din Leipzig. Revenind în țară Nicolae Iorga ocupă, mai întîi, catedra de latină la liceul din Ploiești, iar apoi, în 1894, ocupă, prin concurs, catedra de istorie universală la Universitatea din București ², unde timp de peste patru decenii, în fața a mii de studenți și-a ținut prelegerile sale înflăcărâte.

Istoria îl preocupă pe Nicolae Iorga și se afirmă în acest domeniu într-un moment cînd se obținuseră deja o serie de rezultate pozitive datorită preocupărilor fructuoase ale unor personalități de seamă din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea printre care se aflau B. P. Hasdeu, A. D. Xenopol, V. A. Urechea, D. Onciul, I. Bogdan și alții.

Încă student fiind, Nicolae Iorga a început să publice studii istorice care, pe măsură ce treceau anii, se înmulțeau, își lărgeau sfera atît în timp cît și în spațiu. În prima parte a activității sale istorice el și-a concentrat preocuparea mai ales spre adunarea și publicarea de documente din diferite arhive și elaborarea unor studii de proporții mai restrînse : „N-a fost arhivă sau bibliotecă în țara noastră sau în alte state ale Europei, unde setea nepotolită de știință să nu-l fi dus pentru a strînge tot tezaurul de mărturii istorice relative la trecutul românesc și chiar la alte popoare și state din răsărit și apus“, spunea unul din biografiile lui ³.

Materialul imens pe care l-a adunat străbătînd satele și orașele țării, arhivele și bibliotecile multor țări europene, cercetînd și notîndu-și nenumărate documente necunoscute din diferite arhive, inscripții din biserici sau din alte monumente ale culturii, însemnări marginale de pe cărți vechi sau manuscrise, l-a publicat în zecile de volume de documente, fie separat, fie în colecții.

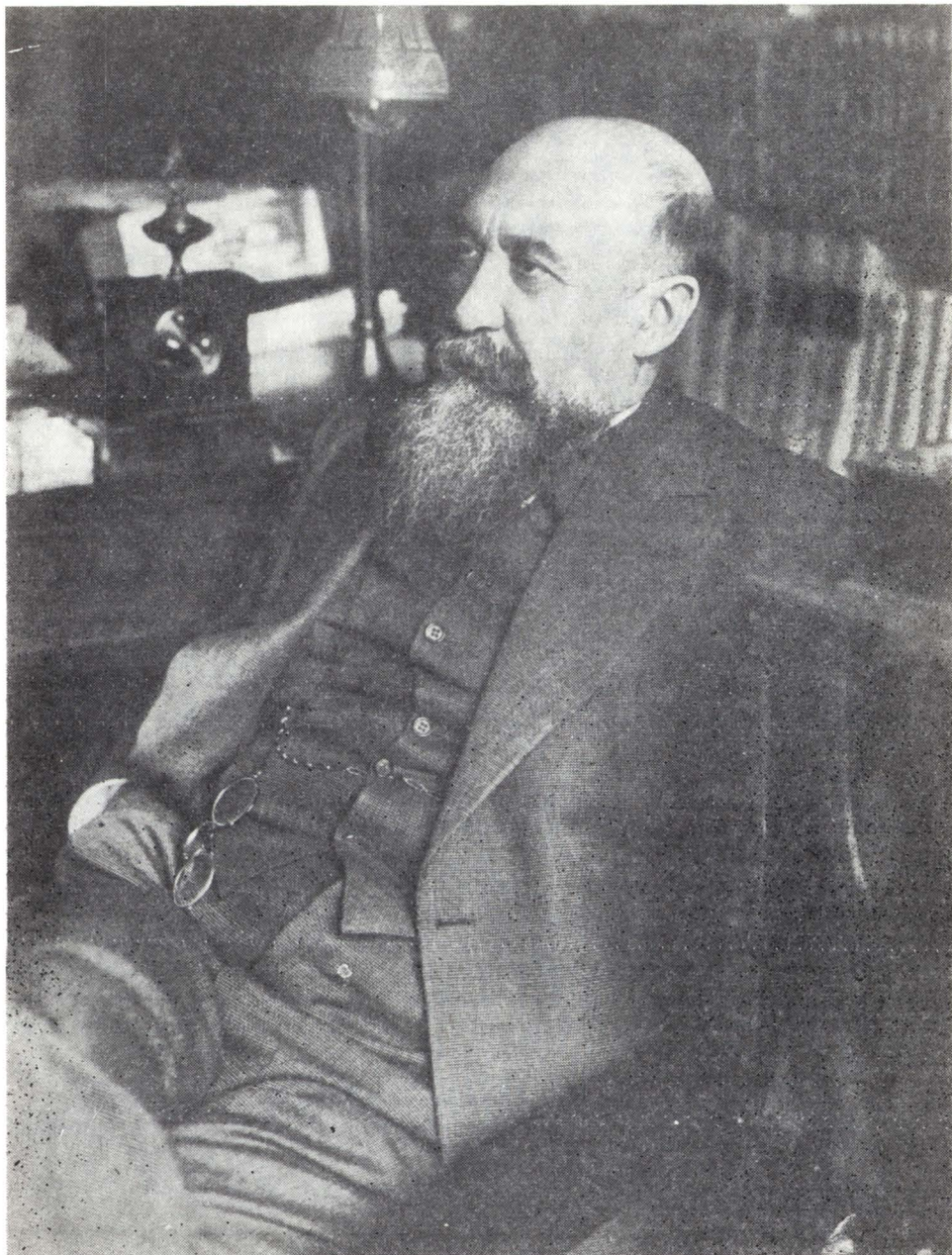
În întreaga lui activitate s-a călăuzit de sfaturile profesorilor de la Iași, mai ales ale lui A. D. Xenopol, asupra surselor documentare, de recomandările Școlii de Înalte Studii : „Culegeți documentul și țineți seamă de document“.

* N. Iorga a cerut să fie scutit de a mai audia cursurile anului II și III, să se prezinte la examen pentru acești ani și apoi pentru susținerea examenului general de licență. Obținînd aprobarea, își dă examenele între 27 octombrie și 18 decembrie 1889, iar în 19 decembrie 1889 solicită să i se elibereze „un certificat de Licență în secția istorică literară“.

¹ Vezi „Elogiul academic“ rostit de N. Bănescu la ședința comemorativă solemnă din 15 mai 1941, p. 4—5.

² Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Ministerul Învățămîntului, dosar nr. 328 b/1894, f. 189-190.

³ Șt. Metes, *Activitatea istorică a lui N. Iorga*, București, 1921, p. 349.

Nicolae Iorga în biblioteca sa din „Șoseaua Bonaparte nr. 6“

Înțelegînd documentele ca o necesitate pentru studierea și scrierea istoriei el a adunat, mai ales în prima parte a vieții, o imensitate care au fost publicate în cele trei volume de „Acte și Fragmente“, în cele șapte volume de proporții din colecția Hurmuzaki, în cele 30 de volume de Studii și documente. Și această muncă „trebuia să o fac“ — spunea Nicolae Iorga într-o conferință la Școala de Înaite Studii din Paris în februarie 1933⁴ — pentru că informația era încă atât de restrînsă, încît a se risca în istorie, a scrie pagini de istorie asupra acelor pe care le aveam la îndemîină, era muncă zadarnică“.

Acela care spunea în 1898 că „Omenirea care a trăit, a lăsat *monumente* de tot felul : clădiri, statui, tablouri, monede, vase, ustensile, morminte, în sfîrșit *urme scrise*“⁵, evidenția în mod deosebit că pentru a ne apropia de cunoașterea unui eveniment istoric trebuie să cercetăm tot complexul de urme pe care l-a lăsat acest eveniment și mai ales două izvoare care trebuie să răspundă din plin la lămurirea și clarificarea diferitelor perioade : primul „Pămîntul nostru va fi întrebât în toate părțile și va vorbi învățaților noștri... tainele străvechilor culturi locale“ ; al doilea pentru „a umple lacuna considerabilă pe care o lasă în trecutul nostru izvoarele străine ale lumii civilizate... se va căuta în sutele de mii de documente, care trebuie centralizate în originale sau copii, clasate și puse comod la dispoziția cercetătorilor pregătiți — cu adaosul de repertorii genealogice și geografice...“⁶.

Preocupările lui N. Iorga au fost vaste și multilaterale, întinzîndu-și cercetările istorice în toate timpurile, locurile și ramurile. A cercetat și a tratat în lucrările sale probleme economice, politice, sociale, culturale, literare și de artă, probleme legate de armată și multe altele. Puterea lui de muncă și de creație s-a concretizat în sute de lucrări⁷ (care cuprindeau la rîndul lor mai multe volume), articole și recenzii, prelegeri, comunicări făcute la Academie, cursuri universitare și manuale școlare, conferințe și discursuri în întîlniri publice și în parlament, cu titluri și teme diferite.

De la publicarea zecilor de volume și documente și pînă la marile lucrări de sinteză date în ultimul deceniu al vieții sale, mai ales „Istoria Românilor“ în zece volume, activitatea lui a fost foarte bogată. Atît studiul istoriei poporului nostru cît și al istoriei altor popoare trebuia să se concretizeze într-o lucrare de mari proporții — Istoriologia — la care începuse să lucreze cînd, asasinatul mișelesc din 27 spre 28 noiembrie 1940 înfăptuit de legionari, a pus capăt vieții sale.

⁴ N. Iorga, *Generalități cu privire la studiile istorice*, Ed. II-a, București, 1933, p. 175.

⁵ *Ibidem*, p. 52.

⁶ *Ibidem*, p. 92—93.

⁷ Unul din bibliografiile lui N. Iorga arată că după cite a găsit și publicat în cele 2 volume bibliografice, marele istoric a scris pînă la 1 ianuarie 1935 — 1003 volume, 12 755 articole, 4963 recenzii. Vezi Barbu Teodorescu „Bibliografia istorică și literară a lui N. Iorga 1890—1934. Ed. Cartea Romînească Buc., vol. I, 1935, și vol. II, 1937.

În studiile și cercetările sale marele istoric n-a privit popoarele izolate unele față de altele, viața, dezvoltarea lor fără nici o legătură. Dimpotrivă „viața unui popor — spunea el — e neconținut amestecată cu viața celorlalte, fiind în funcție de dînsele și înrăurind neconținut viața acestora”⁸. O astfel de concepție i-a dat posibilitatea să analizeze atît rolul cît și contribuția popoarelor pe care în lucrările sale le-a descris, la dezvoltarea societății omenesti.

Nu trecuseră nici zece ani de cînd începuse activitatea publicistică cu modestele sale articole și la 7 aprilie 1897 a fost ales „membru corespondent al Academiei Române”. Era o recunoaștere a meritelor sale și în același timp o obligație pentru el în viitor, obligație de care s-a achitat cu prisosință.

Nicolae Iorga a scris și în limbi străine pentru marele public european lucrări, studii sau articole înfățișînd atît aspecte ale vieții poporului nostru din cele mai vechi timpuri, cît și din viața altor popoare.

Una din preocupările principale ale lui Nicolae Iorga, timp de mulți ani, a fost organizarea cursurilor de vară la Vălenii de Munte la care participau oamenii de știință și cultură din diferite domenii din toate colțurile țării și chiar din străinătate. Aici puteau fi audiate expuneri ale unor oameni de știință bine cunoscuți în țară și chiar peste hotare.

Unul din meritele lui Nicolae Iorga este și faptul că după multe eforturi a reușit să inaugureze, la 24 ianuarie 1914, Institutul de Studii sud-est european, a cărei înființare o ceruse încă în 1911*, și care își continuă activitatea și în zilele noastre.

De aceea a vorbi despre activitatea lui Iorga este un lucru foarte greu, trebuie să-l studiezi temeinic și mai ales să-l înțelegi, să pătrunzi în concepția lucrărilor sale care de multe ori, sub raport filozofic, sînt tributare idealismului, conțin idei contradictorii, teze care au fost infirmate de evenimente.

Autorul acestor rînduri încearcă a reliefa numai cîteva aspecte din activitatea bogată a marelui erudit, a aceluia despre care el însuși spunea că „atît necesitățile catedrei de istorie universală pe cît și o curiozitate pe care nimic n-a putut-o împiedica și obosi, m-au făcut să mă amestec în toate domeniile istoriei, de la evenimentele contemporane pînă la cele dintîi manifestări de civilizație, în timpurile preistorice”⁹.

Neobositul și pasionatul cercetător a apreciat și prețuit cum se cuvine valoarea documentelor în cercetarea și scrierea istoriei, lucru ce i-a permis să strîngă și să publice cu miile pentru că le considera

⁸ N. Iorga, *Generalități cu privire la studiile istorice*. Ed. II-a, București, 1933, p. 91—92.

* Vezi „Cuvîntarea de intrarea în Academia Română 17 mai 1911” în *Generalități cu privire la studiile istorice*, Ed. II-a, București 1933, p. 94.

⁹ N. Iorga, *Generalități cu privire la studiile istorice*, Ed. II-a, București, 1933, p. 91—92.

„urme scrise ale trecutului“¹⁰, adevărate comori¹¹, materialul de bază „pentru a cunoaște viața unor oameni a căror amintire face parte din tezaurul istoric al neamului nostru“¹².

Într-una din comunicările ținute în 1938 el atrăgea atenția că nu mai poate fi îngăduit să se mai scrie istoria contemporană a României după prefete sau după amintiri, ci vor trebui depuse eforturi, pentru cercetare, pentru folosirea documentelor. „Această operă s-ar face și cu material românesc, care zace încă prin sertarele familiilor, și de multe ori și actele de stat stau în stăpînirea unor familii, ceea ce nu este îngăduit“.

Nicolae Iorga era nemulțumit că în discursurile publicate ale unor politicieni (exemplificînd cu Brătianu) se citau acte de proprietăți „deși sînt acte publice care nu trebuie să fie în biblioteca Brătianu ci în Arhivele Statului... Ba uneori se întîmpla ca hîrtii de stat să ajungă la anticari; lucruri foarte importante le găsești acolo, pentru că între ceea ce este al statului și ce aparține particularului nu se face deosebirea pe care trebuie să o facă orice om onest și corect“¹³.

Cît de mare era grija lui pentru documente se vede și din grija pe care se străduia să o imprime atît autorităților cît și cetățenilor. În acest sens, la inițiativa lui, în 1932 este adoptată legea nr. 64¹⁴, din 5 aprilie. Arhivelor le-a consacrat și unele din cuvîntările ținute la radio¹⁵. În cuvîntarea „Ce e o hîrtie veche“¹⁶, după ce condamnă aspru neglijența și disprețul celor care lăsau „să decadă, să se distrugă atîtea lucruri“, îndemna la atenție și respect pe cei ce-l ascultau, față de „hîrtia veche“. Apreciind importanța acestor „hîrtii“ pentru diferite probleme și spunînd că ele se găsesc peste tot, se referea mai ales la „acte vechi“, „mărturii ale trecutului“ ce se găseau pe la urmașii moșnenilor și ai răzeșilor: „O statistică a acestor documente care pot peri în focurile așa de dese prin satele noastre, ori se pot distruge de

¹⁰ N. Iorga, *Sfaturi pe întunerec*, București, 1936, p. 163.

¹¹ *Ibidem*, p. 168.

¹² *Ibidem*, p. 160.

¹³ N. Iorga, *Conferințe și prelegeri*, București, 1943, p. 19—20.

¹⁴ Această lege, completînd pe cea din 1925, stabilea printre altele: Șefii Serviciilor Arhivelor de la toate autoritățile civile, bisericești și militare ale statului, județelor și comunelor în luna ianuarie a fiecărui an să prezinte un borderou în dublu exemplar de toate dosarele ce s-au format în cursul anului expirat din care unul să se trimită unității Arhivelor Statului locale; pregătirea directorilor Arhivelor centrale și locale; responsabilitatea funcționarilor Arhivelor Statului, pentru materialul primit în lucru sau în păstrare, pentru exactitatea, transcrierea și colacionarea copiilor sau traducerilor; prevederea anuală în bugetul Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor a unei sume atît pentru publicații cît și pentru școala de arhivistică și paleografie; și, în sfîrșit, că Arhivele Statului vor putea organiza cursuri speciale pentru funcționarii Arhivelor de la autorități sau instituții publice și particulare, în înțelegere cu Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor și cu autorizația lui. Vezi Monitorul Oficial, nr. 81, din 5 aprilie 1932, p. 2236.

¹⁵ Cuvîntările erau publicate și în ziarul Neamul Românesc, iar în 1936 au apărut într-un volum intitulat: *Sfaturi pe întunerec*.

¹⁶ N. Iorga, *Sfaturi pe întunerec*, București, 1936, p. 157—163.

umezeala care dăinuiește în căsuțele așa de rău construite, ar trebui făcută cât mai repede“¹⁷ spunea el.

Intr-o altă cuvîntare el vorbea despre „Ce s-a făcut pentru arhivele noastre“¹⁸, socotind-o „o critică pe care vreau s-o aduc în public în credința că greșelile, crimele de pînă acum nu se vor repeta“.

Situația în care se găseau arhivele, mai ales cele ale diferitelor autorități de stat și ale primăriilor și lipsa de grijă pentru acestea este astfel redată de Nicolae Iorga: „Jaful pe care l-a făcut în ele prostia omenească și totala dezorientare a celor pe care vremea i-a pus în locuri de care nu erau vrednici nu se poate înfiera îndeajuns“.

Nicolae Iorga condamna disprețul și neglijența față de documente care, neolai, pentru „a face loc în clădiri neîncăpătoare și rău împărțite, altelei pentru a ajuta cîte o mică afacere cu fabricile de hîrtie, din timp în timp se vindeau, se dăruiau de fapt, pe prețuri de nimic, singurele urme după care se putea reconstitui istoria unei localități“¹⁹.

După ce exemplifică cu cazuri pe care le-a întîlnit în lunga sa activitate de cercetător, Nicolae Iorga conchidea: „A venit vremea ca astfel de sălbăticiii să nu se mai petreacă. Se pot înlătura, cu bună socoteală numai actele după același tipic ale vremii noastre de birocratism banal. Tot restul merită a fi ținut cu grijă și cu pietate“²⁰.

Pe lîngă lucrările mari de sinteză, Nicolae Iorga a publicat nenumărate articole cu subiect militar, în diferite reviste care-i solicitau colaborarea, a prezentat comunicări și a scris monografiile, a ținut ani de zile cursuri și prelegeri în fața elevilor din școlile militare, în care glorifica vitejia de care a dat dovadă oștile românești pentru apărarea țării și pentru alungarea cotropitorilor.

Amintim aici cuvintele rostite de Nicolae Iorga în Parlament, la 14 decembrie 1916, cînd, parafrazînd pe unul din domnitorii Moldovei, spunea: „Să ne mînfînce dinii pămîntului acestuia mai curînd decît să găsim fericirea, liniștea și binele din grația străinului dușman“²¹. Aceste cuvinte întruchipează de fapt gîndirea întregii armate române, a întregului popor, atunci cînd trupele Kaiserului ocupaseră jumătate din țară și cînd dușmanul căuta să impună condiții înrobitoare pentru capitulare.

Nicolae Iorga lupta neobosit împotriva îngenuncherii națiunii române în fața cotropitorilor, pentru păstrarea neîntinată a tradițiilor și moștenirilor poporului nostru din moși-strămoși. Astfel, într-o scrisoare adresată regelui Ferdinand, Nicolae Iorga îi atrăgea atenția că

¹⁷ *Ibidem*, p. 162.

¹⁸ *Ibidem*, p. 164—170.

¹⁹ *Ibidem*, p. 168—169.

²⁰ *Ibidem*, p. 170.

²¹ N. Iorga, *Pentru întregirea neamului*. Cuvîntări din război, 1915—1917, Biblioteca „Epopoea Neamului“, 1925, p. 239.

fiecare se găsește „înaintea răspunderii față de acest admirabil popor al tuturor sacrificiilor și răbdărilor și înaintea judecării urmașilor care ne vor întreba ce am făcut cu moștenirea înaintașilor noștri. Ne găsim și înaintea tradițiilor acestei țări... În aceste tradiții nu stă acceptarea unor condiții de pace rușinoase. Strămoșii noștri au preferat moartea acestei umilinți. Și cu nimic nu ne vom putea îndreptăți față de cei după noi, dacă le-am primi.

Ce e mai bun în această țară cere respingerea, ori ce s-ar întâmpla, a condițiilor care ni se pun astăzi și mai ales aceea care privește sfîșierea, fie ea numai provizorie în gîndul nostru a pămîntului țării”.

Activității prin lucrări, presă sau cuvîntări consacrate armatei și rolului ei în apărarea patriei, i se adăuga aceea de profesor la Școala de război unde numeroase promoții de ofițeri au audiat expuneri interesante asupra unor probleme ale istoriei mondiale și pagini de istorie glorioasă a diferitelor popoare. Printre problemele cardinale dezbătute se numără: „Chestiunea Rinului“, „Chestiunea Dunării“, „Chestiunea Mării Mediterane“, „Chestia oceanelor“.

Referindu-se la atitudinea pe care trebuia să o adopte reciproc popoarele de la Dunăre, Nicolae Iorga spunea: „Face parte din chestiunea Dunării, mai tîrziu simțul popoarelor de pe amîndouă malurile că pot trăi de sine, că sînt datoare față de ele, față de trecutul și de viitorul lor, să trăiască o viață deosebită, iar nu numai ridicînd mereu la fiecă prilej două degete către marea pedagogă Europa“²².

Într-una din lecțiile ținute în fața elevilor Școlii militare de infanterie în decembrie 1912, el își exprima încrederea nețărmurită în cauza dreaptă pentru care luptau popoarele indiferent de mărimea lor ca teritoriu sau populație, indiferent de puterea materială sau de poziția geografică considerînd că „într-un număr restrîns de kilometri pătrați și cu un număr restrîns de unități omenesti se pot face lucruri extraordinare“²³.

Lucrările istorice, discursurile și articolele sale cu conținut politic sînt străbătute de o dragoste nețărmurită față de patrie, față de poporul care, de-a lungul veacurilor, a rezistat vitregiilor vremurilor, a luptat și și-a apărât pămîntul strămoșesc. În același timp, el s-a pronunțat deschis împotriva acelor care aspirau la „dominația asupra lumii“²⁴, combătînd pe cei ce susțineau asemenea teorii. Aceste cuvinte erau rostite în 1917 cînd mai bine de jumătate din teritoriul țării noastre era cotoplit de Germania.

Peste aproape două decenii din nou forțele sociale și economice care au pus în mișcare armata lui Wilhelm al II-lea în 1914, pun în mișcare Wehrmachtul hitlerist amenințînd iarăși omenirea. La orizont apăreau norii negri ai unui nou război. În noile condiții, cînd și în România se simțeau din ce în ce mai fățișe ideile fasciste, glasul lui

²² N. Iorga, *Chestiunea Dunării*, Lecții ținute la Școala de război. Editura societății „Neamul Românesc“, 1913, p. 5.

²³ *Pentru mîințile și inimile ostașilor noștri*, Ed. Revistei Infanteriei, 1912, p. 9.

²⁴ *Cugetare și faptă germană* (zece lecții ținute la Iași în 1917). ed. II-a. București, 1938, p. 5.

Nicolae Iorga se ridică din nou, de astă dată împotriva Germaniei hitleriste și a coloanei sale a V-a în România — Garda de fier, în care el vedea pe cei mai periculoși dușmani ai patriei și poporului. În acest sens desfășoară o campanie intensă pentru apărarea independenței și integrității țării. În „Neamul Românesc“, și în alte ziare, el a publicat numeroase articole prin care dezvăluia consecințele extinderii agresiunii hitleriste. Este semnificativ în această privință articolul „Noua poartă către orient a Austriei“, publicat în ziarul *Timpul*, în care, după ce face o incursiune în istorie reamintind de vechile planuri expansioniste germane cuprinse în formula „Drang nach Osten“ conchidea: „Eu însă îmi fac datoria cunoscătorului de trecut și înțelegătorului psihologilor naționale pentru a spune încă odată: Ferește-te popor al meu căci mari primejdii ți se pregătesc“²⁵.

Poziția hotărâtă, patriotică adoptată de Nicolae Iorga, iese tot mai mult în evidență, pe măsură ce se intensifică acțiunile agresive, războinice ale hitleriștilor. În 1938 și mai ales în 1939—1940, aproape în toate manifestațiile publice își arată îngrijorarea față de primejdia pe care o reprezenta hitlerismul nu numai pentru România ci și pentru alte popoare combătând atitudinea de supunere fără luptă a celor care „își prețuiesc așa de mult plăcerea și huzurul încît să fie gata a ceda totul, stăpînire și demnitate, numai să nu se supună riscului unei înfruntări a armelor dușmane“²⁶.

Caracterizînd atmosfera anilor premergători celui de-al doilea război mondial, Nicolae Iorga scria: „...E drept că astăzi lumea e prea mult în seama nebunilor, dar nu urmează de acolo că și oamenii foarte cuminiți să se ia după dinșii și să creadă că se pot face aceleași lucruri pe care aceia le săvîrșesc sau sînt pe cale a le săvîrși“²⁷.

Vorbînd de tendințele imperialiștilor de împărțire a teritoriului unor țări, în articolul „Se pot distruge popoare“? Nicolae Iorga arăta: „Reapare, în forma cea mai crudă, vechea teorie că statele mici n-au dreptul la independență, că ele cad în „spații vitale“ și se pot mărgini pe hartă ca să se știe în al căruia din statele mari trebuie să cadă“²⁸.

În 1940, cînd Germania și Italia cotropiseră unele țări, și cînd erau deci „îvingătoare“, Nicolae Iorga spunea: „Îndată ce vedeți triumfuri de acestea strălucite, succese uimitoare care iau ochii să știți că cine plătește întii nu este învinsul, ci învingătorul care își mîncă toată vloga dintr-însul și deseori nu este vinovat el, ci inspiratorul care l-a dus pe drumurile acestea în care se istovește virtutea unei nații“²⁹. Aceste cuvinte, oglindesc faptul că Nicolae Iorga nu confunda pe Hitler și pe hitleriști cu poporul german, și pe Mussolini și pe fasciștii ce-l înconjurau cu poporul italian.

Deși a fost un susținător și un apărător consecvent al regimului burghezo-moșieresc, el s-a pronunțat totuși împotriva imitării unor

²⁵ „Timpul“, nr. 377, din 23 mai, p. 1.

²⁶ „Neamul Românesc“, nr. 201, din 12 septembrie 1939.

²⁷ *Ibidem*, nr. 126, din 13 iunie 1939.

²⁸ *În fața războiului*, în „Neamul Românesc“, nr. 199, din 9 septembrie 1939.

²⁹ N. Iorga, *Conferințe și prelegeri*, București, 1943, p. 101.

forme străine. „Atitudinea mussoliniană din Italia și atitudinea hitleristă din Germania nu se potrivește cu noi“³⁰, scria el în iunie 1939 pentru ca în decembrie același an să-și completeze concluzia: „N-am fost nici odată ucenicii care să primim gata lucrările fără să fim capabili de a le dezvolta; trebuie să plecăm de la puterea noastră de dezvoltare, iar nu de la transmisii care deseori pot fi închipuite“³¹.

În România, susținătorii și propagatorii fascismului, erau în special legionarii. În discursurile sau în articolele sale, Nicolae Iorga condamna fascismul și pe susținătorii lui. În discursul ținut în ședința senatului din 28 iunie 1939, amintind de situația premergătoare dictaturii regale, arăta că „dacă altceva nu s-a rezolvat — s-au făcut totuși două lucruri: imitarea străinătății și înscăunarea anarhiei... s-a îngăduit oricărui îndrăzneț să devină stăpînul străzii și să amenințe cu moartea pe cine iar fi stat în cale. Nu puteai ieși din București fără să întilnești lagăre de exerciții și din cînd în cînd puteai să vezi pe străzi și defilări“³².

Toate acestea ne arată că în problema luptei împotriva fascismului și a războiului și în alte probleme, Nicolae Iorga, exprima năzuințele și interesele celor mai largi categorii sociale fiind un luptător consecvent. În același timp însă, împotriva lui se îndrepta ura celor mai reacționare elemente, a legionarilor care în seara zilei de 27 noiembrie 1940 l-au ridicat de acasă și l-au asasinat mișelește. Corpul neînsufletit, străpuns de șase gloanțe a fost găsit în comuna Streșnic din fostul județ Prahova în dimineața zilei de 28 noiembrie.

Opinia publică, din țara noastră și din multe alte țări, și-a exprimat indignarea auzind de înspăimîntătoarea crimă a legionarilor și inspîratorilor lor.

Profesorul Aurelian Sacerdoțeanu scria în articolul redacțional al numărului Revistei Arhivelor închinat lui Nicolae Iorga: „Cu adîncă venerație închinăm acest modest mănunchi de cercetări arhivistice memoriei aceluia care, pe lîngă toate celelalte, a fost și cel mai mare prețuitor și sprijinitor al arhivelor: profesorul Nicolae Iorga“³³.

Din numeroase țări soseau vești despre indignarea cu care au primit această veste chiar și cercurile politice din țările respective³⁴.

Prodigioasa activitate a savantului Nicolae Iorga ca cercetător și ca profesor în domeniul istoriei, concretizată în nenumărate lucrări publicate, printre ultimile de mari proporții fiind *Istoria Românilor* în 10 vo-

³⁰ „Neamul Românesc“ nr. 141 din 1 iulie 1939.

³¹ N. Iorga, *Conferințe și prelegeri*, Buc. 1943, p. 70.

³² „Neamul Românesc“, nr. 141 din 1 iulie 1939.

³³ Vezi „Revista Arhivelor“, IV, 2/1941, p. 213.

³⁴ Vezi Arh. St. Buc., fond Ministerul Propagandei Naționale, dosar nr. 123, 323, 478, 484, 513, 611 și presa externă, dosar nr. 121, 210, 438, 1040, 1102, 1142, 1172 și altele.

lume, a stat călăuză generațiilor următoare care s-au străduit să ducă mai departe ceea ce Nicolae Iorga îi închinase întreaga sa viață.

În noile condiții istorice, de după 23 August 1944, când activității de cercetare științifică i-au fost alocate însemnate fonduri de către stat, când cercetătorilor le sînt asigurate toate cele necesare pentru a putea elabora lucrări din cele mai valoroase, este cît se poate de actuală aprecierea lui Nicolae Iorga pentru cei ce scriu istoria: „Trebuie să te simți om cînd faci istorie și să te formezi ca om, ceea ce nu este ușor, ci pentru aceasta trebuie să citești mult, să gîndești mult și să trăiești mult, să ai deci experiență de viață fără de care nu trebuie să te atingi de istorie niciodată”³⁵.

Sînt cuvinte și îndemn la care trebuie mereu să ne gîndim și pe care să ne străduim să le folosim în activitatea noastră de zi cu zi. Ar fi un omagiu adus marelui istoric, profesorului Nicolae Iorga.

³⁵ N. Iorga, *Conferințe și prelegeri*, București, 1943, p. 12.

NICOLAE FILIMON

M. REGLEANU

S-au implinit anul acesta 100 de ani de la încetarea din viață a lui Nicolae Filimon reprezentant de seamă al literaturii românești de la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. Publicist, nuvelist și romancier înzestrat cu marele talent al condeifului și ascuțime în pătrunderea semnificației realităților sociale pe care le trăia, Nicolae Filimon a lăsat o operă care, cunoscută în diversitatea ei, dezvăluie puternica lui personalitate participantă la marile frământări ce stăpâneau societatea românească în veacul în care a trăit.

Jurnalistica lui Filimon care îmbrățișează ca genuri critica muzicală și teatrală, biografia muzicală, articolul cu pronunțat caracter politic, memoriul de călătorie¹, a fost apreciată de contemporanii săi² pentru combativitatea față de tot ce era retrograd și pentru conținutul de idei patriotice înălțătoare prin dragostea pentru popor, pentru libertate și progres. Filimon evocă în persoana lui Mihai Viteazul vitejia străbunilor³, face considerații cu privire la dezvoltarea economică a țării și la regimul ce o ținea în înapoierea care-l supăra⁴, manifestă interes pentru industrie și comerț⁵, face aprecieri asupra valorilor artistice naționale sau ale culturii universale cu care trebuie cultivat poporul și care sînt — ca și în alte genuri ale operei sale — de cele mai multe ori moralizatoare, se declară simpatizantul revoluționarilor de la 1848 și pronunță idei deosebit de înaintate cum numai Bălcescu susținuse⁶.

Nuvela și romanul își trag de asemenea seva din evenimentele epocii. Nuvele ca „Mateo Cipriani“ și „Friedrich Staaps sau atentatul de la Schönbrunn în contra lui Napoleon I“ în care lupta împotriva tiraniei și pentru libertatea popoarelor este întruchipată în voința și

¹ Vezi bibliografia de George Baiculescu în: Nicolae Filimon, *Opere*, vol. II, E.S.P.L.A., p. 371—380.

² Vezi introducerea de George Ivașcu la: Nicolae Filimon, *Opere*, vol. I, E.S.P.L.A., p. 83. Ediție îngrijită de George Baiculescu.

³ *Op. cit.*, vol. II, p. 8—10.

⁴ *Op. cit.*, vol. II, p. 47, G. Călinescu, *N. Filimon*, Ed. științifică, București, 1959, p. 115—116.

⁵ *Op. cit.*, vol. II, p. 71, 134.

⁶ *Op. cit.*, vol. II, p. 46—47

jertfa celor doi tineri, îl atestă pe Filimon ca un militant pentru aceleași idealuri. Dar Nicolae Filimon este în nuvela „Nenorocirile unui slujnicar sau gentilomii de mahala“ sau în romanul „Ciocoi vechi și noi sau ce naște din pisică șoarici mănincă“, care-l face pe autor precursorul romanului realist, un fervent biciuitor al urîțeniilor sociale românești, al parvenitului care în zbaterea sa spre bogăție și treapta cea mai înaltă a scării sociale nu se dă în lături să întrebuințeze cele mai josnice mijloace.

Desigur că în redarea veridică a acestor realități, mai ales în reconstrucția vremurilor lui Vodă Caragea, precum și în consemnarea unor evenimente importante din istoria noastră⁷, care au influențat într-un fel sau altul situația eroilor operei sale sau acțiunea însăși, Nicolae Filimon a fost ajutat de îndeletnicirea sa „cu pronunțat caracter științific“⁸ de la Arhivele Statului, domeniu în care are o contribuție meritorie.

Înainte de a intra în serviciul Arhivelor Statului, Nicolae Filimon fusese scriitor la Departamentul credinței. La 4 decembrie 1852, sub numele de Filimonescu — scriitor la acest departament, a fost ridicat la rangul de „conțopist“, ceea ce înseamnă că se afla funcționar încă dinainte de 1 ianuarie al acestui an⁹. La 26 februarie 1856, Barbu Dimitrie Știrbei îl înalță, pentru slujbele cu săvârșire, la rangul de pitar, iar caimacamul Alexandru Ghica îl întârea ajutor la masa a doua în secția I-a a Departamentului Credinței¹⁰. La 17 septembrie 1859 este transferat în postul de secretar al Comisiei documentale¹¹, luînd deci, de aici înainte contact cu documentele istorice.

Nicolae Filimon intră prin urmare, în serviciul Arhivelor Statului transferat de la Comisia documentală, împreună cu D. Peșacov, translatorul de limba slavă, Stoica Petrescu, ajutorul secretarului și alții cu care lucrase tot în acest domeniu. Numai pe baza acestei activități ne explicăm numirea lui în postul de „cap“ al acestei secții, care trebuia condusă de o persoană pricepută.

El urma să îndeplinească la Arhivele Statului atît îndatoririle ce le avusese la Comisia documentală (ordonarea și transcrierea documentelor în condici), cît și pe cele ce-i reveneau din sarcinile acestei instituții.

În această vreme, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, precum și cel de Finanțe cereau de la Arhivele Statului numeroase acte de proprietate, cărți de judecată, planuri și hotărnicii în vederea stabilirii hotarelor moșiilor așezămintelor eclesiastice, a căror secularizare se pregătea. În același timp, Ministerul Cultelor și lichidatorul Comisiei documentale depuneau zilnic documentele primite de la mănăstiri care

⁷ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 77.

⁸ Vezi Introducerea de George Ivașcu, la *op. cit.*, vol. I, p. 50.

⁹ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Obștescul control, dosar nr. 566/1852, f. 4 v.

¹⁰ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 17.

¹¹ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, Comisia documentală, dosar nr. 28/1852—1862, f. 226 ; Cf. și Monitorul oficial nr. 122/1859.

trebuiau clasate pe moșii și inventariate. Toate aceste sarcini reveneau secției condusă de Nicolae Filimon. El personal redacta corespondența cu toate autoritățile care împrumutau sau înapoiau documente, manifestînd o deosebită grijă pentru evidența documentelor împru-

Nicolae Filimon

mutate precum și pentru securitatea expedierii lor. Astfel, în ceea ce privește împrumutul de acte, el dă dispoziții personalului său să fie expediate prin oameni de încredere, cu inventare în dublu exemplar: unul să se păstreze la secție, iar celălalt să însoțească documentele¹². În problema modului de depunere a documentelor de către așezămintele

¹² Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, fond Arhiva Direcției generale a Arhivelor Statului, dosar nr. 273/1863, f. 19—20.

eclésiastice, potrivit decretului domnesc¹³, precum și de secțiile contecioase ale organelor centrale și locale, el se arăta nemulțumit și propunea Ministerului Cultelor să comunice acestora să nu le mai trimită fără nici o evidență, cum s-a procedat de către unele din ele, ci cu inventare în dublu exemplar¹⁴. În felul acesta se evita bănuiala de sustragere de documente de către ambele părți.

Experiența muncii de ordonare a documentelor pe moșii, în scopul depistării cu ușurință a celor cerute cu împrumut numai cu indicarea moșiei și a așezământului ce o deține, dobândită de el la Comisia documentală o aplică și în munca de la Arhivele Statului. Astfel, constatând nereguli la ordonarea și inventarierea documentelor depuse de mănăstirea Bogdana, N. Filimon cere Ministerului Cultelor să comunice așezământelor eclesiastice ca, întâi să se procedeze la ordonarea documentelor pe moșii și apoi să le inventarieze, după un model pe care îl anexează¹⁵.

Operațiunile de împrumut și de transcriere cu litere latine a documentelor necesare autorităților de stat, răpeau mult timp copiştilor paleografi, întrucît se cereau de la unul pînă la peste o sută de documente și pentru aceasta trebuiau întocmite inventare „de date și cuprinderea fiecărui document în parte“ spune el¹⁶. În legătură cu această acțiune Nicolae Filimon se străduiește să economisească timpul de muncă al funcționarilor. Înapoiindu-i-se un număr de copii după documente expediate unui avocat al statului, el dă dispoziții conservatorului să le păstreze pentru o eventuală nouă cerere a acelorași copii¹⁷. El manifestă de asemenea o deosebită grijă pentru securitatea și conservarea documentelor. Într-o adresă cu care înaintează Ministerului Cultelor o condică de documente, indică numărul fișelor și a existenței sigiliului de certificare a numărului acestora¹⁸. Altă dată, Ministerul cerîndu-i să trimită printr-un dorobanț planul unei moșii, el răspunde că „Arhiva, după regulile ei disciplinare nu poate să dea documente de valoare în mîna unor individe de condițiunea celui însemnat în menționata adresă care, neștiind scrie nu poate de a da garanție de primirea actului“¹⁹.

Într-un jurnal încheiat la 30 septembrie 1864 de către directorul general Cezar Bolliac și șefii secțiilor se reaminteau îndatoririle ce le aveau aceștia împreună cu directorul pentru îndeplinirea sarcinilor preluate de la comisia documentală²⁰. Directorul conducea lucrările de ordonare, inventariere și de transcriere a documentelor în condici, iar

¹³ Ibidem, dosar nr. 275/1863, f. 42. Acest decret prevedea ca toate documentele deținute de așezămintele eclesiastice sau orice organ al statului să fie concentrate la Direcția generală a Arhivelor Statului spre a nu se pierde și a servi pentru scrierea istoriei naționale.

¹⁴ Ibidem, f. 72.

¹⁵ Ibidem, f. 118.

¹⁶ Ibidem, dosar nr. 274/1862, f. 36.

¹⁷ Ibidem, dosar nr. 273/1863, f. 64.

¹⁸ Ibidem, f. 84.

¹⁹ Ibidem, f. 146.

²⁰ Ibidem, dosar nr. 292/1864, f. 3.

munca de ordonare se efectua de către șefii de secții pentru materialele ce le dețineau²¹. Astfel, Nicolae Filimon avea de ordonat la această dată șase dulapuri și două lăzi cu documente și dosare depuse de mânăstirile muntene și moldovene secularizate, afară de alte 23 de lăzi și trei saci cu documente depuse de lichidatorul Comisiei documentale²². Această din urmă lucrare cerea mare urgență, pentru că nu se putea încheia procesul verbal de predare — primire fără inventarierea lor.

În această acțiune, Nicolae Filimon ordona documentele pe probleme și în cadrul acestora cronologic, iar ajutorii și copiiștii înscriau rezumatul lor direct pe formulare de inventar sub directa lui îndrumare și control. În unele cazuri, corecta datele documentelor calculate greșit de aceștia, precum și anumite topice și onomastice descifrate eronat. Nicolae Filimon a lucrat în Arhivele Statului cu multă pasiune și conștiinciozitate.

La sfârșitul lunii iunie 1864, cerind un concediu spre a-și face cura la „apele minerale din țară“ N. Filimon asigură direcția că, prevăzând acest lucru, a ordonat atâtea documente încât „copiiștii și adjuncții secției Istorice“ au ce lucra atîta timp cît va lipsi“²³.

Aprecierea de care se bucura Nicolae Filimon în cadrul direcției și Ministerului rezultă și din faptul că, împreună cu directorul și șeful secretariatului, (fără șeful secției de stat) alcătuiau comisia de examinare a noilor angajați. La 13 septembrie 1854 are loc un concurs pentru angajarea a cinci copiiști paleografi, la care se prezintă 66 de candidați²⁴.

Nicolae Filimon a manifestat o atitudine fermă și fără rețineri pentru apărarea intereselor Arhivelor Statului. La 25 septembrie 1863, Ministerul Cultelor cere direcției să detașeze un paleograf la Direcția Sanitară pentru a ordona documentele „spitalicești“²⁵. Nicolae Filimon răspunde că: „în urma reducăiilor și a modifiacăiunilor făcute la personalul Secției Istorice, alți impiegați cu cunoștințe paleografice decît pe aceea ce sînt neapărat trebuincioși pentru darea cursului lucrărilor sale și pentru inventarierea documentelor“ nu mai există și propune trimiterea documentelor la Arhive spre a se efectua ordonarea în timpul cînd nu vor fi aglomerăți cu alte lucrări²⁶.

Cu personalul de sub conducerea sa se comporta frumos. În general copiiștii paleografi urmau și cursurile unor facultăți. Cînd aceștia cereau concedii pentru examene sau pregătirea lor, Nicolae Filimon îi sprijinea propunînd să li se acorde.

Cele citeva rînduri de mai sus au căutat să înfățișeze nu numai pe întemeietorul criticii muzicale sau pe deschizătorul de drumuri pentru romanul realist ci și pe arhivistul și omul care prin munca sa pasionată a contribuit la dezvoltarea specialității noastre.

²¹ Ibidem, f. 2—4.

²² Ibidem, f. 64.

²³ Ibidem, dosar nr. 283/1864, f. 56.

²⁴ Ibidem, f. 225.

²⁵ Ibidem, dosar nr. 259/1863, f. 113.

²⁶ Ibidem, f. 115.

DIN ACTIVITATEA ARHIVISTICĂ A LUI CHRISTIAN POMARIUS

G. NUSSBÄCKER

La 28 august 1965 s-au împlinit 400 de ani de la moartea umanistului Christian Pomarius (Baumgarten), care, „și-a câștigat merite deosebite... pentru păstrarea izvoarelor istorice“, deoarece „a organizat arhivele orașelor Sibiu, Brașov și Bistrița“¹. Personalitatea lui Pomarius, pe care îl putem considera totodată drept primul organizator de arhive din țara noastră, a constituit obiectul mai multor cercetări, mai vechi și mai noi, care însă nu au reușit să epuizeze materialul documentar referitor la persoana și activitatea sa².

În prezentul articol ne propunem să cuprindem rezultatele cercetărilor de pînă acum și să arătăm în ce direcții se pot completa și întregi cunoștințele noastre despre Pomarius.

I. VIAȚA LUI CHRISTIAN POMARIUS

După cunoștințele noastre Christian Pomarius (Baumgarten) s-a născut la Bistrița³, probabil în jurul anului 1500.

¹ *Istoria României*, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., București, 1962, p. 1050.

² Gh. Duzinchevici, *Un vechi inventar de arhivă, Pomarius 1546* în „Revista Arhivelor“, nr. 1/1958, p. 257—262. Pe aceste informații este bazată expunerea despre Pomarius la I. Mărcuș, *Cu privire la prelucrarea tehnico-științifică a materialelor documentare create de instituțiile din Transilvania*, în „Revista Arhivelor“, anul V, nr. 2/1962, p. 267 ; Gh. Duzinchevici, *Zur Geschichte des Staatsarchivs von Hermannstadt*, în „Forschungen zur Volks = und Landeskunde“, nr. 2, Sibiu, 1959, p. 75—77.

Studiul cel mai amplu despre Pomarius îl datorăm lui Richard Schuller și este intitulat *Christian Pomarius, ein Humanist und Reformator im Siebenburger Sachsenlande*. Vezi „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Neue Folge“ (în continuare Archiv des Vereins, N.F.) XXXIX/1923, p. 158—246. Date prețioase cu privire la activitatea sa se găsesc și în lucrările altor cercetători.

³ Arh. St. Sibiu, fond Magistratul Sibiu, Protocolul magistratului 1522—1565, f. 247. și Arh. St. Brașov, fond Magistratul Brașov, Socoteli alodiale III, B. 11, f. 1.

În materialul documentar publicat, Pomarius apare pentru prima dată în anul 1533, cu ocazia vânzării unei case în Bistrița⁴. De la începutul anului 1534 actele îl atestă ca notar al orașului Bistrița⁵, slujbă în timpul căreia a început să întocmească, pentru prima dată, protocoalele sfatului orășenesc și ale comunității centumvirale⁶ și pe care nu o va părăsi decât în 1541, anul morții judei orașului, Thomas Werner, de care fusese mult legat în activitatea sa⁷.

Datorită calităților sale de diplomat, dezvoltate și aprofundate, desigur, prin studiul documentelor din arhivă, Pomarius a primit de multe ori misiuni atât la curtea regală cât și la Obștea sașilor⁸.

Plecând din Bistrița, Pomarius s-a stabilit la Cluj, unde a obținut și dreptul de cetățenie a orașului⁹. Prezența lui în acest oraș este confirmată și de scrisoarea pe care o trimitea sfatului orașului Bistrița la 16 ianuarie 1543¹⁰.

În 1546 îl găsim pe Christian Pomarius notar la Sibiu, probabil de la începutul anului¹¹. Aci întocmește primul inventar al arhivei din Sibiu, pe care îl încheie la 25 septembrie 1546¹². La începutul anului 1547, se pare că Pomarius avea de gând să părăsească slujba de la Sibiu întrucât menționează în protocolul magistratului că rămâne notar la rugămintea magistratului numai pînă ce se va putea găsi un alt om corespunzător¹³. În primăvara anului 1547, magistratul Sibiului i-a încredințat lui Pomarius misiunea importantă de a convoca preoții din toate orașele săsești din Transilvania, pentru a duce tratative cu pri-

⁴ Otto Dahinten, *Beiträge zur Baugeschichte der Stadt Bistritz*, în Archiv des Vereins, N.F., L. Bistrița, 1944, p. 387—388. Este vorba de casa lui Andreas Beuchel, fost jude al orașului Bistrița, acuzat de trădare și executat în 1533, vezi și Richard Schuller, Andreas Beuchel, ein Beitrag zur Bistritzer Stadtgeschichte in dem Zeitalter des Thronstreites zwischen, Ferdinand I und Zápolya, în Archiv des Vereins N.F. XXIII, 1890, p. 5—72.

⁵ Heinrich Wittstock, *Beiträge zur Reformations-Geschichte des Nösnergaues, Viena, 1858*, p. 22. În mod greșit Georg Fischer, *Geschichte des Bistritzer evang. Gymnasiums A.B. bis zum Jahre 1762* în Programm des evang. Gymnasiums A.B. zu Bistritz 1895/1896, Bistrița 1896, p. 12, dă anul 1530 ca dată de început a activității lui Pomarius ca notar, vezi Schuller, *op. cit.*, în Archiv des Vereins, N.F. XXXIX, p. 192.

⁶ Protocoalele începute au fost continuate de urmasii săi în funcția de notar. Vezi Heinrich Wittstock, *Bistritz in der Mitte des sechszehnten Jahrhunderts, in Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens*, Neue Folge, vol. II, Brașov, ed. Eugen von Trauschenfels, Brașov 1860, p. 153.

⁷ Richard Schuller, *op. cit.* în Archiv des Vereins, N.F. XXXIX, p. 197.

⁸ Richard Schuller, *op. cit.* în Archiv des Vereins, N.F. XXXIX, p. 194. și Wittstock, *op. cit.*, în Magazin für Geschichte... etc., Neue Folge, vol. II, p. 169.

⁹ Arh. St. Brașov, fond Magistratul Brașov, Socoteli alodiale III, B. 11, f. 1.

¹⁰ Schuller, *op. cit.* în Archiv des Vereins, N.F. XXXIX, p. 243—246.

¹¹ Arh. St. Sibiu, fond Magistratul Sibiu, Protocolul magistratului 1522—1565, f. 247. Despre angajarea lui Pomarius ca notar la Sibiu vezi și Gustav Gündisch, *O contribuție la biografia umanistului brașovean Valentin Wagner (1510—1557)* în „Studii”, anul XI, 1958, nr. 2, p. 120.

¹² Arh. St. Sibiu, Documenta Litteralia nr. 542. Cea mai bună descriere de pînă acum vezi în Archiv des Vereins, N.F. III, Brașov 1858, p. 196—198.

¹³ Arh. St. Sibiu, fond Magistratul Sibiu, Protocolul magistratului 1522—1565, f. 261, vezi și în Archiv des Vereins, N.F. III, p. 170.

vire la ceremoniile religioase legate de introducerea Reformei¹⁴. Prezența lui în această misiune poate fi dovedită documentar la Bistrița¹⁵ și la Brașov¹⁶, unde a dus tratative cu însăși Honterus, după cum rezultă dintr-o scrisoare a acestuia din urmă către primarul Sibiului¹⁷.

Ultima însemnare a lui Pomarius ca notar, în protocolul magistratului din Sibiu, poartă data de 23 aprilie 1547¹⁸.

Din anul 1549 ni s-au păstrat două scrisori ale umanistului Antonius Verantius către Pomarius, în care acesta este elogiât pentru lucrările sale geografice și considerat drept continuatorul cel mai demn al operei umanistice a lui Honterus¹⁹.

Pomarius s-a aflat la Cluj, pînă în primăvara anului 1551. La 29 aprilie, a sosit la Brașov la invitația magistratului orașenesc unde a fost imediat numit notar²⁰.

Ca notar al Brașovului, Pomarius îndeplinește o seamă de misiuni la Bistrița²¹ și apare în fața dietei generale din Bratislava²². La Brașov, probabil datorită inițiativei sale, la începutul anului 1552 s-a construit un dulap cu 27 de sertare pentru păstrarea documentelor²³ iar în a doua jumătate a anului Pomarius a trecut deja la alcătuirea inventarului documentelor din arhiva orașului. La terminarea inventarului primește din partea magistratului 32 florini, o sumă care însemna mai mult decît salariul său pe jumătate de an²⁴.

Curînd după ce, la 4 ianuarie 1553, scrie dedicația inventarului arhivei²⁵, Pomarius părăsește Brașovul. Deducem acest lucru din faptul

¹⁴ Arh. St. Sibiu, fond Magistratul Sibiu, Socoteli consulare nr. 59/1547, f. 19, vezi și Schuller, *op. cit.* în Archiv des Vereins, N.F. XXXIX, p. 225.

¹⁵ Schuller, *op. cit.*, în Archiv des Vereins, N.F. IX, p. 225.

¹⁶ *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. III, Brașov 1896, p. 387. vezi și Schuller, *op. cit.*, în Archiv des Vereins, N.F. XXXIX, f. 225.

¹⁷ Joseph Trausch, *Beiträge und Aktenstücke zur Reformationsgeschichte von Kronstadt*, Brașov 1865, p. 59—61.

¹⁸ Arh. St. Sibiu, fond Magistratul Sibiu, Protocolul Magistratului 1522—1565, f. 262.

¹⁹ Karl Fabritius, *Das Religionsgespräch zu Schässburg im Jahre 1538 und des Weissenburger Propstes, nachherigen Graner Erzbischofs Anton Verantius Briefe an Siebenbürger Sachsen*, în Archiv des Vereins, N.F., X, (1872), p. 257, nr. 9 și 12.

²⁰ Arh. St. Brașov, fond Magistratul Brașov, Socoteli alodiale III. C.9, f. 241. Este greșită afirmația la Friedrich Stenner *Die Beamten der Stadt Brasso (Kronstadt)*, Brașov, 1916, p. 58, care menționează pe Lucas Grüngrass ca notar al Brașovului între 1528 și 1553, deoarece acesta a fost ales preot la Prejmer la 15 martie 1551, vezi Joseph Trausch, *Geschichte des Burzenländer Capituls*, Brașov 1852, p. 78.

²¹ Vezi Fabritius, *op. cit.*, în Archiv des Vereins, N.F. X, p. 262 și Schuller, *op. cit.*, în rev. Archiv des Vereins, N.F. XXXIX, p. 227.

²² Schuller *op. cit.*, în Archiv des Vereins, N.F. XXXIX, p. 226—228.

²³ Arh. St. Brașov, fond Magistratul Brașov, Socoteli alodiale III, C.9, f. 319.

²⁴ *Ibidem*, f. 408.

²⁵ Joseph Trausch, *Schriftsteller-Lexicon oder biographischliterarische Denkblätter der Siebenbürger Deutschen*, vol. III, Brașov, 1871, p. 70.

că salariul notarului pentru primele trei luni ale anului 1553 a fost plătit lui Mathias Fronius²⁶.

În anul următor, 1554, Christian Pomarius devine preot la Lechința în districtul Bistriței, una din parohiile cele mai de văză din regiune²⁷, apoi este prezent în discuțiile teologice menite să clarifice pozițiile clericilor diferitelor confesiuni din Transilvania²⁸. În 1561, Pomarius apare ca decan al capitlului Bistriței²⁹.

A murit la Lechința la 28 august 1565. În scrisoarea de convocare la înmormântarea sa se spunea că a fost „cea mai deosebită podoabă a capitlului Bistriței“³⁰.

II. POMARIUS DESPRE IMPORTANȚA DOCUMENTELOR

Pentru prezentarea concepției lui Pomarius asupra istoriei, documentelor și arhivelor ne putem folosi de prefața scrisă de el la primul protocol al orașului Bistrița „Fassionum, ac Judiciorum ephemeridarum Liber civitatis Bistriciensis“³¹, de prefața la inventarul arhivei Sibiului³² din 1546, de prefața la inventarul arhivei Brașovului din 1553.

În prefața protocolului orașului Bistrița, exprimându-și părerea că pretutindeni în lume există fapte demne de notat, Pomarius e surprins că evenimentele și întâmplările de seamă petrecute în Bistrița n-au fost consemnate în scris, orașul, neavînd transcrise nici legile, statutele sau hotărîrile magistratului. De aceea cheamă pe toți urmașii săi la funcția de notar să continue acțiunea, începută de el, de a nota evenimentele mai importante întîmplăte în oraș³³.

²⁶ Arh. St. Brașov, fond Magistratul Brașov, Socoteli alodiale III. C.9, f. 436. În acest sens trebuie corectate datele din Stenner, *op. cit.*, p. 107.

²⁷ Schuller, *op. cit.*, în Archiv des Vereins, N.F. XXXIX, p. 229.

²⁸ Vezi Karl Schwarz, *Die Abendmahlstreitigkeiten in Siebenbürgen*, în Archiv des Vereins, N.F. II, 1955, p. 259 și Dr. Georg Daniel Teutsch, *Urkundenbuch der evangelischen Landeskirche A.B. in Siebenbürgen*, partea II, Sibiu, 1883, p. 7—9 și 52—57.

²⁹ Schuller, *op. cit.* în Archiv des Vereins, N.F., XXXIX, p. 234 deduce că Pomarius a avut această funcție și în anii 1562—1564.

³⁰ Fischer, *op. cit.*, p. 12. Schuller, *op. cit.* în Archiv des Vereins, N.F., XXXIX, p. 240.

³¹ Textul integral publicat de Trausch, *Schriftsteller — Lexikon*, III, p. 70—71, rezumat de Dr. Fr. Teutsch, *Aus der Zeit des sächsischen Humanismus*, în Archiv des Vereins, N.F. XVI, 1880, p. 241.

³² Rezumat cu fragment din text de Johann Seivert, în Trausch, *op. cit.*, III, p. 68—69, apoi de Joseph Bedeus, vezi Scharberg în Archiv des Vereins, N.F., III, p. 196. Pe această din urmă expunere se bazează Gh. Duzinchevici, *op. cit.*, în „Revista Arhivelor“, nr. 1, 1958, p. 258.

³³ Din păcate pentru cercetarea istorică, protocolul orașului Bistrița întocmit de Pomarius — cu excepția prefetei — a fost distrus în 1542 pentru a șterge unele date care puteau fi folosite în procesul pentru reabilitarea lui Andreas Beuchel, pe motivul că înscrierile din protocol ar fi fost trecute în mod părtinitor și defăimător din ordinul judeului Thomas Werner. Cîteva din însemnările din acest protocol au fost copiate de Georgius Seraphin, urmașul lui Pomarius în funcția de notar al Bistriței. Vezi Schuller, *op. cit.*, în Archiv des Vereins, N.F. XXIII, p. 41.

Această idee este expusă mai pe larg în prefața inventarului arhivei de la Sibiu unde constată cu mîhnire că istoria sașilor n-a fost consemnată în nici o cronică, cu toate că aceștia s-au remarcat în repetate rînduri prin merite însemnate, și aceasta numai datorită faptului că istoriografia medievală se rezuma la preamărirea regilor și conducătorilor de oști, trecînd sub tăcere faptele de seamă ale oamenilor de rînd.

Criticînd concepția istoriografiei medievale Pomarius încearcă mai departe să prezinte cîteva evenimente importante din istoria sașilor.

Trebuie să menționăm, că cercetarea istorică de pînă acum a dat puțină atenție ideilor lui Pomarius care înnoiesc gîndirea istoriografică a vremii, oprindu-se mai îndelung la părerea lui asupra originii sașilor din Transilvania.

Astfel afirmația greșită a lui Pomarius că sașii ar fi venit în vremea lui Bela al IV-lea, după invazia din 1241, cu toate că în inventar la poziția AA₂ menționează confirmarea privilegiului „Andreanum” din 1223, a lui Carol din 1317, și la poziția AA₃ confirmarea din 1336 a aceluiași privilegiu de către Ludovic I, i-a fost reproșată de Seivert³⁴, Eder³⁵ și Badeu von Scharberg³⁶, iar Joseph Trausch a încercat s-o explice prin nivelul scăzut a studiilor istorice la acea dată³⁷.

O grijă deosebită a dovedit Pomarius pentru păstrarea scrisorilor și privilegiilor pe care le considera, atît de necesare pentru cunoașterea trecutului și pentru folosirea lor după nevoile timpului.

De aceea, în prefața inventarului arhivei Sibiului, este elogiată măsura lui Petrus Haller, primarul orașului Sibiu de a strînge documentele răspîndite și chiar călcate în picioare și a le depune în dulapuri special amenajate (thecae) măsură ce i-a permis lui Pomarius, ca în timpul cît a fost notar al orașului Sibiu, să le orînduiască și să le inventarieze.

Pomarius subliniază valoarea documentelor de arhivă și în scurta prefață a inventarului arhivei Brașovului, de data aceasta, folosind un citat din Pandectele lui Justinian (tit.2) care arată că ele, „conținînd voința monarhilor, fixează legile”.

Ideii interesante găsim la Pomarius și în legătură cu importanța inventarelor de arhivă. În primul rînd, inventarele de arhivă — arată Pomarius — citite la anumite intervale de timp în fața magistratului orașului, aduc o contribuție la memorarea privilegiilor acordate orașului, ajutîndu-i pe senatori să procedeze în cazuri asemănătoare în același fel, iar în al doilea rînd, cu ajutorul inventarelor, documentele, pot fi găsite repede la locurile unde se păstrează.

Un inventar de arhivă — arată Pomarius — mai poate servi și la confirmarea unor privilegii pierdute. Și pentru a-și susține afirmația

³⁴ Johann Seivert, *Nachrichten von siebenbürgischen Gelehrten und ihren Schriften*, Bratislava 1785, p. 339.

³⁵ Josephus Carolus Eder, *Scriptores Rerum Transsilvanorum*, t. I., vol. I, complexum Christiani Schesaei Ruinas Pannonicas, Sibiu, 1797, p. 123.

³⁶ În *Archive des Vereins*, N.F. III, p. 197.

³⁷ Trausch, *op. cit.*, III, p. 69, nota 1.

se oprește asupra cazului orașului Košice căruia, în timpul luptelor ce-au urmat bătăliei de la Mohács, i-au fost ridicate privilegiile, de armatele învingătoare ale lui Ioan Zápolya. Cu ocazia dietei de la Bratislava din 1552, orașul Košice — intrat între timp din nou sub stăpînirea lui Ferdinand — a obținut confirmarea privilegiilor vechi pe baza inventarului arhivei care se afla la unul din refugiații din partida lui Ferdinand³⁸.

De aceea, Pomarius recomandă multiplicarea inventarului de arhivă. Datorită acestei propuneri a lui Pomarius, care s-a materializat ni s-a mai păstrat inventarul arhivei Brașovului în trei copii, pe cînd originalul s-a distrus probabil cu ocazia marelui incendiu din 21 aprilie 1689.

Din cele expuse mai sus putem deduce, că Pomarius și-a dat seama de importanța documentelor atît pentru nevoile practice cît și pentru istoriografie. Pomarius era de părere, că documentele și istoria pot oferi pilde și învățăminte, pot fi o armă de apărare a drepturilor acordate patriciatului orașenesc. Chiar dacă Pomarius arăta lipsurile istoriografiei feudale vechi, datorită poziției sale de clasă — fiind el însuși un reprezentant al patriciatului — concepe istoria ca istorie a orașenimii înstărite. Documentele trecute de el în inventarele sale se referă la posesiunile și drepturile patriciatului orașenesc.

Tot în vederea apărării intereselor de clasă, Pomarius critică neglijența în păstrarea documentelor pînă la vremea sa și pentru aceasta ia măsuri în vederea păstrării lor în condițiuni corespunzătoare, se ocupă de aranjarea lor în dulapuri speciale cu despărțituri și întocmește evidențe ale documentelor principale.

III. INVENTARELE ARHIVELOR DIN SIBIU ȘI BRAȘOV

Operele cele mai însemnate care ne-au rămas de la Christian Pomarius sînt inventarele alcătuite de el pentru arhivele din Sibiu (1546) și Brașov (1552). Ambele inventare sînt precedate de o introducere, al căror conținut a fost prezentat mai înainte.

Inventarul arhivei de la Sibiu are titlul „Regestum literarum in cellas ordinarum 1546“ și ni s-a păstrat în original³⁹. Analiza originalului ne permite constatarea că Pomarius a scris numai 312 din totalul de 580 de poziții, care sînt cuprinse astăzi în inventar. Cele mai multe completări le-a făcut Thomas Bomelius, succesorul lui Pomarius în slujba de notar al Sibiului⁴⁰. Cele 312 poziții se repartizează

³⁸ Probabil este vorba de inventarul întocmit de Jan Scheutzlich pe la 1503—1512, vezi Ondrej R. Halaga, *Archiv Mesta Košic*, Praga, 1957, p. 148.

³⁹ Vezi facsimilul copertei și a paginii cu începutul despărțituri A în „Revista Arhivelor“, nr. 1/1958, p. 259 resp. 261.

⁴⁰ Thomas Bomelius a fost notar al Sibiului din 1547—1554, vezi Franz Zimmermann, *Chronologische Tafel der Hermannstädter Plebane, Oberbeamten und Notare in den Jahren 1500 bis 1884*, în Archiv des Vereins, N.F. XIX, (1884), p. 534—535.

după cum urmează pe despărțiturile dulapului sau dulapurilor respectiv pe grupele din inventar :

A — 45	L — 1	I — 7	AA — 39
B — 5	M — 13	II — 8	BB — 15
C — 2	N — 2	III — 34	CC — 2
D — 4	O — 4	IV — 20	DD — 2
E — 1	P — 4	V — 7	EE — 9
F — 4	Q — 2	VI — 4	FF — 1
G — 9	R — 6	VII — 6	GG — 12
H — 1	S — 6	VIII — 12	HH — 4
I — 1	T — 3		
K — 7	V — 9		

Ulterior, în inventarul lui Pomarius au mai fost introduse și grupele X și Z, după grupa V.

Grupele acestea par a desemna despărțiturile (theca = cella) a trei dulapuri aflate în depozitul de arhivă (repositorium)⁴¹.

În ceea ce privește metodele folosite de Pomarius, el singur mărturisește în prefața inventarului, că nu a avut alt scop, decât păstrarea sigură a documentelor și ca după folosire să poată fi repuse cu ușurință la locurile lor. În consecință, sistemul ordonării pe probleme n-a fost cel urmărit și nici cel realizat de Pomarius. Cu toate acestea, în prima „theca“ (A), după cum se arată și în inventar, sînt numai documente care privesc probleme ecleziastice. Însă documente privind aceleași probleme se află și în grupele D, F și AA.

Toate documentele privind posesiunea „Rüken“ (Rucăr sau Raco-vița) se află în grupa K. La M se află numai documente privind hotărniciri, la R, din 6 documente, 5 se referă la posesiunea domeniului Tâlmaciului.

În despărțiturile desemnate cu cifre romane, conform titlului, se află numai privilegiile privind probleme ale comerțului, fără să fie grupate în interiorul lor după un principiu oarecare. Același lucru se poate spune și despre documentele „mai mari și mai tari“, adică cele mai importante, cuprinse în despărțiturile desemnate cu două litere. În grupa EE se află numai documentele privind stăpinirea Făgărașului și Amlășului.

În general, Pomarius rezumă cîte un singur document, dar la unele poziții el enumără un mănunchi de documente (HH 3) sau cutii cu documente (CC 2, DD 2, HH 2), ceea ce ne permite să tragem unele concluzii cu privire la păstrarea acestor documente înainte de a fi incluse în ordonarea făcută de Pomarius.

⁴¹ „sunt in medio repositorii thecae quaedam per numeros consignatae“ scrie Pomarius înainte de grupele desemnate cu cifre romane, și „subsequuntur in repositoio thecae duplici alphabeto consignatae“ înainte de grupele desemnate cu două litere. Concluzia din „Revista Arhivelor“ nr. 1/1958, p. 258, că „arhivele sibiene erau păstrate în camere“ (ș.a.) credem că este greșită, de vreme ce ea este dedusă din cuvîntul „cellae“ de pe copertă, pe cînd în inventar se vorbește în două locuri de un singur „repositorium“. Pentru depozitarea mai multor sute de documente și a citorva zeci de registre era desigur suficientă o singură cameră.

Analizînd cele 312 poziții, vedem că vocabularul folosit de Pomarius pentru deosebirea categoriilor de documente cuprinde peste 20 de expresii, cum ar fi privilegium, transsumptum, instrumentum publicum, confirmatio, bulla, donatio, exemptionales, convictionales, sententiales, introductionales, reambulatoariae etc.

Emitentul este menționat la 96 de poziții, beneficiari sau alte persoane în 9 regeste, astfel că deja o treime din documente se pot data și identifica după aceste elemente. Totodată putem folosi pentru identificarea a cel puțin trei sferturi din documentele cuprinse de Pomarius în inventarul său indicațiile de loc, existente la o mulțime de documente, precum și instrumentele de evidență, amănunțit întocmite de Wilhem Wenrich pentru documentele pînă la 1500, iar de Johann Georg Conradt pentru cele ulterioare anului 1500 ⁴².

Ultima operație pentru identificarea documentelor ar fi verificarea directă a lor, și constatarea însemnărilor vechi pe dosul lor, ceea ce va permite constatarea lipsurilor, care, în general, nu pot fi mari, dat fiind grija de care s-au bucurat documentele în epocile ulterioare lui Pomarius.

Inventarul arhivei Brașovului întocmit de Pomarius sub titlul „Literarum Civitatis Coronensis digestio“ nu ni s-a păstrat în original, ci numai în copii, care prezintă unele variante ⁴³.

Schema organizării arhivei este asemănătoare cu cea de la Sibiu, grupele fiind însemnate cu literele alfabetului. Inventarul Brașovului cuprinde 309 poziții ⁴⁴, repartizate după cum urmează :

A	—	12	1353 — 1452	L	—	33	1368 — 1512
B	—	25	1364 — 1454	M	—	13	1468 — 1547
C	—	21	1411 — 1539	N ₁	—	14	1395 — 1414
D	—	10	1395 — 1427	N ₂	—	31	1512 — 1537
E	—	9	1397 — 1466	O	—	10	1395 — 1477
F	—	36	1457 — 1490	P	—	16	1370 — 1490
G	—	13	1446 — 1558	Q	—	4	1502 — 1508
H	—	22	1454 — 1513	R	—	9	1429 — 1513
J	—	23	1388 — 1540	S	—	2	1466 — 1487
K	—	6	1516 — 1539				

Și la Brașov, documentele erau păstrate într-un dulap (literarum repositorium), special făcut — probabil la comanda lui Pomarius — în ianuarie 1552 de către timplarul Luca ⁴⁵.

Inventarul de la Brașov, cu toate că a fost conceput ca un instrument de evidență menit să indice doar locul de păstrare a documentelor din punctul de vedere al grupării lor, lasă să se distingă mai precis

⁴² Franz Zimmermann, *Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation, ein Führer durch dasselbe*, ed. a II-a, Sibiu, 1901. p. 171.

⁴³ Dr. Oskar Netoliczka, *J. F. Trauschs Handschriften-Katalog*, partea I, Brașov, 1898, p. 11, Nr. 59, p. 41, nr. 602.

⁴⁴ Franz Zimmermann, *Das Archiv der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*, în *Archivalische Zeitschrift*, ed. Dr. Franz von Löher, vol. V, Stuttgart 1880, p. 106, vorbește de 310 de documente, adăugînd și titlul grupei N₁.

⁴⁵ Arh. St. Brașov, fond Magistratul Brașov, Socoteli alodiale, III, C.9, p. 319.

anumite probleme, fapt care prezintă un progres față de inventarul de la Sibiu.

Astfel, în grupa A se află documentele cele mai vechi, privilegiile de bază ale orașului, acordate Brașovului de către Ludovic I. În grupa C se află documente privitoare la privilegiile comerciale. În grupa F se află aproape numai documente de la Matei Corvinul, în grupa H de la Vladislav II. Această grupare a influențat pe Johann Albrich în anul 1714 la ordonarea privilegiilor după emitenți⁴⁶.

Documentele privind posesiunile Brașovului: Șercaia, Păriu, Mîndra, Satu Nou și Komlos (sat dispărut) se află în grupa I.

Grupa L, pe lângă unele documente cu alt conținut, cuprinde documentele domnilor Țării Românești și Moldovei, începînd cu privilegiul comercial al lui Vlaicu Vodă din 20 ianuarie 1368⁴⁷ pînă la tratatul lui Neagoe Basarab din 17 martie 1517⁴⁸, în număr de 24 de piese, precum și alte documente privind relațiile Brașovului cu țările române. În caracterizarea documentelor slavone, Pomarius s-a condus după însemnările notarilor mai vechi ai Brașovului, scrise în limba latină pe dosul documentelor. Astfel se explică faptul că documentele L 22, L 31 figurează ca fiind „fără inscripție“.

O încercare de a identifica unele documente a dus la identificarea a 17 dintre ele. Printre cele neidentificate și probabil pierdute se află un privilegiu al lui Mircea cel Bătrîn (L 25).

De asemenea în inventarul lui Pomarius, figurează privilegiul dat la 11 septembrie 1448 (L. 14), de Petru Vodă, fiul lui Alexandru cel Bun, document care astăzi nu se află la Arhivele Statului Brașov⁴⁹.

E foarte probabil ca unul din cele 3 documente ale lui Dan al II-lea din Țara Românească, enumerate de Pomarius, să fie privilegiul comercial dat Brașovenilor la 23 octombrie 1422 și care în prezent se află la Budapesta⁵⁰.

Inventarul lui Pomarius ne ajută să constatăm că Vladislav al II-lea n-a fost primul care a permis, la 1493 boierilor români să se refugieze la Brașov în timpul invaziei turcești⁵¹ ci Matei Corvin care le dăduse această posibilitate încă la 1478.

Grupa M cuprindea documentele cu privire la pricinile de hotar la Olt, grupa N — singura unde Pomarius indică conținutul în titlul grupei — pe cele referitoare la posesiunile Zărnești și Tohan, grupele Q și R, — în general documente cu privire la problemele bisericești iar grupa S documente privind secuii.

⁴⁶ Zimmermann, *op. cit.*, în *Archivalische Zeitschrift*, V, p. 107—108.

⁴⁷ N. Iorga, *Acte și scrisori din arhivele orașelor ardelenne* (Bistrița, Brașov, Sibiu) în colecția Documente privitoare la Istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki (în continuare Hurmuzaki) vol. XV, partea I, 1358—1600, București 1911, p. 1—2, doc. nr. 2.

⁴⁸ Gr. G. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul 1346—1603*. București, 1931, p. 261—264, doc. nr. 271.

⁴⁹ Documentul se află la Viena. Vezi Tocilescu *op. cit.*, p. 490—492, doc. nr. 479.

⁵⁰ Tocilescu, *op. cit.*, p. 13—15, doc. nr. 10.

⁵¹ Iorga *op. cit.*, în Hurmuzaki, XV, partea I, p. 138—139, doc. nr. 252.

Ca și în inventarul arhivei din Sibiu, Pomarius face și aici cîte un rezumat fiecărui document în parte. Numai în două cazuri el rezumă mai multe documente la un loc (C 9, I 3).

Inventarul arhivei Brașovului, întocmit de Pomarius dă o serie de date mult mai precise decît inventarul din Sibiu pentru cunoașterea aspectului exterior al documentelor, materialul pe care erau scrise, starea păstrării și limba întrebuintată. Astfel găsim indicațiile că documentele de la pozițiile L 17, R 4 sînt scrise pe pergament, cele de la B 1, B 16, B 21, C 9, E 6, F 7, F 10, F 16, L 6, L 8, S 2 pe hîrtie, iar limbile folosite în documentele domnitorilor români sînt „valahă”. (L 1, L 2, L 10, L 16, L 18, L 19, L 20, L 22, L 24, L 25, L 28, L 31, L 32) sau latină (L 15, L 23). Alături de aceste elemente Pomarius semnalează și lipsa sigiliilor la unele documente (F 14, I 18, L 6, L 23, N₂ 2, N₂ 26, P 1) sau felul sigiliului (E 6).

Pentru desemnarea categoriilor de documente, Pomarius folosește aceiași termeni ca și în inventarul de la Sibiu confirmatoriae, transumptum, praepceptoriae, instrumentum publicum, privilegiales, donationales etc.

La unele documente, Pomarius a găsit necesar să menționeze, la rîndul său, unele aspecte cuprinse în preambul, sau pentru altele anumite dispoziții și condiții speciale de aplicare.

Și în privința elementelor de datare, inventarul din Brașov este superior celui din Sibiu. Aproape toate documentele sînt datate și aproape la toate este arătat emitentul lor, așa că identificarea lor prezintă mai puține greutăți ca la cele de la Sibiu. Există însă și unele datări greșite, dar care pot fi corectate cu ușurință în majoritatea cazurilor.

Verificarea documentelor din arhiva orașului Brașov întreprinsă pînă acum, ne permite să arătăm, că rezumatele din inventarul lui Pomarius se află scrise de obicei și pe dosul documentelor de către predecesorii lui Pomarius, care în unele cazuri le-au completat, iar în multe cazuri au scris chiar un registru complet nou.

Verificarea directă va duce desigur la identificarea unui număr și mai mare de documente cuprinse în inventarul lui Pomarius, deoarece nu posedăm încă instrumente contemporane de evidență pentru documentele vechi, așa cum le avem la Sibiu.

IV. PROBLEMA INVENTARULUI ARHIVEI DE LA BISTRIȚA

Prin întocmirea inventarelor arhivelor din Sibiu și Brașov, Christian Pomarius și-a cîștigat meritul de a fi primul organizator de arhive din țara noastră. Importanța acestor lucrări pentru contemporanii și urmașii săi se poate deduce din faptul, că cele două inventare au fost folosite în continuare pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea. Influenței lui Pomarius îi datorăm și primul inventar al arhivei din Bistrița. Acest inventar a fost descris prima dată de Zimmermann⁵². El

⁵² Franz Zimmermann, *Urkunden des Stadtarchivs Bistritz in Siebenbürgen von 1285—1526*, în *Archivalische Zeitschrift* ed. Franz von Löher, vol. XII, Stuttgart 1887, p. 75—76.

a constatat foarte just, că nu este scris de mîna lui Pomarius, dar neanalizîndu-i conținutul cu atenție, a afirmat că prezintă o „asemenea identitate de concepții și mod de realizare“ cu inventarele de la Sibiu și Brașov, încît se poate recunoaște „una și aceeași persoană“ ca autor al celor trei inventare de arhivă. Zimmermann datează inventarul în cauză ca fiind din anul 1557 sau 1558, după ce Pomarius „s-ar fi întors din străinătate“. Într-un articol ulterior despre Pomarius, Zimmermann îi atribuie acestuia fără rezerve calitatea de autor al inventarului de la Bistrița⁵³.

Indoieli asupra justetei acestei datări s-au ivit pentru prima dată la Richard Schuller, care a remarcat că în acea perioadă Pomarius era deja de trei ani preot la Lechința⁵⁴.

Analizînd inventarul arhivei Bistriței, putem constata că scrisul aparține notarului Bistriței Georgius Seraphin, care i-a urmat lui Pomarius de la 1541 pînă la 1563⁵⁵. Ultimul document trecut în inventar este din anul 1559 (R 3). Inventarul întocmit de Seraphin a fost folosit în continuare și completat pînă în secolul al XVII-lea, cînd s-a executat și o copie după el⁵⁶.

Singura asemănare a inventarului de la Bistrița cu inventarele arhivelor din Sibiu și Brașov ale lui Pomarius constă în aceea că grupele de documente așa cum rezultă din schema de mai jos, au fost însemnate cu literele alfabetului⁵⁷:

A	4	1439—1555	P	5	1517—1552
B	3	1414—1470	Q	5	1526—1553
C	5	1464—1492	R	3	1477—1559
D	11	1412—1552	S	6	1508—1553
E	6	1456—1488	T	3	1508—1539
F	5	1453—1468	V	3	1453—1474
G	6	1334—1557	W	8	1526—1553
H	6	1414—1552	X	9	1367—1555
I	2	1471—1492	Y	1	
K	5	1412—1555	Z	1	
L	8	1421—1540	AA	7	1506—1555
M	2	1496—1537	BB	2	1492—1552
N	3	1419—1489	CC	—	
O	5	1484—1494	DD	20	1291—1366.

⁵³ *Allgemeine Deutsche Biographie*, vol. 26, Leipzig 1888, p. 402.

⁵⁴ Schuller, *op. cit.*, în *Archiv des Vereins*, N.F. XXXIX, p. 224.

⁵⁵ Schuller, *op. cit.* în *Archiv des Vereins*, N.F. XXIII, p. 72 și XXXIX, p. 197.

⁵⁶ Arh. St. Cluj, Arhiva orașului Bistrița, VII-a, nr. 1, vezi Gernot Nussbäcker, *Evoluția organizării arhivistice a subgrupeii „II a Acte fasciculate“ din Arhiva orașului Bistrița*, Cluj, 1961—1962, Mss. la Arh. St. Cluj și la Arh. St. Brașov, p. 3—4.

⁵⁷ Vezi Franz von Löher, *Geschichte des Archivwesens in Deutschland*, în *Archivalische Zeitschrift*, vol. XIII, Stuttgart, 1888, p. 111, de exemplu de Wrocław în 1484, vezi Dr. Markgraf, *Geschichte des städtischen Urkundenarchivs zu Breslau*, în *Archivalische Zeitschrift*, ed. Franz von Löher, vol. III, Stuttgart, 1878, p. 117—119.

Structura internă a inventarului de la Bistrița, este însă diferită față de inventarele lui Pomarius, prezentînd un progres față de ele. În primul rînd, grupele desemnate prin litere conțin documente care se referă numai la aceeași problemă indicată în titlul grupei.

În al doilea rînd, regeștele documentelor sînt foarte ample, documentele sînt aproape toate date și pentru majoritatea lor se menționează particularitățile externe. În cadrul grupelor, documentele sînt inventariate în ordine cronologică.

Întregul inventar este bilingv, fiind scris în limbile latină și germană, ceea ce ușura folosirea lui.

Inventarul arhivei Bistriței scris de Georgius Seraphin prezintă o treaptă superioară în modul de întocmire a unui instrument de evidență a documentelor care a fost depășită abia în secolul al XVIII-lea.

Considerăm că el însuși luat ca document reprezintă un izvor deosebit de important atît din punct de vedere istoric cît și arhivistic și că merită o studiere mai amănunțită.

În rîndurile de mai sus, am încercat să redăm cîteva date semnificative pentru viața și activitatea unuia din reprezentanții umanismului orășenesc din Transilvania, Christian Pomarius care — prin concepția sa nouă asupra istoriografiei medievale, prin ideile sale înaintate asupra rolului și importanței documentelor, prin activitatea sa rodnică de organizator al arhivelor orășenești din Sibiu, Brașov și Bistrița — a contribuit la dezvoltarea arhivisticii în patria noastră.

PRIMĂRIA MUNICIPIULUI GALAȚI

G. M. DASCALESCU

Asupra vechimii orașului Galați s-au emis ipoteze multe dar, documentar nu pot fi susținute. În special, asupra organizării orașului și ținutului Covurlui până la 1832, informațiile sînt sporadice și lipsite de continuitate. Galații, au avut fără îndoială, aceeași administrație pe care o cunoaștem în general pentru cele mai multe din orașele Moldovei; cele cîteva documente pe care le păstrăm de la începutul secolului al XVIII-lea, nu ne slujesc la nimic cînd este vorba să precizăm existența târgului și cu atît mai puțin, formele lui de administrare.

Prima mențiune sigură a așezării, mai curînd a portului (schelei) datează din 1445 septembrie 23, cînd printr-un uric, Ștefan Voievod, scutește de vamă două care ale Mănăstirii Homorului care vor aduce pește dela Galați.

Este pomenit de asemenea într-un document de la Petru Voievod, din 1448 iulie 15 și din nou într-un uric de la Petru Voievod din 1454 octombrie 8, tot o scutire de vamă acordată Mănăstirii Homorului, pentru două care cu pește de la Galați. Într-un document de la Petru Rareș, din 1546 mai 15, este pomenit „drumul Galaților“¹. Existența ca târg la aceste date, nu poate fi totuși precizată.

În perioada mai nouă, informațiile capătă un conținut mai larg dar nu și în privința formelor de organizare.

Dimitrie Cantemir, în „Descriptio Moldaviae“, cînd vorbește de ținutul Covurlui, arată, că târgul Galați deși e de o structură și mărime puțin însemnată, e piața cea mai celebră pre toată Dunărea“². Un secol mai tîrziu Mihail Sturza, îl socotea „un briliant în coroana Moldovei“.

Ponderea în economia țării și ascensiunea economică a schelei și implicit a orașului, au justificat pe deplin aprecierile de mai sus, dar

¹ Mihai Costăchescu, *Documentele moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932 p. 235, 323, 341—339, 515—516; Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, p. 444; D. Ciurea, *Cîteva date pentru istoricul Galaților (sec. XVI—XVII)* în „Studii și cercetări științifice“ seria Istorie, a Academiei R.P.R., Filiala Iași, anul III, fasc. I, 1957, p. 227—229.

² Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, t. II, București, 1875, p. 13.

prefacerile de ordin administrativ, pe care le-a cerut întregul proces de dezvoltare ce a cuprins principatele la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, s-au răsfrînt și asupra instituțiilor administrative ale Galațiului.

Potrivit prevederilor Regulamentului organic, lege care a contribuit la modernizarea unor instituții ale țărilor române, administrarea fiecărui oraș, capitală de ținut din Moldova, era încredințată unei eforii.

La anexa litera H, Pentru înființarea Eforiilor Orășenești, se arată că guvernul dă „atît orașului Eșii cît și celorlalte orașe a Prințipatului care nu sînt proprietate particularnice... dritul ocîrmuirii interesurilor prin Sfaturi munițipale, alcătuite de mădulări alese dintre lăcuiitorii însuși a acelor orașe, păstrîndu-și guvernul dritul de a privighie ca mădulările fieștecăria munițipalitate, să împlinească a lor datorie și să nu întoarcă spre a lor folos particularnic, un drit care nu li s-au hărăzit decît pentru bine obștesc“.

Prevederile articolului I stabileau pentru orașul Galați „înjghebarea“ unei eforii alcătuită din trei membrii dintre care unul președinte. Președintele era numit și întărit de ocîrmuire.

Articolul II, aducea precizarea, că fiecare eforie avea un secretar și respectiv pentru orașul Galați, pe lîngă acest slujbaș, un servitor.

Capitolele și articolele următoare referitoare la organizarea internă și locul ei în cadrul erarhiei instituțiilor de stat stabileau că eforia era subordonată Ministerului din Lăuntru (Ministerul de Interne) iar local și Pîrcălăbiei.

Ordinele și hotărîrile mai importante ale ministrului, erau transmise eforiei, așa cum se va vedea din analiza cîtorva aspecte pe care ni le oferă arhiva, tot pe această cale ³.

La Galați, eforia și-a început activitatea în 1832 și tot de la această dată începe să se formeze și arhiva municipală.

Despre rolul pe care eforia urma să-l aibă în administrarea țirgului, găsîm date deosebit de utile și în „Manualul administrativ al principatului Moldovei“, tomul I și II.

Eforia orășenească avea datoria să ocrotească negoțul și industria, să cerceteze plîngerile locuitorilor și să ia măsuri de îndreptare a strîmbătaților semnalate, să asigure păstrarea ordinii, să administreze veniturile orașului și să se îngrijească de bună starea drumurilor de comunicație ⁴.

Manualul administrativ cuprinde și unele indicații asupra modului în care se aleg „mădulările eforiei orașului“ Isprăvniciile, respectiv Pîrcălăbia de Galați, aveau sarcina de a controla aceste alegeri și de a înainta Ministerului din Lăuntru izvoadele (listele) și cererile „pentru dreptul înscrierii“. Alesul trebuia să aibă „covârșirea glasurilor Adunării pentru ca să poată căștiga dritul“ ⁵.

³ Arh. St. Galați, fond Primăria municipiului Galați, dosarele nr. 13/1841, 36/1847, 10/1852.

⁴ *Manualul administrativ al principatului Moldovei*, t. I. Iași, 1855, p. 126—127.

⁵ *Ibidem*, p. 130.

Din arhiva care ni s-a păstrat reiese că în decursul vremii, instituția și-a schimbat denumirea în funcție de schimbările care au intervenit în organizarea sa. Astfel între anii 1831—1850 poartă denumirea de Eforie orășenească, între anii 1850—1860 de Sfat orășenesc, iar între anii 1860—1864 se numea Municipalitatea de Galați. După această dată apare sub denumirea de Primăria urbei Galați care, pînă prin 1900—1915 alternează cu aceea de Municipalitate, Primăria comunei urbei Galați, Primăria comunei Galați și Primăria orașului Galați. Începînd cu anul 1925 și pînă la 1 decembrie 1949, cunoaștem în sfîrșit — ultima denumire, aceea de Primăria municipiului Galați.

Cu toate deseale schimbări survenite în organizarea sa, organul municipal păstrează pe o lungă perioadă de timp, organele deliberative și executive stabilite prin legea administrativă din 1864⁶. Astfel organul deliberativ — Consiliul comunal — ales direct de către adunarea alegătorilor își va exercita funcția de a îndruma și controla pe capul comunei și pe ajutoarele sale în administrația treburilor locale ale comunei, în timp ce organul executiv — primarul și ajutoarele sale — vor avea datoria să publice și să exercite legile și regulamentele generale, să supravegheze aprovizionarea orașului și conducerea poliției comunale, să administreze proprietățile comunei, să întocmească listele electorale, să păstreze arhiva, ș.a.

Rolul primarului și a consiliului au crescut treptat în funcție de necesitățile statului burghez. Prin legea de unificare administrativă din mai 1925 și mai tîrziu prin legea din 1929⁷ primarul va reprezenta comuna în justiție, fiind totodată șeful poliției comunale, exercitînd atribuțiile ce decurg din această calitate fie personal, fie prin agenții și ofițerii de poliție, desemnați în acest scop de poliția administrativă.

Eforia și mai tîrziu municipalitatea și primăria au jucat un rol deosebit de important în dezvoltarea orașului sub toate aspectele. În sfera sa de activitate au intrat un complex întreg de probleme, afectînd domeniul de activitate diferite dar legate strîns de încadrarea orașului în ansamblul de dezvoltare a țării.

Prin numeroasele sale servicii și birouri, atît cele interioare cît și cele dinafară, municipalitatea își exercită funcțiunile fie direct prin crearea de instituții și așezăminte impuse de nevoile locale, prin subvenții și ori ce alt sprijin material fie indirect, alături de alte organe locale, la reglementarea, controlul și îndrumarea altor sectoare de activitate care nu intrau în orbita ei, dar care depindeau de ea în anumite circumstanțe.

Pe lîngă cunoașterea problematicii bogate care va constitui obiectul ultimei părți a prezentării de față, cercetarea materialelor documentare create de primărie ne dă posibilitatea să cunoaștem evoluția organizatorică a acestui instituții din care vom da schemele cele mai reprezentative.

⁶ *Legea pentru comunele urbane și rurale a Principatelor Unite Române*, București, 1864, p. 22—39.

⁷ *Legea pentru organizarea administrațiunii locale* (Legea comunală și județeană) București, Ed. Tipografia modernă, 1929, p. 29.

În anul 1864, municipalitatea își exercită funcțiunile prin : serviciul poliției, cu sergenții și guardiștii ; serviciul biroului din piața cerealelor ; serviciul biroului servilor ; serviciul statului primăriei ; serviciul școalelor de băieți și fete ; echerajul orașului ; serviciul medical de cartale ; serviciul moașelor de cartale ; serviciul comandai pompierilor ; serviciul ospitalului sifilitic comunal ; serviciul noului ospitat civil municipal ; cheltuieli de binefaceri ; serviciul angloaților lucrărilor publice ; serviciul grădinii publice ; serviciul curățirii, măturării și stropirii strădelor, pavate cu aproximație⁸.

În 1929, patru ani după ridicarea comunei la rangul de municipiu, apar următoarele părți structurale :

1. Administrația municipiului
 - Cabinetul primarului
 - Cabinetul ajutorilor de primari
 - membrii delegației permanente.
2. Serviciul administrativ
 - Biroul de stare civilă
 - Biroul ad-ție generale
 - Biroul electoral
 - Biroul registraturii și arhivei
 - Biroul contenciosului
 - Biroul statisticii și populației
3. Serviciul grădinilor
4. Serviciul cimitirului
5. Serviciul bunurilor și intenđenței

Dirrecția financiară

6. Serviciul contabilității
 - Biroul casieriei
 - Biroul I de constatare și percepere.
 - Biroul II de constatare și percepere.
7. Poliția comunală
8. Serviciul tehnic
 - Biroul studiilor, proiecte și planuri
 - Biroul executării lucrărilor
 - Biroul întreținerii căilor de comunicație
9. Serviciul sanitar și ocrotire socială
 - Biroul salubrității
10. Serviciul sanitar, veterinar și zootehnic
11. Serviciul abatorului
12. Serviciul uzinelor comunale

⁸ Arh. St. Galați, fond Primăria municipiului Galați, dosarele nr. 5 și 6/1862, 37/1862, 39/1864, 40/1864—1865, 41/1864, 52/1866, 63/1867—1881. 61/1867—1881.

iar în anul 1942 organizarea Primăriei municipiului Galați se înfățișa astfel :

1. Cabinetul primarului
2. Secretariatul general
3. Serviciul ad-ției generale
 - Biroul contencios
 - **Biroul M.O.N.T.**
4. Serviciul operelor sociale
5. Biroul personal și caziere
 - Biroul arhivei
 - Biroul registraturii
6. Oficiul stării civile
7. Serviciul studii și documente
 - Biroul statistic
 - Telefon
8. Biroul aprovizionării și cartelelor
9. Biroul populației și servi
10. Azilul de bătrâni

Direcția financiară

11. Serviciul contabilității
 - **Biroul casieriei**
 - Biroul control și constatare
 - Percepția I-a comunală
 - Percepția II-a comunală
 - Percepția III-a comunală
12. Piețele publice
 - Oborul de cereale
 - Percepția abator
 - Percepția obor vite
13. Serviciul economic
 - Biroul afișaj
14. Serviciul tehnic
 - Biroul căi de comunicație
 - Biroul de cadastru
 - Biroul arhitectului
 - Biroul autorizații
 - Biroul sistematizării și alinieri
 - Biroul construcții clădiri
15. Parcuri și grădini publice
 - Pepiniera
16. Cimitirul
17. Abatorul comunal
18. Serviciul veterinar
19. Serviciul de incendii ⁹.

⁹ Ibidem, dosar nr. 7/1929—1942.

Primăria municipiului Galați își va desfășura activitatea pînă în anul 1949, cînd în întreaga țară, în locul primăriilor se vor înființa comitetele provizorii și apoi sfaturile populare.

Fondul „Primăria municipiului Galați“ a fost predat Serviciului regional al Arhivelor Statului Galați în cîteva rînduri, de către Sfatul Popular al orașului, începînd din 1951. În același an, s-au ridicat de la biblioteca „V. A. Urechia“ din localitate cca. 300 pachete arhivă, selecționată și depusă aici spre păstrare de Serviciul regional al Arhivelor Statului Iași în 1949—1950 din care s-au separat un număr de dosare create de primărie și s-au alăturat fondului.

Acum, fondul pe care-l prezentăm, cuprinde materiale documentare din perioada 1832—1945, însumează 219 m.l. totalizînd 15.700 unități de păstrare.

Materialele documentare formate începînd cu anul 1832 și în continuare către perioada mai nouă, nu au continuitatea firească. Lipsurile sînt mai pronunțate în special la materialul mai vechi. Prezentarea situației numerice a fondului pe cîteva ani, confirmă cu prisosință această stare de lucru. Astfel din anul 1832 s-a păstrat un dosar, din 1833 — 4 dosare, din 1840 — 13 dosare iar din 1859 — 42 dosare.

Multe materiale apartenente fondului, „Primăria municipiului Galați“, s-au distrus în parte din cauza slabei rezistențe a hîrtiei, a vitregiei vremurilor, dar în special din cauza neglijenței celor însărcinați cu buna conservare a arhivei.

În legătură cu felul cum erau gospodărite arhivele municipale în trecut, ne apare revelatoare afirmația lui N. Iorga făcută la 15 ianuarie 1932, într-o comunicare ținută la academie „Arhivele orașelor noastre, păstrate destul de bine pînă dăunăzi, se împrăstie de cîteva ani cu o inconștiență și impietate care înspăimîntă și indignează pe orice om cu simț pentru continuitatea vieții unui popor și cu datoritul respect față de documentele prin care se invederează. La Focșani, hîrțiile se vindeau înainte de război prin gară, la Galați ia cine vrea din depozite răvășite“¹⁰.

Condițiile de păstrare ale fondului arhivistic, „Primăria municipiului Galați“ s-au îmbunătățit substanțial după ce materialul a intrat în depozitele Serviciului regional al Arhivelor Statului Galați.

Întregul fond al Primăriei municipiului Galați, este ordonat, fișat și expertizat. Ordonarea, s-a efectuat în raport de situația organizatorică a creatorului de fond, sistematizarea materialului făcîndu-se cronologic structural. La descrierea conținutului unităților de păstrare pe fișe, ținîndu-se seama de importanța documentar — științifică a fondului, s-a urmărit și realizat o largă și cit mai completă evidență a problemelor, creîndu-se astfel posibilități de cercetare din cele mai bune. Materialul

¹⁰ N. Iorga, *Contribuție la istoria modernă a Galaților*, București, Monitorul Oficial — Imprimeria Națională, 1932 („Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice, seria III-a, t. XII, mem. 16), p. 1—25.

a fost fișat și tematic pînă la inclusiv perioada Unirii. Operațiunile de expertiză s-au efectuat potrivit instrucțiunilor. La selecționarea și eliminarea dosarelor, s-a avut în vedere atît situația fondului ca valoare documentară cît și faptul că este singurul din categoria celor administrative, păstrate în depozitele Arhivelor Statului din Galați și care, exceptînd lacunele de care s-a vorbit, rămîne totuși cel mai complet.

Dintre categoriile mai importante de acte ce alcătuiesc fondul, notăm :

Hrisoave, ofise, zapise, legi, decrete, ordine, bugete, conturi de gestiune, state de plata salariilor, referate, devize, acte de antreprize și licitații, procese-verbale, contracte, cereri, memorii, înscrisuri, planuri, schițe, autorizații pentru diverse lucrări și construcții, decizii, hotărîri, adeverințe, certificate, oferte, liste de înscrierea tinerilor recruți, liste de alegători pentru municipalitate, Tribunalul civilo-comercial și Camera de comerț, liste de prețuri mercuriale, instrucțiuni, note diplomatice, proiecte de regulament, regulamente, reclamații, tabele statistice, comunicate, anunțuri, apeluri, inserări de publicații, acte de vânzare-cumpărare, popri, sechestre, convocări, mărturii, liste de ajutoare, atestate, ordonanțe, afișe, țidule, catagrafii, antemăsurători, etc. Pe lîngă actele scrise în limba română, și care bineînțeles domină întreg fondul apar și acte scrise în limbi străine : franceză, germană, engleză, italiană, rusă, greacă, provenite fie de la consulatele străine care au existat în Galați pînă în preajma celui de al doilea război mondial, fie de la alte instituții cu care primăria a fost în corespondență.

În fondul de arhivă „Primăria municipiului Galați“, se pot cerceta documente deosebit de importante, care reflectă dezvoltarea economică, politică, socială și culturală a orașului.

Începînd chiar din primii ani ai existenței eforiei, se iau măsuri pentru redresarea orașului și a schelei (portului). În 1834, pîrcălăbia cere eforiei orășenești, să ia măsuri pentru îmbunătățirea drumurilor și a limanului orașului Galați. Printr-un ordin al Departamentului Treburilor din Lăuntru, se hotărăște zidirea carantinei, continuîndu-se și lucrările începute pentru îmbunătățirea cheiului. Printr-un jurnal al eforiei, din 29 august 1836, se hotărăște construirea unei cazărmi militare. Zece ani mai tîrziu, se va înființa și Garnizoana Galați, cu trei companii ¹¹.

Hrisovul domnitorului Mihai Sturdza din anul 1834 ¹² și copia contemporană a hrisovului domnesc din anul 1836 ¹³ sînt documente păstrate în acest fond, care atestă măsurile luate de domn, ca urmare a păcii de la Adrianopol, pentru sporirea traficului internațional al portului Galați și pentru organizarea orașului și a portului pe temelii noi.

¹¹ Arh. St. Galați, fondul Primăria municipiului Galați, dosarele nr. 1/1834, 3/1836, 4/1837, 7/1842, 8/1843, 8/1846, 27/1846, 32/1864.

¹² Ibidem, dosar nr. 1/1841.

¹³ Ibidem

Alte materiale referitoare la dezvoltarea Galațiului aflate în acest fond se leagă de activitatea Comisiei emporicești (Comisia de înfrumusețare a orașului Galați) care avea să dirijeze toate măsurile de utilitate publică. Președinte al comisiei era de drept pîrcălabul și din actele eforiei desprindem prezența în această demnitate a lui Lascăr Catargiu, Costache Negri și fostul domnitor Alexandru Ioan Cuza. Pe lângă refacerea limanului și zidirea carantinei, Comisia emporicească își leagă numele de cele mai mari realizări de interes obștesc din oraș. Sînt inițiate măsuri pentru sistematizarea orașului și construcții de șosele care să înlesnească legătura cu ținuturile Tecuci, Fălciu, Tutova, Putna și Vaslui¹⁴. La 13 martie 1840, Departamentul Treburilor din Lăuntru, dă ordin de înființarea la Galați, după exemplul Iașului, a unei „comandă pojar-nicești”. Ordinul este dat de vel logofătul Ghica, pîrcălabului de Galați Vasile Beldiman¹⁵.

Continua dezvoltare a portului, determină măsuri corespunzătoare pentru desfacerea mărfurilor pe piața orașului. Piețele vechi sînt mult extinse și altele noi se înființează în tîrgul nou. Printr-un jurnal al Comisiei emporicești, din 3 decembrie 1840, se hotărăște, ca terenul situat deasupra Vadului Poștei și a șoselei ce comunică dinspre est cu schela, în apropierea curții bisericii catolice, să rămînă loc de stabilirea taberelor pentru casele celor care au venit să vîndă diferite produse și eventual, să servească și de piață pentru orașul nou¹⁶.

În anii ce urmează, lucrările comisiei privesc construirea de du-ghele în piața din „meidanul orașului”. Cele mai multe din jurnalele ședințelor sînt semnate de pîrcălabul Costache Negri, președintele comisiei¹⁷.

Rolul pe care eforia orașenească l-a avut în dezvoltarea orașului, mai ales din punct de vedere economic, ne duce la concluzia că tîrgul Galaților a evoluat independent de schelă și nu ca o consecință a con-tinuiei ridicării a acesteia. Comisia emporicească, reorganizată în 1843, se ocupă deopotrivă de port cit și de oraș. Pe lungi perioade de timp, actele atestă numeroase acțiuni nu numai edilitare dar și de interes eco-nomic și obștesc, legate strîns de dezvoltarea orașului însuși. La 14 aprilie 1846, Departamentul Treburilor din Lăuntru, comunică eforiei, să cedeze lui Ioan Englezi, terenul situat pe malul Dunării, lîngă cazarma ostășească, pentru a construi aici bursa de comerț pentru înlesnirea ne-goțului¹⁸. Cîțiva ani mai tîrziu, la 2 august 1849, cităm un ofis dat de domnitorul Grigore Alexandru Ghica, pentru înființarea la Galați a Comitetului comercial¹⁹.

¹⁴ Ibidem, dosar nr. 1/1836—1841, 127/1866—1869. Comisia emporicească va funcționa pînă în perioada anilor 1866—1869, cînd este desființată. În schema organiza-torică a primăriei începe să apară Serviciul tehnic.

¹⁵ Ibidem, dosarele nr. 74/1864, 8/1840, 8/1843.

¹⁶ Ibidem, dosarele nr. 13/1840, 4/1846, 28/1846, 32/1846.

¹⁷ Ibidem, dosarele nr. 17 și 19/1852.

¹⁸ Ibidem, dosarul nr. 5/1846, f. 2.

¹⁹ Ibidem, dosar nr. 16/1849, f. 1.

Materialele documentare cuprinse în fond oglindesc faptul că dezvoltarea continuă a comerțului a determinat eforia și mai târziu municipalitatea și primăria să ia măsuri și acțiuni mai largi pentru o mai bună aprovizionare a populației și implicit o eficiență sprijinire a economiei interne a orașului.

La 23 septembrie 1848, eforia încheie un contract pentru oțcupul ghecetului (trecătoarea vitelor). Oțcupcicul se îndatora a plăti câte 120 galbeni pe an, urmînd a încasa oște un sorcovăț ca taxă pentru o vită mare și un sorcovăț pentru doi viței sau mînji, la trecerea Dunării²⁰. La 10 septembrie 1852, printr-un alt contract, se dă în oțcup aprovizionarea cu pîine a orașului. Oțcupcicii aveau obligația să țină 15 pitării lucrătoare în cuprinsul orașului, să vindă pîine de grîu de bună calitate și la prețuri ce urmau să se stabilească din patru în patru luni²¹.

Prin biroul tuturor veniturilor comunei, actele atestă un control efectiv asupra unui însemnat număr de oțcupuri (antreprize) printre care cităm :

Antrepriza venitului berii²², a taxei jugăritului²³, antrepriza taxei de 6 parale pe vitele ce intră în oraș cu povară²⁴, antrepriza venitului cotitului vaselor, măhălitului, cântăritului²⁵, antrepriza cărților de joc²⁶, antrepriza taxei gazului și păcurei²⁷, antrepriza veniturilor vinului, rachiului și masticeii²⁸, antrepriza ancorajului și a cheiaului²⁹, antrepriza birjelor³⁰, antrepriza trecătoarei vitelor peste Dunăre (ghecet)³¹, antrepriza taxei de 20 parale la sută din valoarea mărfurilor de import și export³², antrepriza curățirii hornurilor³³, antrepriza tutunului, țigărilor și a tabacurilor³⁴, antrepriza taxei asupra țidulelor de păsări³⁵.

Destul de frecvent, apare acsizul: antrepriza acsizului de 5 bani noi sau 6 parale vechi pe vita ce ar intra cu povară în orașe³⁶, antrepriza acsizului birjelor³⁷, acsizul vinurilor străine și al masticeii³⁸.

²⁰ Ibidem, dosar nr. 8/1848, f. 5.

²¹ Ibidem, dosar nr. 7/1852, f. 14—15.

²² Ibidem, dosar nr. 69/1865—1867.

²³ Ibidem, dosarele nr. 61/1865—1866, 70/1865, 40/1868—1869, 68/1865—1866, 25/1869—1870, 16/1870—1871, 14/1870—1871.

²⁴ Ibidem, dosar nr. 67/1865—1866.

²⁵ Ibidem, dosarele nr. 66/1865—1866, 27/1869—1872, 71/1865, 72/1866—1867, 73/1864—1868, 90/1866—1868, 91/1866—1867, 92/1866—1869, 93/1864—1868.

²⁶ Ibidem, dosarele nr. 65/1865—1866, 64/1865, 58/1865, 98/1866.

²⁷ Ibidem, dosarele nr. 63/1865—1866, 22/1869—1872, 70/1865, 94/1866—1867, 95/1866—1867, 33/1875.

²⁸ Ibidem, dosarele nr. 56/1865, 70/1865, 72/1865—1866, 50/1867, 51/1867—1868, 61/1865, 57/1868—1869, 30/1869—1873, 29/1869—1870, 19/1869—1871.

²⁹ Ibidem, dosarele nr. 61/1865—1866, 90/1866—1868, 102.103/1866, 109/1866—1874, 19/1869—1871.

³⁰ Ibidem, dosarele nr. 92/1866—1869, 96/1866—1867, 101/1866, 108/1866—1867.

³¹ Ibidem, dosarele nr. 73/1864—1868, 49/1867—1868, 19/1869—1891.

³² Ibidem, dosarele nr. 97/1866—1867, 102/1866, 33/1875.

³³ Ibidem, dosarele nr. 60/1865—1866, 42/1867, 35/1868.

³⁴ Ibidem, dosarele nr. 73/1865, 41/1867, 37/1872.

³⁵ Ibidem, dosar nr. 117/1865—1873.

³⁶ Ibidem, dosarele nr. 43/1867, 38/1868—1870, 24/1869—1875.

³⁷ Ibidem, dosarele nr. 44/1868, 36/1868—1869, 26/1869, 17/1870.

³⁸ Ibidem, dosarele nr. 39/1868—1869, 28/1869—1871.

În perioada 1845—1851, se rescumpără de la Mănăstirea Sfântul Spiridon, patru locuri din schelă, pentru construirea de magazii necesare exporturilor de sare și cherestea³⁹. Printr-un jurnal al Sfatului orașenesc Galați, din 27 august 1851, se hotărăște printre altele, construcția cheiului din marmoră, pe o distanță de 125 stânjeni, terminarea construcției cazarmii pompierilor și repararea arestului. Ședința sfatului a fost prezidată de pircălabul de Galați Costache Negri⁴⁰. Cît privește cheiul, este vorba de prelungirea aceuia construit de Mihail Sturza imediat după instituirea porto-francului. Partea mai nouă este făcută de primărie, în perioada 1872—1875. Preocupările cîrmuirii pentru înfrumusețarea orașului Galați, determină Departamentul Lucrărilor Publice, să ceară sfatului, angajarea unui arhitect cu un salariu de 6 000 lei pe an. În această funcție este recomandat Anton Kaitanovici⁴¹.

Între anii 1863—1875, documentele ne dau date importante în legătură cu funcționarea marchitaniei din port (magaziei de mărfuri de la schelă)⁴² și cu măsurile luate de primărie pentru construirea de entrepozite⁴³.

Un capitol important din sarcinile economice ale municipalității, mai ales în perioada anilor 1847—1870, îl constituie controlul efectiv asupra alegerilor de starosti ai iznafurilor (breslelor). În perioada amintită, sînt atestate documentar în Galați peste 80 de bresle. Dintre acestea amintim: ale dulgherilor, blănarilor, cojocarilor, croitorilor, căsapilor, ciobotarilor, bogasierilor, bacalilor, stolerilor, ferarilor, căldărarilor, chestrarilor, dogarilor, pescarilor, etc..⁴⁴.

Intrările și ieșirile de mărfuri din și în oraș, erau controlate la bariere și vaduri. Încă din primii ani a existenței eforiei și ulterior în perioada 1850—1877, documentele de arhivă pomenesc de barierele Movablei, Prut, Țiglina⁴⁵, Tecuci⁴⁶, precum și vadurile: Comănachi, Onofrei⁴⁷, Vadul Ungurului⁴⁸, vadul de lingă casele Moruzi și pe acela de la Calea Prutului⁴⁹ și vadul Bănceanu⁵⁰.

Atît barierele cît și vadurile erau conduse de epistați.

O problemă deosebit de importantă pentru municipalitate a fost iluminatul orașului. Pînă prin 1863, s-au folosit fanare (felinare) cu lu-

³⁹ Ibidem, dosarele nr. 31/1846, 7/1847.

⁴⁰ Ibidem, dosarele nr. 3 și 39/1851. Pentru problema cheiului vezi și nr. 51/1865, 119/1866, 13/1871, 21/1876, 20/1876—1878, 10/1872—1881, 52/1873—1874.

⁴¹ Ibidem, dosar nr. 16/1852.

⁴² Ibidem, dosarele nr. 17/1863, 50/1864, 34/1864—1865, 54/1865—1866, 37/1867, 21/1869—1870, 19/1870—1871, 26/1872.

⁴³ Ibidem, dosar nr. 22/1872.

⁴⁴ Ibidem, dosarele nr. 30/1847, 29/1854, 27/1856, 29.31/1857, 1/1860, 53/1868—1873, 19/1865—1890.

⁴⁵ Ibidem, dosarele nr. 25/1862, 84/1863, 26/1876, 43/1872.

⁴⁶ Ibidem, dosar nr. 22/1867.

⁴⁷ Ibidem, dosar nr. 33/1865—1866.

⁴⁸ Ibidem, dosarele nr. 26/1876, 43/1872.

⁴⁹ Ibidem, dosar nr. 29/1865.

⁵⁰ Ibidem, dosar nr. 23/1874.

minări de seu⁵¹. În 1863, existau în oraș 404 fanare⁵². În 1864 antrepriza prevedea 454 lămpi cu gaz fluid⁵³ iar în 1877—1880, existau 500 asemenea felinare. Rețeaua conductelor de gaz se extinde între anii 1870—1873 și sistemul va dura pînă la introducerea iluminatului electric⁵⁴.

Sub aspect demografic, cităm cifrele recensămîntului de la 27 iulie 1866. La această dată, documentele atestă existența în Galați a 5811 case, 7173 familii, 48 799 locuitori, 18 biserici, 5 cartaluri și 49 suburbii⁵⁵.

În aceeași perioadă, este pomenită înființarea Gărzii cetățenești sau orașenești. Se întocmesc liste de cetățenii care urmau să facă parte din gardă și bugetul acesteia din urmă⁵⁶.

Problema construirii căilor ferate apare în actele din anii 1868—1875. Trustul Strousberg a dat în exploatare în 1872 calea ferată care leagă astăzi orașul Galați de capitală, prin Brăila, Buzău, Ploiești. În 1877, se hotărăște construirea unei căi ferate paralelă cu Dunărea, care să deservească portul⁵⁷.

Aspecte de asemenea interesante, se desprind din cercetarea actelor în legătură cu construirea unui local pentru primărie. În dosarul nr. 8/1908 sînt date condițiile în care urma să se construiască imobilul, schițe de plan, corespondență în legătură cu analiza proiectelor. Construcția nu s-a executat dar, printre alți arhitecți la cercetarea proiectelor este invitat și arhitectul Ioan Mincu, din București. În dosar se găsește scrisoarea prin care acesta adresează mulțumiri primăriei din Galați pentru cîntea ce i se face și un raport în legătură cu planurile întocmite, ambele autografe.

Fondul pe care îl prezentăm cuprinde bogate informații referitoare la dezvoltarea culturală a orașului Galați.

În perioada 1840—1891 sînt atestate documentar 16 școli primare iar în perioada 1920—1940, 32 școli din care 22 primare și 10 secundare.

Dintre școlile secundare, două au fost înființate de comună: Școala profesională de fete „Negroponte” în 1878, gimnaziul „C. A. Rosetti”, în 1926⁵⁸.

⁵¹ Ibidem, dosarele nr. 25/1862, 84/1863, 71/1866.

⁵² Ibidem, dosarele nr. 85/1863—1870, 28/1864—1865.

⁵³ Ibidem, dosarele nr. 29/1864—1865, 44/1865—1867.

⁵⁴ Ibidem, dosarele nr. 63/1865—1866, 18/1869—1871, 31/1874—1879, 26/1870—1873, 25/1870—1871, 24/1870, 3/1877—1880.

⁵⁵ Ibidem, dosar nr. 107/1865—1866.

⁵⁶ Ibidem, dosarele nr. 35/1866—1868, 57/1869, 46/1870—1871, 47/1871, 36/1877, 25/1872, 35/1873.

⁵⁷ Ibidem, dosarele nr. 59/1868—1875, 29/1876, 20/1872—1875.

⁵⁸ Ibidem, dosarele nr. 3/1840, 8/1854, 1/1858, 5/1852, 19/1856, 98/1864, 99/1864—1867, 100/1864, 1/1865, 14/1866, 15/1866—1867, 16/1866—1868, 17/1866—1867, 86/1866, 56/1867—1868, 76/1867—1869, 77/1867, 62/1868, 63/1868, 49/1869, 1/1870, 25/1871, 4/1872, 44/1872, 21/1874, 12/1876, 25/1877, 26/1877, 31/1877—1882, 70/1909, 219/1914, 66, 10, 103/1917, 26/1923, 17, 60/1924, 78/1935, 89/1936, 83, 84, 85/1938, 51, 143, 145, 147—149/1940.

Preocuparea pentru înființarea unui teatru la Galați apare în actele eforiei încă din 1852 și cităm în această privință raportul arhitectului orașului, Rizer, pentru construirea unui teatru „vremelnic“ din scinduri.

O altă mențiune este din 1859. Municipalityteea raportează Ministerului de Interne, că s-a cumpărat un loc în centrul orașului, vis-a-vis de hotelul „Țigănuș“ în vederea construirii unui teatru⁵⁹. În 1898, primăria eliberează lui Aristide P. Papadopol, autorizația de a construi un local destinat pentru teatru⁶⁰. Materialul documentar arată sprijinul dat de comună turneelor teatrale și instituțiilor cu caracter cultural și social deja înființate. Fondul primăriei păstrează numeroase acte referitoare la viața și activitatea unora dintre cei mai cunoscuți actori și muzicieni români : Matei Millo, Agatha Birsescu, C. Nottara, Petre Liciu, George Enescu, A. N. Demetriad, Aristița Romanescu, Camil Ressu, C. Tănase, Ioan Brezeanu, Tudor Mușatescu și alții⁶¹.

De asemenea în fond se păstrează actul constitutiv și statutul Casei „Cuza-Vodă“ ca și actul prin care soții Paul și Ecaterina Pașa, in-stitutori, donează muzeului colecția proprie de material științific⁶².

O informație interesantă rezultă din actele anului 1911. Este vorba de construirea unui hidro-aeroplan militar, invenția aparținând mecanicului șef Paulat Ion de la Serviciul Maritim Român. Lipsit de posibilități materiale Paulat Ion se adresează primăriei cu rugămintea de a i se îngădui să dea o serbare în grădina publică pentru a putea stringe fondurile necesare terminării invenției⁶³.

Fondul ne furnizează numeroase informații referitoare la existența și funcționarea așezămintelor de sănătate aflate în oraș. Cel mai vechi, este acela al Spiridoniei, înființat în 1838, pe vremea domnitorului Mihail Sturdza⁶⁴.

Un altul se înființează în 1848 în urma izbucnirii în oraș a unei puternice epidemii de holeră care va dura, cu unele intermitențe, până în anul 1865. În tot acest răstimp, actele atestă măsurile luate de sfatul orașenesc pentru combaterea și prevenirea epidemiei⁶⁵.

Paralel cu spitalele constatăm documentar existența Azilului de batrâni „Dr. D. S. Frigator“ (după numele donatorului) Societatea „Alinarea“, înființată în 1894. Societatea pentru profilaxia tuberculozei și

⁵⁹ Ibidem, dosarele nr. 5/1852, 16/1859, 109/1864—1869, 112 1864—1877, 30 1870.

⁶⁰ Ibidem, dosarele nr. 38/1887, 35 1891, 158 1898.

⁶¹ Ibidem, dosarele nr. 18/1883, 45 1887, 38/1887, 169 1888, 82 1889, 87 1889, 105 1890, 35/1891, 15 1892, 171/1894, 247/1895, 309 1896, 158/1898, 307/1902, 120 1903, 124 1904, 261 1905, 222 1905, 116/1906, 359/1908, 158/1909, 336/1911, 13/1912, 219/1914, 231 1914, 214 1915, 68 1916, 128/1917, 114/1920, 25 1934, 5/1935, 20 1937, 12/1937, 17/1937, 15/1940, 24 1941, 38/1942.

⁶² Ibidem, dosarele nr. 21 1923, 22/1923, 221 1937—1939, 222—224 1937—1938, 227 1939, 27/1941.

⁶³ Ibidem, dosar nr. 5/1911.

⁶⁴ Ibidem, dosar nr. 38/1862—1863.

⁶⁵ Ibidem, dosarele nr. 17/1848, 6, 9/1850, 1, 6, 10 1853, 30 1856, 96, 97, 99, 100 1865, 11 1865—1867, 18, 19 1866, 16 1873—1875.

un spital, înființat în 1911 de Dr. Carnabell. În 1940, apare subvenționat de primărie și „Centrul de Ocrotirea Copilului“⁶⁶.

Sfera de activitate a municipalității a fost destul de întinsă. Întreținerea secției de pompieri ; cheltuieli în legătură cu poliția și chestura (întreținerea de imobile, plata sergenților de oraș ; întreținerea și amenajarea aeroportului ; a târgului săptăminal de vite ; a Societății de gaz aerian Galați ; abatorul ; „Liga Gălățenilor“ organizația pentru elaborarea planului de sistematizare și reconstrucție a orașului ; Întreprinderile comunale Galați, constituite în 1939 ; Camera de muncă Galați, înființată în 1932 ; Compania apelor și altele, atestă documentar prezența municipalității. Pînă la 23 august 1944, a administrat moșiile Țiglina și Șendreni, obținute prin legate și donațiuni⁶⁷.

Influența primăriei față de alte instituții, se manifestă și sub alt aspect de cît acela al subvențiilor sau al întreținerii totale, Primăria controlează listele de alegători pentru Tribunalul de comerț, Camera de comerț, precum și alegerile de membri pentru Camera de agricultură, controlează de asemenea alegerea comitetelor agricole comunale⁶⁸. În sfîrșit, tot la primărie se centralizează tabelele de recrutare a tinerilor pentru serviciul militar⁶⁹.

Pentru un timp nedeterminat, suportă și cheltuielile de întreținere a delegaților rus și turc la Comisiunea Europeană a Dunării⁷⁰.

Fondul de arhivă a Primăriei Galați, pune la dispoziția cercetătorului și unele informații legate de diferite evenimente istorice importante.

Cu privire la Revoluția de la 1848, se desprind cîteva date în legătură cu venirea la Galați a trupelor otomane și rusești, care, după cum se știe, au avut sarcina să înăbușe revoluția și să-i urmărească pe participanți.

La 10 octombrie 1848, obștea orășenească, hotărăște ca încartiruirea trupelor otomane să se facă numai în mahalaua Vadul Ungurului iar locuitorii din această mahala să fie mutați în oraș. La refuzul turcilor de a accepta încartiruirea în mahalaua amintită, se ia o nouă hotărîre, potrivit căreia urmau să fie instalați pe întreg cuprinsul orașului⁷¹. Prezența rușilor este atestată începînd cu anul 1850. În 1852, se impun taxe pe vinuri și rachiu necesare acoperirii sumelor cheltuite cu întreținerea armatelor rusești din Moldova. În legătură cu încartiruirea armatelor ru-

⁶⁶ Ibidem, dosarele nr. 84/1864, 102, 103, 105, 106/1865—1867, 15/1867, 47, 48/1872, 25, 87/1917, 31/1925, 54/1934, 79, 89, 91, 140/1938, 32, 33, 72, 159, 161/1940.

⁶⁷ Ibidem, dosarele nr. 88—89/1863—1866 (Municipalitatea de Galați ia în stăpînire moșia Țiglina — 870 fălci, fostă proprietate a mănăstirii Mavromol, în schimbul a 1500 fălci din moșia Slobozia Conachi, fostă proprietatea prințesei Vogoride) 122/1864—1867, 18/1870, 13/1870—1872, 19/1923, 37, 82/1943.

⁶⁸ Ibidem, dosarele nr. 11/1841, 14/1842, 39/1863, 49/1865, 25/1868—1869, 53/1874—1875, 51/1924, 81, 164/1938.

⁶⁹ Ibidem, dosarele nr. 149/1938, 276/1940.

⁷⁰ Ibidem, dosarele nr. 4, 42, 43/1858.

⁷¹ Ibidem, dosarele nr. 18/1848, p. 22—35, nr. 11, 12, 14/1849.

șești, sînt pomenite în 1853 hanurile lui Țigănuși și Manole precum și hotelurile „Desetrangers“, „Europa“ și „Moldavia“⁷².

În 1854, este pomenit și hanul „Pîrlit“⁷³.

În perioada războiului Crimeii orașul adăpostește și trupe austriece⁷⁴.

Orașul Galați a avut un rol de seamă în epoca Unirii. În fondul primăriei s-au păstrat citeva acte care vorbesc de evenimentele premergătoare Unirii.

Printre acestea amintim, mai semnificative „actul declaratoriu“ însoțit de un memoriu semnat de 30 de persoane în frunte cu Lascăr Catargiu și intitulat „Unirea Principatelor“ înaintat la 14 iunie 1856 Sfatului orașenesc din Galați în care se explică pe larg rostul Unirii⁷⁵ și listele alegerilor din anul 1857 în fruntea cărora figurează ca deputați ai orașului Galați vornicul C. Negri și Al. I. Cuza⁷⁶.

Atît Cuza cît și sfetnicul său cel mai apropiat, Costachi Negri, sînt două nume strîns legate de istoria orașului Galați. Amîndoi au deținut cele mai înalte dregătorii în fostul ținut Covurlui și orașul Galați, au participat activ la revoluția din 1848 și prin eforturi comune au dus la înfăptuirea unirii definitive a țărilor române. Publicațiile apărute în principate ca și documentele de arhivă din perioada 1832—1864, scot în evidență nu numai calitățile de buni organizatori pe tărîm obștesc dar mai ales, personalitatea politică atît a fostului domnitor cît și a lui Costachi Negri⁷⁷.

Fondul „Primăria municipiului Galați“ cuprinde și unele date ce informează despre participarea muncitorilor din port la răscoala țăranilor din Lozoveni și Vadul Ungurului în 1907, despre represuniile sîngeroase ordonate de autorități, despre situația mizeră în care au rămas familiile celor uciși⁷⁸.

Greva vatmanilor și încasatorilor de la Societatea de exploatare a tramvaielor din anul 1914 este atestată documentar prin mai multe acte⁷⁹. Amintim, ca mai semnificativ, memoriu înaintat primăriei, prin care muncitorii cereau să li se satisfacă doleanțele în legătură cu salarizarea, durata zilei de muncă, aplicarea amenzilor, concedierile din serviciu și altele. Menționăm că printre semnatarii acestui memoriu figurează și Spiridon Vrînceanu — erou al clasei muncitoare, același care numai peste doi ani, va cădea răpus în timpul demonstrației muncitorești din 13 iunie 1916.

Odată cu instaurarea dictaturii regale, documentele atestă formele de oprimare a libertăților cetățenești⁸⁰.

⁷² Ibidem, dosarele nr. 1/1850, 9/1852, 1, 2, 3, 6/1853, 21, 44/1854.

⁷³ Ibidem, dosarele nr. 21/1854, p. 90.

⁷⁴ Ibidem, dosarele nr. 9/1854, 27/1855, 30/1856.

⁷⁵ Ibidem, dosar nr. 1/1856, f. 1—5.

⁷⁶ Ibidem, dosar nr. 31/1857.

⁷⁷ Ibidem, dosar nr. 9/1852.

⁷⁸ Ibidem, dosar nr. 50/1907, f. 1—325.

⁷⁹ Ibidem, dosar nr. 348/1914, f. 1—77.

⁸⁰ Ibidem, dosar nr. 144/1940.

Unele materiale documentare din anii 1941—1944 oglindesc faptul că instaurarea dictaturii militare-fasciste și tirirea României în războiul hitlerist a dus la înrăutățirea condițiilor de trai ale maselor largi de oameni ai muncii.

Tot mai frecvent „notele informative“ și „rapoartele în legătură cu starea de spirit a populației“, întocmite de primărie, oglindesc scumpirea excesivă a vieții, lipsa de pe piață a produselor de primă necesitate, nemulțumirea crescândă a populației față de regimul fascist, în timp ce situațiile statistice confirmă pagube imense produse de bombardamente⁸¹.

Așa cum s-a subliniat pe parcurs, fondul de arhivă al Primăriei municipiului Galați, însumează un bogat material documentar — științific, cu perspective pentru cercetări multilaterale. În prezentarea de față, s-au scos în evidență numai o parte din aspectele fundamentale ce îl caracterizează. Materialul în sine, oferă posibilități de studiu și informare și pentru alte ramuri de activitate științifică.

⁸¹ Ibidem, dosarele nr. 609/1943, 79, 90, 99, 102, 103, 109/1943, 29, 37, 38, 39, 40—44/1944.

JUDECĂTORIA MIXTĂ GHEORGHIEI

A. CHERTES

Pentru înțelegerea rolului instituției și valoarea materialelor documentare create de Judecătoria mixtă Gheorghieni este necesară o scurtă prezentare a istoricului instanțelor judecătorești în general.

Până la revoluția din 1848 în Transilvania, instanțele judecătorești nu erau separate de instituțiile administrative, deși în cadrul comitatului sau a scaunului de judecată existau foruri speciale în a căror competență intra rezolvarea chestiunilor judecătorești. Pe lângă fiecare scaun de judecată, atribuțiile judecătorești erau exercitate de scaunul filial, vice scaun și scaunul de judecată general, iar în instanțele de apel erau tabele regești. Aceste foruri de judecată aveau sarcina de a apăra în primul rând privilegiile clasei dominante, de a asigura menținerea în exploatare a claselor asuprite.

După revoluția din 1848, procesul transformării societății feudale în societate capitalistă, s-a reflectat și în organizarea instanțelor de judecată. Inițial deosebirea față de organizarea veche judecătorească nu era prea însemnată. După anul 1861 au fost create ca foruri de primă instanță judecătoriile delegate.

*Conform art. 1 al legii IV din 1869 justiția a fost separată de administrație*¹.

Legea XLII din 1870 limitează atribuțiile comitetelor, districtelor și orașelor, scaunelor care înainte aveau foruri de judecată independente, stabilind că ele vor beneficia în continuare numai de autonomie, exercitarea administrației de stat și dezbateră problemelor administrației generale a statului, precum și de dreptul de a-și expune părerea în legătură cu toate acestea și de a le aduce sub forma de cerere, la cunoștința guvernului și a Adunării Naționale².

¹ Corpus Juris Hungarici, 1869—1871, Budapesta, 1896, p. 4, sub redacția lui Markus Dezso.

² Ibidem, p. 211 și urm.

Organizarea instituțiilor judecătorești de primă instanță a fost reglementată prin Legea XXXI din 1871³. Primul articol al acestei legi prevedea crearea următoarelor judecătoriesi de primă instanță :

- judecătoriesi regești de plasă
- tribunalele regești.

Judecătoriesa regească de plasă era condusă de un judecător, ajutat, la nevoie, de unul sau mai mulți subjudecători. Judecarea cauzelor funciare, de exemplu, la judecătoriesile regești de plasă se făcea de o comisie alcătuită din judecătorul de plasă și doi subjudecători.

Sectorul de activitate al unei judecătoriesi regești de plasă era teritoriul administrativ al unității teritoriale respective sau cel prevăzut prin legi speciale. În competența lor erau date acele cauze care intrau și în atribuțiile judecătoriesilor delegate existente înainte noii organizări judecătoriesi a căror activitate este continuată de judecătoriesile regești de plasă. Printr-o serie de legi ulterioare celei de organizare a judecătoriesilor de primă instanță, sintetizată în legea XVIII din 1893, a fost stabilită competența judecătoriesilor regești de plasă. Enumerăm doar câteva din cauzele pe care le judecau acestea și anume : reglementarea raporturilor dintre stăpîn și slugă, proprietatea asupra pămîntului, îndeplinirea obligațiilor (contractuale sau de altă natură) față de stăpîni, executarea amenzilor și a despăgubirilor precum și refacerea monumentelor istorice distruse, neexecutarea unor dispoziții legale, demersurile pentru moștenire, anchetarea unor cauze penale, dacă tribunalul regesc de care aparține nu a numit un judecător anchetator special etc. Judecătoriesile regești de plasă erau subordonate tribunalului în circumscripția căruia se aflau. Pentru îndrumarea judecătoriesilor de plasă, președintele tribunalului era obligat ca cel puțin odată pe an să le controleze, fie personal, fie printr-un delegat. Pe de altă parte, pentru cauzele penale din raza sa de activitate, judecătoriesa regală de plasă trebuia să înainteze situații lunare procuraturii regești. Apelul pentru procesele penale dezbătute de judecătoriesa regală de plasă se putea face la Tabla regească și nu la tribunalul în a cărui circumscripție se află judecătoriesa.

Pe lângă rolul de a îndruma activitatea judecătoriesilor regești de plasă, legea XXXI din 1871 stabilea și competența tribunalelor regești ca judecătoriesi de primă instanță. Amintim câteva din atribuțiile în acest sens : cauzele comerciale și bănești, raporturile dintre stăpîn și slugă, împărțirea moșiilor, cauzele penale etc.

Pe lângă aceste atribuții, tribunalul regesc din Pesta era și instanța centrală pentru problemele funciare. Tot aci se judecau și procesele de les majestate și cele privind jignirea altor membri ai familiei regale, falsificarea banilor și titlurile de împrumut din raza de activitate a tribunalului regesc din Pesta. Pentru provincie, aceste procese ca și cele privind conturbarea liniștei publice erau judecate de Tabla regească.

Pentru a înțelege mai deplin caracterul burghez al justiției austro-ungare, trebuie adăugat că pentru anumite regiuni acelea în care exis-

³ Ibidem, p. 347 și urm.

tau exploatare miniere, au fost create tribunale miniere, la care, printre judecători erau cooptați și specialiști din acest domeniu. De asemenea, la judecarea pricinilor privind probleme financiare și comerciale, acele instanțe în a căror competență intrau judecarea acestor cauze, trebuiau să aleagă asesori dintre comercianți și industriași. Aceștia aveau recunoscută prin lege calitatea de judecători.

Din cele arătate mai sus rezultă caracterul burghez al organizării instanțelor în epoca „dualismului austro-ungar“. La baza acestei legi au stat sarcinile justiției burgheze de a apăra proprietatea capitalistă și de a asigura exploatarea maselor muncitoare de către burghezi și moșieri. Corespunzător acestor scopuri, instanțele judecătorești au fost centralizate.

Justiția a fost separată de administrație.

Această organizare judecătorească, cu modificări neesențiale, a dăinuit pînă la sfîrșitul primului război mondial.

După unirea Transilvaniei, statul burghezo-moșieresc român a elaborat o serie de legi de unificare. Noile legi pentru organizarea judecătorească au fost promulgate în 1924 și modificate în cursul anului 1925⁴.

Prin legea din 1925 au fost create următoarele organe ale puterii judecătorești: judecătoriile, tribunalele, curțile de apel, curțile de jurați și înalta curte de casație și justiție.

O particularitate a legii pentru organizarea judecătorească din 1925 o constituie funcționarea pe lîngă instanțele de judecată a ministerului public (procuraturii).

Cu modificările ulterioare neesențiale, vechea organizare judecătorească s-a menținut pînă la 1944. Transformările revoluționare petrecute în țara noastră după 23 August 1944 au determinat schimbarea conținutului activității instanțelor judecătorești. Cu toate acestea, ele au continuat să funcționeze în forma de organizare veche. Abia în anul 1952 s-a înfăptuit reforma justiției. Prin legea nr. 5* din 1952 a fost stabilită noua organizare judecătorească ținînd seama și de noua împărțire administrativ teritorială a țării.

Am arătat principalele legi care au reglementat înființarea, organizarea și atribuțiile instanțelor judecătorești în general. Acestea au stat și la baza funcționării judecătoriei mixte Gheorghieni. Pe baza actelor păstrate în fond nu se poate stabili data precisă cînd a luat ființă.

Pe baza celui mai vechi registru care ni s-a păstrat, putem spune că ea a existat încă de la aplicarea legii XXXI din 1871. Întrucît există un registru index alfabetic încă din anul 1862 deducem că și înainte exista în Gheorghieni un for judecătoresc: judecătorie delegată, deși pe unitățile de păstrare respective este trecută denumirea nouă a instituției „Judecătorie regală de plasă Gheorghieni“⁵. În legătură cu denumirea pot fi făcute de asemenea două presupuneri, la fel de justificate: 1) că denu-

⁴ C. Hamangiu *Codul general al României*, vol. XI—XII, București, p. 36—116.

* Buletinul Oficial, nr. 31 din 19 iunie 1952.

⁵ Tribunalul popular al raionului Gheorghieni, fond Judecătorie Mixtă Gheorghieni, registre, nr. 1, 2.

mirea a fost trecută ulterior pe coperta registrului sau 2) că denumirea este folosită anterior apariției legii, aceasta legalizînd o stare de fapt.

Despre activitatea desfășurată în judecătoria regească de plasă din Gheorghieni pînă în 1925 ne putem face doar o imagine sumară, deoarece din această perioadă nu s-au păstrat decît registrele de intrare a cauzelor (civile sau penale). Rezumatul acestora este foarte vag încît nu se poate stabili decît obiectul proceselor (delict silvic, succesiune etc.). Desigur că judecătoria nu și-a putut exercita atribuțiile decît în spiritul legilor timpului.

După 1920, de cînd există și dosarele cauzelor, imaginea pe care ne-o putem face despre activitatea instituției este mult mai clară.

Fondul Judecătoriei mixte Gheorghieni cuprinde o bună parte din materialele documentare create de această instituție de-a lungul anilor în care și-a desfășurat activitatea (1862—1950). Cel mai vechi document este un registru index alfabetic din anii 1862—1866.

În total s-au păstrat 119 registre. Printre acestea sînt: registru index alfabetic, registru general al cauzelor civile, registru de intrare a cauzelor prezidențiale, registru de intrare, registru de intrare a cauzelor penale, registru opis general de dosare, registru opis alfabetic, registru hotărîrilor penale etc.

Începînd din anul 1920 s-au păstrat și dosare, care conțin actele fiecărei cauze intrate la judecătorie. Pentru fiecare an s-au păstrat un număr relativ de dosare, reprezentînd mai puțin de 1% din numărul lor total. S-au păstrat mai ales dosarele privind adopțiunile, actele de stare civilă, constatarea morții, prezumate, cauzele oficiale în succesiune și procesele posesoriatelor de avere, dosarele lucrărilor Comisiei de ocol din Gheorghieni pentru înlăptuirea reformei agrare din anul 1921, precum și acele dosare care cuprind informații referitoare la mișcarea muncitorească. Dosarele sînt în cantitate de 30 m.l. variînd ca număr între 30 și 50 pentru fiecare an.

În anii 1961—1962 materialele documentare ale acestui fond au fost ordonate, inventariate și expertizate.

Pentru ordonare s-au folosit registrele opis general de dosare. Acestea nu cuprindeau însă toate elementele prevăzute în formular. De obicei era trecut numai numele uneia dintre părți, iar conținutul cauzei nu era completat în toate cazurile. De aceea, pentru perioada de după anul 1920, din care s-au păstrat și dosarele, pe baza acestora au fost completate și datele care lipseau. În urma completărilor aduse, opisele generale de dosare pot fi folosite ca instrumente de evidență, iar pentru ele a fost întocmit un inventar special. În inventarul registrelor au fost trecute toate registrele care s-au păstrat.

Tot în acei ani s-a făcut și expertiza valorii materialelor documentare. Au fost reținute pentru păstrare permanentă atît dosarele cu importanță practică pentru activitatea instituției cît și cele cu valoare documentar științifică.

Dintr-un total de 496 registre au fost selecționate 377, printre care: registre de evidență a cauzelor civile, evidența cauzelor penale, registre de arhivă, registre de evidența mandatelor de plată, de evidența cauzelor mixte de evidența executorilor, evidența cauzelor sumare, a cauzelor succesoriale, registru de evidența contravențiilor, registru de expediție, registru de termen etc.

Nu se cunosc împrejurările în care s-au înstrăinat din arhivă dosarele create pînă în anul 1920. Lipsa acestora este compensată de faptul că în registrele generale de arhivă păstrate, cauzele sînt mai bine rezumate.

Fondul judecătoriei mixte Gheorghieni cuprinde o seamă de unități de păstrare referitoare la composesorate, la reforma agrară din 1921 și greva muncitorilor forestieri din 1925 din Valea Mureșului, care prezintă valoare documentară pentru cercetarea științifică. Dosarele care cuprind informații prețioase în legătură cu desfășurarea grevei din 1925 au fost preluate de Serviciul Arhivelor Statului regiunea Mureș-Autonomă Maghiară la 30 mai 1961 și inventariate din nou, ca parte de fond.

Din evidențele existente rezultă că materialele documentare din fondul judecătoriei mixte Gheorghieni nu au fost încă cercetate și folosite.

Studierea documentelor create de Judecătoria mixtă Gheorghieni permite cunoașterea multor aspecte ale vieții sociale și economice din țara noastră și pe acest temei dorim să prezentăm cititorului cîteva probleme care pot face obiectul unor comunicări sau studii cu caracter monografic.

Dosarele cauzelor composesoratelor de avere din numeroase sate ale raionului Gheorghieni constituie izvoare prețioase care ne înfățișează organizarea acestora, situația proprietăților și starea materială a membrilor lor, precum și felul cum erau folosite mijloacele financiare de care dispuneau. Este interesant de exemplu faptul că atît înaintea dar mai ales între cele două războaie mondiale unele composesorate de avere (mai ales de păduri și pășuni) cum a fost acela din Lazărea, care dețineau suprafațe întinse de pămînt exploata prin arendare un mare număr de țărani mai ales din satele care nu aveau suficient teren ca Bilbor și altele⁶.

Materialele păstrate pentru toate satele fostei plăși Gheorghieni privind reforma agrară din 1921, oferă date interesante pentru cunoașterea condițiilor de viață și starea materială a țăranilor, situația proprietății asupra pămîntului precum și particularitățile aplicării legii de reformă agrară într-un raion de munte.

⁶ Tribunalul popular al raionului Gheorghieni, fond Judecătoria mixtă Gheorghieni, dosar nr. 272/1921 (2028/1941).

Nenumărate documente vădese încercările moșierilor de a-i convinge pe țărani să nu se înscrie pe listele de împrumut și prin urmare să nu primească pământul sub pretextul că vor avea mai multe greutăți decât foloase. În dosare apar numeroase cereri de împrumut ale unor locuitori săteni din perioada 1922—1923 și chiar de mai târziu. Astfel, o văduvă de război, cu 9 copii scria în cererea sa că, întrucât cu ocazia împărțirii pământului a fost sfătuită de toți boierii și de primar să nu primească pământ deoarece e mai mare plata ca venitul, nu s-a mai încumetat să meargă „într-asa cheltuie mare, așa căci nu am fost prezentă în fața onoratei comisii” și deci nu a fost trecută pe lista celor îndreptățiți să primească pământ⁷.

Mulți țărani deși erau îndreptățiți să primească pământ, nu erau trecuți pe listele întocmite. În comuna Lazărea, în tabelul celor îndreptățiți figurau numai 130 capi de familie. De aceea cererile ulterioare, respinse, bineînțeles ca tardive, s-au ridicat la aproape 150. Una dintre ele semnată de 64 capi de familie scoate la iveală nu numai că mulți au fost omiși în mod voit de pe liste ci și faptul că pe unii marii proprietari de pământ i-au speriat cu multe amenințări⁸.

Alte izvoare oglindesc abuzurile săvârșite de moșieri pentru a sustrage suprafețe cât mai mari de la împrumut⁹, și ritmul lent de aplicare a reformei agrare care s-a prelungit pînă în anii celui de al doilea război mondial. Astfel, pentru a da numai unele exemple, în anul 1930 în comuna Lazărea nu erau încă făcute înregistrările pentru transformarea proprietății funciare prin reforma agrară¹⁰, iar în anul 1941 se mai judeca la Curtea de apel din Tg. Mureș apelul intentat de comuna Bilbor în legătură cu exproprierea posesoriatului din Lazărea¹¹.

În șirul luptelor pe care muncitorii forestieri din Valea Mureșului le-au dus pentru obținerea unor condiții mai bune de muncă și de viață, greva din 1925 a fost un moment important.

Ca urmare a faptului că ele au fost redactate de organele de represiune ale statului burghez-moșieresc, cu toate denaturările vădit tendențioase pe care le conțin, documentele ne dau totuși informații prețioase, cu privire la condițiile de viață ale muncitorilor forestieri din Valea Mureșului, cauzele grevei din 1925, organizarea și desfășurarea ei, reprimarea muncitorilor greviști etc. Valoarea lor constă tocmai în faptul că, coroborate cu alte categorii de izvoare contribuie la elucidarea grevei din 1925 a muncitorilor forestieri din Valea Mureșului.

⁷ Ibidem, dosar nr. 60 A/1923, f. 29.

⁸ Ibidem, f. 68.

⁹ Ibidem, dosar nr. 63/1922/225/1938, f. 3.

¹⁰ Ibidem, dosar nr. 272/1921, f. 4.

¹¹ Ibidem.

Documentele ne dau posibilitatea să cunoaștem condițiile de viață ale muncitorilor¹², cauzele care i-au determinat să facă grevă — încercările patronilor ca la reînnoirea contractelor de muncă să mărească durata zilei de lucru de la 8 ore la 10 ore cu menținerea salariului la vechiul nivel sau chiar reducerea lui¹³ și lipsa de locuințe¹⁴.

Din fondul Judecătoriei mixte Gheorghieni rezultă că greva a fost organizată și condusă de sindicatul muncitorilor forestieri, afiliat la Sindicatul unitare, conduse de Partidul Comunist din România. În caracterizările făcute muncitorilor arestați, cărora li s-au intentat procese, cuprinse în certificatele de moralitate și de avere, anexate la dosare, apare des mențiunea „socialist înfocat“, „agitator comunist“.

Într-un raport al poliției din Gheorghieni întocmit la 20 martie 1925, se precizează că pentru conducerea grevei era alcătuit un comitet de grevă format din 23 muncitori sindicaliști. Acesta își desfășura activitatea la toate întreprinderile forestiere din oraș „Bistrița-Năsăud“, „Societate Anonimă de exploatare silvice“, „Frații Schmergel“ și din împrejurimi și avea legătură cu muncitorii greviști din alte centre de pe Valea Mureșului.

Comitetul de conducere a grevei a acționat energic pentru a asigura succesul luptei, convingându-i pe muncitorii aduși de patroni din alte părți cu scopul de a sparge greva, să se solidarizeze cu greviștii. În raportul menționat se arată că aceste acțiuni aveau rezultate pozitive: „Fabricile „Bistrița-Năsăud“, „Societatea Anonimă de exploatare silvice“, și „Frații Schmergel“ încă n-au putut intra în funcțiune deoarece muncitorii sindicaliști, care nu voiesc să reia lucrul de 10 ore pe zi, fac agitațiuni în mod secret pe toate căile și împiedică pe muncitorii noi sosiți din orice parte să intre în lucru, sau chiar dacă au intrat, îi determină să părăsească lucrul, riscând chiar să le rămână plata pe 3—4 zile la casa întreprinderilor“¹⁵.

Solidaritatea puternică a greviștilor a dat posibilitatea Comitetului sindicatului muncitorilor forestieri să poată organiza greva și să pună în imposibilitate poliția, care urmărea sub diferite pretexte să-i lipsească pe muncitorii de conducători lor, să afle ce anume se discuta și ce măsuri se luau la clubul muncitorilor din localitate¹⁶.

Documentele reflectă modul în care patronii sprijiniți de aparatul de stat burghezo-moșieresc au încercat să înăbușe greva muncitorilor forestieri. Pentru înfrângerea grevei au fost folosite mijloacele cele mai diferite de la încercarea de încheiere a unor contracte de muncă în

¹² Date referitoare la condițiile de viață ale muncitorilor sint cuprinse în special în certificatele de moralitate și de avere întocmite de primăriile în care-și aveau muncitorii domiciliul stabil. Vezi Arh. St. Tg. Mureș, fond Judecătoria mixtă Gheorghieni, dosarele nr. 2, f. 13—22, nr. 3, f. 11—22, nr. 5, f. 6—7.

¹³ Ibidem, dosarele nr. 5, f. 46, nr. 3, f. 11, 15, 19, 21.

¹⁴ Majoritatea muncitorilor forestieri erau din alte localități decât cele în care își aveau sediile întreprinderile în care munceau. De aceea ei au luptat mult pentru a înscrie în contractele colective obligația patronilor de a le asigura locuințe.

¹⁵ Arh. St. Tg. Mureș, fond Judecătoria mixtă Gheorghieni, dosar nr. 5, f. 5.

¹⁶ Ibidem,

favoarea patronilor și folosirea spărgătorilor de grevă¹⁷ pînă la arestări, torturi, expulzări, condamnări etc.

Un alt mijloc prin care patronii au încercat să-i determine pe greviști să reia lucrul cu condiția de a munci 10 ore pe zi a fost evacuarea forțată a muncitorilor din locuințele fabricilor. În legătură cu această acțiune sînt semnificative evenimentele de la începutul lunii aprilie 1925, petrecute la Fabrica Secu unde ca și în celelalte fabrici de pe Valea Mureșului greva a început la 6 martie.

La 5 martie directorul fabricii a pus în fața muncitorilor două alternative: să reia lucrul cu prelungirea timpului de muncă cu două ore sau să părăsească locuințele fabricii. Muncitorii au respins ambele alternative. La 23 martie, pretorul plășii Tulgheș a convocat muncitorii la fabrică, dîndu-le termen ca în 8 zile să aleagă una din alternativele propuse de direcție, dar fără rezultat. Așa cum rezultă din procesul verbal încheiat de șeful secției de jandarmi, la 31 martie are loc o nouă „vizită” a primpretorului la fabrica Secu¹⁸.

Deși pretorul a amenințat că va lua cele mai aspre măsuri pentru a constrînge pe muncitori să reia lucrul, aceștia nu s-au lăsat intimidați. Ei „au refuzat în scris preluarea hotărîrii”¹⁹. Prin întruniri ei au dezaprobat măsurile represive luate împotriva lor.

Neobținînd rezultatele scontate, pretorul a cerut intervenția jandarmilor din Tulgheș. La 1 aprilie 1925, jandarmii s-au deplasat la „locuințele muncitorilor”. Acestora le-a „ieșit înainte o mulțime de muncitori și muncitoare” care i-au împiedicat să execute ordinul de îndepărtare a muncitorilor de pe teritoriul fabricii²⁰.

Acțiunea muncitorilor este considerată de autorități drept periculoasă²¹. Pentru a determina pe muncitori, și mai ales, pe muncitoare să evacueze locuințele proprietate a fabricii, s-a recurs la forța armelor. Șeful secției jandarmi Tulgheș — se spune mai departe în același document — primind ordinul meu (al prim pretorului Cotta — n.n.) pentru a-i soma să se risipească, după ce au fost somați s-au îndrîjit și mai mult și au înaintat în contra noastră, unde s-au oprit numai la baionetele jandarmilor, iar ca piedică au luat copii(i) mici și i-a(u) aruncat înaintea baionetelor”²².

Acest act ca și altele consemnate de documente demonstrează curajul și solidaritatea muncitorilor în lupta împotriva ofensivei patronale. Numeroși muncitori au fost arestați și deferiți justiției. Mulți dintre cei arestați în timpul grevei au fost deținuți pînă în anii 1927—1928 și chiar în 1929.

¹⁷ Ibidem, dosar nr. 3, f. 7, 26, 32. Văzînd că nu-i pot determina pe muncitori să înceteze greva prin tratative, patronii au recurs în zilele de 26—27 aprilie 1925 la provocări cu ajutorul spărgătorilor de grevă pentru a intenta procese greviștilor. Acest mijloc însă n-a dat rezultate întrucît spărgătorii de grevă au părăsit fabricile de pe Valea Mureșului și nu s-au mai prezentat la procese.

¹⁸ Ibidem, dosar nr. 2, f. 6.

¹⁹ Ibidem, dosar nr. 2, f. 6.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

Cu lupta muncitorilor forestieri din Valea Mureșului s-au solidarizat proletari din numeroase centre muncitorești din țară precum și țărani și intelectuali.

Deși înfrintă, greva muncitorilor forestieri din Valea Mureșului a demonstrat nivelul ridicat de pregătire, de susținere, organizare și conducere a mișcării muncitorești din țara noastră.

Organizarea, conducerea și desfășurarea acestei greve arată forța și vitalitatea Partidului Comunist Român, legăturile sale cu masele muncitoare, pe care nici ilegalizarea și nici arestările în masă săvârșite la sfârșitul anului 1924 nu le-au putut sdruncina.

Prezentarea de față a fondului Judecătoriei mixte Gheorghieni duce la concluzia că instituțiile de acest fel, prin conținutul activității lor au creat materiale documentare importante care pot fi folosite pentru dezvoltarea cercetării științifice.

Evident, problemele pe care le conțin documentele sînt mult mai numeroase. Aici au fost sugerate cîteva din cele mai importante care pot constitui obiectul cercetărilor istorice.

DIRECȚIA REFORMEI AGRARE

M. RUSENESCU, V. TATOMIR

Pină la sfârșitul primului război mondial, cu soluționarea tuturor lucrărilor referitoare la vânzarea, cumpărarea și schimbarea unor bunuri ale statului, precum și cu toate lucrările care s-au întocmit ca urmare a aplicării legii de împrumut din 1864, s-a ocupat Direcția proprietății și exploatării moșiilor, iar din anul 1921 lucrările au intrat în competența Casei centrale a cooperației și împrumutării sâtenilor*.

Casa centrală a cooperației și împrumutării sâtenilor și-a desfășurat activitatea prin intermediul a cinci direcții și anume: Centrala băncilor populare care conducea și controla toată mișcarea cooperativă de credit; Centrala cooperativelor sătești, de producție și consum care urmărea tot mersul societăților cooperative de acest fel; Centrala obștiiilor și a exploatărilor agricole care conducea și controla toate obștiile de arendare și cumpărare; Direcția funciară sau a bunurilor care se ocupa de problemele exproprierii și împrumutării de pe întreg cuprinsul țării, la care s-a contopit fosta Direcție a proprietății și exploatării moșiilor, precum și Direcția Dobrogei; Direcția Cadastrului, care supraveghea toate operațiile de parcelare și de îmbunătățiri funciare, cerute ca urmare a exproprierii proprietății mari și de împrumutării a țaranilor. Această direcție a pus bazele unui sistem cadastral unitar în întreaga țară.

La 1 ianuarie 1930, potrivit legii de organizare a ministerelor, publicată în Monitorul Oficial nr. 169 din 2 august 1929, a luat ființă Direcția aplicării reformei agrare.

Sub această nouă denumire s-au continuat de altfel atribuțiile fostei Direcții funciare din Casa Centrală a cooperației și împrumutării sâtenilor, care avea ca sarcină executarea lucrărilor prevăzute în legea de împrumutării precum și administrarea bunurilor mici ale statului.

* Vezi Decret-Lege, publicat în „Monitorul Oficial“, din 3 ianuarie 1919 și legea nr. 3237, publicată în „Monitorul Oficial“, nr. 65 din 21.VII.1921.

Ca urmare a unei noi organizări a Ministerului Agriculturii și Domeniilor*, în anul 1936 problemele de reformă agrară au fost atribuite Direcției reformei agrare. Aceasta se ocupa cu aplicarea legilor și regulamentelor privind exproprierea și improprietărirea, cu lucrările referitoare la înstrăinarea bunurilor dobândite prin improprietărire, cele privind administrarea proprietății funciare a Statului, improprietărirea veteranilor și reangajaților, stabilirea debitelor improprietărilor și a debitelor provenite din arendarea terenurilor statului, lichidarea operațiunilor financiare ale proprietarilor expropriați, cu examinarea lucrărilor de validare cerute de către proprietari sau societăți pentru terenurile și exploatarea miniere.

Direcția reformei agrare își desfășura activitatea prin Serviciul bunurilor, Serviciul expropriării și improprietării, Serviciul lichidării financiare — fiecare cu câte trei birouri — și Serviciul registraturii și arhivei.

În anul 1939 potrivit Decretului lege nr. 1565, publicat în Monitorul Oficial nr. 82, din 6 aprilie același an, s-a stabilit o nouă organizare a Ministerului Agriculturii și Domeniilor fiind așa cum se prevedea în decret, „organul suprem de organizare și îndrumare al agriculturii“. În structura administrației centrale a ministerului figura și Direcțiunea Geniului Rural¹ care se ocupa cu lucrările de ameliorațiuni funciare, mașini, construcții rurale, cadastru, colonizare și cu problemele de reformă agrară. În structura Direcției Geniului Rural figura și — Serviciul reformei agrare — care a preluat activitatea fostei direcții a reformei agrare.

Datorită existenței unui volum tot mai mare de lucrări intrate și neoperat de către acest serviciu, precum și a necesității organizării unei evidențe și administrări a bunurilor ministerului cât mai precise, prin Decretul nr. 21.027, publicat în Monitorul Oficial nr. 174 din 29 iulie 1942 s-a hotărât reînființarea pe lângă Serviciul reformei agrare din Direcția Geniului rural a următoarelor birouri: inspectorilor de control, evidenței bunurilor din Ministerul Agriculturii, conservării actelor de proprietate, administrării bunurilor pendinte de Direcția Geniului rural. Doi ani mai târziu ca urmare a apariției Decretului Lege nr. 1357, publicat în Monitorul Oficial nr. 167 din 20 iulie 1944, s-a dispus o nouă organizare a Ministerului Agriculturii și Domeniilor. Fosta direcție a geniului rural se desființează, atribuțiile ei fiind luate de Direcția proprietății și a bunurilor statului. Sub această denumire a funcționat până în anul 1949 când s-a desființat.

★

* Decretul-lege nr. 1986, din 29 august 1936, publicat în „Monitorul Oficial“ nr. 255, din 2 noiembrie 1936, ratificat de Corpurile Legiuitoare prin legea din 26 ianuarie 1937 și modificat în parte prin legea din 22 martie 1937 privitoare la organizarea și încurajarea agriculturii unde se stabilește în Titlul I, art. 1, alineatul 3 ca sarcină printre altele „aplicarea legilor de reformă agrară...“.

¹ Până la data apariției Legii nr. 1565, din 6 aprilie 1939, Direcția Geniului Rural figura sub denumirea Secția de geniu rural care fusese înființată în anul 1919 ca parte structurală a Casei Centrale a cooperăției și improprietării sâtenilor, și se ocupa printre altele de propagandă și îndrumarea construcțiilor agricole.

Fondul Direcției reformei agrare cuprinde materiale documentare din perioada anilor 1920—1944. În anii 1961—1964 s-au efectuat lucrările de prelucrare a întregului material alegându-se ca metodă de lucru ordonarea pe județe, alfabetic în cadrul fiecărei provincii, iar în interiorul județelor, cronologic pe probleme sau pe corespondenți, aceasta în funcție de modul cum materialele au fost constituite inițial de către creatori. La baza inventarierii a stat metoda fișării, din cercetarea inventarelor, rezultând că s-au luat în evidență peste 24.600 dosare.

Studierea acestor materiale arhivistice dă posibilitatea cercetătorilor să cunoască acțiunile întreprinse pentru exproprierea terenurilor arabile, fînețelor, pășunilor, pădurilor, viilor etc. din întreaga țară. Materialul cuprinde date și referiri privind efectuarea unor noi vetre de sat, lucrări referitoare la plata proprietarilor pentru moșiile expropriate, stabilirea și urmărirea debitelor percepute țăranilor împroprietăriți cu loturi de cultură și case, precum și a comunelor cărora li s-au afectat păduri sau izlazuri comunale.

Fondul documentar creat de această Direcție cuprinde aproape în întregime a lui plîngeri individuale sau colective ale țăranilor neîmproprietăriți care cereau pămînt, petiții sau reclamații ale acestora privind neregulile săvîrșite de organele cadastrale, de organele locale și regionale de împroprietărire, abuzurile autorităților comunale, primari, percepatori, jandarmi și alte documente care consemnează anchetele ministerului, hotărîrile tribunalelor privind exproprierea unor terenuri și procesele dintre țărani și moșieri pentru pămînt.

Reforma agrară din anul 1921 a constituit un moment deosebit de important pentru dezvoltarea economică și socială a României. Ea a fost acordată de regimul burghezo-moșieresc sub presiunea marilor frămîntări și lupte populare din anii avîntului revoluționar 1917—1920. Chiar unul dintre fruntașii liberali Mitiță Constantinescu, care a condus în anii stabilizării relative a capitalismului operațiunile de aplicare a reformei agrare, scria într-o lucrare a sa : „În grava problemă agrară, ordinea generală a țării și chiar siguranța sa erau interesate așa cum am văzut cu ocazia evenimentelor din 1907. Situația nu mai putea să dureze, fără a periclita existența statului... o amîinare a reformei agrare sau chiar o apreciere greșită a întinderii lor ar fi avut drept consecințe, fără nici o îndoială, grave tulburări sociale și politice². Și Virgil Madgearu a fost silit să recunoască faptul că „Zămislirea noului regim agrar acum în răsăritul Europei se făcu sub egida revoluționară“³.

În asemenea condiții clasele dominante au fost obligate să recurgă la concesiile în scopul de a împiedica alianța proletariatului cu masele țărănești. Burghezia și moșierimea, menținîndu-și puterea au avut posi-

² T. M. Constantinescu, *L'évolution de la propriété et la réforme agraire en Roumanie*, București, 1925, p. 302.

³ V. Madgearu, *Revoluția agrară și evoluția clasei țărănești*, în „Arhivă pentru știință și reforma socială“, nr. 3/1922, p. 289.

bilitatea să aplice legile de reformă agrară din iulie 1921*, conform intereselor sale mergînd pe cît posibil însă, pe linia tergiversării. În 1926, cînd guvernul liberal a declarat reforma agrară terminată, aproape 40% din suprafața de teren ce ar fi trebuit expropriată, se afla încă în mîinile moșierilor⁴. Prin reforma agrară din 1921 s-a dat o suprafață însemnată de pămînt țăranilor, dar proprietatea moșierească nu a fost lichidată. Informațiile statistice ne arată că în anul 1927, adică la numai un an după ce reforma agrară fusese declarată încheiată, un număr de 3168 de proprietari dețineau moșii cu suprafețe mai mari de 250 hectare, însumînd o suprafață de peste 1.537.046 ha⁵. După datele recensămîntului din 1930, circa 700 000 țărani erau lipsiți de pămînt⁶. Același recensămînt înregistra 2.700 de exploatari agricole, de peste 500 ha fiecare însumînd o suprafață de 3.375.000 ha. „Reforma agrară din 1921 a fost acordată, apoi aplicată în asemenea condiții, încît marea proprietate moșierească a fost menținută, majoritatea țăranilor fără pămînt sau cu pămînt puțin nu au fost improprietați, iar celor improprietați li s-au creat asemenea condiții încît într-un timp mai mult sau mai puțin scurt să piardă pămîntul în favoarea chiaburilor și a moșierilor“⁷.

Unele din gospodăriile țărănești, care primiseră pămînt prin reforma agrară, lipsite de unelte de muncă și cu datorii mari, s-au ruinat în procesul dezvoltării capitaliste a agriculturii. Puterea de cumpărare a gospodăriilor țărănești scăzuse în anul 1940 atît de mult încît se apropia la numai cîteva procente, de aceea cunoscută ca foarte mică, în anii crizei economice din 1929—1933⁸.

Situația social-economică a maselor țărănești, care era în continuă înrăutățire, a dat naștere în perioada dintre cele două războaie mondiale unei stări de spirit tot mai încordată în rîndul acestora. Frămîntările, tulburările și chiar revoltele izbucnite în această perioadă tocmai din cauza lipsei de pămînt ne arată că reforma agrară din 1921 nu rezolvase problema țărănească.

Printre formele de manifestare ale nemulțumirii țărănești din acești ani și care reies din fondul de documente creat de Direcția reformei agrare, trebuie amintite mai întîi nenumăratele cereri individuale

* Legea pentru reforma agrară privind Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea a fost adoptată la 16 iulie, iar pentru Transilvania la 30 iulie 1921 (C. Hamangiu, *Codul general al României*, Legi uzuale, București, vol. IX—X, p. 653 și urm.).

⁴ Conform datelor din Buletinul Statistic al României, nr. 4/1926, p. 60—61.

⁵ Conform datelor din Buletinul Institutului economic românesc nr. 1/1927, p. 3—4.

⁶ Enciclopedia României, vol. III, p. 304, 1064, Vezi și N. N. Constantinescu, V. Axenciuc, *Capitalismul monopolist în România*, Ed. politică, Buc., 1962, p. 98, C. Murgescu, *Reforma agrară din 1945*, Ed. Acad. R.P.R., Buc. 1956, p. 56.

⁷ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV-a, Buc., 1956, p. 180—181.

⁸ Al. Gh. Savu, *Date privind luptele țărănești în perioada dictaturii regale*, în „Analele Institutului de Istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R.“, nr. 6/1964, p. 59.

sau colective, petiții sau reclamații din toate regiunile țării etc., prin care țaranii lipsiți de pământ revendicau dreptul la împroprietărire⁹.

Cu cât treceau anii, plingerile țăranilor se înmulțeau. Ne propunem să prezentăm doar cîteva din acestea. Astfel, mai mulți orfani de război din comuna Ipatele județul Bacău, cereau la 30 mai 1932 Ministerului Agriculturii să fie împroprietăriți¹⁰. Un locuitor din comuna Doagele (Vaslui) care fusese pe front în primul război mondial arăta în 1933 în plîngerea sa „am fost rănit în război de 2 ori... Am 5 copii și cu toate acestea nu am fost împroprietărit nici cu o palmă de pământ, muncesc cu brațele să-mi țin familia care este destul de numeroasă”¹¹. Peste 30 de locuitori din comuna Frumosu, cerînd să li se dea pământul promis prin lege, se adresau la 29 martie 1934 Ministerului Agriculturii, astfel „Destul am îndurat în războiul mondial foamea, frigul, răni și alte greutăți nemaipomenite. Reîntorși acasă suferim iarăși din cauză că n-avem pământ să lucrăm, să semănăm și să ne putem hrăni și noi”¹². Un număr de 24 țărani din comuna Târgșor (Cluj) arătau în plîngerea lor către Ministerul Agriculturii, la 18 aprilie 1936 că „prin aplicarea reformei agrare s-a făcut mare nedreptate, rămînînd mulți fără loturi... Am încercat la forurile competente inferioare, dar am fost refuzați și scribiți de atîta nedreptate ce ni se face”¹³. Plîngîndu-se autorităților superioare, un locuitor din comuna Dozești (Vilcea), arăta de fapt situația tuturor sătenilor din comuna respectivă, din anul 1938 : „nu am nici-o palmă de pământ și nu am unde să muncesc ca să mă pot întreține cu 2 copii. În această comună sînt oameni săraci și nu găsim să muncim în dijmă fiind lăsați să murim de foame”¹⁴. Lipsa de pământ a țăranilor se făcea extrem de simțită. Aproape că nu a existat comună din țară, în care să nu fi fost nemulțumiri din cauza felului în care se făcuseră împroprietăririle, iar locuitorii satelor să nu ceară pământ. Numai în lunile ianuarie — februarie 1929 în județul Fălțiceni s-au înregistrat peste 1200 de plîngeri individuale sau colective prin care țaranii cereau să fie împroprietăriți¹⁵. Țaranii aveau nevoie nu numai de terenuri arabile, dar și de locuri pentru case. Fondul conține numeroase documente din care reiese această cerere imperioasă¹⁶.

Felul cum au fost aplicate legile de reformă agrară, împroprietăririle propriu zise, a produs mari nemulțumiri în rîndurile țăranilor. Cei îndreptățiți să primească pământ și care nu primiseră încă, se adresau de cele mai multe ori autorităților, demascînd în plingerile

⁹ Vezi numai pentru edificare în materialul prezentat dosarele: 11/1931, 1/1931, 14/1931, 1/1933, 2/1933, 48/1933, 1/1934, 3/1938, 4/1938, 15/1941 etc.

¹⁰ Consiliul Superior al Agriculturii, fond Direcția reformei agrare, dosar nr. 5/1932, f. 6.

¹¹ Ibidem, dosar nr. 1/1933, f. 78.

¹² Ibidem, dosar nr. 2/1934, f. 11.

¹³ Ibidem, dosar nr. 9/1936, f. 36.

¹⁴ Ibidem, dosar nr. 3/1938, f. 50.

¹⁵ Arh. St. Fălțiceni, fond Prefectura Baia, dosar nr. 6/1929.

¹⁶ Consiliul Superior al Agriculturii, Direcția reformei agrare, dosarele nr. 2/1931, 9/1936 ș.a.

lor procedeele practicate de organele de împrăprietărire. Într-un memoriu din 1934 adresat regelui se arată că „toate aceste organe, au împrăprietărit foarte mulți partizani politici, s-au împrăprietărit în familie, pînă și copiii partizanilor politici, fără ca aceștia să aibă calitatea de orfani de război și nici cel puțin să fie săraci¹⁷. În plîngerea locuitorilor din comuna Lipova (Vaslui) din august 1938, adresată Ministerului Agriculturii, se arată că primarul a împărțit lotul de pămînt cîpătat în urma intervenției țărănilor, numai „la oameni de „culoarea lui“ și la oameni nemobilizați, însă buni de dat concurs partidului“¹⁸. Unele documente relevă faptul că au fost împrăprietăriți oameni care nu aveau dreptul la împrăprietărire, că aceștia deja mai posedau suprafețe de pămînt.

În foarte multe cazuri au fost împrăprietăriți țărani înstăriți, „albăstrimea satelor“ cum îi caracteriza Radu Rosetti imediat după 1907. Astfel, în plîngerea țărănilor din plasa Cozia (Vilcea) se arată că nu s-a ținut seama de locuitorii care aveau dreptul la împrăprietărire, ci au primit pămînt locuitori care posedau proprietăți de peste 30 de pogoane¹⁹. Mai mulți locuitori din comuna Vlașca arătau că „s-au făcut cele mai mari nereguli, prin aceea că s-a dat pămînt la mulți nedreptnici, și anume la cei ce au primit pămînt peste prevederile legii“²⁰. Ei arătau că sînt „așa de mult nemulțumiți, încît e posibil a se întîmpla mari nenorociri, mai ales acum cînd se mai strîng și bani în vederea împrăprietării loturilor“²¹. Cazurile erau atît de frecvente încît autoritățile erau uneori silit să recunoască acest lucru. Astfel 48 țărani din comuna Ioslavăț (Suceava) au sesizat autoritățile că au fost împrăprietăriți unii pe nedrept, sau cu pămînt mai mult în detrimentul a peste 60 de invalizi, văduve sau orfani de război. Serviciul agricol județean Gura-Humorului, cercetînd cele relatate de locuitorii de mai sus, recunoștea în referatul său că „se vede cu cită superficialitate se lucra în comună“²². De asemenea, locuitorii din comuna Ionești (Vilcea) au reclamat în numeroase rînduri că moșierul I. Trancă, cu ajutorul organelor de împrăprietărire, reușise să sustragă de la expropriere o suprafață de peste 1 000 pogoane de teren arabil.

În urma cercetărilor, Serviciul județean agricol a fost nevoit în aprilie 1939 să recunoască faptul că cererile locuitorilor erau întemeiate fiindcă nu s-a expropriat de pe moșia lui I. Trancă pămîntul ce se cuvenea satelor Bucșani și Fotești²³.

¹⁷ Ibidem, dosar nr. 4/1934, f. 1.

¹⁸ Ibidem, dosar nr. 1/1938, f. 93.

¹⁹ Ibidem, dosarele nr. 4/1931, f. 56, 1/1938, f. 26.

²⁰ Ibidem, dosar nr. 14/1931, f. 42.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem, dosar nr. 1/1924, f. 28. În decembrie 1935 un țăran din comuna Lucăcești obținuse de la Serviciul agricol județean dreptul de a fi împrăprietărit „După prezentarea actelor — se plîngea el ulterior — primarul mi-a luat actele spunînd că nu vrea să-mi dea pămînt mie, căci dînsul are rude destule și le poate da lor“. (dosar nr. 1/1936, f. 22).

²³ Ibidem, dosar nr. 1/1933, f. 2. La fel se plîngeau și țărăni din comuna Copaci (Vlașca) în aprilie 1925 (dosar nr. 4/1925).

Materialul care formează obiectul prezentării noastre conține și numeroase plângeri ale țăranilor, care în urma revizuirii tabelelor de împrumut nu mai primeau pământ. Astfel, numeroși țărani din comunele Cetatea (Dolj), Alexeni, Cocargea, Dor Mărunt, Ion Ghica, Jegălia (Ialomița), Tunari, Creța-Leșile (Ilfov), Broscari (Mehedinți), Maglavit (Dolj), Budila (Brașov) etc. se plîngeau Ministerului Agriculturii că la revizuirea ce s-a făcut tabelelor de împrumut au fost ștersi rămînînd fără pămîntul ce li se cuvenea ²⁴.

În numeroase cazuri, în urma revizuirii tabelelor de împrumut, țăranilor le-au fost luate loturile de pământ cu care fuseseră deja împrumutați. Astfel, la 13 mai 1925 unii țărani din comuna Boascic (Constanța) se plîngeau Ministerului Agriculturii că li s-au luat loturile ²⁵. Peste 30 de locuitori din comuna Petroiu, (Ialomița) în plîngerea lor din 25 ianuarie 1926 arătau aceluiași ministru, că deși au plătit o bună parte din suma ce trebuia s-o dea pentru pământ, le-au fost luate, totuși loturile de pământ cu care fuseseră împrumutați ²⁶.

Situații asemănătoare s-au mai petrecut și în comuna Costești ²⁷, Hirșova (Vaslui) ²⁸, Pogogi (Vilcea) ²⁹, Lazu (Dolj) ³⁰, Predeal ³¹ etc. „Am luptat pe front — se plîngea un locuitor din Răchitoasa (Tecuci) la 14 noiembrie 1934 — de la începutul războiului 1916—1918 pentru paza scumpei noastre țări, ca fiecare ostaș român, dar dreptul pe care l-au avut alți camarazi ai mei eu nu l-am avut, căci deși am fost împrumutat după legea agrară cu 3 ha., locul pentru muncă în lot nr. 1 pe care l-am stăpînit pînă în anul 1924, din motive necunoscute mie, am fost deposedat dîndu-se altuia” ³².

Datorită faptului că, organele de împrumut, de cele mai multe ori sub influența moșierilor acordau țăranilor pământul de calitate cea mai slabă, în numeroase cazuri, locuitorii refuzau să primească terenurile sau titlurile de împrumut. Astfel, Consilierul agricol al județului Putna a înaintat în august 1929 Casei Centrale a împrumutării un număr de 371 de titluri de împrumut nedistribuite „din cauză că sătenii nu s-au prezentat să le ridice cu toate invitațiile ce li s-au făcut” ³³. Țăranii din comuna Marcea (Vilcea) declarau la 22 decembrie 1931 că „refuzăm a primi la împrumut pământul în suprafață de 5 ha. 421 m-p. întrucît această suprafață de teren este expusă inundațiilor, fiind teren pietros, prund de apă și zăvoi” ³⁴. Ase-

²⁴ Ibidem, dosarele nr. 6/1922, 3/1939.

²⁵ Ibidem, dosar nr. 2/1923—1927.

²⁶ Ibidem, dosar nr. 1/1923/1927. Peste 50 de locuitori din comuna Iacobeni (C. Lung Moldovenesc) se plîngeau regelui la 20.IV.1931 că autoritățile îi forțau să părăsească loturile cu care fuseseră împrumutați.

²⁷ Ibidem, dosar, nr. 1/1933, f. 81.

²⁸ Ibidem, dosar nr. 1/1935, f. 33.

²⁹ Ibidem, dosar nr. 2/1930.

³⁰ Ibidem, dosar nr. 7/1926.

³¹ Ibidem, dosar nr. 10/1937, f. 80.

³² Ibidem, dosar nr. 6/1933—1935.

³³ Ibidem, dosar nr. 6/1933—1935.

³⁴ Ibidem, dosar nr. 4/1931, f. 22.

menea cazuri sînt numeroase și în celelalte regiuni ale țării³⁵. Refuzul de a primi titlurile de împrumut, ca și plîngerile, petițiile sau reclamațiile erau de fapt o formă de împotrivire pasivă, dar de cele mai multe ori erau urmate și de acțiuni de luptă ale țărănimii.

Țăranii nevoiași din diferite comune din întreaga țară își manifestau deschis ostilitatea împotriva foametei și mizeriei. Ei erau nemulțumiți și se plîngeau autorităților în speranța că vor obține ajutorul acestora. În 1935, ancheta întreprinsă de Ministerul Agriculturii aprecia că, aproape 37% din gospodăriile țărănești nu aveau nici o vită de muncă, o treime nu aveau nici o vacă, aproape o jumătate nu aveau nici un porc sau nici o oaie³⁶.

În speranța că vor găsi de lucru, țăranii din multe sate luau drumul către orașe, dar și aici condițiile de trai și de muncă erau grele³⁷.

Materialele documentare demonstrează că însăși organele administrative erau nevoite să consemneze această stare de fapt. În raportul nr. 22 din 4 mai 1931 al Secției Inspectorilor din Ministerul Agriculturii, adresat ministrului, se arată: „Demn de reținut este și constatarea că majoritatea locuitorilor din comuna Iacobenii suferă de mare sărăcie, fapt ce a contribuit ca mulți să plece spre a îngroșa rîndurile șomerilor din diferite orașe ale țării, pe cînd familiile lor rămase acasă se zbat în tot felul de lipsuri și mai ales îndură mizeria foamei“³⁸.

Majoritatea documentelor înfățișează faptul că țărănimii se ridica împotriva manevrelor, întreprinse de către moșieri, de a tergiversa reforma agrară cît și împotriva organelor de aplicare a ei.

Aceste cereri sau plîngeri au exercitat o anumită „presiune de jos“ asupra modului de aplicare a reformei agrare, organele superioare administrative fiind nevoite să recunoască justetea lor chiar dacă în majoritate nu le rezolvau.

Într-o măsură destul de largă, ele oglindeau și o anumită hotărîre a țăranilor de a porni la acțiune. Nu odată acestea rămînînd în majoritate nerezolvate au constituit preludivul unor acțiuni țărănești. În ciuda tonului lor voit pașnic, ele conțineau și amenințarea latentă împotriva claselor exploatoare, oglindiv starea de spirit a țărănimii în perioada dintre anii 1927—1944.

Din conținutul a numeroase documente reiese că în foarte multe sate domnea o stare de spirit agitată, existau nemulțumiri adînci care uneori au făcut pe țărani să treacă la adevărate mișcări sau revolte.

După cum este cunoscut, burghezia și moșierimea au căutat pe cît posibil să tergiverseze aplicarea reformei agrare. Documentele scot la iveală faptul că această amîinare provoaca mari nemulțumiri printre țăranii care amenințau cu revolta. Unele organe administrative au fost nevoite să recunoască și să consemneze în rapoartele lor starea de fier-

³⁵ Ibidem, dosar nr. 1/1934, f. 101.

³⁶ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, 1961—1962, Buc., 1963, p. 296.

³⁷ Ibidem, dosar nr. 4/1934, f. 43.

³⁸ Ibidem, dosar nr. 13/1931, f. 27.

bere a țărănimii. Astfel, în 1933, judecătoria rurală Făget (Caraș-Severin) aducea la cunoștința ministerului că „populația din circumscripția judecătorei rurale Făget și îndeosebi din regiunile de deal și de munte, însetată, plînge și este foarte nemulțumită din cauză că reforma agrară se aplică cu mare întârziere... cu prea multă încetineală execută lucrările tehnice, încît din acest motiv, locuitorii neștiindu-se stăpîni pe terenurile ce le dețin din arendă forțată de peste 10 ani, nici nu le pot munci în mod rațional”³⁹. Pe teritoriul comunelor Brăbești, Dănești și Dobrotești, (Dolj), după cum se arată într-un raport din 30 septembrie 1935 al Legiunii de jandarmi „starea de spirit a locuitorilor este foarte încordată din lipsă de pămînt și dacă autoritatea superioară competentă nu va interveni, sînt de prevăzut incidente cu urmări grave”⁴⁰. Populația comunei Bucovici — același județ — după cum se consemna în amintitul raport este agitată contra proprietarului Filip Bibescu care intenționa să le ia izlazul, ce era stăpînit de țărani de peste 10 ani în urmă”⁴¹. O situație asemănătoare exista și în comuna Oinac-Braniște (Vlașca) în noiembrie 1936, unde „spiritele sînt foarte agitate, locuitorii neavînd unde să muncească din cauză că societatea Danubiana consideră contractul de reziliere, reziliat”⁴².

Neținînd seama de drepturile locuitorilor de a fi împrorietăriți, unele organe de aplicare, sub diferite motive au procedat la ștergerea unor țărani din tabelele de împrorietărire. Revizuirea tabelelor de împrorietărire a produs o stare de fierbere și agitație în rîndurile țărănilor.

În fondul de arhivă prezentat se găsesc numeroase documente care confirmă spiritul de agitație care domnea în rîndurile țărănimii. Astfel, șeful regiunii agricole Cîlniștea (Vlașca) raportînd serviciului agricol județean despre situația populației în anul 1934 din comuna Cucuruzu arată că „în acea comună continuă a fi o fierbere și o agitație foarte mare pe tema acestor lucrări de împrorietărire”⁴³. În aprilie 1936 — după cum se consemnează într-un raport al autorităților locale — în comuna Foleștii de Sus (Vîlcea) populația era foarte „turburată” din cauza abuzurilor organelor de împrorietărire⁴⁴. Nemulțumiri adînci ale țărănilor sînt consemnate de către Inspectorul general al jandarmeriei pentru anul 1938 și în comunele Uidești, Mitocul Dragomirnei, Poieni Chiliseni (Suceava) cit și în întreg județul Baia⁴⁵. Peste 150 de locuitori din Someșeni — așa cum reiese dintr-o corespondență a prefecturii — în 1939 „erau în continuă enervare datorită abuzurilor organelor de aplicare a reformei făcute în favoarea proprietarului și în detrimentul țărănilor”⁴⁶.

³⁹ Ibidem, dosar nr. 1/1933, f. 11.

⁴⁰ Ibidem, dosar nr. 12/1935, f. 10.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem, dosar nr. 3/1936, f. 56.

⁴³ Ibidem, dosar nr. 10/1934, f. 136.

⁴⁴ Ibidem, dosar nr. 2/1936, f. 18.

⁴⁵ Ibidem, dosar nr. 1/1938, f. 14.

⁴⁶ Ibidem, dosar nr. 14/1935—1939, f. 182.

Împotriva modului cum se efectua aplicarea reformei agrare, populația sătească a întreprins și anumite acțiuni ca: adunări de protest, deplasarea în grup la prefectura sau minister etc. Astfel, în lunile aprilie — mai 1929 în comunele învecinate Aiudului domnea o vie agitație. După ce țărani au protestat în fața prefecturii, unde au cerut pământ, autoritățile au trebuit sub presiune să înceapă împărțirea terenului expropiabil⁴⁷.

Unul din documentele cercetate, releva starea generală de încordare în care se afla populația comunei Tufa-Costieni (Vlașca) în iunie 1930. Sesizându-se de această stare alarmantă, autoritățile locale au fost nevoite să facă cercetări, ale căror rezultate le-au consemnat în rapoartele înaintate autorităților superioare. Peste 38 de locuitori, delegați ai adunării țăranilor, semnau la 13 iunie 1930, în urma anchetei făcute de pretorul plășii, o declarație colectivă în care se vede fierberea ce domnea în satele comunei. „Ne-am ridicat să protestăm încă din anul 1928 împotriva situațiunei nenorocite create prin hotărîrea nr. 7210 din data de 1 mai 1928 dată de către Comitetul agrar și prin care ni s-au sustras 78 ha. teren în lunca Argeșului. Pentru aceasta declarăm că nu vom înceta și nu vom da asigurări de liniștire, pînă cînd nu ni se va împlini dezideratul, întrucît fiind cu desăvîrșire lipsiți, sîntem nevoiți a ne lua singuri acest drept“⁴⁸. Relatînd pe larg „adîncă nemulțumire produsă de hotărîrea Comitetului agrar“, din 1928, primarul, în declarația sa arăta că „imediat această veste a cuprins satele și țăranii s-au adunat în număr mare în fața primăriei și infuriăți m-au amenințat că vor ataca aceste terenuri și le vor lua singuri dacă autoritățile superioare îi nesocotesc și le calcă în picioare drepturile lor“⁴⁹. Preotul a declarat că „spiritele sînt întăritate de la mic pînă la mare și dacă organele în drept nu repară aceste greșeli făcute ori cu știință ori cu neștiință, nici o forță atunci nu poate opri spiritele“⁵⁰. Pentru modul cum ridică problemele, ni se pare interesantă și declarația directorului școlii: „Copii acestui sat în loc de a fi școlari destoinici, sînt păzitori de vite pe marginile șoselelor, deoarece păzitorul de vite al acestui sat nu-și mai poate învîrți vitele pe terenul ce acum trei ani intra în posesia sătenilor. Oamenii voiesc lumină. Noi le-o dăm copiilor. Cei în drept e bine să vină pentru a face lumină oamenilor ce sînt gata a se revolta“⁵¹.

Se consemnează de asemenea faptul că, locuitorii din aceste sate au hotărît să vină la București la Ministerul Agriculturii în ziua de 7 iulie. În ziua hotărîtă, țăranii s-au adunat în fața primăriei și au cerut cu insistență primarului, învățătorului și preotului să meargă cu toții la București, spre a-și revendica drepturile⁵². Venind la București cei 40—50 de țărani, nereușind să obțină audiență la ministru, au pătruns

⁴⁷ Ibidem, dosar nr. 1/1929, f. 33.

⁴⁸ Ibidem, dosar nr. 18/1930 f. 14.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem, f. 17—18.

cu forța în localul ministerului. După unele incidente, țărani au fost izgoniți din local⁵³. Este important de relatat și poziția primarului, învățătorului și a preotului care au fost sancționați. La ancheta care s-a făcut ulterior, primarul își legitima faptele spunând: „Am crezut că este de datoria mea ca primar să fiu în capul poporului atunci când este vorba de suferințele lui“⁵⁴. Învățătorul și preotul își justifică acțiunile întreprinse declarând în același sens că ei se simțeau obligați să urmeze poporul atunci când acesta are o dorință⁵⁵. Până la anumite limite, izvorite din propriile lor interese și aceste categorii se ridicau împotriva moșierilor. O acțiune de amploare mare a avut loc și în județul Vlașca, în noiembrie 1936, când 1500 de țărani din satele Băneasa, Frasin și Daita au venit la Ministerul Agriculturii cerînd să li se dea pămînt⁵⁶. La fel ca problema terenului arabil și problema izlaurilor a generat o serie de conflicte, de incidente între moșieri și arendași pe de o parte și țărani pe de altă parte.

Lupta țărănimii pentru intrarea în stăpînire a pămîntului a îmbrăcat forme variate. Țăranii rămași nelîmprițăriți își revendicau cu și mai multă hotărîre soluționarea dreptului lor de a li se da pămînt. Fără a mai aștepta rezolvarea plîngerilor lor, făcute la diferite autorități, care de cele mai multe ori rămîneau nerezolvate și fără a ține seama în unele cazuri, de hotărîrile autorităților burghezo-moșierești, țărani lipsiți de pămînt au trecut în unele comune la ocuparea prin forță a pămînturilor moșierești.

Numeroase note informative, corespondențe existente în fondul Direcției reformei agrare ne informează despre ocupările de moșii de către țărani în diferite regiuni ale țării. Astfel, din memoriul preotului din comuna Bosanci (Suceava) adresat Ministerului Agriculturii la 29 aprilie 1931, reiese că sâtenii din comuna amintită „au intrat cu plugurile în sesia parohială fără să aștepte rezolvarea memoriului înaintat de ei la Ministerul Agriculturii“⁵⁷. În primăvara anului 1931, toți locuitorii din comuna Gratia (Vlașca) mergînd la moșia din satul Fărcășani „cu de la sine putere și prin violență — cum se spune într-o corespondență — s-au dus cu plugurile și au arat fiecare loturi de 5 000 m² și le-au însămintat pentru ei“⁵⁸. Cazuri asemănătoare sînt destul de frecvente în toate județele, fără a mai avea însă amploarea din anii 1917—1921.

Și în privința problemei izlaurilor, țărani au căutat s-o rezolve prin forță în primăvara anului 1933. Astfel, locuitorii din comuna Pingărați (Neamț) introduc cu forța vitele pe o vastă porțiune de pășune din Muncelu, care nu era expropriabilă⁵⁹. Administratorul proprietății lui M. D. Sturdza din comuna Hangu (Suceava) reclama în februarie

⁵³ Ibidem, f. 45—46.

⁵⁴ Ibidem,

⁵⁵ Ibidem,

⁵⁶ Ibidem, dosar nr 3/1936, f. 57—59.

⁵⁷ Ibidem, dosar nr. 2/1931, f. 2—3.

⁵⁸ Ibidem, dosar nr. 3/13/1931, f. 61.

⁵⁹ Ibidem, dosar nr. 6/1933/1935.

1934 că „țărani au ocupat samavolnic o porțiune de pădure pentru pășune în fondul pîriului Rotariu“⁶⁰. Deși Comitetul agrar stabilise a nu se da locuitorilor din comuna Săcueni (Cluj) locuri pentru pășunat, totuși, așa cum se arată în procesul verbal încheiat de Serviciul agricol județean Cluj nr. 2427 din 18.IX.1935, rezultă că „locuitorii din comuna Săcueni au refuzat să iasă din folosința pășunii de 80 jugăre, fiind pentru ei o chestiune vitală din punct de vedere economic... Aceștia pășunează vitele lor și au devastat cele 30—40 jugăre, tăind lemne fără nici-o socoteală“⁶¹.

În unele cazuri, țărani opreau pe moșieri să parceleze moșiile pentru vânzare sau chiar să efectueze lucrările agricole pe unele porțiuni de teren cu care ei considerau că trebuie să fie împroprietăriți. În alte cazuri, țărani opreau din aceleași motive, organele de aplicare să efectueze parcelarea terenurilor de rezervă. Astfel, Legiunea de jandarmi Vlașca informează Inspectoratul general al jandarmeriei rurale la 15 mai 1931 că în comuna Drăghinești „peste 50 locuitori au ieșit la cîmp și au oprit lucrarea de parcelare a terenului de rezervă... Pînă în prezent spiritele populației încă nu sînt liniștite“⁶². La 16 mai 1934, locuitorii comunei Ceahlău, satul Răpciuni (Neamț)“ s-au opus și oprit tăierea arborilor existenți (pădurea) sub motivul că pentru completarea laturilor ce li se cuveneau, li s-a dat din pădurea proprietății Hangu“⁶³.

Ocupările de către țărani a pămînturilor moșierești subminau însăși bazele proprietății moșierești, care continua să mai dăinuiască. Ele reprezentau o formă superioară de luptă revoluționară a țărănimii.

Acțiunile întreprinse de către masele țărănești în perioada 1921—1944 nu și-au pus ca obiectiv rezolvarea problemei țărănești în general, „în sensul lichidării proprietății moșierești“ ci ele au urmărit doar satisfacerea unor revendicări imediate menite să aducă oarecare îmbunătățiri traiului lor.

Numai după 23 august 1944, cînd sub conducerea P.C.R. masele populare au doborît dictatura militară-fascistă, instaurînd regimul democrat-popular a fost posibilă adevărata îmbunătățire a situației maselor țărănești din țara noastră.

În prezentarea de față am urmărit semnalarea unor documente importante dintr-un fond nestudiat în suficientă măsură pînă acum. Aceste documente, vor da posibilitatea cercetărilor să completeze și să clarifice unele probleme insuficient abordate pînă în prezent.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Ibidem, dosar nr. 14/1935/1939, f. 115.

⁶² Ibidem, dosar nr. 13/1931, f. 207.

⁶³ Ibidem, dosar nr. 6/1933/1935.

**DOCUMENTE PRIVIND LUPTA MINERILOR DIN VALEA JIULUI
IN ANII CRIZEI ECONOMICE (1929—1933)**

P. MUNTEANU

Grupajul de documente pe care-l prezentăm însumează 25 materiale aparținând unor fonduri arhivistice păstrate în depozitele Filialei Arhivelor Statului din Petroșani. Ele sînt de un real folos în completarea datelor despre lupta dusă de minerii din Valea Jiului, în anii crizei economice din 1929—1933.

Cuprinzînd întreaga economie a țării, criza a avut urmări deosebit de grave asupra tuturor sectoarelor economice: numeroase întreprinderi industriale și-au restrîns și chiar încetat activitatea, provocînd creșterea șomajului și scăderea salariilor celor rămași în producție; cerealele românești și-au pierdut debușeurile externe; finanțele publice au fost puternic dezechilibrate.

La aceste consecințe dezastruoase s-a adăugat politica antipopulară dusă de clasele conducătoare care au încercat să-și salveze propriile profituri prin aruncarea întregii poveri a crizei pe umerii maselor muncitoare.

Împotriva acestei politici antipopulare s-a ridicat cu hotărîre în fruntea maselor, proletariatul condus de Partidul Comunist Român.

Documentele de față, constituie dovezi puternice ale faptului că mișcarea minerilor din Valea Jiului se înscrie în șirul celor mai însemnate lupte purtate de clasa muncitoare la începutul crizei economice. Această mișcare a atins punctul culminant în august 1929 cînd minerii din Lupeni s-au ridicat pentru a-și apăra drepturile, înfruntînd cu eroism și cu prețul unor grele pierderi, măsurile represive ale guvernului. În același timp ele atestă înaltul grad de combativitate a muncitorilor mineri, unitatea lor de acțiune, încrederea lor în cuvîntul partidului.

1

SOC. „LUPENI“ S. A.
DIRECȚIUNEA MINELOR
Lupeni

DOMNULE DIRECTOR GENERAL,

Avem onoare a vă confirma telegramele noastre de astăzi cu următorul conținut: lucrătorii ținînd adunare generală nu au intrat în mină în schimbul de dimineață. Promit a intra după masă.

Astăzi pleacă o delegație la ministrul muncii în chestiunea noului contract colectiv, și avem onoarea a raporta, că în cursul zilei de azi după ce masele de muncitori au aflat rezultatul arbitrajului au început să apară simptome de agitații, care simptome s-au și confirmat ca adevărate, primind rapoartele șefilor de exploatare că a doua zi lucrătorii nu vor intra la locurile de muncă.

Totodată s-a hotărît ca să se țină în dimineața zilei de 10 crt. o adunare generală la casa poporului din Braia. Aceasta a fost adusă la cunoștința șefilor de exploatare prin bărbații de încredere de la exploatarea respective, iar direcțiunea nu a fost anunțată de nici o organizație muncitorească despre cele de mai sus.

Ieri după masă a fost la Lupeni d-l prefect al județului avînd de anchetat unele chestiuni la primărie. Cu această ocazie a luat contact cu conducătorii muncitorilor, discutînd în jurul aprobării de a se ține adunarea ce a proiectat-o muncitorimea. Aprobarea s-a și dat, conducătorii obligîndu-se a menține liniște completă.

Pe la ora 6 seara domnul prefect și-a exprimat față de autoritățile din localitate dorința de a vizita mina Ștefan cerînd în acest sens aprobarea direcțiunii. Asupra acestei vizite vă înaintăm un raport separat.

Astăzi în adevăr muncitorimea nu s-a prezentat la lucru afară de muncitorii de la uzina electrică și cei care aveau să îngrijească de siguranța minei. La ora 8 dimineața a început adunarea din Braia la care a participat și d-l inspector general al muncii Popescu. Adunarea s-a terminat la ora 12 fără nici un incident și în perfectă ordine.

La adunare s-a dezbătut rezultatul arbitrajului, accentuîndu-se în deosebi schimbarea la fața locului precum și diferența între Petroșani și Lupeni la sporul ce s-a acordat.

S-a decis trimiterea unei delegații la Ministerul Muncii, care să ceară anchetă parlamentară referitor la deciziunile arbitralului pe care îl acuzau de parțialitate.

Totodată s-a decis ca totalitatea lucrătorilor să reia lucrul la ora 14 ceia ce s-a și întîmplat.

ss. F. Frei

Arh. St. Petroșani, fond societatea „Lupeni“, dosar nr. 2/1929, f. 10.

2

Intrate Nr. 481 ziua 8 luna II anul 1929
Dosarul Nr. 41/1929

ONOR ;

INSPECTORATUL IV. MINIER

PETROȘANI

Subsemnatul am onoare a vă raporta că muncitorii angajați la lucrările mele au sîstat lucrul în ziua de 6 crt. ora. 2.

Motivul este majorarea salariilor.

Mai avind astfel de cazuri și in luna trecută cari însă s-au aplanat în scurt timp, n-am raportat imediat sperind in aplanarea conflictului.

Lonea, la 8 februarie 1929

Cu toată stima
ss. Eugen Kara, antreprenor la Soc. „Lonea“.

Arh. St. Petroșani, fond Inspectoratul IV Miner Petroșani, dosar nr. 41/1929, f. 1.

1.

3

No. Confidențial No. 12

la 1 martie 1929

ONOR ;

COMANDAMENTUL COMPANIEI DE JANDARMI
PETROȘANI

DOMNULE CĂPITAN,

Cu onoare vă aducem la cunoștință că după informațiunile noastre s-a hotărît în adunarea muncitorilor, ținută în ziua de 28 februarie, că în ziua de duminică adică la 3 martie a.c. se va aranja o demonstrație radicală chiar și în caz dacă forța armată ar vrea să împiedice demonstrația.

Conform informațiunilor cari acoper și informațiunile Postului de jandarmi din localitate, în ziua de 4 martie s-ar înceta lucrul și nu numai lucrul pentru producție ba chiar și instalațiunile mecanice și electrice...

Deoarece acest caz ar reprezenta o pagubă enormă în mină nu numai pentru timpul de grevă ba chiar și pentru un timp îndelungat am ținut necesar de a vă comunica aceste informațiuni, rugându-vă să binevoiți a lua măsurile preventive după aprecierea dvs.

Cu toată stima
ss. Lugoși, ss. indescifrabil

Arh. St. Petroșani, fond Societatea „Petroșani“, dosar nr. 3/1929, f. 70.

4

No. 10 Confidențial 1929

Pretura plasei Petroșani

PREFECTURA JUDEȚULUI HUNEDOARA
DEVA

Avem onoare a raporta următoarele :

În ziua de 3 martie a.c. muncitori din Vulcan înscriși în Blocul unitar au ținut o adunare la care au participat 700 muncitori, în care adunare s-a dezbătut stadiul în care se află contractul colectiv înaintea Tribunalului Deva, mai departe adunarea a fost convocată cu caracterul demonstrativ în ce privește preșionarea amnistiei generale.

ss. indescifrabil

Petroșani 4 martie 1929.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dosar nr. 4950/1929, f. 17.

5

Soc. „PETROȘANI“ S. A.
Grupul Vulcan
No. 16 /confidențial/

la 19 martie 1929

DIRECȚIUNII GENERALE
BUCUREȘTI

Avem onoare a vă aduce la cunoștință că propaganda comunistă printre muncitori continuă cu multă asiduitate, astfel acum li se distribuie un ziar „Munca Zilnică“ organ al Blocului Muncitoresc și Țărănesc București, Calea Victoriei No. 168 pe care regretăm că nu vi-l putem trimite acuma, întrucît exemplarul avut l-am trimis Companiei de jandarmi Petroșani.

Alăturat însă vă anexăm o copie după originalul scrisorii ce Uniunea Muncitorilor Comuniști din Vulcan adresează centrului din București pentru cărți de propagandă. Originalul scrisorii obținut de noi l-am trimis Companiei de jandarmi.

Vă mai anexăm aici o copie după scrisoarea noastră adresată către Compania de jandarmi din Petroșani.

Direcțiunea Minelor,
ss. Lugoși, ss. indescifrabil

Arh. St. Petroșani, fond Societatea „Petroșani“, dosar nr. 3/1929, f. 65.

6

Soc. „PETROȘANI“ S. A.
Grup Vulcani
Confidențial nr. 22

3 aprilie 1929

ONOR ;

COMANDANTUL COMPANIEI DE JANDARMI
PETROȘANI

Cu onoare vă aducem la cunoștință, că mișcarea muncitorilor comuniști continuă cu foarte mare activitate și propaganda contra societății și conducătorilor ei devine mai intensă din zi în zi.

Consecința acestei propagande este în general sistarea disciplinei care abea poate fi menținută deoarece: sindicatul comuniștilor a întins activitatea sa și în corul funcționarilor inferiori.

O altă dovadă a acestei propagande intense este atitudinea muncitorilor comuniști față de alegerile comunale.

Acești muncitori au prezentat o listă care cuprinde numele muncitorilor comuniști în fruntea lor cu un maestru miner care în trecut a fost pedepsit din cauza atitudinii sale revoluționare.

În legătură cu înaintarea listei s-a făcut o propagandă și cu afișe care anunță în mod deschis lupta contra oamenilor de ordine și contra conducătorilor minei, deci sînt foarte apte pentru distrugerea disciplinei.

Aceste afișe sînt anexate.

După informațiile noastre muncitorii comuniști sînt dispuși să facă manifestație cu ocazia alegerilor comunale.

Cu toată stima,
ss. Lugoși, ss. indescifrabil

Arh. St. Petroșani, fond Societatea „Petroșani“, dosar nr. 3/1929, f. 57—58.

Soc. „PETROȘANI“ S. A.
Grup Vulcan
Confidențial nr. 26

Vulcan 8.IV.1929

DIRECȚIUNEA GENERALĂ
BUCUREȘTI

Avem onoare a vă aduce la cunoștință că în ziua de 4.IV. a.c. făcându-se alegerile comunale din Vulcan după cum era de așteptat a ieșit cu majoritate lista comuniștilor.

Situația este în adevăr foarte tristă dar totuși acest fapt nu se datorește decît autorităților, care sînt lipsite cu desăvîrșire de orice autoritate față de muncitori. Noi ne-am făcut datoria și în repetate rînduri am atras atenția siguranței, Companiei de jandarmi și prefecturii asupra organizării comuniștilor și asupra avîntului extraordinar de mare ce are această organizație, totuși nu s-a luat nici o măsură lăsîndu-se nestingheriți în orice acțiune a lor.

Nu știu după ce anume dispoziții se conduc autoritățile dar situația ce s-a creiat la noi devine din zi în zi mai critică.

S-au depus 3 liste :

- 1) Lista cetățenească care a obținut 240 voturi.
- 2) Lista Blocului democrat formată din social-democrați care sînt aproape inexistenți căci nu au rămas decît meseriașii național țărăniști și minoritarii, care listă nu a obținut decît 630 voturi.
- 3) Lista comuniștilor care a obținut 930 voturi și asta formată după cum urmează : (13 muncitori).

Direcțiunea Minelor
ss. Lugoși

Arh. St. Petroșani, fond Societatea „Petroșani“, dosar nr. 3/1929, f. 48.

ROMÂNIA
MINISTERUL INDUSTRIEI
ȘI COMERȚULUI
Direcțiunea Generală a Minelor
Inspectoratul IV Minier
— Petroșani —

No. 1678/1929

Petroșani la 15 aprilie 1929

MINISTERUL DE INDUSTRIE ȘI COMERȚ
DIRECȚIUNEA GENERALĂ A MINELOR
Serviciul Nr. 1

BUCUREȘTI

Cu onoare vă raportăm, că agitațiunile muncitorești din Valea Jiului au provocat în timpul din urmă un incident care amenință bunul mers al lucrărilor miniere.

Arbitrajul judecînd asupra contractului colectiv nou de muncă a ridicat salariul muncitorilor de la societatea „Petroșani“ cu 6%, iar a celor din Lupeni numai cu 2%. Cei din urmă foarte mulți au provocat în ziua de 9 a.c. o anchetă de către d-l prefect al județului Hunedoara, care din motivul alegerilor comunale era la timpul amintit în Vulcan, la mina Ștefan din Lupeni plîngîndu-se asupra lucrului la foc în stratul principal...

Plîngerea muncitorilor imediat acum după încheierea contractului colectiv nou, pe cînd nu s-au plîns mai mult de cît de un an față de noi, niçi față de

Inspectoratul muncii dovedește că este numai o încercare turbulentă contra patronilor pentru că arbitrajul n-a satisfăcut dorințele muncitorimii (ce ar fi cauzat la Lupeni o cheltuială anuală în plus de 157.000.000 lei).

În fine lucrul minier este nesănătos și periculos în general tocmai pentru asta contractul colectiv prevede diferite înlesniri și avantaje pentru lucrările cele mai nesănătoase, în primul rând pentru lucrările la foc.

Pentru a evita astfel de incidente în viitor, am trimis un ordin circular la toate direcțiile miniere din raionul nostru pe care anexăm aici în copie.

Șeful Inspectoratului IV Minier
ss. indescifrabil

Arh. St. Petroșani, fond Inspectoratul IV Minier Petroșani, dosar nr. 41/1929.
f. 27.

9

Soc. „LUPENI“ S. A.
Direcția Minelor
Petroșani

9 iulie 1929

DOMNULUI MARIUS POPESCU
COMANDANTUL GARNIZOANEI

LUPENI

Fiind informați că trupa din localitate va pleca în concediu de vară, iar pe de altă parte fiind informați, că muncitorii întreprinderii noastre plănuiesc o grevă, în interesul menținerii ordinii, vă rugăm să binevoiiți a interveni locului în drept ca garnizoana să dispună de un număr suficient de trupe pentru preîntâmpinarea oricărui eveniment.

Primiți vă rugăm, domnule căpitan asigurarea considerațiunii noastre distinsse.

ss. indescifrabil

Arh. St. Petroșani, fond Societatea „Lupeni“, dosar nr. 2/1928—1930 f. 138.

10

No. 30/1929

ORDIN CIRCULAR

Către toate exploatările și serviciile secundare

Binevoiiți a lua cunoștință, că în urma crizei de desfacere în luna august 1929 suntem nevoiți a introduce 11 zile de repaus și anume în zilele de : 4, 6, 9, 11, 13, 15, 18, 20, 23, 25 și 29 august.

Lucrările executate în zilele de duminică se vor reduce la minimum posibil.

Petroșani, 29 iulie 1929

ȘEFUL BIROULUI TEHNIC,
ss. Ing. Visky

DIRECȚIUNEA MINELOR,
ss. Schreiner
ss. Popescu

Arh. St. Petroșani, fond Inspectoratul IV Minier Petroșani, dosar nr. 30/1929.

Intrată No. 3508, ziua 5 luna VIII anul 1929
 Dosarul No. 41 1929

TELEGRAMA
 INSPECTORATUL IV MINIER
 PETROȘANI

Muncitorii de la toate exploatările intrat în grevă stop. Muncitorii au oprit centrala electrică la nouă jumătate.

Direcțiunea *

Arh. St. Petroșani, fond Inspectoratul IV Minier Petroșani, dosar nr. 4/1929, f. 46.

12

Soc. „LUPENI” S. A.
 Direcția Minelor Lupeni
 Confidențial No. 127.

Lupeni, 5 august 1929.

ONOR :
 DIRECȚIUNEA GENERALĂ
 BUCUREȘTI

Avem onoare a confirma telegramele noastre de azi cu următorul conținut :
 1) Muncitorii de la Ileana și Victoria intrat în grevă astăzi ora 6 dimineața stop. Mina Carolina intrat normal dar părăsit la ora 8 mina stop.

Restul normal stop. Mașina Buick va fi marți la ora 6 dimineața la Filiași.

2) Muncitorii de la toate exploatările sînt în grevă stop.

Muncitorii au oprit centrala electrică la nouă și jumătate și avem onoare a vă raporta că în cursul zilei de ieri (4 crt.) s-a ținut o adunare a sindicatului zis „independența” la care o grupare de muncitori de circa 150—200 au agitat pentru grevă, care să se înceapă chiar a doua zi de dimineață. Această veste s-a răspîndit repede prin întreaga muncitorime și seara s-a auzit cu toată siguranța că în a doua zi se va începe greva.

Am încunostiințat autoritățile imediat deoarece se afirma că ar opri uzina electrică. În cursul nopții s-au luat măsuri de pază la uzina electrică. Dimineața la ora 6 mina Victoria și Ileana nu au intrat în lucru și au venit în grupuri la mina Ștefan și Carolina pe care de asemenea i-au forțat să iasă din mină*, cea ce s-a întimplat pe la ora 8 și jumătate.

Adunarea de muncitori de la mina Carolina și mina Ștefan au oprit și uzina electrică. Intre timp a sosit d-l prefect după care a plecat cu o mașină în cursul nopții, d-l Socol. Situația minelor este foarte critică în momentul de față deoarece uzina electrică este oprită.

Despre restul evenimentelor vă vom ține la curent.

L. S. ss. indescifrabil

Arh. St. Petroșani, fond Societatea „Lupeni”, dosar nr. 2/1928—1930, f. 129.

* Direcțiunea Minelor Lupeni.

* Este vorba de solidarizarea muncitorilor de la minele Ștefan și Carolina cu muncitorii greviști.

Intrate No. 3518 ziua 6 luna VIII anul 1929

Dosarul nr. 41/1929

Confidențial

REFERAT

La ordinul dv. No. 3485/1929, am onoare a vă raporta că m-am deplasat ieri 5.VIII.1929 la Lupeni pentru anchetarea accidentului mortal suferit de minerul Pase Iosif din ziua de 3.VIII.1929 în mina Carolina.

Nu m-am putut deplasa la fața locului din cauza grevei care a izbucnit ieri la toate minele din Lupeni. Am anchetat însă preliminar cazul cu șeful exploatării. Totodată am onoare a vă raporta că în decursul zilei de ieri. 5.VIII.1929 toți muncitorii de la toate minele și uzinele auxiliare din Lupeni au declarat grevă. Încă de dimineață au ocupat centrala cazanelor și uzina electrică, oprind funcționarea cazanelor, turbinelor și generatoarelor.

Din această cauză pompele și ventilatoarele din mină nu au putut funcționa și nici echipele de inspecție și întreținere nu s-au prezentat la serviciu.

Astăzi dimineață la ora 6, în prezența d-lui prefect al județului, a d-lui primprocuror de la Tribunalul Deva, a judecătorului de instrucție și a subsemnatului, forțele din jandarmerie și armată au restabilit ordinea, evacuând muncitorii de la instalația de cazane și de la uzina electrică.

Acte de distrugerii nu au fost. Până astăzi la ora 12 uzina electrică va fi pusă din nou în funcțiune asigurându-se ventilația și epuizarea apelor din mină. Lucrul la extracție nu se știe când se va lua, astfel că producția minelor din Lupeni a încetat cu ziua de ieri.

Cauzele acestei greve din cele ce autoritățile au putut înțelege din declarațiile muncitorilor ar fi următoarele :

Prea marea întârziere ce s-a pus în darea hotărârii de arbitraj, contractul colectiv ne fiind nici astăzi încheiat după nouă luni de tratative, amânări și formalități. Astfel ei pretind a nu fi căpătat în acest interval nici o îmbunătățire de salariu, deoarece Societatea „Lupeni“ ar fi salarizând încă muncitorii după normele contractului vechi.

Reclamațiuni contra unor șefi de exploatare despre care muncitorii pretind că iar fi maltratată și insultată în unele împrejurări.

Diferite nemulțumiri în ce privește stabilirea acordurilor și recepția lucrului la unele exploatări.

Condițiile grele de trai de astăzi față de salariile care nu s-au sporit, nefiind terminată chestiunea aplicării unui nou contract colectiv.

Subsemnatul am rămas la dispoziția d-lui prefect al județului la Lupeni în zilele de 5 și 6 august a.c. în urma intervenției ce mi-a făcut verbal d-sa.

Petroșani, 6 august 1929

ss. Ing. N. Gaicu

Arh. St. Petroșani, fond Inspectoratul IV Minier, dosar nr. 41/1929, f. 48.

Soc. „LUPENI“ S.A.
Direcția Minelor Lupeni
Confidențial 129

6 august 1929

DIRECȚIUNEA GENERALĂ
BUCUREȘTI

Confinmăm telegrama noastră de ieri după masă cu următorul conținut :
Situația neschimbată, uzina electrică nu funcționează precum și telegrama noastră de astăzi cu următorul conținut :

„Uzina electrică pusă în funcțiune astăzi dimineață de către autorități prin măsuri foarte drastice stop. Credem prezența domnului director general Bujoiu absolut necesară stop. Greva continuă“.

Și avem onoare a vă raporta, că în ziua de 5 crt. s-a încercat a îndupleca muncitorii care au oprit uzina electrică, să se dea drumul uzinei electrice.

A fost însă încercarea zadarnică.

Domnul prefect a încercat tratative cu lucrătorii în special spre a elibera uzina electrică, dar fără rezultat, oamenii fiind foarte agresivi de îndrăjiți. A cerut de la Deva asistență militară și anume 200 de grăniceri. Aici au fost de la început 26 oameni, care formau garnizoana din loc și la care s-au mai adăugat în cursul zilei încă circa 50 jandarmi din împrejurimi. În cursul întregii zile, lucrătorii foarte mulți la număr au stat postați în jurul uzinei electrice.

În cursul zilei nu s-a întâmplat nici un incident. Întrucât uzina electrică nu funcționează, am încercat să restabilim legătura cu centrala electrică din Vulcan, prin rețeaua societății „Valea Jiului de Sus“, dar fără rezultat, deoarece cu ocazia cuplării seara la ora 22 s-a produs un scurt circuit.

Noaptea la ora 23 jumată au sosit grănicerii de la Deva, precum și domnul primprocuror al Tribunalului Hunedoara și cu domnul judecător de instrucție. S-a hotărât că atunci noaptea să nu se întreprindă nimic, urmînd ca în zori de zi prin somații legale să se provoace lumea de la uzina electrică, să se retragă spre a putea pune în funcționare uzina electrică. Aceasta a fost absolut necesar pentru că unul din motoarele condensatoarelor din subteranul clădirii uzinei electrice a fost deja în apă și a trebuit să fie ridicat și spre a evita inundarea celorlalte motoare, a fost necesar luarea măsurilor. De asemenea a fost necesară punerea în funcțiune a uzinei pentru asigurarea minelor.

Cu ocazia somărilor legale făcute de domnul primprocuror în prezența domnului prefect, muncitorii au opus rezistență, fiind agresivi și încercînd atacarea armatei cu un foc de revolver*, la care s-a produs o încăierare corp la corp trăgîndu-se în vînt și alungînd muncitorii cu patu puștii și baioneta.

Muncitorii s-au opus prin pietre, cărămizi și drugi de fier.

Se afirmă că din partea muncitorilor au rămas 16 morți, din partea armatei a fost rănit un grănicer și un jandarm. A mai sosit în localitate domnul colonel Jickeli, comandantul sectorului Hunedoara, precum și domnul inspector general al muncii, Popescu.

Din partea autorităților se face anchetarea cazului.

ss. indescifrabil

Arh. St. Petroșani, fond Societatea „Lupeni“, dosar nr. 2/1928—1930, f. 127—128.

15

Ieșite No. 3524 ziua 7 luna VIII anul 1929
Dosarul Nr. 41/1929

TELEGRAMA

MINISTERUL INDUSTRIEI ȘI COMERȚULUI
Direcțiunea Generală a Minelor
BUCUREȘTI

Uzina electrică din Lupeni ieri la 6 august ora 10 a.m. a fost pusă în funcțiune. Muncitorii încă nu au reluat lucrul.

Inspectoratul Minier Petroșani

Arh. St. Petroșani, fond Inspectoratul IV Minier Petroșani, dosar nr. 41/1929, f. 49.

* Încercarea autorităților de a da vina pe muncitori. Focul de revolver a fost tras de prefect în pieptul muncitorului Vitaș Gavrilă.

16

„LUPENI“
 SOCIETATEA ANONIMĂ ROMÂNĂ
 pentru
 Exploatarea Minelor de cărbuni
 Capital social lei 590 000 000
 Exploatarea Minelor Lupeni.

Lupeni, 7 august 1929
 Intrare No. 3275 din 12
 VIII.1929, Dos. 41/1929

ONOR ;
 INSPECTORATUL IV MINIER
 PETROȘANI

Cu onoare vă raportăm, că în ziua de 6 crt. ora 9 a.m. uzina electrică a fost pusă iară în funcțiune. Imediat după ce au primit exploatările curent electric, ventilatoarele și pompele au fost pornite.

Restabilindu-se după câteva ore aerajul minele au fost controlate de către supraveghetorii de inspecție. Nu s-au găsit stricăciuni însemnate nicăiri, numai la mina Ileana s-a produs o surpătură de 2 m. lungime pe planul inclinat hexagonal în stratul principal între orizonturile 802 și 857.

Greva muncitorilor continuă. Ventilatoarele și compresoarele sunt în funcțiune. Minele sînt controlate de către organele de inspecție.

Cu toată stima,
 L.S. ss. indescifrabil

Arh. St. Petroșani, fond Inspectoratul IV Minier Petroșani, dosar nr. 41/1929, f. 55.

17

LUPENI
 SOCIETATEA ANONIMĂ ROMÂNĂ
 pentru exploatarea minelor de cărbuni.
 Capital social lei 590 000 000
 București
 Exploatarea Minelor Lupeni

Intrate No. 3631
 ziua 19, luna VIII, 1929
 Dosarul Nr. 41/1929

ONOR.
 INSPECTORATUL IV MINIER
 PETROȘANI

La adresa dv. nr. 3579/1929 din 12 august a.c. avem onoare a vă înainta aici anexat în două exemplare un memoriu referitor la greva din săptămîna trecută.

Lupeni, 16 august 1929

Cu toată stima
 L.S. ss. F. Frei
 ss. H. Klein

MEMORIU

asupra grevei muncitorilor din Lupeni produsă în zilele de 5—9 august 1929.

Cauzele grevei după părerea noastră sînt următoarele :

1). Instigațiile continuie la care muncitorimea a fost expusă cu începere de la 1 mai 1928 de către agenți politici și de către șeful sindicatului „independent” Teodor Munteanu * (adunări populare aproape în fiecare duminică, vorbiri agresive și violente contra patronilor la înmormintări).

* Este punctul de vedere al directorului Minelor Lupeni, care caută să scoată în evidență rolul lui T. Munteanu, care în realitate a trădat interesele muncitorilor mineri.

2). Nemulțumirea muncitorimii cu felul cum se târăgânește deciziunea definitivă în privința noului contract colectiv.

Tratatule pentru încheierea contractului colectiv au fost începute în luna noiembrie 1928. În contra deciziei luate de președintele Tribunalului Deva în luna aprilie 1929, muncitorii înaintînd recurs, acesta nu este rezolvat nici pînă în ziua de azi.

Hotărîrea de a se pune în grevă s-a luat de un grup relativ mic de muncitori (circa 150 oameni) în ziua de 4 august 1929. Primăria aflînd de această hotărîre, d-l Socol, notar, a călătorit în noaptea de 4—5 august la Deva pentru a raporta d-lui prefect al județului în chestiune. Știindu-se deja atunci că muncitorimea va opri centrala electrică, ceea ce va avea consecințe grave pentru existența minelor (opriindu-se pompele și ventilatoarele, minele se umplu cu apă și gaz). D-l prefect s-a deplasat imediat la Lupeni, unde a ajuns la orele 9 dimineața.

Acî muncitorii declarînd grevă au ocupat uzina electrică și au oprit-o cu toate că pe vremea aceasta încă n-au fost ieșit din mina Ștefan vre-o 60 de muncitori **. Cînd i s-a spus muncitorimii că camarazii lor, oprindu-se odată cu încetarea curentului electric și ventilatoarelor sunt expuși la pericol de a muri în mină, s-a răspuns că „dacă n-au ieșit pînă acum, las să moară acolo“. O mulțime de vre-o 2000 de muncitori ținea uzina electrică ocupată, cei 15 jandarmi cari erau pe timpul acesta în Lupeni nu puteau împiedica și oprirea uzinei.

D-l prefect ducîndu-se la fața locului a încercat să determine pe muncitori la părăsirea uzinei, dar n-a fost ascultat de ei. De la ora 10 a.m. pînă la 1 p.m. a tratat d-l prefect cu delegații muncitorilor în sala palatului cultural fără de a-i putea determina ca să sfătuiască muncitorimii retragerea de la uzina electrică. Între timp s-au concentrat la Lupeni încă vre-o 40 de jandarmi. Nefiind acest număr suficient pentru evacuarea uzinei s-a cerut de d-l prefect trimiterea unui detașament de soldați din Deva.

Încetînd funcționarea ventilatoarelor aerajul minei Ștefan s-a inversat deja la ora 10 a.m. aerul eșînd prin galeria Ștefan.

După cei 60 oameni care la oprirea uzinei încă erau în mină pe stratul III și V s-a trimis grupa de salvare sub conducerea inginerului Moțet; atît oamenii cît și caii au putut fi scoși din mină.

Și din celelalte trei mine s-au scos caii: nefiind curent electric la dispoziție, mașinile de extracție au fost puse în mișcare prin greutatea unor vagonete umplute cu piatră și împinse pe corfa ascensorului.

Uzina electrică a rămas oprită și ocupată de muncitori. Nivelul apei crescînd mereu în subteranul sălii mașinilor, șeful uzinei a dispus ridicarea motorului condensatorului de la agregatul Brown-Boveri de 2000 k.v. A.: pînă la ora 5 dimineața în ziua de 6 august apa a crescut atît de mult, încît a trecut cu 2 cm. peste blocul fundamentului la motorul de condensatie al agregatului de 5300 K.V.A. Dacă s-ar mai fi așteptat cu pornirea uzinei, atunci trebuia scos și acest motor și atunci n-am mai fi putut porni decît cu cele două agregate de 550 volți tensiune, iar transformatoarele exploatărilor fiind construite pentru 5500 volți n-am fi putut servi minele cu curent din momentul pornirii uzinei, ci numai după ce am fi epuizat apa din subteranul uzinei și după ce am fi montat la locul lor motoarele condensatorilor de la agregatele cu înaltă tensiune, ceea ce ar fi durat 48 ore. Pentru aceasta am insistat ca uzina să fie evacuată cel mai tirziu în dimineața zilei de 6 august ***.

Sosînd în noaptea de 5—6 august trupe suficiente la Lupeni, la ora 5 dimineața s-a început acțiunea autorităților pentru evacuarea uzinei. Somațiile repetate ale d-lui prefect și ale d-lui primprocuror Condescu rămîniînd fără ascultare din partea muncitorilor, autoritățile civile s-au adresat armatei pentru restabilirea situației legale.

Cu prilejul evacuării cu forța a uzinei electrice 21 muncitori au murit, iar cca. 50 au fost răniți.

** Raportul caută să justifice acțiunea autorităților pe diferite căi.

*** Josnică încercare de a justifica atacul armat asupra greviștilor.

În ziua de 7 august victimele ciocnirii între armată și muncitorime au fost înmormintate. În ziua de 8 august au declarat muncitorii d-lui inspector general al muncii Petre Popescu că ei sunt dispuși să reia lucrul în ziua de 9 august la ora 6 dimineața, ceea ce s-a și făcut.

Luîndu-se drept bază pentru evaluarea pagubei cauzată de grevă producția zilnică medie din luna iulie și socotindu-se prețul mediu al tonei de cărbuni cu lei 1000 paguba se cifrează la $4 \times 1850 \times 1000$ lei 7 400 000.

Stricăciuni mai importante nu s-au produs. În mină s-au ivit în mai multe locuri surpături în galeri, a căror refacere a durat câteva zile. Din cauza aceasta producția după grevă a rămas sub cea normală.

Lupeni, 15 august 1929.

L.S. ss. F. Frei
ss. Klein

Arh. St. Petroșani, fond Inspectoratul Minier Petroșani, dosar nr. 41/1929, f. 60—63.

18

Confidențial No. 48

La 18 septembrie 1929

DIRECȚIUNII GENERALE

BUCUREȘTI

Din partea conducerii Uniunii Muncitorilor am primit informațiuni că, s-a prezentat în Valea Jiului un delegat al Uniunii Muncitorilor din București și a înscris acei muncitori care doresc a pleca în Franța.

Numai în Vulcan s-au prezentat 607 muncitori. La întrebările noastre s-au comunicat mai departe că numărul muncitorilor prezenți este :

În Lupeni	1 100 de muncitori
În Aninoasa	300 de muncitori
În Petroșani	300 de muncitori
În Lonea	300 de muncitori

Despre recrutarea muncitorilor ziarele au scris în sensul că, aceasta se întâmplă cu autorizația Ministerului Muncii și s-a încheiat un contract referitor. Între condițiuni figurează 28 franci câștig pe zi și după trecerea unui an restituirea speselor de călătorie

La întrebarea noastră referitoare la numărul mare al prezențelor conducerii muncitorilor au declarat că muncitorimea are frică de reducerea efectivului și discontarea, mai departe au declarat că rezolvarea contractului colectiv s-a prelungit așa de mult încît n-au nici o speranță la o rezolvare favorabilă. Câștigurile, au spus conducătorii, sunt așa de mici că, aproape nu se poate trăi din câștigurile actuale mai cu seamă din cauza reducerii zilelor de muncă.

Direcțiunea Minelor
ss. indescifrabil

Arh. St. Petroșani, fond Societatea „Petroșani“, dosar nr. 3/1929, f. 18.

19

Comitetul pentru ajutorarea familiilor, celor decedați în ziua de 6 august 1929 în Lupeni.

A P E L

Nenorocirea groaznică din 6 august 1929, cunoscută pe tot cuprinsul țării, a lăsat în urmă zeci de soții, mame, orfani, fără sprijin și ajutor. Muncitorii harnici, părinți, frați ori fii, care câștigau pâinea au căzut victimă a acestei nenorociri.

Datoria fiecărui cetățean este de a veni în ajutorul lor, de a șterge o lacrimă și a alina o suferință.

Subsemnatul comitet vă roagă a contribui cu obolul dumneavoastră la alinarea acestor suferințe și sumele adunate a le trimite pe adresa: Comitetul de ajutorare a familiilor celor decedați în ziua de 6 august 1929. Lupeni județul Hunedoara.

Listele de colectă vă rugăm a le inapoia până la 1 mai 1930.

Secretar
ss. indescifrabil

Lupeni 1 ianuarie 1930
Președinte
ss. indescifrabil

Vicepreședinte
ss. indescifrabil

Comitetul de ajutorare a celor
decedați la 6 august 1929.

Arh. St. Petroșani, fond Societatea „Lupeni“, dosar nr. 1/1929, f. 6.

20

Soc. „LUPENI“ S. M.
Direcția Minelor Lupeni

9.V.1930

ONORATE

DOMNULE DIRECTOR,

Referitor la sumele neplătite anul trecut pentru cele 7 zile boală și pentru cele 3 luni urmașilor celor decedați, pe intervalul de la promulgarea legii și până la 31.XII.1929, am onoare a vă aduce la cunoștință următoarele:

În cursul anului 1929 am plătit urmașilor celor decedați, conform legii, lei 156 884.

Tot sub acest titlu ar mai fi trebuit să plătim, dar nu am plătit lei 221 071 Pentru cele 7 zile de lucru ar fi trebuit să plătim, dar nu am plătit lei 580 553.

În această sumă sînt cuprinse numai cele 7 zile dintîi de absențele la lucru, deci nu și zilele de sărbători.

Primiți domnule director asigurarea stimei deosebite ce vă păstrez.

ss. indescifrabil

Arh. St. Petroșani, fond Societatea „Lupeni“, dosar nr. 2/1929, f. 8.

21

ONORATE
DOMNULE DIRECTOR,

Cu prezenta îmi iau permisiunea de a vă relata următoarele informații ce le-am primit în zilele de duminică și luni adică în 26 și 27 crt. din colonia Braia din Lupeni de la diferiți muncitori care ședeau la discuție în grădina de vară și în fața circiului lui Pischel.

Program stabilit pentru plecarea la Surduc în ziua de 1 Mai.*

Plecarea va fi în modul următor :

1). După ce convoiul de muncitori va fi gata de plecare se vor așeza în prima linie toți tineri care au biciclete și toate bicicletele vor fi prevăzute cu câte un mic drapel roșu la ghidon.

2). După bicicliști se va așeza imediat convoiul de coriști.

3). După coriști urmează muzica.

4). După muzică urmează muncitorii mai tineri.

5). După tineri urmează muncitorii mai în vîrstă și pensionarii.

6). După aceștia urmează toate femeile ce sînt înscrise în sindicat.

7). Urmează toate femeile tuturor muncitorilor care voiesc a urma pînă la Surduc, locul destinat.

Pe de altă parte mai spuneau că la Surduc vor ridica din vreme 7 sau 8 stilpi înalți pe care vor fi arborate drapele mari roșii.

Cînd convoiul va sosi la Bărbătenii de Jos acolo vor fi întîmpinați de către toți muncitorii de prin împrejurime cu care împreună vor continua drumul spre Surduc și la o oră anumită se vor întîlni chiar pe platou cu toți ceilalți muncitori de la minele din Petroșani.

N.B. În momentul cînd inchei aceste informații am fost informat chiar în biroul meu că plecarea din Lupeni a muncitorilor va fi în frunte cu drapelul mare roșu.

Spre știința domniei voastre
Lupeni, 28 aprilie 1931.

Cu deosebit respect,
ss. indescifrabil

Arh. St. Petroșani, fond Postul Special de Jandarmi Lupeni, dosar nr. 2/1931.

22

Postul Special de Jandarmi Lupeni
No. 150/23.VI.1931

Către,
DIRECȚIA MINELOR
LUPENI

Cu onoare vă înaintăm odată cu prezenta adresă un tabel nominal de muncitorii bănuți de noi ca agitatori — propagandiști și care s-ar ocupa cu propaganda comunistă. Rugăm să binevoiți a lua în considerare ca la primele concedieri ce se vor face, acești muncitori treptat să fie concediați din lucru. Propunem aceasta pentru faptul că în comuna Lupeni, la alegerile ce s-au făcut la Cameră au votat 537 de comuniști pe care pînă în prezent nu i-am putut identifica. Dacă în cazul de față nu vom lua măsuri din timp, în această regiune minieră ne vom trezi cu întreaga muncitorime organizată în sindicatul „Unitar” comunist.

Șeful Postului,
ss. Gloabă,

Arh. St. Petroșani, fond Postul Special de Jandarmi Lupeni, dosar nr. 1/1931. f. 8.

* Este vorba de sărbătorirea zilei de 1 Mai în anul 1931.

23

No. 26 din 3 februarie 1931

COMISARIATUL DE POLIȚIE PETROȘANI

DOMNULE ȘEF,

Am onoare a vă raporta următoarele :

Astăzi 3 februarie 1931 înaintea primăriei comunale s-au adunat o mulțime de șomeri care fiind informați rău din partea care cuiva căci astăzi din partea primăriei comunale se împart ajutoare șomerilor.

Șomerii au întrebat pe subprimarul comunei Vulcan, Mogoșiu Gheorghe căci primesc ceva ajutoare din partea primăriei :

Mogoșiu le-a spus căci primăria nu are bani și nici nu le dă ajutor.

Atunci șomerii au spus căci ei mâine 4 februarie se vor aduna cu toți la ora 6 dimineața și vor pleca la Petroșani la domnul inspector al muncii, pentru a-l ruga ca să le dea foi de drum ca să plece din Vulcan, sau să le dea ajutor că le mor copiii de foame. Șomerii scriși la primărie sunt 270 dintre care cam o sută au fost adunați în fața primăriei.

Vă rog să binevoiți a dispune.

Detectiv
ss. indescifrabil

Intrat la 3.II.1931
Nr. 40/1931 conf.

Arh. St. Petroșani, fond Poliția Petroșani, dosar nr. 1/1931, f. 46.

24

Confidențial No. 234

25 mai 1932

DOMNULUI
TIBERIU TIMOC

Director tehnic

PETROȘANI

Prin prezenta avem plăcerea a vă face cunoscut, că Consiliul de administrație al societății noastre v-a fixat pentru anul 1931 drept gratificație de bilanț suma de lei 542 000 pe care puteți să o ridicați de la caseria D.M.

Cu toată stima

Arh. St. Petroșani, fond Societatea „Petroșani“, dosar nr. 1/1932, p. 93.

25

Soc. „PETROȘANI“ S.A.
Direcția Administrativă
Confidențial No. 235

25 mai 1932

DOMNULUI
EUGOSI ȘTEFAN

Director tehnic

VULCANI

Prin prezenta avem onoare a vă face cunoscut, că Consiliul de administrație al societății noastre v-a fixat pentru anul 1931 drept gratificație de bilanț suma de lei 542 000 pe care puteți să o ridicați de la caseria D.M.

Cu stimă,

Soc. „Petroșani“ S.A. Dir. Administrativă.

Arh. St. Petroșani, fond Societatea „Petroșani“, dosar nr. 1/1932, f. 92.

NOI DOCUMENTE PRIVIND RĂSCOALA DIN 1907

A. GHEORGHIU

Printre județele în care țărănimea ne mai putînd suporta exploatarea moșierilor, arendașilor și chiaburilor se ridică să-și facă singură dreptate se numără și Rîmnicul Sărat.

Cele cîteva documente prezentate în paginile următoare, create de însăși instanțele de judecată burghezo-moșierești, nu pot ascunde ci dimpotrivă demonstrează convingător cauzele nemulțumirilor ce frămîntau țărănimea și care însumate la un loc au dus la izbucnirea, atît de viguroasă, din 1907.

Au fost suficiente vestea că în toată Moldova sătenii s-au revoltat și ideea că acest mijloc ar fi cel mai bun pentru a obține învoielii avantajoase, pămînt¹ și chiar desființarea clasei bogate² pentru ca mai tot județul să se pună în mișcare „Și atunci — spune instanța — vedem sate întregi înarmate că atacă conacurile proprietarilor și arendașilor”³ pentru ca „să-și caute drepturile”⁴.

Urmărindu-i pe exploatareii țărani răsculați atacă conacele din comunele Bălțați, Costienii Mari și de Jos, Plăinești, Slobozia, Faraoanele, Virteșcoi, Greabăn, Jirlău, Gologanu, Broșteni, Slobozia-Mihălțeni, Nisipurile, Slobozia-Ciorăști, Lacul lui Baban, Dealul Lung, Dumitrești, Vulcăneasa, etc.⁵, distrug orice formă de evidență a grelelor obligații la care erau supuși și pătrund în orașul Rîmnicul Sărat unde se refugiaseră la adăpostul organelor de represiuie majoritatea exploatareilor locali.

Documentele sînt revelatoare în ceea ce privește puternica solidaritate a țărănilor, rolul unor broșuri ca cele scrise de Vasile Kogălniceanu în existența stării de spirit a răsculaților⁶, atitudinea forței armate din Rîmnicul Sărat acuzată de procuratura burghezo-moșierească că „n-a știut să împiedice și nici să reprime energetic actele de

¹ Arh. St. Iași, fond Parchetul Curții de Apel Iași, dosar nr. 67, f. 648—649.

² Ibidem, f. 653, 654, 712.

³ Ibidem, f. 648—649.

⁴ Ibidem, f. 653, 654, 712.

⁵ Ibidem, f. 648, 649, 631, 646, 656, 703.

⁶ Ibidem, f. 771 și 804.

dezordine și jefuire ce s-au comis⁷, activitatea rezerviștilor care întorși din armată s-au situat în fruntea sătenilor îndemnându-i „să se revolte“⁸, curajul celor arestați care nu s-au temut în fața instrucției să declare că pentru a scăpa de sărăcie „ne-am hotărât să facem revoluție“⁹ precum și pentru alte aspecte din timpul răscoalei.

1

1907, iulie 24, Galați. Rechizitorul Procurorului General de pe lângă Curtea de Apel din Galați, privind răscoala țărănilor din anul 1907, în comuna Broșteni, județul Rîmnicul Sărat.

ROMÂNIA
PROCURORUL GENERAL DE PE
LINGĂ CURTEA DE APEL DIN
GALAȚI

Nr. 6982
24 iulie 1907

RECHIZITOR

Noi Procurorul General de pe lângă Curtea de Apel din Galați.

Avînd în vedere ordonanța d-lui jude instructor Trib. Rîmnicul-Sărat, nr. 53/1907 prin care se declară că există caz de urmărire contra lui: Stan V. Rotaru, Ion Ene Marin, Negoită Burloiu, Toader Burloiu, Ilie Dumitrașcu și Gheorghe Sararu, majori, lăsați liberi, pentru faptul că au ațîțat, îndemnat și armat lumea din Vulcăneasa să comită stricăciuni și devastări la conacul moșiei d-lui Sutzu, la care au și comis aceste fapte în ziua de 13 martie a.c., făcîndu-se astfel culpabili de crima prevăzută și pedepsită de art. 81 și 87 Cod. penal.

Avînd în vedere și toate actele încheiate pentru cercetarea și instruirea acestei afaceri.

Expunem următoarele :

La primăria comunei Broșteni, județul Rîmnicul Sărat, se adunase oameni mulți în ziua de 12 martie a.c., căci acolo venise în aceiași zi și inspectorul comunal d-l Negel și acesta a spus oamenilor adunați acolo că peste 3 zile, el se va întoarce în comună și atunci vor veni și proprietarii de acolo cînd se vor stabili și se vor face cu bine tocmelele agricole între proprietari și săteni; între cei strînși acolo erau și trei delegați din satul Vulcăneasa, pendinte de comuna Broșteni. Tot atunci, în aceiași zi, Ștefan I. Rotaru, locuitor din satul Vulcăneasa și consilier comunal, pe subseară a trimis în sat pe cîțiva locuitori ca să vestească obștea din Vulcăneasa, că a doua zi să se strîngă la casa sa, casa sfatului satului, și acolo să audă cu toții ce le-a spus inspectorul Negel oamenilor din Broșteni și ce a spus delegaților care fusese la Primărie. În adevăr a doua zi, 13 martie a.c. oamenii din Vulcăneasa se adună în ceată mare la casa lui Ștefan Rotaru — mai bine la circiuma acestuia — căci Ștefan Rotaru e și circiumar și consilier comunal și aci oamenii nemulțumiți probabil de cele ce au auzit de la delegații lor și îndemnați de cei mai colțoși au început să se

⁷ Ibidem, f. 777.

⁸ Ibidem, f. 651, 714.

⁹ Ibidem, f. 648—649.

agite și să vocifereze, fiecare după cum îl tăie capul. Atunci, s-a emis ideea ca și ei să facă revoluție ca în alte părți. Îndemnați de unii, oamenii au voit să se ducă la preotul V. Ionescu din sat, care e și învățător, ca acesta să le facă o petițiune prin care să ceară pământ. Între mulțimea care se agita sînt șapte locuitori din Vulcăneasa, care pun la cale pe ceilalți, ce să facă, și aceștia excita mereu mulțimea și o îndemna la prădăciuni și devastări. Aceștia sînt : Ștefan Rotaru, Stan V. Rotaru, Ion Ene Marin, Negoită Burlou, Toader Burlou, Ilie Dumitrașcu și Gheorghe Săraru; aceștia toți au fost puși sub urmărire și sînt preveniți, afară de Ștefan Rotaru care s-a scos de sub urmărire și contra cărui s-a făcut opoziție în termen la Camera de acuzare de dl. procuror al Trib. Rîmnicul Sărăt, opoziție pe care o susținem. Unul din preveniți Ion Ene Marin, ajutat și de Ștefan Rotaru așezase mulțimea pe 2 rînduri și o număra, și găsește el nimerit să spuie mulțimii că de vor fi mai mult de 50, nu li se poate face nimic. Cum mulțimea era agitată și cum cei preveniți o inconjurau și o excita, au pornit cu toții vociferînd, la preotul Ionescu; dar în drum au stricat mai întii geamurile de la gheretă unde se incasau banii din vînzarea lemnelor proprietarului Sutzu.

Se spărsese ceva, acu trebuia să meargă mai departe cu criminalele lor fapte și excitați cum erau de preveniți toată acea mulțime de oameni înarmați cu ciomege și cu ce aveau pe ei, au mers mai departe, au intrat în curtea conacului moșiei dlui. Sutzu și au început să spargă geamurile; au stricat și au devastat casa, au sfărîmat celelalte lucruri ce au găsit acolo și au rupt și niște registre ce au găsit acolo.

În timpul acestor vandalisme, Stan V. Rotaru, care era înarmat și cu o pușcă cu 2 țevi, îndemnă și amenință mulțimea ca să devasteze bine.

După cîteva zile, la 20 martie, a sosit armata și aici, ca să potolească pe cei răsculați și căpitanul Ionescu care comanda, a început să facă primele lucrări, care au continuat și la Parchet și la Instrucție. Din cercetările făcute și apoi din instrucție se găsesc a fi vinovați numai șase locuitori, preveniții mai sus numiți, cari fiind agitatori, indemnători și făptuitori, ei s-au pus sub urmărire, căci ei au făptuit stricăciunile și devastarea de la conacul moșiei proprietarului.

Vinovăția și culpabilitatea numiților preveniți se dovedește și se stabilește din arătările în parte a lor, arătîndu-se unul pe altul, din arătările martorilor ascultați, din procesul verbal dresat de căpitanul Ionescu și primarul comunei Broșteni, din constatările procurorului și din imposibilitatea de a tăgădui faptul devastării conacului moșiei.

Faptele astfel petrecute și expuse, constituiesc în drept pentru numiții preveniți crima prevăzută și pedepsită de art. 81 Cod penal.

Pentru aceste motive :

Cerem onor Camerei de punere sub acuzare a Curții de Apel din Galați, ca să binevoiască a declara că este loc de a fi puși sub acuzațiune preveniții : Stan V. Rotaru, Ion Ene Marin, Negoită Burlou, Toader Burlou, Ilie Dumitrașcu și Gheorghe Săraru, toți români, majori, locuitori din comuna Broșteni, satul Vulcăneasa, județul Rîmnicul Sărăt, lăsați liberi, pentru faptul că în ziua de 13 martie a.c., au ațîțat, indemnă și armat mulțimea de oameni din satul Vulcăneasa, ca să comită stricăciuni și devastări la conacul moșiei dlui Sutzu și comițînd aceste fapte s-au făcut culpabili de crima de atentat la război civil, crimă prevăzută și pedepsită de art. 81 Cod penal și să dispună și trimiterea numiților preveniți în judecata Curții cu jurați din județul Rîmnicul Sărăt, ordonînd și arestarea lor.

Făcut astăzi 24 iulie 1907.

Procuror General,
ss. indescrifabil

1907, iulie 27, Galați. Rechizitorul Procurorului General de pe lângă Curtea de Apel din Galați, privind răscoala țăranilor din anul 1907, în comuna Slobozia Ciorăști, județul Rîmnîcul Sărat.

ROMÂNIA

Procurorul general de pe
lângă Curtea de Apel din
Galați

Nr. 7043

27 iulie 1907

RECHIZITOR

Noi Procurorul General pe lângă Curtea de Apel din Galați.

Văzînd ordonanța nr. 55/1907 prin care dl. jude instructor delegat pe lângă Tribunalul Rîmnîcul Sărat declară caz de urmărire în contra lor : 1) Fanacne Bratu, 2) Moisă Burlacu, 3) Năstase Vrînceanu, 4) Anton Zainea, 5) Alexandru Poenaru, 6) Ioniță Ene Oprea, 7) Pavel Ciurciumelea, 8) Trandafir Busuioc, 9) Constantin Busuioc, 10) Constantin Gologuș, toți din comuna Plăinești, cătuna Gugęști, 11) Nicolae Nichifor, 12) Nicolae Băluță, 13) Ion D. Băluță, 14) Gheorghe Băluță, 15) Teodor Băluță, 16) Ion Zăbavă, toți aceștia din comuna Slobozia Ciorăști, cătunul Oreavu, pentru faptul prevăzut și pedepsit de art. 81 Cod. penal.

Examinînd toate actele de instrucțiune dresate în cauză, expunem următoarele :

Vestea că în toată Moldova locuitorii săteni s-au revoltat și cu ideea că acest mijloc violent de a se înarma și a porni în contra proprietarilor și arendașilor mari cultivatori de pămînt, ar fi cel mai bine pentru a obține învoielii avantajoase și pămînt, a străbătut și a pus în mișcare mai tot județul Rîmnîcul Sărat. Populațiunea fiind în aceste dispozițiuni, a fost destul ca, cîțiva locuitori să agite și să insiste în această direcțiune, ca de la idee să treacă imediat la fapt ; și atunci vedem sate întregi înarmate că atacă conacele proprietarilor și arendașilor, distrug și jefuiesc tot ; și dacă n-au fost și victime omenesti, cauza a fost că proprietarii și arendașii erau în oraș. Ne-am hotărît să facem revoluție, este vorba spusă de inculpați și martori la instrucțiune, și care denotă caracterul mișcării.

În această viltoare au intrat și locuitorii comunelor Plăinești și Slobozia Ciorăști. În ziua de 9 martie locuitorii din cotuna Gogęști, comuna Plăinești se adună la cîrciuma inculpatului Anton Zainea și cu toți pleacă spre casa administrației moșiei Cucu ținută în arendă de frații Mendel. Aici le iese înainte administratorul Temistocle Nicolaide, care parlamentează aici și discută cu ei despre învoielii, le promite totul, și se angajează ca duminică să le dea răspunsul. Locuitorii se retrag. Duminică 11 martie sub îndemnul și agitația întreținută de locuitorii : Fanache Bratan, Moisă Burlacu, Năstase Vrînceanu, Anton Zainea, Alexandru Poenaru, Ioniță Ene Oprea, Pavel Ciurciumelea, Trandafir Busuioc, Constantin Busuioc și Constantin Gologuș, sătenii se adună din nou la cîrciuma lui Zainea și de astă dată se ia hotărîrea de a merge la Cucu, nu pentru a formula cereri de învoielii, ci de a devasta și jefui totul și să aducă în stare de ruină pe arendași ; s-au hotărît să facă revoluție, cum mărturisesc unii dintre martori ca : Sandu Arghiroi, Iordan Cucuș, Lupu Baric și alții.

Sub conducerea locuitorilor de mai sus, sătenii merg la Cucu și aici unindu-se și cu locuitorii din Popești, ce se găseau prin țîrg, atacă conacul moșiei unde devastează și jefuiesc tot ce au putut găsi și se întorc pe la casele lor, după ce au jefuit tot în Cucu, măcelăria lui Al. Feret și brutăria lui Mișaca. Întorși acasă însă încep să trateze cu locuitorii din Oreavu, comuna Slobozia Ciorăști, ca împreună să continue devastările și jafurile și în acest scop se și duce inculpatul Constantin Gologuș la Oreavu, unde locuitorii conduși și ațîțați de Niculae Nichifor, Nicolae Băluță, Ion D. Băluță, Gheorghe Băluță, Tudor

Băluță și Ion Zabovă se și hotărăsc ca a doua zi luni 12 martie să se unească cu cei din Gugești. Și în adevăr, luni, locuitorii ambelor sate înarmați se unesc și atacă pe rând conacurile de pe moșiile dlor. Iorgu Slăvescu, Ghiță Ion, Maria Rădulescu, Constantin Rădulescu, Polixenia Zilișteanu, Eugeniu Calistrat și Constantin Niculescu, sfărîmînd și jefuind tot ce au găsit în cale, și au făcut pagube considerabile proprietarilor de mai sus; cu această ocaziune devastează și cancelaria depozitului de lemne al firmei Valter și Dorfel de lângă gara Găgești.

Faptele acestea se stabilesc complet prin actele dresate în localitate, prin mărturiile în parte ale inculpaților și prin depunerile categorice ale martorilor în cursul instrucțiunii și din care rezultă că Fanache Bratu, Moisă Burlacu, Năstase Vrînceanu, Anton Zainea, Al. Poenaru, Ioniță Ene Oprea, Pavel Ciurcumelea, Trandafir Busuioc, Constantin Busuioc, Constantin Gologuș, Nicolae Nichifor, Nicolae Băluță, Teodor Băluță și Ion Zabovă împreună cu locuitorii din satele Gugești și Oreavu, rămași nedovediți și în fruntea cărora se găseau ei, au comis un atentat, înarmînd și ridicînd pe locuitorii unii contra altora cu scop de a ațîța război civil, și care a avut de rezultat dezasările și jafurile susmenționate, fapt prevăzut și pedepsit de art. 81 Cod. penal.

Pentru aceste motive :

Cerem Camerei de punere sub acuzare să binevoiască a confirma ordonanța nr. 55/1907 a judeului instructor delegat pe lângă Tribunalul Rîmnicul Sărat și a declara că sînt indicii suficiente pentru a motiva punerea sub acuzare a lui : 1) Fanache Bratu, 2) Moisă Burlacu, 3) Năstase Vrînceanu, 4) Anton Zainea, 5) Alexandru Poenaru, 6) Ioniță Ene Oprea, 7) Pavel Ciurcumelea, 8) Trandafir Busuioc, 9) Constantin Busuioc, 10) Constantin Gologuș, toți aceștia din cătuna Gugești, comuna Plăinești, 11) Nicolae Nichifor, 12) Nicolae Băluță, 13) Ion D. Băluță, 14) Gheorghe Băluță, 15) Teodor Băluță, și 16) Ion Zabovă, aceștia din cătunul Oreavu, comuna Slobozia Ciorăști, toți români, liberi, plugari, majori, pentru că în zilele de 11 și 12 martie înarmînd și ridicînd pe locuitorii unii contra altora au comis un atentat în scop de a ațîța război civil, crimă prevăzută și pedepsită de art. 81 Cod penal.

Făcut astăzi 27 iulie 1907.

Procuror General,
ss. indescrifabil

Arh. St. Iași, fond Parchetul Curții de Apel Iași, dosar nr. 67, f. 648—649.

3

1907, Galați. Rechizitorul Procurorului General de pe lângă Curtea de Apel din Galați, privind răscoala țăranilor din anul 1907, în comuna Slobozia Mihălceni, județul Rîmnicul Sărat.

ROMÂNIA

Procurorul General de pe lângă
Curtea de Apel din Galați.
Nr. 7045

RECHIZITOR

Noi Procurorul General pe lângă Curtea de Apel din Galați,

Văzînd ordonanța nr. 51/1907, prin care dl. jude instructor delegat pe lângă Tribunalul Rîmnicul Sărat declară că este caz de urmărire în contra lor : 1) Radu Ichim Pușcașu al II-lea, 2) Ion Gheorghe Neagu, 3) Ion Stanciu și 4) Dumitru Coman, români, majori, domiciliați în comuna Slobozia Mihălceni, liberi pentru faptul prevăzut și pedepsit de art. 81 Cod penal.

Examinând actele de instrucțiune dresate în cauză expunem următoarele :

Locuitorii din comuna Slobozia-Mihălțeni, cu toată mișcarea țărănească care luase întindere în județul Rîmnîcul Sărat, au rămas liniștiți pînă în ziua de 12 martie ; în această zi se prezintă în număr mare la Primărie și cer contractele de învoieli ; primarul Ion M. Tudorancea refuză să le dea și a rezistat pînă cînd s-a văzut amenințat de locuitorul Radu Ichim al II-lea, căruia i-a și rămas unul din dosarele de învoieli ; apoi pe cînd locuitorii se ocupau cu împărțirea contractelor și cu distrugerea lor, el s-a eschivat pe din dosul Primăriei. Ajutorul de primar și telefonistul, rămași în Primărie, au fost încă obligați de locuitori să le dea toate dosarele, pe care le-au distrus și apoi s-au retras.

A doua zi 13 martie, locuitorii s-au adunat cu toții și îndemnați și conduși de inculpații Radu Ichim Pușcașu II-lea, Ion Gheorghe Neagu, Ion Stanciu și Dumitru Coman au atacat conacul moșiei ținută în arendă de dl. Al. Serghiescu ; cu țîrnăcoapele au distrus lesele risipind porumbul pe jos și au fărîmat moșiile găsite la arman ; Dumitru Coman îi încuraja, strigînd la ei să strice tot că răspunde el.

Sosind armata a liniștit lucrurile și a obligat pe locuitori să refacă leșile și să restituie tot porumbul pe care-l luaseră.

Astfel, inculpații Radu Ichim Pușcașu al II-lea, Ion Gheorghe Neagu, Ion Stanciu și Dumitru Coman, ridicînd și înarmînd pe locuitorii din comuna Slobozia-Mihălțeni, în contra arendașilor i-a ațîțat la rezel civil, care a avut de rezultat distrugerea contractelor de învoieli și jefuirea armanului arendașului Serghiescu, fapt care se dovedește în parte prin mărturiile lor și prin depunerile categorice ale martorilor, și s-au făcut culpabili prin urmare de crima prevăzută și pedepsită de art. 81 Cod penal.

Pentru aceste motive :

Cerem Camerei de punere sub acuzare să confirme ordonanța nr. 51/1907 și să găsească că sînt indicii suficiente de culpabilitate pentru a motiva punerea sub acuzare a lor : Radu Ichim, Pușcașu al II-lea Ion G. Neagu, Ion Stanciu și Dumitru Coman, liberi, români, plugari, majori, din comuna Slobozia Mihălțeni, pentru că în zilele de 12 și 13 martie a.c. au comis un atentat, ridicînd și înarmînd pe locuitori în contra arendașilor, au ațîțat la rezel civil, crimă prevăzută și pedepsită de art. 81 Cod penal.

Procuror General,
ss. indescifrabil

Arh. St. Iași, fond Parchetul Curții de Apel Iași, dosar nr. 67, f. 646 și 719.

4

1907, iulie 23, Galați. Rechizitoriul Procurorului General, de pe lîngă Curtea de Apel din Galați, privind răscoala țăranilor din anul 1907, în comuna Dumitrești, județul Rîmnîcul Sărat.

ROMÂNIA

Procurorul General de pe
lîngă Curtea de Apel din
Galați.

Nr. 7049
23 iulie 1907

RECHIZITOR

Noi Procurorul General pe lîngă Curtea de Apel din Galați,
Văzînd ordonanța nr. 48/1907, prin care dl. jude instructor delegat pe lîngă Tribunalul Rîmnîcul Sărat declară caz de urmărire în contra lui : 1) Stan Pavel Băjenaru, 2) Avram Cristea, 3) Stan Olteanu, 4) Pavel Băjenaru, 5) Constantin

Cristea și 6) Ștefan I. Grigore Roșu, pentru faptul prevăzut și pedepsit de art. 81 Cod penal.

Examinând toate actele de instrucție dresate în cauză, expunem următoarele :

Devastările și jafurile făcute în orașul Rîmnicul Sărat au avut de efect a pune în mișcare partea cea mai mare din comunele acestui județ; Dumitrești comuna cea mai liniștită pînă atunci, trebuie pusă și ea în numărul comunelor răzvrătite, în urma celor petrecute în oraș. Rezerviștii Stan Pavel Băjenaru, Avram Cristea și Stan Olteanu se întorc în ziua de 12 martie în comuna Dumitrești; aici încep a istorisi cele întimplate în ajun la Rîmnicul Sărat, spunînd la locuitori că este revoluție și că s-au devastat și jefuit casele boierești, îndemnîndu-i să facă și ei tot așa la conacurile de pe moșiile vecine; cu acești rezerviști se unesc și locuitorii Pavel Băjenaru, Constantin Cristea și Ștefan Roșu, cari îmbrățișează cauza susținută de ei.

În ziua de 13 martie a.c. toți acești șase inculpați se duc în pădurea Chiojdeni unde lucrau cei mai mulți locuitori din comuna Dumitrești la tăierea de butuci. Aceștia le istorisesc cele întimplate în oraș, îi îndeamnă să se revolte și să se dedea la jefuirea caselor și avutului proprietarilor vecini și să scape de sârăcie.

Istorisirile acestora și indemnările ațîțătoare și stăruitoare ale inculpaților îndîrjesc această populațiune de muncitori și cu toții părăsind lucrul și înarmați cu topoarele cu care lucraseră pînă atunci, pornesc la devastări și jafuri.

În apropiere întîlnesc trenul ce servea la exploatarea pădurii, obligă pe mecanic să oprească și se urcă cu toții în tren, care-i duce pînă la macazul din vale; aici se dau jos și în frunte cu cei 6 inculpați pornesc la moșia Lăstuni, proprietatea dlui. Grigore Damian, unde distrug cu toții magazii, trăsuri, mașini, devastează casele și jefuiesc tot pe ce pot pune mîna. De aci se duc la conacul moșiei Poenița, proprietatea d-nei Dimitriade, arendată dlui Mateescu, unde procedează la fel.

Pornesc apoi spre Primăria din Dumitrești, însă în drum sînt întîmpinați de trupe care-i împrăștie.

Faptul inculpaților, care se stabilesc cu evidență prin procesele verbale dresate de sublocotenentul Ionescu și de primarul comunei Dumitrești, prin recunoașterile în parte ale inculpaților și prin depunerile martorilor ascultați la instrucțiune, constituie crima prezentă și pedepsită de art. 81 Cod penal.

Pentru aceste motive :

Cerem Camerei de punere sub acuzare a confirma ordonanța nr. 48/1907 a dlui. jude instructor delegat pe lângă Tribunalul Rîmnicul Sărat și a declara că sînt indicii suficiente de culpabilitate pentru a motiva punerea sub acuzare a lui : 1) Stan Pavel Băjenaru, 2) Avram Cristea, 3) Stan Olteanu, 4) Pavel Băjenaru, 5) Constantin Cristea și 6) Ștefan Ion Grigore Roșu, pentru că în ziua de 13 martie 1907 au comis un atentat în scop de a ațîța război civil, ridicînd și înarmînd pe locuitorii din comuna Dumitrești spre a jefui conacurile de pe moșiile Lăstuni și Poenița, crimă prevăzută și pedepsită de art. 81 Cod penal. Cerem aplicarea art. 227 Procedură penală.

Făcut astăzi 23 iulie 1907.

Procuror General,
ss. indescrifrabil

1907, iulie 23, Galați. Rechizitorul Procurorului General de pe lângă Curtea de Apel din Galați, privind răscoala țăranilor din anul 1907, în comuna Jirlău, județul Rîmnicul Sărat.

ROMÂNIA

Procurorul General de pe lângă Curtea de Apel din

Galați.

Nr. 7065
28 iulie 1907.

RECHIZITOR-OPOZIȚIUNE

Noi Procurorul General pe lângă Curtea de Apel din Galați,

Văzînd ordonanța nr. 58/1907, prin care d-lui jude instructor al Tribunalului Rîmnicul Sărat declară caz de urmărire în contra lor : 1) Voicu Bulancea, 2) Em. Bulancea, 3) Nedelcu Calcan, 4) Nicolae Donose, 5) Petrea Antofie, 6) Zainea Antofie, 7) Marin D. Puiu, 8) Anghel Pleșca, 9) Nicoară Marin Negoită, 10) Fătu Meiu Roșu, 11) Ion Lazăr, 12) Ion Purice, 13) Constantin Vasilescu, 14) Marin Calcan, pentru faptul prevăzut și pedepsit de art. 81 Cod penal.

Examinînd toate actele de instrucțiune dresate în cauză, expunem următoarele :

Noutățile aduse de jurnale, care relatau despre întinderea mișcării țărănești în Moldova, jurnale pe care le aduceau țăranii care mergeau la oraș și pe care puneau să li se citească fie la circiumă, fie strînși în grupuri în șosea, au dat naștere unei mari agitațiuni și în populațiunea din comuna Jirlău ; starea de lucruri în Jirlău era de natură a face să prindă această agitațiune, căci locuitorii aveau nemulțumiri în contra arendașilor frați Exarcu, din cauza bălții ce aparținea acestora, baltă a cărei trecere era interzisă ; locuitori direct interesați ca inculpații Emi și Voicu Bulancea, profitau de această enervare a locuitorilor și întrețineau agitațiunea. Peste toate acestea a mai venit și vestea că în orașul Rîmnicul Sărat au fost devastate mai multe locuințe și că armata nu a tras asupra devastatorilor, ba, căci mai mult, inculpatul C. Vasilescu spune oamenilor că el însuși a fost la Rîmnic, că a lovit pe un ofițer de jandarmi și că a escaladat zaplazul caselor lui Lupescu cu ocaziunea devastării. Sub toate aceste impresiuni, locuitorilor din Jirlău nu le-a lipsit mult ca să prindă ideea că acum e momentul să se ridice și ei să se dedea la jafuri și omoruri pentru ca să desființeze clasa bogată, crezînd că numai astfel vor putea să-și realizeze pretențiunile lor legitime sau nelegitime, să-și caute drepturile, cum zic ei.

În ziua de 11 martie se și prezintă inculpații și cu ceilalți locuitori la Primărie și cer ca primarul și consiliul comunal să desființeze taxa asupra pescuitului, apoi cer și contractele de munci agricole, care li se predă.

Apoi dau ordin primarului să ia măsuri de pază ca arendașii — frații Exarcu — să nu fugă din comună ; de abia sînt avertizați aceștia de cele ce se preparau și locuitorii soseau deja înarmați cu ciomege ; acești frați fug și se ascund la șira de paie a locuitorului Donase Lazăr, unde stau pînă la miezul nopții și apoi fug spre gara Făurei. În timpul acesta inculpații Voicu Bulancea, Em. Bulancea, Nedelcu Calcan, Nicolae Donose, Petrea Antofie, Zainea Antofie, Marin D. Puiu, Anghel Pleșca, Nicoară Marin Negoită, Fătu Meiu Roșu, Ion Lazăr, Ion Purice, Constantin Vasilescu, împreună cu ceilalți locuitori din Jirlău rămași nedovediți, atacă casa fraților Exarcu, o devastează și jefuiesc tot ce găseesc înăuntru ; apoi toată noaptea se sfătuiesc între ei și iau hotărîrea ca a 2-a zi luni 12 martie să intre în Rîmnic.

Luni dimineața înainte de a pleca, atacă brutăria lui Șt. Milea, îl amenință pe el și pe servitor cu moartea, și după ce a fost lovit nu scapă decât cu fuga; inculpații și ceilalți răzvrătiți jefuiesc prăvălia luind 800 oca piine și 2000 covrigi și alte lucruri ce au mai găsit. Apoi cu toții pleacă spre orașul Rîmnicul Sărat, hotărâți a jefui și a desfrînta tot. În drumul lor se opresc la comuna Slobozia Galbeni unde devastează și jefuiesc prăvălia lui Flocea, care scapă de moarte prin fugă: pornind spre Rîmnice, unde mergeau în același timp și locuitorii din satele Nisipurile și Slobozia Galbeni, și ajungînd în dreptul satului Socalini întîlnesc alți locuitori, dintre care unul împușcat, care plecaseră mai devreme și acum se întorceau de temerea represiunii ce vedeau că avea loc; atunci cu toții părăsesc planul de a mai înainta spre Rîmnice și se înapoiază.

Avînd în vedere că toate aceste fapte se stabilesc prin arătările părților civile, prin recunoașterile în parte ale inculpaților, de prin depunerile martorilor ascultați în instrucțiune, fapte comise de inculpații sus menționați împreună cu alți locuitori din comuna Jirlău.

Că astfel fiind este stabilit că Voicu Bulancea, Em. Bulancea, Nedelcu Calcan, Nicolae Donosă, Petre Antofie, Zainea Antofie, Marin D. Puiu, Anghel Pleșca, Nicoară Marin Negoită, Fătu Meiu Roșu, Ion Lazăr, Ion Purice, Constantin Vasilescu, au comis un atentat în scop de a omorî și jefui una sau mai multe comune sau orașe, crimă prevăzută și pedepsită de art. 81 Cod penal.

Considerînd că în ceea ce privește pe Marin Calcan, primarul comunei Jirlău, desi din depunerile unor martori ar rezulta că atitudinea sa ar fi fost încurajatoare pentru facerea mișcării sus descrise, însă această atitudine se explică prin frica ce o avea în fața atitudinii amenințătoare a mulțimii; secretarul comunal prin mărturisire dovedește aceasta, precum și faptul că însuși primarul a avertizat pe frații Exarcu de ceea ce se pregătesc în contra lor, și astfel le-a făcut posibil să scape la timp de cea ce îi aștepta.

Că față de aceste împrejurări nu se poate susține că el este culpabil de faptul prevăzut de art. 81 Cod penal ce i s-a imputat.

Pentru aceste motive :

Cerem Camerei de punere sub acuzare să confirme numai în parte ordonanța nr. 58/1907 a dlui. jude instructor al Tribunalului Rîmnicul Sărat și să declare că sînt indici suficienți de culpabilitate pentru a motiva punerea sub acuzare a lui : 1) Voicu Bulancea, 2) Em. Bulancea, 3) Nedelcu Calcan, 4) Nicolae Donosă, 5) Petre Antofie, 6) Zainea Antofie, 7) Marin D. Puiu, 8) Anghel Pleșca, 9) Nicoară Marin Negoită, 10) Fătu Meiu Roșu, 11) Ion Lazăr, 12) Ion Purice, 13) Constantin Vasilescu, toți liberi, majori, din comuna Jirlău, pentru că în zilele de 11 și 12 martie au comis un atentat în scop de a săvîrși și jefui în una sau mai multe comune sau orașe, crimă prevăzută și pedepsită de art. 81 Cod penal.

Că nu există elemente de culpabilitate pentru a motiva punerea sub acuzare a lui Marin Calcan pentru faptul că ar fi comis un atentat în zilele de 11 și 12 martie a.c. în scop de a săvîrși omor și jefui în una sau mai multe comune, fapt prevăzut de art. 81 Cod penal, ce i s-a imputat.

Făcut astăzi 28 iulie 1907.

Procuror General,
ss. indescifrabil

1907, iulie 27, Galați. Rechizitorul Procurorului General de pe lângă Curtea de Apel din Galați, privind răscoala țăranilor din anul 1907 în comuna Nisipurile, județul Rîmnicul Sărat.

ROMÂNIA

Procurorul General de pe
lângă Curtea de Apel din
Galați

Nr. 7067
27 iulie 1907

RECHIZITOR

Noi Procurorul General pe lângă Curtea de Apel din Galați.

Văzînd ordonanța nr. 49/1907 prin care dl. jude instructor delegat pe lângă Tribunalul Rîmnicul Sărat declară caz de urmărire în contra lor: 1) Constantin Stoica Panțiru, 2) Stoica Roșca, 3) Nae Mocanu, 4) Ene Mazilu, 5) Constantin D. Mocanu, 6) Radu Mocanu, 7) Florea Fuior, 8) Constantin Vizireanu, 9) Dărie Vizireanu, 10) Tudorache Florea, 11) Matei Sburlea, 12) Condrea Sburlea, 13) Ion Florea și 14) Radu Florea, români, majori, din comuna Nisipurile, pentru faptul pevăzut și pedepsit de art. 81 Cod penal.

Examinînd din nou toate actele de instrucțiune dresate în cauză, expunem: Locuitorii din comuna Nisipurile, îndrîjiți de inculpații sus menționați și mai cu seamă cînd inculpatul Constantin Panțiru le-a istorisit că orașul Rîmnicul Sărat este în plină revoltă, spunîndu-le că Moldova vine peste ei, s-au strîns înaintea Primăriei unde a fost adus primarul și perceptorul; cîți din locuitorii au putut intra în Primărie au ocupat-o; ceilalți au stat afară; inculpații Constantin Stoica Panțiru, Ene Mazilu, Radu Mocanu, Florea Fuior, Constantin Vizireanu, Dărie Vizireanu, Tudorache Florea, Matei Sburlea, Condrea Sburlea, Ion Florea, Radu Florea, Constantin Roșca consilier comunal, Constantin D. Mocanu consilier comunal și Nae Mocanu ajutor de primar, forțează prin amenințări pe primarul Preda Panțiru să le dea dosarele cu contractele agricole, dosarele cu executări și dosarele judecătorești comunale, pe care Tudorache Florea și Florea Fuior le-au pus într-un sac, le-au dus afară însoțiți de toți răzvrătiții și le-au dat foc. Apoi trecînd în cancelaria perceptorului, l-au obligat prin amenințări și lovituri să le dea rолurile de prestații pe anii 1904—1906, rолul de taxele militare, dosarul cu amenzi școlare, cel relativ la cota de asigurare țărănească, dosare care au avut aceeași soartă ca și dosarele Primăriei; au cerut apoi perceptorului să le dea și banii încasați, dar perceptorul a rezistat la toate amenințările inculpaților Tudorache Florea și Florea Fuior și n-a scăpat de bătaie decît grație altor oameni cari au intervenit pentru el.

De aici s-au dus la școală de unde inculpatul Florea Fuior, în țipetele copiilor, căci erau în clasă, a scos afară pe învățătorul Vlase Popescu, care a fost bătut de răzvrătiți și a scăpat cu fuga, fiind de aproape urmărit de Florea Fuior.

Se părea că răzvrătiții voiau o lichidare generală, căci trec apoi la Casopol care posedă multe înscrisuri de la locuitorii din Nisipuri, și-l obligă prin amenințări să le dea aceste înscrisuri, pe care Casopol le evaluează la 8 000 lei și pe care răsculații le ard în mijlocul șoselei.

După toate aceste isprăvi, răsculații își dau întîlnire după masă ca să meargă la comuna Surdila Greci în județul Brăila, pe frontiera județului Rîmnicul Sărat, hotărîți să atace conacul arendașului Rășinărescu, departe de gara Făurei ca 2 kilometri, hotărîți să-l devasteze și pe el să-l omoare de-l vor găsi acolo. Și într-adevăr după masă tot satul în frunte cu inculpații mai sus menționați pleacă spre Surdila Greci; în drum întîlnesc pe dl. Eșanu care fugea spre gara Făurei, împreună cu 2 doamne, răzvrătiții lovesc trăsura cu ciomegile și caii sperîindu-se răstoarnă trăsura în șanț. Locuitorii răzvrătiți își continuă drumul spre Surdila Greci și ajunși la Primărie, Constantin Panțiru cu trompeta ce a găsit acolo dă

aiarma ca să adune și pe locuitorii din acea comună și cu toții pleacă spre conacul moșiei. Aici Stoica Roșca cu un topor găsit acolo sfărimă ușa și toți în sbierate năvălesc înăuntru, devastând și jefuind tot ce au găsit acolo. Pe cind se îndreptau de acolo a sosit și armata care i-a imprăștiat și a pus astfel capăt vandalismelor la care s-ar fi mai datat.

Și mișcarea aceasta înarmată a locuitorilor din comuna Nisipurile, făcută în scop de a jefui și a omori pe arendașul Rășinărescu din comuna Surdila Greci face parte din mișcările țărănești care au devastat și au adus jalea în județul Rîmnîcul Sărat în luna martie a acestui an.

Faptele astfel expuse se stabilesc deplin prin recunoașterile în parte ale inculpaților, prin depunerile martorilor, prin actele dresate la fața locului și în special prin procesul verbal al sublocotenentului Constantinescu, pag. 128.

Că întrucît este constatată că inculpații, atîți cîți s-au putut dovedi, au comis astfel un atentat în scop de a săvîrși omor și jefuire în unul din satele vecine, s-au făcut culpabili de crima prevăzută de art. 81 Cod penal.

Pentru aceste motive :

Cerem Camerei de punere sub acuzare să confirme ordonanța nr. 49/1907 a d-lui jude instructor delegat pe lângă Tribunalul Rîmnîcul Sărat și să declare că sînt indicii suficiente de culpabilitate pentru a motiva punerea sub acuzare a lui :
1) Constantin Stoica Panțiru, 2) Stoica Roșca, 3) Nae Mocanu, 4) Ene Mazilu, 5) Constantin D. Mocanu, 6) Radu Mocanu, 7) Florea Fuior, 8) Constantin Vizireanu, 9) Darie Vizireanu, 10) Tudorache Florea, 11) Matei Sburlea, 12) Condrea Sburlea, 13) Ion Florea, 14) Radu Florea, toți inculpații fiind liberi, pentru că în ziua de 12 martie a.c. au comis un atentat în scop de a săvîrși și jefuire și omor în satul Surdila Greci, crimă prevăzută și pedepsită de art. 81 Cod penal.

Făcut astăzi 27 iulie 1907.

Procuror General,
ss. indescifrabil

Arh. St. Iași, fond Parchetul Curții de Apel Iași, dosar nr. 67, f. 656—657.

7

1907, august 11, Galați. Rechizitorul Procurorului General de pe lângă Curtea de Apel din Galați, privind răscoala țărănilor din anul 1907, în comuna Valea Raței, Racovițeni și Putreda, județul Rîmnîcul Sărat.

ROMÂNIA

Procurorul General de pe
lângă Curtea de Apel din
Galați.

Nr. 7342

11 august 1907

RECHIZITOR-OPOZIȚIE

Noi Procurorul General de pe lângă Curtea de Apel din Galați.

Văzînd ordonanța dlui. jude instructor al Tribunalului Rîmnîcul Sărat nr. 73/1907, prin care se declară caz de urmărire contra lui Tudorache Hoțescu, primarul comunei Valea Raței și a altor 10 indivizi, locuitori din comunele Racovițeni, Valea Raței și Putreda, printre care se afla circiumarul din Valea Raței și un oarecare Paraipan, fost jandarm rural, pentru că în ziua de 12 martie a.c. după ce toți aceștia au făcut să se adune oamenii din toate cătunele pendînte de Valea Raței, cum și la cele 2 comune învecinate Racovițeni și Putreda, atît în fața Primăriei cum și la circiuma din sat i-a ațîțat, înarmat și ridicat contra pro-

prietarilor și arendașilor de prin prejur, cu care ocaziune s-au făcut devastări și jafuri la conacele doamnelor Mavrodin și Zamfirescu și domnilor Sibiceanu, Dimitrie Mavrodin și Ion Mărgărit, participând și dinși la aceste devastări, afară de primarul Hoțescu și circiumarul Ion T. Paraipan, crimă prevăzută și pedepsită de art. 81 Cod penal.

Văzînd decretul regal prin care s-au amnistiat faptele comise cu ocaziunea mișcărilor țărănești din primăvara trecută, afară de cele însoțite de omoruri, și excluzînd pe primari, ajutoari de primari, șefi de garnizoană, învățători și preoți.

Văzînd că unul din acei puși sub urmărire, Tudorache Hoțescu în calitatea sa de primarul comunei Valea Raței nu poate fi cuprins în decretul de amnistie și văzînd că faptele comise de indivizii devastatori în ziua de 12 martie a.c. la conacele mai sus arătate, n-au fost însoțite de omoruri, caută să ne ocupăm numai de vinovăția lui Tudorache Hoțescu și să vedem cari sint probele aduse în susținerea culpabilității lui.

E cert că la devastările avute loc în ziua de 11 martie a.c. în orașul Rîmnicul Sărat, au luat parte o mulțime de locuitori din diferite comune ale județului, aceștia ascultînd unui cuvînt de ordine, au năvălit în număr mare în oraș și s-au datat la devastările cunoscute. E știut de asemenea că toți acești turburători ai ordinii publice au operat atunci în liniște și neopriți de forța armată, al cărui șef din localitate n-a crezut nimerit să-și facă datoria, și de aici credința pentru mulți din năvălitori cari s-au înapoiat seara în comunele lor, că isprăvile ce le făcuse nu sint văzute cu ochi răi și că în tot cazul ar putea continua nepedepsiți opera lor de distrugere. Odată ajunși în comunele lor, aceștia și printre care au fost și cei 10 indivizi cuprinși în decretul de amnistie, au împănăt cătunele și ademînd oamenii din comunele Valea Raței, Racovițeni și Putreda, i-a îndemnat să se armeze și să pornească să distrugă conacele de prin apropiere, ceiace au și făcut.

Se pune în sarcina lui Tudorache Hoțescu faptul că s-ar fi dus în ziua de 12 martie în cătuna Chiper, că a îndemnat lumea să vină la Primărie să facă petițiune prefectului, că lumea aceea adunată apoi la Primărie și în circiuma lui Paraipan, primarul, deopotrivă cu circiumarul a ațîțat-o și a pornit-o să devasteze conacele. Se adeverește că primarul a fost atunci în cătuna Chiper, dar pentru a-și cumpăra o căruță de lemne, și o dată acolo, a fost înconjurat de oameni, cărora le-a spus atunci că n-au decît să vină la Primărie spre a li se face petiții.

Nimeni n-arată că primarul ar fi luat măcar partea indirectă la devastările avute loc. Sint chiar martori (p. 96, 98, 99) cari au declarat că primarul nu s-a amestecat între oameni, că nu l-a văzut nicăieri și deci nici la circiună îndemnînd lumea la devastări. Cuvintele rostite atunci de primar la Chiper, precum spunea Coman Niță Briceag (pag. 25 dos. depoziiții de martori) din care s-ar putea trage o slabă prezunție de culpabilitate, au fost aceste: „să facă oamenii o jalbă către prefect fiindcă învoielile sint grele și erbăritul scump și să se ducă la Rîmnic a doua zi miercuri 13 martie, căci prefectul i-a zis că în aceia zi va ieși legca pentru săteni”; ~~aceasta~~ nu poate însă constitui o ațîțare la revoltă și nici chiar vre un amestec criminal din partea primarului, știut fiind că în acele grele împrejurări s-au făcut de către oamenii autorității afirmări și promisiuni de natură a potoli spiritele. Tot acest martor spune că venind apoi în Primărie la Valea Raței spre a li se face jalbă, el însuși a fost scos cu forța din Primărie, amenințat de turburători de afară, au pornit cu dînșii să devasteze. Nici un martor nu arată că primarul Hoțescu ar fi luat parte chiar indirect la neorinduielile și devastările conacelor domnilor Mavrodin, Sibiceanu, Mărgărit și Zamfirescu. Negăsind astfel suficiente probele aduse în susținerea culpabilității lui T. Hoțescu, rugăm Camera să-l scoată de sub urmărire, modificînd în sensul acesta ordonanța dlui. jude instructor.

Făcut astăzi 11 august 1907.

Procuror General,
ss. indescifrabil

1907, august 14, Galați. Rechizitorul Procurorului General de pe lângă Curtea de Apel din Galați, privind răscoala țărănilor din anul 1907, în comunele Bălești, Ciorăști, Niculești, Puești și Mărtinești, județul Rîmnicul Sărat.

ROMÂNIA

Procurorul General de pe lângă Curtea de Apel din Galați.

Nr. 7454
14 august 1907

RECHIZITOR-OPOZIȚIE

Noi Procurorul General de pe lângă Curtea de Apel din Galați.

Văzînd ordonanța nr. 78/1907 a dlui jude instructor de pe lângă Tribunalul Rîmnicul Sărat, prin care declară caz de urmărire contra lui D. Constantinescu, fostul șef de garnizoană din comuna Bălești, precum și contra unui număr de 34 indivizi, locuitori de prin comunele Bălești, Ciorăști, Niculești, Puești și Mărtinești, același județ, pentru că ademeniți fiind de un oarecare Toader Nicolai care se pusese în comunicație cu V. Kogălniceanu din București, pretîns apărător al intereselor țărănești, au căutat să ațîțe pe sătenii din comunele indicate, contra proprietarilor și arendașilor de prin prejur și să-i determine a se arma și a se porni contra persoanei și avutului acestora, fapte care au avut de rezultat devastarea conacului domnilor Georide din Ciorăști, Gh. Maciucescu din Niculești, Atanase Dima din Ciorăști, Ernestina Buzatu Anghelescu din Puești, Gheorghiu și Serghiescu din Bălești, doamna Zamfirescu, Haralambie Moman și Iorgu Christodorescu din Mărtinești.

Văzînd decretul regal de amnistiere, de care beneficiază toți acei 34 indivizi puși sub urmărire alături de fostul șef de garnizoană al comunei Bălești, D. Constantinescu, singurul de care caută să ne ocupăm.

Considerînd că vina adusă acestora de către dl. judecător de instrucție, ar consta în faptul că timp de o săptămînă înainte de a se începe răscoalele în județul Rîmnicul, n-a făcut altceva de cît să citească oamenilor din Bălești în circiuma lui Ion Ovezea Broșura lui Kogălniceanu, adusă de agitatorul T. Nicolae, talmăcind-o în sensul vederilor lui și îndemnîndu-i a se porni contra avutului proprietăților și arendașilor.

Văzînd actele de instrucție cum și dosarul depozitiilor de martori din care se constată că amnistiatul Teodor Nicolae plecat în București, prin contribuțiunile sătenilor cu 10 și 20 bani, în scopul de a prezenta regelui și camerelor legislative, petițiunile acestora pentru a li se da pămînturi, s-a pus în comunicație cu V. Kogălniceanu, de la care odată cu niște broșuri ce i s-a dat pentru săteni, a luat cuvîntul de ordin, ca locuitorii să caute să impună proprietarilor și arendașilor voința lor cu privire la învoielii, și că nereușind să intre cu plugurile pe moșie și să le devasteze conacurile, asigurîndu-i că în sferile înalte, această procedură e bine văzută; rol de care în urmă T. Nicolae a căutat să se achite bine, căci tuturor oamenilor din Bălești și din celelalte comune învecinate, le-a explicat conținutul broșurei cu toate recomandățiunile lui Kogălniceanu, atît prin cuvîntări ținute în circiumă, cît și prin citirea acelor broșuri, în fața sătenilor, de către diferiți oameni știutori de carte, printre care a fost și prevenitul D. Constantinescu. E constatat prin numeroase depozitiuni de martori că imediat după întoarcerea lui T. Nicolae din București, cînd a căutat să împăneze satele cu scrierile ce i se dase de către Kogălniceanu și să le talmăcească după vederile lui, mulțimea a început să se agite; neorînduilele care începuse încă de la finele lunii februarie în nordul Moldovei, unde cuvîntul de ordine era atunci 28 lei falcia, le-a întreținut spiritele agitate de vorbele lui T. Nicolae, iar cînd mai pe urmă s-a văzut că bande de devastatori de prin județ au putut străbate chiar în oraș și să se dea nepedepsit la

jafuri, în ziua de duminică 11 martie a.c. scînteia a sărit de la oraș la sate, bande s-au pornit în pripă, apucîndu-se să devasteze conacurile, isprăvi cari au fost făcute de către locuitorii comunelor: Bălești, Puești, Niculești, Ciorăști și Martinești.

Spiritele au fost pregătite de către agitatorul T. Niculae, care cu adevărat îndemna pe toți să se răscoale; care e însă partea de răspundere a lui D. Constantinescu? E adevărat că s-a citit de dinsul în ziua de 10 februarie broșura ce i-o dase T. Niculae, în localul școalei din Bălești precum spune c-o știe de la N. Teodor, informatorul Voinea Ioniță, pag. 463 (dos. instr.) și mai apoi la circiuma lui Ion Ovezza (p. 114 dos. depoziții de martori) cînd lumea ce era adunată acolo, spunea că cei de sus țin la țărani și că-i îndeamnă să se răscoale. E adevărat că Constantinescu spunea locuitorilor, că cele ce le vorbește T. Niculae, sînt scrise în broșura lui Kogălniceanu. Aici însă s-a mărginit rolul lui; nimeni nu-l arată că îndemna lumea să se agite. Însuși primarul comunei Bălești (p. 105) Constantin Ioan Oprea nu ne vorbește nimic despre fostul lor șef de garnizoană. Martorul Voinea Frunză (p. 100) ne spune că oamenii s-au răscolat din cauza lui T. Niculae. Îndoiala care ar putea exista asupra vinei lui D. Constantinescu, din depozițiile unora din martori cari arată că acesta în localul unde a citit broșura, afirma că tot ce spune T. Niculae oamenilor din Bălești sînt cuprinse în broșură, p. 119 declarația lui Negoită Stati, că ar fi fost și el agitator, trebuie să dispară, față de împotrivirea ce se constată că a pus în ziua de 12 martie, agitatorilor cari au condus lumea la devastarea caselor arendașilor Gheorghiu și Serghiescu din Bălești.

Informatorul Costache Saftu, pag. 460, unul dintre devastatori, cînd a intrat în primărie în ziua de 12 martie și a vrut să ia goarna ca să se adune lumea, a fost împiedicat de D. Constantinescu. De asemenea Ion T. Horneț (p. 472) spune că Costache Saftu a luat cu forța goarna din Primărie, dînd la o parte pe șeful de garnizoană.

Toate aceste împrejurări ne fac să nu găsim întemeiate probele de culpabilitatea lui D. Constantinescu și să rugăm pe on(orata) Cameră de punere sub acuzare, să dispună scoaterea de sub urmărire a lui D. Constantinescu, modificînd în sensul acesta ordonanța dlui. jude instructor.

Făcut astăzi 14 august 1907.

ss. indescriabil
Procuror General,

Arh. St. Iași, fond Parchetul Curții de Apel Iași, dosar nr. 67. f. 771 și 804.

9

1907, august 20, Galați. Rechizitorul Procurorului General de pe lângă Curtea de Apel din Galați, privind răscoala țăranilor din anul 1907, în comunele Lacul lui Baban, Dealul Lung și Odobești, județul Rîmnicul Sărat.

ROMÂNIA
Procurorul General de pe
lîngă Curtea de Apel din
Galați.

Nr. 7459
20 august 1907

RECHIZITOR

Noi Procurorul General de pe lângă Curtea de Apel din Galați.

Văzînd ordonanța nr. 80/1907 a dlui, jude instructor de pe lângă Tribunalul Rîmnicul Sărat prin care se declară caz de urmărire contra indivizilor: Vasile Robu, fostul primar al comunei Lacul lui Baban, Radu Damaschin, fost ajutor

de primar, Nicolae Brătîlă, fost secretar comunal, Gheorghe Costache, fostul șef de garnizoană, toți aceștia din Lacul lui Baban, Neagu Băruș, fost primar, Gh. Dobrescu, fost secretar comunal, Ion Popa, fost șef de garnizoană, cu toții din comuna Dealul Lung și un număr de locuitori din comunele : Lacul lui Baban, Dealul Lung și Odobești, pentru că în zilele de 12 și 13 martie a.c. punându-se în fruntea sâtenilor din acele diferite comune, i-au ațîțat, contra proprietarilor și arendașilor de prin împrejurimi și au devastat conacele dlor : frații Mendel din Dealul Lung, Georgescu Catafani, Zilișteanu din Lacul lui Baban și a dlor. Mihai Orleanu și Raul Apostoleanu din comuna Odobești, comițind astfel, atentatul asupra siguranței statului, crimă prevăzută și pedepsită de art. 81 Cod penal.

Văzînd decretul regal nr. 3217 din 9 august 1907, prin care se iartă faptele comise cu ocaziunea mișcării țărănești din primăvara trecută, afară de acele urmate de omoruri și acele comise de oamenii autorității comunale, cum și acele comise de preoți și învățători.

Văzînd că printre indivizii cari au luat parte la devastările comise în județul Rîmnice, pe teritoriul comunelor : Lacul lui Baban, și Dealul Lung au fost chiar oamenii autorităților locale : primarii, ajutorii de primar, secretarii comunali și șefii de garnizoană, Vasile Robu, Radu Damaschin, Nicolae Brătîlă, Gh. Costachi, Neagu Băruș, Gh. Dobrescu și I. Popa — cei patru dinții din comuna Lacul lui Baban și cei din urmă din Dealul Lung.

Văzînd cercetările și toate actele din instrucție făcute, expunem :

Agitațiunile de cari n-a putut fi scutit județul Rîmnicele Sărat au ajuns la culmea lor, în ziua de 11 martie a.c. cînd în urma unui cuvînt de ordin, locuitorii din diferite comune, au năvălit în oraș și răspîndind teroarea s-au datat la actele de devastări cunoscute. Armata n-a știut nici să le împiedice, nici să reprime atunci energic actele de dezordine și jefuirii ce s-au comis. Mulți dintre acei fără de legi, cari luase atunci parte la devastări în oraș, întorcîndu-se prin satele lor deja în fierbere, au încredințat pe consătenii lor, că se pot comite și la dinșii acte de devastare, fără grijă, căci armata n-a tras în acei cari se năpustise asupra orașului. De această stare de spirite au căutat să profite preveniții noastrei mai sus arătați și să îndemne pe sătenii lor a înarma și porni contra persoanei și avutului arendașilor și proprietarilor de prin prejur, Gh. Costache, șeful de garnizoană din cătuna Gura Calîței, pendinte de Lacul lui Baban și cu ajutorul de primar Radu Damaschin, au început întii focul. Aceștia imediat ce au aflat cele petrecute în oraș s-au adresat lunei ce era adunată atunci duminică 11 martie la cîrciuma din sat și le-a spus să facă și dinșii ca acei cari năvălise și devastase orașul, căci drepturile lor sînt încălcate. Nu s-a mîrginit cu propaganda de la cîrciumă, au căutat să umble în cătunul Gura Calîței, din casă în casă și să îndemne pe oameni să devasteze conacul arendașului Ion Georgescu. Gh. Costache a făcut focuri pe șoseaua ce ducea la conac, a așezat străji care să oprească pe Georgescu să fugă, și atunci în noaptea de 11 martie, a dat foc la gardurile de împrejurime. Astfel pregătiți sătenii de către șeful de garnizoană Gh. Costache și Radu Damaschin, a doua zi luni 12 martie, s-au dus la conacul lui Georgescu și l-au jefuit de tot ce au găsit prin odăi.

Tot în dimineața zilei de 12 martie, sătenii din Lacul lui Baban în înțelegerea, cu acei de la Dealul Lung, îndemnați de către primarii lor, Vasile Robu și Neagu Băruș, cum și de către secretarii comunali : Brătîlă și Dobrescu, s-au intrunit în fața Primăriei de la Dealul Lung și de unde au plecat cu toții și au devastat la conacul fraților Mendel. De acolo toți aceștia conduși fiind de preveniți și de unii din acei amnistiați s-au înapoiat la Lacul lui Baban și îndreptîndu-se spre conacurile dlor. Catafani și Zilișteanu, au început să le distrugă. Nolarii de pe atunci Brătîlă și Dobrescu au ținut chiar și dea exemplul dezordinii și suindu-se singuri pe acoperișurile caselor le-au distrus cu securile cu cari erau înarmați. La devastările conacelor lui Catafani și Zilișteanu au mai luat parte și sătenii din cătunul Gura Calîței, aceștia după ce devastase la arendașul Georgescu, avînd în fruntea lor pe Gh. Costache și Radu Damaschin au venit la aceste conace și din îndemnul acestor din urmă au devastat și dinșii.

În ziua de 13 martie locuitorii din Dealul Lung, conduși de primarul Neagu Băruș, secretarul Dobrescu și șeful de garnizoană I. Popa, care-i adunase la Primărie cu goarna, se duc și devastează la Roșca o casă a fraților arendași Mendel.

Probele care vin în sarcina prevenițiilor reiese pentru unii din propriile lor mărturisiri, cercetările făcute în localitate și numeroase depozițiuni de martori.

Văzînd că faptele de care s-au făcut vinovați, intrunesc elementele crimei de atentat la siguranța statului, prevăzut și pedepsit de art. 81 Cod penal.

Cerem onoratei Camere de punere sub acuzare să dispună punerea sub urmărire a indivizilor mai sus arătați: 1) Gheorghe Costachi șeful de garnizoană din Gura Caliței, pendinte de comuna Lacul lui Baban și Radu Damaschin, ajutor de primar, pentru că în ziua de 12 martie prin amenințări și diferite promisiuni, punîndu-se în fruntea locuitorilor din acel cătun și însoțit de indivizii amnistiați, i-au înarmat și pornit la devastarea conacului lui Georgescu, luînd și parte la devastări, și pentru că tot atunci în fruntea acelorași oameni au pornit de la Georgescu la conacele arendașilor Cațofani și Zilișteanu, pe care de asemenea le-au devastat, comițînd crima de atentat la siguranța statului, prevăzută și pedepsită de art. 81 Cod penal.

2) Vasile Robu, Neagu Băruș, foștri primari în comunele Lacul lui Baban și Dealul Lung, însoțiți de secretarii respectivi Nicolae Brătîlă și Gh. Dobrescu, au ațîtat și răscolat pe sătenii din comunele lor și îndemnîndu-i a devastă conacele fraților Mendel, arendașilor Cațofani și Zilișteanu, s-au dus cu dinșii și cu acei amnistiați și-au stricat în ziua de 12 martie a.c. conacele tuturor acestora, crimă prevăzută și pedepsită de art. 81 Cod penal.

3) Neagu Băruș fostul primar și secretarul Gh. Dobrescu, împreună cu șeful de garnizoană de la Dealul Lung, Ion Popa, s-au dus în ziua de 13 martie a.c. și au devastat la localitatea numită Roșca, o casă a fraților Mendel, crimă de asemenea prevăzută și pedepsită de art. 81 Cod penal.

Rugăm pe onorata Cameră de a dispune arestarea tuturor acestor indivizi și a-i trimite în judecata Curței cu Juri din județul Rîmnîcul Sărat.

Făcut astăzi 20 august 1907.

Procuror General,
ss. indescifrabil

Arh. St. Iași, fond Parchetul Curții de Apel Iași, dosar nr. 67, f. 777, 778 și 798.

10

1907, august 28, Galați. Rechizitorul Procurorului General de pe lângă Curtea de Apel din Galați, privind răscoala țaranilor din anul 1907, în comuna Andrieș, județul Rîmnîcul Sărat.

ROMÂNIA

Procurorul General de pe
lângă Curtea de Apel din
Galați.

Nr. 7574
28 august 1907

RECHIZITOR

Noi Procurorul General de pe lângă Curtea de Apel din Galați.

Văzînd ordonanța nr. 76/1907 a dlui. jude instructor al Tribunalului Rîmnîcul Sărat, contra lui Niță Năstase, fostul ajutor de primar al comunei Andrieș, Ion Popa fostul șef de garnizoană și a unui număr de locuitori de acolo, pentru că în zilele de 12 și 13 martie a.c. punîndu-se în fruntea satului, i-a îndemnat să se pornească contra avutului persoanelor mai cu stare de acolo, și după ce mai întii au bătut pe chiaburul Toader Popan și pe administratorul moșiei dlui. maior M. Orleanu, au devastat în urmă atît casa lui Popan cum și conacul dlui. maior Orleanu, fapte prevăzute și pedepsite de art. 81 Cod penal.

Văzînd decretul regal de amnestie din 9 august 1907.

Văzînd că Niță Năstase și Ion Popa în calitatea lor de fost ajutor de primar și șef de garnizoană, nu pot beneficia de amnistiere, expunem următoarele :

În comuna Andrieș, printre oamenii cari se mai disting dintre săteni, e locuitorul T. Popan, cultivator de pămînt, care prin muncă și economie a ajuns să agonească o stare bunicică și Al. Ilaș, îngrijitorul moșiei dlui. Orleanu. Pe aceștia doi nu-i putea vedea cu ochi buni, oamenii deocheați din comună și din nenorocire nici chiar preotul satului ; dacă examinăm cu atenție declarațiunea acestuia de la pag. 171, a dosarului, răivoitori ai lui Popan, care îndatorase prea mult pe consătenii săi și a lui A. Ilaș, care pare că era sever și conștiincios în datoriile sale, n-au lipsit din comună, care văzînd întorsătura ce o lua mișcarea țărănească, să profite de această ocaziune și să caute a se aduce felurite neajunsuri lui Popan și Al. Ilaș. Focul trebuia să izbucnească în ziua de 12 martie a.c. cînd întorcîndu-se de la Rîmnicul Sărat, rezerviștii, au povestit cele petrecute în oraș la 11 martie și a indemnat lumea să se ridice contra lui Popan și Al. Ilaș. La aceștia s-au adăugat îndată oamenii turburători din comună, cum și răivoitori a lui Popan și Ilaș și adunîndu-se la sunetul goarnei în fața Primăriei au pornit la casa lui Popan. Acesta văzînd că mulțimea de la Primărie se îndreaptă la casa dînsului își caută scăparea refugiîndu-se la un vecin, unde din nenorocire e descoperit și bătut apoi în mod grav. Turburătorii se duc în urmă și devastază casa. De la T. Popan se îndreaptă spre conacul dlui. maior Orleanu ; întîlnind în drum pe îngrijitorul Al. Ilaș, i-l iau la bătaie, se duc la conac apoi și strică. A doua zi 13 martie, rezerviștii cu sătenii răsculați se duc din nou la dl. maior Orleanu și-i strică niște bărăci de pe malul Milcovului.

Instrucțiunea a dovedit că au participat la aceste devastări, ajutorul de primar Niță Năstase, cum și I. Popa, șeful de garnizoană. Dîșii recunosc în parte faptul, spunînd că au fost luați cu forța de săteni. Sînt arătați însă de către reclamantul T. Popan și de martorii Nichifor Ion, Nanu Stanciu Mocanu și Ștefan Tirpocă, cari i-a văzut în fruntea sătenilor și stricînd și dîșii la conacele ce s-au devastat atunci.

Cerem onoratei Camere de punere sub acuzare să dispună punerea sub urmărire a lui Niță Năstase și Ion Popa, pentru că în zilele de 12 și 13 martie a.c. intrunîndu-se răsculații din comuna Andrieș, s-au pus în fruntea lor și pornîndu-se în contra avutului lui T. Popan și dlui, maior Orleanu, le-au devastat conacele ; fapte prevăzute și pedepsite de art. 81 Cod penal, și a-i trimite în judecata Curții cu Juri din județul Rîmnicul Sărat. Cerem arestarea lor.

Făcut astăzi 28 august 1907.

Procuror General,
ss. indescifrabil

Arh. St. Iași, fond Parchetul Curții de Apel Iași, dosar nr. 67, f. 787 și 729.

NOI DOCUMENTE DESPRE VASILE ALECSANDRI

M. SOVEJA

Anul acesta s-au implinit 75 de ani de la moartea marelui scriitor, Vasile Alecsandri.

Născut la 14 iunie 1818¹ (fiu al lui Vasile Alecsandri, boiernaș, care a reușit să se ridice la funcția de vornic) poetul a primit o educație aleasă, progresistă, corespunzătoare vremurilor în care s-a dezvoltat.

Epoca în care se intensifică lupta burgheziei progresiste împotriva asupririi feudale, pentru realizarea unității și independenței naționale, a exercitat o influență favorabilă asupra dezvoltării lui Vasile Alecsandri.

Educația progresistă primită în familie, apoi în Franța, în preajma anului 1848 și după aceea, au influențat în mod pozitiv întreaga sa viață și creație.

Făcînd parte și trăind tot timpul în mijlocul unei generații cu idei progresiste, fiind prieten cu oameni înaintați ca : Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, Costache Negruzzi, Alecu Russo, Costache Negri și alții, marele scriitor și-a întărit și mai mult convingerile patriotice și progresiste care s-au reflectat în valoroasa sa operă.

În această însemnare ne-am propus să prezentăm unele documente care să contribuie la cunoașterea unor aspecte ale activității diplomatice desfășurată de scriitor.

După anul 1840, capitalismul continuă să se dezvolte în țările române ducînd la transformări sociale tot mai vizibile, la înlăturarea unor privilegii feudale și la unirea națională a Moldovei cu Țara Românească în anul 1859.

Înapoiat în țară, în această perioadă de mari frămîntări politice, Vasile Alecsandri continuă să fie tot mai activ și multilateral. Cu toate că după 1850 se dedică în special teatrului nu încetează să colaboreze la diferite publicații. Merită să relevăm în acest sens contribuția lui la realizarea nivelului artistic ridicat al revistei „România literară“.

¹ Arh. St. Iași, pachet 551, doc. nr. 1 (publicat de Gh. Ungureanu în : *Documente privitoare la viața poetului* „Gazeta literară“, nr. 37, din 9 septembrie 1965.

Dar, bardul de la Mircești a avut și un însemnat rol politic în viața țării. Aflat întotdeauna printre elementele înaintate ale vremii care luptau pentru înfăptuirea Unirii, Vasile Alecsandri a făcut parte din Comitetul

Vasile Alecsandri

Unirii, iar mai târziu, în 1858, a fost ales secretar de stat, în mod provizoriu, candidând chiar la domnie. A renunțat însă la candidatura sa în favoarea lui Alexandru Ioan Cuza².

La 10 ianuarie 1859, aflându-se în funcția de ministru și secretar de stat, Vasile Alecsandri anunță pe secretarul de stat al Țării Românești

² C. G. Nicolescu, *Viața lui Vasile Alecsandri*, Ed. a 2-a revăzută, București, 1965, p. 351—356.

că : „adunarea electivă a Principatului Moldovei întrunindu-se la 5 a curenteii luni, a procedat potrivit convenției în a noua zi după deschidere la alegerea Domnului... colonelul Alexandru Cuza“³.

După alegerea domnitorului Alexandru Cuza și în Țara Românească, ca problemă principală în politica externă a principatelor, s-a impus lupta pentru desăvârșirea Unirii celor două țări. Pentru a se putea obține recunoașterea acestui fapt au fost trimiși Costache Negri la Constantinopol, iar Vasile Alecsandri și alții în occident. Aceștia și-au făcut pe deplin datoria de apărători ai Unirii. Iată ce scria despre activitatea lui Vasile Alecsandri, Teodor Balș, într-un memoriu asupra necesității înființării unei agenții diplomatice a Principatelor Unite la Paris : „Domnul Vasile Alecsandri fostul Ministru al Trebilor Streine au fost însărcinat în primăvara anului 1859 cu o misie către guvernurile Franței, Angliei și a Sardiniei, mulțumită fie lui, s-au primitu încredințare că guvernul Franțezu recunoscînd ca și a nostru trebuința unei agenții a Principatelor Unite nu i-ar refuza simpatia sa, deși noru putea sa o asemăluiească cu celelalte legații“⁴.

Alecsandri a desfășurat o activitate prodigioasă, dovedindu-se foarte activ și în funcția de ministru de externe. Din perioada în care a îndeplinit această funcție ni s-au păstrat corespondențe diplomatice purtate cu agenții Principatelor și în special cu C. Negri, printre care menționăm pe cele din 2/14 februarie 1860 și 27 februarie 1860, în care el dă o serie de îndrumări pentru apărarea intereselor țării⁵.

Politica Principatelor, activitatea diplomatică a reprezentanților lor, erau îndreptate spre un singur țel : stabilirea de relații diplomatice directe cu puterile europene în afara intermediului curții suzerane. Această politică a dus la înființarea unei agenții diplomatice oficioase la Paris al cărui titular a fost numit Ioan Alecsandri, fratele scriitorului⁶.

„Politica externă a principatelor a înregistrat în anul 1859—1861 un șir de succese. Unirea a fost desăvârșită, autonomia consolidată“⁷.

În această perioadă, de mari lupte, atât în interior cît și pe plan extern, Vasile Alecsandri s-a bucurat de deplina încredere a domnitorului Cuza cu toate intrigile urzite împotriva sa. Astfel, în martie 1861⁸) el a fost trimis să înlocuiească pe fratele său Iancu, în funcția de agent diplomatic la Paris, însărcinare care s-a prelungit prin mai multe decrete printre care și prin cel din 9 august 1861⁹.

³ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, microfilm nr. 39/1965, cadrul nr. 40.

⁴ Ibidem, cadrele nr. 55—57.

⁵ Ibidem, cadrele nr. 9—12.

⁶ *Istoria României*, vol. IV, Ed. Academiei R.P.R., București, 1964, p. 336.

⁷ Ibidem, p. 337.

⁸ C. G. Nicolescu, *op. cit.*, p. 427.

⁹ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, microfilm nr. 39, cadrele nr. 2 și 61—62.

Despre activitatea diplomatică a lui Vasile Alecsandri în anul 1861, ne vorbesc nenumărate scrisori¹⁰ și rapoarte diplomatice.

Ne vom referi în special la eforturile depuse de Vasile Alecsandri pe lângă Comitetul de Organizare a Expoziției Universale de la Londra ce urma să aibă loc în anul 1862, cu scopul de a obține un loc separat de turci în cadrul acestei expoziții pentru produsele Principatelor. În 25 septembrie 1861 de pildă, el răspundea Ministerului de Externe la scri-soarea acestuia din 21 august, același an : „n-am să ezit să insist în negocierile care au ca scop să așeze industria țărilor noastre pe aceeași linie ca și cea a țărilor total independente, dar pentru ca să angajez lupta cu oarecare șanse de succes, este absolut necesar să mă prezint înarmat cu toate dovezile în fața Comitetului Central al Expoziției, însă dovada cea mai importantă este tocmai cea care îmi lipsește adică lista obiectelor pe care principatele contează să le trimită la Palatul industrial“¹¹.

Merită subliniată cu acest prilej străduința lui Vasile Alecsandri, izvorită dintr-un adânc patriotism, de a ridica prestigiul Principatelor de a le populariza bogățiile și de a lărgi colaborarea economică cu țările din occident. Iată ce scrie, printre altele, în nota sa din 8 octombrie 1861 către Comitetul Expoziției : „tendențele Principatelor Unite sînt să extindă pe cît posibil relațiile comerciale ale țării cu Anglia, din punct de vedere al schimbului produselor sale, contra celor manufacturate engleze“¹².

În anii încheșării monstruoasei coaliții și mai ales după detronarea lui Cuza, Alecsandri s-a retras un timp din viața politică, dedicîndu-se activității pe tărîm literar. În anul 1875 acceptă din nou mandatul de deputat, perioadă în care a desfășurat o prodigioasă activitate publicînd minunatele legende istorice și altele. Poezia sa din această perioadă exprimă năzuințele poporului pentru independență, atitudinea sa ostilă față de reprimarea răscoalelor țărănești din 1888.

Militînd pentru întărirea prieteniei între popoare, Vasile Alecsandri a căutat, în întreaga sa activitate diplomatică, să întărească relațiile dintre România și Franța, să facă cunoscut bogățiile naturale și spirituale ale poporului nostru. „Dorința noastră — arăta el într-un raport către Ministrul de Externe, din 27 noiembrie 1885, în care se vorbește despre convorbirea avută cu Freycinet — este de a trăi în liniște... de a ne bucura de drepturile ce am redobîndit cu mari sacrificii, de a dezvolta izvoarele noastre de avuție materială și intelectuală, de a menține cele mai amicale legături cu toate statele mari și mici“¹³.

¹⁰ Marta Anineanu, *Catalogul corespondenței lui Vasile Alecsandri*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1957.

¹¹ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, microfilm nr. 39, cadrele nr. 21—22.

¹² V. Slăvescu, *România la expoziția universală din 1862*, București, p. 163—177.

¹³ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, microfilm nr. 39, cadrele nr. 29—32.

DOCUMENTE

I.

Principautes-Unies
Ministère
des Affaires Etrangères
de
Moldavie
section II nr. 34
Iassi in 10 ianuarie 1859.

Primit la 15 ianuarie
1859/305 Nr. 121
Spre știință la dosier
ianuarie 26

DOMNULE SECRETAR DE STAT

Subscrisul are onor a vă face cunoscut că Adunarea Electivă a Principatului Moldovei întrunindu-se la 5 a curenteii luni, am procedat potrivit convenției în a noua zi după deschiderea ei la alegerea Domnului . . . acest mare act s'au desăvârșit cu unanimitatea voturilor în folosul d-sale Colonelul Alexandru Cuza. Noul domn, suindu-se în tron și luând în mână frâiele guvernului au adoptat puterea sub

Alexandru Ioan I
Cu mila lui Dumnezeu și voința națională
Domn Moldovei.

Subscrisul este fericit de a fi chemat prin postul său a vesti oficial acest act solemn guvernului Valahiei, că ei pre bunăvoințoare cu țeara vecină și suroră va simți această bucurie de care s-au pătruns Moldova la numirea noului nostru domn.

Cu această nouă ocazie subscrisul oferează d-lui Secretar de stat a Valahiei... a sale asigurări de înaltă considerație.

Ministru și secretar de stat
V. Alexandri

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, microfilm nr. 39, cadrul nr. 40.

2

MEMUAR

Domnul Vasilie Alecsandri, fostul Ministru Trebilor Streine, au fost însărcinat în primăvara 1859 cu o misie către Guverneurile Franței, Angliei și a Sardiniei, mulțumită fie lui, s-au primitu încredințare că Guvernul Franțezu recunoscind ca și a nostru trebuința unei agenții a Principatelor Unite nu i-ar refuza simpatia sa, deși noru putea se o asemănăluiscă cu celelalte legații.

In adivăru Inalta Poartă fiind de dritu reprezentantul a Principatelor Unite la Paris, caracterul unei misii Române nu aru putea fi decit numai oficios, dar această distincție admisă nu ar cuprinde mai puțin unu folosu adevăratu și cu vreme ar putea căpăta o importanță în proporție cu relațiile purure c.escinde între Principatele Unite și Franția.

Pentru a se judeca despre folosul unei Agenții permanente la Paris. destul este a-și aduce aminte că Convenția, constituind pentru Principatele Unite o stare a lucrurilor pentru a căreia dizvoltare și minținere toată Europa se interesează, este menită chiar prin aceasta a deveni cite odată în aplicația sa obiectul dez-baterilor serioase, sau între puterile care au iscălit-o sau între Principatele și aceste puteri sau o parte din ele. Exemplul înfățișat de curind prin indoita alegere a Principelui Alexandru Ioan I. este la aceasta o dovadă necontestată, în această împrejurare era vorba a se pune în aplicație unul din cele mai mari drituri a noastre, consfințirea unei dorinți unanime și în mai multe rinduri exprimată, pe care puterile din nenorocire n-au recunoscut pentru că nu ne-au dat unitatea Inaltei puteri.

Dacă de la cea întâi aplicație a actului din 19 augustu, intervenția Puterilor care l-au icalit au fost socotită trebuincioasă apoi cu cât este de temutu în viitoriu întoarcerea unora asemenea eventualități? și oare nu vedemu noi că se iscă din indoitulu înțelesu a Articolului 8= a Convenției chestiea grea a jurisdicției consulare?

Onorat Consiliu păzitorul natural al astfelui de stare de lucruri. Nu îi decit unu chipu pentru a o împiedeca această numirea supt îngrijirea Agenției Române a unui inspectoru român a căruia misie va fi de a privighea studiile și purtarea tinerilor români și de a ținea în timpul vacanțiilor și a sărbătorilor unu cursu de limba română și de religie. Familiile nu se vor împotrivi desigur de a se însărcina cu cheltuielile nebăgătoare în seamă a unei astfelui de instituție, de vreme ce vor găsi pentru copiii lor garanția unei adevărate educații și conversația celor întâi chemați a oricăruia cetățean, naționalitatea și religia.

Credu că am arătat destul onoraluluiu Consiliu necesitatea de a constitui întrunu mod definitiv agenția Principatelor Unite. La principalele motive care se găsescu arătate aice, timpul și noua nevoie vor mai adăuga altele care vor face să se vadă mai mult foloasele unei astfelui de instituții.

Iscălitul este de socotintă ca leafa agentului oficios la Paris să fie de 3000 (galbeni) împărțită între Moldova și Valahia și în această leafă să fie cuprinse toate celelalte cheltuieli a Caștileriei lui.

T. Balș

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, microfilm nr. 39, cadrele nr 55—57.

3

Principatele Unite
Ministerul Afacerilor Străine
a Țării Românești.

București 1° 24 ianuarie
1860.

DOMNULE AGENT,

Am primit scrisoarea pe care mi-ați trimis-o la 12 14 ianuarie curent, nr. 6 și mă grăbesc să vă răspund.

Guvernul Alteței Sale privește cu îngrijorare restricțiile aduse de Excelența sa Ambasadorul britanic măsurile luate în ceea ce privește patentele la care și-au dat asentimentul toate consulatele, afară de cel al Angliei în Ț. Românească, așa cum v-am mai spus-o și a cărei aplicare ei au ordonat-o tuturor celor de resortul lor. Măsura este generală: ea se aplică întregului comerț fără deosebire. Nu se deosebește cu nimic în Principate deși în toate țările Europei noi găsim patenta și taxele care deriva din aceasta, eșalonate proporțional cu diferitele clase de comerț și industrie. Este momentul să se remarce că drepturile de patentă nu sint decit justa compensație a statului, pentru cheltuielile și sarcinile ce îi revin ca urmare a supravegherii și a protecției cu care el înconjoară interesele patentarilor.

Guvernul n-ar putea deci, asociindu-se părerii Excelenței Sale, să vadă în măsura luată, o suprataxă indirectă adăugată importului. Într-adevăr, dreptul de patentă lovește pe individ și nu lucrul. Intre aceste două condiții nu se poate face confuzie căci dacă în tranzacții dreptul de patentă se calculează, natural, între contractanți, nu mai este același lucru cu dreptul de patentă pe care inferioritatea sa îl face neobservat.

Sperăm totodată că intervenția Dv. va avea ca efect, cu timpul, de a-l face pe domnul Bulwer să aibă o părere mai echitabilă și mai potrivită cu drepturile noastre. În așteptare, este o deosebire pe care ați putea s-o faceți să iasă în relief față de acesta: este aceia care rezultă din export și import. Primul, prin faptul că ne aduce un avantaj direct, acela al intrării capitalurilor străine în schimbul produselor noastre, ar putea, poate să devină obiectul unei favorizări speciale.

Astfel, negustorul, speculantul, care se dedau exclusiv comerțului „en gros” în export, par să se bizuie pe această favoare care îi scutește de drepturile de patentă. Dar nu este același lucru cu cel care importă numai și răspindește în țară produsele străine. Acesta ne procură un avantaj mai puțin direct; el nu favorizează în același grad industria națională. El se prezintă în aceleași condiții ca și comerciantul indigen și ca atare el trebuie să fie în mod obligatoriu supus patentei.

Eu vă indic aceste argumente, nu pentru că ele vă servesc ca bază, ci pentru că la nevoie ați putea să le faceți să folosească unei tranzacții, în așteptarea unei soluții complete.

Anexez tabelul taxei proporționale a patentei comerciale și industriale.

Așa cum v-am anunțat prin ultima mea scrisoare, adaug cu aceasta, sub formă de expunere, principalele probleme pe care consulatele persistă în a le rezolva în termeni ficși, deși aplicarea lor în cazurile de care este vorba, este incompatibilă nu numai cu exercitarea liberă a autonomiei noastre ci cu toate principiile de drept public internațional pe care le invocăm în sprijinul tezei noastre, așa cum vă veți convinge, domnule Agent, din observațiile care întovărășesc enunțul fiecărei probleme.

Cum noi trebuie să căutăm ca toate aceste probleme să fie rezolvate într-un sens mai conform cu drepturile noastre în timpul revizuirii proiectate a tratatelor, vă rog, după ce vă veți fi pătruns de considerațiile care militează în favoarea acestei soluții de a le pune în valoare față de cine va aparține, pentru ca să putem ieși definitiv din poziția anormală în care ne-am menținut pînă astăzi. Profit de această ocazie, pentru a vă asigura, domnule Agent, de considerația mea cea mai distinsă.

V. Alecsandri

Domnului
Ministru Negri, Agentul
Principatului Valahiei la
Constantinopol, etc. etc.

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, microfilm nr. 39, cadrele nr. 5—8.
(orig. lb. fr.).

4.

Principatele Unite
Ministerul Afacerilor Străine
din Țara Românească

București 2 14 febr. 1860

DOMNULE AGENT,

Am primit scrisoarea dv. din 15 27 ianuarie curent, nr. 8, cu traducerea pe care ați binevoit s-o anexați a pasajului din nota noastră, privitor la dreptul de patentă trimisă de Ambasada Angliei domnilor consuli ai acestei națiuni, ca și chitanța scrisoarei de la Paris și care este recomandată cu multă grijă.

Guvernul este încântat de încrederea pe care o manifestați în rezultatul demersului pe care l-ați făcut pe lângă Ministerul Afacerilor Străine a Sublimei Porți, relativ la invazia insulelor noastre de pe Dunăre de către turci; în legătură cu aceasta am informat de asemenea și ministerele de Finanțe și de Război. Sper că ordinele pe care le-ați provocat vor avea de acum înainte tot efectul pe care putem să-l sperăm.

Cît despre stabilirea liniei telegrafice proiectată între Odesa și Constanti-nopol, am scris imediat colegului de la Iași, pentru a-i cere informațiile necesare în sensul notei dv.

Vă mulțumesc Domnule Agent pentru comunicare pe care ați binevoit să mi-o faceți prin extrasul scrisorii adresată de dv. prințului. În legătură cu aceasta am discutat cu Alteța sa. Guvernul, pătruns de acest adevăr, ca și dv., ca și de gravele probleme de rezolvat într-un alt punct al Europei care, cel puțin pentru un timp, au abătut atenția puterilor de la noi, nu poate decît să aprobe rezerva dv. înțeleaptă și să consimtă cu oarecare interes care îl forțează să temporizeze lucrurile în vederea soluției cea mai potrivite dorințelor și drep-turilor noastre. Este destul să vă spun că în ceea ce privește afacerea Agapiadi, momentul oportun cînd va putea fi prezentată, este lăsat la libera dv. apreciere.

Anexa acestei scrisori traducerea în franțuzește a mesajului Alteței sale la Cameră, precum și copia proiectului Constituției elaborată de Comisia de la Focșani pe care mi le-ați cerut. Am cerut de la Domnul ministru de Interne informațiile asupra Alexandrinei Conlecicova și locul nașterii sale dar nu le-am putut obține pînă în prezent.

Tarifelor drepturilor stabilite de predecesorii dv. și percepute în cancelaria dv. sub diferite titluri nepărîndu-mi-se bazează pînă astăzi pe reguli fixe, așa cum m-am putut convinge examinînd tabloul de încasări și cheltuieli trimis prin domnul Logodi, trebuie să înceteze această situație ilegală și să se facă o fixare legală. Vă rog deci pe dv. Domnule Agent să stabiliți acest tarif așa cum îl veți socoti mai convenabil pentru ca să primească ulterior consacrarea acestui minister. Eu vă rog numai să observați în primul rînd că diferitele drepturi de perceput trebuie calculate în piaștri ai Țării Românești (și nu în piaștri turcești) la valoarea de 60, 30/40 piaștri pentru lira turcească, valoarea legală adoptată de guvernul nostru și în mod proporțional pentru subdiviziunile lirei. Trebuie să adaug că nivelul încasărilor cancelariei trebuie să rămînă în cassă ca fiind parte, după cum știți, din veniturile de Stat pentru a primi destinația care le va fi asigurată de Ministerul Afacerilor Străine fără a putea fi deloc afectat altor cheltuieli decît acelea din serviciul acelei Cancelarii, așa cum s-a practicat și în trecut.

Ne propunem să supunem necontentit Camerei un proiect care să stabi-lească drepturi de diplomă asupra navelor, înlocuind un drept fix perceput în mod primitiv, cu un drept proporțional în mod echitabil, după tonajul lor. Eu vă rog să-mi dați cu titlul de informații privitor la această chestiune, o scurtă copie, după registrele Cancelariei dv., de toate diplomele soase din 1831, de către domnii agenți de la Constantinopol, indicîndu-se numele căpitanilor sau a vaselor (navelor) sau măcar cu aproximație, dacă acest lucru ar fi prea dificil. În această privință informațiile căpătate în cele din urmă prin domnul Logodi nefiind complete, vă rog domnului Agent, să mă informați dacă toate aceste diplome au fost acordate exclusiv Românilor din Țara Românească și dacă nu s-au atribuit streinilor nenaturalizați.

În momentul stabilirii bugetului Ministerului Afacerilor Streine, am nevoie să cunosc pe acel pe care îl credeți că poate fi acceptat definitiv pentru Agenția Princiară, în ceea ce privește Țara Românească. V-ași fi recunoșcător dacă mi l-ați trimite prin viitorul curier, Camera trebuind să fie sesizată de această problemă la deschiderea sa.

Primiți domnule Agent, asigurarea considerației cea mai distinsă.

V. Alecsandri

Domnului Negri

Agent al Principatelor Unite la Constantinopol.

5.

București, 5 mart. 1860

DOMNUL AGENT,

Articolul 27 din convenția din 19 august, a fixat sediul Comisiei Centrale la Focșani. Situația intermediară a acestui oraș, ar părea într-adevăr mai prielnică relațiilor celor două guverne cu corpul central.

Experiența a demonstrat cu toate acestea câteva inconveniente grave legate de această alegere, inconveniente dintre care unele sînt numai materiale în timp ce altele afectează raporturile dintre cele două puteri de stat atît de dorit să le vezi funcționînd într-o perfectă armonie.

Știți, domnule, că orașul Focșani nu contează decît pe un foarte mic număr de locuințe. Acest număr, astăzi n-ar putea să fie suficient membrilor Comisiei Centrale care vor veni în curînd să se adauge celor de la Curtea de Casație, fără a mai pune la socoteală personalul numeros atașat acestor două corpuri. Însă, lipsa de locuințe a determinat și va determina încă pe persoanele cele mai potrivite poate pentru aceste importante funcțiuni, să le refuze, pentru ca să evite de a se transporta într-un oraș lipsit de cea mai mare parte a condițiilor indis-pensabile vieții. De aici rezultă pentru guvern și pentru Camere o restricție simțitoare în alegerea acestor funcționari și aceasta un timp mai îndelungat chiar, căci nu este probabil ca noile construcții să ofere în curînd adăposturi suficiente tuturor acestor oaspeți.

Pe de altă parte, lucrările Comisiei vor fi împiedicate la Focșani prin totala lipsă a unor izvoare intelectuale, pe care n-ar putea să le întîlnească decît într-o rezidență, prevăzută cu arhive, bibliotecă, imprimerii etc. Pentru a-și procura astăzi ceea ce trebuie în această privință, ea întreprinde o corespondență vastă de unde rezultă o mare parte din timp adesea nefolositor, căci cercetările făcute prin altcineva n-ar putea să înlocuiască pe acelea făcute în mod direct.

Dar cel mai important este faptul că îndepărtarea Comisiei de centrele guvernamentale exclude posibilitatea oricărui schimb preliminar de păreri între guvern și membrii Comisiei. Se ivesc neînțelegeri care încetul cu încetul iau proporții de adevărate conflicte; ura și amorul propriu adăugîndu-se, de aici rezultă orientări vicioase irevocabile, curente care se neutralizează unul pe altul în timp ce ar fi posibil adesea, dacă nu ușor, să se evite aceste divergențe regre-tabile dacă relații mai apropiate ar permite explicații în prealabil și în mod continuu.

Dumneavoastră știți, domnule, în această privință că guvernul nu este repre-zentat în Comisia Centrală prin miniștrii săi, cum este în Camere. Îndepărtarea guvernului de sediul Comisiei îl lipsește de mijlocul prevenirii, prin explicații private date în timp util, a complicațiilor totdeauna supărătoare și uneori fatale pentru armonia puterilor de stat și deci chiar la mersul guvernului.

Aceste diferite inconveniente au fost semnalate încă de multă vreme Prin-țului, de către membrii Comisiei, în convorbiri particulare. În dorința sa de a evita tot ceea ce poate face o aparență anti-convențională, Alteța Sa n-a vrut să dea curs pînă în prezent infățișărilor ce ia-u fost făcute, însă nu poate să le nesocotească.

Alteța Sa a crezut necesar să mă însărcineze să vă scriu, Domnule Agent, pentru a vă informa, cu titlul confidențial totuși, pe lângă guvernul Porții și a reprezentanților Puterilor garante, dacă mutarea Comisiei de la Focșani la Bucu-rești ar fi de natură să provoace din partea lor obiecții și dificultăți serioase. Veți scoate în evidență motivele enunțate mai sus care implică după cum veți vedea, pe de o parte o forță majoră, într-un anumit fel și pe de alta, necesitatea unei mai bune înțelegeri între puterea executivă și Comisie.

Contez pe tactul Dv. pentru a face să se convingă cel ce se cuvine, că nu este vorba aici de nici o idee preconcepută, de deviere de spirit a convenției, care se va îngriji necontenit de mersul Guvernului Alteței Sale, ci numai de îndepărtarea obstacolelor materiale adăugate unor oarecare condiții secundare, puse la cale fără să se fi putut ține seamă de circumstanțe locale.

Vă rog să mă informați imediat despre rezultatul demersurilor făcute de Dv. și să-mi indicați — dacă este cazul — mijloacele oficiale cele mai potrivite pentru a ajunge la rezultatul dorit.

În așteptarea răspunsului Dv. în această privință, vă rog domnule agent să primiți asigurarea considerațiunii mele celei mai distinse.

V. Alecsandri

Domnului Constantin Negri
Agent al Principatelor Unite pe lângă Sublima Poartă

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, microfilm nr. 39, cadrele nr. 14—17.

6.

Paris, 25 sept. 1861.

DOMNULE MINISTRU,

Înainte de a mă duce la Londra pentru a urma instrucțiunile din scrisoarea Excelenței Voastre cu data de 21 august 1861 relativ la locul special pe care Principatele Unite sînt îndreptățite să-l ceară la Expoziția Universală pentru diferitele lor produse, am crezut necesar să sondez mai înainte terenul viitoarelor negocieri pentru a mă asigura de felul dispozițiilor Comitetului Central în privința noastră. N-am să vă ascund deci, Domnule ministru, că raportîndu-mă la informațiile luate la Paris, misiunea cu care Excelența Voastră m-a însărcinat, prezintă mari dificultăți de înfrînt căci ea ascunde o latură politică de o evidență f. puțin voalată pentru a nu atrage atenția oamenilor de stat ai Angliei.

Ori cum ar fi eu n-am să ezit să insist în negocierile care au ca scop să așeze industria țărilor noastre pe aceeași linie ca și cea a țărilor total independente, dar pentru ca să angajez lupta cu oarecare șanse de succes este absolut necesar să mă prezint înarmat cu toate dovezile în fața Comitetului Central al Expoziției însă dovada cea mai importantă este tocmai cea care îmi lipsește adică lista obiectelor pe care Principatele contează să le trimită la Palatul industriei.

Vă rog deci, domnule ministru să binevoiți a da ordine ca să se întocmească această listă cel mai curînd posibil, pentru ca să mi se trimită prin cel mai apropiat curier și profit de această ocazie pentru a vă asigura de cea mai înaltă considerație.

V. Alecsandri

Girantul Agenției Principatelor
Unite la Paris.

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, microfilm nr. 39, cadrele nr. 21—22.
(orig. lb. fr.)

7.

Agencia
Principatelor Unite
la Paris

29 dec. 1861
Paris 10 ianuarie 1862

DOMNULE MINISTRU,

Am onoarea să vă trimit în copie conținutul scrisorii pe care am primit-o de la Comitetul Central al Expoziției de la Londra ca urmare a celei pe care i-am trimis-o în ultima vreme, relativ la dimensiunile spațiului cerut de totalitatea produselor noastre în palatul industriei.

Conținutul acestui răspuns m-a surprins în mod f. neplăcut căci pare să provină dintr-o hotărîre luată f. recent de numitul Comitet, sub influența unui sentiment mai mult ostil decît binevoitor pentru drepturile politice ale Românilor.

Ne vroid să anticipez asupra hotărării pe care guvernul nostru va crede necesar să o ia în vederea noilor condiții impuse pentru expunerea produselor noastre, am socotit de datoria mea să mă abțin de a reclama mai sus contra acestor condiții; de altfel un demers de acest fel, dacă s-ar socoti necesar la București, ar intra în atribuțiile Comisarului permanent al Principatelor Unite.

Acțiunea Agenției române în problema Expoziției a trebuit să înceteze chiar din ziua numirii d-lui Poenaru în calitate de comisar. Acestuia deci îi revine să urmărească de acum înainte noile negocieri care s-ar face încă la Londra și în această privință, v-aș rămâne f. obligat Domnule Ministru de a mă scuti de plictușelile și oboseala unui rol pe care eu n-ași mai putea să-l primesc fără să intru în atribuțiile care revin de drept domnului Poenaru.

Pentru a ușura deci comisarului nostru opera pe care el trebuie s-o ducă la bun sfârșit și pentru a pune la adăpost în același timp responsabilitatea Agenției, în cazul când hotărârea luată la Londra ar da loc la dezbateri în Cameră, n-ași putea să fac altceva mai bun decât să trimit Excelenței Voastre corespondența schimbată între Comitetul Central și Agenție.

Excelența Voastră va găsi în această scrisoare copia exactă a acestei corespondențe și se va convinge, citind actele justificative, că singura vină de care mă acuz eu însumi, în cursul negocierilor mele, este de a fi avut încredere prea mare în promisiunile formale ale Comitetului englez.

Vă rog să primiți Domnule Ministru, asigurarea profundului meu respect.

Girantul Agenției V. Alecsandri

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, microfilm nr. 39, cadrele nr. 23—24.
(orig. lb. fr.).

8

Agencia
Principatelor Unite
la Paris

29 dec. 1861
Paris, 10 ianuarie 1862

DOMNULE MINISTRU,

Avind misiunea în cursul lunii septembrie a anului trecut de a face demersuri pe lângă Comitetul Central al Londrei cu scopul de a obține un loc special în palatul industriei pentru produsele Principatelor Unite, sint forțat să întrerup negocierile care erau conforme instrucțiunilor mele deși n-am avut decât să mă laud de primirea amabilă pe care membrii nunitului Comitet au făcut-o cererii mele.

Era vorba în primul rind de a se admite ca produsele noastre să nu mai fie confundate de această dată cu acelea ale Turciei și scrisoarea domnului Sandford, secretarul Comisiei Majestății Sale Regina, cu data de 16 octombrie 1861 (pe care o alătur aici în copie) constată succesul demersurilor mele.

După spusele acestei scrisori, se pare totuși că comitetul să fi adoptat un nou fel de a vedea privitor la Principatele Unite, căci m-a informat printr-o scrisoare din 7 ianuarie (a cărei copie o alătur) că produsele Turciei, Egiptului, Tunisului și a Principatelor Unite vor fi expuse în același compartiment.

Am înștiințat imediat despre această nouă hotărâre pe Excelența Sa domnul ministru al Afacerilor Străine al Ț. Românești, ca și pe domnul P. Poenaru, comisarul permanent al României pe lângă Expoziția de la Londra și am crezut de datoria mea să informez de asemenea pe Excelența Voastră pentru ca să hotărâți în înțelegere cu colegul Dv. de la București asupra măsurilor care vor trebui să fie luate față de complicațiile care s-au ivit.

Eu n-aș putea, în ceea ce mă privește să-mi dau o părere în această privință pentru că nu este de competența mea să o fac, însă eu rog pe Excelența Voastră de a lua în considerație că Acțiunea Agenției Române în problema Expo-

ziții a trebuit să înceteze chiar din ziua creerii unui Comisariat și că de acum înainte domnului P. Poenaru îi revine să continue negocierile utile în ceea ce privește produsele Țării noastre.

Agenția n-ar mai putea să se amestece în această chestiune fără să încalce atribuțiile comisarului numit ad-hoc.

Rog pe Excelența Voastră să primească asigurarea profundului meu respect. Girantul Agenției, V. Alexandri.

Excelenței sale

Domnului ministru al Afacerilor Străine al Moldovei.

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, microfilm nr. 39, cadrele nr. 25—27. (orig. lb. fr.).

9

Agenția
Principatelor Unite
la Paris

p. 12 februarie
Paris 15 februarie 1862

DOMNULE MINISTRU,

Am onoarea de a vă trimite scrisoarea pe care am primit-o acun chiar din partea Comitetului Central al Expoziției din Londra, împreună cu un imprimat intitulat Deciziile comisiilor Maiestății sale referitoare la Expoziție.

Asta pentru răspunsul Dvs. Excelență pentru a comunica părerea Domnului Sondford secretarul comitetului.

Excelența voastră va găsi de asemenea în acest plic o scrisoare adresată Prințului.

Excelența voastră este rugată s-o remită Alteței sale.

Primiți vă rog domnule Ministru expresia profundului meu respect.

V. Alecsandri

Excelenței sale
Domnului Arsachi
Ministru Afacerilor Străine al
Principatelor Unite.

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, microfilm nr. 39, cadrul nr. 28 (orig. lb. fr.).

10.

Nr. 1

Paris, 3 ianuarie 1866

DOMNULE MINISTRU,

Am onorul a vă aduce la cunoștință că primind depeșea Excelenței voastre prin care m-ați însărcinat a face ca să parvie D-lui Grevy felicitările Guvernului Regal pentru realegerea sa ca prezident al Republicii, am fost la Dl. Freycinet spre a-i comunica cuprinsul acelei depeșe.

Am primit din partea cele mai călduroase mulțumiri în numele noului Prezident, împreună cu asigurările cele mai vii despre simțurile de simpatie ale guvernului francez pentru România. Atitudinea demnă și înțeleaptă a Regatului Român față cu conflagrarea Balcanică au mărit într-un mod simțitor în spiritul oamenilor de stat ai Franciei respectul lor pentru Maestatea Sa Regele Carol, precum și înalta lor considerare pentru oamenii de stat ai României.

În urma vizitei mele la palatul de la Sinai d'Orrey, fiind mare primire la Elizeu în ziua de anul nou, am fost împreună cu întregul corp diplomatic spre a duce felicitările obicinuite Domnului Prezent al Republicii. Profitînd de această ocaziune, am adresat Domnului Grevy cuvintele cuprinse în depeșa Exceleței Voastre. Domnia Sa m'au însărcinat se fiu interpretul simțirilor sale de grațitudine pe lângă Guvernul Regal și totodată mi-au spus că au și primit o scrisoare din partea Maestății Sale Regelui la care au și răspuns.

Cred că Domnul Grevy au comis o eroare. La caz contrar aș fi în drept a me mira că nu am fost încunoștiințat despre trimiterea acelei scrisori autografe și însărcinat însumi a o prezenta Domnului Prezent.

Ori cum să fie însă, me simt fericit de a constata bunele dispoziții ale guvernului francez precum și acele personale a Domnului Grevy pentru înlăturarea definitivă și cit mai grabnică a neînțelegerilor iscate între ambele state din cauza chestiunii vamale. Sper prin urmare Domnule Ministru că în această privire vom găsi în Exceleța voastră un puternic ajutor spre a reînființa între Franța și România cele mai perfecte raporturi de tradițională amicie și cele mai depline satisfaceri de interese reciproce.

Primiți Domnule Ministru odată cu felicitările mele anticipate pentru sfin-tetele sărbători, asigurarea simțurilor mele de înaltă considerare.

V. Alecsandri

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, microfilm nr. 39, cadrele nr. 33—35.

11

Légation de Roumanie
en France
Nr. 463

Paris, 7 Maiu (25 April 1889)

DOMNULE MINISTRU,

Expoziția universală s-a deschis ieri 6 Maiu, cu toată pompa cuvenită serbării geniului omenesc. Ea, prin giganticele sale proporții, prin splendoarea ei artistică, prin aglomerarea celor mai frumoase produceri ale artei, ale industriei și ale naturii, adunate de lumea întreagă într-un local pre cit imens pre atât și feeric, va compta între minunile secolului nostru, și va contribui la potolirea amenințărilor de lupte barbare și singeroase, glorificînd în modul cel mai splendid binefacerile păcii. Fiecare spirit sănătos nu poate decit să se mîndrească de tot ce omul e în stare să creeze și să perfecționeze, cînd el se bucură de liniște și e lăsat în libertate de a păși triumfal pe calea progresului civilisător.

În prezența a sute de mii de spectatori, inaugurarea Expoziției a fost precedată de două discursuri elecuate, unul al Domnului Tirard, președintele Consiliului de Miniștri, care în numele Franței a mulțumit Puterilor străine ce s-au asociat în mod oficial la această operă colosală, sau a încuragiat, prin ajutorii de tot soiul, inițiativa privată. Al doilea discurs, pronunțat de Domnul Președinte al Republicei, cuprinde următorul pasagiu care a fost primit cu aplauze entusiaste :

„C'est dans ces fetes grandioses du travail que les nations peuvent se rapprocher et se comprendre, et que doivent naitre les sentiments d'estime et de sympathie qui ne manqueront pas d'influer heureusement sur les destinées du monde, en avançant l'heure ou les ressources des peuples et le produit de leur travail ne seront plus consacrés qu'aux oeuvres de la paix“.

Excelenței Sale

Domnului Alecsandru Lahovari,
Ministru al Afacerilor Străine,
etc. etc. etc.

BUCUREȘTI

Potrivit sub acest punct de vedere, *Esposiția* nu trebuie să fie considerată numai ca serbarea Centenarului Revoluției franceze, dar mai cu seamă ca serbarea muncii roditoare și înfrățitoare a popoarelor, căci țelul ei adevărat este și de a celebra o pagină din istoria Franței și tot odată de a glorifica splendidoarele manifestări ale inteligenței în toate ramurile științei universale.

1789 reprezintă ziorile deșteptării omenirii din întunericul ignoranței și din păcla nedreptăților seculare, ziori sublime care au produs *Proclamarea Drepturilor Omului*, și au sădit în suflete cultul luminei și a libertății. 1793 reamintește imagini înfrorătoare de inverșunarea patimelor violente; însă, noi străinii, nu trebuie să perdem din vedere că din singeroasele furtuni ale acelei epoci tulburate au scăpat și s-au adăpostit în țările noastre mulțime de emigrați ce ne-au adus un capital precios de învățături folositoare, de care am profitat pentru ca să ne ridicăm treptat la nivelul civilizației moderne.

Aceste considerente, precum și regulile cele mai raționale ale etichetei, au dictat colegilor mei din Corpul diplomatic care se găsesc în același caz ca mine. decisiunea de a asista, în ziua de 6 maiu la ceremonia deschiderii *Esposițiunii*. În cea ce mă privește personal, conformându-mă instrucțiunilor Excelenței Voastre, m-am înțeles cu Domnul de Molthe Hvitfeldt, decanul miniștrilor plenipotențieri, cu Domnul de Beyens, ministrul Belgiei, cu Domnul de Leverhaupt, ministrul Suediei, și cu ceilalți colegi ai mei, și am găsit de cuviință a răspunde afirmativ la invitarea Domnului Președinte al Republicii.

Neurmind în modul acesta, am fi dat o probă de *abținere rău voitoare*, atunci cind, în lipsa Ambasadorilor, ești în mare parte din Paris, însărcinații lor de afaceri (afară de Rus, de Austriac și de Spaniol) au primit ordin să facă act de prezență, în calitate de reprezentanți ai Guvernelor respective, și cind toți miniștrii plenipotențieri au luat parte la festivitatea din 6 Maiu.

Prezența noastră în fața D-lui Carnot a fost bine vădută de populația parisiiană, și foarte apreciată de înaltele autorități. Cred prin urmare că purtarea mea în această ocaziune va fi aprobată de Majestatea Sa Regele cit și de Excelența Voastră, mai cu seamă în considerație cu Guvernul francez, îmi dă puțin deosebi de bunăvoință, îndeplinind numeroasele cereri ce i adresez în privința studenților români, și manifestându-mi neconținut cele mai vii simțiri de simpatie pentru prosperarea României.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

V. Alecsandri,

Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, microfilm nr. 39, cadrele nr. 36—39.

PROIECTELE UNOR LUCRĂRI DESPRE ANUL 1848 ÎN MOLDOVA ȘI UNIRE ÎNTOCMITE DE UN CONTEMPORAN

Gh. UNGUREANU

Din bogata și valoroasa colecție de documente și manuscrise adunate cu trudă de către cărturarul Gheorghe Ghibănescu, se află în păstrarea Arhivelor Statului din Iași două proiecte pentru două lucrări: unul intitulat „48 în Moldova“ și altul, fără titlu, privind Unirea.

Autorul acestora este Ioniță Sion de la Brătești de lângă Tg. Ocna, fiul spătarului Antohi Sion, care împreună cu alți membri ai familiei Sion¹, Teodor Sion, Gh. Sion, poetul și alții sînt cunoscuți din documentele privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova².

Documentele pe care le prezentăm sînt scrise în jurul anului 1876 cînd bătrînul pașoptist avea curajul să scrie într-un manifest intitulat „Fraților români“ următoarele: „Voi stegarilor de la 1848 care vă știți festeliți și pe care națiunea întreagă vă cunoaște, mărturisiți-vă păcatele și veți căpăta spălarea lor prin sîngele vostru“³.

Nu știm dacă autorul a scris lucrările proiectate. În anul 1887 Ghibănescu în foiletoanele pe care le scria la ziarul „Romînul“ arăta ce bogăție de documente găsea la Brătești adunate de Ioniță Sion.

Între acestea găsisem un teanc de foi scrise de Ioniță Sion între care și articole politice despre anul 1848. Citindu-le Ghibănescu scria, tot în „Romînul“, următoarea apreciere asupra lor: „am văzut că autorului îi place a atinge chestiuni generale ca starea morală și socială a românilor pe la 1848“.

¹ Gh. Ungureanu, *Familia Sion*, Iași 1936. În anul 1848 holera bîntuia cu furie în orașul Iași. Antohi Sion nu ținu seama de aceasta, nu plecă din Iași, fiind ocupat cu redactarea corespondenței opoziției împotriva lui Sturdza „că era om învățat și cu mari și adînci idei“. Se îmbolnăvi de holeră și muri la Iași la 18 iulie 1848. În aceeași lună muri și fiul său Costache „bun lucrător de condei“ participant și el la mișcarea revoluționară, prieten bun cu artistul I. Poni. Din familie participanți activi la evenimentele anului 1848 au mai fost fratele său Teodor Sion și nepotul său Gheorghe Sion (poetul) *op. cit.* p. 85 și 134 G. Sion, *Suvenire contemporane*, București, 1915.

² *Documente privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova* editate de Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1960.

³ Arh. St. Iași, Colecția Manuscrise nr. 1797, f. 7.

Din anul 1887 documentele au rămas la Iași și au fost găsite în 1963 aproape putrezite într-o magazie de lângă casele în care a locuit Ghibănescu. Între acestea nu s-a găsit, în legătură cu anul 1848, decît proiectul lucrării.

Ioniță Sion poseda o bogată bibliotecă și aduna cu pasiune documentele și manuscrisele din care a și publicat unele⁴.

În tinerețe a publicat și versuri⁵. A scris în diferite ziare ale timpului articole privitoare la probleme de agricultură.

Bănuim că Ioniță Sion nu a elaborat lucrările proiectate. Ele ar fi constituit un material important dat fiind faptul că autorul, pe lângă darul condeiiului, cunoștea multe amănunte care de altfel se întrevăd în titlurile capitolelor pe care ar fi dorit să le dezvolte.

Documentele pe care le publicăm completează și confirmă datele cunoscute pînă acum.

1

„48 în Moldova“⁶

1. Vodă M. S.⁷
2. Aristocrația
3. Democrația
4. Mergerea lui Coțebu noaptea la M.S.
5. Adunarea de la teatru la 1845
6. Mergerea la Mihai S.
7. Numirea agăi Aslan⁸ Adunarea oștirea la palat sub col. Krupenschi.
8. S.T.R.⁹ merg la ministru Iorgu Ghica 1846
9. Noaptea de ... prinderea lui S.T.¹⁰ și fuga Rîșcanului
10. Studenții S.P.¹¹ merg la Iorgu Ghica 1846
11. Surghiunul lui Poni
12. Agitațiunile partidului democratic
13. Adunarea de la Ghergheleu¹² la 846
14. Adunarea de la Țigănești¹³ la 847
15. Fuziunea partidelor tinerii din imbe părțile
16. Adunarea de la Regensburg¹⁴

⁴ De exemplu în ziarul „Telegraful“ din 6 septembrie 1884 publica un document din 1725.

⁵ În „Foaie pentru minte inimă și literatură pe 1844“, p. 15 publica poezia intitulată *Cerșitorul*.

⁶ Arh. St. Iași, Colecția Manuscrise nr. 1797, f. 1.

⁷ Mihai Sturdza, domn al Moldovei 1834—1849.

⁸ Alecu Aslan fost agă a orașului Iași; demis la 8 iunie 1846.

⁹ Sion Teodor, Tucidide Durmuz, Rîșcanu Teodor (vezi Gh. Ungureanu *Frământări social-politice premergătoare mișcării revoluționare din 1848 în Moldova*, în „Studii“, IX (1958), nr. 3, p. 63).

¹⁰ Sion Teodor și Tucidide Durmuz

¹¹ Sion C. și Poni Ion

¹² Ghergheleu, sat în fostul ținut Vaslui

¹³ Țigănești sat în fostul ținut Tecuci

¹⁴ Hotelierul Conrad Regensburg avea luate cu chirie casele bancherului Mihel Daniil de pe strada mare colț cu Strada palatului, pentru a le folosi cu otel și restaurant. În sala mare de la etaj, cunoscută în trecut pentru balurile, spectacolele trupelor de teatru ambulante, biliard și alte petreceri sub numele de Regheusburger — trahtir, s-a ținut adunarea din martie 1848 prezidată de spătarul Grigore Cuza. În unele documente greșit Petersburg. La parter era un restaurant numit Petersburg.

17. Mergirea la Mihai Vodă cerind 36 puncte
18. Mergirea lui Mihai Vodă la cazarmă
19. Comanda oștirea dată lui Beizade Grigore
20. Eșirea oștirea din cazarmă
21. La C. Sturza
22. La Copou la Mavrocordat
23. Înconjurarea casei
24. Prinderea boerilor
25. Teribila noapte de mart
26. Călcareea caselor noaptea de mart
27. Surghiunii boerilor
28. Zioa de a doua zi
29. Mitropolitu
30. Boerimea
31. Spionii și partizanii curții
32. Holera în Iași
33. Talat Efendi în Iași ; venirea în Iași cu turcii cu sabia scoasă ; Costin Catargi ministru
34. 10 iunie ; primirea la Talat a partizei M.S.
35. 11 iunie, partidele opoziției
36. Adunarea de la Vist. A.S. ¹⁵
37. Adunarea de la Mitropolie. Plebiscit.
38. Adunarea de la frații C. A. Sturza
39. Moartea mitropolitului
40. Moartea lui A. S. ¹⁶
41. Moartea lui A. St. ¹⁷ la Roma
42. Tristetea țării
43. Adunarea de la Grozești ¹⁸
44. Intrarea rușilor
45. Ducerea lui Mihai la Focșani de unde nu s-a mai întors.

2

1. Venirea lui Vogoride caimacam ¹⁹ Curtea lui Vogoride
2. Convenția de la Paris
3. Agitația boerilor cu speranțe la tronul Moldovei
4. Intrigile lui Vogoride cu speranță la domnie
5. Cuza maior sub Vogoride
6. Cuza pîrcălab la Galați
7. Demisia lui Cuza Vodă din pîrcălăbie
8. Ducerea lui Cuza la Ems
9. Schileti vițe hatman
10. Intrigile lui Milicescu cu Schilet(i)
11. Reușita lui Milicescu către Vogoride
12. Chemarea lui Cuza de la feredeie de Milicescu
13. Venirea lui Cuza de la feredeie
14. Cuza colonel și vițe hatman
15. Partidele în țară pentru domnie
16. Partida tinerilor liberali cere domn străin
17. Înțelegerea partidei tinerilor A.R.Go. ²⁰ Mergerea lor la București.
18. Partida Vogoride

¹⁵ Alecu Sturdza de la Miclăușeni ginerele lui Costache Sturdza de la Ruginoasa.

¹⁶ Antohi Sion, tatăl lui Ioniță Sion, a murit la Iași în 1848 de holeră.

¹⁷ Alecu Sturdza vistiernic, mort de holeră în 1848 în Miclăușeni Roman

¹⁸ Grozești sat în fostul ținut Bacău pe moșia lui D. Cantacuzino.

¹⁹ Arh. St. Iași, Colecția Manuscrise, nr. 1797, f. 4.

²⁰ Nu s-au putut identifica

19. Partida Istrate
20. Partida Mihai Sturza
21. Partida Grigore Sturza
22. Căimăcâmia de trei C.S.P. ²¹
23. Listele de persoane cu drept la domnie
24. Alegerea deputaților pentru alegerea de domn, la Bacău Arăpilă
25. Vizita Cogălniceanului lui Alecsandri la Mircești
26. Adunarea deputaților în Iași
27. Seara de 2 ianuarie la Milicescu. Convorbire între Cuza cu Milicescu.
28. Seara de 3 ianuarie, convorbirile între Cuza cu Milicescu, Libobratici și Duca
29. Ziua de 4 ianuarie
30. Convorbire ziua de 4 ianuarie Cuza cu Pisoschi
31. Activitatea lui M.S.F.D. ²², cu oștirile
32. Adunarea de la Elefant în sara de 4 spre 5
33. Propunerea lui Pisoschi
34. Venirea lui Cuza în adunare
35. Agitația nopții de 4 spre 5 ianuarie
36. Dimineața de 5 ianuarie
37. Adunarea deputaților la palat
38. Alegerea
39. Depunerea frinelor guvernului în minele Cuzei
40. Întoarcerea lui Cuza Vodă din biserica Sf. Neculai
41. Vodă face cel întâi general : Milicescu
42. Compunerea ministerului
43. Cuza domn, seara la teatru
44. 24 ianuarie primirea vestei de domnia Cuzei, a Țării muntenești.
45. Venirea deputaților din Muntenia
46. Primirea deputaților munteni în spătăria cea mare
47. Cuvîntul rostit de Rosetachi și răspunsul Cuzei

²¹ Ștefan Catargi, V. Sturza și Anastasie Panu

²² Milicescu, Libobratici, Fote și Duca.

UN DOCUMENT INEDIT DE LA ALECU RUSSO

D. IVĂNESCU

Prin adinca înțelegere și dragoste pentru creația populară, prin profundul patriotism al operei literare, prin ideile sale innoitoare în domeniul filologiei și criticii literare Alecu Russo este un înaintaș valoros al culturii noastre de azi.

Documentul ce urmează ne dezvăluie un aspect mai puțin cunoscut, din însuflețita activitate desfășurată de scriitor pentru izbînda aspirațiilor progresiste ale generației de la 1848 și anume preocuparea sa în vederea dezvoltării învățămîntului prin înființarea de școli „multe și speciale“ atît de necesare „pentru îmbunătățirea sufletească a neamului nostru“ cît și pentru noile nevoi ale țării.

Credem că publicarea lui va interesa atît prin conținut cît și prin construcția frazei, mod de exprimare, limbă — elemente care oferă specialiștilor noi posibilități de cercetare în privința paternității poemului în proză „Cîntarea României“.

Înălțate Doamne !

Îngrijirea înaltă care au sfințit numele unor domnitori în istoria lumii mai pe sus decît cruda și singeroasa biruință este acea îngrijire ce a avut de pravit îmbunătățirea sufletească a noroadelor și noi moldovenii ne fălimu că între domni vestiți prin bătălii, avem domni nemuritori în aducerea aminte prin diosăbita grijă ce aveau pentru îmbunătățirea sufletească a neamului nostru.

Între acești domni bine cuvînțați, ce luat-au în veacul trecut în contra răsipirei materială și morală a țarei Moldovei numărămu cu fală pe fericitul întru pomenire Grigore Alecsandru Ghica vv. carele asămăluie știința cu : „luminosile rază a soarelui de care toate să invieluiescu“, și adaoge a zice : „învățătura face pe om“. Grelile întîmplări a zilelor sale nu putură împiedica ca un domn ce gînde de asămine, a nu pune în lucrare înroditoarele prințipii ; după așezarea și întocmirea școleur din Eși, mare domn își aruncă ochirea și pe tîrgurile de prin țanuturi.

La 1765 dar, cu hrisov din 13 avgust Grigore Alecsandru Ghica întemeiază o școală în orașul Galațului, dotînd școala cu avereca vacantă a monastirei Mavromolu din Galați închinată odinioară unei monăstiră străină de acest nume pustietă și desființată de calamitățile vremei, prin hrisov să pune școala supt cărmuirea părcălabilor și a neguțitorilor cu budget, regule de administrație, un întreg așezămînt în puține linii.

La 1803, Alecsandru Constantin Moruz vv. prin alt hrisov pus supt cre-dința metropolitului, a arhiereilor și a boerilor, înoeste așezarea școlii și hără-zirea averii Mavromolului, avere ocirmuită de la întoarcerea iei de metropolie.

Înălțate Doamne! la organizarea însă a departamentului al învățăturilor, uitându-să a să îndrepta toate fondosurile publice dupe destinația adivarată a dănuitorilor domni și a altora, neînighebindu-să comisii spre a verifica titlurile însărcinatoare unele pentru așezări publice de școle și spitaturi alte pentru școle locale, alte pentru ținerea pompei cultului, statul au dotat Galațul de o școală primară neindestulătoare nici cu încăperile nici cu nevoile târgului, o școală de stat; iar donația domnilor s-au acufundat în casăle centrale, îndoită lovire în dreptățile școlii, ca proprietar și în fălul de înflorire și de slujbe la care era menită de domni hărăzitori.

Eforia orașului Galați, orașul cel mare, carele leagă Moldova cu toate părțile a lumii, carele răvarsă în țară inavuția, orașul carele are nevoie de școle multe și spețiale, prin iscălitul depune înălțimei tale, dreptățile uitate a sale, luind îndrăzneală a înfătoșa hrisovul de hărăzire a fericitului întru pomenire Grigore Alecsandru Ghica, cu nădejdea mîngaitoare că este dat lui Grigore Alecsandru Ghica al doile a restatornici faptele stărucitoare strămoșești.

Părinteasca înțelepciune a înălțimei tale va chibzui importanța pentru Galați de a să bucura și folosi de darul din 1765 înoit la 1803. Eforia umbrită de sufletul măhuit a marelui domn hărăzitor, roagă pe înălțimea ta, în numele orașenilor, a bine voi porunci îndreptarea donației potrivit hrisoavelor păstrate, și a învoi că, de vreme ce târgul Galațului are nevoie osăbită și hotărită pentru școlă, ace avere să se întrebuițază după scopul donatorilor spre a să pute așaza pe lângă clase primare și clase spețiale cerute de nevoile de comerț și navigație a orașului.

Eși, 1855 aprilie 11.

a înălțimii tale plecată și
supusă slugă.

A. Russu

Sfatul nostru extraordinar va lua în deaproape considerație petiția de față și va îndrepta-o Divanului ad-hoc cu alăturatul hrisov. La acea siansă va fi pofțit presfinția sa mitropolitul spre a presusfii, și episcopii eparhioți.

Grigore Ghica voievod

în 11 april 1855

1855 mai 3

Spre indeplinirea innaltului apostil Sfatul încheie ca Secretariatul de stat pe deoparte să împărtășească Divanului Obștesc copie de pe suplica de față și inaltul apostil întovărășită și de copie a hrisovului domnului Grigore Alecsandru Ghica voievod, iară pe de alta va face cuvenitele invitații și prea sfînțiilor saie mitropolitul și episcopii eparhioți spre a asista la Divanul Obștesc în zilele de *tratație acestei chestii*.

Catargiu; C. Ghica ș.a.

Arh. St. Iași, fond Secretariatul de Stat Tr. 1764, op. 2013, dosar nr. 243, f. 15 și 22.

CONTRIBUȚII LA ISTORICUL BIBLIOTECII NAȚIONALE DE LA COLEGIUL „SF. SAVA“

DIMA-DRĂGAN CORNELIU

Domnia lui Constantin Brîncoveanu, a însemnat o perioadă deosebit de favorabilă pentru dezvoltarea culturii și învățămîntului în Țara Românească.

În această epocă, de multiple realizări pe tărîm cultural-artistic, își află începutul, la anul 1694, și prima instituție de învățămînt superior din țara noastră — Academia domnească din București. Crearea Academiei de la mănăstirea Sf. Sava a fost facilitată, fără îndoială, și de sprijinul unui mare cărturar contemporan, Constantin Cantacuzino stolnicul, care își desăvîrșise studiile umaniste la vestita Universitate din Padova.

Din climatul umanist al Italiei, stolnicul Constantin Cantacuzino adusese, în 1669, și o bogată colecție de cărți, la care a adăugat, an de an, zeci și sute de noi publicații, constituind la Mărgineni una din cele mai însemnate biblioteci formate cîndva pe teritoriul patriei noastre. Aici își află izvorul și Biblioteca Academiei grecești, care va deveni, după 1830, prima bibliotecă publică din țara noastră. Cîteva din publicațiile donate inițial de stolnicul Constantin Cantacuzino, alături de alte cîteva sute intrate în patrimoniul aceleiași biblioteci, mult mai tîrziu, în 1839, se păstrează și astăzi în Biblioteca Academiei.

Deși nu dispunem de informații privind conținutul și dezvoltarea bibliotecii de la Sfîntul Sava în primii ani de funcționare a Academiei domnești, putem presupune totuși că, dacă Hrisant Notara, patriarhul Ierusalimului, propunea la sfîrșitul anului 1708 construirea unui local special pentru tipografie și bibliotecă, iar domnitorul Constantin Brîncoveanu îi comunica, la 4 februarie 1709 că: „...neapărat pentru un lucru ca acesta vom lucra și noi să-și ia săvîrșirea...“¹, bibliotecă se

¹ *Scrisoarea lui Constantin Vodă Brîncoveanu către Patriarhul Hrisant, 4 februarie 1709.* [Răspuns la două scrisori anterioare: 23 noiembrie 1708 din Damasc și 24 decembrie 1708 din Sfînta cetate (Ierusalim)] în *Hurmuzachi*, vol. 14, partea I-a, Buc., 1915, p. 413 (doc. 439).

„Știrea ce ni dai că ai vorbit acolo cu Preasfînțitul nostru acela, ca să se facă după gîndul Tău o casă de piatră pentru tipografie și o bibliotecă în cuprinsul Sfîntului Sava, am aflat-o, și mi-a părut bine

dezvoltase destul de mult în cei aproape 15 ani de la înființarea Academiei.

Hotărîrea de a ridica pentru bibliotecă o clădire adecvată și încă-pătoare a determinat și o creștere corespunzătoare a fondului său de publicații. La 13 septembrie 1710, Radu Dudescu îi scria, din Tirgoviște, patriarhului Hrisant Notara : „Și să fie tot așa spre știința Ta și ceea ce privește *materia bibliotecii* (subl. n.) căci și din aceia s-a găsit destul și nădăjduim în Dumnezeu că în primăvara viitoare să ia sfîrșit și aceia [localul tipografiei și al bibliotecii] după dorința Ta...“². Așezarea publicațiilor în noul local începe abia după 28 februarie 1714³, iar la 24 aprilie, același an, acțiunea de organizare a bibliotecii era aproape încheiată. Primul bibliotecar, care a lucrat la orînduirea fondului alături de Marcu din Cipru, profesor la Academie, a fost Nicolae de Porta, secretar al lui Constantin Brîncoveanu⁴. El organizase în prealabil și biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino de la mănăstirea Mărgineni⁵.

pentru această faptă, și neapărat că pentru un lucru ca acesta vom lucra și noi să-și ia săvîrșirea ; pentru care și arhiereul nostru ni-a spus că se vor cheltui pînă la o mie de lei numai. Primăvara aceasta ce vine nu e chip, Doamne, să se înceapă, de oarece, precum știi, pricina ciumei a oprit vara trecută slujba ce mai este la Sfîntul Sava, și la școală, și, pînă ce slujba aceasta nu se va isprăvi nu se poate începe cu tipografia și biblioteca ; dar și aceia la vremea ei, Dumnezeu dînd sănătate, va începe și-și va lua sfîrșitul, cum se cuvine după dorința Ta“.

Clădirea bisericii Sfîntul Sava și a „Școlii de învățat carte“ s-a încheiat la 20 iulie 1709 (Cf. N. Iorga — *Viața și domnia lui Constantin Brîncoveanu*, Buc., 1904, p. 172).

² Radu Dudescu către Hrisant, Patriarhul Ierusalimului, despre isprăvirea bisericii Sf. Sava și dorința lui de a se face un schimb cu biserica Stelei. (Tirgoviște, 13 sept. 1710) în *Hurmuzachi*, vol. 14, partea a III-a, p. 77 (doc. 47).

³ Scrisoarea lui Marcu din Cipru Porphyropulos, dascăl din București, către Patriarhul Hrisant Notara, în *Hurmuzachi*, vol. 14, partea I-a, p. 573 (doc. 568).

⁴ Îl menționează ca secretar al lui Constantin Brîncoveanu : N. Dobrescu și C. Giurescu — *Documente privitoare la Constantin Brîncoveanu* ; Buc., 1907, p. XIII—XIV și N. Iorga — *Istoria literaturii române în sec. XVIII*, vol. 1, p. 39—43. După moartea lui Ștefan Vodă Cantacuzino și a stolnicului Constantin Cantacuzino, Nicolae de Porta, îl urmează pe George Cantacuzino, fiul lui Șerban-Vodă Cantacuzino, care la 28 septembrie 1719 este numit, de austrieci, ban al Olteniei. Din decretul de numire reiese că la acea dată „Nicolaus de Porta“ îndeplinea funcția de secretar al Consiliului de administrație al Olteniei. (Cf. Constantin Obedeanu — *Grecii în Țara Românească*, Buc., 1900, p. 612 ; Alexandru A. Vasilescu — *Oltenia sub austriaci*, vol. 1, Buc., 1929, p. 117, 119, 126, 134—135 ; în calitate de membru al Consiliului de Administrație — p. 148 ; retras din funcții datorită vârstei — p. 150 și C. Giurescu — *Material pentru istoria Olteniei supt Austriaci*, 3 vol., Buc., 1944).

⁵ Se pare că biblioteca de la Mărgineni a avut în persoana lui Nicolae de Porta un adevărat bibliotecar. La 26 februarie 1714, Marcu din Cipru, profesor la școala de la Sf. Sava, arăta, într-o scrisoare către Hrisant Notara : „La bibliotecă (biblioteca școlii), acum începem a așeza cărțile cu signor de Porta“. (Cf. *Hurmuzachi*, vol. 14, partea I-a, p. 573). Cîteva luni mai tirziu, la 1 iulie 1714, Ștefan-Vodă Cantacuzino, fiul stolnicului, îi scria patriarhului Hrisant Notara că lucrarea latinească trimisă cu rugămîntea de a fi tradusă îi este înapoiată, deoarece Nicolae de Porta, care trebuia să împlinescă această lucrare „s-a îmbolnăvit săracul, și, de slăbiciunea, care-l ține și pînă acum, n-a

Sub domnia lui Nicolae Mavrocordat biblioteca de la Sf. Sava continuă să prospere, domnul manifestându-și de la bun început dorința de a sprijini acest așezământ de cultură: „scopul nostru, — declara N. Mavrocordat, la 2 martie 1716, într-o scrisoare către patriarhul Hrisant Notara — anume este să adăugim acolo [la biblioteca Sf. Sava și Sf. Gheorghe] și alte cărți, nu să luăm; așa dorim“⁶.

Un moment important în evoluția Bibliotecii Academiei de la Sf. Sava îl constituie Hrisovul domnitorului Alexandru Ipsilante, din anul 1776, privind organizarea școalelor⁷. Acum se începe catalogarea „cărților școalei și cîte altele se vor afierosi de oamenii iubitori de Dumnezeu și pioși școalei“, sînt stabilite și puse în aplicare primele reguli de circulație a publicațiilor, iar răspunzător de întreaga activitate a bibliotecii este desemnat „un epistat credincios, adică bibliotecariu orînduit“, care „era și purtătorul de grija ucenicilor [din internatul școlii]“⁸.

Spre sfîrșitul secolului, în 1791, domnitorul Mihail Șutu dispune verificarea întregii bibliotecii, în vederea mutării ei la biserica Sf. Gheorghe⁹, în timp ce școala fusese transferată în clădirile de la biserica Domnița Bălașa. Biblioteca va reveni la Sf. Sava, probabil în anul 1818, odată cu deschiderea primei școli în limba română condusă de Gheorghe Lazăr, iar în 1821 [„în vremea răvrătirii“, după cum glăsuiește un document contemporan], cărțile sînt depuse la biblioteca Mitropoliei. Mult mai tîrziu, în luna mai 1835, în perioada de reorganizare a Bibliotecii Colegiului Sf. Sava, Eforia Școalelor va cere Mitropoliei să înapoieze cărțile și instrumentele de fizică „ce s-au fost lăsat în păstrare la Biblioteca Sf. Mitropolii“¹⁰, precum și „o altă ladă cu niște cărți tot ale Școalei ce sînt plătite, de Eforie, părintelui Efrosin Poteca“¹¹. La 17 mai 1835, Nicolae Iliescu, secretarul Eforiei, ridică de la Mitropolie numai cărțile ce au aparținut vechii Academii domnești, în număr de 208 volume, problema lucrărilor achiziționate de la Eufrosin Poteca urmînd să fie clarificată ulterior.

Existența unui fond inițial de cărți, a cărui vechime urca pînă în zilele stolnicului Constantin Cantacuzino, este atestată și de alte documente contemporane. În tratatul său de geografie publicat în anul 1835,

putut căuta s-o talmăcească“. Domnitorul precizează însă — în continuare — că „mi-a spus tot el, de Porta, că în biblioteca Mărginenilor se află o cărticică întocmai ca aceasta, și o vom lua pe aceia ca să i-o dăm s-o prefacă în răgaz...“ (*Hurmuzachi*, vol. 14, partea I-a, p. 611—612).

⁶ *Nicolae-Vodă Mavrocordat către Patriarhul Hrisant Notara*, în *Hurmuzachi*, vol. 14, partea II-a, p. 782 (doc. 771).

⁷ V. A. Urechia — *Istoria școalelor*, vol. 4, Buc., 1901, p. 70 și Constantin Erbicianu — *Cronicari greci cari au scris despre români în epoca fanariotă*, Buc., 1888, p. XX.

⁸ *Colecția de documente Hurmuzachi*, vol. 14, partea a II-a, p. 1270; V. A. Urechia — *Istoria școalelor*, vol. 1, Buc., 1892, p. 51; Mihai Popescu — *Colegiul Național „Sf. Sava“. Cea mai veche școală românească*, Buc., 1944, p. 38 și 43.

⁹ V. A. Urechia — *Istoria școalelor*, vol. I, Buc., 1892, p. 66 și Nicolae Stoicescu — *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Buc., 1961, p. 129.

¹⁰ Arh. St. Buc., Mitropolia din București, documentul CDLXIX.2.

¹¹ Ibidem, documentul CDLXIX.3 (12 nov. 1835).

Iosif Genilie, bibliotecarul de mai târziu al Colegiului, nota că, la acea dată, școala de la Sf. Sava dispunea, printre altele, și de o „bibliotecă mare cu scripturi de diferite limbi“¹².

Un an mai târziu, la 10 mai 1836, Nicolae Iliescu, secretarul Eforiei, va prelua, pentru Biblioteca națională, în baza art. 246 din Regulamentul școalelor, cărțile și manuscrisele aparținând Mitropoliei din București¹³. Vizitînd la 10 august 1836 Colegiul de la Sf. Sava, Timotei Cipariu nota: „Din dreapta Muzeului este biblioteca națională cu la 8 000 de cărți, ci încă, nepuse în rînd; are asemenea 2 odăi; multe sau mai toate [cărțile] sînt prea bune...“¹⁴.

Odată cu preluarea cărților de la Mitropolie, prima etapă, de constituire a colecțiilor, se consideră a fi încheiată. Se impunea deci, în continuare, organizarea bibliotecii și deschiderea ei cît mai grabnică pentru lectură publică. În acest scop, Eforia școalelor întocmește, la 15 septembrie 1836, un Jurnal care stabilește criteriile de organizare și de activitate ale Bibliotecii naționale de la Sf. Sava. Jurnalul, elaborat de Petrache Poenaru, constituie, de fapt, primul regulament de organizare și funcționare a unei biblioteci publice din țara noastră¹⁵.

Bibliotecar este numit medelnicerul Gheorghe Ioanid, profesor de limba greacă la Colegiul Sf. Sava, iar custode Nicolae Nenovici, cel care în anul 1848 va fi desemnat comisar revoluționar pentru județul Brăila, iar în perioada imediat următoare va milita neobosit pentru realizarea Unirii Principatelor¹⁶.

Deosebit de importante pentru evoluția ulterioară a bibliotecii sînt prevederile din regulament care se referă la prelucrarea publicațiilor și întocmirea cataloagelor. Astfel, bibliotecarul avea obligația să inventarieze „în registruri șnuruite subț a sa iscălitură și răspundere, cărțile și manuscriptele ce i se vor da în seamă“ și să așeze întregul fond de publicații „într-o rînduială sistematică, clasificîndu-le după limbă, după materie și după autor“. Cataloagele pentru cititori urmau să reproducă întocmai „rînduiala așezării cărților“. Aceste indicații de fac-

¹² Iosif Genilie — *Geografie istorică, astronomică, naturală și civilă a Continentelor în general, și a României în parte*. Buc. În tipografia lui Eliad. (1835). p. 216 și în *Foaie pentru mînte, inimă și literatură*, 1841, nr. 29 (20 iulie), p. 230 și *Descrierea Bucureștiului făcută de I. Genilie în anul 1835* în „Studii“, IX (1858), nr. 1, p. 121.

¹³ Marta Anineanu — *Din istoria bibliografiei românești. Catalogul sistematic din 1836 al Bibliotecii Mitropoliei din București, în Studii și cercetări de bibliologie*, I (1955), p. 120.

¹⁴ (Călătoria în Muntenia la 1836 de T. Cipariu). În: *Prietenii istoriei literare*, I (1931), p. 377 și Vasile Netea — *Timotei Cipariu și George Barițiu călători prin Țara Românească în 1836*. Note pe marginea unui text inedit, în: „Studii“, IX (1958), nr. 1, p. 124.

¹⁵ Arh. St. Buc., Ministerul Instrucțiunii — Țara Românească, dos. nr. 5014/1839, f. 158 și 186 și Dima-Drăgan Corneliu — *Petrache Poenaru și problemele organizării bibliotecilor publice în Țara Românească*. În: *Căluza bibliotecarului*, XVII (1964), nr. 1 (ian.), p. 59—60 (textul jurnalului).

¹⁶ Gh. Părnuță, — *Figuri de dascăli revoluționari, la anul 1848*, în „Revista Arhivelor“, III (1960), nr. 2, p. 151 și 155—160 și *Istoria României*, vol. 4, Buc., 1964, p. 26.

tură originală decurg din structura catalogului sistematic al bibliotecii Mitropoliei, redactat sub îndrumarea lui Petrache Poenaru în anii 1835—1836, și, după cum o dovedește cu prisosință Jurnalul Eforiei, din concepția biblioteconomică a acestui mare cărturar român.

După aproape doi ani de muncă intensă pentru prelucrarea publicațiilor, Biblioteca națională se deschide pentru public la 8 iunie 1838, punind la dispoziția cititorilor, pentru început, numai fondul de limbă franceză¹⁷.

Sala de lectură a bibliotecii fiind deschisă publicului cititor, iar catalogarea tuturor publicațiilor desfășurându-se într-un ritm susținut, Eforia școalelor începe acțiunea de depistare și preluare a cărților profane aflate la mănăstirile din Țara Românească, deoarece „este cunoscut, că într-aceste cărți se află multe din cele mai importante despre a lor raritate și cu toate acestea se află foarte neîngrijite și mucelesc aruncate în câte un colț de boltă”¹⁸. În anii 1839—1841 Gheorghe Ioanid vizitează principalele mănăstiri din Țara Românească și înregistrează toate cărțile convenite bibliotecii. Uneori reușește să aducă publicațiile la București, salvând astfel de completă risipire vestigiile unor mari colecții de cărți (de exemplu, peste 300 cărți de la Mănăstirea Mărgineni, ctitorie a Cantacuzinilor), alte ori întâmpină o categorică opoziție din partea conducătorilor diferitelor așezăminte bisericesti care tergiversează predarea cărților sau nu permit nici catalogarea lor, cum e cazul mănăstirii Horezu unde se mai păstrau, la începutul secolului XIX, peste patru sute de cărți din biblioteca lui Constantin Brîncoveanu.

În această perioadă Eforia școalelor depune eforturi serioase pentru punerea în practică a legii depozitului legal, de la care încercau să se eschiveze, în primul rînd tot oficialitățile bisericesti¹⁹. Începînd cu anul 1839 Secretariatul Statului trimite regulat Eforiei lista cărților ce s-au tipărit în anul precedent și care urmează să apară în anul respectiv²⁰, fapt care înlesnește întrucîtva depistarea editorilor și tipografilor care încercau să se sustragă de la obligațiile depozitului legal. Sistemul

¹⁷ Ion I. Nistor — *Dezvoltarea bibliotecilor noastre publice*, Buc., 1947, p. 6—7.

¹⁸ Arh. St. Buc., Ministerul Instrucțiunii — Țara Românească, dos. nr. 7760/1836, f. 20 (Adresa Eforiei școalelor din Principatul României, către Logofeția Treburilor Bisericești, din 14 august 1838).

¹⁹ La una din repetatele scrisori ale bibliotecarului Gheorghe Ioanid adresate episcopului de Buzău, acesta din urmă răspunde „că spre sporirea Bibliotecii, mai în urmă, cînd se va înlesni, cugetă a face în ajutor pe cît buna sa Voință și rivnă, ce are către acest al obștii folositor așezămînt o vor îndemna, iar datoare [Prea Sfinția Sa] nu se cunoaște a da cele cite opt ecsemplare, supt cuvînt, că după copriinderea acelu paragraf [art. 247 din Regulamentul școalelor] editorii se indatorează la această dare, și editori se înțeleg numai aceia, care tipăresc cărți sau ale lor sau străine spre negoț, iar Prea Sfinția Sa așezînd această tipografie particulară în Sfînta Episcopie tipărește cărți bisericesti pentru trebuința eparhiilor” (Cf. Arh. St. Buc., Ministerul Instrucțiunii — Țara Românească, dos. nr. 5014/1839, f. 15).

²⁰ Arh. St. Buc., Ministerul Instrucțiunii — Țara Românească, dos. nr. 5014/1839, f. 114.

va funcționa, cu intermitențe, pînă în anul 1848, după care vor fi tot mai multe litigii între editori și Biblioteca națională.

În vederea îmbunătățirii orarului de funcționare a bibliotecii, care era deschisă pentru public numai 3 ore pe zi iarna și 4 ore vara, și pentru accelerarea procesului de prelucrare a fondului, Eforia școalelor înființează la 19 iunie 1840 un al doilea post de custode. În noile condiții, catalogarea cărților progresează în mod sensibil, încît, la 21 ianuarie 1842, Gheorghe Ioanid înștiințează Eforia că a săvîrșit „așezarea tuturor cărților de toate limbile cite se află în bibliotecă în număr de treisprezece mii și peste șapte sute volume cu cataloagele lor pe materii/, cerînd totodată să i se aprobe demisia din funcția de conducător al bibliotecii ²¹.

Succesorul lui Gheorghe Ioanid la conducerea bibliotecii va fi Iosif Genilie, profesor de geografie la Colegiul Sf. Sava. Acesta, procedînd la verificarea bibliotecii, va înainta Eforiei, la 2 august 1843, un amplu și detaliat raport asupra situației întregului fond de cărți de care dispuneau la acea dată, Biblioteca națională și biblioteca școlii din Craiova ²².

„Listă de limbi în general și a sumelor respective din Biblioteca Națională“.

			În Buc. [urești]	În Cra[iova]	Lips[ă]
I	Romanice	Latine	3 075	—	10
		Italice	1 605	—	1
		Române	1 204	451	55
		Franceze	4 990	—	4
II	Germanice	Nemțești	359	—	—
		Ingleze	28	—	—
III	Slavice	Slavone	30	—	—
		Rusești	72	—	—
IV	Elinice	Eline	756	18	8
		Grece manuscrise	186	—	6
		Grece	395	71	18
V	Orientale	Ebraice	—	—	—
		Arabice	26	—	—
		Persice	4	—	—
		Turcice	12	—	—
		Maghiare	16	—	—
Total :			12 758	540	102

În anii premergători revoluției din 1848, biblioteca își concentrează activitatea spre completarea fondului național de tipărituri și publicarea primului catalog tipărit.

²¹ Ibidem, f. 327.

²² Ibidem, f. 464.

Pentru realizarea primului deziderat, biblioteca achiziționează în repetate rînduri lucrări tipărite în limba română în afara granițelor Țării Românești, la Buda, Viena, Blaj, Iași sau cărți ieșite de sub teacurile tipografiilor din Tîrgoviște (un *Ceaslov* tipărit în anul 1715), Rîmnic (*Oarecari secreturi ale lucrării pămîntului*, 1785), sau București (*Biblia* lui Șerban-Vodă Cantacuzino, 1688).

În preajma anului 1848, vede lumina tiparului și o importantă lucrare bibliografică redactată în cea mai mare parte de Gheorghe Ioanid și completată și îngrijită de Iosif Genilie: *Catalogul bibliotecii Colegiului național*, vol. I, 1846; vol. II, 1847. Manuscrisul acestei lucrări, din care s-au tipărit, cu recomandăția lui Petrache Poenaru, 50 de exemplare, fusese predat tipografiei Colegiului Sf. Sava la 1 mai 1845²³. Cîțiva ani mai tîrziu, la 14 octombrie 1851, Petrache Poenaru propune bibliotecarului Iosif Genilie continuarea catalogului tipărit în anii 1846—1847, prin tipărirea unui supliment care să cuprindă „un Catalog general al cărților puse în Biblioteca Colegiului după tipărirea catalogului celui mare”²⁴. Numai moartea prematură a lui Iosif Genilie (1852) a putut împiedica realizarea acestei indicații. Totuși, A. Pretorian, noul conducător al bibliotecii, a întocmit un catalog supliment, care a rămas însă în manuscris („Cărțile intrate în Biblioteca de la anul 1852 iulie 21” [pînă la 22 septembrie 1854]“)²⁵.

După înăbușirea revoluției din 1848 în Țara Românească și re-instalarea — prin forța armelor — a regimului regulamentar, caimacamul și, ulterior, domnul Barbu Știrbei au luat „cele mai severe măsuri pentru paza ordinii interne, de interzicere a pătrunderii în țară a publicațiilor cu caracter revoluționar și a revoluționarilor înșiși”²⁶. De teama revoluției este interzisă presa democratică, iar școlile sătești sînt redeschise abia în toamna anului 1856.

În ansamblul măsurilor restrictive puse în aplicare după revoluția din 1848 se încadrează și noul regulament intern de funcționare impus bibliotecii de la Sfîntul Sava la 15 decembrie 1849. Întrucît „Citirea cărților politice imorale (revoluționare n.n.) — după cum precizau dispozițiunile Eforiei școalelor — aduce în sufletele cititorilor o adăpare otrăvitoare, o eczaltație înrăutățită, și un sfîrșit rău, căci în loc de a învăța să respecte ceea ce să respectează, își face iluzii vătămătoare și pentru sineși și pentru societatea în care treiește”, publicațiile care „vor trata despre istoria popoarelor și a stării vieții] civile, nu se vor da cu nici o condiție cititorilor ci vor fi poprite pentru totdeauna...”²⁷.

Potrivit noului regulament, cititorii nu aveau îngăduința să traducă pasaje din cărțile împrumutate pentru citire sau să facă note personale de lectură; se exceptau lucrările de matematică, dar și în acest

²³ Ibidem, dos. nr. 1701/1845, f. 8.

²⁴ Ibidem, dos. nr. 2591/1849, f. 253.

²⁵ Ibidem, dos. nr. 2591/1849, f. 367—371.

²⁶ *Istoria României*, vol. 4, Buc., 1964, p. 223.

²⁷ Arh. St. Buc., Ministerul Instrucțiunii — Țara Românească, dos. nr. 2591/1849, f. 42.

caz cititorul era dator să prezinte — pentru control — bibliotecarului sau custozilor, toate însemnările sau extrasele.

Deși Eforia școalelor considera aplicarea noului regulament drept o măsură de prevedere, deoarece „în cărțile ce a îngrijit a strînge și a depoza în acel așezămînt ... nu s-ar găsi niciuna care cu citirea ei ar aduce în mintea cititorului boala de care se vorbi mai sus...“, procesul intentat lui C. D. Aricescu, la începutul anului 1850, avea să dezvăluie, că în biblioteca Colegiului Sf. Sava erau multe cărți prohibite, între care și celebrul pamflet al iacobinului francez Jean Paul Marat — *Les chaînes de l'esclavage* (Lanțurile sclaviei).

Între hîrțile confiscate de la C. D. Aricescu s-a descoperit și o traducere integrală a prefetei de la ediția a treia (Paris, 1830) a cunoscutului pamflet al lui Jean Paul Marat. Pentru a nu divulga pe Scarlat Fălcoianu, posesorul exemplarului după care s-a realizat traducerea, C. D. Aricescu a arătat, în fața comisiei de anchetă, că s-a folosit de exemplarul aflat la biblioteca Colegiului Sf. Sava²⁸.

Aflînd de existența acestei cărți revoluționare în biblioteca Colegiului, domnul dispune, la 10 ianuarie 1850, revizuirea întregului fond de publicații și deschiderea unei anchete privind împrejurările care au favorizat pătrunderea lucrării lui Marat în biblioteca publică din București: „Cu mirare s-a văzut făcînd parte în biblioteca școlii cărți poprite de a-și avea ființa lor aici și cu atît mai mult, în sinul școlii, precum aceia intitulată *Esclavajul Proșin* (*Les chaînes de l'esclavage*). Atît pentru cercetarea vremii în care s-a îngăduit băgarea ace[stei] cărți în bibliotecă, cit și pentru revizuirea tuturor celorlalte cărți aflate acolo, spre dovedire de să mai găsesc și alte asemenea, numim o comisie alcătuită de dumnealor actual și fostul Directori ai școalelor Paharnicul Costache Brăiloiu și Clucerul Petrache Poenarul și Directorul Departamentului trebilor din lăuntru“²⁹.

Raportul înaintat de către Eforia școalelor, la 17 ianuarie 1850, ca răspuns la hotărîrea domnească, precizează că lucrarea incriminată a ajuns în Biblioteca națională pe calea unei donații: „Eforia însă după stăruirea ce a făcut și strașnică îndatorire ce a pus bibliotecarului, încă de mai nainte, a primit astăzi raportul său, în care arată că după o deamăruntă căutare ce a făcut tuturor cataloagelor, a găsit că cartea intitulată *Les chaînes et* (sic) *l'esclavage* este din acelea ce-au rămas daru de la răposatul Stavrache Niculescu³⁰, și care cărți viind de la

²⁸ Vezi relatarea amplă a acestor împrejurări, în scrierea lui C. D. Aricescu — *Procesul și estilul meu la Snagov*, Buc., 1859, p. 71—74.

²⁹ Arh. St. Buc., Ministerul Instrucțiunii — Țara Românească, dos. nr. 2150/1850, f. 1.

³⁰ Stavrache A. Niculescu a fost profesor de fizică și chimie la Colegiul Sf. Sava. Cuvinte de laudă îi aducea și Petrache Poenaru, în cuvîntarea rostită la serbarea de sfîrșit de an de la Colegiul Sf. Sava, la 29 iunie 1846: „Din catedrele cu care ar trebui a se mai îndeplini învățăturile gimnaziale, acea care s-ar înființa acum, este învățătura fizicii și a himiei, fiindcă costisitoarea colecție de mașinile trebuincioase la aceste cursuri se afla acum dobîndite prin bogatele danii ce s-au făcut Colegiului atît mai dinainte de către d-lui paharnicul Ioan Filipescu, cit mai de curînd de către fostul student la Paris, dintre com-

acest dănuitor fără listă s-au depus în bibliotecă la anul 1846, după ce s-a făcut catalog, precum însuși fostul Directorul Clucerul Poenaru arată acum Eforiei prin răspunsul ce i s-a cerut³¹.

La 26 ianuarie 1850, domnul va da o decizie definitivă privind verificarea bibliotecii Colegiului și eliminarea publicațiilor revoluționare: „Se poftorește porunca de a revizui toate cărțile din bibliotecă, ca de vor mai fi de fire, care să nu erte a figura în bibliotecă, să se osebească. Tot într-o vreme se va cerceta, cum a putut „bibliotecarul a lăsa cartea *Les chaînes de l'esclavage a o lua Aricescu acasă*“³².

Comisia alcătuită la 10 ianuarie 1850 a revizuit întregul fond al Bibliotecii naționale „osebind“, după porunca domnească, toate lucrările cu conținut revoluționar, care au fost distruse ulterior. Acest fapt ni-l atestă și *Catalogul de lipsa cărților Franceze și Române* (din biblioteca Colegiului Sf. Sava) redactat de noul bibliotecar A. Pretorian la 4 noiembrie 1852. Catalogul inserează la pagina 4, la rubrica „Politique“, nr. 196 și lucrarea lui Marat — *Les chaînes de l'esclavage*³³.

Pe timpul verificării și ulterior, datorită morții bibliotecarului Iosif Genilie, a fost oprit accesul cititorilor în sala de lectură, biblioteca reșchizându-se pentru public abia la 10 decembrie 1852³⁴.

Revenit la conducerea Eforiei școalelor, Petrache Poenaru acordă o atenție primordială problemei întocmirii unor instrumente complete de informare bibliografică pentru Biblioteca națională. Astfel, la 9 aprilie 1859, Eforia școalelor a constituit o comisie formată din August Treboniu Laurian, E. Winterhalder și Cezar Bolliac care avea, în primul rînd, menirea „De a examina după ce metodă mai bună s-ar putea forma unu catalogu generalu allu bibliotecii“³⁵. În jurnalul încheiat la 10 iulie 1859³⁶, comisia alcătuită din Laurian, Winterhalder și Costache Aristia, venit la conducerea bibliotecii în primăvara anului 1856 (Cezar Bolliac nu a participat la lucrările comisiei) propune întocmirea unui catalog alfabetic pe fișe mobile. („Țidule de carton tăiate după formatul ce se va da de la legător, pe cari se înscrie: a) numele autorului urmat de titlul întreg al cărții, de locul și de anul tipăririi; b) numărul tomurilor; c) formatul cărții“). Totodată, se renunță și la așezarea pe limbi, cărțile fiind orînduite în depozit numai în funcție de conținutul

patrioți, Stavrache Niculescu. a căruia răposare o jelim pentru intinsele cunoștințe ce acest tînăr dobîndise și pentru talentele ce se dezvoltaseră intrînsul și care ar fi fost de mare folos patriei“ (Cf. George Potra — *Petrache Poenaru cititor al învățămîntului în țara noastră*, Buc., 1963, p. 363—364).

³¹ Arh. St. Buc., Ministerul Instrucțiunii — Țara Românească, dos. nr. 2150/1850, f. 4. Răspunsul lui Petrache Poenaru (9 ianuarie 1850), dos. nr. 2591/1849, f. 46; în același dosar, f. 52, răspunsul bibliotecarului Iosif Genilie la adresa Eforiei Școalelor.

³² Ibidem, dos. nr. 2150 1850, f. 6.

³³ Ibidem, dos. nr. 2591 1849, f. 408.

³⁴ La 29 noiembrie 1852, Eforia școalelor cere redactorului publicației semi-oficiale *Vestitorul românesc* să tipărească un anunț pentru redeschiderea Bibliotecii naționale de la Colegiul Sf. Sava. (Cf. dos. nr. 2591/1849, f. 402). Înștiințarea a apărut în nr. 96, 3 decembrie 1852, p. 1.

³⁵ Ibidem, dos. nr. 3812/1857, f. 427.

³⁶ Ibidem, f. 487 și 514.

lor, folosindu-se clasificarea cu 30 de diviziuni din catalogul tipărit. Catalogul alfabetic urma să fie completat cu un catalog sistematic și cu un catalog al achizițiilor curente, „în care se vor trece cărțile achiziționate în cursul anului, cu prețurile lor, și cele dăruite cu numele donatorului“. La 13 iulie 1859 comisia s-a întrunit din nou și a elaborat devizul pentru confecționarea a 30 de cutii de carton pînzate, pentru așezarea fișelor, și a 60 000 „țidule de carton (mucava)“³⁷.

Necesitatea organizării unui sistem cît mai complex de mijloace de informare a cititorilor era determinată, în cea mai mare măsură de creșterea continuă a fondurilor de publicații ale bibliotecii, atît sub raport cantitativ cît și din punct de vedere tematic. La sfîrșitul anului 1836, după preluarea cărților de la Mitropolie, Biblioteca națională dispunea de peste 8 000 de volume, în 1843 fondul de publicații se ridica la 12 758 unități, iar la 14 iunie 1857, bibliotecarul Costache Aristia raporta Eforiei că „numărul total al cărților Bibliotecii în ființă [...] se urcă la 21 561 volume“³⁸.

Dar simpla constatare cifrică nu este însă suficient de revelatoare. Pentru aprecierea valorii sociale a unei biblioteci trebuie luați în considerare și alți factori printre care, pe prim plan, se situează politica de completare a fondurilor de publicații.

Nota dominantă în politica de completare a colecțiilor de publicații a fost, la Biblioteca de la Sf. Sava, problema constituirii unui cît mai complet fond național de tipărituri, ceea ce a și conferit acestei instituții caracterul de bibliotecă națională.

S-a început prin instituirea legii depozitului legal și comasarea publicațiilor laice aflate la Mitropolie, la Episcopiile și mănăstirile din țară. Paralel, s-a trecut la achiziționarea lucrărilor tipărite în limba română în afara granițelor Țării Românești și a tuturor publicațiilor apărute în Țara Românească, înaintea introducerii depozitului legal. Pentru prima oară în istoricul bibliotecilor noastre se încearcă constituirea unei biblioteci care să reunească toate cărțile, broșurile, ziarele și revistele care au apărut sau continuau să apară în cele trei provincii românești: Țara Românească, Moldova și Transilvania. Biblioteca națională de la Sf. Sava, era abonată an de an la principalele ziare și reviste care apăreau peste munți, în Transilvania, sau în Moldova (*Gazeta de Transilvania*, cu suplimentul său *Foaie pentru mînte, inimă și literatură*, *Albina Românească*, cu suplimentul literar *Alăuta românească*³⁹, *Dacia literară*⁴⁰, *Steaua Dunării*⁴¹). S-a recurs și la schimbul direct de publicații între Biblioteca națională de la Sf. Sava și editorii de cărți și reviste din Moldova. La 5 iulie 1840, Mihail Kogălniceanu, mulțumind Eforiei școalelor pentru „cărțile ce Cinstita Eforie au bine voit a-mi trimite“, oferă în schimb cîte un exemplar din toate publicațiile pe care le va edita: „eu din parte-mi nu voi lipsi a adresa Bibliotecii Colegiului

³⁷ Ibidem, f. 490.

³⁸ Ibidem, f. 69.

³⁹ Ibidem, dos. nr. 1705/1845, f. 1.

⁴⁰ Ibidem, dos. nr. 5014/1839, f. 161.

⁴¹ Ibidem, dos. nr. 3812/1857, f. 446.

Sf. Sava ori ce publicație va eși din tipografia mea“⁴². Cu aproape două decenii mai târziu, la câteva luni după dubla alegere ca domn a lui Alexandru Ion Cuza, atât în Moldova cât și în Țara Românească, un alt cărturar, de data aceasta muntean, propune unificarea și extinderea prevederilor legii depozitului legal în ambele principate: „Să se scrie Ministerului Cultului din Moldova prin cellu localu, ca să invite pe Redacțiile jurnalelor de acolo, de a trimite 4 exemplare la bibliotecă națională de aci, precum și jurnalele muntene iar pe de altă parte bine ar fi ca acel Ministru să se înțeleagă cu cellu de aci, ca asemenea să se urmeze și cu jurnalele muntene pentru biblioteca din Iași. În acest chipu se va stabili mai bine raporturile de reciprocitate între amîndouă bibliotecile“⁴³. La 15 august 1859 o propunere similară a venit și din partea Ministerului Cultului și Instrucțiunii Publice din Moldova: „Prin regulamentul Bibliotecii școalelor din Moldova fiind prevăzută facultatea preschimbării cărților românești tipărite aici și cele editate prin țările surori, în scop către înauțirea colecției opurilor naționale, sub-scrisul are onoare de a invita Dl. Ministru să binevoiți a da cuvenitul ordin pentru ca bibliotecarul de acolo să intre în corespondenție cu acest de aici spre a se înțelege în privirea unei reciproce preschimbări a cărților de care biblioteca ar avea prisosință pentru acele de care pot avea lipsă...“⁴⁴. Pentru început, s-au trimis Bibliotecii din Iași, la sfîrșitul anului 1859, cîte două exemplare din ziarele ce apăreau atunci în Țara Românească.

Prin venirea lui August Treboniu Laurian la conducerea Bibliotecii naționale din București, concepția inițială, de a aduna în bibliotecă toate publicațiile tipărite în cele trei provincii românești sau publicate în limba română, indiferent de locul de editare, se îmbogățește cu o idee deosebit de valoroasă și de actuală, ideea de „a se face pentru Bibliotecă o colecțiune de toate broșurile și de toate cărțile publicate asupra Principatelor Române“⁴⁵. August Treboniu Laurian propune colecționarea tuturor lucrărilor „publicate în Franția de la anul 1830 pînă în ziua de astăzi“. Este evidentă latura politică a acestei propuneri, deoarece Țările Române constituiau atunci obiectul unor ample controverse politice pe plan european.

În politica de completare a colecțiilor, își face tot mai mult loc preocuparea „tinzînd la înauțirea bibliotecii mai cu seamă în cărțile ce interesează istoria Patriei“⁴⁶. Accentul cade asupra corpurilor de cronici străine privind Transilvania, Moldova și Țara Românească și asupra manuscriselor românești relative la istoria patriei.

Creșterea interesului general pentru problemele de tehnică, tehnologie, industrie, știință, determinată de angajarea treptată a Țărilor Române pe drumul dezvoltării capitaliste se reflectă și în acțiunea de înzestrare a Bibliotecii Statului cu cele mai noi lucrări din aceste domenii. La

⁴² Ibidem, dos. nr. 5014/1839, f. 161.

⁴³ Ibidem, dos. nr. 318, f. 446.

⁴⁴ Ibidem, f. 571.

⁴⁵ Ibidem, f. 881.

⁴⁶ Ibidem, f. 518.

10 septembrie 1851, Iosif Genilie înștiința Eforia școalelor că recent „s-a publicat «Spiritul Naturei», o prețioasă carte de faimosul fizic și chimic danez Oersted, o foarte adâncă teorie a fizicei și chimiei moderne”⁴⁷; începînd cu anul 1860, Biblioteca națională se abona, la recomandarea lui Laurian, și la periodicul „Bulletin de la Société des encouragements pour l'industrie nationale” care apărea la Paris⁴⁸, iar la 5 noiembrie 1862 bibliotecarul Colegiului, cerînd permisiunea Ministerului de a cumpăra cărțile „de interes tehnic” rămase de la inginerul C. Schweder, nota: „asemenea cărți [cu caracter tehnic] lipsesc la Biblioteca națională și că ar fi foarte de dorit ca ramul tehnic să fie mai bine reprezentat în colecțiunea cărților de consultat de către junii noștri ingineri civili”⁴⁹.

Importante fonduri de cărți au intrat în patrimoniul Bibliotecii naționale de la Sf. Sava și pe calea donațiilor. Multe asemenea danii de cărți au fost citate și în studiile anterioare; șirul lor se cere a fi însă completat și cu unele ofrande care nu au luat drumul publicității ci au rămas între miile de documente de arhivă. Astfel, la 16 iulie 1857 intrau în posesia Bibliotecii naționale cărțile care au aparținut pictorului revoluționar Barbu Iscovescu⁵⁰, la 1 aprilie 1859 dăruia o frumoasă colecție de cărți Nicolae Krețulescu⁵¹, așa cum, citeva zile mai târziu Eufrosin Poteca oferea întreaga sa bibliotecă Colegiului Sf. Sava („Catalog de cărțile părintelui Eufrosin Poteca, Arhimandrit și Egomen la Sf. Monastire Motru din județul Dolj: Românești, grecești, latinești, franceze și italiene, pre cari le hărăzește la Biblioteca națională din Sf. Sava a Colegiului din București”⁵²).

Dacă frecvența donatorilor era o mărturie reală a prețurii de care se bucura Biblioteca de la Sf. Sava în rîndul contemporanilor, prestigiul acestei instituții depășise cu mult granițele Țării Românești. La 20 aprilie 1865, bibliotecarul Colegiului anunța Ministerul de resort că „M. S. [Napoleon III, împăratul Franței], în înalta sa solitudine pentru științi și litere a bine-voit a decide ca un exemplar al acestei importante publicațiuni [vol. I din *Operele complete* ale epigrafistului italian Bartolomeo Borghesi] să se dea, în numele său, principalelor biblioteci din Europa, între care a binevoit a însemnat Biblioteca națională din București”⁵³.

Înființată la sfîrșitul secolului al XVIII-lea prin strădania unui domnitor generos și cu sprijinul unui mare om de cultură, Biblioteca Sf. Sava se putea număra, numai după un veac și jumătate de existență, printre cele mai cunoscute biblioteci din Europa.

⁴⁷ Ibidem, dos. 2591/1849, f. 208.

⁴⁸ Ibidem, dos. nr. 3512/1857, f. 691.

⁴⁹ Ibidem, dos. nr. 472/1862, f. 46.

⁵⁰ Ibidem, dos. nr. 3812/1857, f. 82—84.

⁵¹ Ibidem, f. 424.

⁵² Ibidem, f. 541—543.

⁵³ Ibidem, dos. nr. 591/1863, f. 128.

ANEXE

1

1836 oct. 5, București

Regulamentul de organizare și funcționare a bibliotecii publice de la Colegiul Sfintul Sava.

JURNAL

Pentru întocmirea bibliotecii în Sf. Sava punându-se mai întâi în lucrare dispoziția regulamentului școalelor § 246 și mutându-să în Colegiu cărțile ce s-au aflat în bibliotecă la Sf. Mitropolie, urmează acum a se hotărî și persoanele care trebuie să fie însărcinate cu așezarea sistematică a acestei bibliotecii, și cu paza bunei orînduiei într-ouă cite se ating de această slujbă.

Eforia, dar, luînd în băgare de seamă § 249 al regulamentului școalelor, coprinzător că unul din profesori va împlini slujba de bibliotecar, și potrivit cu bugetul anului curgător, în care se hotărăște o sumă de 600 lei pentru slujba de inspecția muzeului și bibliotecii, hotărăște ca dintr-această sumă să se dea lei două sute pe lună leafa bibliotecarului și una sută lei leafa unui custodu, ajutoru al său, și însărcinează pă d. medelniceru G. Ioanid profesorul de limba grecească cu slujba de bibliotecar cu leafa de mai sus arătată de două sute lei pă lună, și pă d. N. Ne-novici cu slujba de custod cu leafa de una sută lei pe lună, începîndu-să amîndouă aceste lefi a se socoti de la întîiu noiembrie 1836.

— „Îndatoririle bibliotecarului vor fi : a primi și a trece în registruri șnu-ruite, supt a sa iscălitură și răspundere, cărțile și manuscriptele ce i se vor da în seamă, a le așeza toate într-o rînduială sistematică, clasificîndu-le după limbă, materiae și după autor ; a ținea cataloage deosebite în fiște care limbă și potrivite cu rînduiala așezării[i] cărților ; a îngriji să se păstreze toate cărțile în bună stare, să nu se pearză vre una sau să se rupă foi dintrînsele ; a păzi cu toată întregimea regula ce acum se așează de Eforie, de a nu se da afară din bibliotecă nici o carte sau Manuscript fie ori care persoana ce ar face această cerere ; a vizita în toate zilele biblioteca și lucra acolo, cînd va fi trebuință pentru scrierea cataloagelor și a registrurilor de care s-a vorbit mai sus ; a priveghia ca să se păzească buna orînduială între cititori și a se face slujba de către subalternii[i] săi cu toată exactitatea cerută ; a face revizie la cite o parte a bibliotecii cel puțin cite o dată pe lună, și oricînd se va găsi cu cuviință de către directorul școalelor supt a căruia imediată inspecție, ca unui locțiitor al Eforiei, se află pusă și biblioteca ; a îngriji să intre în bibliotecă exemplarele ce s-au hotărît, prin Regulamentul Școalelor § 247 că trebuie să dea la bibliotecile naționale din cărțile ce se va (sic) tipări într-acest Printîpat.

Îndatoririle custodelui sînt a ținea biblioteca deschisă publicului în toate zilele, afară de duminica și sîrbătorile cele mari cite cinci ceasuri pe zi, însă în semestru de iarnă trei ceasuri înainte de amiază de la 9 pînă la 12 ceasuri și două după amiază de la 2 pînă la 4, iar în semestru de vară, două ceasuri înainte de amiază de la 10 pînă la 12 ceasuri și trei după amiază de la 2 pînă la 5 ceasuri, a ședeia în sala de cetit a bibliotecii nelipsit în toate aceste ceasuri, priveghînd a se păzi liniștea și buna orînduială între cititori ; a le să da îndată cărțile ce vor cere și a se așeza iarăși la locul lor. Custodul va fi însăfirșit dator a lucra în bibliotecă supt poruncile bibliotecarului, orice acesta îl va orîndui să facă din ceea ce va privi slujba acestui așezămînt.

Pentru aducerea cărților ce se vor cere în sala de cetire și așezarea lor iarăși la loc se va întrebuița unul din slugile Colegiului care va trebui să cunoască numerile ; acesta va îngriji și pentru încălzirea și măturarea sălii de cetire.

1836 oct. 15
București.

Dosar nr. 5014/1839, f. 158 și 186 (copie)

1838, martie 11, Craiova

Inspectorul Școlii centrale din Craiova, Ion Maiorescu, cere Eforiei sprijin pentru punerea în aplicare a prevederilor Regulamentului școlilor care se referă la înființarea unei biblioteci pe lângă Școala centrală din Craiova și înzestrarea ei cu publicații de calea depozitului legal.

CĂTRĂ CINSTITA EFORIE A ȘCOALELOR NAȚIONALE
INSPECTORUL ȘCOALEI CENTRALE

Paragraful 247 din Regulamentul Școlilor publice cuprinde, că: „se va face orînduială, ca autorul sau editorul, ce va publica vreo carte în Principatul Țării Românești, să fie dator să dea cinci exemplare pentru biblioteca școlii din București, și trei pentru biblioteca școlii din Craiova“. Asemenea paragraful 248 are: „Redactorii gazetelor și a altor lucrări periodice, vor da numai cîte un exemplar la fieștecare dintr-aceste două biblioteci“.

Nu sînt la îndoială, că orînduiala acea despre care se vorbește în acești doi articoli, s-a și făcut. Dovadă destul de apăsămint pentru aceasta, sînt înșii articoli aceia, la a căror împlinire, cînstitul Secretariat al Statului leagă pe toți, cari cer slobozenie de a se deschide tipografii. Ba mai mult: cînstitul Secretariat al Statului leagă pe toți autorii și editorii, ca să depue exemplare din cărțile ce se tipăresc la biblioteca din București și la cea din Craiova.

Un articol din aceștia, anume al 7-lea cuprinde: „Editorul, Autorul, și tipograful sînt datori, a depune la Secretariatul Statului un exemplar din cartea ce se va tipări, cînci la Biblioteca Națională de la Sf. Sava, și două la biblioteca Școlii din Craiova“. Toți proprietarii de tipografii iscălesc acei 8 articoli ce li se propun de la cînstitul Secretariat, și numai atunci li se dă slobozenia de a tipări, cînd prin iscălitura lor s-au îndatorat la împlinirea acelor articoli, între care e și adusul aci de mine, al 7-lea. Eu gîndesc că acei articoli nu sînt scriși acolo numai pentru a negri hîrtia, nice numai pentru o goală formalitate; eu gîndesc că guvernul își are sfîrșitul său într-aceasta. Cu toate aceste este un lucru de mirare a vedea că Școala din Craiova n-are măcar o hîrtie tipărită pe care să o poată numi a sa!, cînd totuși o bibliotecă în Școala Centrală nu numai este de trebuință, ci și de cinste. Cînstea însă să o lăsăm la o parte. Dar trebuința nu me lasă [să] tac. De aceea devreme ce eu ca un Inspector al acestei Școale mă simț deodată și advocat al drepturilor și-a cînstei ei, — rog pe cînstita Eforie, ca să binevoiască a-mi înfățișa acest raport, cînstitului Secretariat al Statului cu un adres din parte-și, ca să sloboază o nouă poruncă, prin care să se facă tuturor editorilor, autorilor și tipăritorilor aducere aminte de acea la care s-au îndatorat iscăcind articolii propuși de cînstitul Secretariat al Statului, ca după aceasta să-și îplinească datoriile ca bărbați, trimetînd la Școala Centrală din cărțile pînă acum tipărite cel puțin într-un exemplar, iar din cele ce se vor tipări să trimită totdeauna atîtea cîte se poruncesc în articolul al 7-lea. Asemenea să se urmeze și cu gazetarii. Altmîntreilea nu e putîntă să avem bibliotecă vreodată.

Nr. 25
Martie 11—1838
Craiova

I. Maiorescu

[Rezoluția Eforiei]: „Dl. Bibliotecar al Colegiului strîngînd exemplarele ce sînt hotărîte a le lua dupe la editori pentru biblioteca de aicea va cere și cele ale bibliotecii de la Craiova și le va trimite prin expedire în primirea și în păstrarea D-lui Maiorescu — inspectorul acelei școli“.

Dosar nr. 7791/1836, f. 290 (original)

Cuor Eforie a Instrucției Publice

Bibliotecarului Colegiului

Cu respect și face cunoscută Cuor Eforie ca Dorit-
u, cari frecventă Biblioteca Națională, veștii a se im-
partași și de citirea gazetelor străine, sub însemnăto-
rău a propune și a cere deslegare, de pôte și aprobate, a
se aduce și toți căte se scriu în limba Română precum
Stăca Dumăzii, Tribuna Română și cete lalte, asi dice că
trebuia să se aducă și toți cete scrieri în limbi străine,
dar și marginescă numai la cete unubi și în acelle limb-
cari se profesă în Gimnaziul nostru, adica unu și aru
Ellenică, Germană, Francesă și acellu ce încep acum
de curîndu în limba Italiană, forte avuți, intitulată
Il Mondo Letterario, ce se tipăresce în Turin.

C. Aristia

De se face Ministerului Culturii din Moldova, ^{prin cete lalte}
ca invia pe Admistrul jurnalului de cete, de cete, de cete
și exemplar de biblioteca națională de cete, și cete
și jurnalul unu și aru. Nu se de cete și aru
și aru și cete Ministeru și de cete și aru
cete de cete, ce cete și de cete și aru
jurnalul unu și aru și aru
biblioteca din Iași. În aru
și aru și de cete și aru
și aru și de cete și aru
și aru și de cete și aru
și aru și de cete și aru

NO 20

23 Mai 1859

3

1840, iunie 19, București

Cu prilejul înființării unui al doilea post de custode la Biblioteca națională, Eforia școalelor dă noi instrucțiuni de organizare și funcționare a bibliotecii.

JURNAL

Pentru ținerea bibliotecii deschisă mai multe ceasuri pă zi, și pentru trebuința ce s-a cunoscut ca pentru acest sfârșit să se orînduiască un al doilea custod, care din preună cu cel acum în ființă împărțind vremea de opt ceasuri, în care trebuie să fie deschisă biblioteca, unul să păzească înainte de amiazi zi patru ceasuri, și altul după amiazi zi alte patru ceasuri, Eforia dînd această chibzuire în cunoștință M.S. și luînd dezlegare prin ofițul nr. 406 spre a se orîndui un al doilea custod la bibliotecă tot cu leafă de una sută lei pă lună, Eforia numește la acest post pă Domnul N. Nenovici cu leafă de lei una sută pă lună socotindu-să de la 1 Iulie, cu aceste îndatoriri dar.

— „Îndatoririle slujbei în bibliotecă se hotărăsc a fi cele următoare :

D. bibliotecar rămîne ca și mai nainte singur respunzător a primi și a trece în registrurile șnuruite, supt a sa iscălitură cărțile și manuscriptele ce i se vor da în seamă de către Eforie, a le așeza toate într-o arîndueală sistematică, clasificîndu-le după limbă, după materie, după ediție și după autor ; a îngriji să se pestreze toate cărțile în bună stare, a nu se perde vreuna sau a să rupe foi dintrînsele, a păzi cu toată întregimea regula așezată de a nu se da afară din bibliotecă nici o carte sau manuscript ; a vizita în toate zilele biblioteca, și a lucra acolo cînd va fi trebuință, pentru scrierea cataloagelor și a registrarilor ; a priveghea ca să se păzează buna orînduială între cititori, și a se face slujba de către subalternii săi cu toată eczactitatea cerută ; a face revizie la cite o parte a bibliotecii cel puțin cite odată pe lună ; și va îngriji a intra în bibliotecă exemplarele ce s-a hotărit prin Regulamentul Școalelor § 247 că trebuie să se dea la bibliotecile Naționale din cărțile ce se vor tipări într-acest Prințipat ;

Fiește care custod va păzi cu rîndul la bibliotecă în toate zilele afară de Duminica și sărbătorile cele mari cite patru ceasuri pă zi în zi de vară, și cite trei în zi de iarnă, adecă unu de la 8 ceasuri pînă la 12 înainte de amiazi și celălalt de la 2 ceasuri pînă la 6 după amiaz vara, iar iarna unu de la 9 ceasuri pînă la 12 și celălalt de la 1 ceas pînă la 4.

Fie care va fi dator a șede a în toate ceasurile sale nelipsit din bibliotecă, privighind a se păzi liniștea și buna rînduială între cititori, a li să da îndată cărțile ce vor cere, și a se așeza iarăș la locul lor. Amîndoi custozi vor fi înfîrșit datori a lucra în bibliotecă în ceasurile hotărite supt poruncile bibliotecarului, ori ce acesta li va orîndui să facă, din ceea ce va privi slujba acestui așezămînt. Întimplindu-să a se bolnăvi vre unu din custozi celălalt va fi dator a împlini și locul aceluia în ceasurile hotărite.

Mih. Ghica

N. 599
19 Iunie 1840
București

P. Poenaru
N. Iliescu

Dosar nr. 5014/1839, f. 159 (original)

1849, dec. 15, București

Adresa Eforiei școalelor către conducătorul bibliotecii de la Colegiu, prin care se îngrădește accesul cititorilor la publicațiile social-politice și se instituie măsuri suplimentare de control asupra imprumutului de cărți în sala de lectură.

CĂTRE BIBLIOTECARUL COLEGIULUI SERDARU I. GENILIE

Nr. 880, decembrie 15, 1849.

Eforia fiind incredințată că dumneata cunoști bine prințipele însărcinării ce este dată dumitale în dignitatea de bibliotecar al celui așezământ public, și tot atât ca profesor cât și ca om al societății care știi a se empuce probabilitățile, trebuie să cunoști în toată vremea importanța și scopul adevărat pentru care este dată publicului sloboda citire în acea bibliotecă, care este un simplu ajutor pentru cei ce n-au mijloace ca să-și cultive duhul din propriile lor cărți, Eforia n-a mai îngrijit a da Date nouă instrucții, mai cu seamă într-o vreme, când știi din experiență, că citirea cărților politice imorale aduce în sufletele cititorilor o adăpare otrăvitoare, o eczaltație înrăutățită, și un sfârșit rău, căci în loc de a învăța să respecte ceea ce să respectează, își face iluzii vătămătoare și pentru sineși și pentru societatea în care trăiește.

Și cu toate că Eforia știe că în cărțile ce a îngrijit a strânge și a depozita în acel așezământ, uneori chiar după raportarea ce i s-a făcut atât de către dumneata, cât și către ceilalți după vreme bibliotecari, și care cărți sînt mai toate literare și industriale, nu s-ar putea găsi niciuna, care cu citirea ei ar aduce în mintea cititorului boala de care se vorbi mai sus, dar ca să aibi atât dumneata ca un șef al celui așezământ, cât și custozii săi, o lămurită idee de prințipele de bună orînduială ce se păzesc în fiecare bibliotecă publică, vi se fac cunoscute cele următoare :

1. Nici un cititor ce va veni în biblioteca Colegiului nu va fi volnic a cere și a lua în mină vreo carte spre citire, fără mai întîi a înfățișa bibliotecarului, sau custozilor, prin bilet scris, titlul acei cărți, care cercetîndu-se îndată de către bibliotecar, și cunoscîndu-se că este științifică, să se dea apoi cititorului numai spre citire și însemnîndu-se cu numele lui într-acei bilet să se păstreze acolo ;

2. Toate cărțile ce au să se dea cititorilor vor fi numai din cele literare, industriale și matematice ; într-această categorie intră și gazetele permanente. Iar cîte cărți vor trata despre istoria popoarelor și a stării vieții[i] civile, nu se vor da cu nici o condiție cititorilor ci vor fi poprite pentru totdeauna și nescoase din raioanele dulapurilor bibliotecii[i] ;

3. Nici un cititor nu va avea voie a traduce acolo în bibliotecă din vreun uvraju fie măcar de orice specialitate nici a face notiții dintrînsele ; dacă însă acel uvraju va trata despre matematică, atunci cetitoru[ul] își va face observațiile sale, și la eșirea sa din bibliotecă le va arăta bibliotecarului sau custozilor ;

4. Că nici un cititor nu este volnic a lua cu sine vreo carte din bibliotecă, și îndată ce o va citi să o dea în mîna custozilor ca să o așeze la locul ei, această privighere este dată bibliotecarului și custozilor prin aste îndatoritoare reguli de mai nainte.

Eforia dar, dînd acestea în știință dumitale se cunoaște datoare a mai adăuga că, cînd din cauza acestor reguli (care ar fi însă de prisos a se mai da dumitale pentru cuvintele expuse), se va ocaziona vreo necuviință, atunci Eforia nu va mai putea arăta nici cea mai mică toleranță și toată responsabilitatea va cădea pe însăși persoana dumitale.

Dosar nr. 259/1849, f. 41 (concept)

Dle. A. V. Laurian, Vintehaber, C. Dalt.

Sprijin scolarilor, vorindu-se sa se ocupe cu reorganizarea si completarea bibliotecii nationale, si inviti pe Dle. sa impuna cu alti persoane competente in materie materiala, sa se ocupe cu D. Bibliotecarii, sa se faca un inventar al tuturor, a scrii scrisorile si sa se faca o examinare asupra tuturor cartilor care sunt in posesia publica pentru un catalog general al bibliotecii; si care sunt cartile care sunt indispensabile sau necesare in scopul sa se faca un inventar, si care sunt in posesia particulara; si care din cartile care sunt incomplete si vor putea completa biblioteca sa se faca un inventar asupra tuturor bibliotecii publice.

Scuturati scrisorile din fiecare una din aceste Biblioteci. - Diletele si cele care se afla la ora de distrugerea de scrisorile, impune pe D. Bibliotecarii.

Proceduri, si mai, sa se asista in toate aceste lucruri, sa se asiste in toate aceste lucruri, sa se asiste in toate aceste lucruri, sa se asiste in toate aceste lucruri.

Si sa se ocupe cu D. Bibliotecarii, pentru ca sa se ocupe cu D. Bibliotecarii, pentru ca sa se ocupe cu D. Bibliotecarii, pentru ca sa se ocupe cu D. Bibliotecarii.

CA 805. Laurian
CA 806. Vintehaber
CA 807. C. Dalt.

1852, noiembrie 13, București

Referat informativ al bibliotecarului A. Pretorian, care a urmat la conducerea bibliotecii după moartea lui Iosif Genilie. Referatul enumeră și prezintă natura măsurilor organizatorice pe care le-a luat în vederea redeschiderii bibliotecii.

ONORABILEI EFORII A ȘCOALELOR

Bibliotecarul Colegiului

După săvârșirea reviziei cărților române și franceze înscrise în catalogul Bibliotecii] subînsemnatul a crezut de datorie a se ocupa cu orînduirea cărților cumpărate de la răposatul Bălăceanu și celor de la dumneaei păhărniceasa Sisanopol precum și de cele dăruite Bibliotecii] de presfinția sa episcopul Argeșului. (fiind toate grămădite confus pe jos în bolta din fund și eospuse a se consuma de urmezeală). Spre acest sfîrșit subînsemnatul a trebuit mai întii a copia liste din dela onorabilei Eforii spre a putea cunoaște numărul volumelor acestor biblioteci, căci cu părere de rău trebuie a spune că la orînduirea sa n-a găsit nici măcar o hîrtie din corespondența predecesorului său cu onorabila Eforie.

Din totalul sus-ziselor biblioteci s-au ales autorii clasici și mai cu seamă biblioteca răposatului Bălăceanu ce este destul de intinsă în Jurisprudență și s-a întocmit o nouă bibliotecă într-una din încăperile de alături; de numărul ecsemplarelor și cantitatea volumelor ce cuprinde această bibliotecă s-a făcut catalog ecsact, după limbă, materie și autor, pe care subînsemnatul are onoarea a-l alătura pe lîngă aceasta onorabilei Eforii.

Iar pentru cărțile ce nu intră în acest Supliment catalog, unele uvraje fiind incomplete și cele mai multe din cărți nelegate, ceea ce și împiedică de a se da la lectură, s-a depus într-un dulap în bolta din fund, întocmindu-se și de numărul lor iarăși un deosebit catalog clasificat și acesta după limbă, materie și autoru.

Însfîrșit subînsemnatul dorind a da o socoteală ecsactă de lucrarea sa, alătură pe lîngă această și altă listă cu litera A deslușitoare de lipsa cărților franceze și romine înscrise în cataloagele Bibliotecii] și aflată la revizia ce a făcut acestor două limbi și două alte liste cu Nr. 1, 2, 3, 4 și 5 de lipsa și prisosul cărților cumpărate de la răposatul Bălăceanu și dumneaei Sisanopol, precum și un rezumat spre a se lua idee de lipsă și prisos în total.

Bibliotecar, A. Pretorian

1852, noiembrie 13

[Rezoluția lui P. Poenaru]:

„Să se facă publicație pentru deschiderea Bibliotecii; biblioteca se va deschide de dimineața dela 10—1 și după prînz dela 2—4. Custozii vor sta unul de d'mineața și altul după prînz“.

Dosar nr. 2591/1849, f. 401 (original)

6

1853, ianuarie 28, București

Se acordă profesorilor din București dreptul de a lua cu împrumut, pe termen de 15 zile, publicații din fondul Bibliotecii naționale.

JURNALU

„Eforia, cunoscînd lipsa de Bibliotecă privată în această capitală, și voindu a înlesni Domnilor Profesori, pe cîtă este posibilă, mijloacele necesariu d-a putea perfecționa fără diferență fiecare studiulu relativu la care este însărcinatu a-lu preda în scoalele publice; hotărăște prin acestu jurnalul a se da voie Domniilor Profesori de aci, ca să poată lua în viitoru cu împrumutare cărți din Biblioteca Colegiului Naționalu, însă nu va putea lua ori-care, de cîtă numai două volume, fie dintr-un singuru uvrăgiu sau din două uvrage ce privescu relative numai la studiulu ce propune fie-care Professoriu în classulu său, și nu va putea ține aceliu două volumme la sine, decîtă celu multu unu terminu de cinci-sprezece zile.

Această dăcișune se va comunica, ațitu Dlui Bibliotecariu alu Colegiului, cîtu și Domnilor Profesori, spre știință și întocmai urmare.

P. Poenaru

C. Basianu

Secr. S. Neagoe

Nr. 5
1853, Ianuarie 28

Dosar nr. 2591/1849, f. 486 (original)

7

1857, ianuarie 11, București

Costache Aristia face Eforiei școalelor o **amplă informare** asupra situației precare din punct de vedere material și organizatoric în care se afla biblioteca la începutul anului 1857.

ONORABILEI EFORIE A INSTRUCȚIUNII PUBLICE

Bibliotecarul Colegiului

Subînsemnatul vine cu respect a respunde la adresa Onorabilei Eforii, cu nr. 1786 din 24 și primită la 29, tot din decembrie.

Acum Biblioteca fiind foarte întunecată de atmosferica umiditate mai ales pe unde nu sînt nici sobe, și de va sta cineva numai uă oră, neaparat îl poate ataca peripleumonia, nu se poate face catagrafia cuvenită.

Biblioteca se află astăzi în tristă stare; a trecut un an și trei luni decînd mi s-a încredințat, și nu mi s-a dat pînă acum lista cărților.

Unii din D. D. profesori cîți au luat cărți și cu un an înaintea venirii mele și mai iau, nu le trimit înapoi după regulă la termenul prescris.

Erau doi gardeni totdeauna; dar acum este numai unul și pentru Biblioteca și pentru Muzeu, și acesta nu prea cunoscut, militarii eșind din alăturata bucătărie cu tăciuni înflăcărați pe viscol de multe ori au amenințat și incedi[u]; am strigat, am țipat și am oprit răul.

Ciți tipăresc cărți și jurnale nu se supun a ne trimite numărul, după legiure...

Necurătenia din pregiur, abia mai dăunăzi s-a spulberat și cu urfă purtare unor oameni selbatici; mulțumită Onorabilului colonel d. V. Vlădoianu. — Subtînsemnatul puțin a zis incredințat că va fi destul și sperînd că cu Onorabila autoritate va face îndreptare; Eară pentru ceruta cauțiune vine asemenea cu onoare a ruga pe Onorabila Eforie a-l îngădui pînă la prescrisul termin ce i s-a dat, și lui și custozilor, pentru cari și subtînsemnatul s-ar pune garant, pe cît a putut cunoaște probitatea și onestitatea dumnealor, cînd ar fi o proprietate privată; atît subtînsemnatul cît și custozii, orînduiți d-a dreptul, nu recomandați de bibliotecar, cată a se asigura, asigurînd pe Onorabila Eforie de va fi aprobată astă propunere [Rezoluție] „Să se facă jurnal desființînd pe acela adoptat de a se da cărți la domnii profesori, iar cheazăsie neapărat urmează să dea d. Aristia, precum dumnealui garantează.“

nr. 1
Anul 1857
luna ianuariei 11

C. Arista.
Dosar nr. 3812/1857, f. 1 (original).

8

1859, aprilie 9, București

Eforia școalelor alcătuește o comisie formată din August Treboniu Laurian. E. Winterhalder și Cezar Bolliac, care împreună cu bibliotecarul Colegiului, secretarul acestei comisii — urma să reorganizeze pe principii moderne biblioteca de la Colegiul național Sf. Sava.

D-LUI A. T. LAURIANN, VINTERHALDER Ș. C. BOLLIAC

Eforia școalelor, voindu a se ocupa cu reorganizarea și complectarea bibliotecii naționale, te invită pe Dta, ca împreună cu alte persoane competente în asemenea materii, cu D. Bibliotecariu, să faceți parte dintr-o comisiune, a cărei misiune va fi: 1° = De a examina după ce metodă mai bună s-ar putea forma unu catalogu generalu allu bibliotecii; 2 = Cari sint cărțile cele mai indispensabile cari lipsescu în fie-care ramură, și mai ales în istoria Romîniloru; 3 = Cari din cărțile ce sint incomplete se vor putea complecta.

Comisiunea va mai putea comunica Eforiei ori ce alte idei relative la îmbunătățirea bibliotecii publice.

Seanțele comisiei vor fi în una din sălile Bibliotecii. Zilele și orele seanțelor se vor determina de comisiune, împreună cu D. Bibliotecariu.

Credem, Dl. meu, că veți bine voi a contribui prin cunoștințele Dtale la această lucrare de interesu publicu.

[9 aprilie] 1859

[Adresa este scrisă de Petruche Poenaru]
Dosar nr. 3812/1857, f. 427 (concept)

PREGATIREA LUCRĂTORILOR DE ARHIVĂ DE LA ÎNSTITUȚII ȘI ÎNTRINDERI

FL. BOERAȘ

O condiție principală pentru ridicarea arhivisticii din țara noastră la nivelul cerut de dezvoltarea activității științifice și economice, o constituie buna organizare a muncii de arhivă la instituții, întreprinderi și alte organizații socialiste. Este suficient să ne gândim că acestea dețin majoritatea materialelor documentare din perioada contemporană și că în prezent creează zi de zi fondul documentar cel mai bogat al istoriei vremurilor glorioase pe care le trăiește și înfăptuiește sub conducerea Partidului Comunist Român poporul nostru.

De conștiința, pasiunea și pricepera lucrătorilor de arhivă de la instituții și întreprinderi depinde în mare măsură păstrarea acestui avut și organizarea lui astfel încât să poată fi valorificat pe deplin în folosul științei și culturii. În plus, materialele documentare aflate la instituții și întreprinderi sînt în egală măsură utile activității curente a acestora. Nu rare sînt cazurile cînd apelîndu-se la arhivă se obțin date prețioase care duc la realizarea de economii materiale, la semnalarea și punerea în valoare a unor resurse interne importante.

Ținînd seama de aceste considerente și de faptul că în munca de arhivă la instituții și întreprinderi sînt încadrate în prezent persoane cu o pregătire neomogenă, Direcția generală a Arhivelor Statului, începînd cu anul 1962, a trecut la organizarea de cursuri de instruire a lucrătorilor de arhivă din întreaga țară, îndreptîndu-și atenția, în primul rînd spre aceia care lucrează la organizațiile socialiste ce dețin și creează materialele documentare cele mai importante: instituțiile centrale, sfaturile populare, marile întreprinderi industriale etc.

Pentru instituțiile centrale au fost organizate cursuri la Direcția generală, iar pentru instituțiile și întreprinderile regionale, raionale, orașenești și comunale la unitățile teritoriale ale Arhivelor Statului.

Cursurile au constat din expuneri de lecții, studiu individual, seminarii și aplicații practice, urmărindu-se însușirea de către lucrătorii de arhivă a cunoștințelor teoretice de bază ale arhivisticii socialiste, a legislației socialiste, cu privire la munca de arhivă și a prevederilor instrucțiunilor în vigoare.

Pentru a se obține rezultate cît mai bune, cursurile au fost organizate cu scoaterea din producție a cursanților și instruirea lor pe ramuri de activitate.

Problemele principale, tratate în lecții și aprofundate prin studiu individual și seminarii, s-au referit la sistemul centralizat de organizare a activității arhivistice din țara noastră, reglementat prin acte normative; constituirea arhivei curente pe baza nomenclatorului actelor și indicatorului cu termene de păstrare; ordonarea și inventarierea materialelor documentare create înainte de aplicarea acestor instrumente; expertiza valorii materialelor documentare și selecționarea celor de păstrare permanentă de cele nefolositoare; păstrarea și conservarea materialelor documentare precum și folosirea lor în activitatea curentă a instituțiilor și întreprinderilor și pentru sprijinirea activității de cercetare științifică.

În scopul asigurării unei legături cât mai strînse cu activitatea practică, lecțiile au fost completate de fiecare unitate a Arhivelor Statului cu probleme specifice și cu exemple concrete din munca de arhivă a instituțiilor și întreprinderilor.

Intrucît expertiza valorii materialelor documentare este în prezent problema cea mai solicitată în munca de arhivă de la instituții și întreprinderi la expunerea lecției privind această temă, au fost convocați și președinții comisiilor de expertiză și 1—2 membri ai acestora.

Deși Direcția generală a Arhivelor Statului nu a avut o bogată experiență proprie în organizarea cursurilor de instruire, acestea s-au desfășurat în bune condiții, materialul de predare și metodele de lucru fiind îmbunătățite de la an la an.

În perioada 1962—1965, la cursurile organizate în cadrul Direcției generale a Arhivelor Statului și unităților sale teritoriale au participat 274 lucrători de arhivă de la instituțiile centrale și peste 3 000 de la instituțiile și întreprinderile regionale, raionale, orașenești și comunale.

Rezultatele acestei acțiuni s-au resimțit în progresele făcute de instituții și întreprinderi în prelucrarea materialelor documentare, deținute din trecut, fapt reieșit din numărul din ce în ce mai mare a fondurilor expertizate, și în mai buna organizare a arhivei curente.

De asemenea, a sporit mult preocuparea instituțiilor centrale pentru organizarea muncii de arhivă la unitățile în subordine, trecîndu-se la elaborarea regulamentului de arhivă, a nomenclatorului actelor și a indicatorului cu termene de păstrare, precum și la îndrumarea și controlul aplicării acestor instrumente.

Un număr însemnat de instituții și întreprinderi au înțeles necesitatea luării de măsuri pentru asigurarea condițiilor de păstrare și conservare a materialelor documentare.

Pentru ilustrarea acestor progrese pot fi date o serie de exemple:

Astfel, în această perioadă și-au întocmit regulamentul de arhivă Ministerul Finanțelor, Ministerul Industriei Alimentare, Ministerul Industriei Construcțiilor, Ministerul Industriei Ușoare, Ministerul Învățămîntului, Ministerul Comerțului Exterior, Tribunalul Suprem ș.a.

Pentru o serie de ramuri de activitate importante ca industria construcțiilor de mașini, agricultură, învățămînt, industria construcțiilor, transport și telecomunicațiilor, cult ortodox-român ș.a. au fost întocmite nomenclatorul actelor și indicatorul cu termene de păstrare, lucrări efectuate la un nivel calitativ superior.

Unele instituții centrale ca Ministerul Industriei Petrolului, Administrația Asigurărilor de Stat, Ministerul Industriei Construcțiilor, Banca de Stat, au trecut, cu sprijinul D.G.A.S., la măsuri directe pentru îmbunătățirea muncii de arhivă, organizînd ședințe și cursuri proprii de instruire, elaborînd materiale de îndrumare, efectuînd un control permanent asupra desfășurării activității de prelucrare a materialelor documentare.

În anul 1965, avîndu-se în vedere necesitatea grăbirii procesului de prelucrare a materialelor documentare de la organizațiile socialiste potrivit H.C.M. 646/1964, concomitent cu luarea de măsuri organizatorice s-a intensificat și acțiunea de instruire a lucrătorilor de arhivă de la organizațiile socialiste, atenția fiind îndreptată îndeosebi spre instituțiile centrale și sfaturile populare.

În perioada 26 mai—9 iunie 1965, s-a organizat la D.G.A.S. un curs de instruire, la care au luat parte 80 de lucrători de arhivă de la instituțiile centrale.

Folosind experiența căpătată, aceste cursuri au fost mai bine organizate. Lecțiile au fost revăzute și îmbunătățite, accentul punîndu-se asupra problemelor solicitate mai mult de activitatea practică: constituirea arhivei curente pe bază de nomenclator și indicator, aplicarea unor metode mai simple în prelucrarea materialelor documentare pe care le dețin. La studiul individual s-a folosit ca material bibliografic pe lîngă actele normative și instrucțiunile D.G.A.S. și articolele publicate între timp în „Revista Arhivelor” cu privire la prelucrarea materialelor documentare. Lectorii s-au aflat în permanență în mijlocul cursanților, în timpul studiului individual, dînd lămuriri asupra problemelor ridicate de aceștia. La aplicațiile practice s-au fișat dosare cu un conținut diferit pentru a

se putea exemplifica cit mai multe situații și s-au alcătuit liste de selecționare pentru toate cazurile prevăzute în instrucțiunile 3813/1961, urmărindu-se înțelegerea clară a rolului acestora, modul de utilizare și legătura dintre operațiunea de expertiză și celelalte operațiuni ale prelucrării. La tema „Păstrarea și manipularea materialelor documentare“, aplicația practică a constat din explicații date în depozitele Direcției generale.

La terminarea cursurilor s-a ținut o consfătuire cu șefii serviciilor care răspund în instituții și întreprinderi de arhivă, pentru elucidarea problemelor de urgență imediată în activitatea lor.

Asemenea consfătuiri considerăm că este bine să aibă loc anual chiar dacă nu are loc organizarea cursurilor de instruire.

Serviciile regionale și-au îndreptat atenția spre instruirea lucrărilor de arhivă de la sfaturile populare. O inițiativă bună a fost instruirea de către unele servicii regionale a secretarilor sfaturilor populare comunale. Instruirea acestora s-a făcut și în cadrul programului de pregătire pe linie administrativă, în programa analitică incluzându-se lecții cu privire la munca arhivistică.

Rezultatele cele mai bune în activitatea de instruire a lucrătorilor de arhivă le-au dat serviciile regionale Oltenia, București, Galați, Iași, Ploiești, Dobrogea și Serviciul oraș București.

Pregătirea lucrătorilor de arhivă de la instituții și întreprinderi rămâne o problemă deschisă atât pentru actualitate, cit și pentru viitor, deoarece pe măsura dezvoltării activității arhivistice exigențele cu privire la nivelul pregătirii generale și de specialitate a cadrelor care activează în acest domeniu vor fi din ce în ce mai mari.

Problema se ridică cu atât mai mult cu cât în momentul de față în țara noastră nu există o formă specială de învățămînt de stat care să pregătească cadre medii pentru munca de arhivă.

De aceea, este necesar să se aibă în vedere lipsurile și greutățile care au existat în pregătirea și desfășurarea cursurilor ținute pînă în prezent, în vederea luării de măsuri pentru înlăturarea lor.

Eficiența cursurilor este mult diminuată de instabilitatea cadrelor, fapt care trebuie să stea mai mult în atenția instituțiilor și întreprinderilor.

Pe lîngă cauzele cu caracter obiectiv această instabilitate, este determinată într-o mare măsură și de subaprecierea pe care o manifestă unele instituții și întreprinderi pentru acest sector de muncă, din neînțelegerea rolului pe care-l au arhivele în primul rînd în munca lor curentă și apoi în sprijinirea activității de cercetare științifică. Se întîlnesc încă dese cazuri de instituții și întreprinderi, care, folosesc lucrătorii de arhivă în alte munci, neglijînd această activitate, sau nu se preocupă de crearea condițiilor necesare de păstrare și bună organizare a arhivelor.

În unele cazuri, comisiile de expertiză care, în prezent, au un rol deosebit în munca de arhivă sînt constituite în mod formal, activitatea de expertizare a valorii materialelor documentare, operațiune de mare răspundere, fiind lăsată numai pe seama lucrătorilor de arhivă.

Considerăm, de asemenea, că în organizarea și desfășurarea cursurilor, au existat o serie de lipsuri care au dus la micșorarea eficacității acestora.

Unele cursuri au fost eșalonate pe o perioadă de timp prea mare (Cursul cu lucrătorii organizațiilor socialiste centrale din acest an), altele din contră s-au desfășurat într-o perioadă de timp prea scurtă pentru a se putea aprofunda temele predate (cursul cu secretarii sfaturilor populare comunale).

Temele ar fi putut fi expuse în cel mult 3 lecții renunțîndu-se la unele probleme neesențiale. Astfel, prima lecție ar putea avea ca obiect legislația socialistă în problemele de arhivă, organizarea arhivelor, constituirea dosarelor curente și expertiza lor; a doua lecție, prelucrarea și expertiza materialelor documentare create înainte de punerea în aplicare a nomenclatorului și indicatorului; iar a treia, păstrarea și folosirea materialelor documentare, accentuîndu-se asupra metodelor de lucru, adaptîndu-se specificului ramurei de activitate ai căror arhivari sînt instruiți.

Din punct de vedere al conținutului, lecțiile trebuie, de asemenea, revăzute și îmbunătățite, legându-se mai strins de munca practică, apelându-se mai mult la exemple concrete din activitatea instituțiilor și întreprinderilor.

Aplicațiilor practice trebuia să li se acorde un spațiu mai larg în programa cursurilor, acordându-se un număr de zile de lucru efectiv lucrătorilor de arhivă în cadrul unităților Arhivelor Statului.

Un element deosebit de important îl constituie urmărirea la locul de muncă a eficacității cursurilor, care trebuie să fie o preocupare permanentă a organelor Arhivelor Statului, în directă colaborare cu conducerea instituțiilor și întreprinderilor.

De altfel, ne găsim într-o perioadă în care îmbunătățirea muncii de arhivă trebuie să devină o preocupare permanentă a instituțiilor centrale, care, în acest scop, sînt datorate să ia măsurile impuse de înțelegerea justă a răspunderii ce le revine pentru importantul material documentar pe care îl dețin și îl crează.

Unitățile Arhivelor Statului trebuie să urmărească pregătirea și perfecționarea permanentă a lucrătorilor de arhivă de la instituțiile și întreprinderile cele mai importante, rezultatele pe care le dau ei în muncă și în raport de acestea să organizeze în continuare cursuri pentru ridicarea nivelului de pregătire a lor.

Se impune așadar ca sarcinile care ne stau în față să fie îndeplinite la nivel calitativ cerut de dezvoltarea impetuoasă a statului nostru socialist și aceasta se poate realiza numai cu cadre cu o pregătire corespunzătoare.

EXPOZIȚIA „VASILE ALECSANDRI“

V. TEODORESCU

În memoria bardului de la Mircești, cu prilejul comemorării a 75 ani de la moarte, Direcția Generală a Arhivelor Statului, a organizat în București o expoziție documentară* care, prin documente originale și fotocopii, a oferit vizitatorilor o largă posibilitate de cunoaștere a personalității și multilateralei sale creații.

Expoziția a avut la bază documente din colecția Vasile Alecsandri, păstrate la Arhivele Statului din București, Arhiva M.A.E., Biblioteca centrală universitară — Cluj, Academia Republicii Socialiste România Filiala Cluj, Arhivele Statului Filiala Botoșani, precum și din fondurile serviciului regional al Arhivelor Statului Iași.

Într-una din vitrine vizitatorii au putut vedea documente iconografice și materiale de arhivă referitoare la familia lui Vasile Alecsandri. Unele exponate au ilustrat activitatea desfășurată de frații Vasile și Iancu Alecsandri în timpul revoluției de la 1848 în Moldova.

Au fost expuse de asemenea, broșuri, manifeste, concepute de Vasile Alecsandri, care au permis cunoașterea vederilor sale politice. Printre altele, un document, adresat prietenului său G. Sion, se referă la legăturile sale din preajma anului 1848 cu revoluționarii italieni.

Un loc deosebit l-au ocupat documentele din care rezultă activitatea sa de „arhivist al statului“ desfășurată între anii 1850—1853. Proiectul de organizare a arhivelor, referatele pentru obținerea unor localuri și rafturi corespunzătoare și altele atestă preocuparea lui Vasile Alecsandri pentru păstrarea acestor valori documentare, despre care spunea: „Arhiva unui stat este o avere publică ce merită cea mai de aproape îngrijire a cîrmuirii. Ea este colecția tuturor actelor publice, atât administrative cît și judecătorești și politice, carele slujesc de temelie legiuirilor și istoriei țării“.

Alte exponate au oglindit concepția social-politică înaintată a lui Vasile Alecsandri care, în 1854 a eliberat pe robii țigani de pe moșiile proprii rămîind consecvent idealului exprimat de el la 1848 în „Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei“.

Activitatea literară desfășurată după 1840, a rezultat dintr-o serie de publicații printre care amintim ediția din 1853 a volumului „Doine și lăcrămioare“, apărută la Paris în limba română cu alfabet de tranziție. Acest volum, care poartă autograful și dedicația autorului, reflectă printre altele și munca de laborator a poetului, desfășurată ulterior pentru realizarea unor variante la poeziile sale. O altă ediție de doine a fost publicată tot în 1853 la Paris, în limba franceză, popularizînd astfel literatura originală românească pe plan mondial.

* O expoziție asemănătoare, pe bază de fotocopii, a fost realizată și la Bacău cu sprijinul Serviciului regional al Arhivelor Statului și a Comitetului regional pentru cultură și artă.

Cîteva numere din „România literară“, apărute în anul 1855, au consemnat activitatea de „redactori respunzător“ desfășurată de V. Alecsandri pe linia stimulării și încurajării literaturii autohtone.

Într-o altă vitrină au fost expuse documente referitoare la activitatea politică și la contribuția pe care a adus-o Vasile Alecsandri ca diplomat la recunoașterea unirii principatelor de către Anglia, Franța și Italia.

Activitatea de culegător și popularizator al tezaurului folcloric a fost subliniată în cadrul expoziției prin cîteva volume din ediția de „Poezii populare ale românilor“ — adunate și întocmite de V. Alecsandri — publicate în 1866 la București. Unul din volume a fost ulterior folosit și adnotat de Iulia Hașdeu.

Edificatoare pentru vizitatorii interesați să cunoască procesul intim al muncii de creație a poetului au fost filele manuscrise¹ ale unor poezii din ciclul „Pastelurilor“, printre care amintim „Plugurile“, „Semănătorii“ și „Rodica“. Aceste originale poartă amprenta muncii de migală, desfășurată de poet în mediul Mirceștiului.

O serie de numere din „Convorbiri literare“ ca și lucrări publicate în volume separate au completat imaginea activității creatoare desfășurată de V. Alecsandri. Menționăm, printre alte documente, o interesantă scrisoare adresată editorului Socec care ilustrează legăturile culturale pe care le întreținea cu Transilvania. În același timp, o scrisoare² adresată secretarului Comitetului pentru sărbătorirea memoriei lui Ștefan cel Mare, semnată de V. Alecsandri, V. Pogor și T. Maiorescu. arată contribuția pe care a adus-o, alături de Mihail Eminescu și Ciprian Porumbescu la realizarea acestei comemorări.

În expoziție au mai fost expuse volume din ediția de „Opere complete“ (proză, dramaturgie și poezie), apărute după 1875 sub directa coordonare a autorului, o fotografie originală realizată pe la 1877 care îl prezintă pe Vasile Alecsandri în costumul epocii, un caiet manuscris³, cuprinzînd creația poetică a lui Vasile Alecsandri, ca și unele numere din „Curierul de Iassi“ și din „Convorbiri literare“. Din numeroase lucrări rezultă poziția patriotică adoptată de Vasile Alecsandri în anii 1877—1878, cu prilejul războiului care a dus la cîștigarea independenței de stat a României.

O impresie adîncă a produs asupra vizitatorilor o foaie⁴ volantă, pe care s-a tipărit „Cîntecul Gintei Latine“, poezie care i-a adus lui Vasile Alecsandri cununa de la Montpellier. Acest fapt reflectă înalta apreciere acordată de contemporanii lui V. Alecsandri.

Trebuie amintite de asemenea și cele cîteva scrisori originale⁵ din bogata corespondență a lui Ion Ghica cu V. Alecsandri care oglindesc perioada de formare ca scriitori a celor doi prieteni.

Alte documente din expoziție au înfățișat permanenta atenție pe care a acordat-o V. Alecsandri teatrului. Edificatoare în acest sens este activitatea pe care a desfășurat-o în 1848 în cadrul „Teatrului de amatori“ din Iași, unde a colaborat⁶ ca dramaturg și interpret alături de M. Millo, C. Negruzzi, A. Russo, M. Cantacuzino precum și activitatea desfășurată în Comitetul de conducere a Teatrului Național⁷, sprijinul acordat dramaturgiei originale precum și poziția sa înaintată față de traducerea valoroase din tezaurul dramaturgiei universale.

¹ Arh. St. Buc., Arhiva istorică centrală, colecția Vasile Alecsandri, doc. 15, orig., limba română.

² Ibidem, doc. 6, orig., limba română.

³ Ibidem, orig., limba română.

⁴ Ibidem, doc. 4, foaie volantă, limba română, orig.

⁵ Ibidem, doc. 17, 18, 19, 20, limba română, orig.

⁶ Ibidem, A.N.CXLIX/22.

⁷ Ibidem, fond Direcția Generală a teatrelor, 1880, Administrative nr. 564

Pentru ultima perioadă a vieții, o serie de documente au ilustrat activitatea diplomatică, desfășurată în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Paris, precum și avântul continuu al creației sale literare.

Ultima vitrină a fost consacrată unor lucrări ce scot în evidență aprecierea acordată personalității și creației lui Vasile Alecsandri, de-a lungul anilor, din partea contemporanilor și a urmașilor printre care amintim pe : B. P. Hasdeu, Al. Vlahuță, G. Ibrăileanu, M. Sadoveanu, V. Eftimiu, P. P. Perpesicius, G. C. Nicolescu ș.a.

Toate aceste materiale documentare au creat vizitatorului o imagine vie asupra vastei activități desfășurate de unul din cei mai străluciți pionieri ai literaturii noastre naționale, către care gândul nostru se îndreaptă cu respect și cu mândrie patriotică.

INSEMNĂRI PRIVIND EXPOZIȚIA ARHIVISTICĂ DE LA BANAT

EVA WETZLER

Se afirmă, pe bună dreptate, că un muzeu sau o expoziție oferă vizitatorilor posibilitatea de a păși din prezent în trecut. De acest adevăr — căci el a devenit un adevăr încetățenit — ne-am convins odată mai mult cu prilejul expoziției arhivistice temporare de la Timișoara organizată în primăvara de Serviciul regional al Arhivelor Statului Banat.

Tematica expoziției intitulată: *Momente importante din istoria regiunii Banat oglindite în documentele de arhivă* a urmărit ca, prin câteva categorii de documente aflate în depozitele Arhivelor Statului și la organizațiile socialiste, să ilustreze unele aspecte legate de procesul de dezvoltare a regiunii Banat, ca parte integrantă a procesului general de dezvoltare istorică a patriei.

Aici au fost expuse privilegiile și diplome, hriscave și urice, contracte și scrisori, proclamații, apeluri, stampe, hărți, planuri, ordine, tratate, convenții și manifeste — originale sau fotocopii — grupate pe epoci istorice, iar în cadrul lor pe teme, cronologic, aceste documente prezentând vizitatorilor câteva imagini referitoare la: originea poporului român, la dezvoltarea sa istorică pe o perioadă de aproape un mileniu.

Documentele din secolele X—XIII, cele mai vechi izvoare expuse în expoziție, au dovedit existența pe teritoriul patriei noastre a formațiunilor statale — Țara Severinului și cnezatele și voievodatele lui Ioan, Farcaș, Litovoi și Seneslav.

Printr-o reproducere după capitoul 24 și 25 din cronica lui Anonymus s-a ilustrat existența relațiilor feudale pe teritoriul patriei noastre și luptele voievodatului lui Gelu împotriva oștilor maghiare conduse de Tuhutum la începutul secolului al X-lea.

Din secolul al XIII-lea a mai fost expus actul de donație din anul 1212 al regelui Andrei al II-lea, cel mai vechi document care atestă, pentru prima dată, existența cetății Timiș.

Exploatarea feudală, adâncirea contradicțiilor de clasă și formele luptei de clasă au fost oglindite de asemenea prin numeroase documente. Printre izvoarele înfățișate vizitatorilor au fost actul de unire a privilegiatilor din Transilvania „Unio trium nationum” încheiat la Căpâlna în 1437 în vederea înăbușirii răscoalelor și a menținerii țărânimii în stare de iobăgie, documentele referitoare la răscoala lui Gheorghe Doja printre care și cel dat la Aiud, la 19 iunie 1514, de Ioan Zapolya și din care se pot vedea măsurile luate împotriva țăranilor răsculați.

Alte documente se referă la perioada creșterii presiunii otomane asupra țărilor române și a pericolului transformării lor în pašalicuri, la marile lupte antiotomane încununate de victoriile obținute de Mihai Viteazul la sfârșitul secolului al XVI-lea.

Din perioada (1552—1716), când cea mai mare parte a regiunii Banat a fost transformată în pašalic turcesc, au fost expuse stampe și schițe reprezentind

Harta cu vechiul plan al orașului Timișoara.

cetatea Timișoara, documente referitoare la acțiunile haiducilor, la mijloacele de tortură folosite împotriva lor, la asediul cetăților etc.

Un interes deosebit au manifestat vizitatorii pentru documentele care oglindesc aspecte din timpul răscoalelor conduse de Horea, Cloșca și Crișan, de Tudor Vladimirescu, din timpul revoluției de la 1848 și ecoul răscoalelor țărănești din 1907.

Printre documentele referitoare la revoluția de la 1848, de exemplu, s-a aflat și cel al convorbirii dintre generalul Bem și Eftimie Murgu din 14—15 august 1849 la Făget.

Numeroase documente au reflectat Unirea Principatelor, ecoul războiului pentru independență, exploatarea cruntă a muncii minerilor, a femeilor și copiilor, apariția și dezvoltarea mișcării muncitorești în Banat, primul război mondial, greva generală din 1920, crearea Partidului Comunist Român, situația muncitorilor ca urmare a reducerii salariilor în timpul crizei economice din 1929—1933, ecoul puternic al luptelor revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie—februarie 1933 și solidaritatea altor detașamente ale clasei muncitoare cu aceștia, lupta împotriva Dictatului de la Viena, starea de spirit a maselor din timpul războiului, activitatea Partidului Comunist Român în timpul insurecției armate din august 1944 și însemnătatea acestui act istoric.

Vizitând expoziția, atît cei tineri cît și cei vîrstnici — muncitori, elevi și studenți, profesori și cercetători — au luat cunoștință totodată și cu documente privind activitatea fabricii de aba și postav din Timișoara și Borlova, proiectul de canalizare a riului Bega, întocmit de specialiști olandezi în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, planul topografic al Timișoarei, înființarea Societății Comerciale timișorene (1723), promovarea comerțului liber cu ceara de albină, construirea noilor ateliere de prelucrare a fierului (în expoziție a fost expus devizul pentru construirea primelor stabilimente: două furnale înalte, două ciocane și clădiri auxiliare la Reșița), organizarea primelor exploatări de cărbune de piatră de la Doman și Secul, situația din agricultură în secolul al XVIII-lea și posibilitatea de a se exporta în Olanda și Anglia unele produse agricole, precum și condițiile de prestare de către țărani a unor obligații de natură feudală la începutul secolului al XIX-lea.

În ceea ce privește dezvoltarea culturală expoziția a oglindit cîteva momente mai semnificative. Astfel, a putut fi urmărită: activitatea Asociației teatrale din Oravița, care în 1816 a înființat primul teatru din țara noastră, activitatea Reuniunii române de cîntări și muzică din Oravița și relații culturale cu instituțiile similare din București, — prin „Lyra Română” — și cu Reuniunile române de cîntări din Sibiu și Brașov.

Amintim ca un fapt interesant prezentarea afișelor care se referă la reprezentațiile de teatru de la Arad din perioada 1868—1871 date de Societatea teatrală a lui M. Pascaly și de Teatrul Național din București. Din repertoriul original rezultă că aceste instituții culturale erau strîns legate de marile aspirații ale poporului român.

Expoziția datorită valorii izvoarelor, care au dat o imagine cuprinzătoare asupra dezvoltării istorice a poporului nostru, s-a bucurat de aprecierea vizitatorilor.

PRACTICA STUDENȚILOR FACULTĂȚII DE ISTORIE LA DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI

V. VASILESCU,
FL. RANCA

A intrat în tradiție ca, la fiecare sfârșit de an universitar, după terminarea examenelor, potrivit planului de învățămînt, studenții secției de arhivistică și ai altor secții din anul IV al Facultății de istorie din București, să facă practică la Direcția generală a Arhivelor Statului.

Scopul urmărit în timpul practicii este aprofundarea cunoștințelor primite în facultate, crearea deprinderilor în munca pe documente și formarea studenților pentru cercetarea științifică.

Pentru obținerea de rezultate cât mai bune în acest sens un accent deosebit se pune pe stimularea interesului studenților pentru cercetarea izvoarelor istorice, pe legarea cunoștințelor teoretice de munca practică care să permită studenților să-și însușească o metodă științifică de cercetare, să poată cunoaște categoriile de materiale documentare din arhive, precum și o serie de probleme concrete necesare viitoarei lor profesii.

* * *

Ca și în anii trecuți, anul acesta practica a fost organizată din timp întocmindu-se un plan concret de lucru.

În timpul practicii studenții au fost împărțiți în două grupe. Această împărțire a avut în vedere ușurarea îndrumării fiecărui student ori de cîte ori se observa că este necesar.

Ca rezultat pozitiv al practicii pot fi desigur apreciate calitatea muncii efectuată, interesul manifestat de studenți pentru tot ce este legat de viitoarea profesiune. La întocmirea fișelor de inventar de pildă li s-au explicat studenților de ce este necesar să țină cont de toate regulile și normele arhivistice pe care le implică acest proces scoțindu-se în evidență cele mai importante probleme. De asemenea, se poate spune că, și cantitativ, munca desfășurată s-a ridicat la un nivel superior anilor precedenți.

Astfel, conform programului, s-a stabilit ca cele două grupe să facă și exerciții de paleografie română și fișe de pe documente din secolele XVII—XIX, din diferite colecții și fonduri arhivistice. De asemenea, li s-au dat să fișeze dosare din Fondul Primăria Municipiului București, pe anii 1859—1866.

Pentru a-i familiariza pe studenți cât mai mult cu unele probleme de arhivistică li s-au făcut expuneri legate de procesul de prelucrare a materialelor documentare, de folosirea lor, etc. De asemenea au fost organizate vizite la unele depozite ale D.G.A.S., ca studenții să cunoască varietatea materialelor documentare, precum și modul de conservare a acestora. La sala de studiu a Direcției

generale a Arhivelor Statului, ei au fost informați asupra modului de funcționare a sălii, a drepturilor și îndatoririlor cercetătorilor etc.

Pentru cunoașterea mai amănunțită a genurilor de documente, a evoluției scrisului, în raport cu evoluția cancelariei, studenții au vizitat Expoziția permanentă arhivistică unde sînt expuse documente feudale, moderne și contemporane care oglîndesc istoria poporului nostru din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre. Cu acest prilej li s-au făcut, exemplificări pe documente legate de momentele cele mai însemnate ale istoriei poporului român, de lupta neînfrîcătă dusă de el în decursul veacurilor împotriva exploatării feudale și capitaliste, pentru independența socială și națională. Aici au văzut, mulți din ei pentru prima dată genuri de acte mai importante care s-au creat pe teritoriul țării noastre în diferite orînduiri: hrisoave, urice, privilegiile, porunci, ispiscoace și cărți domnești, jalbe, anafore și rezoluții domnești, zapise, condicii de socoteli, proclamații, catagrafii, manuscrise, sigilii, stampe, planuri, hărți, scrisori, convenții manifeste, statistici etc.

Un obiectiv important în desfășurarea practicii a fost și acela al adîncirii cunoștințelor vechii scrieri românești cu alfabet chirilic. Astfel s-au făcut exerciții de paleografie pe documente originale caligrafiate cu scrisul brîncovenesc*, considerat chiar și de arhiviștii cu experiență, ca unul din cele mai dificile. Documentele pe care s-a lucrat au fost descifrate de majoritatea studenților. Desigur au fost întîmpinate și unele greutăți — inerente oricărui început.

Aceste greutăți au constat tocmai în faptul că s-a lucrat pe documente originale. Dar și de aici, cu atît mai mult, s-a văzut importanța și utilitatea practicii, pentru că una este audierea prelegerilor și alta lucrul practic pe documente.

Unii studenți au recunoscut că, deși au mai făcut exerciții de paleografie română și la facultate, este o mare diferență între un text fotocopiât, între o planșă de album și între un document original. Documentele le-au trezit curiozitatea și din alte puncte de vedere decît din acela al transcrierii. Astfel, ei au învățat numeroase elemente de diplomatică și de sigilografie. În timp ce lucrau puneau întrebări și primeau imediat lămuriri, explicații. Li s-a explicat de exemplu de ce monograma nu apare în toate documentele emise de cele două cancelarii domnești (a Moldovei și a Țării Românești) și de ce aspectul și mărimea sigiliilor, reprezentările lor, diferă atît de mult de la un document la altul.

Din numeroase caiete de practică ale studenților s-a desprins măsura în care i-au interesat o serie de probleme, în caiete fiind notate zilnic, alături de ceea ce au lucrat concret, observații, impresii personale. Am desprins cîteva pe care le reproducem cu acest prilej. Au impresionat: „frumoasele sigilii particulare” și anume cea a lui Iancu Căpitanul din anul 1647. „Judecînd după mărimea peceții și legenda ei, inelul trebuia să fi fost o bijuterie de preț, lucrată cu artă și nu lipsită... de gust”. În legătură cu scrierea: „cartea de blestem a lui Antim mitropolitul din 1713, are o grafie foarte îngrijită, mult mai ordonată și mai citeată decît obișnuitele zapise de vînzări de pildă... În privința limbii și a stilului acest document se deosebește de cele pe care le-am întîlnit. Dincolo de expresiile viguroase întrebunțate și de formulele de blestem... se poate vedea încercarea de presiune spirituală...”. A mai impresionat: „semnătura mare, frumoasă și... reprezentativă pentru personalitatea celui care a fost mitropolitul Antim al Țării Românești”, de asemenea, „un hrisov de la Alexandru Ipsilanti, a cărui grafie, foarte îngrijită, arată că cel care l-a scris cunoștea bine acest meșteșug. Limba extrem de frumoasă și expresivă lasă o impresie puternică prin parfumul ei arhaic. Unele cuvinte ca „a se chivernisi”, „lăcașuri”, „oblăduitorii”, nu și-au pierdut încă întreaga lor semnificație, deși sînt întrebunțate cu două veacuri în urmă. La fel cuvîntul „șuviță” folosit pentru a desena o parte de moșie, lasă aceeași deosebită impresie și ne dă măsura frumuseții vechii limbii românești”.

În caietele de practică ale unor studenți a fost remarcat scrisul de tranziție de la alfabetul chirilic la cel cu litere latine, ș.a.

* Este vorba de scrisul specific al Cancelariei domnești din epoca brîncovenescă.

În timpul practicii s-a urmărit ca studenții să poată aprofunda un anumit fenomen de istorie. Din acest punct de vedere credem că materialele documentare din fondul Primăriei Municipiului București au atras atenția studenților, în mod deosebit, prin problemele importante de ordin economic și politic legate de istoricul orașului, ca: vechea împărțire administrativă a Bucureștiului pe sectoare: roșu, negru, galben, verde, albastru, canalizarea râului Dîmbovița, vechile denumiri ale măsurilor și greutateților, construirea unor edificii social-culturale care dăinuiesc și astăzi și alte probleme economice, sociale și politice. De altfel acest lucru a contribuit la lărgirea cunoștințelor studenților despre istoria Bucureștiului, întrucît ei vizitaseră o serie de locuri ce amintesc încă de viața politică și economică de altădată a orașului: vechiul curs al Dîmboviței, Hanul lui Manuc și vechea Curte domnească.

Metodele de lucru folosite în timpul practicii au determinat pe studenți să-și dea și mai mult seama de complexitatea muncii de cercetare, să lucreze cu seriozitate pentru a lega această muncă de cunoștințele teoretice. Ei s-au convins, odată în plus, că numai pe baza studierii materialelor documentare, bine ordonate și inventariate, se poate ajunge la cunoașterea și la aprofundarea problemelor de istorie.

Ca de obicei, perioada de practică s-a încheiat cu un colocviu la care studenții au dovedit o bună pregătire.

În încheiere trebuie spus că în seria de anul acesta s-a văzut și mai multă dorință din partea studenților de a cunoaște, de a învăța cît mai mult. Aceasta rezultă și din propunerea lor ca în anul următor de practică să se acorde din timp îndrumări metodice în vederea întocmirii planului de lucru asupra temei alese pentru cercetare, ș.a.

Această problemă (precum și multe altele) este desigur în permanență atît în atenția conducerii catedrei de arhivistică de la facultatea de istorie cît și a conducerii profesionale a Direcției Generale a Arhivelor Statului care se preocupă ca, bogatul tezaur de documente ce ajută domenii variate de cercetare: istoria, filologia, dreptul, economia etc., să poată fi pus în valoare. De aceea, la dispoziția studenților practicanți, viitori profesori, arhiviști sau cercetători sînt puse materiale interesante, legate de problemele ce preocupă școala și viața.

Practica efectuată la Arhivele Statului, ca și la alte instituții de specialitate a adus și va aduce în viitor o însemnată contribuție la lărgirea orizontului studenților în domeniul istorico-arhivistic.

E. D. TAPPE, DOCUMENTS CONCERNING RUMANIAN HISTORY (1427 — 1601) COLLECTED FROM BRITISH ARCHIVES

London — The Hague — Paris, Mouton & Co, 1964, 162 p.
(Studies in European History, II).

Istoria țărilor române din perioada feudală este greu de cunoscut în întregime fără intensa folosire a izvoarelor externe, destul de numeroase și variate ca informație.

Editarea culegerii de documente referitoare la istoria Țării Românești și Moldovei, întocmită de E. D. Tappe, lector de limba română la Școala de studii slavice și est europene a Universității din Londra, facilitează cunoașterea documentelor externe privitoare la istoria României.

Documentele din acest volum, după cum sîntem informați încă din prefață, sînt păstrate în *Arhivele Britanice de Stat* (The Public Record Office). *British Museum* și în alte biblioteci, precum și într-o serie de arhive particulare. Primul document editat, datat Westminster, 13 octombrie 1427, se referă la plata sumei de £ 6.1.4 unui Petre, conte de Valahia („Paulo Comiti de Valache in partibus Grecie“). În cazul în care nu este vorba de un român macedonean, documentul reprezintă prima atestare a unei prezențe românești în Anglia.

În volum este dată relația pelerinului William Wey, cunoscută și folosită și în istoriografia românească¹. Ea cuprinde importante știri despre campania din 1462 a sultanului Mahomed al II-lea împotriva lui Vlad Țepeș.

¹ F. Pall. *Notes du pèlerin William Wey à propos des opérations militaires des Turcs en 1462*, în „*Revue Historique du Sud-Est Européen*“, XXII, (1945), p. 264—266.

domnul Țării Românești (doc. 2, p. 17—18).

Fragmentul scrisorii din 10 mai 1511 adresată de Aimeric d'Amboise, marele maestru al Rhodosului, lui Henric al VIII-lea, regele Angliei prezintă importanță pentru istoria noastră întrucît printre popoarele care urmau să ia parte la o expediție de mare amploare contra turcilor menționează și pe români (valahii) (doc. 3, p. 19—20). Credem că este util să amintim despre faptul că numele Valahiei apare — alături de al altor țări — menționat într-un „lamento“ atribuit „marelui maestru al Rhodosului... și cavalerilor săi“, tipărit în 1523. Iată și versurile în care se face această mențiune :

„O re di Polonia, o gran re dongaria
O re di datia, scotia e dingilterra
O bossina, almania e *valachia*
Perche non maiustati in tant guerra“².

Rhodosul, acest „trandafir al Mării Mediterane“, a avut un rol deosebit de important în ceea ce privește stabilirea hegemoniei în Mediterană, în apă-

² Il Lagrimoso Lamento // che fa il gran Maestro di Rodi // Con i suoi Cavalieri, a tutti i principi della Christianità nella sua partita // Con la presa di Rodi“, 1523, f. l. Descrierea acestei tipărituri și cele patru versuri citate în text sînt reproduse după Carl Göllner, *Turcica. Die europäischen Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts*, București-Berlin. MCMLXI, I, Band, (MDI-MDL), nr. 200, p. 117. Pentru alte ediții ale acestui „lamento“, (f. Göllner, *op. cit.*, nr. 201—209, p. 117—121.

rarea coastelor mediteraniene ale Europei creștine de atacurile flotei turcești. Istoricul francez Michel Baudier sublinia importanța de interes general european pe care-o reprezenta Rhodosul³.

Despre rolul pe care urmau să-l joace moldovenii și muntenii într-o expediție generală contra Imperiului otoman, relatează un fragment de document din 1517, care se referă, în întregimea lui, la expunerea planurilor unei cruciade inițiate și patronate de papa Leon al X-lea (doc. 6, p. 20—21). De altfel, vrem să atragem atenția asupra faptului că acest document nu este inedit, fiind publicat încă din anul 1854 de către cunoscutul turcolog J. W. Zinkeisen⁴.

Cunoașterea momentelor în care turcii au intenționat încorporarea Țării Românești și Moldovei în Imperiul otoman, constituie jaloane importante în ceea ce privește esențialul politicii turcești față de principate.

Prin documentul datat la Alba Iulia, 9 octombrie 1531 (doc. 16, p. 26—27) avem încă o probă despre intențiile turcilor de a transforma în pașalici cele două țări române.

Se poate spune că documentele tratează o multitudine de aspecte din viața țărilor române din această perioadă. Astfel, avem informații care dezvăluiesc planurile aventurierului venețian turchi, Ludovico Gritti, în ceea ce privește tronurile Țării Românești și Moldovei (doc. 17, p. 27—29). O serie de alte documente conțin informații despre campania din 1538, în Moldova, a lui Soliman Magnificul (doc. 19, 20, 21, 22, p. 29—30).

Alte documente, de mai mică importanță, se referă la faptele din domnia lui Alexandru Lăpușeanu (doc. 28, p. 32; doc. 31—32, p. 33), Mircea Ciobanul (doc. 29, p. 32). Despot Vodă (doc. 33—34, 37, 40, 41, p. 33—37). Aceste documente au fost emise între anii 1553—1563.

³ Michel Baudier, *Inventaire de l'histoire des Turcs...*, Paris, 1631, p. 225.

⁴ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Drei Denkschriften über die orientalische Frage von Papst Leo X, König Franz I von Frankreich und Kaiser Maximilian I, aus dem Jahre 1517*. Gotha, 1854, p. 121—132.

Din perioada premergătoare obținerii domniei și din timpul în care a domnit în Țara Românească, sînt publicate mai multe documente referitoare la Petru Cercel. La 3 mai 1580, din Paris, sir Henry Colhalm, ambasadorul Angliei în Franța, relatează despre convorbirile avute cu Petru Cercel, arătînd că i-a comunicat acestuia că regina Elisabeta s-a oferit să-i scrie sultanului, pentru a-l sprijini în obținerea scaunului din Țara Românească (doc. 54, p. 43).

Într-un raport al lui Willam Harborne⁵, agent la Constantinopol, se arată că Petru Cercel a fost investit ca domn, că acesta face cheltuieli excesive (600 ducați pe zi) și că a contractat datorii în valoare de 3.000.000 de galbeni, datorii pe care Harborne se îndoieste că Petru va putea vreodată să le achite (doc. 56, p. 44, Raport din Constantinopol, 15 și 28 iulie 1583).

Păreră că Petru Cercel nu-și va putea achita datoriile contractate, cuprinse în raport, confirmă știrile de aceeași natură din alte documente. Astfel, într-un raport în limba spaniolă, datat Constantinopol, 1 iulie 1583, se exprima îndoială asupra posibilităților de plată a datorii sale și se făcea mențiunea spre sfîrșit „că pentru aceasta va sta puțin în domnie“ („... que por esto durará poco en el gobierno ...“), ceea ce de altfel s-a și întîmplat⁶. Aceiași îndoială este prezentată și într-o scrisoare a lui Ștefan Bathory, regele Poloniei, adresată Dietei Transilvaniei⁷.

Raportul trimis de Harborne din Constantinopol, la 27 ianuarie 1584, cuprinde știri de o deosebită importanță pentru ilustrarea metodelor financiare

⁵ Asupra activității lui William Harborne, cf. A. L. Horniker, *William Harborne and the beginning of Anglo-Turkish diplomatic and commercial relations*, în „Journal of Modern History“, XVIII (1946), p. 289—305).

⁶ Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor, culese din Arhivele din Simancas*, București, 1940, nr. CLXXXII, p. 89—90.

⁷ Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, București, 1931, vol. 3, nr. 11, p. 17, Scrisori din Nipolomice, 26 aprilie 1585.

ale lui Petru Cercel. Documentul afirmă că 12 boieri de frunte au fost chemați de Petru Cercel, care le-a comunicat că surplusul de venit de peste 1000 de ducați să-i fie lui înmănat, arătând că „de jure” lui i se cuvin aceste venituri. La aceste pretenții ale lui Petru, unul dintre boieri, „mai în vîrstă și mai înțelept”, a invocat faptul că legile țării sînt în favoarea boierilor, acestora neputîndu-li-se confisca averile decît numai în caz de trădare, în urma cărui răspuns domnitorul a pus să fie decapitat. Tot în acest important document se mai menționează un impozit pe comerțul de tranzit.

În legătură cu primele începuturi ale relațiilor anglo-române, cităm scrisoarea adresată reginei Elisabeta de către postelnicul Bartolomeo Brutti, în care acesta oferă reginei prietenia credincioasă și perpetuă a lui Petru Șchiopul și a sa personal („Come per questa Humilissima mia Lettera offerisco a V.M. fidelissima et perpetua amicitia del Clementissimo Principe delle due gran Provincie di Moldavia et Valachia Petro [sic!] per Iddio gratia Dominator et insieme le mie fidelissime servitù...”) (doc. 64, p. 50, Iași, 1 iunie 1587).

După cum se știe, în timpul celei de-a doua domnii a lui Petru Șchiopul, acesta a acordat un privilegiu comercial negustorilor englezi, la 27 august 1588⁸.

Volumul mai cuprinde trei documente (nr. 86, p. 61. Constantinopol, 26 august și 9 septembrie 1592; nr. 89, p. 62—63, toamna lui 1592; nr. 102, p. 68—69, 21 aprilie 1594), referitoare la persecutarea comunității huseite din Moldova, în timpul celei de a doua domnii a lui Petru Șchiopul, precum și la restabilirea libertății cultului acestora de către Aron Tiranul, la intervenția lui Edward Barton, ambasadorul Angliei la Poartă.

Importanța europeană a faptelor de arme ale lui Mihai Viteazul, capătă încă o confirmare prin documentele publicate de E. D. Tappe. Documentele care se referă la domnia lui Mihai Vi-

teazul, cu mici excepții, sînt publicate sub nr. 90—218, p. 63—145, acoperind mai mult de jumătate din suprafața volumului. Numeroase știri vorbesc despre mișcările și acțiunile tătarilor (doc. 98, p. 65—66. Constantinopol, 31 martie 1594, doc. 99, p. 66, Giurgiu, 1 aprilie 1594; doc. 104, p. 70. Constantinopol, 16 iunie 1594; doc. 108, p. 71—72. Constantinopol, 14 iulie 1594, etc.) altele se referă la acțiuni duse sub comanda și din ordinul lui Mihai Viteazul um sînt: asediul Vidinului (1595) și blocarea Dunării (doc. 116, p. 70—90. Constantinopol, 22 martie 1595), cucerirea Plevnei (1596) (doc. 143, p. 107. Constantinopol, 2 mai 1596), a Isacei (1599) (doc. 184, p. 127—8. Constantinopol, 5 mai 1599), construirea unei fortărețe pe Dunăre, cu scopul de a-i împiedica pe turci să facă podul necesar transportului de provizii pentru Belgrad (doc. 185, p. 128. Constantinopol, 2 iunie 1599), etc.

Deosebit de importantă ni se pare scrisoarea adresată la 11 februarie 1597 de Mihai Viteazul lui Meletie Pigas, patriarhul Alexandriei și locțiitor în scaunul patriarhiei de Constantinopol (doc. 149, p. 110—112)⁹, întrucît lămuirește mai bine, prin știrile noi aduse, tratativele purtate pentru încheierea păcii între sultan și Mihai Viteazul, începute la sfîrșitul anului 1596 și continuate în prima parte a lui 1597¹⁰.

Cucerirea Moldovei, în mai 1600, a prilejuit lui Henry Lello, succesorul lui Edward Barton la Constantinopol, un

⁹ După versiunea în limba italiană publicată de E. D. Tappe, o traducere în limba română, însoțită de un comentariu, a fost publicată de Al. A. Botez, *O scrisoare inedită a lui Mihai Viteazul către patriarhul Alexandriei Meletie Pigas*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXIII, 1965, nr. 5—6, p. 584—592.

¹⁰ Despre Meletie Pigas, vezi P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 49, 99, 101, 193. Recenzii asupra volumului E. D. Tappe, au mai publicat: N. Ghinea, în „Contemporanul”, din 18 iunie 1965, nr. 25 (975), p. 8 și Șerban Papacostea, în „Revista de referate și recenzii” (istorie, etnografie), vol. 2, nr. 7/1965, nr. 117, p. 428—435; cf. și nota 9.

⁸ Richard Hakluyt, *The Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation*, London, 1599 vol. II, p. 290: „The privilege of Peter the Prince of Moldavia graunted to the English Marchanu.

lung pasaj într-unul din rapoartele sale (doc. 198, p. 132—133. Constantinopol, 29 mai 1600).

Alături de materialul documentar extern, deja cunoscut, prin calitatea și noutatea informațiilor, întregul mate-

rial cuprins în volumul prezentat, și în mod deosebit cel care se referă la domnia lui Mihai Viteazul, prezintă importanță pentru istoriografia noastră.

DINU A. DUMITRESCU

P. P. PANAITESCU : INCEPUTURILE ȘI BIRUINȚA SCRISULUI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Ed. Academiei R.P.R., București, 1965, 230 p.

Precedată de două articole * primite cu viu interes de numeroși specialiști ai vechii culturi românești, noua lucrare, semnată de P. P. Panaitescu, probează o lămurire mai adâncită și mai completă a fenomenului cultural, de importanță deosebită pentru istoria noastră, care este scrisul și biruința lui în limba română.

Bazat pe o vastă documentație inedită de acte din Arhivele Statului, precum și din diferite biblioteci, înnoind cercetarea critică și considerațiile de sinteză, autorul demonstrează că nu mai prin cunoașterea evoluției societății românești în perioada orînduirii feudale și a istoriei culturii poporului nostru, pot fi înțelese adevăratele cauze ale apariției scrisului și apoi ale victoriei definitive a limbii române asupra limbii slavone, limba literară și de cancelarie a clasei stăpînitoare feudale.

În lumina acestei idei, analizînd critic diferite teorii existente în istoriografia noastră care, fără să țină cont de legătura interdependentă existentă între stadiul de dezvoltare economică și socială a poporului și cultură, încercă să explice începuturile și dezvoltarea scrisului în limba română ca urmare a influențelor străine religioase (husitismul, catolicismul, luteranismul și calvinismul), P. P. Panaitescu arată că de fapt ne aflăm în fața unui fenomen cultural generat de transformările

sociale, petrecute în secolele XV și XVI ale istoriei țării noastre.

În primul rînd, autorul relevă dezvoltarea economiei de schimb care (la sfîrșitul veacului al XV-lea în Țara Românească și Moldova și în Transilvania în prima jumătate a veacului) pe plan politic coincide cu introducerea regimului centralizării domnești, iar pe plan social cu ridicarea unor noi pături de producători interesați în aceste operații de schimb — deci intrarea în procesul de creație literară a unor oameni care nu știau slavonește.

Subliniind că lupta pentru limba română a fost purtată în corelație cu interesele de clasă ale acestor pături sociale, P. P. Panaitescu se oprește îndeeaproape asupra cadrului istoric în care s-a desfășurat începutul scrisului românesc. El pornește de la datele stabilite de studiile lingvistice privind primele texte românești scrise în dialectul maramureșan și nord transilvănean și precizează că limba lor poate fi datată din secolul al XVI-lea, dar și de la sfîrșitul veacului precedent. Afirmările și le sprijină amîntind existența în Maramureșul veacurilor XIV—XV a unei stăpîniri a pămîntului de către mica nobilime cnezială și formarea în această provincie a unei biserici românești cu caracter pur feudal.

Maramureșul apare în această perioadă ca o țară cu autonomie feudală locală, cnezială, dar și o țară de mănăstiri, unde, sub oblăduirea mănăstirii din Peri, se formează un fel de eparhie autonomă feudală, în care se vorbea dialectul rotacizant. Istoria consemnează, și autorul accentuează, că lupta din ultimul deceniu al veacului al XV-lea, pentru supremația asupra bisericii din Maramureș între nobili-

* P. P. Panaitescu, *Inceputurile scrisului în limba română*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. IV, f. 117—191 și idem, *Noi contribuții*, în „Studii și cercetări de bibliografie”, vol. V, p. 107—134.

mea de origine cnezială, care își apăra drepturile feudale, și episcopia slavoruteană din Muncaci, a dus în chip firesc la ruperea cu slavonismul reprezentat de episcopie și la afirmarea limbii populare dialectale a cnezilor maramureșeni. Concluzia principală la care se ajunge este aceea că opera de traducere a vechilor cărți slavone în limba poporului se datorește unei inițiative interne, fiind urmarea unor împrejurări locale și specifice ale vieții feudale din acele părți. Faptul se evidențiază din caracterul provincial, sătesc al textelor maramureșene, scrise în dialect și cărora le lipsesc prefețele și epilogurile care să arate cine le-a scris și în ce scop. De unde s-ar putea deduce cercul strîmt al creației și răspîndirii lor într-un mediu care știa de ce s-au scris și se mulțumea cu ele fără alte explicații. Tocmai de aceea, opera traducătorilor din Maramureș este considerată de autor doar prefața unei mișcări mai generale românești.

În capitolele următoare P. P. Panaitescu revă modul diferit în care se desfășoară activitatea vastă și consecventă a publicării cărților românești în a doua jumătate a veacului al XVI-lea, activitate în fruntea căreia stă tipografia condusă de diaconul Coresi la Brașov.

Răspîndirea cărților de la Brașov în toată Transilvania precum și în Moldova și Țara Românească cu învoirea domniei și a autorităților bisericești face ca această activitate să însemne începutul biruinței limbii poporului în cultura feudală, la români, fiind vorba de un moment ce se manifestă în istoria mai tuturor țărilor din Europa: momentul înlocuirii limbii oficiale străine cu limba poporului, adică pătrunderea elementelor sociale populare în cultura feudală. Insistînd asupra faptului că scrierea în limba română în veacul al XVI-lea se datorește unui curent cauzat de schimbările sociale interne din istoria poporului român, autorul cărții, consideră că opera lui Coresi și a tipografiei lui trebuie socotită ca un moment de difuzare a traducerilor românești, fără ca ea să stea la originea lor. Coresi — precizează autorul — a adunat și a tipărit traduceri ale cărților bisericești care sînt mai vechi decît începerea activității tipografiei conduse de dînsul și care provin din diferite centre. Dar cea ce pre-

zintă o deosebită importanță pentru studiul începuturilor scrisului în limba română nu este atît lucrarea tipografiei cît, mai ales, aceea a traducerii care stă la originea scrisului în limba poporului. Cea mai veche școală românească întemeiată anterior așezării lui Coresi este cea de la biserica Sf. Nicolae din cartierul Șcheilor — tot la Brașov. Aci se păstrează — deși s-a pierdut în decursul vremii cea mai însemnată parte din scrieri — un număr de manuscrise slave ce atestă că, pe lângă școala și biserica orășenească din Șchei, se aflau grămăticii cunosători ai limbii slavone, care ar fi putut contribui la traducerea cărților bisericești din această limbă, în românește. Existența acestor manuscrise constituie o dovadă în plus a legăturilor permanente dintre centrul orășenesc românesc din Șchei, și țările de peste munți.

În continuare, autorul abordează ideea că în a doua jumătate a veacului al XVI-lea există o dublă simultaneitate: începutul cărților tipărite în românește a legislației și a istoriografiei în aceeași limbă, iar pe de altă parte, apariția acestor scrieri sau măcar folosirea lor paralelă în cele trei țări românești. Toate acestea formează o dovadă sigură că începutul scrisului în limba română este un fenomen comun celor trei țări legat de dezvoltarea lor socială și politică.

În ultima parte a lucrării P. P. Panaitescu, se oprește asupra rolului important jucat în înlăturarea definitivă a culturii slavo-bisericești de apariția și dezvoltarea în sinul societății românești a unei mișcări sociale, care a sprijinit un curent de civilizație superior ca ideologie, dezvoltat într-un cadru general european: umanismul românesc.

Fără a urmări o expunere detaliată a scrierilor principalilor umaniști români din secolul al XVII-lea, autorul a prezentat o scurtă schiță a originilor și caracterul acestui curent cultural, dovedind că umanismul românesc s-a manifestat prin idei și forme originale, specifice nevoilor societății românești, cel mai interesant element al său fiind atitudinea față de romanitatea poporului nostru, față de unitatea de limbă și origine a tuturor românilor.

P. P. Panaitescu reliefează semnificația deosebirii esențiale de atitudine a umaniștilor față de scrisul în limba

română, în comparație cu aceea a cărturarilor care i-au precedat. Acești umanști nu mai socotesc limba română ca un grai neformat al maselor, ca o limbă inferioară celei slavone ci, cunoscând și apreciind valoarea și posibilitățile limbii noastre, caută să o ridice la rangul unei limbi literare și, cu ajutorul ei, ajung la biruința scrisului în limba română, mișcare pregătită de generațiile precedente. Prin urmare, umanștii români au un rol mai mare decât acela care li s-a atribuit pînă acum. Ei sînt aceia care, în chip conștient, au înlăturat definitiv limba slavonă din poziția ei de limbă a statului și culturii în țările române,

înlocuind-o cu limba poporului din care au făcut o limbă literară.

Lucrarea prezentată edifică asupra aportului vechii istoriografii la cercetarea începuturilor și biruinței scrisului în limba română și urmărește acest aspect fundamental al transformării culturale atît pe temeiul documentelor, a textelor, în parte inedite, cit și al strînsei interferențe dintre cultură și evoluția socială. Cu această contribuție putem spune că se deschide un drum nou spre cunoașterea luptei poporului nostru pentru limba și cultura sa.

I. BURLACU

VALENTIN AL. GEORGESCU : PREEMȚIUNEA ÎN ISTORIA DREPTULUI ROMĂNESC. DREPTUL DE PROTİMISIS ÎN ȚARA ROMĂNEASCĂ ȘI MOLDOVA

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1965, 360 p.

V. Al. Georgescu, prezintă în lucrarea sa, consacrată instituției protimisisului în vechiul drept românesc, într-o lumină nouă, pe baza unei vaste documentații și în evoluție istorică, aspectele cele mai de seamă pe care le-a cunoscut preemțunea în orînduirea feudală în Moldova și Țara Românească, precum și locul pe care îl ocupă azi în istoriografia noastră¹. Ea poate fi considerată prima monografie marxistă a problemei. Materialul este rînduit în trei mari părți, privind dezvoltarea instituției: în cadrul feudalismului timpuriu și dezvoltat, în condițiile destrămării orînduirii feudale și în dispariția protimisisului în Principatele Române, ca urmare a generalizării relațiilor de producție capitaliste.

În prima parte, care cuprinde o privire generală asupra dezvoltării dreptului de protimisis pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea, sînt tratate o serie de probleme fundamentale pentru înțelegerea instituției: apariția sa în obștea sătească, formele pe care le-a luat în cadrul feudalismului timpuriu, a re-

gimului domnesc și nobiliar, procedura, titularii și actele de înstrăinare care dau naștere la protimisis. Partea a doua, rezervată analizei instituției în condițiile destrămării orînduirii feudale, ne înfățișează modul în care protimisisul este reglementat de reformele lui C. Mavrocordat, legislația lui Al. Ipsilanti, manualele de legi din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, Pravilniceasca condică cu toate modificările ei și legiurile domnitorilor Callimach și Caragea.

Ultima parte, privind desființarea instituției în Moldova și Țara Românească, prezintă condițiile economico-sociale care au determinat această măsură în 1865, aspectele particulare pe care le-a îmbrăcat căderea în desuetudine a protimisisului în proiectele de organizare a statului după 1821 și în Regulamentele organice, unele forme de supraviețuire a lui în tehnica răsкупpărării din proiectele și legiurile de emancipare și de improprietărire a țăranilor clăcași, precum și ca obicei extralegal în satele cu puternice resturi de structură și mentalitate de obște.

Analizînd instituția protimisisului în lumina materialismului dialectic și is-

¹ Vezi bibliografia vastă prezentată de autor la p. 5—6.

toric, autorul aduce o serie de puncte de vedere noi, capabile să explice, pe baze științifice, diversele probleme pe care le ridică această instituție juridică.

Se impune atenției teza că protimisul apare ca o formă de condiționare în general a proprietății în feudalism, fapt care arată că în această orinduire condiționarea avea un sens mult mai larg, nelimitându-se doar la relațiile dintre feudal și vasal, cum susțineau indeosebi istoricii care vedeau în feudalism un simplu regim politic.

Aceste punct de vedere permite autorului să extindă și sfera de aplicație a instituției, cuprinzând pe lângă dreptul de preemțiune în materie de proprietăți funciare — așa cum este privit de regulă protimisul în literatura de specialitate — și pe robi, țărani dependenți, arenda etc. Aplicarea dreptului de protimis la arendările de moșii oferă pentru prima dată în literatura noastră o analiză științifică a modului în care a evoluat acest drept: la început, cei ce lucru pământul bucurându-se de întietate față de cei din alt loc, pentru ca în începutul secolului al XIX-lea să nu li se mai recunoască acest drept.

De asemenea, pentru prima dată în istoriografia noastră se dă un răspuns științific, marxist, apariției în timp a dreptului de protimis, problemei atât de controversată dacă este anterior apariției stabului sau este ceva specific feudalismului.

Prezentarea instituției nu este făcută static, ci în evoluția ei istorică, avându-se în vedere faptul că funcțiile ei sociale au variat de la o epocă la alta. Stabilind ca moment de răspintie mijlocul secolului al XVIII-lea, când începe destrămarea feudalismului, autorul arată că pînă la această perioadă protimisul prezenta următoarele caracteristici: a) obștile îl folosesc ca mijloc de apărare împotriva acaparatorilor din afară și, într-o anumită măsură, împotriva celor interni; b) acaparatorii din afară izbutesc fie să-l ocolească (prin dănie sau constrângere economică), fie să-l transforme în mijloc de acaparare treptată a satelor moșnenești și răzeșești și a obștilor de tip mai arhaic, îmbrăcînd calitatea de moșneni (răzeși) de cumpăratură care s-au putut protimisi și ei, cu o eficacitate crescîndă, la vânzările ulterioare de a căror pro-

vocare nu erau străini; c) prin protimisul de rudenie, rudele unui boier împiedecau răscumpărarea rumânilor de la acesta; d) cînd erau făcuți vinzători, foștii cnezii (judeci) rumâniți au invocat un protimis de primi stăpînitori pentru a-și răscumpăra capul și delnița cu precădere chiar față de rudele stăpînului.

În general, dezvoltarea protimisului în Moldova și Țara Românească a cunoscut un caracter contradictoriu, forma sa juridică îndeplinind funcțiuni de clasă diferite, după categoria socială din care fac parte cei ce folosesc dreptul lor de preferință, aspect care nu scapă atenției autorului. Dialectica dezvoltării sale face ca instituția să prezinte, pe de o parte, un aspect retrograd, de conservare a vechiului tip de proprietate în cadrul solidarității devălmașe, iar pe de altă parte, o latură progresistă, prin promovarea noului tip de proprietate pe calea individualizării stăpînirii de bunuri mobiliare.

În sfîrșit, lucrarea vine să aducă o lumină nouă și în privința unei laturi mai puțin cunoscută a procesului de trecere de la proprietatea feudală la cea capitalistă în țara noastră și ale cărei aspecte fundamentale — ruperea producătorului direct de delniță, tiersajul, etc. — au fost tratate într-o lucrare recentă².

Cădererea în desuetudine a protimisului, ca modalitate ce afectează și condiționează proprietatea feudală, încă într-o perioadă anterioară revoluției burghezo-democratice, marchează transformările de esență ce se petrec în baza economică a societății — și în primul rînd în proprietate — în perioada de destrămare a feudalismului. Aceasta arată, pe de o parte, nașterea noilor relații de producție — deci și a proprietății absolute, de tip burghez în chiar sinul modului vechi de producție, iar pe de altă parte explică încercările de reformă care au avut loc, în acest sens, pe planul suprastructurii politico-juridice în epoca premergătoare revoluției burgheze.

Din acest aspect, autorul desprinde și o concluzie extrem de importantă privind felul în care s-a oglindit în

² H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. III, Buc., Ed. Academiei R.P.R. 1964.

trecerea de la proprietatea de tip feudal la cea capitalistă calea prusacă de pătrundere a capitalismului în agricultură.

În concluzie subliniem că analiza dreptului de protimis este făcută pe baza unei ample documentații științifice, remarcându-se sursele noi folosite — traducerea din 1754 a Vactiriei, manualele de legi ale lui Mihail Fotino, Pandectele lui Toma Carra, Manualul lui Teofil al Cambaniei — prin utilizarea pe scară largă de material arhivistic inedit, prin discuțiile ample asupra unor monumente juridice ca *Pravilniceasca condică*, manualele de legi ale lui Fotino, Hrisovul lui Al. Ipsilanti din 1775, precum și analiza amă-

nunțită a marilor procese prilejuite de aplicarea dreptului de protimis.

Lucrarea este întregită de o introducere teoretică, de un foarte util indice de materii și de o listă de abrevieri care însoțește urmărirea vastei bibliografii indicate, pentru economie de spațiu, în forme eliptice.

Prin profunzimea analizei, prin valoarea teoretică și noutatea tezilor enunțate, prin rigurozitatea expunerii și materialul documentar extrem de vast folosit în argumentare, ea constituie o valoroasă monografie istorico-juridică, deosebit de utilă studierii și înțelegerii vieții sociale din trecutul patriei noastre.

L. P. MARCU

GUIDE TO THE CONTENTS OF THE PUBLIC RECORD OFFICE

Vol. I, LEGAL RECORDS... etc., VI + 249 p.

Vol. II STATE PAPERS AND DEPARTMENTAL RECORDS, VII + 240 p.
London, Her Majesty's Stationery Office, 1963.

Această lucrare, publicată în anul 1963, este un ghid sau îndrumător deosebit de valoros pentru cei ce studiază în Arhivele engleze și în special pentru cercetătorii străini. Ghidul este o reeditare a unei lucrări de același gen, întocmită de M. S. Giuseppi și intitulată *Guide to the manuscripts preserved in the Public Record Office*, publicată în 1923—1924. Desigur este vorba de o reeditare, revizuită într-o mare măsură. Lucrarea prezintă toate materialele documentare preluate de *Public Record Office*¹ de la instanțele judecătorești (*Courts*)² și departamente (ministere) până la sfârșitul lui august 1960. În primul volum se prezintă arhivele diferitelor instanțe feudale (*courts*) — *Chancery, Exchequer, Court of King's Bench, Court of Star Chamber, Palace Court, High Court of Admiralty* etc.

În al doilea volum sînt prezentate arhivele create de *State Paper Office* (principalele secretariate de stat ce au fost înființate de la Henric al VIII-

lea (1509—1547) înainte și de către departamente.

Deoarece funcțiile instituției medievale, cunoscută sub denumirea de „*court*”, erau atît administrative cît și judecătorești, volumul I cuprinde toate arhivele naționale engleze din perioada începînd cu *Domesday Book*, în 1086 și pînă la sfîrșitul domniei lui Henric al VII-lea în 1509, iar volumul II toate arhivele administrative de după această dată.

Pregătirea lucrării era destul de înaintată cînd, ca urmare a legii Arhivelor din 1958 (*Public Record Act*), numărul fondurilor moderne ce urmau să fie depuse la Arhive a început să crească mult. Aceasta a pus problema datei la care trebuia să se oprească lucrarea. S-a stabilit 31 august 1960.

Fondurile transferate la P.R.O. între 1923 și 1960 nu numai că au completat fondurile existente mai înainte dar au mai adăugat două mii de noi clase*, necunoscute în *Ghidul* lui Giuseppi. Cea mai mare parte a „noilor” clase sînt arhive moderne departamentale și sînt descrise în volumul II. Pentru ca volumele să nu fie prea mari, prin introducerea noilor clase,

¹ Denumirea Arhivelor britanice, perscurtat P.R.O.

² Court, curte de justiție, tribunal.

* Subdiviziuni ale fondurilor.

cuprinsul lor a fost prezentat cât se poate de concis.

Astfel *Ghidul* nu menționează de obicei nici un fel de instrument de informare dacă nu a fost publicat și dacă nu se presupune că este accesibil cercetătorilor în afara sălilor de studiu (cu excepția claselor pentru care se spune în mod expres „neprelucrat” sau „în curs de prelucrare”). *Card Index of lists and indexes* (Fișierul inventarelor și indexurilor) aflat în sălile de studiu indică pentru fiecare fond un instrument de informare. În primul volum s-au eliminat de asemenea o serie de instrumente de informare care nu sînt absolut necesare pentru cercetători.

Sistemul de referințe prescurtate prin folosirea numerelor de ordine (*call-numbers*) pentru clasele individuale a fost introdus la P.R.O. în 1923—1924, prea tîrziu pentru a fi folosit în *Ghidul* lui Giuseppe, dar a fost întrebuițat în ambele volume ale publicației de față. Fiecare volum conține în anexă o listă cronologică a regiilor Angliei combinată cu un index cronologic al principalelor statute (*statutes*) citate în text. Volumul I mai conține un glosar al termenilor tehnici folosiți în cuprinsul său fără a explica toți termenii tehnici contemporani întîlniți chiar în fonduri. Numele de persoane și locuri sînt indexate separat de cele de lucruri. Fondurile intrate recent și care nu sînt arătate în *Ghid* se dau în anexa dîrilor de seamă anuale ale Arhivelor engleze conținînd elementele esențiale (titlu, număr de fond, limite cronologice). Dările de seamă se publică, astfel că cercetătorii pot lua cunoștință de conținutul lor. Un supliment cu fondurile noi este multiplicat și se găsește în sălile de studiu, la P.R.O., urmînd să fie publicat mai tîrziu. În timpul imprimării lucrării, unele fonduri au fost transferate de la P.R.O. în alte depozite, fapt ce a fost menționat în *Ghid*.

La sfîrșitul prefeței se indică principalii colaboratori care au lucrat la întocmirea *Ghidului*, de la *Public Record Office* sau de la diferite universități și colegii.

În „*Introducere generală în arhive*” (volumul I, p. 1—6) se face un scurt istoric al documentelor păstrate la P.R.O. și al instituției, se arată limba în care au fost scrise aceste documente,

metoda de clasare și posibilitățile de cercetare.

Fondurile care se păstrează la P.R.O. se împart în două categorii principale:

1) fonduri de la cucerirea normandă (1066) pînă la Henric al VII-lea (+1509), oricare ar fi natura lor (administrativă, financiară și judecătorească) descrise în volumul I. Dintre acestea amintim aici Curtea regelui (*Curia regis*) cu diferitele ei subdiviziuni prin care se exercitau funcțiile sale administrative, financiare și judecătorești, apoi arhivele create de *Chancery*, *Exchequer* și diferitele curți (instanțe judecătorești) de drept comun precum și de *Palatinate* și alte instanțe speciale de judecată.

2) documente de stat, de la regele Henric al VIII-lea (1509—1547) înainte, împreună cu arhiva Amiralității și a altor departamente înființate mai tîrziu, descrise în volumul II.

Sub regii normanzi arhivele provenite de la *Curia Regis* erau păstrate în tezaurul regal și se pare că au fost adăpostite totdeauna acolo unde a fost reședința regală. Diferențierea treptată a curiei în alte instituții: *Chancery***, *Exchequer* — *Tezaurariatul* și curțile de judecată de drept comun (*common law*) și instalarea acestor instituții la Westminster au făcut ca locul lor de păstrare să fie diferit. Primele s-au păstrat la început la Turnul Londrei, în *King's Wardrobe*³; apoi la New Temple și, în fine, în capela lui *Master of the rolls*, la Chancery Lane. *Exchequer-ul* își avea tezaurul la Westminster încă din timpul lui Eduard III, unde erau în 1610 cel puțin patru depozite de arhivă care s-au mutat apoi la *Chapter House* unde se depuneau și arhivele instanțelor comune de judecată. În decursul secolelor multe alte localuri din Londra sau din altă parte.

** Afacerile Statului englez conduse de Consiliul regelui erau puse în aplicare prin intermediul unei instituții denumită *Chancery*, Cancelarul exercitînd toate funcțiile unui secretar de stat din zilele noastre. El păstra și marea sigiliu.

³ Departament pentru depozitare și consum al curții regale avînd ca secții. *Great Wardrobe* (mai ales pentru materialele cu caracter militar) și *Privy Wardrobe*.

nesigure și nepotrivite, au fost folosite pentru Arhive. Toată această multiplicitate de arhive a fost pusă sub o administrare unică, în 1838, printr-o lege specială. Acestea reveneau în sarcina și supravegherea lui *Master of the Rolls*. Legea se referea în special la arhivele judecătorești, dar în anul 1852 se extinde la toate arhivele de orice natură.

În anul 1851 se constituie nucleul actualei clădiri a lui *P.R.O.* la care s-au adăugat o serie de alte clădiri până la 1900. În 1920 i s-a mai atribuit un depozit la Cambridge, înlocuit în 1929 cu un altul la Canterbury, urmat de un al treilea la Ashridge Park, în Hertfordshire. În timpul războiului din 1939—1945 o mare parte din materialele de la Chancery Lane au fost evacuate în diferite locuri. După război s-a instituit *Comitetul pentru Arhivele Departamentale*, sub președinția Sir James Grigg, spre a studia reorganizarea Arhivelor engleze. Recomandările sale au stat la baza legii din 1958 care pune Arhivele sub dependența Lordului Cancelar.

Documentele engleze, începând din secolul al XIII-lea până în secolul al XV-lea, sînt scrise în limba franceză, cunoscută sub denumirea de anglo-normandă. Limba engleză a început să fie folosită în secolul al XV-lea: în instanțele judecătorești până în 1733 s-a folosit limba latină.

În ce privește clasarea, arhivele engleze sînt ordonate în „grupuri” (*groups*)⁴ după diferitele instanțe sau departamente de la care provin; fiecare grup este împărțit în „clase” (*classes*). Fiecare clasă primește un nume (De exemplu EXCHEQUER, KING'S REMEMBRANCER): *Accounts, Various* și un număr (de ex. E. 101) Multe din aceste clase sînt originale adică așa cum au fost constituite la creator; altele, în special diferitele clase din „*Miscellanea*”, sînt artificiale și reprezintă colecții de documente strînse laolaltă după depozit sau referință.

P.R.O. păstrează un „grup artificial” cunoscut sub denumirea de *COLECTI-*

ILE SPECIALE (Special collections) cuprinzînd cinsprezece „clase artificiale” (corespondență veche, petiții vechi, et.), în care documentele cu o oarecare similitudine în ce privește forma și conținutul, dar de proveniență foarte variată au fost strînse laolaltă de arhiviști în decursul clasării în idei (acum considerată greșită) de a ajuta pe cercetător. Astăzi este recunoscut că în acest proces, o informație mult mai utilă se poate obține respectînd modul inițial de constituire a documentelor (de exemplu petițiile cu donațiile, autorizațiile sau mandatele rezultate din ele).

În interiorul fiecărei clase documentele sînt clasate după criteriul cronologic, topografic sau alfabetic, în unități cu număr de ordine serial sau „piese” care poate corespunde documentelor de judecată (*rolls*) individuale, volumelor sau legăturilor, cutiilor („*container*” — ilor) în care sînt păstrate documentele. Astfel, pentru o simplă unitate și, în multe cazuri, un simplu document, se poate face trimitere în mod prescurtat, cu ajutorul unei serii scurte de litere și cifre; de exemplu: scurta referință număr E. 101/38715 indică *Account Book of the Controller of the wardrobe for 3 Edward III*, care este păstrată în cutia 387 din EXCHEQUER, K. R.: *Accounts, Various*. Aceste numere ar trebui să fie folosite la cercetarea și fotocopierea documentelor, dar nu se recomandă să fie folosite în publicațiile literare sau istorice decît împreună cu cheia care arată adevăratul lor sens, adică dîndu-se denumirea instituției și subdiviziunii sale în întregime.

Toate taxele pentru cercetarea documentelor au fost desființate la 1 ianuarie 1962. Cu cîteva mici excepții, toate documentele descrise în aceste volume sînt libere la cercetare. Permisele de cercetare (*Reader's Tickets*) se obțin pe baza unei recomandări scrise de o persoană cunoscută pentru activitatea sa științifică, care-și asumă răspunderea și căreia solicitantul îi este personal cunoscut. Cercetătorii străini pot obține permisul pe baza unei cereri adresate de ambasada sau legația lor la *Foreign Office*, în numele lor sau al unei instituții recunoscute. Se acordă permise temporare pe timp de o săptămînă pentru funcționari (fără nici o recomandare).

⁴ *Group* = „termen colectiv pentru arhivele provenind de la o instanță judecătorească sau departament”, (conform explicației date în glosarul lucrării).

Multe din fonduri posedă instrumente de informare contemporane, care însă la unele fonduri au fost înlocuite. Lucrarea de inventariere și indexarea încă continuă. Mijloacele de referință (instrumentele de informare) puse la dispoziția publicului sînt de cinci feluri:

1) inventare numerice (*Numerical lists*) enumerînd articolele pe care le cuprinde o clasă aparte, o parte dintr-o clasă, și indicînd de obicei ceva mai mult decît datele sau datele aproximative, ce cuprinde fiecare unitate.

2) Inventare descriptive (*Descriptive lists*) în care unitățile sînt descrise mai complet;

3) „*Calendars*” în care conținutul documentelor este rezumat, mai mult sau mai puțin, în amănunt;

4) „*Transcripts*” în care documentele sînt descrise complet;

5) *Indexuri* — conștînd în ghiduri alfabetic pentru nume de persoane sau topice întîlnite în documente;

6) *Cataloge de documente* cu caracter special (testamente, hărți etc.) de cele mai multe ori de o proveniență variată și răspîndite printre diferite clase de arhive. Unele instrumente de informare sînt dactilografiate, altele tipărite și lista lor s-a publicat (*List of Record Publications-Sectionul List 24*) ce se revizuieste din timp în timp și cuprinde toate publicațiile inclusiv cele epuizate. Există, de asemenea, multe alte publicații neoficiale care servesc ca instrumente de informare.

Față de *Ghidul* lui Giuseppe, noul *Ghid* cuprinde schimbări în date așa cum sînt cerute în mod automat de creșterea documentelor, de noile depuneri împreună cu multe *addenda* și *corrigenda* minore. Datele despre unele instituții (de exemplu *Exchequer* — diviziunile sale principale), au fost revizuite în lumina ultimelor cunoștințe. Pentru a economisi spațiul, multe probleme utile dar neesențiale au fost omise.

Descrierea fiecărui „grup” este prefătată de un scurt istoric al fondului și al instituției de la care provine. Înăuntrul „grupelor” fiecărui volum, diferitele „clase” sînt aranjate sub numele lor de „clasă” într-o ordine determinată de înlesnirea tratării împreună a unor clase, numele clasei fiind urmat în fiecare caz de numărul său. Des-

crierea fiecărei „clase” cuprinde o notă cu totalul numărului pieselor și datele extreme, urmate de o scurtă indicare a formei și naturii documentelor (uneori cuprinzînd un comentariu asupra informațiilor ce conțin) și indicarea instrumentelor de informare din publicațiile oficiale și uneori neoficiale.

Pentru instrumentele de informare există, după cum s-a arătat, un „Fișier index al inventarelor și indexurilor” (*Card Index of Lists and Indexes*) în Sala de studiu, în care „grupele” sînt aranjate alfabetic iar „clasele” în fiecare grup, după numărul lor de clasă. Pentru alte publicații de documente există un „Fișier” index ale documentelor editate” (*Card Index of Documents that have appeared in print*) departe de a fi complet.

Printre alte instrumente de informare menționăm un *catalog — fișier al sigiliilor* (*Card catalogue of Seals*) conținînd sigiliile aflate la fonduri indentificate în timpul inventarierii sau al cercetării. Fiecare sigiliu este catalogat sub numele persoanei sau instituției care l-a avut sau l-a folosit; fișele sînt grupate alfabetic în mari capitole: regale, eclesiastice etc. Fișierul nu se păstrează în sala de studiu, dar poate fi consultat.

Mai există un *catalog fișier al hărților și planurilor* (*Card Catalogue of Maps and Plans*) conținînd mai multe mii de hărți și planuri din secolul al XV-lea și pînă în al XX-lea din multe fonduri.

P.R.O. pune la dispoziție celor ce solicită fotografiile negative și pozitive, reproduceri prin alte procedee și microfилme. Este permis în anumite condiții dactilografierea, iar reproducerea este interzisă cu excepția unei aprobări expresse.

Cercetătorilor li se asigură toate facilitățile posibile iar în propriul lor interes, sînt însă îndemnați să folosească mai întîi toate informațiile publicate, înainte de a trece la cercetarea originalelor.

Documente de un deosebit interes pentru lumina pe care o aruncă asupra istoriei generale a arhivelor sau a persoanelor și evenimentelor deosebite sînt expuse la Muzeul Arhivelor. Expoziții speciale ilustrînd diferite secțiuni ale istoriei sînt de asemenea expuse acolo din timp în timp. În 1964 de exemplu, s-a organizat o expoziție

consacrată aniversării a 400 de ani de la nașterea lui Shakespeare.

Volumul al II-lea cuprinde, după cum am arătat la început, arhivele create de către *State Paper Office*, adică arhivele principalelor Secretariate de Stat înființate de la Henric al VIII-lea înainte, arhivele departamentelor (ministerelor) guvernului, unele comisii regale și alte instituții ce cad în prevederile legii Arhivelor (*Public Records Act*) din 1958, o colecție de microfилme și fotocopii după arhivele capturate ale fostului Minister al Afacerilor Străine și Marinei Germane, unele arhive ale administrației ce nu cad în prevederile Legii Arhivelor (de exemplu Departamentele lordului Chamberlain și lordului Steward) depuse la P.R.O. de cei ce le-au avut în custodie, și mai mult colecții particulare achiziționate prin donație sau cumpărare.

Materialele unui departament sînt adesea încorporate în fondul departamentului succesor care i-a preluat arhiva și adesea și atribuțiile. În cazul cînd o atribuție a trecut de la un departament la altul, seria de arhivă respectivă este împărțită între cele două fonduri de arhivă departamentale, trimerile fiind făcute în text.

Fondurile de arhive păstrate la P.R.O., conțin documente sau dosare moderne de la departamente, rămase după eliminarea tuturor celor considerate ca nefolositoare, pentru păstrarea permanentă. Răspunderea pentru selecționarea în scopul păstrării și pregătirii lor pentru transfer la P.R.O. aparține departamentelor interesante, misiunea Arhivelor fiind de a le îndruma în îndeplinirea sarcinilor. Arhivele preluate sînt de obicei întovărășite de liste numerice dactilografiate, executate de către departamentele care predau; aceste liste sînt cîteodată completate de registrele și indexurile departamentale întocmite de creator.

Arhivele selecționate pentru păstrarea permanentă în mod normal, ar trebui să fie transferate la P.R.O. după 30 de ani, și să fie date spre cercetare la 50 de ani după crearea lor. (Arhivele la care publicul are acces înainte de predarea la P.R.O. continuă să fie publice și după aceea). Cînd un dosar sau alte documente, aflate împreună, cuprînde o perioadă de mai mult de un an, se ia ca dată a creării întregului material, considerat în totalitate,

aceia a ultimului document din cuprinsul său. Lordul cancelar (de care depind Arhivele engleze) poate totuși să prescrie termené mai lungi sau mai scurte de 50 de ani pentru un întreg fond sau părți ale sale. Fondurile care nu intră în prevederile legii Arhivelor se supun condițiilor de acces prescise de depozitari sau donatori. Cea mai mare parte a acestor materiale sînt la dispoziția publicului fără nici o restricție, dar hîrțile de proveniență oficială, aflate în multe din acestea, sînt în mod normal supuse regulii de cincizeci de ani; în mod cu totul excepțional mai pot fi și alte restricții.

Există arhive publice care nu se păstrează la P.R.O. Așa sînt de exemplu Ministerul pentru relațiile Commonwealth-ului, care păstrează arhivele fostului Minister al Indiei, Muzeul Național Maritim, care primește de la Amiralitate arhive speciale (desene, planuri tehnice etc.). Unele materiale se păstrează în arhivele comitatelor. Filmele de cinema, selecționate pentru păstrare, sînt depozitate la *Arhiva Națională de Film*. Unele fonduri aflate la P.R.O. înainte de 1958, în baza legii din acel an, au fost transferate în alte depozite, menționîndu-se aceasta în *Ghid*.

Pentru cercetătorii care doresc să studieze în arhivele engleze acest ghid este deosebit de util. În cuprinsul său se fac referiri la unele materiale care privesc direct istoria țării noastre. Astfel în volumul al doilea (p. 127) se menționează că în arhiva provenită de la Ministerul de Externe Britanic (*Foreign Office*) se păstrează pentru perioada dintre anii 1878—1905, un număr de 170 volume corespondență diplomatică referitoare la România arătîndu-se că pentru epoca dinainte de 1878, anul cînd țara noastră a fost recunoscută ca stat independent, este necesar să se consulte arhiva referitoare la Turcia (5490 volume) și desigur și a altor țări vecine (Austria, Rusia, Polonia). Amintim că aici se mai păstrează arhivele consulatelor engleze de la București, dintre anii 1826—1884, și de la Iași, dintre anii 1836—1841 și 1855—1859, ce cuprînd documente de o deosebită valoare pentru istoria țării noastre în secolul al XIX-lea. La pagina 164 se menționează scrisoarea consulului englez la Iași, adresată în 1861 lui Alexandru Ioan Cuza, domnul Mol-

dovei. La pagina 163 se menționează Arhiva lui White (*White Papers*) (F.O. 364). (1857—1891; 11 volume) ce cuprinde corespondență originală, memorii, tăieturi din ziare de politică externă etc. din arhiva particulară a lui Sir William White, fost succesiv consul general în Serbia, ministru la București și ambasador la Constantinopol.

Arhivele engleze au fost puțin cercetate de cercetători români. Este suficient să amintim că importanța colecției de documente *Hurmuzaki* se bazează pe materiale din arhivele franceze și austriece, nu însă și pe cele

engleze. Recent s-a publicat un volum de documente, păstrate în aceste arhive dintre anii 1437—1601⁵, ce lămuresc o serie de probleme interesante ale istoriei noastre. Atât ghidul cât și volumul acesta atrag atenția asupra importanței arhivelor engleze pentru completarea cunoașterii trecutului poporului român.

M. FĂNESCU

⁵ E. D. Tappe esq. *Documents concerning Rumanian History, collected from British Archives 1437—1601*, London, Ed. Monton. Et. Co.

ГРАЂА О СРЕМУ И ЊЕГОВИМ БЕЗАМА СА СРБИЈОМ 1804—1815

(Materiale despre Srem și legăturile lui cu Serbia în anii 1804—1815). Selecționate și comentat de Dr. Slavko Gavrilović. Istorijski Arhiv Autonomne Pokrajine Vojvodine. Sremski Karlovci, 1965, 562 p.

Importanța culegere de documente inedite privind frământările din regiunea Sremului în perioada războaielor antiotomane sârbe din anii 1804—1813, și 1815, publicată de către Arhiva istorică a R. A. Vojvodina, vine să completeze culegerile asemănătoare publicate în trecut de către Al. Ivić¹, Živan Sečanski², Arhiva istorică din Belgrad³, precum și de însuși dr. Sl. Gavrilović, redactorul volumului de față⁴.

Reluând o inițiativă întreprinsă în 1958 și apoi abandonată, Arhiva istorică a R. A. Vojvodina, dând publicității

volumul de mai sus, inaugurează seria culegerilor de materiale arhivistice care vor fi publicate de acum înainte, în vederea lămuririi multilaterale a istoriei Vojvodinei, în legătură strinsă cu istoria celorlalte popoare iugoslave.

Cele 538 de documente în limbile germană, latină și sârbă (acestea din urmă sînt în număr de 50), au fost culese din Arhivele de Stat din Zagreb, Arhivele Academiei Sârbe din Sremski Karlovci, Arhiva Regiunii Autonome Vojvodina din Sremski Karlovci, Arhiva Istorică din orașul Osijek și Arhiva Muzeului din Vukovar. Este vorba de diferite ordine, rapoarte, declarații, cereri, corespondențe, sentințe ș.a. din fondurile: Acta congregationalia co-

¹ Aleksa Ivić, „*Dokumenti o ustanku pod Karadjordjem Petrovićem*”, în *Vjesnik kr. hrv. slav. dalmat. Zemaljskog arkiva*, XXI i XXII, Zagreb, 1920, 538 p.

Idem, *Spisi bečkih arhiva o Prvom srpskom ustanku*, Knj. I—V, Beograd — Subotica, 1935—1939.

² Živan Sečanski, *Gradja O Ticanovoj buni u Sremu 1807 godine*, Beograd, 1952, XXV + 193 p.

³ *Gradja iz Zemunskih arhiva. Izvori za istoriju Prvog srpskog ustanka*.

Izdanje Istorijskog arhiva Beograda, Knj. I, 1955. 634 p.; knj. II, 1961, 441 p. (Vezi prezentarea acestora în „Studii” revistă de istorie, nr. 2/1963, p. 525 și urm. și nr. 1/1965, p. 246—248).

⁴ Slavko Gavrilović, *Seljački pokret u Sremu u doba Prvog srpskog ustanke*,

în *Zbornik Matice srpske, serija društvenih nauka*. Novi Sad, vol. 7, 1954, p. 7—48; Idem, *Gradja za privrednu i društvenu istoriju Srema početkom XIX stoleća*, Novi Sad, 1953, 277 p.; idem, *Agrarni pokreti u Sremu i Slavoniji početkom XIX veka*. Belgrad, 1960; idem, *Novi podaci o Ticanu*, în *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, vol. 12, 1956, p. 74—75; idem, *Epilog seljačke bune u Sremu 1807*, în *Zadružni arhiv*, nr. 3/1955, Novi-Sad, p. 131—140; idem, *Janko Nemeček (Teodor Plemečković) srbijanski uroda u Sremu 1807*, în *Zbornik Matice srpske za društvo nauke*, vol. 23, 1959 Novi-Sad, p. 87—96.

matus Syrmienis, Acta congregationalia comitatus Veröczensis, Consilium Locumtenentialis regii Hungarici, Acta urbarialia (ale aceluiași Consiliu), apoi diferite acte din fondurile aparținând regimentelor de grăniceri din Brod, Comandamentului general al Slavoniei, Magistraturii din Sremski Karlovci, Conzistoriei de Srem, *Zupaniilor de Bačka și Virovitica*.

Aceste materiale scot în evidență, în primul rând, faptele luptei de clasă, care în Srem se intensifică îndeosebi în perioada de mare cotitură în istoria sîrbilor în general, caracterizată prin cele două răscoale antiotomane sîrbe. La condițiile social-economice specifice din Srem, care au dus la frămîntări și înainte, se adaugă acum exemplul stimulator și influența răscoalei naționale și antifeudale din Serbia, făcînd ca în Srem să izbucnească în 1807 cea mai puternică răscoală țărănească. La aceasta se referă cele mai multe din documentele incluse în volumul de față⁵, în care se înfățișează cauzele, desfășurarea, ecurile și efectele ei.

Răscoala izbucnește spre sfîrșitul lunii martie 1807 cînd și cea din Serbia înregistrează succese importante. În anul precedent se înregistrează numai acțiuni de sabotaj prin provocarea de incendii.

Izbucnind în localitatea Voganj (doc. 38), valul răscoalei țărănești, condusă de Todor Avramović-Tican, cuprinde domeniul Rum și începe să prindă teren în Irig și Iloc. După expresia documentului, „numărul răsculaților crește din oră în oră” (p. 45). Țăranii răsculați protestau împotriva robotei grele și împotriva luării pămînturilor lor (p. 46), pronunțau amenințări la adresa stăpînilor de domenii. „Veniți în ceată,

fraților, să mergem asupra spahiilor⁶ noștri, căci nu mai putem îndura robotele și angariile cu care ei ne împovărează!” — strigau țăranii porniți la acțiune, (p. 47). Actele urbariale au constituit principala cauză a nemulțumirii țăranilor (vezi de exemplu documentul 68), încît, puțin mai tîrziu, autoritățile se văd nevoite să dispună rezolvarea urgentă a jălbilor țăranilor împotriva urbariilor, pentru a înlătura astfel motivul revoltei.

Dintre documentele mai caracteristice pentru desfășurarea răscoalei, cităm scrisoarea lui Sava Vidić, căpetenia țăranilor din Rivica (doc. 44), adresată mitropolitului St. Stratimirović, prin care se face cunoscut că, în cazul cînd judecătorul Vezelely nu va elibera pe cei 150 de oameni din Sašinac cu armele lor, atunci „mare nenorocire va fi, căci vom da foc Irigului din toate părțile și nici de Dumneav. nu va fi bine și cazarma vom arde și o vom distruge...” (p. 51).

Amplourea răscoalei și perspectivele ei amenințătoare pentru stăpîinii feudali reies din măsurile întreprinse în vederea înăbușării sau îngrădirii ei, oglindite într-o serie de documente ca acela care ne arată (p. 48) că s-au pus în mișcare trupele din toată regiunea Sremului și a Slavoniei. Scopul principal al dislocării trupelor guvernamentale, după cum se vede din actele jupaniei de Virovitica (doc. 51, 53—54, 57 ș.a.) era să se prevină extinderea răscoalei în ținuturile învecinate. În legătură cu aceasta este edificator exemplul unui grup de răsculați care invită pe grăniceri să se alătorească răscoalei deoarece „a venit vremea să ne eliberăm” (p. 72). Asemenea întimplări determină măsuri de îngrădire a circulației oamenilor în grupuri, cum e cazul cu un grup de morari care nu sînt lăsați să meargă la Vukovar deoarece se pot „molipsi” de „duhul răzvrătirii” și răscoala se poate extinde în Slavonia (doc. 63). De asemenea se interzice vînzarea prafului de pușcă și a plumbului (doc. 53).

Întrucît țăranii răsculați în Srem sînt de naționalitate sîrbi și autoritățile presupun că ei sînt în legătură cu conducerea răscoalei din Serbia, ele apelează la mitropolitul St. Stratimirović

⁶ Cuvîntul „spahi” înseamnă aici „nobil”.

⁵ Din anul răscoalei, 1807, în volum sînt 166 de documente. Din anii anteriori documentele sînt puține: 2 din 1804, 8 din 1805 și 20 din 1806. Din anii posteriori, cînd răscoala încă mai are ecouri, documentele sînt mai numeroase: 24/1808 și 1809, 39/1810, 30/1811, 19/1812. Numărul acestora care merge descrescînd, înregistrează o nouă creștere (la 38) în 1813, cînd, în urma înfrîngerii răscoalei sîrbe, năvălesc în nord refugiații sîrbi și de asemenea în 1815 (42 de documente) cînd sîrbi refugiați se întorc în Serbia, la luptă.

și la întregul cler ortodox ca să acționeze în direcția potolirii răscoalei și a liniștirii spiritelor răzvrătite (p. 59). Se propune de asemenea trimiterea împotriva răsculaților a regimentului din Brod, întrucât soldații acestuia, nefiind de religie ortodoxă, nu vor pactiza cu răsculații (doc. 45).

Într-adevăr, existau motive de teamă ca soldații și grănicerii să nu pactizeze cu țărani răsculați. În această privință este edificator doc. nr. 70 în care este vorba de măsurile ce se iau împotriva celor ce răspîndesc zvonul cum că soldații regimentului din Frimont ar fi dat dovadă de pasivitate în lupta împotriva răsculaților. Insuși judecătorul Salay acuza mai târziu pe grănicerii din Sașinac că au fost complici cu răsculații și în legătură cu aceasta se face o întreagă cercetare (doc. 97, 101, 104, 122).

Cîrmuirea locală de la sate era oscilantă și reprezentînd elemente înstărite, gravita deseori spre stăpînire. De aceea, asemenea elemente deveneau obiective ale răzburării țărănilor răsculați, cum e cazul cu cnezul (primarul) din Brestăc (doc. 109, 119, 120, 133). La fel se întîmplă cu unii clerici, cum e cazul cu Arsenije Jovanović din Čalma, atacat de răsculați (doc. 127, 137). În aceeași localitate, țărani, după un an de zile, încă mai amenințau pe oamenii feudalului Mihajlo Janković (doc. 203, 236).

Răscoala durează de la sfîrșitul lunii martie pînă la mijlocul lunii aprilie. La ea au participat 1500 țărani din 28 de sate (doc. 74). Pe la 20 aprilie, Consiliul de regență dădea instrucțiuni în vederea alcătuirii unei Comisii, în frunte cu mitropolitul Stratimirović, care să someze poporul la supunere, uzînd de promisiuni cu amnistierea și de amenințarea cu tribunalul militar (doc. 69).

Dar rezistența țărănilor nu încetează. Ei dau dovadă în continuare de răzvrătire, adoptă alte forme de opunere, cer să li se rezolve jalbele (doc. 76). Seria de acte care urmează oglindește măsurile de lichidare definitivă a spiritului răscoalei. Astfel, se dispune dezarmarea țărănilor și distribuirea armelor unor persoane socotite mai devotate regimului (doc. 71, 103). Se ajunge la părerea că retragerea trupelor ar duce la periclitarea ordinii publice în Srem (doc. 140, 152). La 29

august 1807 chiar se stabilesc măsuri de aplicat în cazul rezbucnirii răscoalei (doc. 154, 157, 160). Peste un an de zile, Marko Čurčić va fi deferit justiției sub acuzația că în toamna lui 1807 ar fi încercat să organizeze o nouă răscoală în Srem (doc. 229).

Dintr-o serie de chestionări ulterioare (doc. 135, 144, 280), reies amănunte noi privind desfășurarea răscoalei lui Tican și înăbușirea ei. Din suita de documente privind situația materială precară a conducătorului răscoalei, Todor Avramović-Tican, judecarea și condamnarea lui (doc. 9, 10, 95, 205), reiese profilul de luptător al acestuia. Este caracteristic că în motivarea sentinței (doc. 95) de executare prin ciopîrtirea trupului (doc. 319), se invocă exemplul răscoalei lui Gheorghe Doja (1514) și a măsurilor de represalii și tortură folosite atunci (p. 115). În cîteva documente este vorba de recompensa destinată aceluia care au contribuit la prinderea lui Tican (doc. 98, 108, 205, 279). Din averea vîndută la licitație a doi dintre tovarășii lui Tican urmau să fie recompensați soldații care au luptat împotriva răsculaților (doc. 271).

Pe linia combaterii spiritului răscoalei se plasează urmărirea unei cărți a lui Stamatović îndreptată împotriva politicii nobilimii maghiare față de sîrbi din Ungaria (doc. 157, 183, 194), tragerea la răspundere a diaconului Zelenić pentru poezii favorabile răscoalei sîrbe (doc. 243—245, 247) și bănuirea lui Dositej Obradović (doc. 227) ca autor al unei chemări la răscoală în toamna lui 1807.

În general, față de materialele similare publicate în trecut, documentele de față arată mai clar că în răscoala condusă de Tican se poate întrezări un program țărănesc și național și (că țărănimea iobagă este puternic antrenată în răscoală, avînd alături de ea o bună parte a intelectualității sîrbe.

O altă constatare importantă care se desprinde din acest material este faptul că răscoala sîrbilor a exercitat o puternică influență asupra populației sîrbești din ținuturile Ungariei și că au existat multe fire de legătură între lupta socială și națională din Serbia și frămîntările din Srem, regiune periferică a Austro-Ungariei, strîns legată de Serbia pe plan economic și național. Materialul documentar nu oferă fapte concrete de legături directe între fo-

zurile de conducere, dar el degajă o atmosferă plină de încurajări și speranțe mărite de exemplul luptei datorită căreia în sud se rupeau lanțurile jugului feudal și strein. Legăturile strînse între țărani, meșteșugarii, negustorii, grănicerii și intelectuali de pe ambele maluri ale Savei erau atât de ample încât ele devin o problemă serioasă pentru autoritățile regionale din Srem și cele centrale de la Viena și Budapesta. Acest aspect al problemei apare în numeroase acte referitoare la fuga și trecerea sîrbilor din Srem în Serbia încă din primele luni ale răscoalei (doc. 1, 5, 14, 28, 36, 141, 164, etc.) precum și la emigrarea în sens invers (doc. 4, 12, 13, 16, 26, 27, 31, 320 etc.). Fenomenul emigrării în Serbia este mai constant și mai pronunțat decît s-a putut observa pînă în prezent. Imigrația din Srem s-a inclus mai mult în viața economică a Serbiei, decît în oastea ei. Curentul emigrării în sens opus este mai intens numai în anii de ofensivă otomană, cum e 1809 și mai cu seamă 1813, cînd este evident că pentru autoritățile austriece se pune nu numai problema repartizării și înțreinerii refugiaților sîrbi, ci pe primul plan pentru ele stă chestiunea să scape într-un fel de aceste elemente „turbulente“ și „răzvrătitoare“. În vremea celei de a doua răscoală (1815) se constată o tendință accentuată a sîrbilor imigrați în Srem de a se întoarce în Serbia pentru a lua parte la răscoală (doc. 503—507, 513 etc.).

O serie de documente din această categorie se referă la problema centrală, aceea a legăturilor dintre răscoală condusă de Tican și Serbia răscolată. Cînd se afirmă că răscolății din Srem vor să instaureze o putere a lor, ei sînt bănuși de legături cu Serbia (doc. 59). Prințul Inocențiu Odescalchi considera că răscolății din Srem, fiind în legătură cu cei din Serbia, s-au inspirat din exemplul acestora din urmă pentru a iniția lichidarea spahiilor și cucerirea libertății depline (doc. 85). Reținerea pe loc a trupelor de represalii, după înăbușirea răscoalei lui Tican, este motivată prin legăturile țărănilor răscolăți cu sîrbii și speranța ce și-au pus-o ei în ajutorul acestora

din urmă (doc. 88, 90, 92, 115, 130, 132). Se consideră că legătura răscolăților cu Serbia este „evidentă“ (doc. 59, 79, 80, 95, 110, 111, 125), că „pericolul cel mare“ vine din Serbia (doc. 132). În repetate rînduri se semnalează prezența în Srem a unor emisari sîrbi care îi instigă pe țărani de acolo la răscoală (doc. 155, 165, 168, 170—171, 175).

Toate aceste informații denotă o situație adevărată în sensul că, deși conducerea răscoalei din Serbia în realitate nu a avut în planul ei asemenea acțiuni care i se puneau în seamă, exemplul răscoalei sîrbe a stimulat puternic și pe cei de dincolo de Sava. Acesta este un fenomen istoric mai frecvent, dacă ne gîndim, pentru comparație, la ecoul pe care și răscoala lui Tudor Vladimirescu l-a avut printre țărani din Transilvania, care, la auzul știrilor despre aceasta, au început să se agite, punindu-și speranțe în succesele și ideile ei. După cum unii sîrbi din Srem erau entuziasmați de Karageorghe (doc. 302), tot așa unii români din Transilvania vor fi entuziasmați de Tudor⁷.

O altă formă de luptă în Srem, cu multiplele ei legături cu Serbia, se manifestă prin haiducie, intensă în această vreme, la care se referă circa 40 de documente din culegere. Uniți în cete haiducești, sîrbii de pe ambele maluri ale Savei, acționează în comun cînd pe frontul din Serbia față de turci, cînd ca jefuitori ai bogătaşilor din Srem (doc. 334). Uneori aceste cete se află în slujba vreunui din capii răscoalei sîrbe (Luka Lazarević, Miloje Petrović ș.a.). Deosebit de active sînt cetele lui Kuzman Ugodić (doc. 317, 322), Ioan Todt (doc. 343), Radojko Marković (doc. 355) etc.

În afara problemelor majore la care ne-am referit mai sus (răscoala lui Tican, relațiile cu Serbia și haiducia), materialul din volum ne furnizează

⁷ A. Oțetea, *Țărani români din Ardeal și mișcarea lui Tudor Vladimirescu*, în „Studii“ revistă de istorie, nr. 6/1956, p. 51—54.

și alte date de mai mică importanță, dar totuși interesante. De asemenea natură sînt unele amănunte biografice despre Karagheorghe, Luka Lazarević, Vujica Vuļicević și Mladen Milovono-vić, capii răscoalei sîrbe (doc. 424). Despre acesta din urmă, care în 1821 va participa și la răscoala din Principate, se relatează că a vrut să intre în relații mai strînse cu răscoala lui Tican și de aceea pe Gheorghe Jancovic, care s-a opus unui astfel de plan, l-ar fi persecutat și l-ar fi declarat spion austriac (doc. 505). Altă căpetenie sîrbă, Jakov Nenadović, adăpostește la el pe Panta Ostojić, unul din comandanții răsculaților din Srem (p. 148) și în general atrage la el pe sîrbi de văză din Srem (p. 246). Fiii lui Jevrem și Simion sînt elevi la Sremski Karlovci în 1807/1808 (p. 268, 281). Stevan Živković care ulterior va sta în Țara Românească și în Moldova, acum de asemenea adăpostește la el pe unii din Srem, cum e Maxim Milovanović, membru în ceata haiducului Kuzman Ugodić (p. 332—333). Despre Hajduk-Velko găsim informația nouă că a înștiințat pe Maria Jorluć de moartea soțului ei în lupta de la Deligrad (p. 504).

Mențiuni directe despre țara noastră sau despre unele localități de pe teritoriul ei se găsesc sporadic. Bunăoară, se arată că episcopul de Šabac, Danilo Jovanović, s-a adăpostit într-o mănăstire din Țara Românească, apoi s-a angajat la Regep-aga din Ada-Kaleh. în timp ce prin 1811 era așteptat să se întoarcă la scaunul său din Šabac (p. 377, 491). Ambele Principate sînt menționate în legătură cu molima ciumii care bîntuia aici în 1813 (p. 412).

Cîteva fapte în legătură cu localitățile din Banat: la Timișoara a fost redactată chemarea colonelului Mihajević (I.IX.1813) către sîrbi, bosniaci, slavoni și croați să se înroleze în corpurile de voluntari împotriva francezilor (p. 403—404, 438); Orșova Veche și cea Nouă, precum și Bešenova sînt menționate în legătură cu acțiunile haiducilor (p. 138, 399—400).

Apar în textele documentelor și cîteva mențiuni de nume românești. Astfel, un Nikola valahul a dezertat prin 1807 din Batalionul 3 din Semlin, împreună cu Adam Marković, ulterior haiduc în ceata lui Ugodić și au mers împreună la comandantul sîrb Miloje Petrović, la Belgrad (p. 330). Un Peter Bukarest ar fi sprijinit o dezertare de la Semlin în Serbia (p. 295). Mai sînt menționați: un Gogolović, ca pontonier la Dunăre (p. 493), Pavle Bunovici-Cicic, ca participant la răscoala lui Tican (p. 90—91), Todor Sus și Ioan Lacur, aflați la închisoarea din Vukovar (p. 222). E menționat și un aromân (cincar) la Beočin (p. 158)⁸; iar un Ianoș Fogaraș are peripeții cu emiterea pașaportului de trecere în Serbia (p. 147, 215, 315).

Insfîrșit, semnalăm pentru importanța lui generală documentul nr. 402, din anul 1812, referitor la necesitatea combaterii de către clerul ortodox din Austria a planului lui Ciceagov și Poliev, elaborat în vederea declanșării unor răscoale generale în Srem, Slavonia, Croația, Dalmația, Herțegovina, Muntenegru și Albania (p. 391—392).

Materialul valoros, publicat în acest volum în limbile originalelor, bine selecționat de dr. Slavko Gavrilovic, constituie o contribuție de seamă la lămurirea istoriei sociale și politice a Sremului, adică a unei mari părți a actualei Vojvodine. Pentru istoricii și arhiviștii noștri volumul poate fi util atît pentru cunoașterea trecutului unei regiuni vecine cu țara noastră, cit și pentru constatarea unor paralelisme.

Rezumatel documentelor, mai concise în lista de la sfîrșit (p. 535—538) și mai dezvoltate în fruntea documentelor, redactate din păcate doar în limba sîrbă, ajută efectiv la orientare în material, dar numai pe cunoscătorii acestei limbi. Indicele de nume (p. 509—533) ar fi putut fi redactat și analitic. În schimb este utilă redarea în paranteze și a transcripției lor din documente.

S. IANCOVICI

⁸ La indice (p. 511), greșit indicat p. 157.

MOMENTE DIN ISTORIA POPORULUI ROMÂN

Editura Politică, București, 1965, 158 p.

Volumul *Momente din istoria poporului român*, reunind patru studii, se înscrie ca o contribuție la cunoașterea unor momente importante din istoria patriei noastre.

Obiectul primului studiu: „*Formarea limbii și a poporului român. Apariția primelor state feudale pe teritoriul țării noastre*, care aparține prof. universitar Gheorghe Ștefan, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, îl constituie analiza formării limbii și poporului român și apariția primelor state feudale pe teritoriul patriei noastre.

Valorificând studiile elaborate pînă în prezent în această problemă, la care adaugă concluziile cercetărilor arheologice, autorul demonstrează că poporul român și limba română au luat naștere în ultimele secole ale mileniului I al erei noastre pe teritoriul de astăzi al țării noastre ca rezultat al romanizării populației băstinașe dace și al asimilării treptate a slavilor și a altor populații“.

Combătînd istoriografia burgheză care nega poporului român vechimea pe teritoriul său de baștină, autorul prezintă într-un tot unitar procesul de formare a poporului român și a limbii române. În acest proces îndelungat se deosebesc două etape: 1) „*etapa formării populației daco-romane* (sec. I—VI), cînd populația băstinașă a fost supusă procesului de romanizare și și-a însușit limba latină și 2) etapa conviețuirii daco-romano-slave, a asimilării slavilor de pe teritoriul Daciei în masa populației daco-romane, în cursul căreia s-a format limba română și poporul român. Concluziile care se desprind din analiza studiului confirmă justetea tezei continuității daco-romane pe teritoriul patriei noastre.

Partea a doua a studiului este consacrată apariției și cristalizării relațiilor de producție feudale și a formațiunilor statale românești.

Plecînd de la transformările petrecute în sinul obștilor sătești, în cursul cărora s-a format proprietatea feudală asupra pămîntului și s-au constituit cele două clase fundamentale ale societății, stăpînii feudali și țărănimia dependentă, se analizează apariția formațiunilor statale ale românilor: Voievodatul Transilvaniei, statul feudal independent, Țara Românească și statul feudal independent, Moldova.

Statele feudale românești au apărut pe baza dezvoltării interne a relațiilor feudale și a conflictului dintre cele două clase fundamentale ale feudalismului.

Statul feudal a fost instrumentul cu ajutorul căruia feudalii au ținut în jug țărani iobagi.

Studiul următor, intitulat: *Lupta poporului român împotriva exploatarei și asupririi sociale și naționale, pentru independență* (secolul al XIV-lea — începutul secolului al XIX-lea — 1821) aparține conf. univ. Eugen Stănescu și Ștefan Ștefănescu, doctor în științe istorice.

În prima parte autorii redau, în linii mari, tabloul societății din timpul orînduirii feudale din cele trei provincii românești, care s-au dezvoltat în strînsă legătură. În mod pregnant sînt înfățișate luptele duse de poporul român împotriva jugului feudal și a dominației străine. Relevînd rolul hotărîtor pe care l-au jucat masele populare în acest sens, autorii înfățișează pe larg marile răscoale țărănești din 1437, 1514, 1784. 1821, pentru progres social și național.

Pornită împotriva obligațiilor feudale, pentru libertate și pămînt, pentru desființarea nobilimii, lupta dusă de țărănimia obidită din Transilvania a avut un profund caracter social. Lupta comună a iobagilor români și maghiari împotriva jugului iobăgiei a însemnat o puternică lovitură dată orînduirii feudale, zguduind din temelie feudalismul.

Un moment important al ridicării maselor exploatare împotriva exploatarei și asupririi feudale l-a constituit răscoala populară izbucnită în ianuarie 1821, care, prin programul său, prin participarea largă a maselor exploatare, a avut un caracter antifeudal și antiotoman. Răscoala condusă de Tudor Vladimirescu a pus capăt regimului turco-fanariot, marcând începutul mișcării revoluționare din anul 1848.

Lupta dusă de masele populare pentru dreptate socială s-a îmbinat cu lupta pentru libertate și independență, împotriva cotropitorilor străini. În lupta lor glorioasă, masele populare au găsit în persoana unor voievozi, conducători străluciți, capabili să le conducă la biruință. Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Tepeș, Ștefan cel Mare, Ion Vodă, Mihai Vițeazul, au jucat un rol important în istoria țării noastre tocmai pentru că au înțeles necesitatea luptei împotriva cotropirii otomane și și-au pus întreaga lor capacitate organizatorică și militară în slujba apărării independenței și neatârării.

Luptele duse pentru independența țării noastre în perioada secolelor al XV—XVI-lea au înscris adinc în conștiința poporului român sentimentul demnității, libertății și unității sale.

Întreaga istorie medie a poporului român, se arată în incheiere, ni se înfățișează ca o luptă dirză și necurmată împotriva exploatarei și asupririi.

Studiul conf. univ. Gheorghe Georgescu-Buzău și a prof. univ. Victor Chereșteșiu, *Anul revoluționar 1848 în țările române*, începe cu prezentarea, în linii generale, a condițiilor istorice în care s-au dezvoltat cele trei țări române în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Relevind caracteristicile principale ale dezvoltării economice, sociale și politice, autorii subliniază intensificarea, în ajunul anului 1848, a luptei maselor populare, împotriva feudalismului, pentru scuturarea jugului otoman și habsburgic.

În continuare se face o sinteză a revoluției de la 1848 care s-a desfășurat pe fondul general al mișcării revoluționare din Europa, avînd ca sarcină principală desființarea orînduirii feudale. În fruntea revoluțiilor de la 1848 a stat burghezia, care era interesată în dezvoltarea capitalismului, în crearea unei pieți de desfacere mai largi. În lupta împotriva feudalismului, burghezia s-a sprijinit pe țărănime și pătura muncitoare de la orașe, care au constituit forța principală în revoluție.

Participarea maselor populare de la orașe și sate, a impus ca în programul revoluțiilor să fie înscrise revendicări democratice ca: înlăturarea exploatarei feudale, dezvoltarea comerțului, libertatea presei, a întrunirilor, participarea la viața politică a statului, înlăturarea apăsătorului jug otoman și habsburgic, independența națională etc.

Revendicările înscrise în programele care au stat la baza pregătirii revoluțiilor, contribuția maselor populare la desfășurarea momentelor hotărîtoare ale luptei, atestă caracterul burghezodemocratic al revoluțiilor din 1848.

Revoluțiile de la 1848 din cele trei țări românești au demonstrat necesitatea formării statului național român și au contribuit la dezvoltarea conștiinței maselor populare în lupta pentru dobîndirea orînduirii feudale și pentru înlăturarea asupririi naționale.

În partea finală a studiului se subliniază că revoluțiile de la 1848 au fost înfrînte din cauza nerezolvării imediate a revendicărilor sociale și naționale ale maselor populare, ca urmare a poziției burgheziei care a trădat principiile în numele cărora s-a ridicat precum și a intervenției armate a Turciei și Rusiei.

Trădarea de către burghezie a revoluțiilor de la 1848 a fost punctul de plecare al monstruoasei coaliții burghezo-moșieresti.

Ultimul studiu, *Formarea statului național român, Lupta poporului român pentru independența națională și pentru progres social*, semnat de prof.

N. Adăniloae și conf. univ. A. Petric, este consacrat formării statului național român și luptei poporului român pentru independență națională.

În procesul de descompunere a feudalismului și de dezvoltare a capitalismului, ideea înfăptuirii naționale s-a conturat tot mai clar în conștiința poporului român, transformându-se într-o puternică forță care l-a însuflețit în lupta pentru progres. Purtătorii cei mai hotărâți ai ideii unirii — se subliniază în studiu — au fost masele populare, care legau de înfăptuirea unirii și împlinirea aspirațiilor lor sociale. Acestei idei i s-au aliniat elemente înaintate ale vremii, cărturari și publiciști cu dragoste de țară ca: M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Al. I. Cuza, C. Negri, V. Mălinescu, C. A. Rosetti, D. Bolintineanu, N. T. Orășnescu etc. Analizând lupta dintre curentul unionist și curentul antiunionist (separatist) și atitudinea marilor puteri față de unire, se scoate în evidență însemnătatea unirii a căruia mare făuritor a fost poporul muncitor, masele de țărani și orășeni, unirea reprezentând „un act progresist, o verigă importantă în lanțul luptelor eroice duse secole de-a rândul de poporul nostru pentru îndeplinirea idealurilor sale de independență națională, de înlăturare a asupririi și exploatării, de făurire a unei vieți mai bune“.

Plecând de la faptul că înfăptuirea unirii constituie o premisă pentru scuturarea jugului otoman în 1877/78, autorii se ocupă în continuare de lupta României pentru independență, care se încadrează în lupta de eliberare națională a popoarelor din Peninsula Balcanică.

Cucerirea independenței naționale a constituit un eveniment de mare importanță în dezvoltarea României moderne.

După 1878, independența României a fost călcată, însă, în picioare de capitaliștii străini cu concursul claselor exploatare din țara noastră care au înlocuit jugul otoman cu jugul apusean. În aceste condiții, țărănimea lipsită de pământ și împovărată de

dijmă și invoielile agricole s-a ridicat la luptă pentru a-și face dreptate, lupta ei culminând cu marea răscoală din 1907.

Cucerirea independenței, creînd condiții favorabile dezvoltării industriei, a contribuit la creșterea proletariatului industrial și la afirmarea lui pe arena luptei politice ca o forță socială înaintată, ridicînd steagul luptei pentru drepturi și libertăți democratice, pentru interesele vitale ale celor ce muncesc.

În continuare, autorii tratează problema unirii Transilvaniei cu România, rolul luptei revoluționare a masele populare de pe întreg teritoriul patriei noastre. „Unirea Transilvaniei cu România — se subliniază în studiu — a fost un act just, progresist, responsabil năzuinței de veacuri a poporului român spre desăvîrșirea unirii naționale. Ea a fost o necesitate istorică imperioasă în dezvoltarea poporului român, marcînd încheierea procesului de formare a statului național român“.

Prezentînd dezvoltarea României între cele două războaie mondiale, autorii subliniază lupta dusă de masele populare sub conducerea partidului comunist, împotriva politicii antipopulare și antinaționale a burgheziei și moșierimii române, pentru eliberarea de orice exploatare și asuprire, pentru independența și suveranitatea națională.

Ultima parte a studiului este consacrată insurecției armate din august 1944 — moment hotărîtor în lupta poporului român pentru libertate și progres social. Subliniindu-se că victoria insurecției armate a asigurat realizarea obiectivelor principale ale luptei antifasciste și de eliberare națională, creînd condițiile cuceririi adevăratei independențe și suveranități naționale a țării, studiul se încheie cu evocarea succeselor obținute de poporul nostru sub conducerea înțeleaptă a Partidului Comunist Român în anii construcției socialiste.

TR. RUS

MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ DIN ROMÂNIA 1893—1900 *

Editura Politică, București, 1965

În cele 12 capitole ale volumului se analizează principalele aspecte legate de dezvoltarea mișcării muncitorești din țara noastră la sfârșitul secolului al XIX-lea și activitatea Partidului Social-Democrat al muncitorilor din România (1893—1899).

Primul capitol al lucrării tratează despre procesul de dezvoltare a relațiilor de producție capitaliste în industria și agricultura României la sfârșitul veacului trecut, apariția proletariatului și burgheziei și, odată cu aceasta, ascuțirea contradicțiilor de clasă în sinul societății românești.

Pornind de la aceste premise, în capitolul următor se descrie procesul evolutiv de organizare a proletariatului.

Începând cu primele asociații cu caracter profesional, continuând cu cercurile și cluburile muncitorești, procesul organizării clasei muncitoare a fost înclinat de succes prin crearea Partidului social-democrat al muncitorilor din România în 1893.

Rezultat al dezvoltării mișcării muncitorești din România și al răspîndirii ideilor marxiste în mișcarea muncitorească, P.S.D.M.R. a constituit un pas important pe calea unirii socialismului științific cu mișcarea muncitorească, o etapă nouă în ridicarea luptei de clasă a proletariatului român pe o treaptă superioară.

Problema întăririi organizatorice a P.S.D.M.R. constituie obiectul capitolului al III-lea. Autorul relevă lupta dusă de elementele înaintate din partid — Al. Ionescu, I. C. Fînu, C. Z. Duzdugan — pentru întărirea organizatorică a partidului în sensul unei mai

strînse colaborări între conducerea partidului și cluburile afiliate lui, intensificarea luptei pentru înființarea de noi cluburi muncitorești, curățirea cluburilor de elementele carieriste, vremelnice atașate la cauza muncitorilor în opoziție cu tendințele elementelor burghezo-liberale care vizau desființarea partidului pe motiv că în România nu ar fi fost teren prielnic de dezvoltare pentru mișcarea socialistă.

Se relevă în mod just că, în fapt, criza din P.S.D.M.R. la sfârșitul perioadei sale de existență a fost criza conducerii sale oportuniste și că dezorganizarea vremelnică a partidului n-a dezarmat muncitorimea conștientă care a luptat mai hotărîtă pentru a continua și dezvolta mișcarea socialistă.

În cel de-al IV-lea capitol se analizează activitatea organizațiilor profesionale muncitorești, care au avut un larg caracter de masă, legăturile lor cu P.S.D.M.R., precum și importanța lor ca germeni ai organizării sindicale.

Activitatea de propagandă și agitație a P.S.D.M.R., în rîndurile muncitorilor, constituie obiectul capitolului al V-lea din lucrare.

După ce scoate în evidență cele trei tendințe principale din partid în problema agitației și propagandei: tendința anarhiștilor, a elementelor burghezo-liberale și cea a elementelor înaintate, autorul vorbește despre căile și metodele de agitație și propagandă în rîndurile muncitorilor, precum și scopul acestei activități — ridicarea nivelului ideologic și a conștiinței de clasă a muncitorimii.

În capitolul destinat acțiunilor muncitorești din perioada 1893—1900, sint prezentate cauzele generale ale greveilor muncitorilor, poziția față de grevele a elementelor înaintate din partid și a elementelor burghezo-liberale; sint de asemenea descrise principalele acțiuni greviste, pe ramuri de producție, precum și alte acțiuni muncitorești din perioada respectivă.

După cum reiese din capitolul VII activitatea electorală-parlamentară a constituit una din metodele de luptă ale P.S.D.M.R., pentru cucerirea drepturilor politice în favoarea muncitorilor.

* Lucrarea a fost alcătuită de un colectiv de cercetători și colaboratori ai Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R.

Colectivul de redacție este format din: Ion Popescu-Pufuri, (redactor responsabil), Nicolae Goldberger, Augustin Deac și Damian Hurezeanu.

Studiile au fost elaborate de: Nicolae Copoiu, Augustin Deac, Gheorghe Dobre, Ion Felea, Damian Hurezeanu, Ion Iacoș, Mircea Iosa, Nora Munteanu, Vasile Petrișor, Victor Rață, Mihai Rușenescu, Georgeta Tudoran, Ion Vitner.

Sînt înfățișate atît lupta P.S.D.M.R. pentru democratizarea vieții politice în România cît și poziția mișcării muncitorești față de diferitele partide burgheze. În această privință apare pregnant diferența de concepție între gruparea burghezo-liberală, care era gata să încheie alianțe electorale cu partidele și grupările burgheze, și elementele înaintate din partid, care opuneau acestei tactici de a se concentra activitatea partidului pe tărîm exclusiv parlamentar, tactica luptei pentru întărirea continuă a organizațiilor muncitorești și intransigența față de burghezie și reprezentanții ei.

Capitolul al VIII-lea dezbate problema luptei elementelor înaintate din P.S.D.M.R. pentru întărirea propagandei socialiste în rîndul maselor țărănești, în vederea creării cluburilor socialiste.

Tendențele lor veneau în contradicție cu cele ale elementelor burghezo-liberale din conducerea partidului care țineau transformarea țărănimii într-o masă electorală docilă, capabilă să le asigure pătrunderea în viața politică a țării.

În lucrare a fost rezervat un capitol special contribuției aduse de mișcarea socialistă din România la dezvoltarea literaturii române în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea.

Autorul scoate în evidență meritele unor militanți de vază ai mișcării socialiste, istorici ai literaturii și critici literari, care au depus o activitate susținută pentru influențarea literaturii de ideile socialiste.

Capitolul X este consacrat dezvoltării mișcării muncitorești din Transilvania la sfîrșitul secolului al XIX-lea, precum și legăturilor sale cu mișcarea muncitorească din vechea Românie. Astfel, se scoate în evidență faptul că socialiștii înaintați din vechea Românie militau pentru rezolvarea problemei naționale de pe pozițiile învățăturii marxiste.

Legături strînse — se arată în capitolul al XI-lea al lucrării — a avut mișcarea socialistă din țara noastră, P.S.D.M.R., cu mișcarea socialistă internațională. Un important sprijin au primit socialiștii români de la Fr. Engels, conducătorul mișcării muncitorești internaționale după moartea lui Karl Marx.

Lui Engels i se adresau socialiștii români pentru sfaturi în diferite probleme, li informau despre succesele obținute de clasa muncitoare din România. O serie de socialiști români corăspundau cu el, iar alții l-au întîlnit cu diferite prilejuri. Moartea marelui conducător a produs o deosebită impresie în rîndurile socialiștilor români, ea fiind considerată drept o mare pierdere pentru mișcarea muncitorească internațională.

Ultimul capitol al lucrării este consacrat evenimentelor care au dus la dezorganizarea vremelnică a P.S.D.M.R., în urma trădării de către gruparea burghezo-liberală din conducerea sa.

Autorul consideră ca una din principalele cauze ale trădării „generoșilor” faptul că elementele burghezo-liberale s-au văzut în situația de a nu mai putea rămîne în conducerea partidului în condițiile creșterii conștiinței politice a maselor muncitoare, influențate tot mai mult de elementele înaintate, care nu mai acceptau subordonarea mișcării muncitorești intereselor burgheziei, nu mai voiau să ducă lupta în cadrul strict legal, impus de oportuniști.

Dezorganizarea vremelnică a P.S.D.M.R. n-a însemnat lichidarea mișcării muncitorești din țara noastră — așa cum spuneau „generoșii” și cum trimbițau în presă scribii burgheziei și ai moșietimii. Deși a constituit o grea lovitură pentru mișcarea muncitorească, curățirea partidului de elemente burghezo-liberale a constituit un act pozitiv.

În încheiere, autorii prezintă perspectivele de dezvoltare a mișcării muncitorești din țara noastră, arătînd că încă din primii ani ai secolului al XX-lea, asistăm la o perioadă de avînt, care va duce la refacerea în scurtă vreme a partidului clasei muncitoare — P.S.D.

Bazătă pe un vast material documentar și scrisă la un nivel științific ridicat, lucrarea „Mișcarea muncitorească din România (1893—1900)” reprezintă o însemnată contribuție la cunoașterea unei perioade importante din istoria mișcării muncitorești din țara noastră.

VASILE NICULAE

CONTRIBUȚIA ROMÂNIEI LA VICTORIA ASUPRA FASCISMULUI

Editura Politică, București, 1965, 199 p.

Volumul cuprinde 4 comunicări, prezentate de delegația română la Conferința științifică de la Moscova din 14—16 aprilie 1965. La conferință au participat oameni de știință, specialiști în problemele celui de-al doilea război mondial și ale mișcării de rezistență antifascistă din: Anglia, Austria, Belgia, Bulgaria, Cehoslovacia, Cuba, Finlanda, R. D. Germană, R. F. Germană, Grecia, Italia, Jugoslavia, Norvegia, Olanda, Polonia, România și U.R.S.S.

Comunicările delegației române, rod al unei munci îndelungate de cercetare științifică întreprinsă în arhivele din țară și din străinătate, abordează probleme esențiale ale evenimentelor petrecute în România din anii premergători și din timpul celui de-al doilea război mondial: mișcarea de rezistență antifascistă din România, insurecția armată antifascistă din august 1944, participarea armatei române la războiul antihitlerist și contribuția economică a României în acest război.

În comunicarea *Insurecția armată antifascistă din august 1944 și participarea României la înfrângerea Germaniei hitleriste. Însemnătatea lor în istoria poporului român*, prezentată de Ion Popescu-Puțuri, Gheorghe Zaharia, Ilie Rădulescu, este oglindită activitatea politică și organizatorică desfășurată de partidul comunist în vederea pregătirii acțiunii de răsturnare a dictaturii militare-fasciste antonesciene și de eliberare a țării de sub jugul cotropitorilor hitleriști.

Comunicarea subliniază că evenimentele istorice din august 1944 își au rădăcinile în contribuțiile politico-economice și frământările sociale din perioada premergătoare războiului, că poporul român nu s-a împăcat niciodată cu aservirea țării imperialiștilor germani și cu susținătorii acestora din interior. Masele largi ale poporului — clasa muncitoare, tărâniimea, intelectuali și funcționarii — vedeau în cotropitorii hitleriști dușmanul neîmpăcat al intereselor naționale. Chiar cercuri importante ale burgheziei aveau atitudine potrivnică față de alianța cu Germania hitleristă.

În continuare se înfățișează activitatea Partidului Comunist din România, în fruntea forțelor antifasciste, de apă-

rare a intereselor naționale, împotriva regimului de dictatură militară fascistă și a războiului antisovietic. În ciuda terorii sălbatice și activității criminale a unor elemente trădătoare strecurate în conducerea sa, Partidul Comunist Român, a înregistrat succese importante în lupta împotriva dictaturii militare-fasciste, a războiului hitlerist, și în organizarea forțelor antifasciste. Un succes de seamă l-a reprezentat constituirea în anul 1943 a Frontului Patriotic antihitlerist care reunea, alături de P.C.R., o serie de organizații și grupări cu caracter democratic.

Creșterea luptei de masă împotriva fascismului și a războiului hitlerist, loviturile zdrobitoare date armatei fasciste în anii 1942—1943 de armata sovietică, au provocat o profundă criză politică și militară a dictaturii antonesciene, au ascuțit contradicțiile interne ale regimului.

În aceste condiții, activul de bază al P.C.R., sub conducerea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, a conceput, în vara anului 1943, planul general de răsturnare a dictaturii militare-fasciste, de scoatere a României din războiul antisovietic și alăturarea ei la coaliția antihitleristă.

Pe baza obiectivelor stabilite și a măsurilor cu caracter politic și militar prevăzute în planul general s-a trecut la întărirea partidului prin înlăturarea elementelor trădătoare strecurate în conducerea sa realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare prin încheierea Frontului Unic Muncitoresc, făurirea unei largi coaliții a tuturor forțelor politice care se pronunțau pentru răsturnarea dictaturii fasciste și scoaterea țării din războiul hitlerist, constituirea unor forțe armate ale clasei muncitoare — formațiunile de luptă patriotice, atragerea armatei de partea forțelor antihitleriste, de partea luptei poporului.

Întreaga desfășurare a evenimentelor din august 1944 a confirmat în mod strălucit justetea liniei politice a partidului comunist, care, ținând seama de toți factorii obiectivi și subiectivi a reușit să realizeze o largă coaliție de forțe antihitleriste, să atragă armata în întregime de partea luptei poporului, să asigure victoria insurecției armate antifasciste. Prin aceasta, experiența țării

noastre a demonstrat, odată în plus, rolul hotărâtor al forțelor interne în revoluție.

În cea de-a doua comunicare, intitulată: *Cercetarea istoriei mișcării de rezistență antifascistă din România*, de prof. univ. Valter Roman, cercetător științific, Vladimir Zaharescu și col. Aurel Petri, pe baza unei bogate documentări, în mare parte inedite, este prezentată mișcarea de rezistență antifascistă în perioada dictaturii militare-fasciste antonesciene și a ocupării țării de trupele hitleriste.

„Această mișcare — arată autorii — a fost o continuare firească și legitimă, în condiții noi, a luptei desfășurate în perioada anterioară de către forțele democratice, în primul rând de clasa muncitoare, în frunte cu Partidul Comunist Român, împotriva pericolului fascist, a expansiunii imperialismului german, împotriva pregătirii războiului antisovietic, pentru apărarea independenței naționale, a suveranității și integrității teritoriale a țării”. Ea a fost inaugurată de eroicele lupte din ianuarie — februarie 1933 ale muncitorilor ceferiști și petroliști și a continuat pînă la eliberarea țării noastre de fascism.

Mișcarea de rezistență antifascistă din România a cuprins pe lângă clasa muncitoare, forța cea mai activă, combativă și consecventă a luptei antifasciste, păturile cele mai diferite ale populației, toate forțele patriotice — țărănimea, intelectualitatea, elementele patriotice din armată, pe care Partidul Comunist Român le-a unit într-un singur front de luptă. Ea a îmbrăcat forme dintre cele mai diverse: acțiuni ale maselor populare împotriva războiului, acte de sabotaj, împotrivire față de livrările forțate, refuzul de a plăti impozite, împotrivirea la încorporare și neprezentarea la unități, solidaritatea cu prizonierii de război sovietici și acțiunile pentru ajutorarea lor, trecerea unor militari de partea Armatei sovietice și constituirea a 2 divizii din prizonieri români pentru a lupta împotriva hitleriștilor, activitatea grupelor de partizani etc.

O puternică rezistență antifascistă s-a manifestat și în rindurile intelectualității din România. Mari personalități ale vieții științifice ca C. I. Parhon, N. Iorga, G. Enescu, M. Sadoveanu, M. Ralea, Tudor Arghezi și alții s-au ridicat împotriva hitlerismului. La 30 septem-

brie 1943, Tudor Arghezi de pildă a publicat panfletul „Baroane”, îndreptat împotriva ambasadurului german de la București, iar în aprilie 1944, un număr de 66 de oameni de știință membri ai Academiei Române și profesori universitari au înaintat lui Antonescu un memoriu comun cerînd ieșirea României din război.

Volumul prezintă în continuare alte două comunicări: *Cercetarea arhivistică privind participarea Armatei române, umăr la umăr cu Armata sovietică, la războiul antihitlerist*, de generalul maior Popa Constantin, general Leonida Ion și lt. col. Leonid Loghin și *Rezultatele cercetării științifice cu privire la contribuția economică a României la războiul antihitlerist* de prof. univ. N. N. Constantinescu și colonel Vasile Anescu, în care sînt analizate principalele rezultate ale muncii de cercetare științifică privind participarea Armatei române, alături de formațiunile patriotice, la înfrățirea victorioasă a insurjecției armate antifasciste din august 1944, și lupta ei alături de Armata Sovietică la războiul împotriva Germaniei hitleriste, pentru eliberarea întregului teritoriu de sub jugul fascist, eliberarea Ungariei și a Cehoslovaciei.

În cea de a doua comunicare, se analizează pe larg lupta întregului popor român sub conducerea P.C.R. pentru susținerea materială și morală a războiului antihitlerist. Este scoasă în evidență politică științifică a partidului comunist de mobilizare a tuturor resurselor economice și umane în războiul antihitlerist, sub lozinca „Totul pentru front, totul pentru victorie”!

„...Efortul economic și financiar al poporului român pentru susținerea frontului — arată autorii — a fost considerabil, cuprinzînd toate domeniile economiei naționale și cerînd eforturi oamenilor muncii din toate regiunile țării”.

Pe baza calculelor făcute, rezultă că efortul economic și financiar al României în războiul antihitlerist, pentru organizarea și înzestrarea trupelor române cu cele necesare operațiilor militare, s-a ridicat la circa 700.000.000 de dolari valută 1938. Dacă la această sumă adăugăm și valoarea pagubelor și distrugerilor provocate de trupele fasciste în retragere, de 350.000.000 de dolari valută 1938, rezultă că efortul economic real al poporului român în

războiul antihitlerist a depășit un miliard de dolari valută 1938, sumă care echivala cu de peste patru ori bugetul general al statului român din 1937—1938.

Conținutul volumului este îmbogățit prin numeroase facsimile după documente — unele inedite — hărți, privind desfășurarea insurecției și a operațiunilor pe front, fotografii, planșe.

Volumul *Contribuția României la*

victoria asupra fascismului, prin nivelul înalt de tratare științifică și bogăția documentării, aduce un aport valoros la studiul unor probleme de istorie contemporană a României, la studiul insurecției armate antifasciste din august 1944 și la participarea țării noastre la războiul antihitlerist alături de celelalte popoare din coaliția antihitleristă.

BOBOCESCU Gr. VASILE

ARMATA ROMÂNĂ ÎN RĂZBOIUL ANTIHITLERIST

Ed. Politică, București, 1965, 558 p.

Volumul înmănunchează un număr însemnat de articole memorialistice sub semnătura unor generali, ofițeri și luptători ai formațiunilor patriotice, apărute în presa cotidiană sau în reviste de specialitate.

Articolele sînt grupate în patru părți, urmărind desfășurarea în timp a evenimentelor, de la pregătirea insurecției armate, pînă la marile bătălii și victorii ale oștilor române și sovietice asupra armatelor hitleriste.

În prima parte a volumului sînt înserate articole care se referă la evenimentele și faptele petrecute *Pe locuri unde s-a desfășurat insurecția armată antifascistă din august 1944*.

Problema esențială ce se desprinde din studiul acestei grupări de articole este minuțiozitatea cu care a fost pregătit marele eveniment din august 1944, planul partidului de a atrage în lupta insurecțională mase largi de muncitori. Astfel se arată că în vara anului 1943 partidul a creat primele formațiuni de luptă patriotice care și-au început activitatea încă înainte de declanșarea insurecției printr-o serie de acțiuni bine organizate de sabotare a mașinii de război germane. În continuare se arată că încă din primele ore ale insurecției armate formațiunile de luptă patriotice, alături de unitățile militare, au luat parte activă la marile lupte reușind să elibereze, alături de armată, principalele instituții și centre ale țării ocupate de hitleriști: Președinția Consiliului de Miniștri, Ministerul de Interne, Ministerul de Război, Palatul Telefoanelor, Școala Superioară de Război, Valea Prahovei, Brașov, Turnu-Severin, Timișoara, pînă la eli-

berarea întregului teritoriu al țării. Din punct de vedere al pregătirii militare, articolele reliefează marea ingeniozitate a planului insurecțional, în care s-a prevăzut lovirea simultană a armatelor hitleriste din București și din celelalte centre ale țării.

Ca urmare a luptelor victorioase ale armatelor noastre și alături de ele ale formațiunilor patriotice, în seara de 26 august Capitala, apoi, în 28 august împrejurimile ei, au fost eliberate în întregime de armatele hitleriste.

Articolele subliniază patriotismul de care au dat dovadă soldații și muncitorii în timpul insurecției. Astfel se arată că în Valea Prahovei zona petroliferă a fost apărată cu hotărâre de muncitori și armată care, împreună, au lichidat grupările hitleriste de la Moreni și au împiedicat trupele germane din Ploiești să poată interveni în luptele din București.

Ostașii români din zona Brașovului au îndeplinit o sarcină de mare răspundere: împiedicarea unei joncțiuni a forțelor hitleriste din Brașov cu cele de la sud și est de Carpați.

Imediat după comunicatul din seara de 23 august unitățile armatei române din nordul Moldovei au trecut la dezarmarea armatelor hitleriste în luptele din văile Mălinului și Suha, iar cele din Timișoara au apărat cu eroism orașul de atacurile repetate ale hitleriștilor.

Ideea de bază care se desprinde din această primă parte a lucrării este că loviturile simultane date armatelor hitleriste au contribuit la zdrobirea dușmanului într-un timp cit mai scurt.

Baza succeselor forțelor patriotice și ale armatei române a stat, în primul rând, în capacitatea Partidului Comunist Român de a concepe planul politic și militar insurecțional. Executarea cu repeziune și întocmai a acestui plan a demonstrat faptul că momentul desfășurării insurecției era bine ales. Armata română era dornică și capabilă să înfrângă dușmanul, iar masele populare cuprinse de ură împotriva cotropitorului, erau dornice să lupte pentru izgonirea și zdrobirea lui, pentru independența țării.

În partea a doua sînt grupate articole care descriu întîmplări și evenimente *Din luptele duse de poporul român pentru desăvîrșirea eliberării teritoriului de sub ocupații fasciste*. Aici sînt înfățișate, rînd pe rînd, victoriile obținute de Armatele române, alături de Armatele Sovietice, în luptele pentru izgonirea trupelor hitleriste și horticiste din zona orașului Sfîntu-Gheorghe, luptele duse de ostașii români pe Mureș împotriva unităților hitleriste regrupate în Podișul Transilvaniei după alungarea lor din Carpații răsăriteni. Produc clipe de adîncă emoție mai ales paginile în care se descriu luptele de pe Valea Crișului Alb duse de elevii Școlii Militare din Inău, sub conducerea bravilor lor comandanți — căpitani Dobrilă Ion și Grigore Andrei.

Din paginile următoare se desprind actele de vitejie de care au dat dovadă vînătorii de munte și artileria „Diviziei Tudor Vladimirescu” care au contribuit la izgonirea inamicului peste frontieră, deschizînd porțile ofensivei victorioase a trupelor sovietice și române către Debrețin.

Urmărind luptele duse de armatele române pe pămîntul țării de la începerea insurecției pînă la eliberarea ultimei localități românești, ne dăm seama în același timp de aportul adus de masele populare din orașe și sate pentru înfrîngerea hitlerismului. Vor rămîne pilde nepieritoare de eroism acțiunile Formațiunilor de luptă patriotice din București, Valea Prahovei, Brașov, ale muncitorilor de la fabrica de pine „Gagel” sau de la Uzinele „Malaxa”, ale „bateriei albastre” de artilerie de la uzinele „Rogifer” din Tohan, ale minerilor din Baia de Arieș sau ale ceferiștilor, tîranilor și intelectualilor din satele Teliu, Ulmeniș, Hăș-

date etc. Dar, aportul adus de mase la înfrîngerea hitlerismului nu se termină odată cu eliberarea ultimei localități românești.

După cum se subliniază și în articole armata română s-a bucurat de grija maselor dincolo de granițele țării. Acestea au răspuns cu entuziasm chemării lansate de partid: *„Totul pentru front, totul pentru victorie”!*

În partea a treia a volumului sînt inserate articole închinete marilor *Acțiuni ale Armatei române pentru zdrobirea trupelor fasciste de pe teritoriul Ungariei*.

Reține atenția în mod deosebit partea în care se relatează că după ce în noaptea de 7—8 octombrie Armatele române trec pe teritoriul Ungariei, se angajează într-o luptă încheștată contribuind la înfrîngerea dușmanului și la eliberarea Debreținului și a altor localități. Înfrîngerea inamicului are drept rezultat tăierea ultimelor comunicații între trupele hitleristo-horticiste din Ungaria și cele din părțile Peninsulei Balcanice.

În cele 81 de lupte mai importante la care au luat parte pe teritoriul ungar, trupele române au eliberat 1237 de localități dintre care 14 orașe, au străbătut prin luptă masivii muntoși Mátra, Bükk și Hegyalja, au forțat riurile Tisa, Bodrog, Ipály, Hernád, cîzînd jertfă peste 42.000 de oameni.

În continuare se descriu luptele duse de armatele române și sovietice pentru eliberarea Cehoslovaciei. Începînd din luna decembrie 1944 pînă la sfîrșitul lui martie 1945, armatele române parcuru 400 km pe teritoriul Cehoslovaciei, au eliberat 1722 localități dintre care 31 orașe: Rožnova, Tisovec, Brezno, Zvolen, Banska-Bystrica etc.

Victoriile obținute de armatele române în războiul antihitlerist își găsesc explicația în permanentul ajutor dat de întregul popor, în eroismul soldaților și ofițerilor, în capacitatea organizatorică a cadrelor noastre militare și în cooperarea strînsă cu armatele sovietice.

Volumul *Armata română în războiul antihitlerist* aduce noi date în cunoașterea participării și contribuției țării noastre la înfrîngerea armatelor hitleriste.

CORNEL SÎRBU

ARCHIVUM

vol. XIII, 1963 — Paris, 1965

Ultimul număr al revistei „Archivum” abordează problema interesantă a evoluției arhivelor municipale, publicând răspunsurile date de mai mulți arhiviști * din Europa și S.U.A. la ancheta internațională pe această temă, inițiată de Consiliul Internațional al Arhivelor.

Studiile publicate, fundamentate pe vaste izvoare arhivistice analizate în strânsă legătură cu dezvoltarea orașe-

* Leon de Valinger, Jr. *Municipal Archives in the United States*; Günter Müller, *Zur Entwicklung der Stadtarchive in der Deutschen Demokratischen Republik*; Marcel Baudot, *Les Archives municipales dans la France de l'Ancien Régime*; Violette Mejan *Genese des Archives municipales d'Arles*; M. Masson, *Organisation des Archives de la ville de Beaune*; Thérèse Vergriete, *Les Archives municipales de Bergues*; Henri Dubled, *Les Archives de la ville Carpentras*; Monique Mestayer *Notice sur les Archives municipales de Douai*; Charles Paeile, *Notice sur les Archives communales de Lille*; Armançe Royer, *Les Archives de la ville de Nice*; E. T. Lemaire, *Les Archives municipales de Reims*; le chonaine Coolen, *Les Archives de Saint. Omer*; Odon de Saint — Blanquat, *Notice sur l'histoire des Archives municipales de Toulouse*; Edwin Welch, *Borough Archives in England and Wales*; Eugenia Brańska, *Les Archives municipales en Pologne*; Sergio da Silva Pinto, *Archives historiques de la Ville de Braga*; Armando N. de Gusmao, *Archives municipales d'Evora*; Manuel Alves de Oliveira, *Archives municipales Alfredo Pimenta à Guimarães*; A. Ferreira do Amaral, *Archives de la Ville de Lisbonne*; Antonio Cruz, *Archives municipales de Porto*; Nils Staf, *Les Archives des villes suédoises*; Dr. Jaromir Charous, *Les Archives municipales de Tchecoslovaquie*; Krešimir Nemeth, *Les Archives municipales de Croatie*; *Les Archives municipales de Bosnie-Herzégovine*; *Les Archives municipales de Monténégro*; Sergij Vilfan et Božo Otorepec, *Les Archives des villes en Slavénie*.

lor, constituie un bogat izvor de informare.

Formarea arhivelor municipale este strâns legată de geneza comunelor medievale și de transformările profunde sociale, economice și politice existente în viața orașelor. Referindu-se la acest fapt Krešimir Nemeth arată că organizarea arhivelor municipale pe teritoriul R.S.F. Jugoslaviei este diferențiată în funcție de condițiile istorice de dezvoltare a țării. Răspintie între Orient și Occident teritoriul de azi al Jugoslaviei a fost supus unor puternice influențe.

Orașele de pe coasta orientală a Adriaticii cu populația lor mixtă romanoslavă au suferit influența Italiei în timp ce regiunile cuprinse între Sava și Drava diferite prin natura lor și eterogene din punct de vedere politic s-au dezvoltat plecând de la baze diferite, în direcții aproape opuse, ceea ce se reflectă în structura și organizarea arhivelor municipale.

Urmărind procesul de creare a arhivelor municipale constatăm că însăși continua dezvoltare a societății a cerut imperios reglementarea modului de organizare a lor. De aceea, pornindu-se de la dibuirea empirică a organizării materialelor de arhivă, s-a ajuns la elaborarea de legi care au favorizat conservarea și ordonarea fondurilor arhivistice.

Eugenia Brańska în studiul său cu privire la arhivele municipale din Polonia distinge două perioade care au determinat caracterul și linia dezvoltării arhivelor. Prima perioadă se oprește la sfârșitul secolului al XVIII-lea, iar cea de a doua îmbrățișează secolele XIX și XX. Deși cu un caracter informativ studiul de față ne permite să urmărim ideea că arhivele municipale din Polonia sînt legate de fondarea orașelor: 1257 — Cracovia, 1261 Wrocław, 1300 Varșovia, 1317 Liublîn — și aceasta ca să dăm numai cîteva exemple. Primele „cărți” care atestau existența orașului ca și cele care păstrau dovada scrisă a libertăților pe care unele orașe reușeau să le obțină, la care se adaugă actele ce emanau de la cancelaria municipală,

au format nucleul viitoarelor arhive municipale.

De fapt acest proces este urmărit în majoritatea articolelor cu excepția celui publicat de Edwin Welch în care se demonstrează că în Anglia și Wales doar acele țiguri ce s-au bucurat de anumite privilegii, legate în special de dreptul de a alege o reprezentanță în parlament, au format arhive.

Articolele publicate în acest număr al revistei *Archivum* ne permit să urmărim evoluția cancelariilor municipale. La începutul existenței lor, atribuțiile cancelariilor municipale simple și puține la număr nu cereau un personal numeros și nici un local de arhivă special amenajat, situație care durează până în momentul când orașul începe să se dezvolte din punct de vedere economic. Odată cu dezvoltarea relațiilor de schimb, cu creșterea populației orașenești, în locul unei singure cancelarii apar, în orașele mari și de o mai mare importanță, cancelarii afectate diverselor organe municipale, în timp ce doar în orașele mici, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, va rămânea o singură cancelarie ce se îngrijea de rezolvarea problemelor curente.

O altă idee bine argumentată în majoritatea articolelor este aceea a corelației dintre dezvoltarea orașului și grija pentru păstrarea și îngrijirea materialelor documentare. În vechime materialele documentare se păstrau chiar în localul cancelariilor, doar cele mai valoroase care reclamau o grijă deosebită erau depuse în locuri mai ferite și mai puțin periculoase din oraș. În acest timp autoritățile centrale nu se preocupau de organizarea arhivelor, intervențiile lor limitându-se la o confruntare a documentelor aflate în po-

sesia lor cu cele analoage aflate în posesia orașului sau la controlarea bazei juridice a libertăților și autonomiei de care se bucura orașul.

Târziu și data variază de la țară la țară — în funcție de condițiile istorice respective — statul a trecut la elaborarea de legi care să reglementeze organizarea arhivelor municipale. Însuși termenul de arhivă se întâlnește numai din secolul al XVII-lea iar prezența arhivelor municipale în arhivele de stat abia din secolele XIX și XX.

De-a lungul vremii datorită războaielor, incendiilor, calamităților naturale și mai ales neglijenței celor în sarcina cărora stătea păstrarea materialelor documentare, numeroase documente aparținând arhivelor municipale au fost distruse. Totuși cele păstrate, cu toate lacunele existente, reușesc să elucideze o serie de probleme ridicate de cercetarea istorică. Ele se raportează direct istoriei, dreptului și a instituțiilor prin actele de drept privat și cele publice, iar prin actele ce reglementează raporturile economice dintre orașe și chiar dintre orașe și alte comunități sau prin cele privitoare la gestiunea afacerilor economice ale organelor municipale, la monede, prețuri, salarii și impozite ele prezintă importanță deosebită pentru studiul istoriei economice. Arhivele municipale pot lărgi documentația privitoare la istoria politică dat fiind importanța rolului jucat de orașe în diferite perioade istorice. Ele au și utilitate practică mai ales în materie de arhitectură și urbanism, aducând și servicii istoriei artei și literaturii prin bogatele date pe care le cuprind.

L. MIHAILESCU

ВОПРОСЫ АРХИВОВЕДЕНИЯ

Moscova, nr. 1—2/1965

Primele două numere ale revistei continuă să dezbată sub diverse aspecte munca arhivistică din Uniunea Sovietică în lumina sarcinilor trasate prin hotărârea Consiliului de Miniștri din 25 iulie 1963: „Despre măsurile de îmbunătățire ale activității arhivistice în U.R.S.S.”.

Sarcina de bază pe care a pus-o această hotărâre în fața arhiviștilor so-

vietici constă în crearea sistemului unic al aparatului de informare științifică, pentru toate fondurile documentare.

În acest sens, au fost luate o serie de măsuri organizatorice și metodice, s-au ținut consfățuirii științifice ale arhiviștilor din Moscova, Leningrad, Kuibîșev, s-au scris numeroase articole în presa de specialitate, au fost consultați un număr mare de specialiști pe baza

unui proiect difuzat tuturor unităților arhivistice, despre principiile de bază ale structurii sistemului unic al aparatului de informare științifică.

*
* *
* * *

În numărul 1/1965 al revistei un grup de cercetători încearcă să facă o sinteză asupra stadiului la care au ajuns dezbaterile, să stabilească căile creării unui sistem unic al aparatului de informare științifică.

Pornind de la constatarea că lipsa principală a aparatului de informare științifică, constă în calitatea scăzută a descrierii conținutului materialelor documentare, în îndrumătoare și în primul rând, în inventare, M. I. Avtokratova, I. S. Nazin, R. I. Rudelson și L. L. Smoktunovici, autorii editorialului mai sus-menționat intitulat: *Despre crearea sistemului unic al aparatului de informare științifică*, subliniază necesitatea creării unui complex de documente de evidență și îndrumătoare de arhivă elaborate pe baza unei metodologii unice care să asigure evidența și clasificarea științifică a materialelor documentare, componența, conținutul și locul pe care îl ocupă în diferitele fonduri de arhivă precum și în fondul arhivistic de stat al U.R.S.S.

După cum menționează redacția în nota sa la acest articol, autorii lui nu au reușit să definească cu destulă claritate perspectivele creării sistemului unic de aparat de informare științifică valabil pentru toate complexele de documente. Partea cea mai slabă a articolului constă în aceea că s-au studiat prea puțin problemele legate de introducerea în arhive a celor mai noi sisteme universale cu privire la obținerea informațiilor.

În cel de al doilea articol intitulat: *Să punem în ordine arhivele ministereelor și instituțiilor*, L. P. Volkov și D. D. Golovanov subliniază necesitatea îmbunătățirii operațiunilor de preluare, folosire și păstrare a materialelor documentare la aceste unități, a unei legături permanente între unitățile arhivelor statului și arhivele instituțiilor.

În continuare autorii se ocupă de complexitatea sarcinilor pe care le au

cadrele de îndrumare și control în vederea aplicării Hotărârii Consiliului de Miniștri din 25 iulie 1963.

*
* *
* * *

În numărul 2/1965 sînt publicate două articole care pun în dezbateră în lumina noilor cerințe activitatea unor arhive centrale și republicane.

N. R. Prokopenko, semnează articolul *Despre direcțiile principale ale muncii Arhivei de Stat a Revoluției din Octombrie*, în care subliniază necesitatea centralizării într-o singură unitate a tuturor materialelor aparținînd prin conținutul lor aceluiași fond.

Ca urmare a acestei operațiuni întreprinse de către Arhiva centrală de Stat a Revoluției din Octombrie, s-au putut depista noi documente care sînt în evidență aspecte necunoscute ale activității lui V. I. Lenin și altor conducători de partid și de stat.

O caracteristică a activității arhiviste, în condițiile actuale, o constituie microfotocopiarea a tot mai multe documente pentru a căror evidență și păstrare s-a înființat un sector special.

O altă acțiune întreprinsă de Arhiva centrală de Stat a Revoluției din Octombrie, este completarea fondurilor sale cu copilele documentelor existente în arhivele altor țări.

Autorul subliniază rolul tot mai mare pe care îl au documentele fonofotocinematografice în munca de cercetare științifică.

Unele rezultate ale activității instituțiilor de arhivă din Bielorusia, i-au dat prilejul lui A. I. Azarov să prezinte pe larg și multilateral munca arhivistică din această republică unională.

Sînt enumerate toate măsurile organizatorice luate în vederea centralizării unităților arhiviste precum și pentru uniformizarea operațiunilor de: selecționare, expertiză, sistematizare, ordonare și descrierea materialelor documentare. Toate acestea în vederea introducerii sistemului unic al aparatului de informare științifică (inventare pe fonduri arhivistice, cataloage sistematice și pe materii, îndrumătoare și ghiduri de arhivă, conspecte tematice de fonduri).

Un alt rezultat al măsurilor organizatorice aplicate îl constituie crea-

rea, în orașul Minsk, a arhivei centrale pentru literatură și artă.

Reține atenția și eforturile arhiviștilor din Bielorusia pentru restaurarea și microfotocopierea unicatelor și a altor documente de valoare pe care le dețin.

*
* * *

Cele două capitole — comunicări și schimb de experiență — din ambele numere ale revistei, cuprind materiale care se referă la munca unor sectoare de activitate, la problemele pe care specificul muncii lor le ridică în lumina noilor sarcini, precum și la experiența pozitivă dobândită în folosirea materialelor documentare.

Reține atenția comunicarea lui V. I. Buganov — *Analiza istoriografică a documentelor privind răscoala din anul 1682* care, pe baza documentelor existente în arhivă, stabilește caracterul antifeodal al acestei mișcări, forțele motrice, rolul lui I. Busișii și importanța răscoalei din anul 1682 din Moscova.

Pe baza noilor documente, autorul combate concluzia care s-a formulat în ultimii 10 ani în istoriografia sovietică potrivit căreia răscoala din 1682 ar fi avut un caracter reacionar, întrucât ea ar fi acționat împotriva măsurilor progresiste ale lui Petru I. Istoriograful omește faptul că în 1682 Petru I avea numai 10 ani și că reformele lui s-au aplicat după înăbușirea altei răscoale, care a avut loc

în 1698, cunoscută în istorie sub numele de „mișcarea streliților”.

Cercetătorii pot găsi în revistă și alte comunicări interesante cu privire la clasificarea izvoarelor în istoriografia sovietică (L. N. Pușcariov), la metode de cercetare a fondurilor arhivistice de artă (E. M. Beliutin), despre unele probleme ale expertizei valorii documentelor cinematografice (L. N. Criukova), despre tipărirea documentelor microfiliate (A. A. Hodak).

Un interes pentru cititori prezintă și rubricile: „Consultații”, „Critică și bibliografie”, „Recenzii”, „Cronică”, „Adnotații”, „Scrisori” etc., în care se dezbate probleme referitoare la: mișcarea țărănească din Rusia (A. L. Stepanenco), date bibliografice ale unor revoluționari (V. G. Grigorenco, I. F. Covalev, L. I. Poleanskaia), ale unor iluștri oameni de artă (C. P. Mordovina), conținutul unor manuale și publicații istorice (L. M. Sedelnikov, G. D. Larin), istoriografice (C. N. Valk), heraldice (V. C. Baculin), arhivistice (N. V. Avtokratov, N. V. Murahina), de artă (G. I. Kamegatova), științifice (G. M. Zorin).

Complexitatea de probleme și bogăția materialului publicat în cele două numere ale revistei oglindesc etapa actuală de dezvoltare a activității arhivistice din Uniunea Sovietică, tendința generală de a găsi căile și metodele cele mai eficiente pentru a ridica această activitate pe o treaptă superioară corespunzătoare perioadei de construire a comunismului în U.R.S.S.

O. STRACHINĂ

LEVELTARI KÖZLEMENYEK

(Revista Centrului Național al Arhivelor din R. P. Ungară) A. K. Budapesta,
nr. 1—2/1963 și 1—2/1964

„Leveltári Közlemények”, organ al Centrului Național al Arhivelor din R. P. Ungaria, cu un caracter mai mult teoretic, publică numeroase studii axate pe probleme arhivistice, istoriografie, diplomatică și alte științe auxiliare ale istoriei, bibliografie, cronici și recenzii privind publicațiile de specialitate din țară și de peste hotare.

Recenzia de față se referă la cele patru numere ale revistei apărute în anii 1963—1964.

Un loc important în aceste numere îl ocupă materialele de teorie arhivistică și de istorie a instituțiilor și a cancelariilor în diferite perioade. De acestea ne vom ocupa în primul rând.

Un studiu interesant, cu caracter de discuții pe marginea unui schimb de păreri început încă în anul 1960, este cel semnat de Ember Gyözö și intitulat „Divizarea fondurilor familiare” (nr. 2/1963, p. 149—161). Referindu-se la literatura arhivistică mondială, și pe

baza experienței proprii, autorul debăte una din problemele principale ale muncii arhiviste și anume: definirea fondurilor familiare, criteriile care stau la baza divizării.

În literatura mondială se consideră creator de fond cea persoană fizică sau instituție cu registratură proprie, care creează și primește acte ce îi sînt destinate, iar prin fond arhivistic se înțelege materialul documentar, pe care l-a creat și primit potrivit destinației o persoană fizică sau o instituție cu registratură proprie, în decursul activității sale.

Conform celor de mai sus, identitatea provenienței este egală cu identitatea fondului. Autorul consideră însă insuficient o asemenea formulare, deoarece criteriile arătate nu pot defini decît fondurile arhiviste cu caracter de registratură. În loc de creator de fond este mai just — spune autorul — a se vorbi de creator de registratură. În afară de fondurile create pe bază de registratură unde actele au o legătură organică între ele, sînt și fonduri în care între acte nu există o asemenea legătură; fiind create de mai multe registraturi. Aceste unități sînt considerate colecții arhiviste. Pornind de la aceste considerente Ember Gyözö stabilește două feluri de fonduri: *fonduri cu caracter de registratură* (registratura) și *fonduri cu caracter de colecție* (colecția). Fiecare instituție creează registraturi și colecții.

Analizînd criteriile după care se împart arhivele familiare pe fonduri, autorul subliniază că arhive familiare pot fi considerate numai acelea care sînt constituite din mai multe fonduri.

În clasificarea fondurilor familiare, create în decursul vieții și activității unei familii, trebuie să se facă deosebire — după părerea autorului — între cele două categorii de fonduri: registraturi și colecții. Familia este creatoare de registratură numai în cazul în care activează ca persoană juridică și are gestiune și în această calitate primește și creează acte. Nu este considerat creator de registratură familia, în care membrii de familie datorită legăturilor de rudenie și a drepturilor juridice beneficiază de aceleași privilegii nobiliare și de proprietățile funciare comune. O asemenea familie dacă nu creează și nu primește acte, nu creează

nici registratură. În continuare, autorul analizează amănunțit condițiile în care o familie sau persoană creează registratură, caracterul lor și criteriile după care ele se determină. Se subliniază că un creator de fond nu poate crea decît o singură registratură. O arhivă familiară poate să cuprindă și colecții.

O altă problemă arhivistică de importanță practică ce preocupă pe arhiviștii maghiari este repartizarea fondurilor între arhive. Într-un articol referitor la delimitarea (nr. 1/1963 p. 3-19), Ember Gyözö debăte o serie de aspecte ale caracterului instituțiilor de arhivă și, în raport de acestea, categoriile de materiale documentare pe care le au în păstrare.

Instituțiile de arhivă — spune autorul — se clasifică după mai multe criterii. Unul din acestea este cel al apartenenței.

Un alt criteriu pe baza căreia se clasifică arhivele sînt teritoriile. Se deosebesc în acest sens arhive centrale și arhive teritoriale. În R. P. Ungară există două arhive centrale: Arhiva Națională și Arhiva Institutului și a Muzeului de Istorie Militară și 22 arhive teritoriale.

Al treilea criteriu de clasificare a instituțiilor de arhivă este după natura materialelor arhiviste. Din acest punct de vedere arhivele se clasifică în generale și speciale, Arhive speciale sînt acelea care păstrează numai anumite categorii de materiale arhiviste. În această categorie intră Arhivele de partid, Arhivele cultelor iar dintre Arhivele Statului numai Arhivele Institutului și a Muzeului de Istorie Militară. Cele 22 Arhive teritoriale sînt considerate de autor ca arhive generale.

Un alt criteriu de clasificare este după vechimea materialelor documentare. Așa de exemplu Arhiva Istorică cuprinde materiale documentare pentru o perioadă delimitată.

Analizînd categoriile de fonduri ce intră în păstrarea diferitelor unități de arhive autorul studiului pornește și în acest caz de la necesitatea clasificării fondurilor în registraturi și colecții. În raport de această clasificare se enumeră zece categorii de fonduri principale considerate registraturi și anume fondurile organelor puterii de stat, ale administrației de stat, ale or-

ganelor juridice, ale instituțiilor, organizațiilor și asociațiilor obștești ale organizațiilor economice, ale cultelor, fondurile familiare și ale persoanelor fizice.

Referindu-se la criteriile de delimitare a fondurilor între diferitele unități ale Arhivelor Statului, autorul arată că trebuie avut în vedere anii extremi și conținutul materialului documentar, atribuțiile și competența instituțiilor și a persoanelor creatoare de fond, localitatea de emitere, importanța și posibilitățile de folosire a materialelor arhivistice și altele.

În articol sînt ridicate de asemenea o serie de probleme privind repartizarea fondurilor create de organele economice, de culte, de familii, de persoane fizice și colecțiile.

În probleme de teorie revista acordă atenție informării cititorilor asupra aspectelor noi și a experienței acumulate în activitatea arhivistică internațională. Articolul lui Szedő Antal *Teoria arhivistică contemporană* (nr. 1/1964, p. 3—20), se referă la principiile și materialele de constituire, ordonare și selecționare a fondurilor și arhivelor cuprinse în cele trei manuale arhivistice apărute în ultimii zece ani (manualul arhivistului american T. R. Schellenberg, intitulat: *Arhivele moderne*, editat în anul 1956, manualul sovietic pentru învățămîntul superior „Teoria și practica arhivistică în Uniunea Sovietică, apărut în 1958, și manualul lui Gerhardt Enders intitulat: „Archiver — Waltungslehre“, apărut în anul 1962 în R. D. Germană, sub îngrijirea Institutului de Arhivistică a Universității Humboldt.

Pornind de la ideea că teoria și practica arhivistică este determinată în fiecare țară de natura orînduirii sociale și de sistemul de constituire a arhivelor, articolul generalizează experiența arhivistică acumulată pe plan internațional și scoate totodată în evidență particularitățile esențiale ale procesului de constituire și prelucrare a materialelor documentare.

Sînt analizate diferite puncte de vedere privind definirea arhivelor și a materialului arhivistic, rolul arhivelor în îndrumarea activității instituțiilor creatoare de arhivă.

În continuare, articolul se referă la criteriile ce stau la baza muncii de selecționare. Fiecare document are o va-

loare *primară* sau una *secundară*. Valoarea primară interesează direct instituția creatoare, cea secundară celelalte instituții, dar în primul rînd istoriografia. Valoarea materialelor documentare constituie criteriul esențial în munca de selecționare.

Autorul subliniază că conservarea și restaurarea materialelor documentare din epoca modernă este o problemă care necesită o rezolvare practică. Materialul cel mai adecvat restaurării acestor documente este acetatul de celuloză, iar ca metodă este folosită laminarea. Microfilmarea poate înlocui în multe cazuri acțiunea de restaurare.

Ordonarea arhivistică are ca scop să asigure ca materialele documentare să devină accesibile cercetării științifice și arhivistice. În această privință se citează experiența Arhivelor Naționale franceze, care pun la baza ordonării principiul respectării fondului. În cadrul fondului documentele pot fi însă grupate după criterii diferite: tematic, cronologic, pe localități, alfabetic pe persoane, sau pot fi aranjate în mod logic după natura materialului. Un alt sistem de ordonare este sistemul de registratură, sistem care respectă principiul integrității fondului. În arhive materialele trebuie păstrate în ordinea înregistrării lor.

Este de asemenea interesantă prezentarea în articol a criteriilor de inventariere a fondurilor și colecțiilor arhivistice în Franța, Germania, Anglia și S.U.A.

Articolul lui Szedő Antal, prin problemele dezbătute constituie un sprijin util pentru studierea experienței arhivistice internaționale și îndeosebi a manualelor care constituie obiectul analizei.

În afara articolelor și studiilor la care ne-am referit, revista mai publică chestionarul și referatul intitulat *Sistemele moderne de clasare a documentelor arhivistice create după anul 1800*, prezentat de Szedő Antal, la cel de-al V-lea Congres Internațional al Arhivelor, ținut la Bruxelles în septembrie 1964 (nr. 2/1964, p. 145—158) precum și un amplu studiu intitulat *Progresul tehnic și arhivele* semnate de Borsa Ivan în (nr. 2/1963, p. 163—196).

Un important studiu diplomatic al profesorului academician Szentpeteri Imre („Rolul celei de a treia persoană

în întocmirea diplomelor medievale" (nr. 2/1964, p. 161—170), este consacrat analizei diplomelor medievale. Studiul pornește de la faptul că o diplomă este rezultatul a două activități și anume a stabilirii clauzelor juridice, adică acțiunea, și redactarea, sau emiterea diplomei. De obicei la elaborarea unei diplome participă cel puțin două persoane: emitentul și destinatarul. Când diploma este redactată de emitent, sau de destinatar nu este nevoie de a treia persoană.

Cea de a treia persoană apare atunci când redactarea diplomelor nu se face nici de emitent și nici de destinatar, ci această funcție este îndeplinită de cancelar sau de scriitorul de acte. Studiul se preocupă de elucidarea problemei: când intervine a treia persoană în redactarea diplomelor? Dînd răspuns la această întrebare Szentpeteri arată că emitenții (autorii) cu rang mai mare (domnitorii, demnitarii ecleziastici și laici) nu redactau personal diplomele emise în numele lor, această sarcină fiind încredințată unor slujbași speciali.

Într-un alt articol scris de András Kubányi (nr. 1/1964, p. 67—93), revista dezbate problema creării veniturilor particulare ale regelui prin exemplul cetății Buda.

Întreținerea Curții regale necesita venituri care supuneau la eforturi mari vistieria. În vederea acoperirii cheltuielilor se creau izvoare de venituri separate, independente de vistierie, provenite din bunurile particulare ale regelui. În perioada feudalismului acest drept al regelui se consfințește prin lege. Autorul analizează procesul de separare a veniturilor particulare ale regelui și a instituției care se ocupa cu crearea acestor venituri — Provizoratul din Buda.

Crearea acestei instituții este legată de numele lui Matei Corvin. Cauza nemijlocită a creării provizoratului era necesitatea procurării veniturilor pentru întreținerea bucatăriei și a Curții regale. Deoarece la început în Buda nu existau nici un fel de proprietăți feudale pentru construirea Cetății și pentru paza ei, erau necesare procurarea unor venituri deosebite. Aceste venituri provenite din contribuția populației se adunau sub supravegherea regelui, nîmînd în acest scop un provizor. Treptat, atribuțiile

provizorului se lărgesc, el devine comandantul cetății și reprezentant al regelui. În procesele juridice cu cetățenii el exercita justiția, ca instanță supremă, iar cînd cauza ajungea la rege el participa acolo în calitate de însoțitor al justiției. În încheierea acestui articol autorul subliniază importanța economică a Provizoratului din Buda, ca instrument al năzuințelor de centralizare ale regelui.

Revista publică și alte materiale ce tratează aspecte importante ale dezvoltării instituțiilor feudale, asupra cărora nu ne vom opri în recenzia de față.

Vom face însă cîteva referiri la studiul consacrat problemei administrării orașelor municipale în capitalism (Lengyel Alfred, *Administrarea orașelor în capitalism* (nr. 1/1964, p. 99—124 și nr. 2/1964, p. 233—250). Scopul studiului, după cum afirmă și autorul, este de a descrie pe baza exemplului orașului Győr, dezvoltarea orașelor municipale în capitalism.

Dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste în timpul dualismului făcea necesară lărgirea atribuțiilor organelor administrative ale orașelor și a autonomiei locale. În 1870 se propune un proiect de lege în care se prevede ca orașele libere regale să devină municipii. Acest proiect de lege, expresie a năzuinței burgheziei de a-și întări pozițiile sale de clasă, prevedea introducerea sistemului cenșitar, lărgirea atribuțiilor primarilor și creșterea răspunderii funcționarilor.

Extinderea relațiilor de producție capitaliste are ca urmare și dezvoltarea orașelor. Creșterea funcțiilor organelor administrative face necesar perfecționarea aparatului de stat local, al comitetelor și al orașelor municipale.

Începînd din anul 1876, statul adoptă o serie de măsuri care duc la întărirea centralismului politic și în ce privește administrația orașelor municipale.

În anii următori, au loc o serie de modificări în sistemul de administrare a orașelor; se dezvoltă aparatul funcționăresc, se crează secții specializate care se ocupă de problemele administrative, economico-financiare, industrie, comerț, sănătate publică și altele.

Autorul scoate în evidență rolul organelor locale ale puterii de stat în impulsionarea dezvoltării capitaliste și intervenția acestora în conflictele so-

ciale — ca urmare a adâncirii contradicțiilor de clasă — în favoarea burgheziei.

În paginile revistei sînt publicate, de asemenea, două comunicări privind dezvoltarea administrației orașului Szeged în anii de după eliberare (Oltvai Ferenç: *Administrația orașului Szeged de la eliberarea orașului pînă la eliberarea țării* (nr. 1/1963, p. 71—95 și nr. 2/1963, p. 241—269).

Așa după cum arată și titlul, autorul dezbate principalele aspecte ale administrării orașului Szeged din prima zi a eliberării sale, la 11 octombrie 1944, pînă în aprilie 1945. Referindu-se la o perioadă relativ scurtă, dar însemnată din punct de vedere al evenimentelor și al transformărilor politice, autorul subliniază faptul că întreaga activitate a organelor administrative ale orașului reflectă rolul hotărîtor pe care l-au avut în transformările revoluționare comunistii și organizațiile de partid.

În a doua parte autorul analizează pe larg activitatea economică a orga-

nelor administrative ale orașului îndreptată spre lichidarea greutăților economice și financiare moștenite de la vechiul regim, aprovizionarea populației, reconstrucția orașului și altele.

* * *

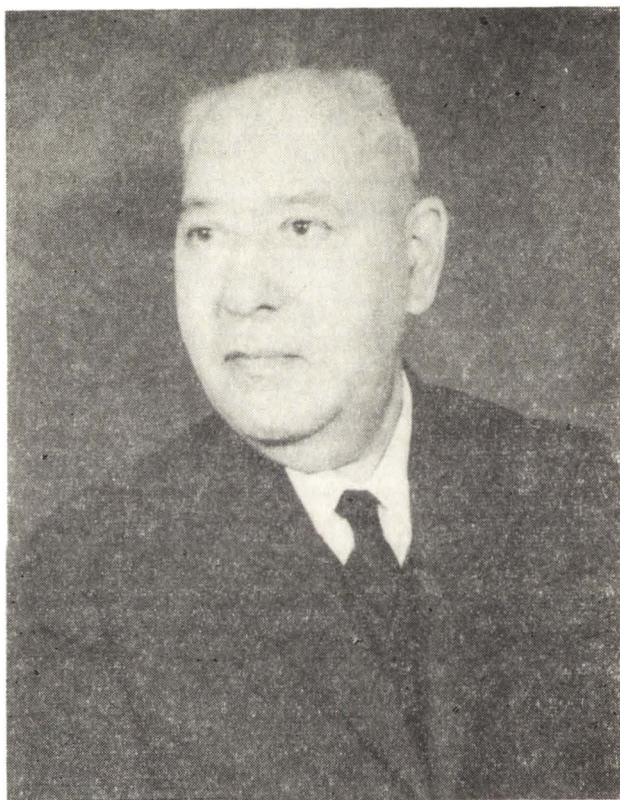
În afara articolelor și studiilor la care ne-am referit *Lévélari Közlemények* mai cuprinde și alte materiale care comportă interes pentru arhiviști și istorici.

În încheiere vrem să subliniem atenția pe care o acordă redacția revistei pentru informarea cititorilor săi asupra lucrărilor de specialitate apărute în țară și străinătate prin intermediul notelor bibliografice, recenziilor și cronicilor. În cele patru numere la care ne referim au fost recenzate lucrări de arhivistică, de istorie, precum și revistele arhivistice din numeroase țări printre care și „Revista Arhivelor”.

I. ADAM

MIHAI REGLEANU LA 60 DE ANI

Arhivist prin formație, el lucrează la Direcția generală a Arhivelor Statului din anul 1926 cînd a ocupat, prin concurs, modestul post de impiegat. De la această dată Mihai Regleanu, însuflețit de exemplu

grăitor al marilor înaintași care s-au angajat să păstreze și valorifice avutul documentar al țării — Gr. Alexandrescu, Cezar Boliac, C. D. Aricescu, B. P. Hasdeu, D. Onciu — a dus o rodnică activitate în pofida condițiilor grele oferite muncii arhivistice de trecutele regimuri, pînă

la eliberarea patriei de sub jugul fascist. Numai după această dată, aptitudinile și cultura sa de specialitate și-au găsit un teren fertil de afirmare. Astăzi, conduce biroul de acte feudale din Serviciul Arhiva istorică centrală.

De-a lungul a patru decenii de muncă asiduă, parcurgînd diverse sectoare angajîndu-se în rezolvarea celor mai variate probleme ale activității arhivistice, Mihai Regleanu a făcut zilnic dovada certă a cunoștințelor sale temeinice, a unei experiențe mereu mai bogate, a unei conștiințozități nedesmințite, a unei abnegații durabile.

Abnegația și dragostea de instituția de cultură care este arhiva, față de mărturiile documentare ale trecutului nostru, față de îndeplinirea sarcinilor științifice și a celor imediat practice i-au înlesnit să fie colaborator valoros la nenumărate lucrări de specialitate — instrucțiuni privind prelucrarea materialelor documentare, inventare de fonduri și colecții arhivistice, indici cronologici, cataloage de documente — instrumente de lucru de nelipsit în cercetarea istorică actuală.

Alături de asemenea lucrări Mihai Regleanu s-a evidențiat în chip deosebit prin remarcabile prezentări de documente atît în seria veche a „Revistei Arhivelor“ cît și în seria nouă, legate în special de momente cruciale din istoria modernă a poporului român — activitate care a culminat cu publicarea cuprinzătorului și unanim apreciatului volum consacrat Revoluției din 1848 în Țara Românească.

În ansamblul preocupărilor lui Mihai Regleanu un loc deosebit îl are sintetizarea experienței dobîndite în munca de arhivă în decursul a patru decenii și reconsiderarea activității arhivistice a unor mari personalități ale vieții noastre culturale. Se impune de asemenea contribuția lui Mihai Regleanu la întocmirea unor materiale pentru reprezentarea de prestigiu a țării la manifestări arhivistice internaționale, grija sa deosebită pentru îndrumarea tinerilor arhiviști, activitatea de înaltă ținută științifică desfășurată în cadrul Comitetului de redacție al „Revistei Arhivelor“.

Valoarea trudei sale prodigioase a fost recunoscută odată mai mult prin conferirea „Ordinului Muncii“ clasa a III-a.

Rezultatele de pînă acum sînt cheazăia faptului că Mihai Regleanu se va strădui în continuare în scopul dezvoltării pe mai departe a arhivisticii românești.

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Apare de două ori pe an

Redacția : București, str. Arhivelor, nr. 2. Telefon 13.37.77 .

CUPRINSUL

Pag.

EDITORIAL

- * * * — *Un mare eveniment în istoria partidului și a poporului nostru* . 3

STUDII ȘI COMUNICĂRI

- * * * — *Sarcinile Arhivelor Statului în lumina documentelor Congresului al IX-lea al Partidului* 13
- A. SACERDOȚEANU — *Bogdan Petriceicu Hasdeu arheograf* 21
- DAMIAN P. BOGDAN — *Acte false atribuite lui Alexandru cel Bun* 46
- GH. UNGUREANU — *Date inedite cu privire la modul de redactare a actelor în cancelaria lui Miron Barnovski* 83
- V. APOSTOLESCU — *Analiza diplomatică a două documente din 1803 și 1806 presupuse false făcută de către o comisie instituită special în anul 1845* 89
- I. IONAȘCU — *Evoluția populației din Vrancea între anii 1774—1829 după date statistice inedite* 97
- C. CORBU — *Mișcarea muncitorilor căruțași din Giurgiu (1873)* 124
- O. MATICHESCU — *Aspecte din activitatea desfășurată de organizația „Apărarea Patriotică” sub conducerea P.C.R. în perioada 23 August 1944 — 6 Martie 1945* 135
- V. ARIMIA — *Nicclae Iorga* 153
- M. REGLEANU — *Nicolae Filimon* 164
- G. NUSSBÄCKER — *Din activitatea arhivistică a lui Christian Pomarius* 169

PREZENTĂRI DE FONDURI

- G. M. DĂSCĂLESCU — *Primăria Municipiului Galați* 181
- A. CHERTES — *Judecătoria Mixtă Gheorghieni* 196
- M. RUSENESCU, V. TATOMIR — *Direcția reformei agrare* 205

DOCUMENTE

P. MUNTEANU — <i>Documente privind lupta minerilor din Valea Jiului în anii crizei economice (1929—1933)</i>	217
A. GHEORGHIU — <i>Noi documente privind Răscoala din 1907</i>	232
M. SOVEJA — <i>Noi documente despre Vasile Alecsandri</i>	249
G.H. UNGUREANU — <i>Proiectele unor lucrări despre anul 1848 în Moldova și Unire întocmite de un contemporan</i>	263
D. IVĂNESCU — <i>Un document inedit de la Alecu Russo</i>	267
DIMA DRAGAN-CORNELIU — <i>Contribuții la istoricul Bibliotecii naționale de la Colegiul „Sf. Sava”</i>	269

DIN ACTIVITATEA ARHIVISTICĂ

FL. BOERAȘ — <i>Pregătirea lucrătorilor de arhivă de la instituții și întreprinderi</i>	291
V. TEODORESCU — <i>Expoziția „Vasile Alecsandri”</i>	295
E. WETZLER — <i>Insemnări privind expoziția arhivistică de la Banat</i>	298
V. VASILESCU, FL. RANCA — <i>Din practica studenților Facultății de istorie la Direcția generală a Arhivelor Statului</i>	301

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

— <i>Documente din Arhivele Britanice privitoare la istoria României</i> (D. DUMITRESCU)	304
— <i>P. P. Panaitescu, Inceputurile și biruința scrisului în limba română</i> (I. BURLACU)	307
— <i>Valentin Al. Georgescu, Dreptul de preemțiune</i> . (L. MARCU)	309
— <i>Guide to the contents of the Public Record Office</i> (M. FĂNESCU)	311
— <i>Грађа о Срему и његовим везама са Србујом (1804—1815)</i> (S. IANCOVICI)	316
— <i>Momente din istoria poporului român</i> , București, 1965 (TR. RUS)	321
— <i>Mișcarea muncitorească din România (1893—1900)</i> , București, 1965 (VASILE NICOLAE)	324
— <i>Contribuția României la victoria asupra fascismului</i> , București, 1965 (BOBOCESCU GR. VASILE)	326
— <i>Armata Română în războiul antihitlerist</i> , București, 1965, (CORNEL SÎRBU)	328
— <i>Archivum</i> , vol. XIII, 1963, Paris, 1965 (L. MIHĂILESCU)	330
— <i>Voprosi Arhivovedenia</i> , Moscova, nr. 1—2/1965, (O. STRACHINA)	331
— <i>Lévéltori Közlemények</i> , Budapesta, nr. 1—2/1963, nr. 1—2/1964 (I. ADAM)	333
— <i>M. Regleanu la 60 de ani</i>	338

СО Д Е Р Ж А Н И Е

Стр.

ПЕРЕДОВАЯ

- * * * *Большое событие в истории партии и нашего народа* 3

СТАТИ И СООБЩЕНИЯ

- * * * *Задачи Государственных Архивов в свете документов IX-ого Съезда партии* 13
- А. САЧЕРДОЦЯНУ — *Богдан Петричейку Хаждеу археограф* 21
- ДАМИАН П. БОГДАН — *Поддельные документы, приписываемые Александру Доброму* 46
- Г. УНГУРЯНУ — *Неопубликованные данные относительно редактирования документов в канцелярии Мирона Барновского* 83
- В. АПОСТОЛЕСКУ — *Дипломатический анализ двух предполагаемых поддельных документов 1803 и 1806 гг., осуществленный специально созданной в 1845 году комиссией* 89
- И. ИОНАШКУ — *Развитие населения района Вранча в 1774—1829 годах по статистическим неопубликованным данным* 97
- К. КОРБУ — *Движение рабочих-возчиков из Джурджу (1873)* 124
- О. МАТИКЕСКУ — *Аспекты деятельности организации „Апэраря патриотикъ“ (Патриотическая защита) под руководством Коммунистической партии Румынии в период 23 августа 1944 г. — 6 марта 1945 г.* 135
- В. АРИМИЯ — *Николае Йорге* 153
- М. РЕГЛЯНУ — *Николае Филимон* 164
- Г. НУСБЕХЕР — *Из архивной деятельности Кристиана Помариуса* 169

ОБЗОРЫ АРХИВНЫХ ФОНДОВ

- Г. М. ДЭСКЭЛЕСКУ — *Примария муниципии Галац* 181
- А. КЕРТЕШ — *Сидебная коллегия в Георгиенах* 196
- М. РУСЕНЕСКУ, В. ТАТОМИР — *Руководство земельной реформой* 205

ДОКУМЕНТЫ

П. МУНТЯНУ — <i>Документы о борьбе шахтёров долины Жиу в годы экономического кризиса (1929—1933)</i>	217
А. ГЕОРГИУ — <i>Новые документы о восстании 1907 года.</i>	232
М. СОВЕЖА — <i>Новые документы о Василе Александри</i>	249
Г. УНГУРЯНУ — <i>Проекты трудов о 1848 года в Молдавии и об объединении княжестве составленные современником</i>	263
Д. ИВЭНЕСКУ — <i>Неизданный документ Алеку Руссо</i>	267
ДИМА ДРЭГАН — КОРНЕЛИУ — <i>К истории Национальной библиотеки Колледжа „Св. Сава“</i>	269

ИЗ АРХИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Фл. БОЕРАШ — <i>Подготовка работников архивов учреждений и предприятий</i>	291
В. ТЕОДОРЕСКУ — <i>Выставка „Василе Александри“</i>	295
Е. ВЕЦЛЕР — <i>Заметки об архивной выставке в области Баната</i>	298
В. ВАСИЛЕСКУ, ФЛ. РАНКА — <i>О практике студентоо исторического факультета в Главном Управлении Государственных Архивов</i>	30

РЕЦЕНЗИИ

— <i>Документы из английских архивов по истории Румынии</i> (Д. ДУМИТРЕСКУ)	304
— <i>П. Панаитеску, Начало и победа письменности в румынском языке</i> (И. БУРЛЯКУ)	307
— <i>Валентин Ал. Дзеоржеску, Право на преимущественную покупку</i> (Л. МАРКУ)	309
— <i>Guide to the contents of the Public Record Office</i> (М. ФЭНЕСКУ)	311
— <i>Грађа о Срему и његовим везама са Србијом 1804—1815</i> (С. ИАНКОВИЧ)	316
— <i>Моменты из истории румынского народа, Бухарест, 1965</i> (ТР. РУС.)	321
— <i>Рибичес докментаре в Румынии (1803—1900), Бухарест, 1965</i> (ВАСИЛЕ НИКОЛАЕ)	324
— <i>К вопросу об Румынии в победу над фашизмом, Бухарест, 1965</i> (БОБОЧЕСКУ ГР. ВАСИЛВ)	326
— <i>Румынская армия в антигитлеровской войне, Бухарест, 1965</i> (КОРНЕЛ СЫРБУ)	328
— <i>Архивум, том XIII-й, 1963, Париж, 1965</i> (Л. МИХЭЙЛЕСКУ)	330
— <i>Вопросы архивоведения, Москва № 1—2/1965</i> , (О. СТРАКИНЭ)	331
— <i>Левелтари Ковлеменек, Будапешт, № 1—2/1963, Nr. 1—2/1964</i> (И. АДАМ)	333
— <i>К 60-летию М. Рееляну</i>	338

S O M M A I R E

Page

ÉDITORIAL

- * * * — Un grand événement dans l'histoire de notre partie et de notre peuple 3

STUDES ET COMMUNICATIONS

- * * * — Les tâches des Archives de l'État à la lumière du IX-e Congrès du Part 13
- A. SARCEDOȚEANU — Bogdan Petriceicu Hasdeu — arhéographe 21
- DAMIAN P. BOGDAN — Documents faux attribués à Alexandru cel Bun 46
- GH. UNGUREANU — Données inédites sur la manière de rédiger les actes dans la chancellerie de Miron Barnovski 83
- V. APOSTOLESCU — Analyse diplomatique de deux documents de 1803 et 1806 présumés faux et effectuée par une commission spécialement instituée dans ce but en 1845 89
- I. IONAȘCU — L'évolution de la population de Vrancea entre les années 1774—1829 d'après des données statistiques inédites 97
- C. CORBU — Le mouvement des ouvriers charretiers de Giurgiu (1873) 124
- O. MATICHESCU — Aspects de l'activité déployée par l'organisation „La defense patriotique”, sous la direction du P.C.R pendant la période de 23 août 1944 — 6 mars 1945 135
- V. ARIMIA — Nicolae Iorga 153
- M. REGLEANU — Nicolae Filimon 164
- G. NUSSBÄCKER — De l'activité archivistique de Christian Pomarius 169

PRESENTATIONS DE FONDΣ

- G. M. DĂSCĂLESCU — La mairie de la ville municipale de Galați 181
- A. CHERTES — Le tribunal civil mixte de Gheorghieni 196
- M. RUSENESCU, V. TATOMIR — La Direction de la réforme agrare 205

DOCUMENTS

P. MUNTEANU — Documents concernant la lutte des mineurs de la Vallée du Jiu pendant les années de la crise économique (1929—1933)	217
A. GHEORGHIU — Nouveaux documents au sujet de la révolte de 1907	232
M. SOVEJA — Nouveaux documents sur Vasile Alecsandri	249
GH. UNGUREANU — Projets de travaux sur l'année 1848 en Moldavie et sur l'Union, édigés par un contemporain	263
D. IVĂNESCU — Un document inédit d'Alecu Russo	267
. DIMA DRĂGAN-CORNELIU — Contributions a l'histoire de la Bibliothèque Nationale du Collège de „Sf. Sava”.	269

DE L'ACTIVITÉ ARCHIVISTIQUE

FL. BOERAȘ — La formation du personnel employé dans les archives des institutions et des entreprises	291
V. TEODORESCU — L'exposition „Vasile Alecsandri”	295
E. WETZLER — Notes sur l'exposition archivistique du Banat	298
V. VASILESCU, FL. RANCA — Sur la pratique effectuée par les étudiants de la Faculté d'histoire à la Direction générale des Archives de l'État.	301

COMPTE — RENDUS ET PRÉSENTATIONS

— <i>Documents des Archives Britanniques relatifs a l'histoire de Roumanie</i> (D. DUMITRESCU)	304
— P. P. Panaitescu, <i>Les commencements et le triomphe de l'écriture en langue roumaine</i> (I. BURLACU)	307
— Valentin Al. Georgescu, <i>Le droit de préemption</i> (L. MARCU)	309
— Guide to the contents of the Public Record Office (M. FĂNESCU)	311
— Грађа а Срему и његовим везама со Србијом 1804—1815 (S. IANCOVICI)	316
— <i>Moments de l'histoire du peuple roumain</i> , Bucarest, 1965 (TR. RUS)	321
— <i>Le mouvement ouvrier de Roumanie</i> (1893—1900), Bucarest, 1965, (VASILE NICOLAE)	324
— <i>La contribution de la Roumanie à la victoire sur le fascisme</i> , Bucarest, 1965 (BOBOCESCU GR. VASILE)	326
— <i>L'armée roumaine pendant la guerre antihitlérienne</i> , Bucarest, 1965, (CORNEL SÎRBU)	328
— <i>Archivum</i> , vol. XIII, 1963, Paris, 1965 (L. MIHĂILESCU)	330
— <i>Voprost Archivovedenia</i> , Moscova, nr. 1—2/1965 (O. STRACHINĂ)	331
— <i>Levèltari Közlemèniek</i> , Budapesta, nr. 1—2/1963, nr. 1—2/1964 (I. ADAM)	333
— M. Regleanu à 60 ans	338

REVISTA ARHIVELOR
ORGAN OF THE HEAD DIRECTION OF STATE ARCHIVES
FROM THE
SOCIALIST REPUBLIC RUMANIA
Biannual
 Editorial Office : Bucharest, str. Arhivelor nr. 2, Telephone 13.37.77

CONTENTS

Page

EDITORIAL

- * * * — An important event in the History of our people and Party 3

STUDIES AND INFORMATION

- * * * — The tasks of the State Archives as reflected in the documents of the 9-th Congress of the Party 13
- A. SACERDOȚEANU — Bogdan Petriceicu Hasdeu, archaeograph 21
- DAMIAN P. BOGDAN — Forged documents assigned to Alexandru cel Bun. 46
- GH. UNGUREANU — Original data regarding the way of drafting the documents in Miron Barnovski's Cancelaria 83
- V. APOSTOLESCU — The diplomatic analyse of two documents, supposed to be forged, dated 1803 and 1806 made by a committee especially set up in 1845 89
- I. IONAȘCU — Some original statistical data concerning the evolution of population from Vrancea region between (1774—1829). 97
- C. CORBU — The movement of the carters from Giurgiu (1873). 124
- O. MATICHESCU — Aspects of the activity displayed by the „Apărarea Patriotică” Organization under the leadership of R.C.P. during the period — 23 rd August — 6 th March 1945 135
- V. ARIMIA — Nicolae Iorga 153
- M. REGLEANU — Nicolae Filimon 164
- G. NUSSBÄCKER — Some aspects of Christian Pomarius' archival activity . . . 169

ARCHIVISTICAL FUNDS

- G.M. DASCALESCU — The townhall of Galați — city 181
- A. CHERTES — The mixed country-court from Gheorghieni 196
- M. RUSENESCU, V. TATOMIR — The direction of Agrarian Reform 205

DOCUMENTS

P. MUNTEANU — Documents concerning the miners 'struggle from Jiu-Valley during the economic depression (1929—1933)	217
A. GHEORGHIU — New documents concerning the 1907 Uprising	232
M. SOVEJA — New record regarding Vasile Alecsandri	249
GH. UNGUREANU — The plan of some works made by a contemporary, concerning the revolutionary year 1848 in Moldavia and upon the Union the of Rumanian Principalities	263
D. IVĂNESCU — An original record of Alecu Russo.	267
DIMA DRĂGAN-CORNELIU — Contributions to the history of the library of „Sf. Sava” College	269

ASPECTS OF ARCHIVISTICAL ACTIVITY

FL. BOERAS — The instruction of the archivists from the institutions and enterprises	291
V. TEODORESCU — The exhibition „Vasile Alecsandri”	295
E. WETZLER — Notes on the archivist exhibition from Banat region	298
V. VASILESCU, FL. RANCA — On practical training for students of the Faculty of History made of the Head Direction of State Archives	301

BOOK REVIEWS AND PRESENTATIONS

— <i>Documents concerning Rumanian History Collected by Britisch Archives</i> (D. DUMITRESCU)	304
— P. P. Panaitescu, <i>The begining and the success of writing in Rumanian language</i> (I. BURLACU)	307
— Valentin Al. Georgescu, <i>The right of pre-emption</i> (L. MARCU)	309
— <i>Guide to the contents of the Public Record Office</i> (M. FĂNESCU)	311
— <i>Грађа о Срењу и народни војска оа Србијом 1804—1815</i> [(S. IANCOVICI)]	316
— <i>Some moments from the History of Rumanian people</i> , Bucharest, 1965, (TR. RUS)	321
— <i>The working movement from Rumania (1893—1900)</i> , Bucharest, 1965, (VASILE NICOLAE)	324
— <i>The contribution of Rumania to the victory upon the fascism</i> , Bucharest, 1965 (BOBOCESCU GR. VASILE)	326
— <i>The Rumanian Army during the antifascist war</i> , Bucharest, 1965, (SÎRBU CORNEL)	328
— <i>Archivum</i> , tome XIII, 1963, Paris, 1965 (L. MIHĂILESCU)	330
— <i>Voprosi Archivovedenia</i> , Moscova, nr. 1—2/1965 (O. STRACHINĂ)	331
— <i>Levèllari Közlemènyek</i> , Budapesta, nr. 1—2/1963, no. 1—2/1964 (I. ADAM)	333
— M. Regleanu at the age of sixty	338

INHALT

	<u>Seite</u>
LEITARTIKEL	
* * * — Ein grosses Ereignis in der Geschichte unserer Partei und unseres Volkes	3
STUDIEN UND MITTEILUNGEN	
* * * — Die Aufgaben des Staatsarchivs im Lichte der Dokumente des IX. Parteitags der Rumänischen Kommunistischen Partei	13
A. SACERDOȚEANU — Der Archeograph Bogdan Petriceicu Hașdeu	21
DAMIAN P. BOGDAN — Alexandru cel Bun zugeschriebene gefälschte Urkunden .	46
GH. UNGUREANU — Unveröffentlichte Angaben über die Redigierung der Akten in der Kanzlei Miron Barnovskis	83
V. APOSTOLESCU — Die diplomatische Analyse zweier angeblich gefälschter Dokumente aus den Jahren 1803 und 1806, durch einen im Jahre 1845 zu diesem Zwecke eingesetzten Untersuchungsausschuss	89
I. IONAȘCU — Die Entwicklung der Bevölkerung von Vrancea von 1774—1829, nach unveröffentlichten statistischen Angaben	97
C. CORBU — Der Aufstand der Fuhrleute von Giurgiu (1873)	124
O. MATICHESCU — Einiges über die Tätigkeit der von der R.K.P. geleiteter Organisation „Apărarea Patriotică“ („Vaterländische Verteidigung“) in der Zeit vom 24 August 1944 bis zum 6 März 1945	135
V. ARIMIA — Nicolae Iorga	153
M. REGLEANU — Nicolae Filimon	164
G. NUSSBÄCKER — Aus der Archivsarbeit des Christian Pomarius	169
ARCHIVFONDS	
G. M. DĂSCĂLESCU — Der Magistrat des Municipiums Galați	181
A. CHERTES — Der Gerichtshof von Gheorghieni	196
M. RUSENESCU, V. TATOMIR — Die Direktion der Agrarreform	205

DOKUMENTE

P. MUNTEANU – Dokumente über den Kampf der Bergarbeiter im Jiutal in den Jahren der Wirtschaftskrisis (1929–1933)	217
A. GHEROGHIU – Neue Dokumente über den Bauernaufstand 1907	232
M. SOVEJA – Neue Dokumente über Vasile Alecsandri	249
GH. UNGUREANU – Entwurf eines Zeitgenossen zu einer Arbeit über die 48-er Revolution in der Moldau und die Vereinigung der Fürstentümer	263
D. IVĂNESCU – Ein unveröffentlichtes Dokument Alecu Russo	267
DIMA DRĂGAN-CORNELIU – Beiträge zur Geschichte der Nationalbibliothek des Collegiums „Sf. Sava”	269

AUS DER ARCHIVSARBEIT

FL. BOERAȘ – Die Ausbildung der Betriebs- und Verwaltungsarchivare	291
V. TEODORESCU – Ausstellung „Vasile Alecsandri”	295
E. WETZLER – Eine archivistische Ausstellung im Banat	298
V. VASILESCU, FL. RANCA – Aus der Praxis des Historikernachwuchses bei der Generaldirektion des Staatsarchivs	301

REZENSIONEN

– <i>Dokumente der britischen Archive über die Geschichte Rumäniens</i> (D. DUMITRESCU)	304
– P. P. Panaitescu, <i>Die Anfänge und der Sieg der schriftlich niedergelegten rumänischen Sprache</i> (I. BURLACU)	307
– Valentin Al. Georgescu, <i>Das Vorkaufsrecht de precumțiune</i> (L. MARCU)	309
– <i>Guide to the contents of the Public Record Office</i> (M. FĂNESCU)	311
– Грађа о Срему и његовим везама са Србијом 1804–1815 (S. IANCOVICI)	316
– <i>Wichtige Ereignisse aus der Geschichte des Rumänischen Volkes</i> , București, 1965, (R. RUS)	321
– <i>Die Arbeiterbewegung in Rumänien (1893–1900)</i> , București, 1965, (VASILE NICOLAE)	324
– <i>Der Beitrag Rumäniens zum Sieg über den Faschismus</i> , București, 1965 (BOBOCESCU GR. VASILE)	326
– <i>Die Rumänische Armee im Kriege gegen Hitler</i> , București, 1965, (CORNEL SIRBU)	328
– <i>Archivum</i> , XIII, Bd., 1963, Paris, 1965 (L. MIHĂILESCU)	330
– <i>Voprosti Archivovedenia</i> , Moscova, nr. 1–2/1965 (O. STRACHINĂ)	331
– <i>Levèllari Közlemènyek</i> , Budapesta, nr. 1–2/1963, nr. 1–2/1964 (I. ADAM)	333
– M. Regleanu zum 60 ten Geburtstag	338

PUBLICAȚIILE ARHIVELOR STATULUI

1. — *Catalogul documentelor românești*, vol. I, 1521—1799, București, 1955, XXXI + 598 p., lei 27.
2. — *Indrumător în Arhivele Statului din Iași*, vol. II, București 1956, 194 p., lei 9 ; vol. III, București, 1959, 183 p., lei 8.
3. — *Catalogul documentelor moldovenești*, vol. I, București, 1957, 576 p., lei 27 ; vol. II, București, 1959, 566 p., lei 27.
4. — *Arhivele Statului — 125 ani de activitate (1831—1956)*, București, 1957, 514 p., lei 30.
5. — *Meșteșugari și neguțători din trecutul Craiovei*, București, 1958, 373 p., lei 15.
6. — *Inaltul Divan (1831—1847)*, inventar arhivistic, București, 1958, 563 p. + VI pl., lei 24,50.
7. — *Catalogul documentelor grecești*, vol. I, București, 1958, XIII + 803 p., lei 33,50 ; vol. II, București, 1958, VIII + 429 — (430) p. + 8 pl., lei 20.
8. — *Inventarul Protocoalelor Primăriei Sibiu 1521—1700*, București, 1958, 233 p., lei 6,25.
9. — *Indice cronologic nr. 3. Episcopia Buzău*, București, 1958, 444 p., lei 10,60.
10. — *Indice cronologic nr. 13. Mănăstirile : Govora, Gruiu, Hagi-Dina și Hotărani*, București, 1958, 95 p., lei 4.
11. — *Indice cronologic nr. 15. Mănăstirile : Sf. Ioan — Focșani, Jghiabu, Jitia și Roaba, Măgureanu — București, Mamu, Mărcuța și Mărgineni*, București, 1958, 247 p., lei 10.
12. — *Arhiva Magistratului orașului Brașov. Inventarul actelor neînregistrate*, vol. I, București, 1959, 444 p., lei 20 ; vol. II, București, 1961, IV + 427 p., lei 20.
13. — *Documente privind istoria anului revoluționar 1848 în Moldova*, București, 1960, 516 p., lei 25.
14. — *Catalogul documentelor turcești*, vol. I, București, 1960, 728 p., lei 25.
15. — *Industria textilă în Brașov și Țara Birsei. Catalog de documente*, vol. I, (1413—1820), București, 1960, 620 p.
16. — *Documente privitoare la Istoria Economică a României — Statistică — Țara Românească și Moldova*, Seria B, vol. I, București, 1960, VIII + 315 p. + 12 planșe, lei 20.
17. — *Documente privitoare la Istoria Economică a României, „Orașe și Țirguri“ — Moldova*, Seria A, vol. II, București, 1960, IX + 549 p. + 6 planșe, lei 25.
18. — *Indice cronologic nr. 1, Arhiva Mitropoliei Țării Românești*, vol. I—II, București, 1961, 1472 p., lei 40.
19. — *Documente privind anul revoluționar 1848 în Țara Românească*, București, 1962, 739 p., lei 27.
20. — „Revista Arhivelor“ Seria nouă. Apare semestrial, începând din anul 1958, lei 14.

Publicațiile de mai sus pot fi procurate de la Direcția generală a Arhivelor Statului, București, B-dul Gheorghe Gheorghiu-Dej, nr. 29, raionul V. I. Lenin, telefon 16.21.60.

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ „INFORMAȚIA”, STR. BREZOIANU, 23 - 25, BUCUREȘTI - c. 4411

VIZITAȚI EXPOZIȚIA ARHIVISTICĂ!

Cuprinde:

Documente feudale,
moderne și contemporane, sigilii,
stampe, planuri, hărți, manuscrise
literare ș. a.

EXPOZIȚIA ESTE DESCHISĂ
MARȚEA, JOIA ȘI DUMINICA
ÎNTRU ORELE 10-18

ÎN LOCALUL DIN STR. ARHIVELC
RAIONUL LENIN-BUCUREȘTI

INTREPRINDEREA POLI

i 14.—

43401